

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YAKINÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI
2019-YL-024

**II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE BATI ANADOLU'DA
EŞKIYALIK VE ŞİDDET-AF SİSTEMİ BAĞLAMINDA
DEVLET-EŞKIYA İLİŞKİSİ**

**HAZIRLAYAN
Ali ÖZÇELİK**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAŞARAN**

AYDIN- 2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ali ÖZÇELİK tarafından hazırlanan “II. Abdülhamid Döneminde Batı Anadolu’da Eşkıyalık ve Şiddet-Af Sistemi Bağlamında Devlet-Eşkıya İlişkisi” başlıklı tez, .../.../2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan:		
Üye :		
Üye :		

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıylatarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdürü V.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2019

Ali ÖZÇELİK

ÖZET

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE BATI ANADOLU'DA EŞKİYALIK VE ŞİDDET-AF SİSTEMİ BAĞLAMINDA DEVLET-EŞKIYA İLİŞKİSİ

Ali ÖZÇELİK

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAŞARAN

2019, XXII + 349 sayfa

Eşkiyalık geleneği erken dönemlere dayanan Batı Anadolu'da, XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kaybedilen savaşların, uzun askerlik süresinin, artan vergilerin, işsizliğin ve bölgeye yapılan göçlerin neticesinde eşkiyalık faaliyetleri had safhaya çıkmıştı. Asayişsizliğin vahameti ve dehşeti çok sayıda resmi yazışmaya yansırken, başta zeybek çeteleri olmak üzere Rum, Arnavut, Çerkes ve Lazlardan oluşan eşkiya grupları pek çok cinayetin ve soygunun müsebbibi olmuşlardı. Buna karşılık Osmanlı idarecileri ise şedit bir mücadele yöntemi izleyerek, jandarma müfrezeleri aracılığıyla çok sayıda çeteyi tasfiye etmiş, ancak eşkiyalığın kökünü tamamen kurutamamışlardı. Kanlı surette tasfiye edilmeyen eşkiyalar ise böylesi durumlarda önce af, sonrasında da devlet hizmetine alınarak istihdam edilmiş ve eşkiya takibine çıkarılmışlardı. Böylelikle sükûnet kısa bir süreliğine sağlanmış olsa da, Batı Anadolu'daki asayişsizlik meselesi bir sonraki yüzyılın başlarında çok daha kötü bir hal almış, buna mukabil idari, hukuki ve askeri mücadele yöntemleri dönemin ruhuna uygun olarak değişiklik arz etmişti.

Bu çalışmada; II. Abdülhamid Dönemi'nde (1876-1909), Batı Anadolu'da faaliyet gösteren eşkiyaların yapısal analizi ile Yıldız Sarayı'nın eşkiyalara karşı kimi zaman af kimi zamansa şiddetle örülü girift mücadele tarzı; arşiv kaynakları, dönem gazeteleri, araştırma-inceleme eserler ve sözlü kaynaklar kullanılarak ele alınmış ve kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: II. Abdülhamid, Batı Anadolu, Aydın Vilayeti, Eşkiyalık, Zeybekler, Rum Çeteler, Zaptiyeler.

ABSTRACT

BRIGANDAGE AT THE VILAYET OF AIDIN AND THE RELATION BETWEEN GOVERNMENT AND BRIGAND BY MEANS OF VIOLENCE- PARDON PRACTICES DURING THE PERIOD OF ABDULHAMIT II

Ali ÖZÇELİK

MSc Thesis at History

Supervisor: Dr. Mehmet BAŞARAN

2019, XXII + 349pages

Brigandage has reached the peak at Western Anatolia, from the last quarter of XIX. century due to lost wars, long military service periods, increased taxes and the migrations to the environment. While the severity of unrest reflects to the official correspondences; Greek, Albanian, Circassian, Laz and mainly the Zeibek gangs were became the perpetrators of a great many murders and robberies. On the other hand, Ottoman administrators applied strong encounter methods and although lots of gangs were eliminated by the gendarmeries, they could not killed off banditry completely. The brigands that cannot be eliminated by blood were subjected to the pardons and assigning to the government service they were used at the pursuits of the criminals. Although peace was furnished by means of those methods for a while, the state of anarchy at the Western Anatolia became much more serious at the beginning of the next century and the administrative, legal and military defiance methods were also shifted accordingly, parallel to the needs of the period.

In this study, the structural analyze of the brigands in Western Anatolia and the complicated struggle methods of Yildiz Palace against the bandits (mostly violent and occasionally using pardons) during the reign of Abdulhamid II (1876-1909), will be examined and evaluated through the light of archive documents, newspapers, researches and oral resources.

KEYWORDS: Abdulhamid II, Western Anatolia, Aidin Province, Brigandage, Zeibeks, Greek Gangs, Gendarmerie.

ÖNSÖZ

Eşkîyalık; cinayet, yaralama, gasp, soygun ve fidye amaçlı insan kaçırmak gibi kanun dışı fiilleri işleyip, söz konusu suçlardan hükümlü ve firari haldeyken silahlı çete teşkil ederek, asayişî bireysel veya toplumsal anlamda tehdit eden grupların yaptığı eylemlere verilen genel bir addır. İlegal bir kolektif yapıya dâhil olmak suretiyle ortaya çıkan bu kadim ve evrensel illetin, II. Abdülhamid Dönemindeki (1876-1909) ve Batı Anadolu coğrafyasındaki ahvali de “*II. Abdülhamid Döneminde Batı Anadolu’da Eşkîyalık ve Şiddet-Af Sistemi Bağlamında Devlet-Eşkîya İlişkisi*” adlı çalışmada ele alınmıştır.

Çalışmanın oluşma aşamasında desteğini şahsımdan esirgemeyen isimleri zikretmem bir formaliteden ziyade vefa borcumun gerekliliğidir. Öncelikli teşekkürümü, bana karşı olan güveni ve desteği için değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Başaran’a sunmak isterim. Kendisi, çalışma sürecim boyunca gerek tecrübesi, gerek zengin kütüphanesi, gerekse ilmi birikimiyle ufku açmış, yol göstermiş ve örnek olmuştur. Eksik olmasın. Şahsıma göstermiş oldukları muhabbetin yanı sıra araştırmama karşı olan ilgi ve destekleri için de değerli hocalarım Prof. Dr. Enver Konukçu’ya, Prof. Dr. Engin Berber’e, Prof. Dr. Kemal Arı’ya, Doç. Dr. Cihan Özgün’e, Doç. Dr. Olcay Pullukçuoğlu Yapucu’ya, Doç. Dr. Tuncay Ercan Sepetçioğlu’na, Doç. Dr. Aysun Sarıbey Haykıran’a, Doç. Dr. Yücel Yiğit’e ve Dr. Öğr. Üyesi Günver Güneş’e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışmayı dil, anlatım ve içerik yönünden gözden geçiren Bircan Kayacan’a ve çalışmada kullanılan yabancı kaynakların çevirisinde yardımını gördüğüm Murat Sanus’a da çok teşekkür ederim. Son olarak her daim yanımda olup bana güç, moral ve çalışma azmi veren kız kardeşim Gamze Özçelik ile güzel yeğenlerim Asya ve Zeynep’e, yaşamı boyunca eğitimim için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan rahmetli babam Avni Özçelik’e ve her şeyimi borçlu olduğum annem Fatma Özçelik’e minnettar olduğumu da belirtmek isterim.

Yerli/yabancı arşiv kaynakları ile dönem gazetelerinden, seyahatnamelerden, araştırma-inceleme eserlerden ve İzmir, Aydın, Denizli, Manisa, Balıkesir, Çanakkale, Afyon ve Muğla’daki alan araştırmalarından faydalanarak kaleme alınmış olan bu çalışmanın, ilgili araştırma alanına yeni ufuklar açması temennisiyse.

Ali ÖZÇELİK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xvii
EKLER DİZİNİ	xix
KISALTMALAR DİZİNİ	xxi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	13
1. XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE BATI ANADOLU'DAKİ EŞKİYALIK FAALİYETLERİ	13
1.1. II. Abdülhamid Saltanatının İlk Yıllarında Batı Anadolu'daki Zeybek Eşkıyalığı ...	15
1.2. Eşkıyalara Sunulan Affın Bedeli: 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nda Görev Alan Zeybek Taburları	19
1.2.1. Cephedeki Başıbozuk Eşkıyaların Disiplinsizlikleri	26
1.3. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Batı Anadolu'daki İç Güvenlik Politikaları ..	28
1.4. Cüretkâr Bir Eşkıya Saldırısı: Güllük Baskını.....	33
1.5. Aflı Eşkıyalara Sağlanan Devlet İstihdamı: Kır Serdarı Zeybekler	35
1.5.1. Kır Serdarı Çakırcalı Ahmed Efe	36
1.5.2. Kır Serdarı Koca Cerit Mustafa Efe	37
1.5.3. Kır Serdarı Yörük (Cerit) Osman Efe.....	39
1.5.4. Kır Serdarı Küçük Cerit Mehmed Efe	40
1.6. Aflı Eşkıyaların Şedit Usulde Tasfiyesi: Zeybek Katliamı	41
1.7. Zeybek Katliamı Sonrası Batı Anadolu'da Yükselen Eşkıyalık.....	45
1.8. Rum Eşkıyalar.....	60
1.9. Arnavut Eşkıyalar	74

2. BÖLÜM	81
2. XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA BATI ANADOLU'DAKİ EŞKIYALIK FAALİYETLERİ.....	81
2.1. XX. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'daki Zeybek Çetelerinin Eşkivalık Faaliyetleri	82
2.2. Çakırcalı Mehmed Efe'nin Arnavut Kıyımları	98
2.3. Devletin Şefkatli Eli: Makbul Eşkivalar	101
2.4. Devletin Demir Tokadı: Maktul Eşkivalar	107
2.5. Takip Müfrezeleri ile Çeteler Arasındaki Mücadele	113
2.6. 1905 Tarihli Büyük Eşkiva Affı	127
2.6.1. Eşkiva Afları Sonrası Çarpıcı Bir Eleştiri: Kaymakam Servet Bey'in Teftiş Raporu.....	129
2.7. Eşkiva Afları Sonrası Batı Anadolu'da Baş Gösteren Asayişsizlik	135
2.8. Tahir Kenan Bey'in Eşkiva Teftiş Raporu	140
2.9. 1906 Yılında Batı Anadolu'daki Çetelerin Yarattığı Tedhiş.....	145
2.10. Eşkiva Çetelerinin Tenkili.....	154
2.11. Levantenlere Musallat Olan Rum Eşkivalar: Kaptan Andrea Çetesinin Faaliyetleri ve Derdesti	179
2.12. Batı Anadolu'da Artış Gösteren Eşkivalık	184
2.13. II. Abdülhamid Saltanatının Gölgesinde Bir Güç Mücadelesi: İttihatçılar ile Eşkivalar	193
2.13.1. II. Meşrutiyet'in İlanı ve 1908 Tarihli Büyük Eşkiva Affı	193
2.13.2. Komitacılar ile Eşkivalar Arasındaki Mücadele	199
2.13.3. İttihatçıların Taşrada Otoriteyi Tesis Etme Çabalarına Bir Örnek: Aflı Eşkiva Reisi Kara Ali'nin Derdesti.....	208
2.14. II. Abdülhamid Saltanatının Son Günlerinde Batı Anadolu'daki Eşkivalık Faaliyetleri	215
2.15. II. Abdülhamid Saltanatı Sonrası Batı Anadolu Eşkivalığının Ahvali Üzerine Bir Değerlendirme.....	219
3. BÖLÜM	231

3. OSMANLI İDARECİLERİNİN BATI ANADOLU EŞKİYALARIYLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ.....	231
3.1. Eşkîyalarla İdari ve Hukuki Yollardan Mücadele	231
3.1.1. Beyannameler, Yasaklamalar ve Sıkı Yönetim Kanunları	231
3.1.2. Cezai Yaptırımlar.....	239
3.1.2.1. İdam.....	241
3.1.2.2. Hapis.....	245
3.1.2.3. Kürek (Ağır Hapis).....	246
3.1.2.4. Prangabent.....	248
3.1.2.5. Kalebent-Cezirebent.....	248
3.1.2.6. Sürgün	249
3.1.2.7. Teşhir.....	250
3.1.2.8. Müsadere	251
3.1.3. Eşkîya Afları	252
3.1.4. Mülki ve Askeri Amirler Aracılığıyla Yapılan Teftiş	255
3.1.5. Gazeteler Aracılığıyla Yapılan Propaganda	256
3.2. Eşkîyalarla Askeri Yollardan Mücadele	263
3.2.1. Kolluk Kuvvetleri Aracılığıyla Yapılan Eşkîya Takibatı	263
3.2.1.1. Jandarma takip müfrezeleri	266
3.2.1.2. Muvakkat jandarmalar-gayrinizami müfrezeler.....	268
3.2.1.3. Reji kolcuları	270
3.2.2. Sahil Güvenlik	274
3.2.3. Eşkîya Takibatını Kolaylaştıran Etkenler	276
3.2.3.1. İstihbarat ağı ve haberleşme	276
3.2.3.2. Ulaşım	279
3.2.3.3. Sorgulama: Kısa süreli tecrit ve örf-i ma'rûf (işkence).....	280
3.3. Eşkîyalarla Mücadeleyi Zorlaştıran Etkenler	281
3.3.1. İdari ve Adli Yapıdaki Yozlaşma	281

3.3.2. Kolluk Kuvvetlerine Verilen Ateşli Silahlardaki Yetersizlik.....	290
3.3.3. Kolluk Kuvvetlerinin Maaşlarındaki Yetersizlik ve Aksamalar	292
3.3.4. Kolluk Kuvvetlerinin Disiplinsizlikleri.....	293
3.3.5. Yatak Ağına Engel Olunamaması	298
4. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	302
5. KAYNAKLAR.....	313
6. EKLER.....	329
ÖZGEÇMİŞ.....	349

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Eşkıya Reisleri Kara Mehmed ve Sarıteke Mehmed'in Eşkıyaya Yataklıktan Dolayı Tutuklanan Akrabaları Hakkındaki Adli Detaylar.....	148
Tablo 3.1. Reji Şirketi'nin 1885-1892 Yılları Arasında Kolculuk Teşkilatı Masrafı (Altın Lira)	272
Tablo 3.2. 1897 Yılında, Aydın Vilayetindeki Kolcu Dağılımı.	273

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Belgeler 329

Ek 2. Görseller 339

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser.
a.g.m.	: Adı Geçen Makale.
a.g.t.	: Adı Geçen Tez.
Bkz.	: Bakınız.
Bs.	: Basım.
C.	: Cilt.
Çev.	: Çeviren.
Der.	: Derleyen.
Ed.	: Editör/ler.
Haz.	: Hazırlayan/lar.
Mad.	: Madde.
MV.	: Meclis-i Vükela Mazbataları
s.	: Sayfa.
S.	: Sayı.
ss.	: Sayfadan Sayfaya.
Yay.	: Yayınevi.

GİRİŞ

Eski çağlardan bu yana dünyanın her yerinde kişinin aynı, nakdi veya bedeni mülkiyetinin erk sahibi bir unsur tarafından meşru veya gayr-i meşru suretlerle gasp edilmesi bilinen bir olguydu. Bahsi geçen zorla almanın meşru yolu siyasi, askeri ve dini kudret taşıyan liderlerin komutasında galip olan orduların veya ordulara mensup olan başıbozuk grupların, mağlupların mülkiyetlerini “kılıç hakkı” adı altında yağmalamalarıydı. Gayrimeşruluk ise mezkûr siyasi gücün izni dışında kalan bireysel ve çeteleşmiş yapılanmaların faaliyetleriyle ortaya çıkmıştı. Özellikle mutlak iktidarın olduğu her yerde hiyerarşik bir sosyo-politik düzenin, dolayısıyla da yoksulluğun, eşitsizliğin, memnuniyetsizliğin ve muhalefetin ortaya çıkacağı gerçekliği göz önüne alındığında liderin çizdiği sınırlar dışında eylem yapan, yani şekavet faaliyetleri gerçekleştiren bu gruplar, yaşam sürdürdükleri alanlara göre illegal bir faaliyet şekli belirlemişlerdi.

Mevcut iktidarlar tarafından, yaşam sürdürdükleri coğrafyaya göre “*korsan, hajduk, klephte, izbandut, meşgel, rehzen, şaki, kutta-ı tarik, harami, çapulcu*” gibi farklı isimlerle nitelendirilen eşkıyaların karada faaliyet gösterenleri, kentlerin aşılması çok zor kaleler ve surlarla korunduğu dönemlerde kaçırma, cinayet ve soygun gibi eylemler sonrası sığınmak için dağ geçitlerini ve sarp kayalıkları tercih etmişlerdi. Denizlere açılanları ise, henüz okyanusları aşabilen gemileri yapacak teknoloji söz konusu olmadığı zamanlarda, küçük teknelerle sahilleri basıp insan kaçırmaya veya küçük çaplı soygunlar yaparak güvenli koyalara saklanmaya başlamışlardı. Ele geçirilmelerinin zorluğu nedeniyle, özellikle sahil yerleşimleri açısından karadakilere göre çok daha tehlikeli olan deniz eşkıyaları; yaptıkları baskınlarla hayvanlara ve tahıllara el koymuşlar, insanları ise fidye zamanında ödenmediği takdirde cinsiyetlerine, fiziksel durumlarına ve yaşlarına göre ya köle olarak kullanmışlar ya da esir pazarlarında satmışlardı.¹

¹ Deniz eşkıyalığı, kendi içerisinde meşru ve gayr-i meşru olarak ikiye ayrılmaktadır. Orta Çağ sonlarına dek uluslararası bir deniz hukukunun daha gelişmemiş olması nedeniyle, korsan himaye eden devletler kendi çıkarlarına ve müttefiklerine karşı işlenmemek şartıyla bu duruma müdahale etmiyor; hatta düşmana zarar verme durumlarında çoğu zaman destekliyor ya da bizzat yönlendiriyorlardı. Ancak durum kontrolleri dışına çıkmaya başladığında bu eşkıya grupları “*harami*” olarak yaftalanıyor, sonra da himaye dışı bırakılıyordu. Zira nizami ve gayr-i nizami savaşlarda her kazancın önemli kısmının yönetime kalması esastı. Korsanlık ise bireysel çıkarın ve talanın en önde geldiği bir meslekti. Bu bağlamda siyasi literatüre “*pirate*” ve “*corso*” kavramları girmişti. “*Pirate*” kelimesi aşağılayıcı bir anlam taşımakta ve faaliyetlerinin arkasında herhangi bir meşru otorite bulunmayan, uluslararası anlaşmalara aldırış etmeden, hiçbir kural tanımadan her memleketten gemiye saldırarak denizlerde eşkıyalık yapan kimseler için kullanılmaktaydı. Bu deniz eşkıyalarının aksine “*Corso*” yani “*Korsanlık*” ise meşru bir faaliyeti işaret ediyordu. İlk olarak Fransa kralı VI. Charles’ın 1400 yılında düşman ülkelerin gemilerine saldırma yetkisini bir devlet belgesine bağlaması ile korsanlık ile piratlığın ayrımı resmîyet kazanmış, devamında da diğer hükümdarlar buna benzer vesikalar yayınlamıştı.

Eşkîyalık adı verilen zorbalığa dayalı ekonomik geçim kaynağı hakkında erken dönemlerden bir örnek verecek olursak, 1649 yılında Londra’da basılan bir eser, o günlerde çok yaygın olan eşkıyalığın şiddetini şu teatral cümlelerle dile getirmekteydi:

“*Senin çantalar dolusu paran var ve şimdi elimde bir kılıçla bir hırsız gibi evine girdiğimde, dikkatlice bak bana. İşte ben de bir hırsız gibi sana, ‘Cüzdanını ver, ver cüzdanını efendi, yoksa boğazını keseceğim.’ diyeceğim.*”²

Alıntı her ne kadar XVII. yüzyıldaki Kıta Avrupa’sından bahsetse de, mevcut asayişsizlik kronikleşmiş ve sonraki yüzyıllarda da bir tehdit unsuru olma özelliğini korumuştur. Söz konusu tarihlerde, tıpkı Avrupa gibi Osmanlı İmparatorluğu da aynı dertten muzdarip haldeydi. Özellikle Celali İsyanları gibi müthiş bir kargaşa atlatan imparatorluk, taşrada zayıflayan otoritenin mevcudiyeti sebebiyle irili ufaklı pek çok eşkıya çetesine ev sahipliği yapmaya başlamıştı. Bu bağlamda gerek Osmanlı İmparatorluğu’nda gerekse çağdaşı Avrupa devletlerinde bedeni cezalandırma usulleriyle asayişsizliğin önüne geçilmeye çalışılmıştır. İngiltere Krallığı’nda dilencilik ve serserilik yasaklanmış, Fransa’da işsiz-güçsüz takımı deniz ötesi sömürgelere sürgün edilmiş,³ Osmanlı topraklarında ise levendlikte⁴ ısrar edenlerin kafalarının kesilmesi konusunda emirler çıkarılmıştır.⁵ Ancak tüm bu şedit tedbirlere rağmen yine de çetelerin ortaya çıkış sebebinin “yoksullar” değil de “yoksulluk” olduğunun tam idrak edilememesinden ya da idrak edilmesinin siyasal yapının temel dayanaklarına zarar vermesinden mütevellit eşkıyalık da her daim canlılığını korumuştur. Bu doğaldır zira eşkıyalığın öncelikli nedeni şüphesiz yoksulluk, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve mevcut zenginliği ellerinde tutan kesimden pay almak isteyen

Böylelikle Akdeniz; gerek dinsel ve dünyevi beklentileri nedeniyle açık sularda gezinen devlet himayesindeki resmi korsanlar gerekse de herhangi bir din, vatan, millet, değer unsuru gözetmeksizin kişisel çıkar ve servet peşinden koşan yağmacı deniz eşkıyaları tarafından istila edilmişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006; Orhan Koloğlu, *Türk Korsanları*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012, ss. 12-15; Emrah Safa Gürkan, “Batı Akdeniz’de Osmanlı Korsanlığı ve Gaza Meselesi”, *Kebikeç*, S. 33, 2012, ss. 174-175.

² Peter Linebaugh, *Londra İdamları-18. yy.da Suç ve Sivil Toplum*, (Çev. Çiğdem Demir), Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 227.

³ Linebaugh, *a.g.e.*, s. 227.

⁴ Osmanlı tarih yazımında mülksüz bir şekilde orakçı, sığırcı, çoban, ırgat olmak istemediği için yurdundan ayrılan, yani “*çiftbozan*” olan grup “*gurbet taifesi*” ya da daha çok bilinen ismiyle “*levend*” olarak adlandırılmıştır. Leventler değişen şartlarına göre yüzyıllar içerisinde farklı değerlendirmelere tabi tutulmuşlardır. Askeri anlamda kullanışlı oldukları zamanlarda “*asker*”, “*yiğit*”, “*boyly poslu*”, “*güçlü kuvvetli*”, “*gözünü budaktan sakınmayan adam*”, “*korsan*” ve “*tüfekçi*” gibi bir görevi ve övgüyü temsil eder şekilde nitelendirilirken asayişsizliğin ayyuka çıktığı tarihlerde ise “*çiftbozan*”, “*işsiz-güçsüz*”, “*serseri*” ve “*eşkîya*” olarak isimlendirilmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 14.

⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1972, ss. 57-58.

illegal güruhların varlığıdır. Avrupa menşeli bir eşkıya baladında, gözü kara erkekler, çetelere şu cümlelerle davet edilmişti:

“Her kim özgür bir haydut olmak istiyorsa

Bu yana gelsin, yanımda dursun

Yirmi yiğit bir araya gelir böylece

Hiçbir şeyleri yoktur, keskin kılıçları bile

Salt sopaları vardır dövüşmek için”⁶

Böylesi epik bir davetin Osmanlı İmparatorluğu’ndaki karşılığı ise Akdeniz’de korsanlık yapmak için toplanacak olan pervasız gençlerin *“Terlemeden para kazanmaksolumadan can vermek isteyenler, ana babasına darılmış olanlar bayrağımız altına gelsin”⁷* duyurularıyla davet edilmesiydi. Bu surette adli suçlara karışanlar, kabadayılar, macera peşinde koşanlar, çift bozanlar, işsiz ve topraksız köylüler ya da servet ve şöhret kazanmak isteyen gençler için bir istihdam kapısı yaratılmış ancak istihdam dışı kaldıkları zamanlarda söz konusu güruhun zapt edilmesi de pek kolay olmamıştı. İmparatorluğun neredeyse her cihetinde mevcut olan bu eşkıyalık faaliyetlerini, araştırma alanımız olan Batı Anadolu üzerinden değerlendirecek olursak, bu verimli coğrafyadaki eşkıyalık faaliyetleri daha Celali İsyanları başlamadan önce dahi oldukça geniş bir alanda kendini hissettirmişti.⁸ XVI. yüzyılın ikinci yarısından XVIII. yüzyılın sonlarına dek geçen süre zarfında Aydın, Saruhan ve Mentеше sancaklarında pek çok atlı/silahlı çete türemişti. Kaz Dağları’ndan Mentеше kıyılarına dek sayıları binleri aşan eşkıyalar kasabaları yağmalamış, cinayetler işlemiş, seyyar tüccarları soymuş, kervan güzergâhlarına pusu kurmuş; hatta iç kesimlerde şehir kuşatıp, yerleşimlerden düzenli haraç almaya başlamışlardı.⁹ Ancak XIX. yüzyıl başlarına gelindiğinde Batı Anadolu eşkıyalığı yapısal bir evrim geçirmiş ve “ayan” adı verilen taşra

⁶ Eric J. Hobsbawm, *Eşkıyalar*, (Çev. Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011, s. 234.

⁷ Ahmet Kavas, “Kuzey Afrika’da Bir Osmanlı Nesli-Kuloğulları”, *Osmanlı Araştırmaları XXI*, İstanbul, 2001, s. 32.

⁸ Batı Anadolu’nun ticari ve zirai zenginliği, eşkıyaları cezbeden önemli etkenlerdendi. Bu konuda bilgi için bkz. Cihan Özgün, “Batı Anadolu Limanlarına Ulaşan Şark Ticaret Yolu (İpek Yolu) Üzerine Gözlemler: XIX. Yüzyıldan Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Büyük Menderes Havzasında Ticaret Yolları”, *Dünden Bugüne İpekyolu Beklentiler ve Gerçekler*, (Haz. Emel Kefeli-Ahmet Taşağıl), Ötüken Yay., İstanbul, 2008; Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, Cihan Özgün, “Batı Anadolu’nun Yol Ağı: Araştırmalar-II, Kuşadası Liman ve Kervan Yolları”, *Tarih Okulu*, X, İzmir, 2011.

⁹ Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çev. Zeynep Altıok), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s. 15.

ağalarının askeri ve idari gücü neticesinde¹⁰ büyük çaplı atlı yağmacı bölükler yerlerini sayıları yedi-sekizi geçmeyen, vur- kaç usulü savaş teknikleri kullanan küçük çetelere bırakmıştı. Söz konusu çetelerin içinde Rum, Arnavut, Kürt, Çerkes, Laz ve Çingene gibi farklı milletlere mensup eşkıyalar görülse de, bölgedeki demografik şartlar düşünüldüğünde şüphesiz Türk eşkıya grupları ezici bir sayısal üstünlük sağlamışlardı. Batı Anadolu'daki bu nev-i şahsına münhasır Türk eşkıyalarına ise resmi yazışmalardan tespit edebildiğimiz kadarıyla XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren “zeybek” adı verilmişti.

Zeybek adı verilen bu özel eşkıya figürlerinden kısaca bahsedecek olursak; zeybekler, sözlüklerde ekseriyetle, “*Batı Anadolu'daki özellikle dağlık yerlerde yaşayan, iyi savaşçı, asayiş ve yolların muhafazasından sorumlu ücretli asker*”¹¹ olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu savaşçı grubunu sadece “ücretli asker”, “koruma” veya “eşkıya” olarak dar bir perspektiften değerlendirmek bizi hataya sevk eder. Zeybekliği, sınırları keskin çizgilerle belirlenmiş olan bir müesseseden ziyade; yüzyıllarca profesyonel meslek olarak korsanlık yapıp gemilerde savaşan, donanmaya veya kalelere levend/sekban yazılan, iş bulamadığı ya da kaçak duruma düştüğü zamanlarda ise Celali reislerinin ya da bölükbaşlarının emrinde şehirler yağmalayan ve yaklaşık 300 yıllık bir evrilmenin ardından nihayet mahallî özellikler göstermeye başlayan müsellaah Batı Anadolu gençleri olarak tanımlamakta fayda bulunmaktadır. Batı Anadolu'nun bu silahlı unsurları, “efe” adı verilen karizmatik liderlerin emri altında ve kadim törelerin şekillendirdiği katı bir emir-komuta zinciriyle örülü hiyerarşik yapılanmada örgütlenmişlerdi.¹² Bu örgütlenme neticesinde de 1800'lü yılların başlarından 1922 yılına dek Batı Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetlerinin büyük oranda müsebbibi olmuşlardı.

İsmi zikredilen tüm eşkıya gruplarının, XIX. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın başına dek geçen süre zarfında Batı Anadolu'daki asayişsizliği had safhaya çıkarabilmelerinin altında bazı doğal ve beşeri faktörler de etkili olmuştur elbette. Bunların

¹⁰Ayanlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Yuzo Nagata, *Tarihte Âyanlar-Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, 1997; Yuzo Nagata, *Muhsinzade Mehmet Pasa ve Ayanlık Müessesesi*, İzmir, 1999; Bruce Mc. Govan, “Ayanlık Çağı”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi II 1600-1914*, (Ed: Halil İnalçık-Donalt Quataert), Eren Yay., 2004; Mustafa Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri (1730-1839)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8-12, S. 14-23, 1970; Yücel Özkaya, “XVIII. Yüzyılın İlk Yansında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu”, *Belleten*, XLII/ 168, Ekim 1978.

¹¹ Ahmet Vefik Paşa, “Zeybek”, *Lehçe-i Osmani*, Dersaadet, 1876.

¹² XVIII. yüzyıl sonlarına tekabül eden bu süreçte, daha öncesinde zeybek tabirine rastlanılmamasının nedeni şüphesiz bahsi geçen görevlendirme ve sıfatların varlığını sürdürmüş olmasıdır. Ancak levend ve sekbanların tasfiye edilmesinin ardından kendi kimliklerini kazanmışlar, devamında da lokal bir isimlendirmeye de tabi tutulmuşlardı. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, Ali Özçelik, *Atçalı Kel Mehmed Efe-Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Zeybeklik*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018, ss. 164-166.

arasından öne çıkan en önemli etken şüphesiz eşkıyaların saklanması ve firar etmesine imkân tanıyan topografik elverişliliğidir. Bu konuyu kısaca ele alacak olursak; Batı Anadolu, doğu-batı doğrultusunda uzanan dik ve birbiriyle birleşen dağlarla kaplıdır. Dağların çok yüksek olmamakla birlikte oldukça sarp ve keskin olması iniş-çıkışları zorlaştırmakta, bu durum da eşkıya çetelerinin üzerine büyük askeri birliklerin gönderilmesini imkânsız hale getirmekteydi.¹³ Askeri birliklerin takiplerinin zorlaşması ise çete sayısının her daim çok yüksek olmasına sebebiyet vermişti. Batı Anadolu'nun bu fiziki yapısının eşkıyalara sağladığı avantajı Pullukçuoğlu Yapucu şöyle açıklamaktadır:

“Batı Anadolu coğrafyasının eşkıyalıkla mükemmel uyumu, aynı coğrafyada eşkıyalığın neden bu kadar yaygın olduğu sorusuna verilebilecek iyi yanıtlardan biridir. Eşkıyaların dağlar, yüksek ovalar, ormanlar ve dar geçitli engebeli yöreler gibi ırak ve ulaşılmaz bölgelerde görüldüğü, endüstrileşme öncesinin gelişmemiş yollarında kol gezdiği bilinen bir gerçektir. Batı Anadolu burada tanımlanan bölgelere benzer mi? Evet, Büyük Menderes'in kuzeyi ve güneyinde 1.700 metreleri bulan yüksek Çamlı, Malgaç, Cevizli, Karıncalı, Madran, Gökbel, Beşparmak ve Çubuk dağları sıralanmıştır, üstelik bu dağlar çam ve kayın ormanlarıyla kaplıydı. İşte bu yüzden bu dağlar eşkıyalar için mükemmel sığınaklar ve “sanatlarını” icra edebilecekleri yerler oldu. Üstelik bölgede yol ağları ne kadar çoksa, ulaşım da o kadar zordu.”¹⁴

Zorlu yeryüzü şekillerine paralel olarak ulaşım konusundaki yetersizlik de eşkıyaların işini bir hayli kolaylaştırmaktaydı. Dönemin canlı şahidi olan ve eşkıyalığı, “bölgenin asırlardan beri süregelen kalıtsal bir laneti”¹⁵ olarak değerlendiren William Cochran'nın ifadeleriyle,

“Kara ve demiryollarının yetersizliği ülkenin muhteşem kaynaklarından yararlanmayı kısıtlamakta, her türlü ticareti güdük bırakmakta, yabancı sermayedarları yatırım yapma konusunda yıldırma, yağmacılara kolay kaçış olanakları bahşetmekte ve takipleri sırasında etkili bariyerler oluşturmaktaydı.”¹⁶

¹³ Sabri Yetkin, *Batı Anadolu'daki Eşkıyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (19. Yüzyılın Son Çeyreğinden Balkan Savaşına)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1995, ss. 60-62

¹⁴ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, *Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006, ss. 148-149.

¹⁵ William Cochran, *Pen and Pencil in Asia Minor*, Scribner and Welford, New York, 1888, s. 344.

¹⁶ William Cochran, *a.g.e.*, s. 344.

Ayrıca hemen her cihetinde çetelerin eksik olmadığı Batı Anadolu'nun kıyıları da, en az dağları kadar eşkıyalığa elverişli durumdaydı. Bu kıyıları adaların ve anakaraların girintili çıkıntılı, vahşi ve genellikle karayolundan ulaşılması son derece güç bir coğrafi yapıya sahip olması bölgeyi deniz eşkıyaları için sayısız güvenli barınağın ve zahmetsiz yağmalar için uygun pusu noktalarının olduğu bir yere dönüştürmüştü.¹⁷

Zorlu fiziki özellikler eşkıyaların ele geçirilmesini zorlaştırıyordu ancak onların zorlu dağ yaşamında hayatta kalabilmelerini sağlayan iklim şartları da topografya kadar büyük önem taşıyordu. İklim özellikleri, saldırıların yoğunlaşacağı zamanın önceden bilinmesine de imkân tanımaktaydı. Şöyle ki; Batı Anadolu'da eşkıyalığın en yoğun görüldüğü yerlerin başında Aydın Vilayeti gelmekteydi. Aydın Vilayeti kuzeyde Küçük Menderes, güneyde ise Büyük Menderes olmak üzere iki büyük nehir havzasından oluşuyor¹⁸ ve dağlarla çevrili, çok verimli iki alüvyonlu ovası bulunuyordu. Bu bölgede verimli bağ ve bahçelerin yanı sıra pamuk, tütün, susam, kestane, elma, üzüm ve çeşitli meyvelerin yetiştiği tarlalar fazlasıyla mevcuttu.¹⁹ Dolayısıyla yüksek gelirlerin sağlandığı hasat mevsimi, yani bahar aylarında, bölgede eşkıyalık olayları yoğunlaşmaktaydı. Bir Akdeniz yerleşimi olan Batı Anadolu'nun yumuşak iklimi ve bu klimatolojik özelliğinin eşkıyalığa yansımaları hakkında Braudel şunları söylemektedir:

“İlkbahar ve yaz mevsimleri yaşamın hızlı bir ritim tutturduğu dönemdir. Parıldayan, çoğu zaman nemli, ‘ağaçları tomurcuklandıran’, ‘canlı’ rüzgâr estiğinde, sıcak ilkbaharla birlikte yaşam hızlanmaktadır. Tarlalarda son sürüm işleri tamamlanmakta ve daha sonra, kısa bir süre içinde hızlı bir ritimle bütün ürün kaldırılmaları birbirlerinin ardına dizilmektedir; buğday hasadı Haziran'da, incirler Ağustos'ta, bağ bozumu Eylül'de...

¹⁷ Erken dönemlerde, ünlü denizci Piri Reis, Ege kıyılarını anlatırken deniz levendlerinin eksik olmadığı Batı Anadolu özelinde Sığacık Limanı'nın korsanlar açısından tercih sebebinin şu cümlelerle dile getirmekteydi: “...Mezkûr köy Aydın sancağına mensubdur. Ve ba'de işbu yerden ta Kesri kenarlarına varınca deniz kenarları alçak ve denizi yufka sudur. Amma işbu tarikde Kumkısığı derler, alçak hem sığılı yerlerdir... su biraz miktardır gemiler gizlenirler. Yani harami levendi kayıkların gizlenirler... amma dururlar, demür yerleridir. Ve Kesri'nin gündeğusu, Ilıca önünde bir adacık vardır, ol adacığın küçük gemilere günbatısı emin eyü yataktır...”Bkz. Cezar, a.g.e., s. 123. Bölgede korsanlığın yoğun olmasının coğrafi koşullarla açıklanabilecek bir diğer nedeni de Doğu Akdeniz'de var olan hatırı sayılır nüfusun ve bunun beraberinde getirdiği ticari etkileşimin varlığıydı. İskenderiye'yi Rodos ve Kıbrıs üzerinden Batı'ya yani Venedik ticaret güzergâhına bağlayan yol, Doğu Akdeniz korsanları için oldukça iştah açıcıydı. Ayrıca Mısır, Anadolu sahili, Selanik, Eğriboz ve Mağrip ile Mısır arasındaki gidiş gelişler de bölgeyi korsanlar açısından oldukça çekici bir av bölgesi haline getirmişti. Bkz. Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar (Doğu Akdeniz'de Savaş, Diploması ve Korsanlık)*, (Çev. Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004, s.73.

¹⁸ Barkey, a.g.e., s. 255.

¹⁹ Barkey, a.g.e., s. 256.

İşte bu zenginlik dönemi olan yazla birlikte, savaşlar da bütün biçimleriyle acele etmektedir; kara savaşı, kadirga savaşı, korsan savaşı ve kır eşkıyalığı.”²⁰

Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz ki, Batı Anadolu eşkıyalığı bahar aylarında başlıyor, kış aylarının başlangıcında ise sönüyordu. Çetelerin birçoğu kış aylarında kılık ve kimlik değiştirerek yatak adı verilen destekçilerinin yardımlarıyla saklanıyor ve dağ yaşamının tekrar mağaralarda kalınmaya elverişli hale gelmesini bekliyorlardı. Elbette bu süreçte dağda mevcudiyetini koruyan çeteler de oluyordu ancak Batı Anadolu’da, bahar aylarına kıyasla eşkıyalık faaliyetleri bir hayli yavaşlıyordu.

Dağlık yapı ve iklimsel özellikler gibi eşkıyalığı kolaylaştıran etkenlerin yanı sıra eşkıyalığı körükleyen meselelere de değinecek olursak, karşımıza çıkan ilk madde elbette gelir dağılımındaki dengesizlik olur. Bu durumu tetikleyen olaylar silsilesini Celali İsyancıları’nın öncesine dek götürebiliriz ancak araştırma alanımızın ilk bölümü olan XIX. yüzyıl için bir değerlendirme yapacak olursak; İngiltere ile imzalanan 1838 tarihli Balta Limanı Ticaret Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu’nun kapitalist ekonomik sistemle bütünleşmesine imkân tanımış²¹ ve ilerleyen yıllarda Avrupalı devletlerle yapılan diğer ticaret sözleşmeleri de Osmanlı topraklarını, yabancı tüccarlar açısından cazip bir pazar haline getirmişti.²² Sonrasında da Osmanlı iktisadi gücünün allak bullak olmasına neden olacak gelişmeler yaşanmıştı. 1853-56 tarihleri arasındaki Kırım Savaşı’nın finanse edilmesinin gelir-gider dengesinde oluşturduğu büyük açık ile başlayan borçlanma süreci 1879 yılında Rüşum-u Sitte İdaresinin kurulmasına,²³ 1881 yılında “Muharrem Kararnamesi” ile İmparatorluğun iflasının açıklanmasına, yaklaşık iki ay sonra devletin en önemli gelir kaynaklarına ipotek konulmasını sağlayacak uluslararası bir kuruluş olan Duyun-u

²⁰ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), C. 1, Eren Yay., İstanbul, 1989, s. 165.

²¹ Mübahat Küçüköğlü, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1838)*, C. 1, Ankara, 1974, ss. 92-113.

²² Batı Anadolu topraklarının kapital dünyaya eklenme süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Kasaba, *Osmanlı imparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, İstanbul, 1993; Daniel Goffman, *Levanten Dünya ve İzmir*, İstanbul, 1995; Daniel Goffman, “İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine”, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*, İstanbul, 2003; Mübahat Küçüköğlü, “Tanzimat Devrinde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri”, *150. Yılında Tanzimat*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), TTK. Yay., Ankara, 1992; Abdullah Martal, *Değişim Sürecinde İzmir’de Sanayileşme (19.Yüzyıl)*, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 1999; Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1820-1913)*, Ankara, 1984; Şevket Pamuk, “19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yay., İstanbul, 1985; Şevket Pamuk, “Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmine Açılış”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yay., İstanbul, 1985.

²³ Rüşum-u Sitte ülkenin tütün, tuz, damga, müskirat (alkollü içkiler), sayd-ı mai (su avı) vergileri ile İstanbul, Edirne ve Samsun’un ipek öşründen oluşan altı gelir kaynağının 10 yıllık hâsılatını toplasa da, söz konusu vergi kalemlerinden yeterli kazancı sağlayamamıştı. Rüşum-ı Sitte İdaresinin kuruluşu ve çalışmaları için bkz: Nihat Sayar, *Türkiye İmparatorluk Dönemi Mali Olayları*, İstanbul, 1977, s. 241.

Umumiyenin Osmanlı maliyesinin üzerine çökmesine, akabinde de 27 Mayıs 1883 tarihinde “La Régie Co-interessée des Tabacs de l’Empire Ottoman” - “Memalik-i Mahrûsa-i Şahane Duhanları Müşterekü'l Menfaa Reji İdaresi” ya da bilinen ismiyle “Tütün Rejisi”nin tarih sahnesine çıkmasına sebebiyet vermişti.²⁴ Düyûn-ı Umûmiye ve Reji İdaresi ile birlikte Osmanlı mali bağımsızlığına ipotek koyulmasının ardından İmparatorluk toprakları, Avrupa emperyalizminin zorunlu açık pazar politikası adına cazip bir hedef haline dönüşmüştü.²⁵ Böylelikle İmparatorluk’taki özellikle zirai ürün ihracatı hızla artarken, birçoğu Avrupalı olan yabancı sermaye de, demiryolu gibi alt yapı hizmetleri için ülkeye girmişti. Batı’nın Türkiye’ye olan ilgisinin artışına paralel olarak ülkede yaşayan yabancıların sayısında da artış kaydedilmiş ve pek çok yabancı, yabancılara toprak satışına izin veren yasal düzenlemelerin akabinde Osmanlı topraklarına yerleşmişti.²⁶ Avrupa sermayesinin Osmanlı topraklarına girişi sırasında aracılık vazifesi gören Yahudiler daha çok parasal işlerle uğraşırken, en ücra köşelerde dahi bakkal dükkânları bulunan Rumlar ve Ermeniler, özellikle ticaret ve komisyonculuktan yüksek gelir elde etmişlerdi.²⁷ Küçük ticari işletmeleri, sanayiye, bankacılığı ve kıyı ticaretini elinde tutan bu etnik gruplar, can alıcı birçok ekonomik faaliyette de tekel olmuşlardı.²⁸ Bütün bu beynelmilel gelişmeler de

²⁴ Donald Quataert, *Osmanlı Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş, (1881-1908)*, Yurt Yay. Ankara, 1987, s. 24. Reji Şirketi’nin öncelikli hedefi ve ilk kurumsallaştığı yer, İmparatorluğun en kaliteli tütünlerinin yetiştirildiği Aydın Vilayeti olsa da, kurağa dayanıklı ve yaprak dokuları kalın ve reçinemi çekici bir kokuya sahip Batı Anadolu tütünleri, kuruluşundan itibaren Rejinin özel ilgisini çekmişti. Daha çok kara, kokulu tütün ekilen İzmir ve çevresinde Değirmendere nahiyesine bağlı Ahmetbeyli, Sancaklı, Palamutarası, Yeniköy, Bulgurca, Bozyaka, Uzundere, Buca ve Bornova nahiyesinin dağ köyleriyle Söke, Ödemiş, Urla, Karaburun, Çeşme, Seferihisar, Bayındır, Tire ve Selçuk’ta birinci kalite ürün yetiştiriliyordu. Aydın demiryolu üzerinde Kuşadası’na bağlı bir nahiye merkezi olan Selçuk, aynı zamanda İzmir çevresinde ilk tütün yetiştirilen yerd. Selçuk’ta üretilen ve oldukça ünlü olan tohumuna da “*Ayasuluğ Tohumu*” adı verilmiştir. Bkz. Salih Zeki (Ekinci), *Türkiye’de Tütün, Ziraat, Sinaat ve Ticareti*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 397.

²⁵ Hüseyin Avni Şanda, *Yarı Müstemleke Oluş Tarihi*, Gözlem Yay., İstanbul, 1932, s. 86.

²⁶ Toprak satın almaları için daha önce kendilerine yapılan teklifleri reddeden İngilizlerin Aydın Demiryolunun yapılmasına başladıktan sonra büyük bir hevesle toprak satın almaya giriştikleri görülmektedir. İngilizlerin toprak satın almaları 1866 yasasından sonra iyice hız kazanmış, 1868 yılındaysa İzmir yakınlarında tarıma elverişli bütün toprakların en az üçte biri İngilizlerin tapulu malı haline gelmişti. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra İngilizlerin satın aldığı topraklar o kadar genişlemişti ki, 1878 yılında İzmir yakınlarındaki tarıma elverişli bütün topraklar 41 İngiliz tüccarının elindeydi. İngilizlerin Batı Anadolu’da satın aldığı topraklarının alanının 2.400.000 ile 2.800.000 dönüm arasında olduğu tahmin edilmekteydi. Bkz. Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi*, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, ss. 79-81. Konuyla ilgili ayrıca bkz. A.D. Novıçev, *Osmanlı İmparatorluğunun Yarı Sömürgeleşmesi*, (Çev. N. Dinçer), Ankara, 1979; Nedim Dikmen, “Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 2, Eylül 2015, ss. 137-159.

²⁷ Yunanistan, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu’nun bütün kentlerindeki ticari faaliyetleri ayrıntılı olarak inceleyen *Annuaire Oriental*’den edindiğimiz bilgiye göre, 1893 yılında Aydın’da hem kendi, hem de İngilizler hesabına iş yapan 34 Rum ve Ermeni tüccar vardı. Bu tüccarların sayısı Tire’de 12, Nazilli’de 9, Ödemiş’te 5, Söke’de 4, İzmir’de 97 idi. Bkz. Kurmuş, *a.g.e.*, s. 154.

²⁸ Kurmuş, *a.g.e.*, ss. 18-19. Bu konuyla ilgili Housepain, dönemin görgü tanıklarının eserlerinden yola çıkarak şu bilgiyi vermektedir: “Her türlü yararlı işler hala yabancılar tarafından yürütülmekteydi. Biri kentin kuzeyine, diğeri de doğusuna doğru devam eden iki demiryolu hattını, İngilizler ve Fransızlar işletmekteydi. Enerji ve aydınlatma İngilizlerin elindeyken su işlerine Belçikalılar bakıyordu. İzmir’in Kordon’u ve tramvay

haliyle Batı Anadolu'daki Müslüman tebaayı olumsuz anlamda etkilemişti. Zira yabancılar, kapitülasyonlardan kaynaklı özel hakların ve koruyucu gümrük duvarlarından istisna olmanın keyfini sürerken, başta gıda olmak üzere çeşitli hammaddelerin tedarikçisi ve Batı menşeli endüstriyel ürünlerin tüketicisi rolüne soyunan Batı Anadolu'daki Türk köylüleri ise “*Homer devrinden beri değişmemiş yöntemlerle*”²⁹ tarım yapmaya çalışıyor ve gelir dağılımı arasındaki uçurumu fazlasıyla hissediyorlardı. Öyle ki köylülerin büyük bir bölümünün sahip oldukları topraklar geçimlerine yetmiyordu. Bu nedenle de “ortakçılık” ve “kiracılık” adları altında büyük toprak sahiplerine ait olan tarlalarda çalışarak hayatlarını idame ettirmeye çalışıyorlardı. Bu konuda Kurmuş, şöyle bir durum tespiti yatmaktadır:

*“Batı Anadolu'daki toprak ilişkilerinin değişmesine yol açan etkenlerin değişik yörelerde değişik sonuçlar doğurduğunu görüyoruz. Bazı topraklarda insanın insan tarafından sömürülmesinin en yoğun ve en iğrenç biçimi olan köleciliğin gelişmesinin yanı sıra, toprakların el değiştirdiği yörelerde eski feodal yükümlülüklerin değişik ad ve biçimler altında sürdüğü de görüldü. Bazı yerlerde, de üretimin kapitalist çizgi doğrultusunda yeniden örgütlendiği ve ücretli işçilerin kullanıldığı göze çarptı.”*³⁰

İşte böylesi bir ahvalde Pullukçuoğlu Yapucu'nun deyiimiyle “*yoksul ve mutsuz çoğunlukların*”³¹ ortaya çıkması kaçınılmazdı. Nitekim öyle de olmuş ve geçim sıkıntısına düşen pek çok köylü, iktisadi ve sosyal mağduriyetlerin pasif kurbanları olmak yerine kanundışı yollardan yaşamayı kendilerine daha uygun görmüşlerdi. Gelir uçurumuna karşı biriken öfkenin bir dışa vurumu olarak kabul edebileceğimiz bazı eşkıyalık faaliyetleri de sıklıkla yabancı tüccarları hedef almıştı.³² Eşkıya grupları, Levanten adı verilen yabancı

hattı imtiyazı Fransızlardaydı. Meyan ve tütün işleri, tıpkı kıyının kuzey uçta kavislenip kente karşıdan baktığı yerlerde konuşlandırılan petrol tankları gibi, Amerikalıların himayesindeydi. Halı, hububat, maden ve kuru meyve ticareti ise yoğunlukla İngiliz şirketleri tarafından yapılırdı.” Bkz. Marjorie Housepain, *Smyrna 1922, The Destruction of a City*, Gözden Geçirilmiş Baskı, Londra, 1972, s. 84.

²⁹ Kurmuş, *a.g.e.*, s. 81.

³⁰ Kurmuş, *a.g.e.*, s. 83.

³¹ Pullukçuoğlu Yapucu, *a.g.t.*, ss. 148-149.

³² İngilizlerin Batı Anadolu'da mülk edinme çabaları ve sonuçları hakkında Kurmuş şu ilginç bilgileri vermektedir: “*Ne istediğini bilen ve istediğini almak için de her yola başvuran burjuvazi, büyük köylü yığınlarını topraklarından atmak için en kanlı yollara başvurdu. Aynı yolu Batı Anadolu'da da denemek isteyen İngilizlere karşı köylülerin tepkisi çok sert oldu. Kuşaklar boyu işledikleri topraklarından zorla veya aldatmacayla atılan köylüler, 1883 yılında Söke ve Nazilli yakınlarında bazı İngiliz çiftliklerini işgal ederek direnmeye çabaladılar. Ancak kısa sürede yenilgiye uğrayarak toprak sahiplerinin dileklerini kabul etmeye zorlandılar. Ayrıntılarını en iyi bildiğimiz toprak işgali olayı Baltazzi ailesinin Bergama yakınlarındaki topraklarında görüldü. Demetrius Baltazzi, Dikili yakınlarındaki 84.000 dönümlük çiftliğini kendi adına tapuya geçirttiği halde, 1862 yılında Karaosmanoğlu ve Kulaksızoğlu ailelerinden satın aldığı Beylik, Karaağul, Tepe ve Kabakum çiftliklerini karısının adına kaydettirmişti. Kocasının ölümünden sonra toprakların yönetimini eline alan Madam Baltazzi, İskoçya'nın ünlü Sutherland Düşesi gibi köylüleri topraklarından çıkmaya zorladı. Yunan uyruklu kâhyası Eliopulos'un tuttuğu zorbaları, direnme belirtileri*

tüccar ailelerden sıklıkla haraç talep etmişler, haraç vermeyi reddettikleri zamanlarda ise büyük sermayeli fabrikalarını yakmışlardı. Çoğunlukla da yüklü bir fidye elde edebilmek amacıyla kendilerini ya da akrabalarını dağa kaldırmışlardı. 1854 gibi oldukça erken bir tarihte dahi, İngiltere Konsolosluğu, “zeybek hırsızlar”dan şu cümlelerle yakınmaktaydı:

“Aydın’dan ahz. olunan havadis-i ahireye nazaran Aydın eyaleti bir müddetten beri ve takım takım ötede beride gezmekte olan zeybek hırsızlarının zir-i zülüm ve mazaratında bulunduğu cihetle elhaletühazide derece-i gayete fetret ve ihtilal halini kesb etmiştir bu hırsızlar bu aralık pek tekessür ettiğinden memurin-i beldenin bunlar ile başa çıkmaya iktidarı kalmamış ve bu zeybekler ise Aydın havalisini tamamıyla zir-i hükümlerine alarak biçare ahalinin malını bilamaücazat gasb ile her türlü uygunsuzluk ve taadiyatı cüret etmekte bulunmuştur eğer bunların ilerlemesini men ile asayiş-i halin iadesi zımında oralara serian kuvve-i kafiye sevki misullu tedabir-i mukteziye icra buyrulmaz ise zikir olunan uygunsuzlukların daha pek çok tekessür edeceği derkardır.”³³

Yoksulluğun eşkıyalığı beslediği aşikârdı ancak tüm asayişsizliği yoksul insanların mağduriyeti üzerine temellendirip eşkıya gruplarını “hak arama mücadelesi içerisinde olan güruhlar” olarak lanse etmemiz gerçekçi ve doğru bir yaklaşım olmaz. Zira bir köydeki yoksul bir genç eşkıya çetelerine dâhil olabiliyorken, aynı köyden bir diğer yoksul genç de cepheden cepheye gönderilmesinin ardından, şanslıysa yıllar sonra evine geri dönebiliyordu. Yine kendi toprağı olmayan bir köylü kendisine bir çete teşekkül edip cebir yoluyla kısa zamanda çok büyük paralar kazanabiliyorken, toprağı olmayan bir başka köylü ise ırgatlık yaparak yaşamını devam ettirebiliyordu. Üstelik eşkıya avcısı nefer ile avlanmaya çalışılan eşkıya da çoğunlukla aynı sosyal tabakadan gelmekteydi. Bu gerçekliği göz önünde bulundurursak; yoksulluğu ve çaresizliği bünyesinde barındıran geniş kitlenin içindeki gözü

*gösteren köylülerin üzerine saldırtan Madam Baltazzi, resmi kayıtlara göre 28.000 dönüm olan topraklarını 1894 yılında 88.000 dönüme genişletti. Tapu kayıtlarının değiştirilmesi, dayak, zorlama veya ölüm tehdidiyle topraklarından edilen köylüler, 1895 yılı Haziran ayında Baltazzi çiftliğini işgal ettiler. Sayısı 1.000’e yaklaşan topraksız köylü aileleri, üzerlerine gönderilen 200 silahlı zaptiyeye karşı üç hafta direndiler. Sonunda yenileceklerini anlayınca, kendilerini atalarından kalma topraklardan atan kişiye karşı yapabilecekleri son şeyi yaptılar ve çiftlikte yanabilecek her şeyi, evleri, ağılları, ahurları, makineleri ve ürünleri ateşe verdiler. Madam Baltazzi’nin hesaplarına göre yangın sonucu ve işgal sırasında çiftlik 56.000 sterlinlik zarar gördü. İngilizlerin toprak sahibi olmalarını izleyen gelişmeler feodal toprak ilişkilerinin temelini sarstı. Ama bu ilişkiler, Batı Anadolu’nun çeşitli yörelerinde bir yama gibi duran İngiliz çiftliklerinin etkisiyle hemen ortadan kalkmayacak kadar köklü olduğu için, ortaya geçiş döneminin önemli niteliklerini yansıtan karmaşık bir yapı çıktı. Ücretli emek temelinde dayanan kapitalist üretim biçimi bir gecede ortaya çıkamayacağı gibi feodal yapı da bir gece de yıkılamazdı. Geçiş dönemi, her iki üretim biçiminin de en temel öğelerini içeren bir yapı olmasındı ve öyle oldu.” Bkz. Kurmuş, ss. 84-85. Yabancı sermayeye karşı Batı Anadolu’da ortaya çıkan tepki konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Cihan Özgün, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Yabancı Sermayeye Tepki: Aydın Sancağı Üzerine Bazı Tespitler”, *Tarih Okulu*, S. 4, Yaz 2009.*

³³ BOA.HR.SYS. 80/59. (10 Zilkade 1270/ 4 Ağustos 1854).

kara bazı gençlerin, illegal yollardan alternatif arayıp, dâhil oldukları kitlenin uysallığına ayak uydurmamaları ve tuttıkları yol neticesinde şayet hayatta kalabilirlerse maddi gelir elde edebilmeleri eşkıyalığın en çekici yanlarından birisiydi. Kentsel değil kırsal bir olgu olan eşkıyalığı pre-kapitalist dönemlerden gelen geleneksel özellikleriyle değerlendirecek olursak, çeteciliğin maskülen yapısı küçük yaşlardan beri ateşli silahlarla haşır neşir olan köy çocuklarının dağ yolunu tutmasını kolaylaştırıyordu. Evrensel olarak genelleyebileceğimiz bu etkeni, Batı Anadolu eşkıyalığının en yaygın figürü olan zeybekler açısından değerlendirecek olursak, Bayar'ın şu tespiti oldukça önem taşımaktadır:

“Efe ve zeybeklerin asırlardan beri anlatılan gelenekleri, efsaneleri vardı. Göçebe, aşiret ve köylü çocuklar, hayatı anladığından itibaren, zeybek olmak hevesine kapılırlardı. Çünkü enerjilerini kullanıp tanınmış, ünlü adam olmak için seçeceği başka bir yol yoktu. Bunları, içinde buldukları topluluk yetiştiriyordu. Bir de, yüze çıktılar mı zengin, itibarı yerinde, hükümetle karşılıklı antlaşma yapmış, imtiyazlı birer adam oluyorlardı. Bunların köy kahvesinde gümüşlü tüfekleriyle ayak ayaküstünde başından geçen maceraları, vuruşmaları anlattığını gören köy delikanlıları, onlar gibi kahraman (!) olmak hevesine kapılırlardı. Ve bu içtimai maraz devam edip giderdi. O kadar ki hükümet kuvvetleri kendilerini ne kadar sıkıştırır, takip ederse onlar da o nisbette şanlı zeybek sayılırlardı. Tenkil edilenlerin yerlerini, bu hevesle başkaları alırdı.”³⁴

Nitekim Bayar'ın dediği gibi de oluyor ve tenkil edilenlerin yerlerini, hevesle başkaları alıyordu. Söz konusu devridaim Batı Anadolu gençlerinin şiddeti kutsayan sosyo-psikolojik halet-i ruhiyesi ile besleniyordu. Öyle ki, düğünlerde zeybek dansı icra edilirken, bir başkasının aynı anda meydana çıkması hakaret, hadsizlik ve meydan okumak olarak algılanıyor ve insanlar böylesi küçük nedenlerden ötürü dahi birbirlerini bıçaklayabiliyordu. Ahenk gazetesinden bir örnek verecek olursak;

“Geçen Çarşamba gecesini Bayındır'da Emin Efe'nin hanesinde icra kılınan sünnet düğününde oyun oynama meselesinden dolayı bir taraftan işret seyisi, diğer taraftan efelik daiyesiyle bazı delikanlılar arasında tahaddüs eden münazaa üzerine aralarından Mehmed isminde birisinin bıçakla Arab İbrahim'i kolundan cerh ve akabinde firar eylediği istihbar

³⁴ Celâl Bayar, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*, C. 6, Sabah Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 16-17.

*kılınmıştır. Sünnet, velime (düğün ziyafeti) cemiyetlerinin davul zurna ile, işret takımıyla icrası göreneğinin bir seyiesi daha!*³⁵

Hülasa; işledikleri büyüklü-küçüklü suçlar nedeniyle rutubetli cezaevi koşullarında yıllarını geçirmek istemeyen ya da yoksulluğun, haksızlığa uğramışlık hissiyatının, intikam arzusunun veya eşkıya menkıbelerinin etkisinde kalan pek çok köylü genci, yüzyıllar boyunca Batı Anadolu dağlarının yolunu tutarak eşkıya olmuşlardı. Sosyal bir çarpıklığın tezahürü olan eşkıyalığın, İmparatorluğun son demlerindeki ahvali ise bir hayli gösterişli bir görünüm arz etmişti. Zira XIX. yüzyılın son çeyreğinden yıkılışa dek geçen süre zarfında, Batı Anadolu dağlarında pek çok çete türemiş, pek çok masum insan eşkıyalar tarafından katledilmiş ya da soyulmuş; buna mukabil yine pek çok eşkıya da askeri ve adli makamların elinde can vermişti. Batı Anadolu eşkıyaları önce II. Abdülhamid'in usta tüfekçileriyle, sonrasında da İttihat Terakki Cemiyetinin amansız komitacılarıyla yoğun bir mücadeleye girişmiş ve ilerleyen satırlarda değineceğimiz üzere XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla taşınan bu süre zarfında çatışmalarda yakılan barutun, kurulan darağaçlarının ve öldürülen eşkıya ile jandarmanın haddi hesabı olmamıştı.

³⁵ *Ahenk*, 29 Şevval 1319/ 8 Şubat 1902.

1. BÖLÜM

1. XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE BATI ANADOLU'DAKİ EŞKIYALIK FAALİYETLERİ

Tanzimat Dönemi'nin kudretli isimlerinden Mehmed Emin Ali Paşa'nın 1871 yılında ölümünün ardından ortaya çıkan iktidar boşluğu, uzun zamandır birikmiş olan sorunların bir bir gün yüzüne çıkışına imkân tanımıştı. Bu tarihlerde Tanzimat politikalarının siyasi, idari ve mali alanlarda iflası pek çok sosyal sorunu beraberinde getirmiş, Kırım Harbi'nden itibaren alınan ve artık ödenmesinde büyük zorluk çekilen borçlar, krizin şiddetini çok daha ciddi boyutlara taşımıştı. Üstelik İmparatorluğun en özel bölgelerinden biri olan Balkan topraklarında birbiri ardına çıkan ayrılıkçı isyanlar ve Avrupalı devletlerin siyasi baskıları da hayatta kalma refleksi olarak siyasi çözüm arayışlarını gündeme gelmişti.³⁶ Böylesi bir ahvalde önce Sultan Abdülaziz, ardından da Sultan V. Murad'ın tahttan indirilmesi neticesinde 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıkan Sultan II. Abdülhamid, saltanatının ilk yıllarından itibaren iç ve dış siyaseti ilgilendiren pek çok sorunla muhatap olmuştu.³⁷ Bu sorunların arasında; siyasi, askeri, iktisadi mecralara doğrudan etki edebilen, yarattığı can ve mal kaybı nedeniyle taşrayı en çok muzdarip eden konu ise “eşkıyalık” olmuştu.

Saltanatının ilk yıllarında Sultan II. Abdülhamid'e sunulan bir layihada, eşkıya çeteleri temel olarak üç gruba ayrılmış ve şu surette tarif edilmişti:

- İlk grup eşkıyalar dağlarda, ormanlarda, kırlarda gezerler, yol keserler, bazen köyleri basıp zenginlerin evlerini soyarak ailelerini katlederler ve mal gasp ederler. Hane basmanın dışındaysa bazen esir alıp dağa kaldırır ve karşılığında fidye alırlar. Bunlar genellikle üç-beş kişiden ibaret olup, genellikle sabıkalı oldukları için “*şekâvet-i müstemirre âshâbından ya'nî köylerine kasabalarına gidemez takımdandır.*” Bunlar her ne kadar merkezlere inemeseler de kaza ve kasabalardaki işlerini görmek için kendilerine yardımcı bulurlar. Bu muavin ve yardımcılarını da mandıra ve ağıllarda bulunan çobanlar, orman-mezra-çiftlik korucuları, çiftlik kâhyaları gibi kimselerden

³⁶ Gökhan Çetinsaya, “II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi”, *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, XLVII, 2016, ss. 356-357. Dönem hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yay., İstanbul, 1987.

³⁷ Dönem hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, (Çev. Ali Berktaş), İletişim Yay., İstanbul, 2012; Ayrıca bkz. Tahsin Paşa, *Abdülhamid: Yıldız Hatıraları*, Muallim Ahmed Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931.

seçerler. Eşkîya yataklarının sayısı çetenin gücüne göre 20-30 kişiyi bulabilir. Eşkîyalar bahar ve yaz mevsiminde dağlarda ve ormanlarda şekavet yaparlar, kış aylarında ise az da olsa vukuat yapsalar dahi genellikle güvenli yerlere çekilirler.

- İkinci grup eşkıyalar en zor ele geçirilebilecek olanlardır. Zira *“bunlar ‘gündüz külâhî gice silâhlî’ mesel-i meşhûrunca gâyet müretteb olarak büyücek kasabalarda gerek yerli ve gerek ecnebîden mürekkeb eşhâsdir.”* Kasaba ve kazalarda yatak ve kılavuz elde edip, gündüz ahalinin arasında işlerini yürüten, güvenilir insanlarla görüşen, muteber bir görünüm çizen ancak buldukları kasabaya en az 10 saat mesafedeki tanınmayacakları köylerde ev-çiftlik basan, yüklü miktarda para taşıyan tüccarları soyan veya zenginleri dağa kaldıran kimliği gizli eşkıyalardır. Bunlar gerçekleştirecekleri cinayet veya suçun ehemmiyetine göre bazen tek başlarına, bazen de adamlarıyla birlikte şekavet yaparlar; bir tüccar, yolcu, hane veya çiftlik belirledikten sonra da kesip, biçip, soyup, çıkarlar. Kendi kasabalarına geri döndüklerinde şüphe çekmemek için *“sabâh namâzı geçmemiş ise İslâm’dan olanlar câmi’e ve Hıristiyân olanlar kiliseye gider.”* Eğer vukuatlarını uzak bir mahalde gerçekleştirdilerse de güvende olabilecekleri yerlerde bir gün gizlenip, uygun buldukları zaman tekrar evlerine dönüp hiçbir şey olmamış gibi işleriyle meşgul olurlar.

- Üçüncü grup eşkıyalar *“çapulcu”* takımındır. *“Bunlar birkaç hazelenin (kalleş) birleşerek ve yekdiğerini teşvîk iderek köy ve kasaba civârlarında ba’zı ufak tefek vukû’ât ikâ idenlerdir.”* Bu adi suçluların ele geçirilmesi diğerleri kadar önemli değildir ancak söz konusu şahıslar, birkaç vukuatlarının ardından yakalanıp cezalandırılmazsa cesaretleri artar ve *“içlerinden büyük fenâlıklara cesâret idenler de peydâ olduğu ekseriyâ ehemmiyetlice eşkıyâ çetesi re’îslerinin pek ‘âdî vekâyi’den ferceyâb-ı cür’et olmalarıyla müsbetdir.”*³⁸

İlerleyen satırlarda detaylarına değineceğimiz üzere, farklı milletlerden eşkıya çetelerinin oldukça başarılı bir tahlilini yapan bu layiha bize, Osmanlı idarecilerinin, taşranın başındaki en büyük musibetlerden biri olan şekavet konusunda doğru bilgi sahibi olduklarını göstermektedir. Öyle de olmalıydı; zira XIX. yüzyılın son çeyreğinde, çalışma alanımız olan Batı Anadolu’daki eşkıyalık faaliyetleri önü alınamayacak bir boyuta

³⁸ *“Söz konusu belgenin üzerine ‘takribi tarih 1300’ ibaresi yazılmıştır. Verilen yıl, Hicri olarak kabul edilmesi durumunda 1882-1883, Rumî olarak kabul edilmesi durumunda ise 1884-1885 yıllarına tekabül etmektedir.”* Bkz. Naim Ürkmez, “Eşkîyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid’e Sunulan Bir Rapor”, *ETÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/1, Aralık 2015, ss. 40-41.

ulaşmıştı. Bölgenin, Meclis-i Mebusan tartışmalarından gazete haberlerine, konsolosluk kayıtlarından seyyahların gözlerine dek devamlı surette eşkıyalıkla anılmasında ise zeybeklerin mesul olduğu eşkıyalık faaliyetlerinin sosyal bir salgına dönüşmesi oldukça etkili olmuştur.

1.1. II. Abdülhamid Saltanatının İlk Yıllarında Batı Anadolu'daki Zeybek Eşkıyalığı

XIX. yüzyılın son çeyreğinde, zeybeklerin müsebbibi olduğu eşkıyalık faaliyetleri Sultan'a sunulan bir raporda şöyle dile getirilmiştir:

“Memalik-i Osmaniye'nin en mühim bir kıtasını teşkil eden Aydın Vilayeti itidal-ı ab ve havasıyla da mümtaz olduğu gibi ahalisi vüsat-ı maişete malik ve dağlık ve ormanlık mahallerindeki sekenesi rencberlik ve çobanlıkla iştilal ederek ekserisi dahi “silahşorluğa” salikdir. Ancak “zeybek” demekle maruf olan ve ötedenberü kendilerine mahsus gayetle ‘cüst-ü çalake’ kıyafetleri bulunan bir takım delikanlılar bi'l-hassa Ödemiş, Tire, Bayındır, Nazilli, Çine ve Milas taraflarındaki ‘cibal-i mürtefia’ eteklerinde iskan eden halkdan ibaret olub bunlardan bazıları mine'l-kadim yekdiğere taarruzdan hali kalmamışlardır bu suretle çarpışmalar bi'l-ahare sekaveti intaç edib adeta sari bir hastalık şeklini alan bu sakat mezmumesine göre vakit vakit ziyadece intişar ve ebna-yı sebile o nisbetde isal-i dest-i hasar edegelmiştir. Teşkilat-ı adliyeden ol Aydın Vilayetinin hemen her cihetinde kesretti şakiler türemiştir...”³⁹

Yerel idarecilerin de işaret buyurduğu üzere; söz konusu tarihlerde, Batı Anadolu yerleşimlerinin pek çoğunu bünyesinde barındıran Aydın Vilayetinin hemen her cihetinde, demografik üstünlük nedeniyle zeybeklerden oluşan azılı çeteler türemiştir. Balıkesir'den Muğla'ya, İzmir'den Afyon'a dek oldukça geniş bir hinterlandı olan zeybek eşkıyalığının yapısal durumunun ortaya konulabilmesi için alanımızı daraltacak olursak, Aydın Vilayetinin eşkıyalıktan en çok muzdarip olmuş ve en çok eşkıya reisi çıkartmış yerleşimlerden biri olan Menderes Havzası'nı ele almamız doğru olacaktır.

1870'li yılların ikinci yarısında Menderes Havzası'ndaki en etkili eşkıya reislerinin başında Çakırcalı Ahmed Efe gelmektedir. İzmir-Ödemiş/Ayasuret (Türkönü) doğumlu olan Çakırcalı Ahmed, yetişkin çağa geldiği zaman çobanlık yaparak geçimini sağlamış, uzun bir

³⁹ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-38/3746.

süre askerlik yapmasının ardından da terhis olunca köyüne geri dönmüştü. Ancak döner dönmez, hakkında duyduğu dedikodular üzerine kız kardeşini öldürmüş ve bu cinayetin ardından da tutuklanmamak için dağ yolunu tutarak eşkıyalık yoluna sapmıştı.⁴⁰ Önceleri birkaç kişiyle yol kesip gasp yapan Çakırcalı Ahmed, kısa zamanda sekiz kişilik bir çete teşkil etmiş ve 1874 yılında, Küçük Menderes mntikasında oldukça etkili olmaya başlamıştı. Haraca bağladığı eşraf sayısı arttıkça peşine düşen müfrezelerin de sayısı artmış, ancak uzun bir süre ele geçirilememesi ve verdiği zararların ciddi anlamda huzursuzluk yaratması üzerine kendisine af teklif edilmişti. Çakırcalı Ahmed bu surette yanına aldığı birkaç zeybeğiyle birlikte, tüm suçlarından azade olarak dağdan inmeyi kabul etmişti. Eşkıyalığı zamanında elde ettiği sermayeyle kendisine küçük bir sürü edinen Çakırcalı Ahmed, servetini de bir hayli arttırmıştı. Ancak bu huzurlu hayatı çok uzun sürmemiş ve sürüsünün çobanlığını yapan Osman'ın, kızı ile birlikte kaçıp evlenmesi üzerine, kızı ve damadının Ödemiş-Kurucaova'da yerleştikleri evi basmıştı. İlk önce, "*kendi kızının evvela memelerini kesip, muaharren bıçak ile parça parça eylemiş*"⁴¹ ifadesinden de anlaşılacağı üzere kızını vahşice katletmiş, sonrasında da öldürmek üzere her yerde damadı Osman'ı arasa da bulamamış ve intikam için damadının annesini dağa kaldırmıştı. Çakırcalı Ahmed böylelikle dağ yaşamına da tekrar geri dönmüştü.⁴²

İkinci kez dağa çıkışında, ticaretten elde ettiği sermayenin de etkisiyle bu defa eskisinden çok daha güçlü bir çete teşkil eden Çakırcalı Ahmed Efe; Koca Cerit Mustafa, Küçük Cerit Mehmed⁴³, Yörük (Cerit) Osman, Bayraktaroğlu İbrahim, Yamuk Karioğlu Sarı Zeybek ve Sarıoğlu İsmail gibi azılı eşkıyalarla tekrar baskınlar vermeye başlamıştı. Çetesine katılan adam sayısının gittikçe artmasından sonra da her büyük eşkıya reisinin yaptığı gibi muavin çeteler oluşturmuştu. Muavin çete gerekliydi zira kalabalık olarak dolaşmanın müfrezelerden kaçışı zorlaştırması ve daha çok dikkat çekmesi hasebiyle kurulan bu yardımcı çeteler kimi zaman farklı yerlerde yaptıkları saldırılarla zaptiyelerin dikkatini farklı yöne çekerek bağlı oldukları eşkıya reisinin işini kolaylaştırırken, kimi zaman da büyük saldırı veya pusularda ana çeteye dâhil olurlardı. Bu bağlamda Çakırcalı Ahmed Efe de, değindiğimiz üzere çetesini bölmüş ve Koca Cerit Mustafa İzmir-Bayındır-Ödemiş arasında faaliyet gösterirken, Küçük Cerit Mehmed İzmir-Tire'de yol kesip haraç

⁴⁰ Davut Dadal, 10 Kasım 2017 tarihli mülakat.

⁴¹ *Ahenk*, 20 Rebîülâhîr 1319/ 6 Ağustos 1901.

⁴² Halil Dural, *Bize Derler Çakırcı: 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, (Haz. Sabri Yetkin), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

⁴³ Koca Cerit Mustafa ve Küçük Cerit Mehmed, 'Cerit' adlı Yörük aşiretine mensup iki eşkıya reisidir. Aralarındaki yaş farkı nedeniyle böyle isimlendirilmişlerdir.

almaya başlamıştı. Çakırcalı Ahmed ise Ödemiş'ten ayrılmamış ve zaman zaman da Aydın'a geçmişti. Bu ünlü çete reisinin eşkıyalık usulü, Ahenk gazetesinde şöyle anlatılmaktadır:

“...Hiçbir defa pusudan takip koluna silah atmamış ve bir takım biçareganın ırz ve malına tasallut etmemiş, bilakis kendisini takip edenlere meydan okuyup işte ben falan yerdeyim deyü haber göndermiş ve tesadüf ettiği iki takip kollarını dağıtmış...”⁴⁴

Çakırcalı Ahmed Çetesi bu surette eşkıyalık yaparken, ondan yıllar önce aynı mıntıkada eşkıyalık yapan, sonrasında ise Sultan'ın affına mazhar olup eşkıyaları himaye edebilecek kadar nüfuz elde eden Tireli Hacı Ali Ağa'ya da özel olarak değinmemiz gerekmektedir. Bu önemli eşrafın yaşam öyküsüne kısaca değinecek olursak; Küçük Menderes Havzası'nın en büyük toprak ağalarından biri olacak olan Ali, Rus baskısı nedeniyle 1800'lü yılların ortalarına doğru Kırım'dan Kafkasya'ya, oradan da Eskişehir'e göçen yoksul bir Tatar ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Yetişkin yaşa gelene dek muhtelif işlerde çalışan bu genç muhacir, zamanla “Tatar Ali” olarak tanınmaya başlamıştı. Ancak kendisi bir gün, bilinmeyen bir nedenden ötürü ailesini terk ederek, apar topar Eskişehir'den ayrılmış ve Tire'ye gelmişti.⁴⁵ Dönemin şartları göz önünde tutulursa, Tatar Ali'nin adli bir suça karıştıktan sonra cezadan kurtulmak için firari duruma düşmüş olma ihtimali oldukça yüksektir. Nitekim kendisi de, Tire'ye gelir gelmez bu tezimizi doğrular nitelikte hareket etmiş ve o dönemin yaygın âdeti olduğu üzere, temin ettiği bir tüfekle eşkıyalık yoluna sapmıştı. Aydemir, sosyo-ekonomik yapısı ve coğrafi elverişliliği nedeniyle erken dönemlerden beri eşkıyalar için cazip bir yerleşim olan Tire'nin, dağlarında dolaşmaya ve yol kesmeye başlayan Ali'nin bu yeni geçim kaynağı hakkında şunları söylemektedir:

“...Söylendiğine göre, bir süre de dağlarda silahlı olarak dolaşmıştır. O zamanın şartlarına göre bu, yadırganmayan, hatta silahşora ün ve itibar temin eden bir haldi...”⁴⁶

⁴⁴ Ahenk, 20 Rebülâhîr 1319/ 6 Ağustos 1901.

⁴⁵ Aydemir, bu yolculukla ilgili şunları söylemektedir: “Tatarlardan (Eskişehir Tatarları) Ali isminde birinin, genç yaşlarında Eskişehir taraflarından kalkarak, Tire çevresine geçmiş olduğu anlaşılıyor. Tatarların çalışkanlıklarını, toprağa ve aileye bağlılıkları, cemaatlerinden ayrılmamak gayretleri de bilinmekte olduğuna göre, eğer Ali hakikaten Eskişehir çevresinden kendi yurdunu terk edişinde özel bazı sebepler olabilir. Ama bilinen şudur ki, Ali Eskişehir taraflarından ayrılmış, Tire taraflarına gelmiştir.” Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s.18.

⁴⁶ Aydemir, *a.g.e.*, s.18.

Esasında XIX. yüzyılın Batı Anadolu şartları göz önünde tutulduğunda; yeterli eğitim almayan ve rençberlik dışında kendisine pek de seçenek sunulmayan bir köylü çocuğunun eşkıyalığa sapması ve bu yoldan kazanç elde etmeye çalışması oldukça alışılmış bir durumdu. Ancak Tatar Ali bu konuda bir istisnaydı. Zira kendisi oldukça akıllıca bir hamle yapmış ve bir süre dağlarda gezindikten sonra, hükümet tarafından çıkarılan genel af fırsatını kaçırmayarak dağdan inmişti. Üstelik sonrasında da şansı yaver gitmiş ve eşkıyalığı sayesinde elde ettiği dehşetengiz şöhreti sayesinde oldukça cazip bir iş bulmuştu. Tire taraflarında büyük bir çiftliğe kâhya olan aflı eşkıya Tatar Ali, çalışkanlığı ve sert mizacı ile çiftlikteki işleri kısa zamanda yoluna koymuştu. Bu sayede de çiftliğin dul hanımının dikkatini çekmiş ve kısa bir süre sonra da kendisiyle evlenmişti. “Tatar Ali” böylelikle “Ali Ağa” olmuş, palazlandıktan sonra da hacca gittiğinden midir, yaptığı hayır işlerinden midir bilinmez ama isminin başına bir de “Hacı” lakabını eklemişti.⁴⁷ İşte bu surette çiftliğin başına geçen Hacı Ali Ağa, mevcut sermayesini akıllıca hamlelerle daha da arttırmış ve kısa zamanda Tire’nin nüfuzlu eşraflarından biri haline gelmişti. “Tireli Hacı Ali Ağa” olarak adı her yerde duyulunca ve kendi mıntıkasının hatırı sayılır isimlerinden birisi olmayı başarınca Saray’ın dikkatini çekmiş ve böylelikle devlet adına hizmetler görmeye başlamıştı. Bu hizmetleriyle de kısa zamanda merkez ile taşra arasında yarı resmi bir hüviyet kazanmış ve Saray nezdinde muteber biri haline gelmişti. Özellikle Ödemiş ve Tire menşeli eşkıya çeteleri nedeniyle asayişsizlikten muzdarip olan Osmanlı idarecileri, sorunların çözümü adına pek çok kez bu nüfuzlu toprak ağasından yardım istemişti. O da çoğu zaman sulh yoluyla meseleleri çözmüş ve bu sayede pek çok eşkıya ile kaçakçının daha fazla zarar vermeden teslim olmasını, sonrasında da affedilmesini sağlamıştı.⁴⁸ Kendisi, eşkıya afları dışında uzlaşmaya yanaşmayan gruplar için de takip müfrezelerine lojistik destekte bulunmuş ve istihbarat sağlamış; toprak ya da miras gibi sürtüşmelerde ise hakem görevi üstlenmişti. Elbette bölgede Yıldız Sarayı’nın gözü kulağı olmasının ve takdire şayan hizmetlerinin maddi bir karşılığı da olmuştu. Her başarısının ardından bolca ihsan almış ve bu sayede gün geçtikçe gerek altınlarının miktarı gerekse topraklarının genişliği olabildiğine arttırmıştı. Ancak hayatını değiştirecek olan asıl fırsatı, 1876 yılında tahta çıkan II. Abdülhamid’in iktidarı döneminde, kendisine verilecek olan bir görev neticesinde

⁴⁷ Aydemir, söz konusu evlilikle ilgili şu yorumu yapmaktadır: “Genç ve güçlü çiftlik kâhyalarının, dul kalan zengin hanımlarıyla evlenmesi, hatta evlendirilmeleri ise, Anadolu’da daima rastlanan bir haldir.” Bkz. Aydemir, *a.g.e.*, s.18.

⁴⁸ Ali Özçelik, “Sultan Abdülhamid’in Gözdesi, Zeybeklerin Hâmisi, Menderes’in Dedesi: Tireli Hacı Ali Paşa”, *Tire’den Yansımalar*, S. 7, İzmir, Nisan-Mayıs-Haziran 2018, ss. 4-5.

yakalamıştı. Verilen görevi yerine getirmesinin ihsanı büyük olacaktı zira durum elzemdi. Yıl 1877'di ve ahalinin "Moskof" olarak adlandırdığı Rusya ile savaş başlamıştı.

1.2. Eşkiyalara Sunulan Affın Bedeli: 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nda Görev Alan Zeybek Taburları

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa'da yeni siyasi ittifakların kurulması, 1815 tarihli Viyana Kongresi'nde oluşturulan devletlerarası dengeyi bozmuştu. Rusya da bu durumdan faydalanarak Paris Antlaşmasının, Karadeniz'in tarafsızlığı ve silâhtan arındırılması ile ilgili maddelerini kendi lehine, tek taraflı olarak kaldırmıştı. Avrupa devletleri de bu oldubittiyi 13 Mart 1871 tarihli Londra Antlaşması'yla kabul etmişti. İlk etapta, bu surette istediğini alabilen Rusya, yayılcı Panslavist politikasını Hristiyanların koruyuculuğu adı altında palazlandırabilmek için Avrupa'daki kamuoyunun sempatisini kazanmak zorundaydı. Bu amacını diplomatik temaslar ve Avrupa basını vasıtasıyla gerçekleştirmeye çalışan Rusya, İstanbul'daki elçiliği vasıtasıyla Osmanlıların Hristiyan tebaaya haksızlık yaptığına dair düzmece haberler çıkarmıştı. Çıkarılan haberlerde Bulgaristan'da öldürülenlerin sayısı on binlerle ifade edilerek, kara propaganda aracılığıyla kamuoyu oluşturulmaya çalışılmış, Babıâli ise bu abartılı haber kampanyasına karşı Türk sefirleri vasıtasıyla basın bültenleri gönderdiyse de pek başarılı olamamıştı.⁴⁹ Rusya'nın desteğini alan Karadağ ve Sırbistan ise 2 Temmuz 1876 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmişti.⁵⁰ Bu savaşta Osmanlı Devleti kısa bir sürede başarı kazanmış, ancak yabancı temsilciliklerin ısrarı üzerine 25 Eylül 1876 tarihinde ateşkes ilân etmek zorunda kalmıştı. Söz konusu ateşkesi ise Sırbistan'ın, harpten önceki durumunun korunması şartıyla Osmanlı Devleti'ne tâbi bir prenslik statüsü alması izlemiş, ancak Karadağ ile bir uzlaşma sağlanamaması ve Karadağ temsilcilerinin, İstanbul'dan ayrılıp Ruslar'dan yardım talep etmesi üzerine ipler tekrar gerilmişti.⁵¹ Netice olarak bu durumu fırsat olarak gören Rusya, Şark meselesini çözmek ve Osmanlı tebaası olan Hristiyanları korumak iddiasıyla 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmişti.⁵²

⁴⁹ Orhan Koloğlu, *Avrupa'nın Kıskaçında Abdülhamid*, İstanbul, 1998, ss. 13-24.

⁵⁰ Akdes Nimet Kurat, "Pan-Slâvizm", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2-4, Ankara, 1953, s. 268.

⁵¹ 1877-78 Osmanlı Rus Savaşını ortaya çıkaran etkenler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Yuluğ Tekin Kurat, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Sebepleri", *Belleten*, C. XXVI, S. 103, Ankara, 1962, s. 584; Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 13, Ankara, 2002, s. 16; Bekir Sıtkı Baykal, "Bismark'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun Taksim Fikri", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 5, Ankara, 1943, s. 3.

⁵² Ali Fuad Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye II*, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, 1987, s. 4.

II. Abdülhamid'in, Osmanlı tahtına çıkmasının üzerinden dokuz ay bile geçmeden kendisini içinde bulduğu ve "93 Harbi" olarak da bilinen bu savaş, Sultan açısından çok tehlikeli bir görünüm arz etmekteydi. Eğer savaştan galip çıkarsa iktidara geldiğinden beri eksikliğini hissettiği meşruiyeti kesinlik kazanacak ve muazzam bir itibar edinecekti. Buna karşılık uğrayacağı bir bozgun ise İmparatorluğun başındaki konumunu sarsabilirdi.⁵³ Bu hassas duruma rağmen şartlar hiç de Sultan'dan yana değildi. Zira Osmanlı ordusunda asker eksikliği gibi çok ciddi bir sorun bulunmaktaydı. Savaş ilanı sırasında, Serasker Redif Paşa'nın düzenlediği lâyhaya göre, Osmanlı kuvvetlerinin mevcudu 490.000 kişi idi. Bunun 300.000'i Rumeli'de, 100.000'i Anadolu'nun kuzeydoğusunda, 90.000'i de muhtelif bölgelerde bulunuyordu.⁵⁴ Söz konusu sayının içerisindeki redifler eğitim görmemişti, mustahfizlar ise oldukça yaşlıydı. Ayrıca, ordunun subay kadrosu da yetersizdi.⁵⁵ Buna rağmen savaşın ilanından iki gün sonra kışlalara seferberlik ilanı duyurulmuştu. Başta Rumeli olmak üzere Osmanlı topraklarında yaşayan tüm Müslüman ahaliye hitaben; "12 yaşından 70 yaşına harb-ü darb erbabı olan ve eli silah tutan kâffe-yi mü'min ve müsliminin gaza ve cihada"⁵⁶ katılması için yapılan çağrılar, 1.000.000 askerin toplanacağı ümidini de beraberinde getirmişti. Ancak bunun imkânsız bir hayal olduğu gerçeği ise kısa zamanda ortaya çıkacaktı. Şu bir gerçektir ki, Ruslarla yapılacak savaş sırasında eli silah tutacak her ere ihtiyaç vardı. Asker ihtiyacının yanı sıra savaşın ciddiyeti, beraberinde çözülmesi gereken bir eşkıyalık sorununu da gündeme getirmişti. Zira Batı Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetleri, savaşlar sırasında devleti iki açıdan olumsuz etkiliyordu. Bir taraftan çetelerle mücadele için takip kollarında görev almak üzere sürekli asker görevlendirilmekteydi. Diğer taraftan da, savaşa katılmak istemeyen veyahut kışladan firar eden asker kaçaklarının dağa çıkıp çetelere dâhil olması nedeniyle bölgeden beklenen asker ihtiyacı karşılanamamaktaydı. Devletin içinde bulunduğu buhranlı durum kadim gelenekleri bir kez daha gündeme getirmişti. Eşkıyalık sorununu en azından savaş süresince bitirerek iç huzuru dengelemek amacıyla düşünülen çözüm, Batı Anadolu'daki çeteleri dağdan indirip Osmanlı ordusu saflarında Ruslarla savaşmak için ikna etmeye çalışmak ve böylelikle asayişin temini

⁵³ Georgeon, *a.g.e.*, s. 106.

⁵⁴ Ahmed Midhat, *Zubdetü'l-Hakayık*, İstanbul, 1295, ss. 228-229; Ali Fuad (Erden), *Musavver 1293-1294 Osmanlı-Rus Seferi-I*, İstanbul, 1326, s. 135.

⁵⁵ Ali İhsan Gencer, Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi Vesikaları (Temmuz 1877)", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XV, S. 19, Ankara, 1993, s. 225. Osmanlı ordusunun savaş sırasındaki asker ve silah durumu için bkz: Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Ankara, 1993, s. 36; Oral Sander-Kurthan Fişek, *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*, İstanbul, 1977, ss. 58-67.

⁵⁶ Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, İstanbul, 2009, s. 219

sağlamanın yanı sıra zeybeklerin savaşçı yeteneklerinden faydalanmaktı. Alınan bu kararda eşkıyaların dağlık topografyayı ve başıbozuk usulü çete savaşlarını bilmeleri de etkiliydi ki; dağ yaşamına aşina olan zeybekler, böylesi bir iş için şüphesiz ki biçilmiş kaftandı. Üstelik zeybek müfrezeleri 1854 yılında Kırım'da, 1862 yılında da İşkodra'da bir hayli başarı sağlamıştı. Tüm bu etkenlerden dolayı Sultan II. Abdülhamid, yaklaşan savaş öncesinde, cepheye gidip sonrasında sağ dönmeyi başaracak bütün eşkıyaların affedileceğine dair bir irade yayınlamış, 29 Mart 1877 tarihinde de, “*asakir-i muavenenin suret-i tertibi ile hey'et-i nizamiyelerine ve sair ahval-i müteferiasına dair taraf-ı hazret-i ser-askeriyeden kaleme alınan talimat layihası ol babda olan tezkere ile beraber arz ve takdim kılınmış olmakla*”⁵⁷ ifadesinden de anlaşılacağı üzere, sultanın talimatı doğrultusunda yardımcı birliklerin kurulması için hazırlıklara başlanmıştır.⁵⁸

Savaş yıllarında, taşradaki asayişsizliği çözmek ve asker sağlamak adına çıkarılan af iradesi, Osmanlı coğrafyasındaki eşkıyalıktan muzdarip pek çok vilayete gönderilmiş,⁵⁹ söz konusu süreci Menderes Havzası'nda yürüten isim ise yukarıdaki satırlarda kendisinden bahsettiğimiz Tireli Hacı Ali Ağa olmuştur. Kendisi, Yıldız Sarayı'ndan gelen emir üzerine cepheye gönderilmek üzere Küçük Menderes'te oluşturulacak olan gönüllü müfrezesini toplamak için vakit kaybetmeden harekete geçmiş ve ilk iş olarak da adamı Hanaylıoğlu Molla Abdullah'ı, Tire ve Ödemiş'teki asker toplama işlerinin mesulü yapmıştı. Hacı Ali Ağa'nın Ödemiş/Adagide'deki işlerini yürüten Molla Abdullah, kendi bölgesinde oldukça etkili bir isimdi.⁶⁰ Ancak gönüllü müfrezeler oluşturma konusunda kendisinin görevlendirilmesinin özel bir sebebi bulunmaktaydı. Adagide'de, Molla Abdullah'ın

⁵⁷ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), Osmanlı Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu Kataloğu (ORH-I), Ankara Genel Kurmay Basımevi, 1994, Defter No.2-10/607.

⁵⁸ Başıbozuk çeteleri kullanan tek taraf Osmanlı Devleti de değildi. Anadolu'da yaklaşık 160.000 kişilik bir kuvveti bulunan Rusya, savaş sırasında Rumen ve Sırp kuvvetlerini de ordusuna dâhil etmişti. Daha ilginçtir ki Osmanlı idarecileri gibi Ruslar da, seferberlik ilanı ile birlikte milis kuvvetleri oluşturma adına ve savaşa katılmaları koşuluyla Lezgi, Çerkes ve Karapapak kökenli eşkıyalara genel af ilan etmişti. Karapapak Türkleri'nden olup Kars bölgesinde eşkıyalık yapan Tülü Musa ve Mehralı, Rusların affına dâhil olmalarına rağmen Osmanlı idarecilerine haber göndermişler ve Osmanlı topraklarında işlediği suçların affedilmesi halinde 120 kişilik bir süvari birliğiyle gelip, Osmanlı Ordusu'nda hizmet edebileceklerini bildirmişlerdi. Bu cazip teklif karşılığında da affedilmişler ve Osmanlı başıbozuk grupları arasına girmişlerdi. Bkz. Mehmet Arif Bey, *Başımıza Gelenler, 93 Harbinde Anadolu Cephesi-Ruslarla Savaş*, (Haz. M. Ertuğrul Düzağ), İstanbul, 2006, s. 198.

⁵⁹ Savaş sırasında asker açığını kapatmak için Zeybek Taburları'nın yanı sıra Edirne, İstanbul, Selanik, Hüdavendigar, Adapazarı, İzmit ve Konya gibi vilâyet ve mutasarrıflıklardan da 'Asâkir-i Mu'âvine' adı verilen başıbozuk askerler toplanmıştı. Bkz. Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, (Haz. İsmet Miroğlu), İstanbul 1983, s. 403; Rifat Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919) (Askerî ve Siyasî Hayatı)*, İstanbul, 1989, s. 277; William von Herbert, *Plevne Müdafaası*, (Çev. Ali Kurdoğlu), İzmir, 1990, s. 6.

⁶⁰ “*Sarayın adamı*” olarak tanınan Hacı Ali Ağa'nın gücünü her daim arkasında hisseden Molla Abdullah için, “*Ödemiş'te Hükümet kimseyi onun çardağından alamaz. Onun sözü geçkin ve bıçağı keskindir, değme adam onun semtine sokulamaz.*” denmekteydi. Bkz. Dural, a.g.e., s. 14.

emrinde çobanlık yapan Kara Mahmud, o sıralarda Küçük Menderes Havzası'nı haraca bağlamış durumda olan eşkıya reisi Çakırcalı Ahmed Efe'nin kardeşiydi. İşte bu bağlantı da Tire ve Ödemiş'teki zeybek çetelerinin dağdan indirilip cepheye gönderilmesi hususunda fazlasıyla işe yarayacaktı. Kara Mahmud'un oğlu ve aynı zamanda Çakırcalı Ahmed Efe'nin yeğeni Kara Süleyman (Süllü) ile görüşme imkânı elde eden Dural, söz konusu bağlantı ve plan ile ilgili şunları söylemektedir:

"...Molla Abdullah bu işte çok haklıydı. Çakırcalı ünlü zeybek. Gönüllü bayrağı açmış diye geniş halk tabakaları arasında duyulunca, Ödemiş'in ve hatta Küçük Menderes'in dolaylarındaki köylerde bulunan genç-ihiyar her fert, başta dağda dolaşan zeybekler bile ona uyararak, bu kutsal vazifeye gönüllü olarak yazılabilirlerdi. Çünkü Çakırcalı Ahmet ilçede çok ünlenmiş, çok cesur, atik ve kurnaz bir zeybek olarak tanınmıştı..."⁶¹

Bu minvalde ince bir hesap yapan Tireli Hacı Ali Ağa'nın talimatı doğrultusunda ve kardeşi Kara Mahmud aracılığıyla Çakırcalı Ahmed Efe'ye bir af daveti gönderilmişti. Çakırcalı Ahmed Efe de yorucu ve tehlikeli dağ yaşamından kurtulma fırsatı tanıyan bu cazip teklife oldukça olumlu yaklaşmış ve çetesiyile birlikte affi kabul edip, cepheye gideceklerini bildirmişti. Bunun üzerine Saray'dan gönderilen ve -savaşa katılmak koşuluyla- çete üyelerinin önceki bütün suçlarından bağışlandığını bildiren af fermanı kısa sürede Tire Kaymakamlığına ulaşmıştı. Affin resmileştiği haberini alan Molla Abdullah da Çakırcalı Ahmed Efe ve çetesindeki dokuz zeybeğiyle birlikte Ödemiş-Adagide'den Tire'ye gelmişti. Zeybekler ilk olarak Hacı Ali Ağa'nın konağına gitmişler ve kendisinin elini öperek saygılarını göstermişlerdi.⁶² Kısa bir görüşmeden sonra da Hükümet Konağı'na geçilmişti. Zeybekleri konağın kapısında karşılayan Kaymakam, affedilecek olan çete üyeleri için küçük de bir tören tertip etmişti. Ahalinin huzurunda Çakırcalı Ahmed Çetesinin affedildiğine dair padişah fermanı okunmuş, törenin ardından da Hacı Ali Ağa ile vedalaşan aflı eşkıyalar, görevlerini icra etmek üzere Tire'den ayrılmışlardı.⁶³

Af töreninin icrasından bir gün sonra, gönüllü toplamak için hazırlıklara geçen Çakırcalı Ahmed Efe'nin kurmaylarından Yörük Osman, Koca Cerit Mustafa ve Küçük Cerit Mehmed savaşa katılmaktan vazgeçmişler ve çetedeki diğer dört zeybeği de yanlarına alıp tekrar dağ yolunu tutmuşlardı. Yetimoğlu Mehmed ile Sarı'nın İsmail ise Çakırcalı

⁶¹ Dural, a.g.e., s.26.

⁶² Tireli Hacı Ali Ağa'nın konağı, İzmir-Tire'nin bugünkü Alay Parkı mevkiindedir.

⁶³ Zeybeklerin Tire'de çektiydikleri hatıra fotoğrafı için bkz. Ekler: Görsel 6.

Ahmed'in yanında kalmışlardı. Bu ayrılma sonrasında aflı eşkıya reisi, Ödemiş Hükümet Konağı'ndan gerekli müsaadeyi aldıktan sonra bayrak açtırıp davullar çaldırarak gönüllü toplamaya başlamıştı. Nitekim beklenildiği gibi gayet başarılı da olmuş ve Ödemiş-Tire-Bayındır'daki pek çok çete, müfrezesine dâhil olmuştu. Aynı günlerde Aydın, Denizli, Manisa gibi yerleşimlerde de aflı eşkıyalar, zeybek müfrezeleri oluşturmaya başlamıştı.⁶⁴ Gönüllü asker alımları 15 gün kadar sürmüştü ve hazırlıklar Nisan ayının sonlarında tamamlanmıştı. Sonrasında da çalınan davullar eşliğinde Ödemiş'ten yola çıkan Zeybek Taburu, Tire'de toplanan gönüllüleri de alarak Bayındır, Selçuk, Torbalı ve İzmir'deki farklı gönüllü alaylarıyla birleşmişti. Böylelikle ilk etapta piyade ve süvari 900 zeybek, 31 Nisan 1877 tarihinde silâh altına alınmıştı. Söz konusu birlikler İzmir'den kalkan Sultaniye Vapuru aracılığıyla bir haftalık yolculuğun ardından Batı Trakya'daki Dedeağaç Limanı'na varmışlar, ilk olarak Dimetoka'da konaklamışlar, oradan Edirne'ye varmışlar ve Edirne'de bir süre kaldıktan sonra da Şipka'ya geçmişlerdi. Gönderilen ilk taburun görev alacağı ordu merkezi Filibe'deydi. "Zeybek Taburu", "Aydın Taburu", "Zeybek Dilaverleri", "Zeybek Bahadırları" ve "Zeybek Süvarileri" ya da resmi adlarıyla "Zeybek Asakir-i Muavenesi" olarak anılan diğer kol ise İstanbul'daki askeri karargâhlara yerleştirilmişti.⁶⁵ 29 Haziran'da tamamlanan eğitimlerinin ardından da Tuna, Karadağ ve Kafkaslardaki cephelere sevk edilmeye başlamışlardı.⁶⁶

Zeybekler, Asakir-i Muavene Nizamnamesinde belirtildiği üzere keşif, emniyet ve öncü birlik gibi temelde yıpratma ve savunma görevleri üstlenmişler⁶⁷ ve kendilerine bu görevleri için 300 dirhem ile 40 para arasında değişen ve dönemine göre yüksek kabul edilen bir maaş bağlanmıştı.⁶⁸ Zeybek Piyade ve Süvari Muavene Birlikleri, 1877 Mayıs'ından savaş bitimine dek Batum, Sohum, Kızanlık, Varna, Sofya, Şumnu ve Dobruca cephelerinde çarpışmışlar,⁶⁹ özellikle 18 Kasım 1877 tarihinde Yovan Çiftliği, Karasine ve

⁶⁴ Aynı günlerde Manisa Salihli'de eşkıyalık yaparken affı kabul eden Bakırlı Mehmed Efe de, cepheye gönderilmesi için bir hayli zeybek toplamıştı. Bkz. Behiç Galip Yavuz, *Zeybekler: Tarihçeleri, Özellikleri, Türküleri ve Ödemiş Zeybekleri*, İzmir, 2006, s. 98; Dural, *a.g.e.*, s. 26.

⁶⁵ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), Osmanlı Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu Kataloğu (ORH-I), Ankara Genel Kurmay Basımevi, 1994, No: 916.52/98/23.05.1293; ATASE, ORH-I, No: 397.66/121/06.04.1293.

⁶⁶ ATASE. ORH-I, No: 397.66/121/06.04.1293. Cephede görev alan zeybekler için bkz. Ekler: Görsel 7.

⁶⁷ ATASE. ORH, Defter No: 1-3/112-112a-112b-112c.

⁶⁸ ATASE. ORH,50/88-1.

⁶⁹ Zeybeklerin görevlendirildiği cepheler için bkz. ATASE. ORH-VII, No: 3803.1-7/725.726/17.04.1293; ATASE. ORH-VII, No:3804.1-7/727.728/17.04.1293; ATASE. ORH-I, No: 629.4/210/23.03.1293; ATASE. ORH-VII, No: 4125.1-7/903/27.04.1293; ATASE. ORH-I, No: 518.70/98/24.04.1293; ATASE. ORH-VII, No: 4125.1-7/903/27.04.1293; ATASE. ORH-I, No: 916.52/98/23.05.1293; ATASE ORH-I, No: 518.70/98/24.04.1293; ATASE ORH-I, No: 916.52/98/23.05.1293; ATASE ORH VII, No: 3803.1-7/725.726/17.04.1293; ATASE ORH-VII, No:3804.1-7/727.728/17.04.1293.

Sulanık köyleri ile Çernova ve Pirgos bölgelerinde yapılan mücadelelerde Rus askerlerine büyük kayıplar verdirmişler ve yüklü ganimet elde edilmesini sağlamışlardı.⁷⁰

Peyderpey surette, savaş süresince 4.500'den fazla zeybek cepheye gönderilmiş ve pek çok kanlı çarpışmaya dâhil olmuşlardı. Söz konusu mücadelelerle ilgili bir örnek verecek olursak; 19 Kasım 1877 tarihli Bab-ı Hümayun Başkâtipliğine yazılan telgrafta, Kafkas Cephesi'nde görev yapan bir zeybek müfrezesinin, Batum yakınlarında Ruslara ait bir keşif birliğiyle yaşadığı çarpışmalardan şu cümlelerle bahsedilmişti:

*"...Gece saat sekizde 50 kadar top atışı yapılmış, sabahın ilk saatlerinden itibaren keşif kollarından casuslar Çürüksu'dan Şevketil yönüne çıkartılmıştır. Çerkes, Gürcü ve yerli yardımcı piyade ve süvari kuvvetlerinden oluşan keşif kolu Çürüksu kenarına kadar ilerleyemeyip, öncü kuvvetler adı geçen suyun öteki yakasında nöbet bekleyen düşmanın bir piyadesini öldürdüğü gibi Çürüksu yönünden çıkarılan piyade ve Zeybek yardımcı keşif kolunun üzerine, geçtiğimiz günlerde Rusya'nın ele geçirdiği Kızılca bey ilerisindeki çukurlarda gizlenen 60 kadar düşman askerinin birdenbire ateş etmeleriyle bizim taraftan da karşılık verilmiş ve 5-6 asker öldürülmüştür. Düşmanın savaş alanında bıraktıkları silahları alınmış ve diğerleri firar etmiştir. Savaşın olduğu bölgenin ilerisindeki Halavaş silsilesi önündeki dereye gelmiş olan bir bölük düşman piyadesinin yaklaşmasıyla karakolda bulunan bölüğümüzden üzerlerine ateş edilerek bir asker öldürülmüş, diğerleri kaçmıştır. Bulduğumuz bölgede bizden başka asker yoktur."*⁷¹

Bu çarpışmalar esnasında Rumeli Cephesi'nde bulunan Çakırcalı Ahmed Efe de, Kır Kaş, Sarı'nın İsmail, Serçioğlu İbrahim, Keleş Mehmed, İsaoglu, Mehmed, Yumuşakoğlu Hasan, Hacı İsaoglu, Ahmed Çavuş, Dereli Mehmed ve Karamanlı İsmail gibi pek çok zeybeğiyle gece baskınlarına ve pusularına devam etmişti.⁷² Ödemişli-Tireli bu zeybek müfrezesi Karadağ'dan gelen Süleyman Paşa'nın emri altındaydılar. Burada Şam'dan gelen yardımcı kuvvetlerle birleşen zeybek müfrezesinin cephede geçirdikleri zaman zarfındaki rutin çarpışmalarına bir örnek verecek olursak; Çakırcalı Ahmed müfrezesi mensuplarından Serçioğlu İbrahim, Dural'a şu olayı nakletmiştir:

⁷⁰ ATASE ORH-III No: 5832.4-21/166/06.09.1293. Cepheye gönderilmeden hazır bekletilen zeybek müfrezeleri de bulunmaktaydı. Babiâli'den Aydın Valiliğine, 24 Aralık 1877 tarihinde gelen bir telgrafta Yunanistan'la savaşa girilmesi durumunda Yunan adalarına saldırılması için 2.000 kadar zeybek yardımcı kuvvetinin toplanılması ve hazırda bekletilmesini istenmişti. Bkz. ATASE. ORH-VII, No: 6172.3-14/335-337/12.10.1293.

⁷¹ ATASE, ORH, Defter No. 4-17/438.

⁷² Davut Dadal, 10 Kasım 2017 tarihli mülakat.

“Bir gün Osman Pazarcığına iki saat mesafedeki yaylada, bir köy civarında uygun bir mevzide pusu kurmuş düşmanı bekliyorduk, Moskofların bir süvari keşif koluyla karşılaşmıştık. Çakırcalı Ahmet Efe, arkadaşlara şu emri vermişti:

-Çocuklar yere yatın!

Biz hemen yere yattık, önümüzde yerde kalın, kuru bir söğüt ağacı kütüğünü siper edindik ve çarpışmaya başladık. Kazak bölüğü hem ateş ediyor, hem de bize doğru hücumla geçerek ilerliyordu. Başta Çakırcalı Ahmet Efe, Kır Kaş, Sarı'nın İsmail ve diğer arkadaşlar gayet iyi atıcı idiler ve güzel silah kullanan cesur insanlardı. Yattıkları yerden, düşmana kurşun yağdırıyorlardı. Çarpışma o kadar hızlanmıştı ki, ben silahımı yere bıraktım, efelere durmadan fişek hazırlıyordum. Onlar da düşman süvari müfrezesini birer birer haklıyorlardı. Sanki ağaçtan armut düşürüyorlardı. Süvariler böyle kırıla kırıla biterken, sonuncu neferleri dönüp kaçmıştı. Meğer kaçan nefer daha ilerideki bölük kumandanına varıp, kendi bölüklerinin Türkler tarafından perişan edildiğini haber vermiş. Bu bölükten bir kısım kuvvet daha ayırıp bizim üstümüze göndermiş, bizi bulduğumuz mevkiden tard etmeye memur edilmişler. Baktık ki, ikinci bir düşman bölüğü bulduğumuz yere yaklaşıyordu. Bizim bir avuç gönüllü müfrezemiz az fakat göğüsleri imanla doluydu. Biz yattığımız yerden bu düşmanın ikinci bölüğüne de ateş açmaya başlamıştık. Savaş çok kızıştı arkadaşlardan birkaçı da yaralanmıştı. Bir aralık bir serseri kurşun da benim kaba etimi yalayarak vızlayıp geçmişti! Kurşunun çıkardığı hararetin bacağımı dağladığını duydum ve can havliyle sağ elimi kurşunun yakıp geçtiği sağ bacağımın kabasına şiddetle el attım ve yattığım yerden efemiz Çakırcalı 'ya şöyle bir sesledim:

-Efe vuruldum galiba!

Çakırcalı Ahmet Efe, o şiddetli ateş arasında ve yattığı yerden bir kahkaha saldı ve başını bana çevirerek şunları söylemişti hiç unutmam:

-Bizim oğlan, bu köpeğin kurşunundan korkulur mu, kendini sıkı tut ve hiç havf etme! diye beni o korkunç dakikada teselli etmişti!”⁷³

Zeybek Taburları Tuna Cephesi'nde bu şartlarda çatışırken, Çakırcalı Ahmed cephanesini katıra yüklediği esnada kasığını patlatmış, ayrıca basur hastalığına yakalanmıştı. Bu ciddi rahatsızlığı hasebiyle de savaştan muaf tutulmuş ve Ödemiş'e geri

⁷³ Dural, a.g.e., ss. 28-30.

dönüp, savaşa katıldığı için hak ettiği aflı yaşamına kavuşmuştu. Çakırcalı Ahmed köyüne dönmüştü ancak aynı tarihlerde cephedeki binlerce zeybek cephelerde savaşmaya, üstelik de büyük başarılar elde etmeye devam etmişti. Örnek verecek olursak; 7 Ağustos 1877 tarihinde, Bulgaristan'ın Karanlık mevkiinde, Bulgar ve Kazak kuvvetleriyle gerçekleşen çarpışmanın ayrıntıları, resmi yazışmalara şöyle konu olmuştu:

“...Üç bölük Zeybek Muavene Süvarisi yaver-i harb-i âcizi süvari-i evvel Kolağası Cenap Efendi kumandasıyla Karanlık'a doğru gönderildiği arz olunmuştu. Şimdi Karabaytar'dan mumaileyhin alınan telgrafnamesinde kendilerine Karanlık'a kadar giderek orada mahsur olan ahali-i müslimeden on bin neferini kurtarmış ve hepimizi arzu eylediklerinden cümlesini alıp salimen Karabaytar'a götürmüş ve bunları götürürken Kazaklar ve Bulgarlar mani olmak efkârıyla hücum ederek haylice tüfenk atmışlarsa da asker-i merkume tarafından mukabele olunarak ve Bulgar ve Kazakları hayli telefata uğratmakla beraber altı da tüfenk iğtinam ederek lehül'l-hamd ahaliden kimsenin burnu kanamaksızın Karabaytar'a geldikleri...”⁷⁴

Görüldüğü üzere zeybek müfrezeleri bölgedeki binlerce Müslümanı, Bulgar ve Kazakların yapacağı olası bir katliamdan kurtarmıştı. Ancak kendileri hakkındaki yazışmaların hepsi bu denli olumlu vakalardan bahsetmiyordu. Zira silahaltına alınan aflı eşkıyalardan bazıları, dağ yaşamlarını aratacak faaliyetlerden pek de geri kalmıyorlardı.

1.2.1. Cephedeki Başbozuk Eşkıyaların Disiplinsizlikleri

Zeybekler, savaş sırasında pek çok tehlikeli görevin üstesinden gelmişler ve bu yönleriyle takdir de toplamışlardı. Ancak olumsuz olayların yaşandığı da sıklıkla görülmekteydi. Denetimin zayıf olması durumunda rahatlıkla kontrol dışına çıkabilen ve bu yönleriyle de savaş hukuku kurallarından uzaklaşarak birer tahrip birliği ve suç çetesi haline gelebilen zeybek müfrezeleri, zaman zaman yağma ve soygun gibi vukuatlarla sivil halka da zarar verebilmişlerdi.⁷⁵

Zeybek taburlarının disiplinsizliklerine örnek verecek olursak; 14 Kasım 1877 tarihinde, Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın seraskerliğe gönderdiği bir telgrafta, aralarında aflı zeybeklerin de yer aldığı yardımcı kuvvetlerden yakınılmış ve bunların ellerindeki silahları

⁷⁴ ATASE, ORH, No:4-21/53

⁷⁵ Oktay Özel, “O İnce Çizgi: Osmanlı Son Dönemi Pratiğinde Eşkıyalıkla Kahramanlık Arasında Salınanlar”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s. 110.

kaybettikleri, firar ettikleri,⁷⁶ emir almadan çekildikleri ve atılan ilk gülden sonra tarumar olup, bozgun havası yarattıkları için nizamiye askerlerini de etkilediklerini dile getirmişti. Söz konusu şikâyetleri sıralayan Paşa, seraskerlik makamının, yardımcı birliklere yeni tüfekler dağıtılması emrine karşılık da “*bunlara verilecek silahlar nasıl olsa yine kaybolacağı için Martini Henri marka kaliteli tüfekler yerine adi tüfekler verilmesi daha uygun olacaktır*”⁷⁷ cevabını vermişti. Nitekim Paşa’nın kanaatini doğrular nitelikte olaylar da yaşanmış ve 21 Ocak 1878 tarihinde, Ahyolu, Pırgos ve Karınabad civarındaki kasaba ve köylerinde bir takım Arnavut, Çerkes, Abhaz ve zeybek eşkıyaların köy ve kasabaları basarak ahalinin değerli eşyaları gasp ettikleri ve cinayetler işledikleri ihbarı alınmıştı. Bunun üzerine söz konusu birlikleri derdest etmek üzere iki bölük piyade ve bir bölük zaptiye askeri görevlendirilmişti.⁷⁸

İngiliz tarihçiler de, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sırasında, aflı eşkıyaların savaş sırasındaki başıbozuk vukuatlarından şu cümlelerle bahsetmektedir:

*“En iyimser gözlemcinin bile ‘disiplinsiz bir grup eşkıya’ olarak nitelediği bu aşiret kuvvetleri, Osmanlı Devleti tarafından Tuna’dan Fırat’a isyanları bastırmak için istihdam edildiler. Başıbozuk terimi sivil gönüllü anlamına gelir. İstanbul’da ve diğer büyük şehirlerde çok sayıda gönüllü piyade taburları oluşturulurken başıbozuklar farklı kaynaklardan bir araya getirildiler. Diğer bir İngiliz subayına göreyse onlar, Osmanlı İmparatorluğu’nun uzak köşelerinden bir araya gelen erkeklerden oluşuyordu. Bunlar; Arnavutluk’tan Arnavutlar, Teselya’dan Rum dönmeleri, İzmir ve İskenderiye’den suçlu tabakası, Lübnan’dan soyguncular, Palmyra’dan Bedeviler ve Vidin’den Zeybekler ile acımasız Çerkesler ve Gürcüler. Çerkes kabileleri Ruslar tarafından sadece bir nesil önce Kafkasya’dan kovulmuşlardı ve Türk yetkilileri bunları Hıristiyan isyancıları bastırmak için Bulgaristan’a yerleştirmişlerdi. Başıbozuklar, Rus yaralıları ve savaş esirleri ile Bulgar sivillere karşı uygulanan sayısız vahşetin sorumlularıydılar. Bekir Paşa onlardan bazılarını falakaya yatırsa da bunların çoğu herhangi bir cezaya çarptırılmadan gittiler.”*⁷⁹

⁷⁶ Söz konusu duruma karşılık, yedek kuvvetlerde bulunan askerlerin firari olup yakalanmaları durumunda ceza olarak orduya alınıp dört yıl nizamiye birliklerinde görev yapması ile ilgili bir kanun çıkarılmış, ancak pek de etkili olunamamıştı. Bkz. Mehmet Arif Bey, *a.g.e.*, s. 366.

⁷⁷ Mehmet Arif Bey, *a.g.e.*, s. 667.

⁷⁸ ATASE. ORH-VII, No:3219.49/118/09.11.1293.

⁷⁹ Ian Drury, “The Russo-Turkish War 1877”, *Osprey Military Man-At-Arms Series 277*, (Ed. Lee Johnson), London, 1994, s. 46.

Hülasa, yaptıkları baskınlar ve kurtarma operasyonlarıyla binlerce insanın canını kurtaran piyade/süvari zeybekler ile çapulculuk yapıp can yakan zeybekler bu surette cephelerde görev yapadursun, Osmanlı ordusu gerek Kafkas gerekse Balkan cephesinde ağır kayıplar yaşamıştı. Doğu Anadolu’da Karadeniz kıyısındaki Batum’dan İran sınırının yakınındaki Doğu Bayezid’e kadar uzanan üç yüz kilometrelik uzun bir cepheyi savunmak zorunda kalan Osmanlı ordusunun doğuda zayıatları artarken,⁸⁰ Balkanlarda ise 60.000 askeriyle Plevne’ye çekilmiş olan Osman Paşa da aşırı soğuk, erzak ve mühimmat kıtlığı gibi etkenlerle 10 Aralık 1877 tarihinde, Rus ordusuna teslim olmuştu. Akabinde 1878 yılında Grandük Nikola’nın Sofya ve ardından Edirne kalesini ele geçirmesinden sonra ise Osmanlı tahvillerinin hamilleri olan İngilizler, Rusların başkente bu denli yakın olmasından tedirgin olup, gerekirse İngiliz donanmasının müdahaleye hazır olduğunu bildirerek uluslararası baskı yapmış⁸¹ ve böylelikle Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında, 31 Ocak 1878 tarihinde, Edirne’de bir ateşkes antlaşması imzalanmış, 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayestefanos Anlaşması ile de savaş, resmi olarak bitmişti.⁸² Böylelikle zeybeklerin de silahaltındaki on aylık mücadelesi sona ermişti.

1.3. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Batı Anadolu’daki İç Güvenlik Politikaları

Cephelerden sağ salim dönmeyi başaran zeybeklerin af belgeleriyle birlikte evlerine vardıkları tarihlerde, savaş boyunca gönüllü toplama görevi sona eren Tireli Hacı Ali Ağa da, gösterdiği başarı hasebiyle mükâfatlandırılmıştı. Söz konusu mükâfat ise II. Abdülhamid tarafından kendisine bahşedilen “Paşa” unvanı olmuştu. İktidarı boyunca taşranın kontrolü için “saat kuleleri” gibi iktidar sembollerine başvuran II. Abdülhamid, insanların sadakatini sağlama konusunda ise maddi ödüllendirmelerin yanı sıra “nişan”, “madalya” ve özellikle de “unvan” gibi teşvik araçlarını ustalıkla kullanmıştı. İşte bu bağlamda da, Küçük Menderes Havzası’ndaki en iş görür adamlarından Hacı Ali Ağa’yı, “Miri Miran”, yani “Sivil Paşa” yaparak hizmetleri karşılığında onore etmişti.⁸³ Her ne kadar söz konusu paşalığın askeri/idari bir yetki alanı olmasa da ve protokolde “Binbaşı” rütbesine denk gelse

⁸⁰ ATASE, ORH-I, No:629.4/210/23.03.1293.

⁸¹ Georgeon, *a.g.e.*, s. 114.

⁸² Ateşkese rağmen Rus ordularının Çatalca’ya kadar ilerlemesi üzerine Rumeli cephesindeki bir Zeybek Tabyası, 10 Şubat 1878’de Bulgaristan Şumnu’ya cepheye gönderilmişti. Bkz. ATASE. ORH-I, No: 2630.57/17/20.11.1293

⁸³ Aydemir, *a.g.e.*, s. 18.

de, kendisi Saray'a bir adım daha yaklaşmış⁸⁴ ve böylelikle bir zamanlar yurdundan kaçıp Tire'ye gelen bu yetenekli ve hırslı adam artık "Tireli Hacı Ali Paşa" olmuştu. Elbette taltifin yanı sıra Sultan tarafından bahşedilen yeni topraklarla da müthiş bir servet sahibi olan Paşa, artık Tire, Ödemiş ve Aydın'da on binlerce dönümlük araziye hükmeder hale gelmişti. Eşkîya hamisi olarak tanınan ve artık zengin bir adam olan Tireli Hacı Ali Paşa'nın bu yükselişi kimi zaman farklı şekillerde de yorumlanmıştı. Zira siyasal güç elde edebilen kimi nüfuzlu kimselerin, rakipleriyle girdikleri mücadelede entrika, rüşvet veya güç kullanımı gibi illegal aygıtlardan faydalanmalarının yanı sıra, eşkıya gruplarını finanse ettikleri ve bu surette işlerini rahatlıkla gördürdükleri de bilinmekteydi. Tam da bu konuyla alakalı olarak, South Bourke and Mornington Journal gazetesi, "Eli Kanlı Bir Eşkîya" başlığıyla, Tireli Hacı Ali Paşa'nın gençlik zamanlarındaki eşkıyalık yaşamına ve sonrasında da çeteleri himaye etmesine değinerek şöyle bir yazı kaleme almıştı:

"Hacı Ali adlı eli kanlı eşkıya, Bayındır ve Tire (Tigree) civarında terör estirip, yolcuları yağmalayarak ciddi bir birikim elde ettikten sonra affi şahane talep eder ki, yetkililer de bu işe dünden razıdır. Bu cani o gün bugündür, Bayındır'da asalaklar ve suç ortaklarıyla birlikte gününü gün etmekte, varlığının keyfini sürmekte ve tatlı bir rehavet içerisinde yaşayıp gitmektedir. Osmanlı-Rus Harbi Dönemi'nde, padişahın ricasıyla, cebinden para harcayarak yüzlerce zeybek ve en alt tabakadan madrabazı toplayıp, Bulgaristan'a götürmüştür. Bu zevat, Çerkezlerle birlikte korkunç kıyımlar yapınca Hacı Ali kötü bir şöhret edindi ve tüm Avrupa'ya korku saldı. İzmir'e dönüşünde, ülkesi için yaptığı mümtaz hizmetler dolayısıyla hükümdarı tarafından mecidiye nişanı ile ödüllendirildi ve paşa unvanı verildi. Akabinde Bayındır'a muzaffer bir komutan edasıyla girdi ve yağmacılık ile edindiği binlerce dönüm tarlada ziraat ile uğraşmaya, engin sığır ve koyun sürüleriyle zaman geçirmeye başladı. Hacı Ali Paşa mahallinde, neredeyse tek yetkili kişi gibi hareket etmekte olup, İzmir Genel Valisi, bölgeyi kuş uçmaz kervan geçmez bir yere döndüren eşkıyaların sindirilmesi için son sekiz yılda kendisinden defalarca yardım dilenmiştir. Soyguncuların merkezi Bayındır'dadır ve oldukça kalıcı bir şekilde yerleştikleri görülmektedir. Bu bölgeden her hafta cüretkâr soygun ya da dağa kaldırma haberleri gelmekte fakat Hacı Ali Paşa'nın başına ise hiçbir felaket gelmemektedir. Mülkü ve çalışanları her daim büyük saygı görmekte ve kendisi de eşkıyanın dağa kaldırdığı kimi kısmetsizler için talep edilen fidye miktarını düşürmek için soyunduğu arabulucu rolünde mutlaka başarılı olmaktadır. Kulağımıza kadar gelen bu ve buna benzer durumlar, Hacı'nın

⁸⁴ Aydemir, a.g.e., s. 18.

aslında bölgeyi yaşanılmaz hale getiren eşkıyaların gizli suç ortağı ve en güçlü destekçisi olduğu hususunda bizi ikna etmiştir.”⁸⁵

Her ne kadar böylesi ithamlarla ve af protokolleri için aracı olduğu Çakırcalı Ahmed, Koca Cerit, Küçük Cerit ve Yörük Osman gibi ünlü eşkıya reislerinin gizli ortağı olmakla suçlansa da, devlet nazarında oldukça faydalı işler gören Tireli Hacı Ali Paşa, Yıldız Sarayı’ndan her daim teveccüh görmüştü. Elbette bunda iş bitirici çalışma tarzı da etkili olmuştu. Ancak kendisine, 93 Harbi sonrası çok daha fazla iş düşmüş ve çok daha fazla sorumluluk yüklenmişti. Zira henüz savaş yıllarında dahi, kolluk kuvvetlerinin sayıca az olmasından dolayı çetecilikte bir artış görünürken Osmanlı ordularının ezici bir bozguna uğraması üzerine köylerine geri dönen zeybeklerin, devletin iç ve dış dengelerinin sarsılmasının beraberinde getirdiği idari ve ekonomik baskılar nedeniyle bir süre sonra tekrar eşkıyalığa başlamaları asayişsizliği had safhaya çıkarmıştı. Bu konuda bir örnek verecek olursak, Lyttelton Times gazetesi, zeybek taburlarının cephelere sevk edilmeye başladığı Mayıs ayında, vilayet merkezindeki eşkıyaların faaliyetleri hakkında şunları kaleme almıştı:

“Her gün rapor edilen sonu gelmez yağmacılıktan yılgin düşen ve her şeyi göze alarak kanun kaçaklarına büyük bir operasyon başlatan Vali Sabri Paşa’nın üstün gayretleri sonucu, İzmir civarlarında gerçekleşen müsademelerde, çeşitli çetelere mensup 28 eşkıya ölü ya da diri ele geçirilmiştir. Elindeki güvenlik güçlerini gereğince dört kısma ayırarak, her birini farklı bir bölgeye göndermiş ve takip edilenlerin bir çırpıda yakalanmasını sağlamıştır. Çeteler bir hafta içerisinde darmadağın olmuş, çok sayıda eşkıya tutuklanmış, kalanlar öldürülmüş ve tavşanlar gibi geometrik şekilde artan eşkıya sayısına Sabri Paşa’nın bu taktik dehasıyla bir darbe indirilmiştir. Öte yandan, daha hala yakalanabilirse öldürülecek olan çok sayıda eski eşkıya mevcut olup, son gelen haberlere göre zaptiyeler sıcak takibi devam ettirmektedir. Bu cebri tedbirlerin eşkıyaların cesaretini kırdığına şüphe olmasa da, geçen gün yanlarında bir kadınla Söke civarında görülen dokuz adam, yeni bir cinayet işlemese de, bir meyhan kökü fabrikasının genç muhasebecisini soydukları olayla yetinmişlerdir.”⁸⁶

Savaş sırasında durum buyken, bahsi geçtiği üzere bitiminde çok daha büyük bir eşkıyalık hareketi karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1879 yılından itibaren Aydın

⁸⁵ South Bourke and Mornington Journal (Avustralya), 27 Haziran 1883.

⁸⁶ Lyttelton Times (Yeni Zelanda), 30 Mayıs 1877.

Vilayetinde eşkıyalık şiddetini bir hayli arttırmış ve cephe dönüşünde affedilen eşkıyaların pek çoğu kısa zaman içerisinde tekrar dağ yolunu tutmuşlardı. Savaşın ardından askeri harcamaların yarattığı mali açığın kapatılabilmesi ve Ruslara ödenecek olan yüklü savaş tazminatının ödenebilmesi için ihtiyaç duyulan taze paraya, Galata Bankerlerine, dolayısıyla da Osmanlı Bankasına borçlanarak ulaşılmıştı.⁸⁷ Söz konusu borçlanma ise vergilerin yükselmesi sonucunda işsizlik, yoksulluk artışı, tefecilere borçlanma, eldeki gayr-i menkulü yok pahasına satma gibi köylüleri mağdur edecek pek çok olumsuzluğu gün yüzüne çıkarmıştı. Bunların üzerine bir de Batı Trakya'dan gelip vilayetin muhtelif yerlerine yerleştirilen çok büyük bir muhacir kitlesinin yarattığı memnuniyetsizlik de eklenince Batı Anadolu dağlarına pek çok yeni eşkıya katılmıştı. Durumun vahameti üzerine, şekavetin önüne geçilebilmesi için ise 1880 yılının Ağustos ayında, Aydın valiliğine, Mithat Paşa atanmıştı.⁸⁸

Mithat Paşa'nın göreve başlamasından sonra Yıldız Sarayı'ndan çekilen 28 Ağustos 1880 tarihli şifre telgrafta, 1876 yılının Ağustos ayından 28 Ağustos 1880 tarihine kadar, Aydın Vilayetinde işlenen cinayetlerle ilgili detaylı bir rapor hazırlanması istenmişti. Belirtilen tarih aralığında, vilayetteki Müslüman ve gayrimüslim ahalinin doğum ve ölüm oranları ile vilayetteki her kasabanın ileri gelenlerinin isimleri bir deftere yazılacak ve 20 gün içerisinde İstanbul'a gönderilecekti. Ayrıca "*Vilayet dâhilinde devamlı surette mevcudiyetini koruyan eşkıyalık konusunda yabancı devletlerin bir kıskırtması söz konusu mudur?*" konusu da araştırılıp bununla ilgili bilgi verilecekti. Söz konusu emri alan Mithat Paşa, öncelikle sorunun tespiti adına İzmir'deki Urla, Foça, Bergama, Menemen gibi kazaları ve Saruhan taraflarını bizzat dolaşarak teftiş yapmış ve sonrasında da gözlemlerini kaleme alarak detaylı raporlar çıkarmıştı. Vali Paşa, vilayet merkezi olan İzmir'e gelişinden yaklaşık bir ay sonra kaleme aldığı 16 Eylül 1880 tarihli bir raporda, asayişsizlik konusundaki gözlemlerini Saray'a şöyle aktarmaktadır:

"Umumen sekene-i vilayetin birinci derecede muhtaç olduğu şey emniyet meselesi olub eşkiya ve kuta-i tarik güruhunun taraf taraf katl-i nüfus etmek ve adam soymak ve halkın evladını kapub akça talebiyle dağa kaçırmak misüllü yevmiye ve her saat her taraftan gelen haberler dürlü vukuat-ı şenia ile umumun emniyeti münselib olmuş ve kasabalara bir

⁸⁷ Yetkin, a.g.t., s. 27.

⁸⁸ Mithat Paşa'nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Selim Kocahanoğlu (Haz.), "*Midhat Paşa'nın Hatıraları:1 Hayatım İbret Olsun (Tavsira-i İbret)*", Temel Yay., İstanbul, 1997.

çeyrek ve yarım saat mesafede vaki bağlarına bile gitmeğe kimsede takat ve cüret kalmamıştır.”⁸⁹

Vilayet asayişinin ahvalini bu surette ortaya koyan Vali Paşa, kendisine verilen emirle ilgili de, 27 Eylül 1880 tarihinde Başkitabete gönderdiği bir layihada, “*beyan olunan işlerin hakkıyla yapılmasının yirmi güne sığmayacağını*” vurgulamış ancak başlangıç niteliğinde sayabilecekleri bazı bilgiler vermişti. Kendisi, ilerleyen bölümlerde detaylarını vereceğimiz üzere eşkıyalığın önüne geçilememesinden vilayetin adliye ve zaptiye teşkilatlarını sorumlu tutmuş, aksaklıkların düzeltilebilmesi için Saray ile pek çok yazışma yapmış⁹⁰ ve nihayetinde de gerekli bütçeyi almayı başararak yeni bir polis ve jandarma örgütü kurmuştu. Kolluk kuvvetlerinin düzene girmesinin ardından da jandarmalar dört bir koldan dağları taramaya başlamış, çatışmalarda öldürülen eşkıyaların vücutları hükümet konaklarının önünde sergilenirken cinayet işlemiş ve sonrasında canlı olarak yakalanmış olanların pek çoğu ise İzmir Meydanı’nda asılmıştı. Bu surette kısmi de olsa bir başarı sağlanmıştı. Öyle ki, Mithat Paşa’nın valiliği sırasında eşkıyalarla mücadele konusundaki hizmetlerini, siyasi nedenlerden ötürü kendisini gözetlemek ve gerekli jurnal hazırlandıktan sonra da tutuklamak için İzmir’e gönderilen Binbaşı Yaver Hüsni Bey, Yıldız Sarayı’na çektiği 16 Mayıs 1881 tarihli şifre telgrafta şöyle anlatmaktadır:

*“Burada teşkil olunmuş olan polis ve jandarmalar vazifelerini müdekikkane ifa ediyorlar; burada bundan akdem silahsız gece gündüz gezemeyen ahali şimdi gece sabahlara kadar bî perva ve emniyetle gezüp eğlenmektedirler; hatta burada inzibat ol derece ilerlemiş ki vapurla gelen yolcular mutlaka polis mevkiine gidiyor ve ism ü resmi dahi sual olunuyor ve mevcut hotel ve hanelere yevmiye çıkanların mikdarlarıyla hal ü şanları jurnali, polisler marifetiyle verilmek olduğu bedihidir ve ahalinin validen şükranıyet ettikleri şeyin birinci (si) emniyetle gezdikleri ve İkincisi de muzir geçirge (çekirge)nin toplattırılması hususudur...”*⁹¹

Yine Mithat Paşa’nın asayişini sağlama konusundaki başarısı hakkında, Deschamps şunları söylemektedir:

⁸⁹ BOA.,Y.EE. 79/105 lef 1, (11 Şevval 1298/ 16 Eylül 1880).

⁹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat ve Rüştü Paşaların Tevkiplerine Dair Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 85.

⁹¹ Zeki Arıkan, “Mithat Paşa’nın Aydın Valiliği (Ağustos 1880-Mayıs 1881)”, *Uluslararası Mithat Paşa Semineri (Edirne, 8- 10 Mayıs 1984) Bildiriler ve Tartışmalar*, 1986, s. 137.

“Aydın Valisi aynı anda hem polis, hem jandarma müdürü ve hem de iyi bir diplomat olmalıydı. Meşhur ve bahtsız Mithat Paşa bu rolü tüm riskleriyle ve hayal kırıklıklarıyla birlikte oynamıştı. Yapılan her şeyden, İzmir’de edilen her kelimededen haberi vardı. Sonunda, her şeyi göze alarak, eyaletini mahveden soygunlara ve cinayetlere bir son vermeyi başarmıştı. Bir suç haberi gelir gelmez, zaptiyeleri haydutların peşine takar ve beş kelle almadan gelmemelerini emrederdi. Bu talimat da sadakatle uygulanırdı. Bunlar gerçekten de eşkıyaların kelleleri miydi? Çok da önemli değildi. Kelleler, örneğin, konakların bahçe parmaklıklarına geçirilirdi. Avrupalı güçler teskin edilmişti. Doğu sorunu denildiğinde diplomatlar, ‘Çok daha dingin bir evrede. Ülkedeki tüm bıçkın takımının terörden tüyleri ürpermiş durumda ve son üç aydır İngilizler ve Cook seyahat acentasının oluk oluk Küçük Asya’ya akittiği turistler, cüzdanları, canları ya da namusları için endişe etmeden Efes harabelerini gezebiliyorlar.”⁹²

Mithat Paşa bu surette kısmi bir başarı sağlayabilmişti ancak yine de vilayetin kırsal bölgelerinde, sarp dağlara gizlenmiş olan eşkıyanın kökünü kazımak pek de kolay değildi. Zira her şeyden önce, vilayet jandarmasının elinde çeteleri büyük oranda ifşa edebilecek güçlü bir istihbarat şebekesi bulunmamaktaydı. Buna karşılık köylülerin ve konar-göçerlerin desteğini alabilen eşkıyalar kendilerini ustalıkla gizleyebiliyor ve müfrezelerden kaçabiliyorlardı. Ele geçirilemedikleri gibi mal gasp etmeye ve can yakmaya da devam ediyorlardı.

1.4. Cüretkâr Bir Eşkîya Saldırısı: Güllük Baskını

Mithat Paşa zamanında İzmir ve civarında asayiş sağlansa da, pek çok eşkıya çetesi kırsalda gezinmeye devam etmiş ve bu durum, resmi bir yazışmada “...tedricen şiraze-i intizamdan çıkdılar şurada burada yine başka başka eşkıya çeteleri teşekkül edib 98 senesi evahirinde (1881) her tarafı yine havf ve dehşet istila ederek kimse kapı dışarı çıkamaz oldu.”⁹³ cümleleriyle ortaya konmuştu. Vilayetin asayişsizliği artık gündelik bir durum haline gelmişken 1883 yılında yaşanan bir olay, cüretkârlığı ve sonuçları itibarıyla Batı Anadolu Eşkîyalık Tarihi’nde kendisine özel bir yer edinmişti.

Aydın Vilayetinin ünlü eşkıya reisleri Çakırcalı Ahmed, Yörük Osman, Çallı Veli, Bakırlı Mehmed, Piç Osman, Deli Mehmed, Kürt Mustafa ve Harputlu Ömer güç birliği

⁹² Gaston Deschamps, *Sur Le Routes D’Asie*, Paris, 1894, ss. 181-182.

⁹³ BOA., Y.EE.KP. 38/3746. (H. 1298/M. 1881).

yaparak ses getirecek bir eylem için çetelerini birleştirmiş ve toplamda 40'a yakın zeybekten oluşan bu birleşik çete, büyük bir pervasızlıkla Muğla-Milas kazasının Güllük İskelesi'ni basmıştı.⁹⁴ Birleşik çete, vapurdan çıkmak üzere olan kalabalığın arasından Müslüman-Hristiyan, yerli-yabancı ayırmadan yaklaşık 30 kişiyi esir almış ve hızla bölgeden uzaklaşıp esirlerle birlikte o civardaki Kazıklı Ormanı'na sığınmışlardı. Söz konusu çarpıcı eylemi, Cochran şöyle anlatmaktadır:

“Civar yerleşim yerlerinde eşkıyalığın zirve noktasına ulaştığı ve birçok tüccarın toplu şekilde kaçırıldığı 1883 yılı, İzmir ticaret âlemi için unutulması zor bir yıl olmuştur... Haydut çeteleri bir büyük ve tatminkâr darbe indirmek için güçlerini birleştirmiş, küçük Kuluk (Güllük) kenti civarında İzmir'den gelecek olan sahil gemisini bekliyordu. 30 tanınmış ve önemli tüccarın diğer yolcular ile birlikte güvertede olması bir daha ele geçirilemeyecek bir fırsat olabilirdi. Hiçbir şeyden şüphe etmeden karaya ayak basan beylerin etrafı eşkıyalar tarafından sessizce çevrildi ve 1.800 pound tutarındaki fidye miktarı denkleştirilene kadar alıkonuldukları tepelere doğru götürüldüler.”⁹⁵

Olayın duyulmasının ardından, özellikle de Sancak dâhilindeki Rum ahalinin olaylı gösterileri ve konsoloslukların yoğun şikâyetleri nedeniyle yaklaşık bir tabur asker görevlendirilmiş; ayrıca İzmir'den, Aydın'dan ve Muğla'dan da çok sayıda zaptiye, asker, gönüllü ve kır serdarı da Milas'ta toplanmıştı. Hatta bu tarz bir süre avı için ilk defa bir batarya cebel (dağ) topu getirilmiş ancak birleşik çetenin izine ulaşamamıştı. Takipte yaşanan bu başarısızlığın neticesinde de, 10.000 lira gibi oldukça yüksek miktarda bir fidye ödendikten sonra esirler kurtarılabilmişti. Ancak özellikle Hristiyan esirler konusunda bazı konsoloslukların Saray'a şikâyetçi olması ve Hristiyanların can güvenliği olmadığı konusunda ki söylemlerin dile getirilmesi nedeniyle Güllük Baskını'nın üstü öyle kolay kapanmamıştı. Öncelikle, Güllük Baskını'na katılan bazı eşkıya reislerinin, yakınları tespit edilmiş ve kıymetli malları müsadere edilip, satılarak mağdurların fidyelerinin bir kısmı geri ödenmişti.⁹⁶ Ayrıca askeri takibe de takviyeler yapılmış ve Aydın Valisi Vezir Ali Paşa'ya gerekli talimatlar verildikten sonra Ferik Hilmi Paşa kumandasındaki iki tabur nizamiye askeri de, eşkıya takibinden sorumlu jandarma müfrezelerine destek amacıyla vilayete gönderilmişti. Alınan emir, baskına karışan çetelerin katî surette imha edilmesi yönündeydi. Yapılan ciddi takibat sonucunda da mevcut birleşik çete mensuplarının izi sürülmüş ve

⁹⁴ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-38/3746. (19 Şevval 1300/ 23 Ağustos 1883).

⁹⁵ Cochran, *a.g.e.*, s. 344.

⁹⁶ B.O.A., DH.MKT. 1341/57. (H. 1300/M. 1883).

tespit edilen eşkıyaların kimi öldürülmüş, kimi de canlı olarak ele geçirilmişti.⁹⁷ Ancak bunaltıcı takiplere alışık olan zeybeklerin kendilerini ustalıkla gizlemeleri sonucunda, baskından sorumlu olanların tamamının ele geçirilemeyeceği anlaşılmıştı.⁹⁸ Eşkıyaların tamamı yakalanamasa da, onları dağdan indirmenin bir yolu daha vardı. Bu yol, affı kabul edecek olan çete reislerini adamlarıyla birlikte maaşa bağlayıp devlet himayesine almak, sonrasında da silah bırakmakta direnen eşkıyanın üstüne sürmek, yani ecnebi deyişle “*hırsızın peşine başka bir hırsız takmak*” ya da Osmanlı usulü bir deyimle “*iti ite kırdırmaktı.*”

1.5. Aflı Eşkıyalara Sağlanan Devlet İstihdamı: Kır Serdarı Zeybekler

Osmanlı idarecileri, eşkıyalıkla mücadelede dönemin şartlarına göre hareket etmeyi bilmiş ve bu hususta esnek bir politika takip etmişti. Bu surette erken dönemlerden yıkılışına dek, kendisine ciddi sorunlar çıkartan çete reislerini affederek kansız bir surette tasfiye edebilmiş, üstelik yeteneklerini de kendi çıkarları adına kullanabilmek adına bu eşkıyalara istihdam sağlamıştı. Erken dönemlerden beri uygulanan bu usul⁹⁹ yüzyılların ardından değişen taşra şartlarıyla form değiştirmiş ve öncesinde kırlarda kolculuk ve derbentçilik yapan, yol güvenliği sağlayan aflı eşkıyalar, XIX. yüzyılın son çeyreğinde, kurumsal bir yapıya kavuşmuştu.

İmparatorluğun farklı noktalarında, farklı milletlerden pek çok kır bekçisi mevcutken, araştırma alanımız üzerinden konuyu ele alacak olursak; suç oranının her daim yüksek olduğu Aydın Vilayetinde topografyaya hâkim olmaları, yatak/muhbir olabilecek aşiretleri ve yerleşik köylüleri tanımaları, pusu yapılabilecek tehlikeli mevkileri ya da müfrezelerden kaçılabilen/gizlenebilecek patikaları bilmeleri gibi pek çok nedenden ötürü aflı eşkıyalar, eşkıya takipleri için oldukça muteber görülmüştü. “*Yerli tavşanı yerli tazı ile*

⁹⁷ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-38/3746. (19 Şevval 1300/ 23 Ağustos 1883).

⁹⁸ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-38/3746. (19 Şevval 1300/ 23 Ağustos 1883).

⁹⁹ Eşkıyaların af sonrasını sisteme dahilini erken dönemlerden itibaren görmekteyiz. Örnek verecek olursak: XVII. yüzyıl başlarında Kuzey Batı Anadolu’da Geduslu Ali, Deli Derviş, Köse Hamza, Kızılbaş Mehmet, Arnavut Hüseyin, Küçük Halil, Tepesi Tüylü ve Kumkapulu gibi reisler bölgeyi kasıp kavurmaktaydı. Anadolu’daki eşkıyaları tenkil etmekle görevlendirilen Nasuh Paşa’nın, Celali eşkıyasının bastırılmama nedeni olarak paşaların ihmalkârlığını öne sürmesi ve Celali üzerine bizzat padişahın sefere çıkmasının oldukça etkili olacağını tavsiye etmesi üzerine Sultan Ahmed, 12 Kasım 1605’de Bursa’ya hareket etmişti. Padişahın üstlerine yürümesi üzerine pek çok eşkıya Batı Anadolu’ya doğru kaçmış, geri kalanlardan teslim olanlar ise af edilmişlerdi. Sultan, affedilen eşkıyaların diğerlerine örnek olacağını düşünerek bunlardan dört-beş bin eşkıyanın dirlikleri geri verildiği gibi azılı olanları da terfi ettirilmişti. Sonra da cephelerde savaşmak üzere Anadolu eşkıya takibine memur olan Nasuh Paşa ile Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa’nın maiyetine verilmişlerdi. Bkz. Barkey, *a.g.e.*, s. 220. Eşkıyaların sisteme dahil edilmesi konusunda Akdağ eleştirel bir yaklaşıma sahiptir. Bkz. Akdağ, *a.g.m.*, s. 56.

avlamak”¹⁰⁰ amacıyla bir süre jandarmalardan kaçabilen ve böylelikle “işe yarayacağını” kanıtlayarak rüşünü ispatlayan eşkıyalar “*eşkıyanın halinden en iyi eşkıya anlar*” mantalitesiyle affedilir ve çete reisleri kır serdarı, yani sivil jandarma çavuşu yapılırken adamları ise sivil jandarma olurdu. Bağlanan maaş sayesinde geçimini yasal yollardan idame ettiren ve takip müfrezelerinin yanında yardımcı kuvvet ya da kılavuz olarak yer alan kır serdarlarının muhakkak surette ahaliye eziyet etmemeleri ve verilen görevleri layıkıyla yerine getirmeleri gerekmektedir. Zira işledikleri cinayet ve soygunların affedilmesinin diyeti buydu.

Devlet-eşkıya ilişkisinin sistemli ve kurumsal-resmi bir nitelik kazandığı ve eski yaşam tarzındaki şiddet imgelerini kontrol edilebilir bir ortamda devlet faydasına sürdürülebildiği kır serdarlığı vazifesini, XIX. yüzyılın son çeyreğinde, Aydın Vilayetinde affedilip kır serdarı yapılmış önemli eşkıya reislerinden bazılarının yaşamları üzerinden somutlaştırmak konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

1.5.1. Kır Serdarı Çakırcalı Ahmed Efe

Çakırcalı Ahmed, cepheden döndükten sonra bir süre aflı yaşamış, 1879 yılında da oğlunun sünneti ve zeybeği Kurucaovalı Yetim’in Deli Mehmed’in de nikâhı için bir düğün kurdurmuştu. Ancak düğün sırasında, eski düşmanlarından İbadlı İbrahim’in saldırısına uğramıştı. Saldırgan kaçmayı başarsa da, saldırıyı azmettirenin Ödemişli Ali adında bir adam olduğunu öğrenince, şahsın evini basmış ve kendisini bulamasa da kardeşi Osman’ı ve ev çalışanlarından Ömer’i öldürerek bir kez daha dağa çıkmıştı.¹⁰¹

Cepheden döndükten sonra, 1879-83 yılları arasında eşkıyalığını sürdüren Çakırcalı Ahmed, Güllük Baskını sonrasında dağdan inmek istemiş ve af talebi de Hükümet tarafından kabul edilmişti. Affın sonrasında da hamisi Tireli Hacı Ali Paşa’nın aracılığıyla, Ödemiş-Kaymakçı’ya kır serdarı yapılmıştı.¹⁰² Kısa süre sonra da Ödemiş-Birgi Kır Serdarı Koca Cerit Mustafa’nın öldürülmesinin ardından terfi etmiş ve onun yerine Birgi’de kır serdarlığıyla vazifelendirilmişti. Böylelikle Bozdağ-Gölcük yaylalarının güvenliğini sağlamaya memur edilen Çakırcalı Ahmed, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sırasında müfrezesinde bulunan ve kendisiyle birlikte affedilen zeybekleriyle Akçakmak mevkiini

¹⁰⁰ B.O.A., Y.EE. KP. 25/2406, lef 1 (16 Mayıs 321/ 29 Mayıs 1905).

¹⁰¹ Daha sonra eşkıya olup dağa çıkacak olan İnce Mehmet, Çakırcalı Ahmed’in düşmanı Ali Kuş’un oğluydu. Çakırcalı’nın babası Ahmed, Ali Kuş’un kardeşi Osman’ı öldürmüştü. İnce Mehmet de bu nedenle Çakırcalı ailesine düşman olmuştu. Bkz. Dural, *a.g.e.*, s. 189.

¹⁰² Dural, *a.g.e.*, s. 42.

merkez almıştı. O tarihlerde, özellikle bahar aylarında pek çok zengin tüccarın ve Levanten ailenin piknik yeri olan bu alan, diğer eşkıyaların da iştahını arttırması hasebiyle oldukça önemli bir muhitti. Buna rağmen oldukça başarılı bir şekilde güvenliği sağlama başarısı gösteren Kır Serdarı Çakırcalı Ahmed, kendi mıntikasındaki küçük suçluları yakalayıp hükümet kuvvetlerine teslim etmiş, çete takibine çıkmış ve taşkınlık çıkarıcıları da falakaya yatırmış ya da değnekle dövmüştü. Sıklıkla gelen misafirleri için de ziyafetler vermiş, atış talimleri yapmış ve bu surette, iyi de bir maaşla aflı günlerini geçirmişti.¹⁰³

1.5.2. Kır Serdarı Koca Cerit Mustafa Efe

Teoride zeybeklere verilen yetkiler, Çakırcalı Ahmed örneğinde görüldüğü üzere küçük sorunların çözümü ve asayişin sağlanmasında devletin işini kolaylaştırabiliyordu. Ancak pratikte *-istisnai örnekler olsa da-* kır serdarı olan zeybeklerin eşkıyavari tutumlarını yüzde sürdürerek halka eziyet etmeleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ödemiş'in Sasalı köyünde doğan, mensup olduğu Yörük aşireti nedeniyle “Cerit” lakabıyla anılan, 1870’li yılların sonlarından itibaren eşkıyalık yapan, Çakırcalı Ahmed Çetesine muavin olan ve 93 Harbi sırasında cepheye gitmeyip eşkıyalığa devam eden Koca Cerit Mustafa tam olarak bu tanıma uyan bir isimdir.

Koca Cerit Mustafa, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında cepheye gitmemesine rağmen, müfrezeler tarafından ele geçirilemediği için, yine de affedilerek Birgi Kır Serdarı yapılmıştı. Ancak Koca Cerit’in kır serdarlığı, eşkıyalığından daha amansız sürmüştü. Zira denk geldiği sürülerden keyfi olarak kendi payına koyun alan, şikâyet etmeye kalkanları da ulu orta döven Koca Cerit, aynı zamanda aldığı haraçlarla ve köylerden para vermeden topladığı malzemelerle kendisine Kaymakçı’da bir konak yaptırmıştı.¹⁰⁴ Güvenliği sağlamaktan mesul olan Kır Serdarı Koca Cerit’in yaptığı bu zorbalıklar ve aldığı haraçlar ahalinin nefret duygularını kabartmıştı ancak kendisine tepki duyulmasının bir başka nedeni de çevresinde “*uçkuru gevşek*” olarak tanınmasıydı. Bu konuyla ilgili Koca Cerit’in yatağı Ödemişli Hacı Gümüş, Efe’nin henüz dağlarda eşkıyalık yaptığı zamanlarda yaşadığı bir olayı, Dural’a şu cümlelerle aktarmıştı:

“Koca Cerit çok zampara bir adamdı çetesinde daim kadın taşırdı ve onu yanından hiç de ayırmazdı, günlerden bir gün çetede sekiz zeybek yanlarında bir de kadın olmak üzere dokuz kişi çekilip bizim eve geldiler. Ne denir, tabii ben bunları karşıladım hemen bir

¹⁰³ Dural, *a.g.e.*, ss. 47-48.

¹⁰⁴ Dural, *a.g.e.*, s. 44.

oğlak kesip yemeği hazırlattım, misafirler oda içerisinde oturup konuşuyorlardı. Yemeği hazırladığını ev sahibi, çocukla haber göndermişti. Ben de sofrayı aldım geldim. Zeybekler sekiz kişiydiler değil mi? Ben de ne bileyim sininin üstüne sekiz tane tahta kaşık koydum ekmeği de parçaladım. Çorba tasının kapağını kaldırdım, 'buyurun arkadaşlar' dedim. Zeybekler, sofranın etrafına dizildiler, her şey hazır. Efe Koca Cerit sevgilisi yosmaya da bir göz işaretiyle sofrada oturmasını emredince, o kahpe de hiç nazlanmadan gelip oturmasını mı? Şimdi efe kaşıkları eline aldı birer birer kızanların önlerine koydu, Osman çetede kızanların en genciydi. Efe, onun kaşığını sevgilisi Ümmühan'ın önüne koyunca, Osman tehevürle (öfkeyle) yerinden fırladı. Duvara dayalı duran kara martinisini kapıp şöyle haykırmaya başladı:

-Ülen sen beni bir kahpe karıdan da aşağı tutacak kadar oldun mu? Dedi. Tüfeğin mekanizmasını açtı, kurşunu sürünce sofranın havası hemen değişti. Altı zeybek yerlerinden fırlayıp kalktılar, hepsi birden Osman'ın tüfeğinin namlusunu tuttular. Osman, çileden çıkmış, 'bırakın ülen' diye direniyor, arkadaşları ise durmadan Osman'a şöyle yalvarıyorlardı:

- Aman Osman ne ediyorsun kendine gel, dur bakalım!

Efe Koca Cerit oturduğu yerden kalkmamıştı. Osman'ın çok öfkeli olduğunu anlamış ve yaptığına yapacağına pişman da olmuştu. Bir kere ok yaydan fırlamıştı, zoraki bir sırtıma yaparak Osman'a şöyle demişti:

- Osman şaka yaptım bakalım ne yapacaksın diye hiç ben seni bir kahpeden aşağı tutar mıyım, bu benim aklımdan bile geçmedi! Osman, bu sözü bir tarziye olarak kabullenmiş, gerçi biraz tavsamışsa da, bunu kendine bir hakaret saydı ve yemekten sonra Koca Cerit Çetesinden ayrılmıştı."¹⁰⁵

Koca Cerit, yaptığı bu hata nedeniyle en önemli zeybeği Yörük Osman'ı kaybetmişti ancak 1883 yılında yapacağı başka bir hatadan dolayı çok daha zararlı çıkacak ve bu defa yaşamından olacaktı. Kır Serdarı, eski yataklarından Sarıoğlu Ahmed'in evine misafirliğe gitmiş ve Ahmed'in ablası Hatice'yle yakınlaşmak istemişti. Bu olayı misafirini uğurladıktan sonra ablasından öğrenen Ahmed ise pusu kurarak, resmi işlemler için merkeze gelen Koca Cerit Mustafa'yı Ödemiş Hükümet Konağı'nın önünde öldürmüştü. Tecrübeli

¹⁰⁵ Ödemiş, 16 Ocak 1948.

eşkıyanın cesedi merdivenlere yığılmış, söz konusu olay ise Birgi halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştı.¹⁰⁶

1.5.3. Kır Serdarı Yörük (Cerit) Osman Efe

Kaçar (Gacar) Yörükleri'ne mensup olan Yörük Osman, 1856 yılında Ödemiş'te doğmuştu. Dört yaşında yetim kalınca annesi ile birlikte Ödemiş-Adagide'ye yerleşmiş ve büyüyünce ilk olarak çobanlık yapmaya başlamıştı. Mesleğini ifa ederken yaşadığı bir tartışma sonrası köy deştibanını yaralamış ve bu yüzden iki yıl hapse mahkûm edilmişti. Hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra ise bir kadın meselesinden ötürü Âlim Mehmed adında bir adamı öldürmüş ve bu defa çok uzun bir mahkûmiyet alacağını ya da idam edileceğini bildiği için dağ yolunu tutmuştu. İlk önce Koca Cerit Mustafa Çetesine dâhil olmuş ve bu nedenle “Cerit'in Osman/ Cerit Osman” olarak anılmaya başlamıştı. Çetede hızla yükselmiş, ancak yukarıdaki satırlarda bahsettiğimiz kadın meselesinden ötürü bu çeteden ayrılıp Küçük Cerit Mehmed'in emri altına girmişti. Tire'de ve Ödemiş-Bademiye'nin (Bademli) Kervan Yaylası'nda pek çok vukuata karışan bu genç zeybek, son olarak 1879 yılında bir kez daha dağa çıkan Çakırcalı Ahmed Çetesine dâhil olsa da, burada çok uzun süre barınamamış ve nihayetinde Küçük Zeybek, Payamlı Hüseyin, Musa ve Kürtoğlu gibi zeybeklerle birlikte kendi çetesini kurmuştu.¹⁰⁷

Çakırcalı Ahmed Efe'nin yeğeni Kara Süleyman (Süllü), Yörük Osman'ı, Dural'a şu cümlelerle tarif etmişti:

*“Osman paraya tamah etmedi, onun biricik derdi ve emeli adını ünletmekti! Mecbur olmadıkça da Türklerden para almazdı. Daima da kızanlarını on sekiz ve yirmi beş yaşları arasından seçerdi. Hele yaşlıları yanına sokmadı bunun içidir ki, Osman ele avuca sığmaz ve kendine güvenirdi. Değme erkeğim diyenler onunla çarpışmak ve savaşmakta ileri gidemezlerdi.”*¹⁰⁸

1880 yılında, çetesiyle Ödemiş ovasında at koşturan ve 1883 yılındaki Güllük Baskını'nın en önemli isimlerinden biri olan Yörük Osman Efe; birlikte hareket ettiği Koca Cerit, Küçük Cerit ve Çakırcalı Ahmed çeteleri dağdan indiği halde bir süre direnmiş ve kendisine gelen af tekliflerini reddetmişti. Af teklifini reddetmesi nedeniyle de üzerine

¹⁰⁶ Dural, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁰⁷ Dural, *a.g.e.*, s. 37. Bkz. Özçelik, *a.g.m.*, s. 7. Midillili ressam Theophilos'un “Zeybek Ceritoğlu, Aydınlı Kaptan 1870” adlı eseri için bkz. Ekler: Görsel 5.

¹⁰⁸ Bkz. Özçelik, *a.g.m.*, s. 9.

defalarca müfreze gönderilmiş, ancak kendisi bunlardan her defasında başarıyla kurtulabilmişti.¹⁰⁹ Üstelik cepheden kaçan asker kaçakları ile çetesini genişletmiş ve oldukça ses getiren eylemlere imza atmıştı. Yörük Osman Efe'nin eşkıyalık faaliyetleriyle ilgili bir örneği, South Bourke and Mornington Journal gazetesi, okuyucularına şöyle aktarmaktadır:

“Aydın'dan gelen bir mektuba göre, hunhar Deli Osman Ceritoğlu tarafından komuta edilen martini tüfekli yirmi haydut, 25 Mart'ta Aydın'dan trenle bir saat uzaklıktaki Hıdırbeyli köyüne girerek köylüden kahvaltı istemişler ve yemeklerini yedikten sonra köyün altı ileri gelen kişisini de alarak dağlara doğru uzaklaşmışlardır. Kaçırma eylemini gerçekleştiren eşkıya başı, köyün yöneticisinden, İzmir'e telgraf çekerek olanları anlatmasını ve yetmiş adamı olduğunu yazmasını emretmiştir. Altı tutsak için talep edilen fidye tutarı bin Osmanlı lirasıdır (920 pound).”¹¹⁰

Bu surette dağlarda dolaşan Yörük Osman Efe, nihayetinde 1883 yılının yaz aylarına gelindiğinde dağdan inmeyi kabul etmişti. Tireli Hacı Ali Paşa'nın aracılığıyla yapılan af protokolünün ardından da Aydın-Söke'de kır serdarı yapılmıştı.¹¹¹ Böylelikle zeybekleriyle birlikte Aydın-Mursallı köyünde yaşamaya başlayan Yörük Osman, özellikle Rum eşkıya ve kaçakçılarının avında muvaffakiyet göstermiş, bununla da yetinmeyip Söke'nin Bağlararası bucak merkezi, Balat, Sarı Kemer, Altı Burgaz, Güllü Bahçe ve Özbaş köylerindeki yerli Rumlardan bazılarını haraca kesmişti.¹¹²

1.5.4. Kır Serdarı Küçük Cerit Mehmed Efe

Çakırcalı Ahmed'in zeybeklerinden ve muavin çetesinin liderlerinden olan Küçük Cerit Mehmed, mahlasını mensup olduğu Cerit aşiretinden almıştı. Koca Cerit Mustafa ile birlikte ortak hareket etmelerinden dolayı da, kendisinden yaş olarak daha ufak olduğu için “Küçük Cerit” olarak tanınmıştı. Ödemiş doğumlu olan ve Tire mıntıkasında bir hayli can yakan Küçük Cerit Mehmed, 1882 yılında affedilmişken¹¹³ kısa zaman sonra tekrar dağ yolunu tutmuş, hatta Güllük Baskını'na da adamlarıyla birlikte dâhil olmuştu. Ancak 1883

¹⁰⁹ B.O.A., DH.MKT.1343/51. (H. 1300/ M. 1883).

¹¹⁰ South Bourke and Mornington Journal (Avustralya), 27 Haziran 1883.

¹¹¹ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-38/3746. (H. 1300/ M. 1883).

¹¹² Dural'ın ifadeleriyle; “İstediği kızı alamayan delikanlılar bunlara müracaat ediyor, ‘- Efe. Bana falan kızı vermiyorlar, aliver’ dediklerinde, Onlar da kızın babasına haber yolluyorlar ve ‘- Kızı falancaya münasip gördük, versin’ diye emrediyorlardı.” Bkz. Özçelik, a.g.m., s. 9.

¹¹³ B.O.A. DH. ŞFR.118.28. (H. 1299/ M. 1882).

yılında o da son kez affedilerek Tire'nin Manda (Kırtepe) köyüne yerleşmiş ve kır serdarlığı yapmaya başlamıştı.

Görüldüğü üzere zeybeklerin dağ yaşamları sonlanmış, Tire'de, Ödemiş'te, Söke'de, Bergama'da, Salihli'de, Akhisar'da, Turgutlu'da kır serdarlığı yapan zeybekler, geçimlerini yine eskisi gibi tüfekleriyle, ancak bu defa legal yollardan sağlamaya başlamışlardı. Ne var ki, bu huzurlu günler çok uzun sürmemişti. Zira kır serdarları hakkındaki şikâyetler ayyuka çıkmış, devletin bulduğu çözüm ise pek çok aflı zeybeğin hayatına mal olmuştu.

1.6. Aflı EşkİYaların Şedit Usulde Tasfiyesi: Zeybek Katliamı

Weekly Mail gazetesi, 26 Ağustos 1882 tarihinde, “İzmir’de EşkİYalık” başlıklı bir haberde okuyucularına şu olayı nakletmişti:

“İzmir civarında bir grup eşkıya son dönemlerde muazzam boyutta sorun çıkarmaktadır. Çetenin başında yer alan eli kanlı Arapoğlu (Araboglou) isimli eşkıyanın çok sayıda kıyım yaptığı ve hiçbir şeyden çekinmediği söylenmektedir. Kendisini bir grup jandarma ile birlikte takipte olan İzmir Polis Şefi Çıplak Mustafa Ağa’ya (Tchiplak Mustapha Agha) geçen günlerde Nazilli kasabası civarında iyi planlanmış bir pusu kurmuştur. EşkİYaların saklandıkları yerden ilk salvosunda; komutan, çavuşu, dört asker ve rehber delik deşik olarak yere kapaklanmıştır. Jandarmanın kalanı tabana kuvvet kaçmıştır. Ardından, gizlendiği yerden çıkan Arapoğlu, Çıplak Mustafa’nın henüz ölmediğini görmüş ve yatağanıyla işini bitirmiştir. Akabinde, bir kulağını keserek, atı ve revolveriyle birlikte yanında götürmüştür. Olay Aydın’a duyurulur duyurulmaz, bölgenin Jandarma Kumandanı Binbaşı Süleyman Ağa, büyük bir askeri kuvvetle eşkıyanın peşine düşmüştür. Bu arada, haydutların uzak bir bölgede görüldüğü ve şu an için çatışmaya girmekten kaçındıkları rapor edilmiştir.”¹¹⁴

Dağlardaki bu eşkıyalara karşı kolluk kuvvetleri de her daim devriye geziyor ve çete avlıyordu. Mithat Paşa zamanında sistemli hale gelen bu takipler halefi Vezir Ali Paşa’nın valiliği döneminde de devam etmişti. Vezir Ali Paşa’nın 1883 yılında valilik görevinden azledilmesinden sonraysa, o sırada Evkâf-ı Hümâyun Nazırı olan Kamil Paşa,¹¹⁵ Vali vekâletiyle İzmir’e gönderilmişti. Geçici görevle vilayete atanan Kamil Paşa, iki aylık görev

¹¹⁴ Weekly Mail (Galler), 26 Ağustos 1882

¹¹⁵ Kamil Paşa’nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hilmi Kamil Bayur, *Sadrızam Kamil Paşa ve Siyasi Hayatı*, Ankara, 1950.

süresince oldukça başarılı bir performans sergileyerek 195 eşkıyanın ele geçirilmesini sağlamıştı.¹¹⁶ Buna rağmen şikâyetlerin devam etmesi nedeniyle Vali vekili Kamil Paşa İstanbul'a geri çağırılmış, valiliğe de 8 Temmuz 1883 tarihinde, iki yıl boyunca bu görevi yürütecek olan Hacı Naşit Paşa atanmıştı. Olağanüstü yetkilerle bölgeye gönderilen Hacı Naşit Paşa, vakit kaybetmeden çetelerle mücadele girişmiş ve onun döneminde öldürülen eşkıyaların cesetleri İzmir Hükümet Konağı önünde teşhir edilmişti.¹¹⁷ Ancak bu başarılar Yıldız Sarayı'nı tatmin etmemişti. Zira dağdaki eşkıya bir şekilde tenkil ediliyordu ancak asıl sorun, devletin resmi gücünü arkasına alan kır serdarlarının illegal tutumlarıydı. Kır serdarlığı yapan aflı eşkıyaların çalışma şekillerini Cochran şöyle değerlendirmektedir:

“Vaktiyle habis şekilde suçlu olanlar artık kendilerinden daha beter olmayan düzenbazların ve zorbaların peşine düşen, teyakkuzdaki kanun adamlarına dönüştürülmüştü. Oluşan bu yeni durum, düzenli maaşı, tanımlı çalışma saatleri ve genel saygınlık havasıyla, kuzu kılığındaki kurtları bir süre boyunca tatmin etti ve İzmir'in nazik halkı kendilerine korkmayarak ve suçlamayarak yaklaştı. Dönüştürülmüş jandarmalar yola geldiğinde civar köylerde koruma rolü üstlenenlerin yanına gönderildiler. Bu oluşum çağındaki vicdanları için önemli bir sınavdı. İzmir'in eleştirel gözlerinden bir kez daha uzaktayken ancak bir yıl kadar daha suçtan uzak durabildiler. Eşkıyalık dönemlerinde arsızca şantaj yaptıkları köylüye, koruyucu olarak geldikleri bu seferde de aynı tarifeyi uyguladılar; hem de giydikleri üniformanın arkasına saklanarak. Sonuçları şüphesiz ki daha hafifti ve herhangi bir yaşam kaybı olmadı ancak o kadar sık olay yaşanıyordu ki şikâyetler kısa sürede genel merkeze ulaştı.”¹¹⁸

Artan şikâyetler sonrasında, sorunun çözümü adına belirli bir süre müsamaha gösterilse de, nihayetinde Hacı Naşit Paşa'ya kanlı bir operasyon emri verilmişti. Buna göre; gerek silahlı olarak dolaşmanın avantajlarından faydalanıp ahaliye eziyet eden, gerek topladıkları haraçlarla eşkıyalık zamanlarından farksız davranan, gerek görevlerini aksatan, gerekse Rum tebaadan aldıkları haraçlar nedeniyle “*Aydın Vilayetinde Hristiyanlara baskı uygulanıyor.*” şayialarına neden olan bütün kır serdarları bir yolu bulunup öldürülecekti. 1883 yılının Aralık ayında bu talimatı alan Vali Hacı Naşit Paşa da, ivedilikle hazırlıklara başlamış ve sancaklardaki kaymakamlarla mutasarrıfları konu hakkında bilgilendirmişti. Yapılan plan gereği, kendisine ulaşılan her idari görevli, kendi muhitindeki kır serdarını

¹¹⁶ B.O.A., Y.E.E., No: 1883/31-58; B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-21/1860. (H. 1300/ M. 1883).

¹¹⁷ Adnan Bilget, *Son Yüzyılda İzmir Şehri (1849-1949)*, Meşher Basımevi, İzmir, 1949, s. 79.

¹¹⁸ William Cochran, *a.g.e.*, s. 340.

öldürmekle mesuldü. Öldürülecek olan isimlerin, eski eşkıya olmaları hasebiyle muhakkak surette dağ yolunu tutmaları engellenecek ve bunun için de söz konusu infazlar eş zamanlı olarak bildirilen gün içerisinde yapılacaktı.

Her kır serdarı kendi mıntıkasında katledilecekti ancak Vali Paşa, Aydın-Söke’de bulunan Yörük Osman’ın infazını, önemine binaen kendi üzerine almıştı. Bunun sonucunda Yörük Osman ve adamları valilik davetiyle İzmir Hükümet Konağı’na çağırılmıştı. Daveti alan Yörük Osman ve adamları martini tüfeklerini kuşanıp, kaldıkları Mursallı köyünden Tire’ye gelmişler ve Tireli Hacı Ali ile görüşmüşlerdi. Devletin bu sadık adamı, plandan haberdar olmasına rağmen affına aracı olduğu Yörük Osman’a teminat vermiş ve İzmir’e yolcu etmiş, böylelikle de eşkıyaların tasfiyesi konusundaki son büyük hizmetini de gerçekleştirmişti. Neticede İzmir Hükümet Konağı’na gelen Yörük Osman ve adamları, Vali Paşa’nın huzuruna çıkmadan önce tüfeklerini teslim etmişler, ancak tedbir amacıyla birer tane revolveri de silahlıklarında saklamışlardı. Vali Hacı Naşit Paşa’nın huzuruna kabul edilen Yörük Osman ve zeybekleri, haklarındaki şikâyetler konusunda uyarılmalarının ardından huzurdan ayrılmışlar ve bu kadar kolay salıverilmelerinin memnuniyetiyle konağın merdivenlerinden fütursuzca inerlerken çok sayıda asker tarafından kuşatılmışlardı. Zaptiyeleriyle, zeybeklerin çevresini saran İzmir Askeri Kuvvetler Kumandanı Osman Paşa¹¹⁹ kendilerine “*teslim ol!*” çağrısı yapmış, ancak Yörük Osman bu çağrıya, silahlığına saklamış olduğu tabancasıyla mihmandarları Polis Komiseri İzzet Efendi’yi öldürerek karşılık vermişti. Bunun üzerine, vakayı bizzat Osman Paşa’nın ağzından dinleyen Cochran’ın anlatımıyla “*aniden çekilen tabancalar patlamaya ve kurşunlar havada uçuşmaya başlamıştı.*”¹²⁰ Kanlı bir çatışmanın ardından da kısa süre sonra Yörük Osman, kurşunlarla delik deşik edilmişti. Hapishane Müdürü Pehlivan Hüseyin Ağa da, Yörük Osman’ın başzeybeği Koca Arap’ı yere yıkıp boğazını kesmişti. Çatışma sırasında silahlarını bırakıp teslim olan diğer zeybekler canlarını kurtarmışlar ve tutuklanarak hapishaneye götürülmüşlerdi.¹²¹ 27 yaşında, açılan yaylım ateşi neticesinde vahşiyane bir şekilde öldürülen Yörük Osman’ın katli ise o gün için sadece bir başlangıç olmuştu.

Yörük Osman’ın cansız bedeninin kurşunlarla parçalanmış bir şekilde yerde yattığı saatlerde “*çıbanbaşı*” olarak görülen Çakırcalı Ahmed’in de tenkili için Ödemiş

¹¹⁹ “Osman Paşa İzmir ve civarındaki askeri güçlerin kumandanlığını yapan yiğit bir eski tüfektir. Zamanında bir Türk yüzbaşısı sıfatıyla İngiliz güçleriyle omuz omuza Kırım’da savaştı.” Bkz. William Cochran, *a.g.e.*, s. 340.

¹²⁰ William Cochran, *a.g.e.*, s. 340.

¹²¹ Dural, *a.g.e.*, ss. 51-53.

Kaymakamlığından Birgi Müdürü İsmail Efendi'ye talimat verilmişti. Yapılan plana göre Birgi Hükümet Çavuşu Arap Mustafa, emrindeki 10 zaptiye ile birlikte Çakırcalı Ahmed Efe ile yamağı olan beş kır bekçisinin evlerine gitmişti. Asker kaçağı yakalayacaklarını zanneden Çakırcalı Ahmed ve zeybekleri silahlarını kuşanmışlar ve akşam karanlığında yola çıkmışlardı. Birgi'nin güneyinde, Sarıtaş mevkiinde verilen mola sırasında, Çakırcalı Ahmed'in dalgınlık anı gözlenmiş ve fırsat bulununca zaptiyelerin arasında yer alan ve yirmili yaşlarda iri bir genç olan Boşnak Hasan, Çakırcalı Ahmed'in kollarını sarıp kucaklayarak yere yatırmıştı. Önceden tembihlenen diğer zaptiyeler Efe'nin üzerine saldırıp kollarıyla bacaklarını tutarlarken, Boşnak Hasan da Çakırcalı Ahmed'in belindeki büyük bıçağını çıkartıp boğazını kesmişti. Yıllardır birlikte dağda dolaştıkları Çakırcalı Ahmed'in ölümünü gören Sarıoğlu İsmail ile dört zeybek ise korkuyla kargaşadan ve karanlıktan faydalanıp kaçmışlardı. İlerleyen zamanlarda, Ahenk gazetesinde, Boşnak Hasan ve öldürdüğü Çakırcalı Ahmed hakkında oldukça dikkat çekici bir yazı kaleme alınmıştı. Söz konusu yazıda Çakırcalı Ahmed takip kollarına bir kez olsun pusu kurmamakla ve düşmanlarına her daim cesurca meydan okuyup, bulunduğu yeri söyleyerek açıkça çarpışma teklif ettiğine değinilmiş, ırz-namus düşmanlığı yapmamış olması övülmüş, ancak *"kendi kızının memelerini keserek öldürdüğünden"* de dem vurularak *"ne kadar acımasız bir adam olduğu"* ortaya konmak istenmiştir. Devamında da böylesi bir adamı öldürebilen Boşnak Hasan şu cümlelerle övülmüştü:

*"Hasan Çavuş'a gelince derece-i şecaatini arz edebilmek için yalnız şu yazacağım harekât-ı merdanesi kâfidir... Yörük Osman ve Büyük ve Küçük Ceritler ve rüfekası gibi bir takım eşkiyaya riyaset edip cümlesinin korkutmuş olan o Çakırcayı bile martın tüfengi elinde ve rovelveri belinde olduğu halde kucaklayıp silahlarıyla beraber yere yatırıp kendi silahıyla kendisini hem de cenab-ı hakkın adalet-i sübhaniyesine bakınız ki kızının memelerini kesip parça parça eylediği mahalde katl eylemiş idi. Binaenaleyh merhumların bu habisten korkar olmadıkları anlaşılmaq için tashih-i keyfiyet edilmesi müstarhemdir."*¹²²

Çakırcalı Ahmed'in öldürülmesi sırasında kaçan zeybekler daha sonra Hükümet tarafından affedilmiş, Zaptiye Boşnak Hasan ise "çavuş" rütbesine yükseltilmişti. Ancak devletin, diğer eşkiya reisleriyle işi daha bitmemişti. Aynı gün içinde Küçük Cerit Mehmed Tire'de, Harputlu Ömer İzmir'de, Osmanlı-Rus Savaşı'nda zeybek taburlarında kumandanlık yapan ve savaş dönüşü dağa çıktıktan sonra 1883 yılında tekrar affedilen

¹²² Ahenk, 20 Rebiülâhir 1319/ 6 Ağustos 1901.

Bakırlı Mehmed Efe Manisa-Salihli'de,¹²³ Piç Osman Manisa-Akhisar'da, Kürt Mustafa Söke'de ve diğer bazı eşkiya reisleri de buldukları yerlerde yok edilmişlerdi.¹²⁴ Söz konusu infazlar da, resmi yazışmalara "...nush ve pend ile ıslâh ve te`dibleri dahi müyesser olmadığından müste`menlerden Yörük Osman ile avanesi dahi Harputlu Ömer ve rüfekası birer vesile ile celb olunup Hükümet Konağı derununda ve Çakırca takımı Ödemiş'de... Küçük Cerit Çetesi Tire kazasında ortadan kaldırılmıştır."¹²⁵ cümleleriyle yansımıştı.

Zeybek Katliamı'nın ertesi günü, öldürülen bütün eski eşkiya reislerinin kesik başları, bağlı buldukları muhitin hükümet konakları önünde teşhir edilmişti. Vali Hacı Naşit Paşa'nın gerçekleştirmiş olduğu bu katliamda, görevlerinin başında olan zeybeklerin, devletin hışmına uğraması büyük bir korku ve güvensizlik ortamı yaratmıştı. Zeybekler bu olaydan sonra af protokollerine daha temkinli yaklaşmışlar ve resmi konularda her daim tedirgin olmuşlardı. Zeybek Katliamı'nın uzun süren etkisine bir örnek verecek olursak; 1919 yılında, İzmir, Aydın ve Manisa'daki pek çok zeybekle görüşme imkânı bulan Bayar, 1883 yılında yaşanan zeybek kıyımı hakkında şunları söylemektedir:

*"Vaktiyle, istibdat devrinde, Hacı Naşit Paşa adında bir vali, yüze çıkmış zeybekleri İzmir Hükümet Konağı'na davet ederek öldürtmüştü. Aynı günde, valinin talimatlarıyla İzmir'de geçen vak'anın birer eşi, ilçe merkezinde de yapılmıştı. Bunu herkes bilir, bilhassa zeybekler, 'kahbelik!' diye anlatırlardı. Aralarındaki, 'Osmanlıya inanılmaz.' sözü bu vak'a ile tam bir iman haline gelmişti."*¹²⁶

1.7. Zeybek Katliamı Sonrası Batı Anadolu'da Yükselen Eşkiyalık

Cochran, Zeybek Katliamı'nı gerçekleştiren Hacı Naşit Paşa ile ilgili, 1888 yılında şöyle bir yorum kaleme almıştı:

"Sabık İzmir, halen Suriye Genel Valisi olan Ekselansları Hacı Naşit (Nachid) Paşa gibi azimkâr, kararlı ve adamakıllı dürüst ve ilerici yöneticiler ile onları aynı nitelikler ve dik duruşlarıyla destekleyebilecek subayları olduğu sürece çekirge sürüsü gibi çoğalan eşkiyalık yok olacaktır. Demir ökçe başlarına indiğinden bu yana kabadayuların bölgede

¹²³ Yavuz, a.g.e., s. 98.

¹²⁴ Ömer Sami Coşar, "Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-2", *Milliyet*, 28 Mayıs 1973, s. 7.

¹²⁵ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-38/3746. (H. 1300/ M. 1883).

¹²⁶ Bayar, a.g.e., s. 13.

gerçekleştirdiği eylemler oldukça azalmış olsa da, ıslah edilmediklerinden yağmacılık eylemlerini basitçe diğer bölgelere kaydırmışlardır.”¹²⁷

Alıntıda da doğru bir biçimde ortaya konulduğu üzere, zeybeklerin toplu tasfiyesinin ardından kısa süreli bir otorite tesisi yaşanmış, Vilayet dâhilinde bir zaman çetelerin önu kesilmiş ve bu toplu cezalandırma, o gün infaz edilmeyen diğer kır serdarlarına etkili bir uyarı olmuştu. Bu süreçte yeni çetelerin adları duyulsa da jandarmalar harcadıkları yoğun mesai ile şekavetin önüne geçmeye çalışmışlardı. Geçen iki yılın ardından kolluk kuvvetlerindeki gelişim ile birlikte tenkil edilen çetelerin sayısı da artmıştı. Öyle ki, Hacı Naşit Paşa'nın Suriye Valiliğine tayin edilmesinin ardından 1885 yılında Aydın Valiliğine atanan Halil Rıfat Paşa, görev süresi boyunca ölü ve diri toplamda 497 eşkıyanın ele geçirilmesini sağlamıştı.¹²⁸ 1886 yılında valiliğe atanan Ahmed Nazif Paşa ise selefinden daha yaman çıkmış ve on beş buçuk aylık görev süresi boyunca toplam 3.901 eşkıyayı tasfiye etme başarısı göstermişti.¹²⁹ Dönemin demografik yapısını göz önünde bulunduracak olursak söz konusu sayıların büyüklüğü ortadadır. Ancak buna rağmen, Batı Anadolu dağlarında eşkıya her daim var olmuş ve çeteler kendilerinden devamlı surette söz ettirmiştir. Bu tezimizi örneklerle temellendirip söz konusu dönemde Batı Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetlerinden bir kesit vermemiz, asayişsizliğin hududunu ortaya koymasından faydalı olacaktır.

1887 yılında eşkıyalıkla mücadele konusunda önemli adımlar atılmış ve takip müfrezelerinin ardı ardına elde ettiği başarılar, resmi yazışmalarda ve basında kendisine yer bulmaya başlamıştı. İlk olarak, gazetelerde kendisinden “şaki-i hunhar”¹³⁰ olarak bahsedilen Zencircioğlu Ahmed ve Piç Ahmed adındaki iki eşkıya, pek çok cinayet işleyip gasp yaptıktan sonra nihayet Aydın Mutasarrıfı Cemil Bey'in adamları tarafından öldürülmüş;¹³¹ Hizmet gazetesinde “On beş seneden beri vilayetimiz ile Hüdavendigâr vilayet-i celilesi dâhilinde geşt ü gûzar etmekte bulunmuş ve birçok kimselerin canlarını yakmış olan şaki-i meşhur”¹³² cümleleriyle tanıtılan Kavni Kanadoğlu İsmail de Kütahya Sancağı'nda jandarmalarla girdiği çatışma sonrası kanlı surette derdest edilmişti.¹³³ Bu olaydan yaklaşık iki ay sonra Kasapoğlu Ali adındaki eşkıya reisi de Balıkesir-Ayazmend nahiyesindeki Dalyanoğlu Çiftliğini bastıktan kısa bir süre sonra jandarma müfrezeleri

¹²⁷ William Cochran, *a.g.e.*, s. 344.

¹²⁸ *Hizmet*, 25 Rebülevvel 1303/ 1 Kânunusani 1886.

¹²⁹ Yetkin, *a.g.t.*, s. 92.

¹³⁰ *Hizmet*, 29 Rebülâhîr 1304/ 22 Kânunusani 1887.

¹³¹ *Hizmet*, 29 Rebülâhîr 1304/ 22 Kânunusani 1887.

¹³² *Hizmet*, 18 Cemâziyelevvel 1304/ 12 Şubat 1887.

¹³³ *Hizmet*, 18 Cemâziyelevvel 1304/ 12 Şubat 1887.

tarafından kısıvrak ele geçirilmişti.¹³⁴ Aynı günlerde, alınan bir başka ihbar neticesinde Kürt Halil adlı azılı eşkıya reisi takibe alınmıştı. Bayındır-Hasköylü Mehmedoğlu ile Bakkal Mihalaki'nin çiftliğini yakan ve Bayındırlı Pandeli'den beş takım sırmalı elbise isteyip vermediği takdirde çiftliğini ve harmanını yakacağını söyleyerek tehdit eden Kürt Halil, iki adamıyla birlikte Vilayet Jandarma Taburu Binbaşısı Mısırlı Mehmed Efendi ile Bayındır Kaymakamı Tevfik Bey güçleri tarafından ele geçirilmişti. Kürt Halil Çetesinin tasfiye edilmesinin akabinde, Bayındır civarında iki yolcunun paralarını ve eşyalarını gasp edip kaçan Dereköylü Ali Çetesi de Jandarma Binbaşı Mehmed Efendi tarafından yakalanmıştı.¹³⁵

Böylesi küçük eşkıyalık faaliyetlerinin yaşandığı günlerde gelen bir saldırı haberi, tüm vilayette oldukça ses getirmişti. Yukarıdaki satırlarda hayatından kesitler verdiğimiz ve ilginçtir ki, eşkıyalarla olan münasebeti sayesinde Yıldız Sarayı'nın Menderes Havzası'ndaki en makbul adamlarından biri haline gelen, büyük bir servete ve kiskanılacak bir payeye ulaşan, aynı zamanda ilerde başbakan olacak olan Adnan Menderes'in de anne tarafından dedesi olan¹³⁶ Tireli Hacı Ali Paşa'nın sonunu da ironik bir biçimde yine eşkıyalar getirmişti. 3 Temmuz 1886 tarihinde, az sayıda koruması ile Bayındır'a kaplıcaya giden Hacı Ali Paşa, dönüş yolunda Vasili Çetesinin pususuna düşmüştü. Paşa, Rum eşkıyaların açtığı çapraz ateş sonucunda bir hayli kurşun yarası almış ve olduğu yerde ölmüştü. Söz konusu saldırının üzerine yoğun bir takip başlasa da müfrezeler eli boş

¹³⁴ *Hizmet*, 29 Recep 1304/ 23 Nisan 1887.

¹³⁵ *Hizmet*, 13 Şaban 1304/ 7 Mayıs 1887.

¹³⁶ Tireli Hacı Ali Paşa, bir yandan devlet işleriyle haşır neşir olup bir yandan da büyük servetini idare etmeye çalıştığı yıllarda üç evlilik daha yapmıştı. Bu evliliklerden de ayrı eşlerinden olmak üzere Sadık, Şükrü, Refik, Fehime ve Tevhide adlarında beş çocuğu olmuştu. Çocuklarının arasındaki en büyük kız olan ve “zayıf, ürkek, iri gözlü, soluk yüzlü ve hassas” biri olarak tarif edilen Tevhide, evlilik çağına geldiğinde Aydın Kızılselki'deki çiftliklerinden komşuları olan ve Aydın Vilayeti Tahriratı Umumiye Müdürlüğü'nde kâtip olarak çalışan İbrahim Ethem Bey'ile evlenmiş bu evliliklerinden Hatice Melike ve Ali Adnan adında iki çocukları olmuştu. Yuvarlak yüzlü, hafif çekik gözlü, simsiyah saçlı bir surette adeta dedesinin kopyası gibi doğan bu çocuk, büyüdüğü zaman “*Hacı Ali Paşazade*” unvanını kullanacak ve 1950-60 yılları arasında başbakanlık yapacak olan Adnan Menderes'ten başkası değildi. İlerleyen yıllarda Paşa dedesinden kendisine, Tatar simasının ve siyasi kabiliyetinin yanı sıra yüklü miktarda para ve yaklaşık 50.000 dönüm civarındaki Aydın Çakırbeyli Çiftliği de miras kalacaktı. Nitekim Menderes maddi anlamda refaha kavuşacaktı. Bkz. Özçelik, *a.g.m.*, s. 10. Tireli Hacı Ali Paşa'nın mirası hakkında bir bilgi verecek olursak: “*Çakırbeyli Çiftliğinde Toprak Beyliği Adnan Menderes'e, Hacı Ali Paşa dedesinden miras yoluyla Aydın'daki Çakırbeyli Çiftliği kalmıştır. Böylece, Menderes, daha 9 yaşında iken, çiftlik sahibi olmuştur. Çakırbeyli çiftliğinin sınırlarını belirlemek, o dönem tapu, kadastro işlemlerinin düzensizliği yüzünden oldukça güçtür. Anlaşılan, bu işte eski töreler belirleyicidir ve Aydemir'in belirttiği gibi, çiftliğin sınırları, belki de, “Hacı Ali Paşa'nın gücü ve sözünün eriştiği kadardı.” Bu yüzden, Çakırbeyli'deki köylülerin bugün dahi söyledikleri, çiftliğin 30.000, 40.000 dönüm, hatta 60.000 dönüm olduğu şeklindeki bilgiler sadece birer tahmindir.*” Bkz. Süleyman İnan, *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2002, s. 14. Ayrıca bkz. Mükerrer Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, Kervan Yay., İstanbul, 1983; Sabri Yetkin, “Yetim Adnan (Menderes) Bey'in Arazi Sorunu”, *Toplumsal Tarih*, S. 25, Ocak 1996, ss.18-22.

dönmüş, katillerin izine ise ancak bir yıl sonra rastlanabilmişti. 1887 yılının Mayıs ayında, çete üyelerinden Vasil, Küçük Vasil, Çoban Arnavut Abidin, Hüseyin, Emin, Hasan ve Hristo Tire'nin Teke köyünde yaşayan Osman'ın evini gece basarak kendisini ve oğlunu darp edip yaraladıktan sonra 50 kadar keçisini çalmışlardı. Ancak çete, bölgeden çok uzaklaşmadan kısırılıp ablukaya alınmış ve tüm üyeleri canlı olarak ele geçirilmişti.¹³⁷ Bu haberler, basında “*gerek kaymakam Teyfik Bey'in ve gerek şecaati meşhud bulunan Binbaşı Mısırlı Mehmed Efendi'nin bu hususta gösterdikleri kargüzarlık hakikaten sezaver-i takdir görülmüştür.*”¹³⁸ cümlesiyle takdir görmüştü.¹³⁹ Ancak geriye kalan çete üyelerinin peşi bırakılmamış ve 1888 yılının Ocak sonlarında, cinayetin asıl planlayıcısı olan Ligor da kısıkırak yakalanarak çıkarıldığı mahkeme sonrasında asılarak idam edilmişti. Müfrezelerin söz konusu başarısı, Hizmet gazetesinde, şu cümlelerle yer almıştı:

*“Tireli Hacı Ali Paşa merhumun katillerinden ve Abdullah Ağa çiftliğinden iki seneye karib bir müddet evvel Aleko nam kimseyi dağa kaldıran eşkiyadan olup, geçenlerde Manisa taraflarında derdest oluduklarını yazmış olduğumuz Ligor ve Nikola'nın çend defadır şehrimiz mahkeme-i cinayetde muhakeme-i aleniyeleri icra olunarak merkumandan Ligor'un idamına ve Nikola'nın yalnız Aleko'yu dağa kaldırmakta medhali olmasına mebni beş sene müddetle küreğe konulmasına mahkeme-i mezkurece hükmedilmiş ve hükm-ü vaki dünkü gün alenen tefhim olunmuştur.”*¹⁴⁰

Müfrezelerin devriyeleri sonrası çatışmalarda öldürülen pek çok eşkiya, basında “*tepelendi*” ifadesiyle halka duyuruluyor ve bu haberlerin yaratacağı etki sayesinde eşkiyalığa heves edebilecek gençlerin önü de kesilmeye çalışılıyordu. Ancak eşkiyalığın önüne bu tarz haberlerle geçmek pek de mümkün değildi. Zira öldürülen eşkiyadan çok daha fazlası her gün dağ yolunu tutuyordu. Örneğin, 1887 yılının Nisan ayında, Denizli'de bir süre gezinen Gedikoğlu Çetesi müfrezeler tarafından kısırılmış ve çete reisi Gedikoğlu öldürülmüştü. Kaçmayı başarabilen diğer eşkiyaların başına ise bu defa Alacalıoğlu geçmişti. Ancak yeni eşkiya reisi, Gedikoğlu kadar tecrübeli olmadığı için Çal kazasındaki bir köye tedbirsiz girmiş ve bunun üzerine adamlarıyla birlikte, köylüler tarafından öldürülmüştü.¹⁴¹ Ağustos sonlarında ise yeni bir çete oluşturan üç kişi, ilk iş olarak Göztepe'de yaşayan Torbalılı Hasan Efendi'nin oğlunu dağa kaldırmışlar ve ailesinden

¹³⁷ Hizmet, 13 Şaban 1304/ 7 Mayıs 1887.

¹³⁸ Hizmet, 13 Şaban 1304/ 7 Mayıs 1887.

¹³⁹ Hizmet, 13 Şaban 1304/ 7 Mayıs 1887.

¹⁴⁰ Hizmet, 10 Cemâziyelevvel 1305/ 24 Kânunusani 1888.

¹⁴¹ Hizmet, 25 Şaban 1304/ 18 Mayıs 1887.

fidye talep etmişlerdi. Olayın duyulması üzerine takip müfrezeleri harekete geçmiş ve çetenin kaçırma eylemi öncesinde Muhacir Ahmed adında bir adamdan yardım aldığını tespit etmişlerdi. Sorguya alınan Muhacir Ahmed gerekli bilgileri vermiş, böylelikle çete saklandığı yerde ablukaya alınmıştı. Ilıca Boğaz Değirmeni'nde sıkıştırılan çete, çatışmaya girmeden silahlarıyla teslim alınmış, esir çocuk kurtarılmış, ayrıca değirmenin sahibi Muşlu Abdullah da çetenin yataklığını yapması nedeniyle mahkemeye sevk edilmişti.¹⁴² Bir başka olayda da, basında “*Eşkîya-yı Meşhure*”¹⁴³ olarak anılan Menemenli İnce Hüseyin, adamı Akhisarlı Hafız ile birlikte Ekim ayının başlarında takibe alınmıştı. Eşkîyaların Manisa-Gördes'te bir değirmene girdikleri istihbaratının alınması üzerine Jandarma Feyzullah Çavuş, yanına yeterli miktarda asker almış ve bölgeye gelip değirmenin etrafını çevirmişti. Önce içeride saklanan eşkıyalara “*teslim ol!*” çağrısında bulunulmuş, ancak tekliflerinin reddedilmesi üzerine çıkan çatışmada İnce Hüseyin ile adamı öldürülmüştü. Çatışma sırasında müfreze kumandanı Feyzullah Çavuş da diz kapağından yaralanmıştı.¹⁴⁴

1888 yılında da pek çok çetenin ele geçirildiğini görmekteyiz. Somut örnek verecek olursak; Ödemiş ve Alaşehir taraflarında eşkıyalık yapan küçük bir çete, Alaşehir'de kısırılmış ve eşkıya reisi Yağcıoğlu Abdullah yaralı, adamı İbrahim ise ölü olarak ele geçirilmişti.¹⁴⁵ Yine Manisa Kırkağaç civarında yol kesen Mehmed ile Halil Soma'da yakalanırken¹⁴⁶ aynı günlerde Denizli-Tavas pazarına gelen yolcuların mallarını ve paralarını gasp eden bir çetenin ihbarı alınmıştı. Yapılan tahkikatta çete reisinin, asker firarisiyken 10 yıldır dağlarda gezinen Burdurlu Deli İsa olduğu tespit edilmişti. Eşkîyaların tenkili için Muğla Jandarma Yüzbaşısı Hacı Mehmed Ağa görevlendirilmiş, bunu haber alan eşkıya reisi Burdurlu Deli İsa ile adamları Kocabıyık Mustafa, Halkacıoğlu Ramazan ve Osmanoğlu Mehmed ise Burdur Sancağı'na firar etmişti. Ancak eşkıyaların peşi bırakılmamış ve Muğla Binbaşılığında Burdur Mutasarrıflığına gönderilen bir telgrafla durum bildirmişti. Neticede Jandarma Yüzbaşısı'nın ısrarı sayesinde çete üyeleri canlı olarak ele geçirilmiş ve tutuklanıp Tavas'a gönderilmişlerdi.¹⁴⁷

Yüzyılın sonlarında, Batı Anadolu'nun her noktası eşkıyalıktan muzdarip haldeydi. Müfrezeler ve çeteler sık sık çatışıyor, iki taraftan da ciddi kayıplar veriliyordu. İşin adli kısmında ise dönemin şartları gereği kimi karışıklıklar yaşanabiliyordu. Isparta'da “*Şaki-i*

¹⁴² *Hizmet*, 19 Zilhicce 1304/ 7 Eylül 1887.

¹⁴³ *Hizmet*, “Bornova Civarındaki Eşkîya”, 24 Muharrem 1305/ 12 Teşrinievvel 1887.

¹⁴⁴ *Hizmet*, “Bornova Civarındaki Eşkîya”, 24 Muharrem 1305/ 12 Teşrinievvel 1887.

¹⁴⁵ *Hizmet*, 11 Cemâziyelevvel 1305/ 24 Kânunusani 1888.

¹⁴⁶ *Hizmet*, 9 Cemâziyülahir 1305/ 21 Şubat 1888.

¹⁴⁷ *Hizmet*, 29 Cemâziyelevvel 1305/ 10 Şubat 1888.

Meşhur Mehmed Pehlivan” namıyla tanınan ünlü bir eşkıya yerine yanlışlıkla Pravadili Mehmed Pehlivan adında bir adam yakalanmış ve kendisi her ne kadar suçsuz olduğunu defaatle söylese de herhangi bir ek soruşturmaya gerek görülmeden yargılanmak üzere İstanbul’a gönderilmişti. Neyse ki sonradan olayın aslı ortaya çıkmış ve masum adam salıverilmişti.¹⁴⁸

Müfrezelerin eşkıya takibi konusundaki öncelikleri arasında hapisane firarilerinin özel bir yeri bulunmaktadır. Elbette bunda, hapishaneden kaçan firarilerinin, köylerine geri dönememeleri ve normal bir işte çalışamamaları hasebiyle mutlaka eşkıyalık yoluna sapsmaları oldukça etkilidir. Örnek verecek olursak, 1888 yılının Mart ayında, Ödemiş Hapishanesi duvarını delerek firar eden ve yanına topladığı adamlarla eşkıyalığa başlayan Teke Mehmed, Ödemiş Kaymakamı Hakkı Bey ve Zabıta Memuru Şerif Ağa’nın çabaları sayesinde Birgi civarındaki bir değirmende sıkıştırılıp öldürülmüş, kılavuzu İbrahim ise canlı olarak yakalanmıştı.¹⁴⁹ Tenkil edilen eşkıya örneklerine devam edecek olursak; eşkıyalık suçu nedeniyle Trablusgarp’ta müebbet kalebentliğe mahkûm edilmişken firar eden ve Bergama kazasına geldikten sonra birkaç adam toplayıp tekrar eşkıyalığa başlayan “*Otuz bir nam habis*” kısa zaman sonra ölü olarak ele geçirilmişti.¹⁵⁰ Bir diğer yok edilen çete haberi de Muğla-Köyceğiz’den gelmişti. Kaymakam Rüştü Efendi’nin gayretleriyle; eşkıyadan Hizarcı Bulgar Deli Yani ile çetesindeki beş adamı kısırılmış ve çete reisi ile üç adamı ölü, diğer ikisi ise canlı olarak ele geçirilmişti.¹⁵¹

Hapishane firarilerinin dışında, mahkûmiyetleri sona eren pek çok eşkıya da dağ yolunu tutabilmekteydi. Beş yıl önceki zeybek katliamında Yörük Osman Efe’nin çetesinde olup İzmir Hükümet Konağı’ndaki tuzakta sağ olarak ele geçirilen ve yapılan yargılama sonrasında Trablusgarp’ta 15 yıl kürek cezasına çarptırılan Küçük Zeybek adlı eşkıya, 1888 yılında sülûsan (üçte bir) affına dâhil olmuş ve serbest bırakılmıştı.¹⁵² Mahkûmiyetinin bitimiyle Trablusgarp’tan Ödemiş’e geri dönen Küçük Zeybek, basının deyimiyle “*tıynetinde merkuş olan şekaveti yine ibraz eylemiş*”, yani eski mesleği olan eşkıyalığa geri dönerek birkaç kişi bulup bir çete kurmuştu. İlk iş olarak da tüccar Tireli Yusufaki Efendi’nin çiftliğine haber gönderip 150 lira haraç istemiş, göndermediği takdirde ise kendisini öldüreceğini söyleyip tehdit etmişti. Ancak Tireli eşrafın, durumu vilayete

¹⁴⁸ *Hizmet*, 2 Cemaziyülahir 1305/ 14 Şubat 1888.

¹⁴⁹ *Hizmet*, 20 Cemaziyülahir 1305/ 3 Mart 1888.

¹⁵⁰ *Hizmet*, 17 Şaban 1305/ 28 Nisan 1888.

¹⁵¹ *Hizmet*, 7 Zilhicce 1305/ 14 Ağustos 1888.

¹⁵² 15 yıl mahkûmiyet alan eşkıyalar, iyi halleri durumunda cezalarının üçte birini tamamladıktan, yani beş yıl hapis yattıktan sonra serbest bırakılabilirlerdi. Buna ‘sülûsan affı’ denirdi.

bildirilmesi üzerine müfrezeler harekete geçmiş ve Küçük Zeybek Çetesinin, Tire'nin Akkoyunlu köyünde saklandığını tespit etmişlerdi. Tire Jandarması bölgeyi sarmış ve pusuya yatarak eşkıyaları beklemeye başlamıştı. Sabaha doğru Küçük Zeybek ve bir adamının uzaktan görülmesiyle pusuda bulunan jandarmalardan Tireli Şerif Hasan durumu diğer askerlere bildirmiş ve askerleri fark edip firara yeltenen Küçük Zeybek ile adamını Akkoyunlu civarındaki bir dereye sıkıştırmışlardı. “*teslim ol!*” çağrısını reddeden iki eşkıya, yaşanan çatışmada öldürülmüştü. Ardından da Küçük Zeybek ve adamının kafası kesilerek Tire Hükümet Konağı'nın önünde teşhir edilmişti.¹⁵³ Bir başka eski mahkûmdan da örnek verecek olursak; eşkıyalık suçundan dolayı İzmir Hapishanesi'nde beş yıl hapis yatıp sonra serbest bırakılan ve hapisten çıkar çıkmaz İzmir-Kınık'ta, Somalı deveçilerin para ve eşyalarını soyması nedeniyle kendisinden “*cibiliyet-i şekavetkaranesinin asar-ı fiiliyesini göstermiş*”¹⁵⁴ şeklinde bahsedilen Kırımlı Tatar Ali ile adamları Şakir ve Ayazmendli Mehmedoğlu İsmail, Bergama Zabıta Memuru Neşet Efendi tarafından sağ olarak ele geçirilmişti.¹⁵⁵

1880'li yılların sonlarında karşımıza pek çok eşkıyalık olayı çıkmaktadır. Ancak ilginçtir bu haberler genellikle eşkıyaların ahaliye verdikleri zarardan ziyade yakalanan eşkıyalarla, dolayısıyla da jandarmaların başarılarıyla alakalıdır. Bunu II. Abdülhamid Dönemi basın politikaları ile açıklamak mümkündür elbette. “*Derdest*” başlığıyla basında yer alan haberlere örnek verecek olursak; Aydın-Nazilli'de eşkıyalık yapan Mustafa, canlı olarak ele geçirilmiş,¹⁵⁶ Aydın-Atça'da eşkıyalık yoluna sapıp iki defa kız kaçıran ve birkaç defa soygun yapan Tellioglu Mehmed yaralı olarak yakalanmış,¹⁵⁷ faaliyetleri “*Ödemiş ve civarı kurra bağlarını basarak ötekinin berikinin akçe ve eşya ve sairesini gasp eden*”¹⁵⁸ cümleleriyle özetlenen Muhacir Necip, Halil Hoca, Mustafa, Hacıhasanoğlu Hüseyin ve Pehlivan İbrahim isimli eşkıyalar yakalanmış ve gasp ettikleri eşyalardan bazıları sahiplerine geri verilmiş,¹⁵⁹ eşkıyalık ve cinayet suçlarından mahkûm olup firari durumda eşkıyalığa devam eden Dereliköylü Tahtacıoğlu Ali, müfrezelerin “*teslim ol!*” çağrısına ateşle karşılık verince öldürülmüş,¹⁶⁰ eşkıya reisi İsmailoğlu Mustafa yakalanıp Ödemiş'te

¹⁵³ *Hizmet*, 19 Muharrem 1306 / 25 Eylül 1888; *Hizmet*, 23 Muharrem 1306/ 29 Eylül 1888.

¹⁵⁴ *Hizmet*, 27 Şevval 1306/ 26 Haziran 1889.

¹⁵⁵ *Hizmet*, 27 Şevval 1306/ 26 Haziran 1889.

¹⁵⁶ *Hizmet*, 30 Muharrem 1306/ 6 Teşrinievvel 1888.

¹⁵⁷ *Hizmet*, 15 Safer 1306/ 20 Teşrinievvel 1888.

¹⁵⁸ *Hizmet*, 22 Safer 1306/ 27 Teşrinievvel 1888.

¹⁵⁹ *Hizmet*, 22 Safer 1306/ 27 Teşrinievvel 1888.

¹⁶⁰ *Hizmet*, 1 Rebülâhir 1306/ 4 Kânunuevvel 1888.

mahkemeye sevk edilmiş,¹⁶¹ önce Bayındırlı Karahaliloğlu Halil, sonra da Yenişehirli Hüseyinoğlu Ali çetelerine dâhil olan ve cinayetin suçundan aranan Balyanbolulu Kırılı İsmailoğlu Osman ise ölü olarak ele geçirilmişti.¹⁶² Bu vakalar müfrezelerin başarısı kadar asayişsizliğin de had safhaya ulaştığının kesin bir göstergesiydi.

Eşkıya takipleri oldukça şiddetli gerçekleşen eylemlerdi. Tespit edilen tüm yataklar sorguya alınır, lojistik desteğin önü kesilir, yiyecek yemek bile bulmakta zorlanan pek çok eşkıya ise bu durumda teslim yolunu seçerdi. Söke’de uzun süre eşkıyalık yapan Kara Tekeli aşiretinden Pınarcıoğlu Mehmed ile adamı Karakayalı Haliloğlu Musa, kendilerini takibe memur olan zabıta memuru Yüzbaşı Pomak Hacı Ahmed Ağa ile müfrezesinin baskısına dayanamamış ve teslim olmuştu.¹⁶³ 1890 Haziran’ında ise söz konusu takibi bizzat Aydın Valisi Halil Rıfat Paşa yönlendirmişti. Ödemişli eşkıya Kuru Hüseyinoğlu Ali’nin saklandığı yer Vali Paşa tarafından haber alınmış, Paşa da gerekli yerlere emir göndermişti. Gelen talimatın ardından Jandarma Binbaşısı Ahmed Efendi Müfrezesi bu azılı eşkıyayı ölü olarak ele geçirmiş, kaçan adamının ise peşine düşülmüştü.¹⁶⁴

Vilayet hududunda eşkıyalık yapıp ardından da dışarıya kaçan eşkıyaların peşleri kolay kolay bırakılmazdı. Burdur Sancağı ile Mekri¹⁶⁵ kazası arasında birkaç yıl eşkıyalık yapan, zaman zaman da Aydın Vilayeti sınırlarında vukuatı duyulan ve suçlarının fazlalığı “*tafsili sahifeler dolduracak fezayihe cüret eden*” cümleleriyle tanımlanan Çakıroğlu Şükrü ile kardeşi Çakıroğlu Ahmed ve adamları, ya da bilinen isimleriyle Alasarioğulları Çetesi, Burdur Mutasarrıfı Tevfik Bey’in çabalarıyla ölü olarak ele geçirilmişti. Eşkıyaların ölümü “*itlaf edildiler*” cümlesiyle duyurulurken, söz konusu çetenin Burdur Sancağı dışına taşan saldırıları ve öldürülmelerinin ne kadar önemli bir konu olduğu da; “*Eşkıya-yı merkume yalnız Burdur Sancağına hasr-ı fezahat etmeyerek arasına vilayetimize de tecavüz ettiği için şu suretle itlaf edilmiş olmaları elhak buraca da mucib-i mahzuziyet olup canib-i celil-i vilayetpenahiden mutasarrıf-ı müşarünileyhe takdirname gönderilmiş ve Mekri Kazası ahalisi tarafından da bir teşekkürname irsal edilmiş olduğu haber alınmıştır.*” cümleleriyle dile getirilmişti.¹⁶⁶

¹⁶¹ *Hizmet*, 27 Cemâziyelevvel 1306/ 29 Kânunusani 1889.

¹⁶² *Hizmet*, 17 Şevval 1306/ 15 Haziran 1889.

¹⁶³ *Hizmet*, 4 Zilkade 1307/ 21 Haziran 1890.

¹⁶⁴ *Hizmet*, 16 Safer 1308/ 30 Eylül 1890.

¹⁶⁵ Mekri, Muğla’ya bağlı Fethiyenin eski adıdır. Çalışmanın devamında bu yerleşim yeri Mekri olarak adlandırılmaya devam edecektir.

¹⁶⁶ *Hizmet*, 21 Recep 1309/ 20 Şubat 1892.

Vilayetin alışageldiği firari eşkıyalık vakalarından birisi de aynı günlerde Ödemiş'te yaşanmıştı. Meşhur eşkıyalardan olup 1891 yılında Seyyar Binbaşı Ahmed Efendi tarafından yakalanan ve tutuklanıp bir yıl hapis yatan Korgalı Koca Kulak Mustafa, mahkûmiyetinin bitiminin ardından asker firarisi olması nedeniyle İzmir Kışlası'na teslim edilmişti. Ancak bu eski eşkıya, kışladan kaçmanın bir yolunu bulmuş ve topladığı birkaç adamla bir çete kurup Ödemiş'te tekrar eşkıyalığa başlamıştı. Söz konusu çetenin “*adam öldürmek, kız kaldırmak ev basmak, enva-ı gasp ve garetde (yağmacılık) bulunmak*”¹⁶⁷ şeklinde özetlenen eylemleri nedeniyle Ödemiş Jandarma Kumandanlığı vakit kaybetmeden harekete geçmişti. Koca Kulak çetesinin peşine takip kolları çıkarılmış, kısa zaman içerisinde de bu kollara mensup neferlerden biri olan Jandarma Boşnak Ali ve köy ahalisinden Arap Mehmed'in üstün gayretiyle, eşkıya reisi Koca Kulak bir dere içinde kısıtılmıştı. Çıkan çatışmada eşkıya reisi öldürülmüş, kaçan adamlarının da peşine düşülmüştü.¹⁶⁸ Bu olaydan bir ay sonra bir başka azılı eşkıya reisi Kel Kadir'in adamlarından Yusuf, hükümet kuvvetlerine teslim olup af talebinde bulunmuştu.¹⁶⁹

1892 yılı Mayıs başlarında, Ödemiş-Bademiye köyünün Kabağağaçlar mahallesinden Mercanoğlu Hüseyin, çetesindeki beş adamıyla birlikte, aynı mahalleden Gökçen Şerifekızı Vesile'nin evini basmış ve Vesile'nin yanı sıra evde bulunan Satioğlu Halil'i tehdit edip, bağlayarak dağa kaldırmıştı. Çete üyeleri, dağa kaldırdıkları Vesile'ye sırayla tecavüz edip sonra serbest bırakmışlardı. Satioğlu Halil'i ise bıçakla dokuz yerinden ağır surette yaraladıktan sonra bölgeden uzaklaşmışlardı.¹⁷⁰ İşleniş bakımından bir intikam veya kıskançlık saldırısı olabileceğini düşündüğümüz bu olayın yanı sıra bir başka tecavüz vakası da yine Ödemiş'te ve yine Vesile adında başka bir kadın ile gündeme gelmişti. Ödemiş-Kurucaova köyünden Ahmed Bey'in kızı Vesile'yi dağa kaldırıp tecavüz eden, sonrasında da firariyken birkaç kez yol kesen Kurucaovalı Musaoğlu Osman ile Kıroğlu Hasan, kısa zamanda yakalanmıştı.¹⁷¹ Örneklerimize Ödemiş'ten devam edecek olursak, 1892 yılının yaz aylarına gelindiğinde tekrar eski bir mahkûm eşkıyalığı görülmüştü. Ödemiş'te eşkıyalık yaparken yakalanıp İzmir Hapishanesine konulan Kürt Kadri, cezasını tamamlayıp serbest bırakıldıktan sonra yanına birkaç adam daha alıp Bayındır civarında soygunlara başlamıştı. Bunun üzerine *-ileride adı eşkıya takibinde göstereceği başarılar nedeniyle*

¹⁶⁷ *Hizmet*, 2 Şaban 1309/ 2 Mart 1892.

¹⁶⁸ *Hizmet*, 2 Şaban 1309/ 2 Mart 1892.

¹⁶⁹ *Hizmet*, 9 Ramazan 1309/ 6 Nisan 1892.

¹⁷⁰ *Hizmet*, 10 Şevval 1309/ 7 Mayıs 1892.

¹⁷¹ *Hizmet*, 24 Şevval 1309/ 21 Mayıs 1892.

sıklıkla duyulacak olan- Zabıta Memuru Hafız İlhami Efendi müfrezesi harekete geçmiş ve Kürt Kadri Çetesi, kısıvrak ele geçirilmiştir.¹⁷²

23 Haziran 1892 tarihinde, Aydın Vilayetinde uzun süredir gerçekleşmeyen bir olay yaşanmış ve bir posta arabası soyulmuştu. Sabah erken saatlerde Burdur ve Isparta'ya sevk olunmak üzere İzmir'den çıkan tatar postasının, gece yarısı Afyon-Dinar'dan bir saat uzaklıktaki Ebed köyü civarına geldiğinde, dokuz kişilik bir eşkıya çetesinin saldırısına uğradığı haber alınmıştı. Eşkıyalar, posta arabasını durdurmak için arabayı çeken atları vurmuşlar ve ardından da postanın taşıdığı tüm paraya el koymuşlar, yolcuların da nakit ve değerli eşyalarını gasp etmişlerdi. Olay devlet kademelerinde bir hayli tepki çekmişti. Bunun üzerine Vilayet tarafından dört bir yana emirnameler gönderilmiş, eşkıyaların her nerede olursa olsun mutlaka bulunması istenmiş, vilayetteki her memur "*böyle efal-i şekavetkareneye cür'et edenlerin behemhâl derdestleriyle*"¹⁷³ vazifelendirilmişti. Ayrıca valilik makamından, Denizli Sancağı'na bağlı Garb-i Karaağaç ve Çal kazaları kaymakamlıklarına telgraflar aracılığıyla emirler göndermiş ve çetenin derhal ele geçirilmesi emredilmişti. Bununla da yetinilmemiş ve bayram tatili nedeniyle o sırada vilayet merkezinde bulunan Denizli Mutasarrıfı Şerif Paşa dahi eşkıyanın takibi için Dinar'a gönderilmişti. Görüldüğü üzere, posta soygunları doğrudan devletin parasına el uzatılması anlamına geldiği için böylesi cüretkâr durumlarda itibarın korunması adına oldukça ısrarcı davranılıyordu. Nitekim Mutasarrıf Şerif Paşa ve Çal Kaymakamı Mahir Efendi, geceli gündüzlü devam eden soruşturma ve takibinin ardından postayı vuranların ihbardaki gibi dokuz değil yalnızca iki kişi olduğunu tespit etmişlerdi. Posta soyguncusu eşkıyalar, Dinar Reji kolcularından Zeybek Mustafa ile Çerkes Salih'ti. Bu isimler yakalanıp posta tatarı Hasan Ağa tarafından teşhis edildikten sonra suçları sabit olmuş ve ikisi de tutuklanıp Sandıklı hükümetine teslim edilmişlerdi. Yapılan sorgulama sonrasında da çaldıkları paranın 43.000 kûsur kuruş mecidiye akçesi, bir tarlada ekin içinde bulunarak posta memuruna teslim edilmişti.¹⁷⁴ Vilayet Posta ve Telgraf Başmüdürü Reşat Bey tarafından Vilayete verilen raporda, 43.000 kûsurluk paranın yanı sıra iki adet para çantasının da mühürleri bozulmamış halde ele geçirildiği bildirilmiş ve bu çantaların sahibi olan

¹⁷² *Hizmet*, 22 Zilhicce 1309/ 15 Temmuz 1892.

¹⁷³ *Hizmet*, "Postayı Uranların Derdesti", 22 Zilhicce 1309/ 15 Temmuz 1892.

¹⁷⁴ *Hizmet*, "Postayı Uranların Derdesti", 22 Zilhicce 1309/ 15 Temmuz 1892.

tüccarlara çantada bir eksik çıkması durumunda zararlarının tazmin edileceği güvencesi de verilmişti.¹⁷⁵

Batı Anadolu'daki kolluk kuvvetleri açısından 1892 yazı, görüldüğü üzere gayet verimli geçmişti. Ancak yakalanacak eşkıya her daim bulunabiliyordu. Çok sayıda cinayet işledikten sonra Soma, Bergama, Manisa civarlarında eşkıyalık yapan meşhur çete reisi Gök Tahir, Bergama Jandarma Yüzbaşısı Cemal Efendi'nin çabalarıyla teslim olmuştu.¹⁷⁶ 29 Temmuz gecesini ise Ödemiş-Çobanlar köyünün Ovacık Yaylası'na yerleşmiş olan Süleyman'ın dam ve çadırı, 12 eşkıya tarafından basılmış ve 100 mecdiye akçesi ile 5.000 kuruş kıymetinde elbise ve eşyası gasp edilmişti. Olayın haber alınması üzerine harekete geçen Jandarma Yüzbaşısı Hasan Ağa'nın müfrezesi, çete mensubu yedi eşkıyayı yakalayıp Ödemiş'e getirme başarısı göstermişti. Kişisel husumeti nedeniyle çeteyi soyguna azmettiren ve o dama yönlendiren Hızıroğlu Mehmed ise eşkıyalardan bazılarının yakalanması üzerine, bir ihtimal cezasının azalması için gelip kendi teslim olmuştu.¹⁷⁷

1893 yılına gelindiğinde Bayındır'da eşkıyalık yapan Timuryolu amelesinden teşekkül bir çete bir hayli huzursuzluk yaratmış, ancak kaymakamlığın sevk ettiği takip kolları tarafından ele geçirilmişlerdi.¹⁷⁸ Müfrezelerin bu hızında şüphesiz yeni takviyelerin de etkisi olmuştu. Zira artan eşkıyalık olaylarının ardından Aydın Vilayet Jandarmasına elli nefer daha eklenmiş¹⁷⁹ ve jandarmaya ilave yapılmasının ne kadar doğru bir karar olduğu da kısa süre içinde anlaşılmıştı.

Aydın civarında yedi-sekiz aydan beri sürekli takip edilen dört kişilik azılı eşkıya çetesi, Aydın Mutasarrıfı Ragıp Paşa'nın emirleriyle gerçekleşen takip faaliyetlerinin baskısı ve şehir eşrafından Kadızade Ethem Efendi'nin aracılığı ile teslim olmuştu. Görünürde pek çok eşkıya çetesinin müfrezeye baskısına dayanamayarak teslim olduğunu ve af talep ettiğini bilmekteyiz. Vilayet asayişini için alelade sayılabilecek bu eylem, bu defa bir hayli heyecan uyandırmıştı. Zira silahlarını bırakmayı kabul eden grup, ünlü İnce Mehmed Çetesiydi. Hizmet gazetesinin 15 Kasım 1893 tarihli haberinde, fiziki görüntüsü "*kendisi*

¹⁷⁵ Eşkıyaların ele geçirilmesinde başarı gösteren mutasarrıf ve kaymakam hakkında, Hizmet gazetesi şu övgü dolu cümleleri sarf etmişti: "*Gasıbların firar ve ihtifalarına vakit ve meydan bırakılmayarak takipleriyle derdestleri için ibraz-ı gayret ve ikdam edenler ve bunlardan bilhassa saadetli Şerif Paşa hazretleriyle Çal kaymakamı refetli Mahir Efendinin himem ve mesai-i masrufeleri elhak şayan-ı takdirdir.*" Bkz. Hizmet, "Postayı Uranların Derdesti", 22 Zilhicce 1309/ 15 Temmuz 1892.

¹⁷⁶ "*Cemal efendinin tedbir-i vazifepervarenesini takdir ederiz.*" Bkz. Hizmet, 6 Muharrem 1310/ 30 Temmuz 1892.

¹⁷⁷ Hizmet, 2 Safer 1310/ 24 Ağustos 1892.

¹⁷⁸ Hizmet, 26 Şaban 1310/ 15 Mart 1893.

¹⁷⁹ Hizmet, 24 Rebiülevvel 1311/ 4 Teşrinievvel 1893.

uzun boylu, oldukça şişmanca bir adamdır."¹⁸⁰ cümlesiyle tarif edilen çete reisi İnce Mehmed, Aydın'ın Çine kazasına bağlı Kürtderesi'nde doğmuştu. 18 yıl boyunca yakalanmadan dağlarda ve kırlarda eşkıyalık yapma başarısı göstermiş, bu sırada da pek çok can almış, mal gasp etmiş, ev yakmıştı. Yine aynı haberden devam edecek olursak diğer çete üyelerinin de tek tek tanıtılması, bu çetenin bölge üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Çete üyelerinden tanıtılan diğer bir isim İçlioğlu Süleyman'dı. "*Yenipazar ahalisinden olup, otuz beş yaşlarında keزالik şişmanca bir adamdır*"¹⁸¹ cümlesiyle tarif edilen Süleyman, yedi yıl önce dağa çıkmış ve eşkıya olmuştu. Bir diğer eşkıya da çete reisi İnce Mehmed'le aynı köyde doğan Köse Mehmed'di. Köse Mehmed henüz beş yıldır dağlarda olmasına rağmen İnce Mehmed'in başyardımcılığını üstlenmişti. Son çete üyesi ise Aydın-Yenipazar'ın Donduran köyünden Kızıl Ömer'di. Söz konusu haberde çete üyelerinden Ömer'in çifte tüfeği taşıırken diğer üç eşkıyanın ise martın tüfeğine sahip olduğuna değinilmişti. İşte bu şekilde haklarında detaylıca bilgi verilen çete üyeleri, takip kollarından gördükleri baskı neticesinde daha fazla dayanamayarak silahlarını teslim edeceklerini duyurmuşlar, ancak üzerlerindeki elbiseler çok eski olduğu ve af protokolü yapılacağı için, yeni elbise tedarik ettikten sonra dağdan inceklerini bildirip üç gün müsaade istemişlerdi. Bu talep üzerine Yenipazar Aşar Mültezimi Ethem Efendi, oğlunu hızla Aydın'a göndererek çete üyeleri için birer kat elbise aldırması ve İnce Mehmed Çetesine göndermişti. Çete üyeleri de kendilerine gönderilen yeni elbiseleri giydikten sonra Yenipazar'a gelmişlerdi. İnce Mehmed Çetesini meraklı büyük bir kalabalık karşılamış, çete üyeleri de "*birçok ahali ile beraber silah atarak derun-u karyeye girmişlerdi.*"¹⁸² Ardından da aflatı için aracılık yapan Kadızade Ethem Efendi'nin evine gidip "*orada davul, zurna çaldırarak raks etmişlerdi.*"¹⁸³ Bu af töreninin ertesi günü de Ethem Efendi ile birlikte Aydın'a gelen İnce Mehmed Çetesini, silahlarını teslim etmiş ve Sultan'dan gelen iradenin de okunmasının ardından da resmi olarak affedilmişlerdi.¹⁸⁴

İnce Mehmed gibi yıllardır ahaliyi canından bezdiren ünlü bir eşkıya reisi sulh yoluyla tasfiye olmuştu ancak aynı tarihlerde Batı Anadolu eşkıyalığının membaı

¹⁸⁰ *Hizmet*, "İnce Mehmedin İstimanı", 6 Cemâziyelevvel 1311/ 15 Teşrinisani 1893.

¹⁸¹ *Hizmet*, "İnce Mehmedin İstimanı", 6 Cemâziyelevvel 1311/ 15 Teşrinisani 1893.

¹⁸² *Hizmet*, "İnce Mehmedin İstimanı", 6 Cemâziyelevvel 1311/ 15 Teşrinisani 1893.

¹⁸³ *Hizmet*, "İnce Mehmedin İstimanı", 6 Cemâziyelevvel 1311/ 15 Teşrinisani 1893.

¹⁸⁴ İnce Mehmed Çetesinin dağdan inmesine aracılık eden devlet adamları *Hizmet* gazetesinde şu cümlelerle övülmüştü: "*Aydın mutasarrıf-ı hasafetkarini saadetlü Ragıp Paşa hazretleriyle hükümet-i seniyeye bu gibi yararlılıklarda her vakit isbat-ı vücud eden mumaileyh Ethem efendinin bu babdaki himmet ve gayretleri cidden sezavar-ı takdir olmağla kendilerine beyan-ı şükran eylemeyi vecibeden adederiz.*" Bkz. *Hizmet*, "İnce Mehmedin İstimanı", 6 Cemâziyelevvel 1311/ 15 Teşrinisani 1893.

sayılabilecek Küçük Menderes Havzası'nda yeni isimler peydah olmaya devam ediyordu. 1887 yılının sonlarında Bayındır kazasında bazı damları soyup sonra da yakmasından dolayı beş buçuk yıl kürek cezasına mahkûm edilen Kürt Halil, cezasını tamamladıktan sonra tekrar Bayındır'a geri dönmüştü. Ancak kürek cezası gözünü pek korkutmamış olsa gerek, döner dönmez topladığı dört adam ile bir çete teşkil edip Bayındır'da tekrar eşkıyalığa başlamıştı. Bu yeni çetenin ihbar edilmesiyle harekete geçen takip müfrezeleri, Kürt Halil ve adamlarını Torbalı civarında sarmıştı. Neticede iki çete üyesi ele geçirilmiş, eşkıya reisi Kürt Halil ve diğer iki adamı ise kuşatmayı yarararak firar etmişlerdi. Takibin şiddetli olacağı ortada olduğu için Kürt Halil, adamlarını dağıtarak saklanmayı tercih etmiş ve Tire-Hasançavuşlar'da bir maden ocağına gizlenmişti. Ancak ilginç bir olay yaşanmış ve firari eşkıyaların üzerine, saklandıkları madende taşlar düşmüştü. Ağır şekilde yaralanan Kürt Halil ve iki adamı da bu surette, maden göçüğü nedeniyle bölgeye gelen müfrezelerin eline geçmişti.¹⁸⁵

Vilayetin başına bela olan bir diğer eşkıya ise Kel Hasan'dı. Kel Hasan, 25-26 yaşlarında iken dağ yolunu tutmuş ve 1883 yılında eşkıyalık yaparken yakalanıp mahkemeye çıkarılmıştı. Yargılama sonrasında da işlediği soygun ve cinayetler nedeniyle müebbet kalebentliğe mahkûm edilerek İzmir Hapishanesine konmuştu. İzmir Hapishanesinde 10 yılı geçkin bir süre hapis yattıktan sonra da Bodrum Hapishanesine nakledilmişti. Kel Hasan'ın buradaki misafirliği çok uzun sürmemiş ve 18 arkadaşı ile birlikte 1894 yılının Aralık ayında, Bodrum Hapishanesinden firar etmeyi başarmıştı. Kel Hasan ve arkadaşlarının peşine çok sayıda jandarma düşmüş ve yapılan sıkı takibat neticesinde firarilerinden 16'sı canlı, ikisi ölü olarak ele geçirilmiş, Kel Hasan ise, eşkıyalıktan gelen tecrübesi sayesinde müfrezelerinden elinden kurtulmayı başarabilmişti. Nitekim onun bu beceresi gazetelere de konu olmuş ve ünlü eşkıya, Ahenk gazetesinde "*Kel Hasan, vaktiyle vilayetimizde müddet-i medide şekavet riyaseti etmiş müthiş bir adamdır.*"¹⁸⁶ cümlesiyle tanıtıldıktan sonra, hile konusundaki mahareti de uzun uzun anlatılmıştı. Ancak jandarmaların ısrarı eşkıyanın firar yeteneğinden daha baskın çıkmış ve yaklaşık dört aylık bir kaçışın ardından Kel Hasan, 4 Nisan 1895 tarihinde, Söke'de yakalanarak İzmir'e getirilip tekrar hapsedilmişti.¹⁸⁷

¹⁸⁵ *Hizmet*, 5 Ramazan 1310/ 22 Mart 1893.

¹⁸⁶ *Ahenk*, 8 Şevval 1312/ 4 Nisan 1895.

¹⁸⁷ *Ahenk*, 8 Şevval 1312 / 4 Nisan 1895.

1896 yılının son günlerinde, Çolakoğlu İbrahim adlı bir eşkıya reisinin faaliyetleri ahaliyi huzursuz etmeye başlamıştı. 1891 yılında Tekeli aşiretinden Hüseyinoğlu Mehmed'i öldürüp, dağ yolunu tutan ve kurduğu çetesi ile o tarihten itibaren Aydın-Seferihisar'da eşkıyalık faaliyeti yürüten Çolakoğlu, Aralık ayında jandarma takibine girmiş, köşeye sıkıştırılmış ve sağ olarak ele geçirilip yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilmişti.¹⁸⁸ Çolakoğlu'nun ele geçirilmesinden birkaç gün sonra ise bir başka başarı daha elde edilmiş ve adamları daha önce ele geçirilen eşkıya reisi Kel Ömer, Nazilli Kaymakamı Galip Bey ile meclis azasından ve kentin önemli tüccarlarından Mehmed Efendi'nin aracılığıyla teslim olmuştu.¹⁸⁹ Yine bir süredir Aydın Dağları'nda takip edilen eşkıya reisi Hacı Süleymanoğlu Ali “*yakayı kurtaramayacağını anladığından Nazilli hükümetine teslim-i nefis eylemiş*”,¹⁹⁰ Aydın'da “*bir müddettir takip edilmekte olan Şaki Ömerin rüfekasından Atçalı Mustafa*”¹⁹¹ da Seyyar Binbaşı Ahmed Efendi'ye teslim olmuştu.¹⁹²

İmparatorluk, bir yandan Batı Anadolu'daki eşkıya çeteleriyle baş etmeye çalışırken, bir yandan da Kırım, Karadağ ve 93 Harbi'nde olduğu gibi onlardan askeri bağlamda yararlanma yoluna da gitmişti.¹⁹³ Nitekim 1897 yılında çıkan Türk-Yunan Savaşı sırasında, bir kez daha asker ihtiyacı doğmuş ve 1877 yılındaki kadar büyük oranlarda olmasa da yeni zeybek müfrezeleri oluşturulmuştu. Savaş sırasında, talimgâhları ziyaret eden ve zeybekleri gözlemlene fırsatı olan Selim Sırrı (Tarcan) Bey, şahit olduğu görüntüyü şu cümlelerle anlatmaktadır:

*“Mühendishane Harbiyesi'nde tahsilimi bitirmiş ve İzmir'e tayin edilmiştim. Bir yıl sonra Yunan Harbi başladı. Her tarafta asker toplanıyor, Manisa'dan, Aydın'dan, Denizli'den, Ödemiş'ten, Tire'den, İzmir'e akın akın redif taburları geliyordu. Bu askerlerin çoğu birer çam bölmesi gibi iri zeybeklerdi. Yenikale'de ve Kadifekale'de açık ordugâh kurdular. Gündüzleri talim ediyor, geceleri meşaleler yakarak zeybek oyunları oynuyorlardı.”*¹⁹⁴

Zeybekler bu surette kimi zaman müfrezelere kurşun sıkarken kimi zamansa cephede devlete hizmet ediyordu. Ancak dağda kalmayı tercih edenlerin sayısı, devlete hizmet etmek

¹⁸⁸ Ahenk, 10 Recep 1314 / 15 Aralık 1896.

¹⁸⁹ Ahenk, 17 Recep 1314 / 22 Aralık 1896.

¹⁹⁰ İzmir, 2 Şaban 1315 / 27 Aralık 1897.

¹⁹¹ İzmir, 9 Recep 1314 / 14 Aralık 1896.

¹⁹² İzmir, 9 Recep 1314 / 14 Aralık 1896.

¹⁹³ Kırım Savaşı sırasında cephede görev alan zeybeklerle alakalı bir çizim için bkz. Ekler: Görsel 1.

¹⁹⁴ Okan Murat Öztürk, *Zeybek Kültürü ve Müziği*, Pan Yay. İstanbul, 2006, ss. 46-47.

isteyenlerinkinden çok daha fazlaydı. 1898 yılında vilayet gazetelerine bir başka eşkıyalık vakası konu olmuştu. Gazetelerde “*seyiat-ı mükerrere ashabından*” yani kötülüğe alışmış olarak nitelendirilen Birgi'nin Gökdere köyünden asker firarisi Ekşioğlu Koca Mehmed ile arkadaşı Çobanoğlu Mustafa ev basıp, yol kesmeye başlamışlardı. Ancak bu iki yeni eşkıya adayının vukuatı çok uzun sürmemiş ve Ödemiş Kaymakamlığının soygunları haber alması üzerine takibe çıkarılan Filibeli Hasan Efendi komutasındaki müfreze, her iki ismi de canlı olarak ele geçirmişti.¹⁹⁵

Temmuz sonlarında, Denizli-Garbi Karaağaç kazasının birkaç köyünde, cinayet suçu nedeniyle firari olarak aranan sekiz eşkıya, dehşetli bir eşkıyalık faaliyetine girişmişlerdi. Mağduriyetlerin ve şikâyetlerin artması üzerine, Vilayetten doğrudan emir verilmiş ve Denizli Tabur Ağası Mehmed Ağa, yeterli sayıda süvari jandarma ve kazadaki zabıta memurlarıyla takibe çıkmıştı. İki-üç gün süren bir kovalamacanın ardından da firari eşkıyalardan ikisi canlı, biri de ölü olarak ele geçirilmişti. Ele geçirilemeyenlerden üçü ise kendi istekleriyle teslim olmuşlardı. Kaçaklardan sadece ikisi yakalanamasa da takip devam etmişti.¹⁹⁶ Bu takipler sırasında Ödemiş-Balyanbolu (Beydağ) dolaylarında görülen başka eşkıyaların da olduğu istihbaratının alınması üzerine Kasaba (Turgutlu), Salihli ve Alaşehir'den takip müfrezeleri çıkartılmıştı.¹⁹⁷

Hapishane firarları, Aydın Vilayetinde sıklıkla görülen adli vakalardandı. Nitekim 1899 yılının son aylarında da Ödemiş Hapishanesinden 22 mahkûm kaçmış,¹⁹⁸ bunun üzerine, o sırada Ödemiş taraflarında bulunan İzmir Seyyar Taburu Binbaşısı Ahmed Efendi, firar eden 22 mahkûmdan 15'ini ele geçirerek Ödemiş Hapishanesine geri getirmişti.¹⁹⁹ Geriye kalan yedi firarinin de takibine girişilmiş ve bölge kısıpaca alınmıştı. Yakalanamayan firariler arasında yer alan ve zamanında cinayet nedeniyle hapse düşmüş olan Tatlıoğlu Mehmed, Bekiroğlu Ali ve Ödemişli Mehmed, 27 Ekim 1899 tarihinde, gece vakti Kara Musa Çavuş'un evinin avlusuna girmişlerdi. Evinin bahçesine girildiğini gören ev sahibi, firarilerin üzerine yürümüş, ancak bu hamlesi hayatına mal olmuş ve göğsünden vurularak öldürülmüştü. Arbede sırasında, kaçaklar arasında yer alan Tatlıoğlu Mehmed de arkadaşlarının açtığı ateş sırasında yanlışlıkla başından vurularak ölmüştü. İşlenmiş olan bu

¹⁹⁵ *Ahenk*, 6 Zilhicce 1315 / 27 Nisan 1898.

¹⁹⁶ *Ahenk*, 25 Rebülevvel 1316 / 13 Ağustos 1898.

¹⁹⁷ *Ahenk*, 22 Rebülahir 1316 / 8 Eylül 1898.

¹⁹⁸ *Ahenk*, 3 Cemâziyelâhir 1317 / 8 Teşrinievvel 1899.

¹⁹⁹ *Ahenk*, 28 Cemâziyelevvel 1317 / 3 Teşrinievvel 1899.

iki cinayetin ardından geriye kalan mahkûmlar da hızla evi terk etmişlerdi.²⁰⁰ Bu olayın üzerine takipler daha da şiddetlenince kaçamayacağını anlayan firarilerden Posluoğlu teslim olmuş,²⁰¹ onu da bir süre sonra Balabanlı Deli Mehmed takip etmişti.²⁰²

Çoğaltabileceğimiz örneklerde görüldüğü üzere, XIX. yüzyılın son çeyreğinde, Batı Anadolu'da zeybek eşkıyalığı had safhaya ulaşmış ve pek çok insan bu durumdan mağdur olmuştu. Ancak bahsi geçen zaman diliminde, zeybek çeteleri kadar, satır aralarında kimilerinin vukuatlarına değindiğimiz ve Batı Anadolu kıyılarıyla Ege Adaları'nda kol gezen Rum eşkıyalar da bir hayli tehlike yaratmıştı.

1.8. Rum Eşkıyalar

Yunanistan'ın 1832 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen kopup, müstakil bir devlet hale gelmesinin Batı Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetlerine dolaylı yoldan pek çok etkisi olmuştu. Zira bağımsızlığın ardından, Yunanistan'dan veya Ege Adaları'ndan gelen eşkıya ve korsanlar saldırıları konusunda çok daha cüretkâr davranmaya başlamışlardı. Özellikle Mora'yı üsleri yapıp, Batı Anadolu kıyılarına saldıran grupların yanı sıra gündüzleri kayıkçılık yapan yerli Rumlar ile Adalı kanun kaçaklarının oluşturduğu çeteler Sisam ve Sakız adaları arasında mekik dokumuşlar ve tekne ya da kayıklarıyla sahil kasabalarına saldırıp, insan kaldırmak ya da hırsızlık, koyun ve büyük baş hayvan kaçırmak gibi eylemlerle adlarını duyurmuşlardı. Üstelik gerek Yunanistan'dan gelen korsan reisleri, gerekse yerli Rum çeteleri, emirlerine girecek eşkıyaları bulmakta pek zorlanmamışlar ve iklim-topografya bakımından tarım ya da sanayiye pek de elverişli olmayan Ege Adaları'ndaki pek çok genci silahlandırarak çetelerine dâhil etmişlerdi.

Yunanistan'dan ve Ege Adaları'ndan gelen Rum çeteler, Sisam adası üzerinden Kuşadası sahillerine çıkıyorlardı. Çanlı (Güzelçamlı) köyü üzerinden Sampson Dağı'nı aştıktan sonra kolaylıkla Söke, Balat ve Milas üzerine gidebiliyor; Menderes'i geçerek karşıdaki köylere, hatta Menderes güzergâhından Aydın'a ulaşabiliyorlardı.²⁰³ Eşkıyalar yeterli kıyı güvenliği olmadığı için de, sahile çıkar çıkmaz bölgenin ormanlık arazilerine yönelip burada saklanıyorlardı. Özellikle Çanlı (Güzelçamlı) gibi Rum köylerinin çetelere yataklık yapması, eşkıyaların firarını kolaylaştırıyor ve deniz eşkıyaları Beşparmak

²⁰⁰ *Ahenk*, 24 Cemâziyelâhir 1317/ 29 Teşrinievvel 1899.

²⁰¹ *Ahenk*, 2 Şaban 1317/ 5 Kânunuevvel 1899.

²⁰² *Ahenk*, 8 Ramazan 1317/ 9 Kânunusani 1900.

²⁰³ BOA., Y.PRK.ASK. 233/8 (27 Recep 1323/ 27 Eylül 1905).

Dağları'nda birçok mağarada barınıp saklanabilmelerinin yanı sıra çevredeki manastırlardan da yardım alabiliyorlardı.²⁰⁴

Rum eşkıyalar, zeybeklere göre oldukça farklı bir çalışma usulü benimsemişlerdi. Öncelikle çok daha acımasızlardı. Zeybekler fidye için adam kaçırdıkları zaman paranın gelmesini beklerler ve parayı teslim aldıktan sonra da kaçırılan şahsı kendileri için güvenli bir yerde serbest bırakırlardı. Bu süreçte esir -istisnai durumlar olsa da- dağdaki kötü yaşam koşulları dışında herhangi bir mağduriyet yaşamazdı. Oysa Rum çetelerin yöntemleri çok daha kanlı işlemekteydi. Pek çok örnekte gördüğümüz üzere Rum eşkıyalar dağa adam kaldırdıkları zaman, kaçırılan kişinin ailesine gönderilmek üzere bir fidye mektubu yazarlardı. Ancak genellikle çetenin ciddiyetinin anlaşılması için mektupla yetinmezler ve esirlerinin kulağını ya da parmağını da keserler, böylelikle talep ettikleri paranın gelişini daha da hızlandırırlardı. Ayrıca Rum eşkıyalar, zeybek çetelerinin aksine fidye amacıyla dağa kadın da kaldırabiliyorlardı. Bu konuda tipik bir örnek verecek olursak; 1885 yılında, Nif (Kemalpaşa)'de beş kişilik bir Rum çetesi, ipek böceği yetiştiricisi bir adamı ve 19 yaşındaki kızını dağa kaldırmıştı. Serbest bırakılmaları karşılığında kaçırılan adam 30 lira peşin ödemeyi, kalan 270 lirayı ise bağbozumundan sonra vermeyi taahhüt etmiş ve böylelikle toplamda 300 lira karşılığında kızıyla kendi hayatını kurtarabilmişti. Sonra da peşin vereceği 30 lirayı temin etmesi için bırakılmış, o gelene kadar da kızı rehin tutulmuştu. Paranın gelişinden sonra da nihayet baba ve kız serbest bırakılmıştı. Ancak bu durum İzmir halkını şaşırtmıştı zira *“İzmir'deki küçük gayrimüslim topluluğu, altının kolayca bulunamayacağını ve bu genç Yunan bakirenin acımasızca katledilebileceğini, keza bu tür vakalarda taciz ve tecavüzlerin de sıklıkla yaşandığını çok iyi bilmekteydi.”*²⁰⁵ Üstelik böyle düşünmelerinin haklı da bir nedeni vardı. Kısa zaman önce, aynı muhitte kaçırılan bir başka genç kız, *“çetelerin güvenlik nedeniyle her akşam kamp kurdukları yeri değiştirmeleri, bu sırada kayalık bölgelerde rehinelere itirilip çekiştirilerek taşınması ve ara sıra verilen küflü bir parça ekmek kabuğundan ziyade besin alamamaları gibi zorluklardan”*²⁰⁶ dolayı kaçmaya çalışmış ancak Rum eşkıyalar tarafından zamanında fark edilip, vahşice öldürülmüştü.²⁰⁷ Bu bağlamda Cochran'ın Türk ve Rum eşkıyalar hakkında, 1888 yılında, yaptığı yapısal karşılaştırma oldukça ilginçtir:

²⁰⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, *a.g.t.*, s. 161.

²⁰⁵ William Cochran, *a.g.e.*, s. 344.

²⁰⁶ William Cochran, *a.g.e.*, s. 344.

²⁰⁷ William Cochran, *a.g.e.*, s. 344.

“Konuya İzmir özelinde baktığımızda, son elli yıldaki eşkıyalık olaylarının temelinde iki münferit ve belirgin unsurun yattığını görmekteyiz. İzmir Körfezi'nin Dilek Yarımadası'ndan antik Foça topraklarına kadar uzanan geniş kıyıları, Ege Adaları ile Teselya ve Yunanistan'dan gelen Yunan haydutlardan çekerken; Efes ile Aydın arasında kalan bölgeye ise kendilerine zeybek adı verilen, silah kuşanan, Aydın Dağları'nda yaşayan ve çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu dağlı eşkıyalar musallat olmuştu. Bu iki oryantal pespaye grubun farkı ise, ilkinin son derece kurnaz ve hızlı hareket etmesi, bugün burada iken ertesi gün kilometrelerce uzakta olması ve baskınlarının köy ve kentlerden aldıkları istihbarata dayalı olması iken; Türklerin başarı için meydan okumaya açık, yiğitliğe dayalı ve önceden belirlenen kurbanlara uyguladıkları amansız takip ve baskı yöntemlerini seçmesiydi. Yunan eşkıyaları genellikle resmi ya da ticari topluluklarda daha az önem arz eden ancak serbest kalması karşılığında önemli fidye miktarlarının alınabileceği kişileri hedef alırken; Türk haydutlar, Avustralya'daki eski dönem kanun kaçaklarına benzer şekilde, köylerle küçük kasabalara organize çeteler halinde saldırıp, olay mahallinde zorla para toplamakta ya da talihsiz insanları buradan dağa kaldırmaktaydılar.”²⁰⁸

Aydın Vilayetindeki Rum eşkıyalığının erken dönemlerine kısaca değinecek olursak; karşımıza çıkan en önemli isim Katırcı Yani (Yanni)'dir. Avrupa kamuoyunda “Postacı John” olarak da tanınan bu ünlü eşkıya reisi, zengin bir adamın yanında posta arabacısı olarak çalışırken, son seferinde Aydın'dan İzmir'e götürdüğü altın keselerini çalmış, hırsızlığı anlaşıncı da tutuklanmamak için dağ yolunu tutmuştu. 1848 yılında, 12 Rum'dan oluşan bir çete teşekkül eden Katırcı Yani tüccar ve çiftçileri dağa kaldırmış, yüklü miktarda fidye almış, kervanlara saldırmış ancak esas olarak posta baskınlarıyla ün yapmıştı. Katırcı Yani Çetesi nedeniyle ticaret sekteye uğramaya ve pek çok insan ticari bağlamda zarar görmeye başlayınca durumu çözmek için harekete geçilmiş ve Katırcı Yani'nin ele geçirilmesi ve “*şahs-ı gaddarın elinden ol-havalide bulunan sekene ve seyyahinin kurtarılması zımında*”²⁰⁹ eski Varna Muhafızı Zeynel Abidin Paşa, gizli olarak görevlendirilmişti. Vali'nin maiyetinde olmak üzere 15.000 kuruş aylıkla bu vazifeye getirilen Zeynel Abidin Paşa'ya, çeteyle girişeceği mücadele sırasındaki masrafları için de, makbuz göstermek kaydıyla 100.000 kuruşluk bir bütçe ayrılmıştı.²¹⁰ Görevlendirilenin akabinde kendisi henüz Vilayete gelmeden önce Zeynel Abidin Paşa'ya dikkat çekici bir rapor gönderilmişti. 2-3 Aralık 1852 tarihli bu raporda, “*İzmir havalisinde bir müddetten beri*

²⁰⁸ William Cochran, *a.g.e.*, s. 344.

²⁰⁹ B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

²¹⁰ B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

selb-i asayiş etmekte olan Katırcı Yani'nin”²¹¹ ele geçirilmesi için çok fazla emek ve zaman harcadığı, ancak bunda başarılı olunamadığı belirtilmiş ve bu konuda çözüm önerileri sıralanmıştı. Rapordaki en dikkat çekici detay, Zeynel Abidin Paşa'nın her ne kadar Vali Paşa'nın maiyetinde görevlendirilmiş olsa da bunu gizli tutmasının istenmesiydi. Paşa, yapacağı işler konusunda vali ile muhakkak surette müzakere edecekti ancak söz konusu durumu Katırcı Yani haber alırsa, “*akçe kuvvetiyle*”²¹² yani rüşvet yoluyla bazı devlet görevlilerini satın alabilir ya da “*hiç izini göstermeyecek surette gayet desisekarane davranıp*”²¹³ ortaldan kaybolabilirdi. Böylesi bir uyarı oldukça gerekliydi zira Katırcı Yani, İzmir'den Kasaba'ya varana dek oldukça geniş bir yatak ağına sahipti.²¹⁴ Bu nedenle de oldukça pervasız davranan ünlü Rum eşkiya reisi, zaman zaman yalnızca İzmir çevresinde değil, bizzat şehrin içinde dahi dolaşıyor ve birkaç gün eğlenip sonra yine şehir dışına çıkıyordu.²¹⁵ Yatak ve istihbarat ağının bu denli güçlü olmasının ve kendisini, kimilerinin menfaat kimilerinin de korku nedeniyle ihbar etmemesini, resmi makamlar şöyle açıklamaktaydı:

“...Bunlardan bazısının haber vermemeleri merhum (Katırcı Yani) ele geçtiği halde ya bir iki sene kürekte durduktan sonra yine salıverilir veyahut kolayını bularak kendi firar eder de haber vermiş olanlardan ol-vakit ahz-ı intikama çalışır hayfından naşi olub bazılarının ketmi dahi anınla iştiraki olup da merhum ele geçtiği gibi menfaatleri zayi olacağı ve kendi hareket-ı reddiyelerinin dahi meydana çıkacağı mülahazasından iktiza edeceği muhtemel olmağla...”²¹⁶

Nitekim böylesi bir şekavet kudreti karşısında Zeynel Abidin Paşa'nın da takipleri yeterli olmamış, ancak eşkiya reisinin peşi de bırakılmamıştı. Ve nihayet 1853 yılında, pek çok kez müfrezeleri atlatan ve kanlı çatışmalardan muvaffakiyetle çıkan Katırcı Yani, takiplerden bıktığı için silahını teslim edeceğini haber vermiş ve af talebinde bulunmuştu. Talebi memnuniyetle karşılanan Katırcı Yani, teslim alındıktan sonra İzmir'e getirilmişti. İzmir'de yapılan sorgulamaları sırasında İzmir ve civarındaki bazı İngiliz tüccarların

²¹¹ B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

²¹² B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

²¹³ “*Katırcıyani akçe kuvvetiyle kendisine dair kâffe-i tasavvurati evvelce haber alarak ana göre yakayı ele verdirmeyecek hareketlerde bulunduğu nazarın şimdi paşa-yı mümaileyhin memuriyeti kendisine mahsusiyyet suretinde olduğunu anlayacak olur ise ziyade ihtiyatkârlığa düşüb de merhumun ya muvakkaten oralardan tebaüid suretini ihtiyar etmesi veyahud hiç izini göstermeyecek surette gayet desisekarane davranması melhuzattan olarak bunun ise her kangısı olsa husul-ı mutalebe mani olacağı cihetle...*” Bkz. B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269 / 2-3 Aralık 1852).

²¹⁴ B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

²¹⁵ B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

²¹⁶ B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

kendisine yardım ettiğini, hatta onların Buca ve İzmir'deki evlerinde konuk olduğunu itiraf etmiş; ancak, isimlerini vermemişti. Bu arada Katırcı Yani'nin "dehalet" ettiğini öğrenen birçok Levanten ve konsolos da, kendisini hapisliği sırasında ziyaret etmişti.²¹⁷ Nitekim yakalanmasından bir yıl önce, resmi bir yazışmada yer alan şu ifadeler de, bu ziyaretlerin amacı ve mahiyeti konusunda bize fikir vermektedir:

*"Bazı rivayata göre ol-havalide bulunan düvel-i ecnebiye tebasından dahi merhum Katırcı Yani'nin hamileri bulunduğundan bu makuleler güzelce tahkik olunup da keyfiyeti konsoloslara haber verildiği halde bir semere görülemez ise sefareter tarafından tenbihat-ı kaviye yazdırılmak üzere keyfiyetin derhal bu tarafa bildirilmesi lazımedendir."*²¹⁸

Netice olarak mahkemesinin bitiminde de, pek çok cinayet ve soygunun müsebbibi olan bu azılı eşkıya reisi kendi isteğiyle silah bırakmış olmasından olsa gerek canını kurtarabilmiş ve Kıbrıs'a prangabent olarak sürgüne gönderilmiş, orada da eceliyle ölmüştü.²¹⁹

Katırcı Yani Çetesinin tasfiyesi sonrasında, Rum eşkıyalığı varlığını sürdürse de, uzun bir süre belirgin bir isim ortaya çıkamamıştı. Ancak adi suçlar işleyen küçük çeteler her daim varlığını korumuştur. Bu durumu yaratan etken ise şüphesiz bölgeye yapılan Rum göçleriydi. Bölgenin zenginliğinden küçük-büyük pay almak isteyen çok sayıda göçmen, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sakız, Tinos ve Naksos gibi Ege adalarından gelerek İzmir ve Aydın kazalarına dağılmaya başlamışlardı. Öyle ki 1870'li yılların başında dahi sadece adalardan İzmir'e 3.000'den fazla Rum geldiği bilinmektedir.²²⁰ Bunlar arasında deniz aşırı ticaret yapan şirket sahiplerinin ya da varlıklı kimselerin yanında çalışmak için aileleriyle birlikte gelen yoksulların yanı sıra kısa yoldan büyük paralar kazanabilecekleri mecralar arayan kimseler de bulunmaktaydı.²²¹ Ancak resmi yazışmalarda "*Avrupa ve adalardan mürtekip ve serseri makulesi ecnebler*"²²² olarak nitelendirilen bu göçmenlerin pek çoğu iş bulamamış ya da çalıştıkları işlerden memnun kalmamışlardı. Nüfus yoğunluğuna bağlı olarak artan işsizlik ve yoksulluk ise beraberinde asayişsizliği getirmişti. Söz konusu asayişsizliğe karşı, özellikle 1873-74 yıllarında Aydın Valiliği yapan Hamdi Paşa büyük çaba sarf etse de,²²³ Rumlardan kaynaklanan eşkıyalıkla en çok

²¹⁷ Yetkin, *a.g.t.*, ss. 80-81.

²¹⁸ B.O.A., İ.DH, No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

²¹⁹ The Examiner (İngiltere), 17 Ağustos 1878.

²²⁰ Pullukçuoğlu Yapucu, *a.g.t.*, s. 152.

²²¹ Kasaba, *a.g.e.*, s. 21.

²²² B.O.A., MKT. UM 105/100 (H. 1268/ M. 1852).

²²³ Arıkan, *a.g.m.*, s. 137.

mücadele eden isim Vali Mithat Paşa olmuştu. Adalı Rumların ve yerli işbirlikçilerinin sebep olduğu olaylar, Aydın Valisi Mithat Paşa'nın Mabeyn-i Hümayun Başkitabeti'ne yazdığı rapordaki şu cümlelerle gözler önüne serilmişti:

“Burada Suriye havalisinde olduğu gibi İngiliz ve Fransızların bir gûna tahrikâtı hiç olmayub fakat ana bedel Yunanlıların pek ziyade ve fevkalade harekât-ı mazarratları görülmektedir. Şöyle ki Aydın Vilayeti sahil cihetinin Ayvalık'tan ta Mekri'ye kadar 80-100 saatlik mesafesi üzerinde vaki kasaba ve karyelerin birbiri üzerine % 80 ahalisi Rum milletinden olarak bunların dahi ekserisi Yunan gayretkeşlerinden olmasıyla içlerinden birçoğu Yunan mahmiliği (himaye) iddiasına sapsmış ve bunların muavenet ve belki davetiyle Yunan adalarından pek çok eşhas ibtida hizmetçilik ve ziraatçılık vesilesiyle gelip ve emlak ve arazi sahibi olup yerleşmiş idüğünden ve bu vecihle en küçük kazada birkaç bin Yunanlı olduğu gibi nefs-i İzmir şehrinde 30.000'den mütecaviz Yunanlı bulunduğundan bunlar maddeten her türlü fenalığa mütecasir olarak birçok vukuat-ı cinaiye zuhura geldiği misullu sevhilde olanlar dahi hariçten gelen eşkıyaya muavenet ettiklerine mebni geçen seneden ve hususiyle birkaç aydan beri sevhilin her tarafını Yunan eşkıyası istila edip ve bunlara bakarak taraf taraf her mahalde haydutluk ve katl-i nüfus maddeleri çoğalıp emniyet bilkülliyeye münselib olmuş...”²²⁴

Vali Mithat Paşa, *“ekserisi Yunan gayretkeşlerinden olmasıyla içlerinden birçoğu Yunan mahmiliği (himaye) iddiasına sapsmış ve bunların muavenet ve belki davetiyle Yunan adalarından pek çok eşhas ibtida hizmetçilik ve ziraatçılık vesilesiyle gelip ve emlak ve arazi sahibi olup yerleşmiş idüğünden”*²²⁵ cümlesiyle, Rum eşkıyalığının siyasi boyutunun da altını çizmekteydi. Paşa, Aydın Valiliğine getirilişinin üçüncü ayında, Başvekalete gönderdiği bir başka telgrafında, *“Vilayetçe emniyet-i umumiye pek fena bir hal kesp etmiş ve haricen olduğu gibi İzmirce dahil-i memlekette dahi otuz binden ziyade Yunanlı ve yerli eşhas-ı muzırta tarafından lainkita zuhura gelen ahval-i fecia umum bais-i dehşet olmuştur.”*²²⁶ girizgahının ardından, dikkat çekici bir olay nakletmişti. Telgrafa göre, 9 Kasım 1880 tarihinde, rıhtım üzerinden giden Almanya Konsolos vekilinin önü eşkıyalar tarafından kesilmiş ve bu yabancı bürokrat denize atlayarak kurtulabilmişti. Görüldüğü üzere üst düzey isimler bile, üstelik de İzmir'de bu saldırılardan nasibini almaya başlamıştı. Vali Paşa söz konusu saldırılar konusunda *“ecnebilere dahi bu vechle tecavüzat*

²²⁴ BOA., Y.EE., 79/105 (11 Şevval 1297/ 16 Eylül 1880).

²²⁵ BOA., Y.EE., 79/105 (11 Şevval 1297/ 16 Eylül 1880).

²²⁶ Arıkan, a.g.m., s. 138.

ile mutazarrır olmakta bulunmuş olduğundan” cümlesiyle vilayet dâhilindeki Rumların faaliyetlerine dem vurmuş ve bu durumun yaratacağı tehlikeyi de “bugün haber alındığına göre konsoloslar ve ecnebi tüccar toplanub halden şikâyeti havi bir nota yazacakları muhakkak bulunmuştur...”²²⁷ cümleleriyle ortaya koymuştu. Söz konusu tarihlerde Rum çeteciliği öyle ileri bir boyuta gelmişti ki İzmir içinde, özellikle Frenk Mahallesi’nde hırsızlık, gasp, yankesicilik, yaralama ve cinayet gibi fiiller eksik olmamıştı. Mithat Paşa’nın ifadeleriyle “yerlü ve ecnebiden ekseriya Yunan haşeratından cemiyetler teşkil” edilmiş ve bunların akşamdan sabaha kadar sokaklarda silahlı dolaşarak rast geldiklerini soymak, evlere girmek, zengin tüccarları korkutup para sızdırmak gibi eylemleri günlük olaylardan sayılmaya başlanmıştı.²²⁸ Durum yazışmalarda “şekavet Aydın Vilayetinde bulaşıcı bir hastalık gibi yayılmaya başladı.”²²⁹ cümleleriyle betimlenmişti. Öyle ki, Batı Anadolu için oldukça önemli bir zenginlik kaynağı olan incirlerin kurutulması sırasında veya bağbozumu günlerinde, pek çok rençber eşkıya korkusu nedeniyle tarlalara gidememiş, bu durum da zirai üretimin aksamasına sebebiyet vermişti. Buna karşılık kolluk kuvvetlerinin yeterli olamaması ise işverenleri kendi başlarına önlem almaya sevk etmişti. Nitekim 1880’li yıllarda bir İngiliz tüccarın, tarlalarında çalışan işçileri korumak için 43 silahlı muhafız tutması bu duruma verilebilecek örneklerden sadece biriyken 1881 yılında İngiltere Büyükelçiliğinin Batı Anadolu’da toprak satın alanların kendilerini tehlikeye attıklarını beyan etmesi de durumun ciddiyetini bize göstermektedir.²³⁰

Rum eşkıyaları konusuna isimler üzerinden devam edecek olursak; yüzyıl sonlarında Çeşme Alaçatı’da Karabacak, Gülbahçe’de Karayotoğlu Nikola, Bayındır’da Hambrikooğlu Panayot, Menemen Seyreköy’de Nikola gibi Rum eşkıya reisleri bulunmaktaydı.²³¹ Bunun yanı sıra Yunanistan’dan gelen ve liderlerine “Kaptan” denilen çeteler de mevcuttu. Söz konusu dönemde bölgenin en ünlü Rum çete reislerinden birisi Kaptan Andrea’ydı. 11 Mayıs 1887 tarihli Hizmet gazetesinde “On iki on üç seneden beri vilayetimiz dâhilinde geşt ü güzâr ederek pek çok hanlar yakmış ve sıkıştırıldıkça Yunanistan’a firar edip bir türlü elde edilememekte bulunmuş olan şaki-i meşhur Kaptan Andrey’a”²³² cümleleriyle tanıtılan bu azılı eşkıya reisi tecrübesi sayesinde pek çok kez müfrezeleri atlatmış, ancak nihayetinde

²²⁷ Arıkan, *a.g.m.*, s. 138.

²²⁸ Arıkan, *a.g.m.*, s. 138.

²²⁹ BOA., Y.EE.KP. 38/3746 (H. 1297/ M. 1880).

²³⁰ Özgün, *a.g.m.*, s. 20. Batı Anadolu’da toprak satın alan İngilizlerden bazıları kırsal kesimde hayatı felce uğratan eşkıyalık hareketlerinden son derece rahatsız olarak tarlalarını kısa zamanda satmak yoluna gitmişlerdi. Bkz. Kurmuş, *a.g.e.*, s. 81.

²³¹ BOA., Y.PRK.ASK. 229/ 44 (18 Rebülevvel 1323/ 23 Mayıs 1905).

²³² *Hizmet*, 18 Şaban 1304/ 11 Mayıs 1887.

kendisine ulaşma imkânı bulunmuştu. Çetenin en önemli yataklarından biri olan Manastırlı Bulgar Hristo, 1887 yılının Nisan ayı başlarında, Jandarma Kumandanı Hıfzı Bey tarafından ele geçirilmişti.²³³ Yapılan sorgunun ardından hemen Rum eşkıyaların peşine düşülmüş ve Jandarma Kumandanı Hıfzı Bey'in yaklaşık 20 gün süren yoğun çabaları sayesinde bir netice alınmıştı. Her ne kadar bu tür eşkıya reisleri genellikle çatışma yoluyla ele geçirilse de Kaptan Andrea ilginç bir şekilde Ayasuluğ (Selçuk) Panayırı'ndaki Yanko'nun kahvehanesinde, dilenci kıyafetiyle kahve ve nargile içerken, Kuşadası Jandarma Mülazımı Lütfü Efendi ve müfrezesi tarafından kısıkrak yakalanmıştı. Ardından da yoğun güvenlik önlemleri altında Aydın Yük Treni ile İzmir'e getirilmişti. Yapılan sorguda, yakalanan şahıs, ısrarla bir yanlışlık yapıldığını ve kendisinin Kaptan Andrea değil basit bir dilenci olduğunu iddia etmişti. Bunun üzerine, eşkıyalığı zamanında dağa kaldırmış olduğu Vasil, Simo, İstefani, Dimiç ve Bağdadi İsmail Efendi'nin oğluna teşhis ettirilmiş, bununla da yetinilmeyerek o sırada hapiste olan adamlarından Arnavut Recep'e de gösterilmişti. İsmi zikredilen herkesin, tutuklu olan şahsın Kaptan Andrea olduğuna dair onayının akabinde *"elde olan fotoğrafi da büsbütün simasıyla mutabık bulunmuş olduğundan kendisinin Kaptan Andrea olduğunda şek ve şüphe kalmamıştı."*²³⁴

Mahkeme öncesinde Kaptan Andrea Çetesi ile ilgili tüm şikâyetler yazılı hale getirilmiş, ayrıca yakalanan dilenci kılıklı şahsın Kaptan Andrea olduğunu teşhis eden 30 kişinin daha ifadesi dosyaya eklenmişti.²³⁵ Toplanan delillerin ardından, gelen şikâyetler üzerine yataklık yaptıkları tespit edilen iki kişi de tutuklanmış ve çete reisi hakkındaki şikâyetlerin ardı arkasının kesilmemesi hasebiyle mahkemenin başlaması üç ayı bulmuştu.²³⁶ 1887 yılının Ağustos başında görülen ve üç gün süren davasında Mahkeme Başkanı İsmet Bey ilk gün altı şahit dinlemişti. Şahitlerden biri de Kaptan Andrea Çetesine mensupken yakalanıp yedi yıl hapis cezasına çarptırılan, mahkemenin görüldüğü günlerde İzmir Hapishanesinde yatmakta olan ve daha önce kendisini teşhis edenlerin arasında yer alan Arnavut Recep'ti. Arnavut Recep, öncelikle Kaptan Andrea'nın yanında yedi ay boyunca gezdiğini söylemiş, sonrasında da Ekmekçibaşı Mehmed Ağa adında bir adamın evini bastıklarını ve çete üyelerinden Arnavut Selim'in, Kaptan Andrea'nın emriyle bu adamı öldürdüğünü itiraf etmişti.²³⁷ Ertesi gün görülen davada ise çete tarafından dağa

²³³ *Hizmet*, 29 Recep 1304/ 23 Nisan 1887.

²³⁴ *Hizmet*, 18 Şaban 1304/ 11 Mayıs 1887.

²³⁵ *Hizmet*, 5 Ramazan 1304/ 27 Mayıs 1887.

²³⁶ Mahkeme detayları için bkz. *Hizmet*, 16 Zilkade 1304/ 4 Ağustos 1887; *Hizmet*, 20 Zilkade 1304/ 8 Ağustos 1887.

²³⁷ *Hizmet*, 23 Zilkade 1304/ 11 Ağustos 1887.

kaldırılan ve 500 lira fidye alındıktan sonra salıverilen İzmirli Hüsnü Efendi ile çeteden zarar görmüş başka şahısların da beyanları dinlenmişti. Hüsnü Efendi, dilenci kılığında yakalandıktan sonra üstünde bir tas bulunan Kaptan Andrea'nın tasının, *“kendisini kaldıran Kaptanın su içtiği tas olduğunu”*²³⁸ beyan etmiş, diğer şahitler de benzer cümleler kurmuştu. Bu kadar şahit ve ifadeye rağmen tutuklu şahıs ise devamlı surette inkâr yolunu seçmiş ve kendisinin Kaptan Andrea olmadığı konusunda ısrarcı olmuştu. Söz konusu ilginç durum, Hizmet gazetesinin satırlarına şu cümlelerle yansımıştı:

*“Müdde-i şahıslar yüzüne karşı böyle söyledikçe maznun-u aleyh yerinden fırlayarak tehevürle kendisinin Kaptan Andrea olmadığını beyan etmekte ve fakat şahidlere hiç bir güne garaz isnad edememekte idi.”*²³⁹

Hıncahınç bir kalabalık eşliğinde görülen davalar neticesinde suçları bir bir sayılan Kaptan Andrea, beklenildiği şekilde suçlarının karşılığı olarak idam cezasına çarptırılmıştı. Böylelikle fiziki görünümü *“küçük yapılı, kısır bıyıklı, gözleri pişik, altmış yaşını mütecaviz ve fakat dinç bir vücud-u habasetaluddur.”*²⁴⁰ şeklinde tarif edilen ve eşkıyalık faaliyetlerinden de *“vilayetimiz halkını bizar etmiş ve hemen aman dedirmedik kimse bırakmamış ve fart-ı desaisi hasebiyle elde edilmesi müşkülata düşmüş olan bir şaki-i habasetintiman”*²⁴¹ cümleleriyle bahsedilen bu ünlü Rum eşkıya reisinin devri, darağacında asılmak suretiyle sona ermişti.²⁴²

1887 yılının yaz aylarında Rum eşkıyalarla ilgili ardı ardına haberler gelmeye başlamıştı. Haziran başında dört Rum, Söke'den Kuşadası'na gitmekte olan Benlioğlu adında bir adamın yolunu kesip para istemiş, Benlioğlu yanında para olmadığını söyleyince de adamı dağa kaldırmaya çalışmışlardı. Ancak Benlioğlu bir fırsatını bulup eşkıyaların elinden kaçmış ve arkasından ateş eden eşkıyalara rağmen yara almadan kurtulabilmişti. Kuşadası'na varır varmaz da durumu hükümet kuvvetlerine bildirmişti. Yapılan soruşturma neticesinde yol kesen şahısların *“böyle belli başlı eşkıya olmayıp olcivar ahalisinden ve katil güruhundan birkaç şahıstan ibaret olduğu”*²⁴³ anlaşılmış ve ele geçirilmeleri için de bölgeye takip kolları sevk edilmişti. *“Söke bağları arasında gezinerek ötekiye berikiye akçe*

²³⁸ Hizmet, 23 Zilkade 1304/ 11 Ağustos 1887.

²³⁹ Hizmet, 23 Zilkade 1304/ 11 Ağustos 1887.

²⁴⁰ Hizmet, 18 Şaban 1304/ 11 Mayıs 1887.

²⁴¹ Hizmet, 18 Şaban 1304/ 11 Mayıs 1887.

²⁴² Hizmet, 23 Zilkade 1304/ 11 Ağustos 1887.

²⁴³ Hizmet, 27 Zilkade 1304/ 16 Ağustos 1887.

için tezkere irsaliyle tehdidatta bulunan”²⁴⁴ bu küçük çetenin üyeleri kısa süre sonra bir müfreze ile karşılaşmış ve çatışmaya girmişti. Karşılıklı yoğun ateşin akabinde jandarma müfrezesindeki bir onbaşı öldürülmüş, Rum eşkıyalar ise gecenin karanlığında izlerini kaybettirmişlerdi.²⁴⁵ Ancak bir asker öldürmeleri hasebiyle Rum çetenin peşi bırakılmamış ve yaklaşık iki ay sonra, Söke’de kısıvrak yakalanmışlardı. Yakalanan çete üyeleri, yolunu kestikleri Benlioğlu ile Cuma Abad’dan Arap Kahveci adında bir şahsa teşhis ettirildikten sonra da mahkemeye sevk edilmişlerdi.²⁴⁶ Aynı günlerde altı kişiden oluşan ve Torbalı civarında yol kesen bir başka Rum çete de, Kuşadası’ndaki çiftliğine gitmekte olan bir eşrafa revolver ile üç el ateş etmiş, ancak şahsın hızla bölgeden uzaklaşması neticesinde kendisine herhangi bir zarar verememişlerdi.²⁴⁷ Yine Hizmet gazetesinde “*bunlar altı nefer Hıristiyan olup*” şeklinde tarif edilen bir Rum çete de, Menemen ile Karşıyaka arasında bir süre yol kestikten sonra, Menemen civarındaki Avlucuk köyünde, Rum asıllı İngiliz aile Baltazziler’in çiftliğini basarak Mösyö Edward’ı dağa kaldırmaya teşebbüs etmişlerdi. Ancak çiftlik çalışanlarının silahlı mukavemetiyle karşılaşınca çiftlik amaçlarına ulaşmadan kaçmışlardı. Müfrezelerin yaptığı soruşturma neticesinde çetenin yatakları tespit edilmiş, yapılan sorgulama sonrasında da çete üyelerinin Menemen civarındaki Horozköy ve Midilli’den oldukları tespit edilmişti. O bölgede olan eşkıyalardan bazıları yakalanmış, bazı çete üyeleri ise Midilli adasına firar etmeyi başarmışlardı. Bunun üzerine eşkıyaların peşi bırakılmamış ve gizli görevlendirilen bir hafiye, çete reisi Nekiyoğlu Apostol’u ve adamlarından Menemenli İstilo’yu Midilli adasında kısıvrak yakalayıp, İzmir Hapishanesine getirmişti.²⁴⁸

1887 yılının Ağustos ayında gazete sayfalarına düşen bir habere göre Urla civarında dört kişiden mürekkep bir Rum çete türemiş ve çete üyeleri kısa zamanda üç kişiyi de öldürmüştü. Ancak bu haberin yalan olduğu kısa zaman sonra ortaya çıkmıştı. O bölgeden bir muhbir, eşkıyaları ihbar eden şahıslara verilen mükâfata binaen böylesi bir yalana başvurmuş, ancak yalanı anlaşılınca müfrezeleri yanlış yönlendirdiği için tutuklanmıştı. Muhbirin söz konusu tavrı Hizmet gazetesinde şu cümlelerle eleştirilmişti:

“Urla’da ne böyle çete görülmüştür ve ne bu gibi bir vukuat vaki olmuştur. Binaenaleyh yüzün karasıyla kalan muhbirin ceza-yı sezasını çekmek üzere hakkında

²⁴⁴ *Hizmet*, 7 Zilhicce 1304/ 27 Ağustos 1887.

²⁴⁵ *Hizmet*, 27 Zilkade 1304/ 16 Ağustos 1887.

²⁴⁶ *Hizmet*, 7 Zilhicce 1304/ 27 Ağustos 1887.

²⁴⁷ *Hizmet*, 27 Zilkade 1304/ 16 Ağustos 1887.

²⁴⁸ *Hizmet*, 27 Zilkade 1304/ 16 Ağustos 1887.

*makam-ı vilayete iştika olunduğunun ve müstahak olduğu cezayı çektirmek üzere asayiş-i umumiye namına takib-i kanuni icrası derdest bulunduğunun ilan buyrulması zımında işbu varakanın ceride-i müteberelerinize derci temenniyatına ibtidar kılındı vilayetimizin asayiş-i saye-i refahiyetvaye-i hazret-i padişahîde şayan-ı memnuniyet bir haldedir binaenaleyh şu mukaddes vilayetin umur-u inzibatiyesi hakkında bu yolda yanlış haberler işaa eden muhbirlerin nasıl redaette buldukları vareste-i arz ve tezkardır.*²⁴⁹

Benzer bir şekilde dokuz Rum'dan oluşan bir başka çetenin de Manisa-Kırkağaç taraflarında yol keserlerken jandarmalarla çatışmaya girdikleri haber alınsa da bunun da aslı astarı olmadığı kısa zamanda anlaşılmıştı.²⁵⁰

Rum eşkıyaların öncelikli hedefi bölgenin zenginleriydi. Kimi yol kesip tüccarları veya pazardan dönen köylüleri soyarken kendisine güvenen büyük çete reisleri ise çok daha ses getiren eylemlere imza atmışlardı. Bu bağlamda, Rum eşkıyalardan en çok mağdur olan kesimin, servetleri ve geniş toprakları ile bir hayli dikkat çeken Levanten aileler olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Somut örnekler verecek olursak 24 Eylül 1887 tarihinde, İzmir'in ünlü İngiliz Levanten aileleri Whitall ve Wilkinsonlar'a yönelik bir saldırı düzenlenmişti. Ünlü eşkıya reislerinden Kaptan Foti ve altı adamı, İzmir-Bornova'ya bir buçuk saat mesafedeki Palamut Çiftliği civarında av partisi yaptıktan sonra evine dönen Mösyö Wilkinson'un genç iki oğlu ile bir akrabalarını ve Mösyö Whitall'in yakın akrabası Robert Wiliam Wilkin ile beraberlerinde bulunan avcı Lefter'i, dağa kaldırmıştı.²⁵¹ Hizmet gazetesinin, "*Bornova Civarındaki Şakiler*" başlığıyla duyurduğu haberde, görgü tanıklarının anlatımlarına göre çete üyeleri "*şakilerin dahi birisi fıstanlı ve birisi ceket ve pantolonlu ve dördü aba pirpitli bulunduğu ve hele baş neferinin yerli çapulcularından idüğü anlaşılmaktadır.*"²⁵² cümlesiyle tarif edilmişti. Olayı haber alan müfrezeler süratle harekete geçip bölgeyi sararlarken, Kaptan Foti hızla o mıntıkadan uzaklaşmıştı. Kısa bir süre sonra da esirlerden avcı Lefter ile Mösyö Wilkinson'un oğullarından Charles Wilkinson'u, fidye pazarlığını yürütmeleri için serbest bırakmıştı. Başlayan görüşmeler neticesinde, Kaptan Foti, elindeki esirler için 800 lira fidye istemiş, kılavuzlar aracılığıyla yapılan pazarlıkla bu rakam 750 liraya indirilmişti. Söz konusu paranın Maliye tarafından

²⁴⁹ *Hizmet*, 27 Zilkade 1304/ 16 Ağustos 1887.

²⁵⁰ *Hizmet*, 27 Zilkade 1304/ 16 Ağustos 1887.

²⁵¹ B.O.A., Y.A. Hus., No: 207/31.

²⁵² *Hizmet*, "Bornova Civarındaki Şakiler", 13 Muharrem 1305/ 1 Teşrinievvel 1887.

ödenmesi kararlaştırılmış,²⁵³ ancak Richard Whitall, takip müfrezelerinin de takasın yapılacağı yere geleceğini bildiğinden, esirlerin hayatını riske atmamak için fidyeyi gizlice kendisi ödemişti. Bu ünlü Levanten, gece yarısı yola çıkmış ve Bornova civarında kendisine bildirilen bir muhitte, parayı çeteye teslim ederek yakın akrabası olan Robert Wiliam Wilkin ile Wilkinson'un oğlunu ve akrabasını kurtarmıştı.²⁵⁴ Fidyeye olarak alınan 750 liranın 400 lirasını çete reisi Kaptan Foti, 150 lirasını ise baş adamı almıştı. Dört çete üyesine de kişi başı 50 lira verilmişti. Eşkilyalar paylarına düşen paranın birer lirasını da çektikleri zahmete karşılık bahşiş olarak serbest bıraktıkları esirlere ve parayı kendilerine getiren Mösyö Whitall'e vermişlerdi.²⁵⁵ Para teslimatı yapılırken Rum eşkıyaların yakalanması planlanmış olmasına rağmen, Mösyö Richard Whitall'in fidyeyi gizlice götürerek başına buyruk hareket etmesi, basında şu cümlelerle eleştirilmişti:

*“Hükümet-i seniye bu çocukların mukaddes hayatlarını muhafaza eylediği halde emr-i takibat ve taharriyatta velilerinin zerre kadar muavenet göstermemeleri ve pek çok hakayıkı ketm eylemeleri ziyadesiyle taacüb ve teessüf edilecek ahvaldendir. Hatta şunu da ketm edemeyiz ki Mösyö Vitel verdiği sözde dursa idi; eşkıya çocukların tahliye olunduğu dakikada hayyen ve meyyiten tutulacaklar idi.”*²⁵⁶

Esirlerin salındığı gece, yemek bulmak için köye inen çete üyesi iki eşkıya Bornova'da sürekli devriye gezen jandarma kollarından birine denk gelmişti. Çıkan çatışmada Rum eşkıyalar, bir dağarcık²⁵⁷ ile iki yağmurluğu bırakarak firar etmişlerdi. Çantanın içerisinde, Mösyö Whitall'in eşkıyalara gönderdiği kaşar peyniri ile has peksimetler çıkmıştı. Serbest bırakılan esirlere, eşkıyaların bıraktığı yağmurluklar gösterilmiş, onlar da bu yağmurlukların çete üyelerine ait olduğunu ve kendileri esirken bunlara örtündüklerini beyan etmişlerdi. Müfrezelerin soruşturması sonrasında da *“Esirlerin tahliyesinden sonra bu şakilerin müteferrik oluşuna nazaran: bunların hariçten gelmiş eşkıya olmayıp yerli ve çapulcu palikaryalardan ibaret bulunduğu taayyün etmişti.”*²⁵⁸

²⁵³ B.O.A., B.E.O., Aydın Vilayeti Telgraf Defteri, No: 923, s. 15, Hüküm No: 17; *Hizmet*, 5 Teşrin-i evvel 1887/ 22 Eylül 1303.

²⁵⁴ *Hizmet*, “Bornova Civarındaki Şakiler”, 17 Muharrem 1305/ 5 Teşrinievvel 1887.

²⁵⁵ “Mumaileyhin yedi yüzeli lira fidyeye-i necat muakbilinde tahlis olundukları ve mebaligh-i mezkurenin, iki 200 lirası reis-i ula 150 lirası reis-i saniye ve 100 lirası da sair dört nefer şakiye mahsus olmak üzere eşkıya beyinde taksim kılındığı ve şakilerin bu paradan birer lirasını “zahmet muakbili olarak bahşiş tarikiyle” esirlere ve parayı götüreren Mösyö Vitel verdikleri cümle-i rivayettedir.” Bkz. *Hizmet*, “Bornova Civarındaki Şakiler”, 17 Muharrem 1305/ 5 Teşrinievvel 1887.

²⁵⁶ *Hizmet*, “Bornova Civarındaki Eşkilya”, 20 Muharrem 1305/ 8 Teşrinievvel 1887.

²⁵⁷ Dağarcık: Çoban ve avcılarının kullandığı meşin ya da dokuma torba.

²⁵⁸ *Hizmet*, “Bornova Civarındaki Şakiler”, 17 Muharrem 1305/ 5 Teşrinievvel 1887.

Esirlerin sağ salim kurtulmasının akabinde Rum çetenin takibi için, 50 nizamiye askerinin yanı sıra çok sayıda jandarma görevlendirilmiş ve eşkıyaların firar ettikleri dağ muhasara edilmişti. Bunun yanı sıra, Rum eşkıyaların kimliklerinin tespiti yoluna gidilmiş ve isimleriyle nereli oldukları bulunmuş ancak söz konusu bilgiler soruşturmaya zarar vermemek adına basınla paylaşılmamış, çete üyeleri de “*palikarya*” olarak isimlendirilmişti.²⁵⁹ Ayrıca kaçırılan grupta yer alan Avcı Lefter ile esirlere merkebcilik eden Yorgi de, eşkıya çetesine kılavuzluk yaptıkları ve kaçırılma olayıyla alakadar oldukları şüphesiyle tutuklanmıştı.²⁶⁰ Olayın üzerinden bir hafta geçtikten sonra ise nihayet “*İngiliz delikanlılarını dağa kaldırarak salıvermiş olan eşkıyadan olduğu indeltahhik anlaşılan*”²⁶¹ Alaçatılı İstavri Makarona, 6 Ekim 1887 tarihinde, silahı ve dağarcığı ile birlikte canlı olarak geçirilmiş ve İzmir’e getirilmişti.²⁶² Ancak ilginçtir kaçırılanlardan biri olan Robert Wiliam Wilkin, teşhis sırasında bu eşkıyayı tanımadığını söylemiş ve Hizmet gazetesinin imalı anlatımıyla “*eşkal ve ismini de salifüzzikr delikanlılarla Mösyö Vitel haber verdiği halde garibdir ki çocuklardan mösyö Vilyilm Vilken hin-i iraeade tarafeynin bazı etvar-ı mütelaşeyesiyle beraber merkumu tanımak istememişti.*”²⁶³ Çetenin asıl reisi olan Kaptan Foti’nin ve diğer üyelerinin ele geçirilememesi ise “*eşkıya-yı mütebakiyeden iki nefer ile asıl kaptanlarının suret-i firar ve ihtifalarından ciddi haberler alınmış ve kariben hayyen ve meyitten elde edilecekleri muhakkak derecesinde bulunmuştur... Eşkıyanın takip ve taharrilerine ziyadesiyle ihtimam edilmektedir.*”²⁶⁴ cümlesiyle duyurulmuştu. Her ne kadar diğer çete üyelerinin bir kısmı olaydan altı ay sonra müfrezeler tarafından ele geçirilse de²⁶⁵ İngiliz Levanten ailelerinin çocuklarının bu şekilde dağa kaldırılması bir hayli ses getirmişti. İngiltere bu durumdan rahatsız olmuş ve İstanbul’daki İngiliz Konsolosluğuna bir emir göndererek, konsoloslarının Aydın Vilayetindeki eşkıyalıkla alakalı detaylı bir rapor hazırlamasını istemişti. Bu bağlamda vilayetteki eşkıyalık olaylarının sayısal dökümü, eşkıyalara karşı mücadele eden adli memur ve kolluk kuvvetlerinin durumu gibi konularda bilgi talep eden İngiliz Konsolosluğu ise Osmanlı idarecileri tarafından tepkiyle karşılanmış ve Meclis-i Vükela, böylesi bir girişimin “*idare-i hükümete müdahale*” olacağını beyan edip bilgi

²⁵⁹ Hizmet, “Bornova Civarındaki Şakiler”, 17 Muharrem 1305/ 5 Teşrinievvel 1887

²⁶⁰ “Yapılan tahkikat sonrasında kaçırılan çocukların yanında yardımcı olarak bulunan ve sonrasında eşkıyalar tarafından salınan Merkum Lefterle esirlere merkebcilik eden Yorginin kılavuz oldukları emarat-ı kaviye tahtında olduğu...” Bkz. Hizmet, “Bornova Civarındaki Şakiler”, 13 Muharrem 1305/ 1 Teşrinievvel 1887.

²⁶¹ Hizmet, “Bornova Civarındaki Eşkıya”, 20 Muharrem 1305/ 8 Teşrinievvel 1887.

²⁶² Hizmet, “Bornova Civarındaki Eşkıya”, 20 Muharrem 1305/ 8 Teşrinievvel 1887.

²⁶³ Hizmet, “Bornova Civarındaki Eşkıya”, 20 Muharrem 1305/ 8 Teşrinievvel 1887.

²⁶⁴ Hizmet, “Bornova Civarındaki Eşkıya”, 20 Muharrem 1305/ 8 Teşrinievvel 1887.

²⁶⁵ Hizmet, 12 Mayıs 1888/ 29 Nisan 1304.

talebini reddetmişti. Aynı zamanda Aydın valiliğine de oldukça sert bir dille uyarı yapılmış ve vilayette süregelen eşkıyalığın “*Avrupa, evrakı havadisine sermaye-i bahs ve makal*” olduğu ve bu durumun Avrupa devletlerinin müdahalesini gündeme getirebileceğini belirtilerek şekavetin bir an önce önünün alınması konusunda emir verilmişti.²⁶⁶

1888 yılında, Aydın Vilayetinde bir Rum eşkıya enflasyonu yaşandığını söylememiz yanlış olmaz. Örneğin ünlü eşkıya reisi Aleko'nun, adamları Francola ve Vasil ile birlikte Ayvalık'ta ele geçirildiği duyurulmuş, ancak sonrasında Eşkıya Aleko olduğu zannedilen kişinin bir diğer önemli eşkıya Menemenli Riko Panayot olduğu anlaşılmıştı.²⁶⁷ Menemenli bu eşkıyanın yakalanmasının önemi ise “*şaki-i meşhur Menemenli Merkurum Riğo Panayot'un derdesti ise İstilo Margona'nın elde edilmesinden daha mühimdir.*”²⁶⁸ cümlesiyle, yine bir başka azılı eşkıya ile karşılaştırarak yapılmıştı. Aynı günlerde Simsar Vasil'in ihbarı ve Polis Rıza Efendinin gösterdiği gayret neticesinde “*meşahir-i eşkiyadan*” Karpuz Adalı Koko Yani de Mekri'de ele geçirilmişti.²⁶⁹

Örneklerden görüldüğü üzere Rum çeteler milliyet ve din konusunda pek seçici davranmamışlar ve para elde edebilecekleri her cenaha saldırmışlardı. Bu tezimizi kanıtlayacak bir başka olay da, 1891 yılında, Aydın'da yaşanmıştı. Forbes Kumpanyasının Nazilli şubesinde meyhanecilik yapan kantarcısı olarak çalışan İtalyan Yorgi Falko'nun Aydın-Kuyucak'a bağlı Horsunlu köyündeki evi bir Rum çete tarafından basılmıştı. Eşkiyalar ev halkını ciddi surette yaraladıktan sonra bol miktarda para ve eşya gasp etmişler, ancak olaydan kısa süre sonra da müfrezeler tarafından yakalanmışlardı.²⁷⁰ Yine bir başka Rum çetesi, 1896 yılında Fransız Waligorsky'i dağa kaldırıp 4.000 lira fidye almış, sonrasında da İtalyan Marriot'u kaçırıp 120 lira fidye karşılığında serbest bırakmıştı. Söz konusu olay Daily News gazetesinde, “*İzmir Eşkiyaları-Kaptan Marriot Serbest Bırakıldı.*” başlığıyla yer almış ve şu ayrıntılar verilmişti:

“*İzmir'de bir av partisi sırasında bir grup eşkıya tarafından kaçırılan Norfolk Alayı (önceki adıyla 9. Alay) subaylarından Yüzbaşı John Marriot, talep edilen 10.000 pound fidye miktarının ödenmesi sonrasında serbest bırakıldı.*”²⁷¹

²⁶⁶ B.O.A., V.A.Res., No: 40/6.

²⁶⁷ *Hizmet*, 22 Zilkade 1305/ 31 Temmuz 1888.

²⁶⁸ *Hizmet*, 22 Zilkade 1305/ 31 Temmuz 1888.

²⁶⁹ *Hizmet*, 7 Cemâziyelevvel 1309/ 9 Kânunuevvel 1891.

²⁷⁰ *Hizmet*, 20 Şaban 1308/ 1 Nisan 1891.

²⁷¹ *Daily News* (Avustralya), 7 Kasım 1896.

1898 yılı Kasım ayında, Rum çeteler yine Whitaller'i hedef seçmiş ve James Whittall'i Bornova'da dağa kaldırarak 1.500 lira fidye talep etmişlerdi. Yine Daily News gazetesinde, söz konusu olayla ilgili, “*Türk Hükümeti, bir süre önce İzmir civarında eşkıyalar tarafından kaçırılan ve serbest bırakılması için 1.500 Sterlin ödenen, İzmir’de mukim İngiliz tüccarın oğlu Bay Whittall’in ailesinin zararını karşılamıştır.*”²⁷² şeklinde bir haber çıkmıştı. Aynı yılın Eylül sonlarında Rum eşkıyaların yeni bir faaliyeti gündem olmuştu. Gece yarısı, Hacı Davud Fargoh Efendi'nin 13 yaşındaki oğlu kaçırılmış ve karşılığında 70 lira fidye istenmişti. Eşkıyaların fidye için yolladıkları Rumca mektubun jandarmanın eline geçmesinin ardından ise yoğun bir takip başlatılmıştı.²⁷³ Yapılan soruşturma neticesinde, çocuğu kaçıran kişinin, Foçalı Nikola'nın eski adamlarından eşkıya Sotiri olduğu anlaşılmış, ancak bu tecrübeli eşkıyanın ve adamlarının izi bulunamamıştı. Yaklaşık iki ay sonra ise, eşkıya reisi Sotiri, Bornova-Bayraklı mevkiinde gezinirken Bayraklı Karakolundan Yunus Onbaşı, Jandarma Sarı Ali ve Nevşehirli Ahmed ile karşılaşmıştı. Bunun üzerine, karşısındaki kolluk kuvvetlerine mensup neferlerin silahsız olduğunu düşünmüş olsa gerek, belindeki revolverini göstererek onları korkutmak istemiş ancak üstüne saldıran jandarmalara karşı koyamayarak kısıkrak yakalanmıştı. Yapılan ilk sorgusunun ardından da Sotiri'nin diğer adamlarının da ele geçirilmesi için Bornova'daki jandarmalar, devriyelerini arttırmışlardı.²⁷⁴

Kara ve denizlerde bu surette devam eden ve hakkında daha değinebileceğimiz çok sayıda vaka olan Rum eşkıyalığı ve korsanlığı XX. yüzyıla da taşınmış ve zaman zaman da alevlenerek Batı Anadolu asayişini tehdit etmeye devam etmişti. İlerleyen satırlarda değineceğimiz üzere, 1900'lü yılların başlarında pek çok ünlü Rum eşkıya reisi peyda olmuş ve bu sorun, İmparatorluğun yıkılışına dek mevcudiyetini korumuştur.

Rum eşkıyalar, mevcudiyetini uzun yıllar korumuştur ancak onlarla eş zamanlı olarak Batı Anadolu'da asayişsizlik yaratan ve savaştı yeteneklerinin yanı sıra hırçınlıklarıyla da şöhret yapmış olan başka Gayr-i Türk çeteler de bulunmaktaydı.

1.9. Arnavut Eşkıyalar

Askeri ihtiyaçlar nedeniyle ücretli orduların istihdamından faydalanılma teamülünün yaygınlaştığı XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren, kendi bölgelerinin nüfuzlu isimleri olan

²⁷² Daily News (Avustralya), 28 Ocak 1899.

²⁷³ Ahenk, 26 Cemâziyelevvel 1316/ 12 Teşrinievvel 1898.

²⁷⁴ Ahenk, 7 Şaban 1316/ 20 Kânunuevvel 1898.

ayanlar, finanse ettikleri seçkin savaşçı gruplarını cephede görevlendirilmek üzere Saray'a sunmuşlar, böylelikle maddi ve siyasi bir paye elde etme peşine düşmüşlerdi. Bu bağlamda Batı Anadolu'da, Yörük unsurlardan oluşan zeybek savaşçılar tercih edilirken, iktisadi imkânları sayesinde bölge ayanlarının olabildiğine palazlandığı Rumeli coğrafyasında ise dağlı bir halk olarak bilinen Arnavutlar başı çekmişti. Öyle ki, Arnavutlar ve zeybekler, ayan ordularının tasfiyesi sonrasında dahi kıymetlerini kaybetmemişler ve başıbozuk birliklerine dâhil edilerek cephelerde kullanılmışlardı.²⁷⁵ Ünlü devlet adamı Ahmed Cevdet Paşa, "Maruzat" adlı eserinde, bir sefer için toplanılan Arnavut ve zeybek askerlerinin özelliklerinden, şu övgü dolu cümlelerle bahsetmektedir:

*"...ekser neferâtı zeybek bahadırları ve bâkîsi Arnavutluk'un güzîde erleri idi. Ve cümlesi nev îcâd şeşhâneli tüfengler ile müsellağ idi. Arnavud(lar), çabûk ü çâlâk ve cesûr u bî-bâk âdemler olup dağlarda ve sarp yerlerde seküp gider bir kavm oldukları ma'lûmdur. Zeybekler ise mehâlik ü muhâtarâtdan sakınmaz, yorulmaz, usanmaz, şûh u şen ve sanki askerlik için yaratılmış Türklerin bir güzel soyudur..."*²⁷⁶

Uluçay'ın "belalı ve gözü kanlı adamlar"²⁷⁷ olarak nitelendirdiği ayan kapısındaki Arnavut tüfekçiler ve zeybekler, askeri bağlamda oldukça başarı gösterirlerken; asıl sorun ise istihdam dışı kalmalarından sonra ortaya çıkmıştı. Zira bu usta savaşçılar, ellerine çapa ve orak alıp tarla bellemek yerine silahlarını tekrar kuşanıp dağ yolunu tutmayı tercih etmişlerdi. İşte tam bu noktada, Rumeli'de mevcut olan Arnavut eşkıyalığının yanı sıra, Batı Anadolu'da da azımsanamayacak bir nüfusa sahip olan Arnavutların arasından da pek çok çete çıktığını görmekteyiz.

Arnavut eşkıyalarla ilgili, araştırma alanımızla sınırlı olmak üzere örnekler verecek olursak; 1880'li yılların sonlarında türeyen Arnavut Ali adında bir eşkıya reisi, kurduğu bir çete ile dağa insan kaldırmaya ve tüccarların yolunu kesmeye başlamış, ancak tecrübesizlikten olsa gerek kısa zamanda müfrezeler tarafından bir baskın yemişti. Çıkan çatışmada çetesindeki eşkıyalardan biri öldürülürken kendisiyle birlikte üç adamı da tutuklanıp, hapishaneye konmuştu. Ancak 1892 yılında tahliye olan Arnavut Ali serbest

²⁷⁵ İlginç bir şekilde inatçı ve savaşçı karakteristik yapıları herkesin malumu olan bu iki grup, eşkıya takibinde ve düzenli ordu saflarındaki başıbozuk müfrezelerde sık sık kullanılmış, hatta ilerleyen zamanlarda devlet tarafından karşı karşıya dahi getirilmişti. Özellikle XIX. yüzyıl sonlarında pek çok Arnavut tüfekçi, Aydın Vilayetine getirilip zeybek avına çıkartılmıştı.

²⁷⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'ruzat*, (Yay. Haz: Yusuf Halaçoğlu), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 116.

²⁷⁷ M. Çağatay Uluçay, *18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul, 1955, s. 71.

kalır kalmaz tekrar eşkıyalık yoluna sapmış ve Bayındır'ın Taşkesili köyünden Hacı Abdullah'ın kölesi Mehmed'i vurup öldürdükten sonra dağ yolunu tutmuştu. Kısa zamanda küçük bir çete toplayan Arnavut Ali bu defa jandarmaların eline düşmemiş ancak gıyabında görülen davada 15 yıl müddetle kürek cezasına çarptırılmıştı.²⁷⁸ Söz konusu tarihlerde, bu tarzda pek çok küçük çaplı eşkıya reisi türese de hiçbirinin eşkıyalık yaşamı çok uzun sürmemiş ve pek de etki bırakamamışlardı. Ancak 1900 yılına geldiğimizde, Kör Bayram adındaki bir Arnavut eşkıya, diğer çete reislerinin arasından hızlıca sıyrılmış ve uzun bir süre adından söz ettirmişti. Resmi yazışmalarda “*Arnavut Kör Bayram*” olarak adlandırılan bu eşkıya reisi, oldukça genç yaşlardayken Manisa-Salihli'ye bağlı Poyraz köyü eşrafından Hacı Emin Ağa'nın evini gece yarısı basıp ev halkından bir kişiyi öldürmüştü ancak kaçırmaya çalışırken yakalanmıştı. Ardından Salihli Hapishanesine konmuşsa da 1900 yılının Temmuz ayında fırsatını bularak birkaç kişiyle birlikte firar etmeyi başarmıştı.²⁷⁹ Artık firari bir mahkûm olması hasebiyle yanındaki arkadaşlarının yanına yeni adamlar da ekleyip bir çete kurmuş ve Manisa dağlarında gezinmeye başlamıştı. Bir süre küçük suçlar işledikten sonra 1901 yılının kış ayında, müfrezelerin yoğun takibi üzerine sıkışıp çetesiyle birlikte izini kaybettiren Arnavut Kör Bayram havaların ısınmasıyla tekrar ortaya çıkmıştı. Arnavut çete, 9 Mayıs 1901 tarihinde, Salihli'de yeni bir soygun dizisi gerçekleştirmiş ve Hacı Mehmed, Hacı Mustafa ve Şakir'in evlerini basıp, para ve kıymetli eşyalarını alarak firar etmişti. Bu olayın haber alınması üzerine, Saruhan Sancağı Mutasarrıflığından, Salihli Kaymakamlığına, çete üyelerinin ölü ya da diri ele geçirilmesi hususunda emir verilmişti. Kaymakamlığın görevlendirdiği müfrezelerin yanı sıra civar kazalardan da takip müfrezeleri çıkarılmış ayrıca Manisa Jandarma Binbaşısı Süleyman Efendi'nin komutasındaki çok sayıda jandarma da Salihli'ye gönderilmişti. Binbaşı Süleyman Efendi eşkıyaların kısa zamanda yakalanacağı hususunda merkeze teminat vermiş ve bu doğrultuda gece gündüz takibe koyulmuştu.²⁸⁰ Nitekim çabalar kısa sürede sonuç vermiş ve Mayıs ayının son günlerinde, Kör Bayram çetesinden Arnavut Osman, Ömer ve Bekir Alaşehir civarında ele geçirilmişlerdi.²⁸¹ Ancak asıl amaç reisleri Kör Bayram'ı yakalamak olduğu için takipten vazgeçilmemiş ve 24 Temmuz 1901 tarihinde aynı çeteden Salihlili İnce Hüseyin Alaşehir jandarması tarafından ele geçirilmişti.²⁸² Bu sırada İzmir basınını heyecanlandıran bir haber alınmış ve Kör Bayram'ın Alaşehir'de yakalandığı duyurulmuş, ancak kısa zamanda

²⁷⁸ *Hizmet*, 3 Cemâziyelevvel 1310/ 23 Teşrinisani 1892.

²⁷⁹ *Ahenk*, 7 Cemâziyühahir 1319/ 20 Eylül 1901.

²⁸⁰ *Ahenk*, 21 Muharrem 1319/ 11 Mayıs 1901.

²⁸¹ *Ahenk*, 13 Safer 1319/ 2 Haziran 1901.

²⁸² *Ahenk*, 21 Rebûlâhîr 1319/ 7 Ağustos 1901; *Ahenk*, 23 Rebûlâhîr 1319/ 8 Ağustos 1901.

yakalanan kişinin Kör Bayram'ın müttefiklerinden ünlü eşkıya reisi Hüseyin olduğu anlaşılıyordu.²⁸³

Bir eşkıyanın sıkı takibe alındığı zaman yapacağı iki olası şey vardı. İzini kaybettirmek veya cesaret gösterisi yaparak mintikasındaki gücünün azalmasına engel olmak. Kör Bayram da ikinci seçeneği daha makul görmüş ve 30 Ağustos 1901 tarihinde, dört adamı ile birlikte, gece vakti Manisa-Gördes'in Köleler köyünden eski muhtar Koca Mustafa'nın evini basıp 20 lira para talep etmişti. Ancak ev sahibinden bu paranın çıkmaması üzerine verilen iki Osmanlı lirasına razı olmuşlar, giderlerken de evde buldukları iki çift tüfeği ve bir revolveri gasp etmişlerdi.²⁸⁴ Kör Bayram Çetesi bu soygunun ardından yakınlardaki Kara Yakup köyü civarındaki Kurt Tutanlı Hasan Ağa'nın değirmenine baskın vermişti. Ancak bu defa ki amaç soygun değildi. Kör Bayram, takip kollarını değirmeninde ağırlayan ve yemek yediren değirmenciye acımasızca dövmüş, uzun süre işkence etmiş, hatta adamı “*senin kafanı keseceğim*” diyerek tehdit etmişti. Değirmenci ise çete üyelerinin dalgalılığından istifade ederek bir fırsatını bulmuş kaçmayı başarmıştı. Arnavut eşkıyalar bu firarı fark edip değirmencinin arkasından birkaç el ateş etmişler ancak kurşunları isabet ettirememişlerdi. Değirmenci de can havliyle kendisini değirmen harkının (su yarığı) içine atıp karanlıkta saklanmak suretiyle canını kurtarabilmişti. Olay Salihli Kaymakamlığı tarafından haber alınınca Kör Bayram Çetesinin peşine üç kol jandarma çıkarılarak yoğun bir takibe başlanmıştı.²⁸⁵ Ancak bu defa Kör Bayram'ın fendi ağır basmış ve zorlu şartlara dayanıklı olan eşkıyaların peşinde dağlarda gezinen jandarma bitkin düşmüştü. Günden güne şiddetlenen hastalıkları nedeniyle Saruhan Mutasarrıflığı yerlerine yeni jandarmalar göndermiş²⁸⁶ ve bu taze kan ile kısa zamanda büyük bir başarıya imza atmıştı. Kör Bayram'ın önemli adamlarından Kambur Osman, 18 Eylül 1901 tarihinde, Kasaba'da, Hafız Çavuş'un müfrezesi tarafından ele geçirilmiş ve “*pençe-i kanuna teslim edilmişti.*”²⁸⁷

Müfrezeler, Kör Bayram Çetesini her yerde ararken, adli merciler de üzerine düşeni yapmaktaydı. Bir yıl önce hapisneden firar eden Kör Bayram'ın kaçışını kolaylaştırdıkları gerekçesiyle hapiste olan Gardiyan Mehmed Ağa ile Jandarma Neferi Abidin ve Sinoplu Ali 16 Eylül 1901 tarihinde, Salihli Kazası Meclis-i İdaresinde mahkemeye çıkarılmışlardı.

²⁸³ *Ahenk*, 28 Rebûlâhîr 1319/ 13 Ağustos 1901.

²⁸⁴ *Ahenk*, 23 Cemâziyülevvel 1319/ 6 Eylül 1901.

²⁸⁵ *Ahenk*, 23 Cemâziyülevvel 1319/ 6 Eylül 1901.

²⁸⁶ *Ahenk*, 9 Cemâziyelâhîr 1319/ 22 Eylül 1901.

²⁸⁷ *Ahenk*, 26 Cemâziyelâhîr 1319/ 9 Teşrinievvel 1901.

Mahkeme neticesinde tutukluların firara yardımcı oldukları kesinleşince Mehmed Ağa ile Abidin iki, Sinoplu Ali ise bir ay hapis cezasına çarptırılmıştı.²⁸⁸

İlginçtir, 1901 yılından sonra Kör Bayram Çetesi hakkındaki haberler birdenbire kesilmiş ve oldukça uzun bir süre izini kaybettirmeyi başarabilen çete üyeleri ile ilgili istihbarat bir daha ancak 1904 yılında gelmişti. 1901 yılında ele geçirilen, ancak firarı sonrası Balıkesir Sancağı'na kaçıp orada da tekrar eşkıyalığa dönen Kör Bayram Çetesinden İnce Hüseyin, 1904 yılında, memleketi Salihli'ye geri dönmüştü. Durumun haber alınması üzerine Selim Çavuş ve Hasan Onbaşı müfrezeleri harekete geçmiş, kısa zamanda da İnce Hüseyin'in çevresini sarmışlardı. Önce teslim olması konusunda çağrıda bulunulmuştu ancak tecrübeli eşkıya, "*tıynetinde merkez asar-ı şekavet ve habaset*"²⁸⁹ olduğundan teslim teklifini reddedip ateş açması sonucu çıkan çatışmada öldürülmüştü.²⁹⁰

Kör Bayram'ın adamları öldürülüyor, ancak kendisi bir türlü ele geçirilemiyor, hatta hakkında bilgi alınamıyordu. Bunun üzerine kendisinin nerede olabileceği üzerine fikir yürütülmeye başlanmıştı. Ağırlık basan görüş; yalnızca bir-iki yıl Salihli civarında eşkıyalık yapmasına rağmen pek çok cinayet, soygun ve tecavüzün müsebbibi olan ve yakalanamayan bu azıllı eşkıyanın kendi memleketi olan Arnavutluk'a kaçma ihtimaliydi. Bu doğrultuda valilik makamı, Makedonya'daki idarecilere bu konuyla ilgili bilgi vermiş ve konunun soruşturulmasını talep etmişti. Nitekim vilayet yöneticileri şüphelerinde haklı da çıkmış ve yapılan kapsamlı soruşturma neticesinde Arnavut Kör Bayram, Debre'de ele geçirilerek yargılanmak üzere önce Manastır'a, sonra İzmir'e, oradan da suç muntıkası olan Manisa'ya sevk edilmişti. Manisa'daki yargılama neticesinde bu ünlü Çete reisi idama mahkûm edilmiş ve böylelikle Saruhan Sancağı, bu ünlü eşkıya reisinin saldırılarından kurtulmuştu.²⁹¹

Kör Bayram'la aynı dönemlerde Aydın Dağları'nda gezinen bir diğer Arnavut eşkıya reisi de Arnavut Yaşar'dı. Uzun süre Bergama'nın Ayazmend cihetinde yolcuların önünü kesip soygunlar yapan, dağa kadın kaldıran, haraç toplayan ve cinayetler işleyen Arnavut Yaşar Çetesi, 7 Ekim 1901 tarihinde takip müfrezeleri tarafından ele geçirilmişti.²⁹² Aynı günlerde Bergama-Dikili'de de cinayet işleyip, eşkıyalığa yeltenen üç Arnavut'tan ikisi de

²⁸⁸ Ahenk, 7 Cemâziyelâhir 1319/ 20 Eylül 1901

²⁸⁹ Ahenk, 22 Cemâziyelevvel 1322/ 5 Ağustos 1904.

²⁹⁰ Ahenk, 22 Cemâziyelevvel 1322/ 5 Ağustos 1904.

²⁹¹ Ahenk, 3 Recep 1324/ 24 Ağustos 1906.

²⁹² Ahenk, 25 Cemâziyelâhir 1319/ 8 Teşrinievvel 1901.

takip müfrezeleri tarafından yakalanmış, kaçmayı başaran diğer çete üyesinin ise peşine düşülmüştü.²⁹³

Arnavut çetelerin zaman zaman Levanten ailelere saldırdığı da görülmüştü. Örneğin Arnavut Recep Çetesi, 3 Ocak 1901 tarihinde, Fransız Levantenlerden Mösyö Alfons Mille'i, İzmir-Balçova'da, Agamemnon Ilıcaları civarındaki evini basarak dağa kaldırmıştı. Söz konusu olay Manawatu Standart gazetesinde, kendisine şöyle yer bulmuştu:

“Fransız Bay Mille'in eşkıyalar tarafından kaçırılıp, 12.000 liralık fidye tutarının ödenmesini takiben serbest bırakılması hakkındaki detaylar Londra'ya ulaşmış ve bir-iki gün önce Daily Mail gazetesinde yazılmıştır.

Bay Mille İzmir'in on kilometre dışındaki, Agamemnon Kaplıcaları olarak bilinen, termal kaplıcanın sahibidir. Reuters muhabirinin bildirdiğine göre, 3 Ocak'ta, Bay Mille ve dostu zemin kattaki bir odada akşam yemeklerini yerken, içeriye omzunda tüfek bulunan bir eşkıya girmiş ve şefinin kendisiyle dışarıda konuşmak istediğini söylemiştir. Bay Mille, kendisinden, dışarı çıkmasını isteyince adam korkutma amaçlı olarak başının üstüne doğru ateş eder ve efendisini korumak için tabancasına davranan Arnavut hizmetliyi vurarak öldürür. Direnmenin yararsız olduğunu gören Bay Mille, bunun üzerine arkadaşı ile birlikte tesisin dışına doğru çıkar ve dokuz eşkıya ile karşı karşıya gelirler. İkili eşkıyaların talimatı üzerine onları tepelere doğru takip etmeye başlarlar. Oldukça hantal ve idmana uzak biri olan Bay Mille, yürümekten bitap düşmekte ve eşkıyalar düzenli olarak bacaklarının arasına ateş ederek hızlı hareket etmeye zorlamaktadırlar. Bu şekilde altı saat boyunca dinlenmeksizin yaya olarak yapılan yolculuğun sonunda grup, Bay Mille'in, dostu talep edilen tutarı bulup getirene kadar tutulacağı, tepede bir mağaraya ulaşır.”²⁹⁴

Bu cüretkâr eylemi, Fransız Levanten'in ailesinden yüklü bir fidye alan eşkıya reisinin dağ yaşamının da sona ermesine neden olmuştu. Peşlerine düşen müfrezeler, çete üyelerini ele geçirmiş ve Arnavut Recep ile adamları 1 Eylül 1901 tarihinde, Aydın Vilayeti İstinaf Ceza Mahkemesi'ne çıkarılmıştı.²⁹⁵ Kaçırılan kişinin yabancı tebaadan olması, yargılamayı daha hassas kılmış ve dosyalarının hazırlanması yaklaşık bir yıl sürmüştü. Nihayetinde de Arnavut Recep ve adamları idama mahkûm edilirken çeteye yardım ve

²⁹³ Ahenk, 26 Cemâziyelâhir 1319/ 9 Teşrinievvel 1901.

²⁹⁴ Manawatu Standart (Yeni Zelanda), 2 Mart 1901.

²⁹⁵ Ahenk, 16 Cemâziyelevvel 1319/ 30 Ağustos 1901.

yataklık eden Kürt Abdullah, Şerif, Haydar ve Meyhaneci Entaş da kürek cezasına çarptırılmıştı.²⁹⁶

Arnavut eşkıyaların yarattığı tedhiş, XX. yüzyılın başlarında etkisini uzun süre korumuştur. Dağdaki şerir faaliyetleri “*hayli zamandan beri Kula ve Gördes cihetlerinde icra-yı şekavetle bazı kimselerden para talebinde ve bazılarına da türlü türlü tehditte bulunan...*”²⁹⁷ cümleleriyle özetlenen Arnavut Hüseyin Çavuş Manisa’nın Marmaracık köyüne gelmişti. Gizlendiği yerin müfrezeler tarafından tespit edilmesiyle, müfrezeler çok süratli bir şekilde ihbarda gösterilen adrese hareket etmişlerdi. Müfrezenin süratli hareket etmesi, “*basında çıkarılan takip müfrezesi beş saatlik mesafeyi şayan-ı hatret bir suretle kat’ ederek...*”²⁹⁸ cümlesiyle takdir edilirken, müfrezeler evi çevirmiş ve direnmeden teslim olan Arnavut Hüseyin Çavuş’u bağlayıp, Manisa Jandarma Karakoluna getirmişlerdi. Yapılan sorgunun ardından da bu azılı Arnavut eşkıya, bütün suçlarını ve kimlerden zorla para aldığını jandarmaya itiraf etmişti.²⁹⁹ Aynı günlerde bir başka Arnavut eşkıya reisi olan Arnavut Ahmed de, çetesinde bulunan 10 adamıyla birlikte Akhisar’a bağlı Beyovası köyünü basarak, köyün ileri gelenlerinden zengin bir eşrafı dağa kaldırmaya teşebbüs etmişti. Ancak eşrafın silahlı adamları ve onlara destek çıkan köylüler ile çete arasında bir çatışma çıkmıştı. Şiddetli geçen çatışma neticesinde Arnavut çete mensubu bir eşkıya öldürülürken bir diğeri ise ağır şekilde yaralanmıştı. Köylülerden ise dört kişi yaralanmıştı. Çete, köyden adam kaldırmaya muvaffak olamayacağını anlayınca geri çekilip izini kaybettirmiş, durumu ağır olan bir köylü ise Gureba Hastanesine nakledilmişti.³⁰⁰

Konu akışına dâhil oldukları için ilerleyen satırlarda vereceğimiz örneklerde de görüleceği üzere Arnavut eşkıyalar uzun bir süre daha Batı Anadolu dağlarında kol gezmişler ve kimi zaman müfrezelerle, kimi zamansa zeybek ve Rum çeteleriyle kanlı çatışmalara girmişlerdi. İlginçtir, Arnavut eşkıyaların vilayetteki asayişsizliğe katkı bulunduğu günlerde, II. Abdülhamid’in hassa tüfekçileri ve takip müfrezesi kumandanları da genellikle Arnavutlardan seçilmiş ve bu surette Batı Anadolu’daki Arnavutlar, 1900’lü yılların başında hem av, hem de avcı olmuşlardı.

²⁹⁶ Mahkemenin ayrıntıları için bkz. *Ahenk*, 20 Cemâziyelâhir 1319/ 3 Teşrinievvel 1901; *Ahenk*, 10 Şaban 1319 / 22 Teşrinisani 1901; *Ahenk*, 22 Şaban 1319/ 2 Kânunuevvel 1901.

²⁹⁷ *Ahenk*, 25 Şaban 1324/ 15 Teşrinievvel 1906.

²⁹⁸ *Ahenk*, 25 Şaban 1324/ 15 Teşrinievvel 1906.

²⁹⁹ *Ahenk*, 25 Şaban 1324/ 15 Teşrinievvel 1906.

³⁰⁰ *Ahenk*, 13 Ramazan 1324/ 31 Teşrinievvel 1906.

2. BÖLÜM

2. XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA BATI ANADOLU'DAKİ EŞKIYALIK FAALİYETLERİ

Cinayet, soygun ve insan kaçırmanın alışlagelen adli vakalar haline gelmeye başladığı XIX. yüzyılın son çeyreğinde, Avrupalı bir gözlemci, İmparatorluk'taki asayişsizliğin vahametini şu cümlelerle ortaya koymuştu:

“Makedonya’da, Epir’de, Trakya’da, Küçük Asya’da gerçek bir terörizm hüküm sürüyor. Günün ortasında köy ve kentlere giriyor ve birçok evi talan ettikten ve direnmeğe kalkışanları öldürdükten sonra, ileri gelenleri ya da çocuklarını kaçırıp dağlara götürüyorlar, sonra da fidye istiyorlar. Eğer kaçırılanların akrabaları isteneni yapmakta acele etmezlerse, esirlerini insafsızca öldürüyorlar. Köylü tarlaya gidemez hale gelmiştir. Esnaf kasabaya gidip alış-veriş yapamıyor, toptancı malını alamıyor. Köyle kentin bağlantısı kesildi.”³⁰¹

Yüzyıl sonlarında durum bu haldeyken kaybedilen savaşların neticesinde siyasi gücün zayıflaması, taşradaki denetimi sağlayacak adli ve askeri gücün yetersizliği, vergilerin arttırılması ve tüm bunlara bağlı olarak sosyo-ekonomik refahın güç geçtikçe gerilemesi nedeniyle XX. yüzyıl Batı Anadolu Eşkiyalığı, bir önceki yüzyıla göre çok daha şedit bir görünüm arz etmişti.

1900 yılının ilk günlerinden itibaren Aydın Vilayetinin hemen hemen her cihetinde jandarma müfrezeleri devriye gezmekte, ancak çetelerin tamamına yetişememekteydi. Bu tezimizi bir vakayla somutlaştıracak olursak; 2 Şubat 1900 tarihinde, Birgi ahalisinden Genevli Mustafa ve Molla Mehmedoğlu İsmail, Bademiye Pazarı'ndan yüklü miktarda alışveriş yapmış, ancak gece vakti yoldayken İrimağzı mevkiinde eşkıya saldırısına uğramışlardı. Ellerindeki malları kaptırdıktan sonra en azından canlarını kurtarmak için kaçmaya başlayan mağdurlardan Genevli Mustafa açılan ateş sonucunda kurşunların hedefi olup öldürülmüş, İsmail ise başından vurularak ağır surette yaralanmıştı. Olaydan haberdar olan jandarmalar derhal bu saldırgan eşkiyaların peşine düşmüşler, ancak takip sırasında tevafukken bir başka eşkıya Çoban Mehmed ve iki adamına rastlayıp, onları kısıkrak

³⁰¹ Orhan Koloğlu, *Ne Kızıl Sultan Ne Ulu Hakan: Abdülhamid Gerçeği*, Gür Yayınları, İstanbul, 1987, s. 332.

yakalamışlardı.³⁰² Görüldüğü üzere vilayette çetelerin fazlalığından dolayı bir eşkıyanın takibindeyken başka eşkıyalarla karşılaşmak olası bir durum haline gelmişti.

XIX. yüzyılın sonlarında, detaylarına değindiğimiz üzere pek çok eşkıya reisi türemiş ancak buna karşılık pek çok eşkıya reisi de kanlı ve kansız usullerde tasfiye edilmişti. Ancak yeni yüzyıl beraberinde yeni eşkıya figürlerini de getirmiş ve Türk, Rum, Arnavut, Çerkes, Laz ve Kürt çeteler, kendilerinden önceki eşkıya gruplarına rahmet okutacak seviyede can yakmışlardı. Bunların arasından sıyrılan güruh ise şüphesiz Türk eşkıyalar, yani zeybek çeteleri olmuştur.

2.1. XX. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'daki Zeybek Çetelerinin Eşkীয়alık Faaliyetleri

Ünlü Osmanlı Filozofu Rıza Tevfik, 1902 yılında orduya asker olarak alınmış olan zeybeklerle ilgili izlenimlerini “*Memalik-i Osmaniye'de Raks ve Muhtelif Tarzları*” adlı makalesinde şu cümlelerle dile getirmişti:

“Resmi günlerde zeybek havaları, Padişahımızın tahta çıkışı her Osmanlı için büyük bir bayramdır. Bu mutlu günde padişahın asker kullarının ne derece sevinç gösterileri yaptıklarını görmek için taşralarda dolaşıp benim gibi milli gelenekler görmeye meraklı bulunmalı, az çok aşına olmalı. Padişahın doğum ve cülus günlerine rastlayan kutlu günlerde askere oyun için müsaade verilir. Kışlada şenlik hazırlıkları ile uğraşıldığı sıralarda oyun için meydan ve gerekli elbisede hazırlanır. Zaten kışlada İzmir'e, Nazilli'ye, Bursa'ya mensup birçok erler bulunur ki asker ocağına gelirken dizlik, tozluk, kuşak, mintan, kavuk, silahlık vesaire alıp getirmişlerdir. Bundan sekiz yıl önce Gelibolu'da bulunduğum sırada padişahın cülus gününe rastlayan kutlu günde on altı kişiden mürekkep bir topluluk tarafından bir kaç saat zeybek havası oynandığını seyrettim. On altı kişinin teşkil ettiği halkanın orta yerine milletin şan ve şerefının timsali olan bayrağımız dikilmiş ve etrafına da davul takımı oturtulmuştu. Oynayanlar Nazilli taburundan olup çok süslü giyinmiş ve Trablus sarılı külahlarından vazgeçtik, en ufağı bir metre seksen beş boyunda delikanlılardı. Sert kumandanlarıyla oyunu idare eden Seyit Ali Çavuş kara bıyıklı ve pehlivan yapılı tahminen kırk yaşlarında bir adamdı. Bir saat kadar süren bu oyunu benimle

³⁰² Ahenk, 9 Şevval 1317/ 9 Şubat 1900.

birlikte seyreden kibar yabancıların ricası üzerine bir iki kere daha tekrar ettirdik. İtiraf ederim ki bundan aldığım zevk hiçbir oyunun keyfine benzemez.”³⁰³

Bu epik betimlemeden görüldüğü üzere zeybek dansları ve kıyafetleri oldukça erkeksi ve heybetli bir görünüm arz etmekte ve hayranlık uyandırmaktaydı. Ancak ortada olan bir gerçek vardı ki, her ne kadar estetik ve folklorik açıdan ilgiyle karşılansalar da, dans figürleri icra ettikleri zamanların dışında zeybeklerin yaptıklarını izlemek her daim bu kadar eğlenceli olmayabiliyordu. Zira ele aldığımız tarihlerde Batı Anadolu’daki pek çok cinayetin ve soygunun baş aktörü zeybek çeteleriydi.

XX. yüzyıl zeybeklerini incelemeye başladığımızda gerek resmi yazışmalarda, gerekse yerli ve yabancı basının haberlerinde karşımıza en çok çıkan isim Çakırcalı Mehmed Efe olmuştur. Çakırcalı Mehmed Efe’nin 11 yıllık eşkıyalık dönemi, Aydın Vilayetindeki çetelerin birbirleriyle ve resmi makamlarla olan ilişkilerinin anlaşılması adına özel olarak ele alınması gereken bir konudur. Ancak çalışma alanımızın kapsayıcı özelliği gereği, bu ünlü eşkıya reisinin hayatıyla ilgili yalnızca belirli dönemleri aktarmamız, ilerleyen satırlarda değineceğimiz girift vakaların temellendirilebilmesi adına faydalı olacaktır.

Çakırcalı Ahmed Efe’nin kır serdarlığı yaptığı 1883 yılında, Ödemiş-Adagideli Yörük Hacı, şahit olduğu bir olayı Dural’a şöyle nakletmektedir:

“O gün Akçakmak’ta Çakırcalı Ahmet Efe’nin çadırındaki misafirleri arasında ben de bulunuyordum. Çakırcalı’nın on yaşlarında oğlu Mehmet misafirlerden birine sövmüştü. Çocuk bu ya, üstelik adamcağızla bir de eğlenmişti. O da gelmiş, Çakırcalı Ahmet’e oğlundan şikâyet etmişti. Ahmet Efe’nin bu işe canı sıkılmış, hemen oğluna dönerek şöyle demişti:

- Ülen misafirlere neden sövdün, defol git karşımdan, seni gözüm görmesin! deyip önünden kovalamıştı. Çakırcalı’nın oğlu Mehmet, ne yapsın beğenirsiniz? Hemen yerden bir taş alıp babasının başına fırlatmasın mı? Çakırcalı Ahmet başında kanlar akarken gitti çadırın direğinde asılı duran kara martinisini kaptı, çekiverecekti. Lakin oğlu Mehmet, dört kızın bir oğlanı olduğundan ona kıyamadı yalnız bir kere lâhavle çekti. Oğlunun bu kabahatini hoş görmüş ve bizlere dönüp:

³⁰³ Öztürk, a.g.e., s. 89.

- Bu kerata bana taş çıkartacak, çok canlara kıyacak kim bilir bu ova bundan ne çekecek!" diye övündü."³⁰⁴

O gün belki de latife amacıyla böyle bir cümle kuran Çakırcalı Ahmed Efe, esasında doğru bir tahminde bulunmuştu. Zira oğlu Mehmed, bir zamanlar kendisinin gezdiği dağlarda ayak basılmadık yer bırakmayacak ve babasının tahmininden çok daha fazla cana kıyacaktı. Böylesi tehlikeli bir eşkıya reisi olacak olan Mehmed, 1872 yılında Ödemiş-Birgi'nin Ayasuret (Türkönü) köyünde doğmuştu. Babası Çakırcalı Ahmed Efe öldürüldüğü sırada 11 yaşında olan Mehmed, yetim kalmasının ardından annesi tarafından büyütülmüş ve yetişkin çağa geldiği zaman babasının yolundan giderek illegal yollara sapmıştı. 1896 yılında döneminin yaygın mesleklerinden biri olan tütün kaçakçılığına başlayan Mehmed, Ödemiş-Adagide'de, Rum Vangel adındaki bir tütün yetiştiricisinden kıyılmış Tire-Fata (Gökçen) tütünü alıp satarak uzun süre geçimini sağlamıştı.³⁰⁵ Bu süreçte birkaç kez Rejinin tütün kolcularına yakalanma tehlikesi atlatan ve genel olarak Genev, Gölcük Yaylası, Adagide hattında kaçakçılık yapan Mehmed, 1899 yılında, sonrasında başzeybeği olacak olan Ödemiş-Kışla köyünden Hacı Mustafa³⁰⁶ ile de ortaklık kurmuştu. Artık babasının unvanıyla anılmaya başlayıp kendisinden Çakırca/Çakırcalı şeklinde bahsedilen Mehmed, hayatını değiştirecek bir kararı da bu sıralarda vermiş ve Ödemiş-Birgi'nin Bayezidler Köyü'nden Hacı Eşkıya adında zengin bir eşrafla, kanlı bir pazarlık yapmıştı. Çakırcalı'nın işlediği bu ilk cinayetin ayrıntılarına kısaca değinecek olursak; Hacı Eşkıya, karısı ölünce Emine adında genç bir kızla evlenmişti. Fakat bir süre sonra Emine ile kocasının rençberlerinden Himmetli Kara Mehmed hakkında dedikodular çıkmış, bunun üzerine Hacı Eşkıya da karısından boşanmıştı. Dul kalan Emine ise dedikodusunun çıktığı Kara Mehmed ile nikâhlanıp Ödemiş-Merkez'de bir mahalleye yerleşmişti.³⁰⁷ Bu durumu kabullenemeyen Hacı Eşkıya, eski karısı Emine ile onun kocasını öldürmesi karşılığında, kaçakçılığı sırasında tütün satın aldığı Çakırcalı Mehmed'e yüklü miktarda para ve arazi teklif etmişti.³⁰⁸ Bu cazip teklifi kabul eden Mehmed de, hemen hazırlıklarını tamamlamış ve yakın dostu Hacı Mustafa ile birlikte, 26 Kasım 1899 tarihinde, evli çifti uykularında öldürmüştü.³⁰⁹ İşlenen cinayet Ahenk gazetesinde şu cümlelerle duyurulmuştu:

³⁰⁴ Dural, *a.g.e.*, ss. 49-50.

³⁰⁵ Ömer Sami Coşar, "Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-2" *Milliyet*, 28 Mayıs 1973, s. 7; Dural, *a.g.e.*, ss. 62-63.

³⁰⁶ Dural, *a.g.e.*, s. 57.

³⁰⁷ Dural, *a.g.e.*, s. 64.

³⁰⁸ Dural, *a.g.e.*, s. 65.

³⁰⁹ *Ahenk*, 23 Recep 1317/ 26 Teşrinisani 1899.

“Ödemiş'ten yazıldığına göre Hacı Ömer Ağa Mahallesi'nde ikamet eden Bucaklı Kara Mehmed ve familyası Deveci Sakallıkızı Emine geçen akşam komşularına gidip saat beş buçuğa kadar oturduktan sonra evlerine avdet edip yatmışlar ve yattıkları esnada bazı eşhas-ı meçhule hanelerinin kapısını şikest ile içeri girip zevc ile zevceyi katl ve firar eylemişlerdir.”³¹⁰

Cinayetin ortaya çıkmasının akabinde Aydın Jandarma Taburu tarafından kapsamlı bir soruşturma başlatılmıştı. Görgü tanıklarının şahitliği doğrultusunda da, zaten babası yüzünden mimli durumda olan Çakırcalı Mehmed ve cinayet ortağı Hacı Mustafa yakalanıp, mahkemeye çıkarılacakları güne dek Ödemiş Cezaevine konulmuştu. Vaka, basına şu cümlelerle yansımıştı:

“Bundan bir mah mukaddem Ödemiş'in Hacı Ömer Mahallesi'nde müsteciren sakin bulunan Himmetli Mehmed ve zevcesi Emine'nin leylen suret-i vahşiyane katl ve itlaf edilip katillerinin zahire icrası için hükümet mahalliyeye takibat ve taharriyat-ı şedide icra kılınmakta olduğu yazılmış idi. Bu kere istihsal edilen malumata nazaran tahkikat ve tetkikat-ı mevşukafane neticesinde katillerin maznunen taht-ı tevkifte bulunan şaki-i meşhur Çakırcaoğlu Mehmed ve refiki Hacı Mustafa namındaki şerirler olduğu şuhud-u müteadidenin ihbaratı ve ona inzimam eden delail ve emarat ile derece-i sübuta vasıl olmuş, haklarında muamele-i kanuniye icrası derdest bulunmuştur.”³¹¹

Tutuklamanın ardından Çakırcalı Mehmed'in davası İzmir Cinayet Mahkemesine taşınmış ve kendisi İzmir Hapishanesine nakledilmişti. Mehmed'in avukatlığını Ödemiş Adliyesinin eski başkâtibi ve Hacı Eşkîya'nın dostu Bekir Behlül Bey yapmış ve katiller koğuşunda yaklaşık 10 ay geçen tutukluluğun ardından, Müdde-i Umumi (Savcılık) tarafından Saray'a gönderilen telgraftan öğrendiğimize göre dava nihayetlenmişti. 1900 yılının Ekim ayında görülen dava neticesinde, mahkeme heyeti tarafından oybirliğiyle, “Ödemiş kazasında suret-i feciada işlenen bir cinayetin faili olarak mahkemeye çıkarılan müttehem Mehmed”in 15 yıl kürek cezasına çarptırılmasına karar verilmişti.³¹² Ancak sonrasında çok ilginç bir olay yaşanmış ve dosyanın yeniden açılmasının ardından dava tekrar görülmüş, yargılama sonrası da Çakırcalı Mehmed, delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştı. İzmir'deki mahkemenin verdiği bu karar sonrası vakit kaybetmeden Ödemiş'e gelen Çakırcalı'nın serbest bırakılması valilik tarafından tepkiyle karşılanmış ve tekrar

³¹⁰ Ahenk, 23 Recep 1317/ 26 Teşrinisani 1899.

³¹¹ Ahenk, 8 Ramazan 1317/ 9 Kânunusani 1900.

³¹² BOA.Y.EE.KP. 12/1158 (9 Teşrinievvel 1316/ 22 Ekim 1900).

tutuklanması için emir çıkartılmış, ancak çok geç kalınmıştı. Zira Çakırcalı, tekrar yakalanacağını düşünmüş olmalı ki, kendisinden önce tahliye olan Hacı Mustafa'nın yanı sıra Kışlalı Deveci Kara Hüseyinoğlu Mehmed (Karaoğlu) ve Çoban Mehmed ile birlikte bir çete teşkil edip Bozdağ yolunu tutmuştu.³¹³ Söz konusu durum, Sadaret'e gönderilen 27 Temmuz 1903 tarihli bir telgrafta, şu cümlelerle dile getirilmişti:

“Bundan üç sene önce Ödemiş Kazası'nda suret-i feciada ika' eyledikleri bir katl maddesi üzerine derdest olunarak mahkemeye tevdi olan Çakırcaoğlu Mehmed nam şaki İzmir mahkemesince her nasılsa bir beraat kararıyla salıverilmiş olduğunu vilayet makamının bunu öğrendikten sonra Çakırcalı aranmışsa da firaren Ödemiş kazasına kavuşur kavuşmaz peyda eylediği üç yoldaşıyla dağa çekilerek şekavete başladığı...”³¹⁴

Hülasa; 1900 yılının son demlerinde tahliye edilmesinin ardından kurduğu çete ile dağ yolunu tutan “Tütün Kaçakçısı ve Cinayet Zanlısı Mehmed”, artık bir çete reisine, daha da yalın bir ifadeyle “Çakırcalı Mehmed Efe”ye dönüşmüştü.

Dağa çıkan eşkıya gruplarının izleyecekleri ilk adım şüphesiz maddi anlamda güçlenmek ve kendilerine hizmet edecek olan yatak ağını maddi anlamda tatmin etmektir. Bu nedenle de yol keserler, haraç alırlar veya biraz daha cesursa davranabilirlerse ev basıp, mal gasp ederlerdi. Çakırcalı Mehmed Efe de ilk baskınını Mustafa Ağa'nın çiftliğini basıp 1.200 altın lirasını gasp ederek yapmış, bu baskının akabinde de Ahenk gazetesinin 14 Aralık 1900 tarihli haberine göre Ödemiş'te Kızıoğlu Mehmed adında bir eşrafı dağa kaldırmış ve fidye aldıktan sonra esirini sağ salım bırakmıştı.³¹⁵

Eşkivalığa başlamasının üzerinden henüz çok kısa bir süre geçmiş olsa da, basında kendisinden “*Ödemiş havalisinde öteden beri serseriyane dolaşmakta olan Çakırcıoğlu Mehmed*”³¹⁶ ifadesiyle bahsedilen Çakırcalı, kışı atlattıktan sonra ciddi bir saldırı gerçekleştirmişti. 19 Haziran 1901 tarihinde, çetesindeki dört zeybeğiyle birlikte Bozdağ'ın Çavdar Yaylası'nda bulunan Akoğlanoğlu ile Yörük İsmail'in damlarını basarak dam içinde bulunanlara işkence etmiş ve ardından da Yörük İsmail'i kaçırmıştı. Olayın haber alınması sonrasında Vilayet Jandarma Kumandanı Tevfik Paşa yeterli miktarda jandarma ve

³¹³ Söz konusu isimleri, yıllar sonra Ahenk gazetesine bir mülakat veren Kara Ali Efe'nin şu cümlelerinden öğrenmekteyiz: “Zaten Çakırcalı peşin zeybekliğe çıktığı zaman üç kızanı vardı. Biri Hacı Mustafa, biri Çoban Mehmed, diğeri de Kışla'dan Kara Oğlu.” Bkz. Ahenk, “Mülakat”, 27 Rebiülâhîr 1329/ 27 Nisan 1911.

³¹⁴ BOA.Y.EE.KP. 19/1859 lef 1, (3 Cemaziyeülevvel 1321/ 27 Temmuz 1903).

³¹⁵ Ahenk, 22 Şaban 1318/ 14 Kânunuevvel 1900.

³¹⁶ Ahenk, 12 Rebiülevvel 1319/ 27 Haziran 1901.

süvariyle birlikte söz konusu bölgeye gidip çeteyi aramaya başlamıştı.³¹⁷ İzmir'den takip kolları çıkarılmazdan evvel ise Çakırcalı'yı takip eden jandarma müfrezesi ile çete arasında bir çatışma çıkmış ve neticede müfrezeden bir onbaşı ölmüş, bir nefer de ağır yaralanmıştı.³¹⁸ Çakırcalı ise dağa kaldırdığı Yörük İsmail'i saldıktan sonra izini kaybettirmişti.³¹⁹ O yıl, çeşitli dağa kaldırma faaliyetleriyle sermaye elde eden Çakırcalı'nın ünlenmesini sağlayan asıl olay ise 1901 yılının Temmuz ayında gerçekleşmişti.

Çakırcalı Mehmed'in eşkıyalığının ilk dönemlerindeki en önemli vukuatı hiç şüphesiz 1883 yılındaki zeybek katliamı sırasında öldürülen babasının intikamını alması olmuştu. Muhbirlerinden aldığı haberle harekete geçen Çakırcalı Mehmed, 27 Temmuz 1901 tarihinde, Ödemiş'in Kaymakçı köyü mezarlığında, Boşnak Hasan Çavuş'un da bulunduğu müfrezeye pusu kurmuştu. Müfrezenin yaklaştığı anda, en arkadan atıyla gelmekte olan Boşnak Hasan Çavuş hedef alınmış ve bu tecrübeli eşkıya avcısı açılan ateş sonucunda kafatası parçalanarak ölmüştü. O sırada Boşnak Hasan'la yan yana at süren Jandarma Mülazımı Hüsnü Bey de kendisine isabet eden kurşun nedeniyle ölümcül bir yara almış ve üç saat sonra kaldırıldığı Ödemiş Memleket Hastanesinde hayatını kaybetmişti. Müfrezedeki askerler, saldırının ilk şokunu atlattıktan sonra ateş açarak karşılık verseler de, çetenin firarına engel olamamışlardı.³²⁰ 28 Temmuz 1901 tarihinde, valilikten Mabeyne gönderilen şifreli telgrafta olay şu şekilde özetlenmişti:

“Merkez-i vilayete merbut Ödemiş kazasında bir seneden beri türemiş olan Çakıroğlu isminde bir şaki üç refikiyle dâhil-i kazada enva-ı şekaveti irtikab etmekte olduğu halde jandarmalar vasıtasıyla derdesti kabil olamayarak eşkıya-yı merkumenin dün sabah bir takip kolu üzerine pusudan attıkları kurşunlara bir jandarma mülazımı ile bir çavuş telef olmuş ve yine eşkıya firar edebilmiş olduğundan eşkıya-yı merkume bir gün akdem hayyen veya meyitten ele geçirilmek için mahallinde müretteb olan jandarma kollarına ilaveten İzmir'den altmış neferden mürekkeb bir müfrezeye-i askeriye dahi kaza-i mezkure sevk olunduğu maruzdur”³²¹

³¹⁷ *Ahenk*, 4 Rebülevvel 1319/ 22 Haziran 1901.

³¹⁸ *Ahenk*, 8 Rebülevvel 1319/ 26 Haziran 1901.

³¹⁹ Çakırcalı Çetesinin takibindeki jandarma kollarına destek için İzmir'den bir müfrezeye daha gönderilmişti. Bkz. BOA., Y.EE.KP. 13/1281 (4 Rebülâhir1319/ 21 Temmuz 1901).

³²⁰ *Ahenk*, 11 Rebülâhir 1319/ 28 Temmuz 1901.

³²¹ B.O.A., Y.EE.KP.13/1281., lef 1 (11 Rebülâhir1319/ 28 Temmuz 1901)

Ahenk gazetesi de, saldırı ile ilgili çıkan haberde Çakırcalı Mehmed'i "*şaki deyü yâd ettiğimiz habis-i melanettelbis*"³²² olarak isimlendirmiş ve bu eşkıya reisinin "*pederi koca Çakırca*"nın intikamını almak için öldürdüğü Boşnak Hasan'ın şecaatini övmüştü.³²³ Boşnak Hasan Çavuş'un ve Jandarma Mülazımı Hüsnü Efendi'nin pusuya düşürülüp öldürülmelerinin ardından müfrezeler, Çakırcalı Çetesinin peşine düşmüş ve gece gündüz demeden devriyelere başlamıştı. Ancak Çakırcalı'nın can havliyle kaçacağı düşünülürken beklenmedik bir olay yaşanmış ve çete, peşindeki müfrezelerden birine saldırı düzenlemişti. Ödemiş'in Dadbey ile Lüb bey köyleri arasındaki Kara Çamlık'ta kurulan pusu sonucunda ağabeyinin intikamını almak isteyen Boşnak Hasan Çavuş'un kardeşi Ali Çavuş ile Çaylılı Zaptiye Yörük Mehmed öldürülmüştü.³²⁴ Bu pusunun ardından da Çakırcalı ve adamları dağlara gömülerek izlerini kaybettirmişlerdi.

Boşnak Hasan Çavuş'u öldürerek hem peşine düşmüş olan tecrübeli ve tehlikeli bir müfreze kumandanından kurtulan, hem de babasının intikamını almak suretiyle şöhretini arttıran Çakırcalı Mehmed, böylelikle Aydın Dağları'nda kendine bir yer edinedursun, aynı tarihlerde vilayet dâhilinde yol kesen ve can alan daha pek çok eşkıya bulunmaktaydı. Bunlardan birisi de, sonrasında adına yakılan türkü³²⁵ neticesinde gayet meşhur bir isim haline gelecek olan Kerimoğlu Eyüp'tü.

Gazetelerde kendilerinden "*Şekavetpişeler*" ve "*Pesili Kerimoğulları*"³²⁶ şeklinde bahsedilen Kerimoğlu Eyüp ile kardeşi Kerimoğlu Hüseyin, yanlarına aldıkları birkaç kişiyle birlikte, Muğla civarında eşkıyalığa başlamışlar ve yaptıklarıyla 1901 yılının Temmuz başlarında peşlerine pek çok müfrezesinin takılmasına sebebiyet vermişlerdi. 14 Temmuz günü üç kola ayrılan müfrezeler, alınan istihbarat neticesinde gerekli yerlere pusu kurup Kerimoğlu Çetesini beklemeye başlamışlardı. Ayrılan süvari müfrezesi kollarından birinin başında olan Damgalı Hasan, akşam sekiz civarında üzerlerine doğru gelen kişileri görmüş ve saklandığı yerden ayağa kalkıp "*Kimsiniz?*" diye sormuştu. Bunun üzerine aralarında Kerimoğlu Eyüp'ün de olduğu eşkıya grubu, Damgalı Hasan'ın üzerine ateş açıp onu öldürmüştü. Ardından da karanlıktan faydalanıp, diğer askerlere yakalanmadan izlerini kaybettirmişlerdi.³²⁷ Bu olayın ardından yaklaşık bir buçuk ay dağlarda dolaşıp, bir türlü ele

³²² *Ahenk*, 20 Rebîülâhîr 1319/ 6 Ağustos 1901.

³²³ *Ahenk*, 20 Rebîülâhîr 1319/ 6 Ağustos 1901.

³²⁴ BOA.Y.EE.KP. 13/1296 (20 Rebîülâhîr 1319/ 6 Ağustos 1901).

³²⁵ Kerimoğlu ve diğer zeybekler adına yakılmış türküler için bkz. Mehmet Bayrak, *Eşkîyalık ve Eşkîya Türküleri-Sosyal İsyancılık Geleneği ve Folklor*, Özge Yay., Ankara 2014.

³²⁶ *Ahenk*, 1 Rebîülâhîr 1319/ 16 Temmuz 1901.

³²⁷ *Ahenk*, 1 Rebîülâhîr 1319/ 16 Temmuz 1901.

geçmeyen Kerimoğlu Çetesinin vukuatlarını, Ahenk gazetesi “*Livamız (Muğla) dâhilinde geşt ü güzâr ile katl-i nüfus ve kat-ı tarîk gibi efal-i şekavetkaranede bulunan Pesili Kerimoğulları*”³²⁸ cümlesiyle özetlerken, söz konusu eşkıyaların yakın zamanda ele geçirileceklerine emin olunduğunun da altı çizilmişti. Ancak yine aynı gazetede, yaklaşık iki ay sonra çıkan bir haberdeki “*Bir müddetten beri Muğla havalisinde icra-yı şekavet eden Pesili Kerimoğulları Eyüb ile biraderi Hüseyin’in gündün güne şekavetlerini arttırmakta olmaları ahaliyi tedhiş eylediğinden*”³²⁹ cümlesinden anladığımız üzere çete, yakalanmak bir yana, gün geçtikçe gücünü daha da arttırmıştı. Bunun üzerine valilik, çete üyelerinin ölü ya da diri ele geçirilmesi konusunda kati emir çıkarmış ve yeni müfrezeler takibe gönderilmişti.³³⁰ Bu takviye ile birlikte eşkıyaların gezindiği muhit taranmaya başlanmış ve nihayetinde Kerimoğlu Kardeşler, 12 Ekim 1901 tarihinde, beraberlerinde iki kadın ile birlikte görülmüşlerdi.³³¹ Alınan bu haber üzerine bölgeyi saran müfrezeler bir kez daha eli boş dönmüşler ancak yaklaşık iki hafta sonra yeni bir ihbar daha almışlardı. 30 Eylül 1901 tarihinde Kerimoğlu Çetesini ele geçirmekle görevlendirilmiş olan takip müfrezesi, Karasu Dağı’ndaki bir kesikte peşlerinde oldukları eşkıyaların izlerini bulmuştu. Müfreme kumandanı, orada bulunan bir eve sığınmış olan çetenin teslim olması için çağrıda bulunmuş ancak karşılık olarak ateş açılınca çatışmaya girilmişti. Çatışma sırasında sayı ve mevki olarak daha avantajlı durumda olan müfreme üstünlük sağlamış ve Kerimoğlu Eyüb ölü, ağabeyi Hüseyin ise canlı olarak ele geçirilmişti. Çatışmada müfrezeden yaralanan veya ölen olmamış, evden firar eden çete üyesi Ömer ise bir süre kaçabildikten sonra Muğla-Milas’a gidip, hükümet kuvvetlerine teslim olmuştu.³³²

1901 yılında Batı Anadolu baştanbaşa eşkıyalık sorunundan muzdarip haldeydi. Vilayetin Muğla cihetinde bunlar olurken diğer ucu Balıkesir’de de, yaz aylarından itibaren yeni eşkıya çeteleri türemişti. Yaklaşık bir aydan beri soygun ve cinayet gibi fiiller işleyen ve Ahenk gazetesinde “*kendilerine eşkıya çetesi süsünü veren bazı sebükmağzan (ahmak, akılsız)*”³³³ cümlesiyle tanımlanan kalabalık üç eşkıya grubu, 14 Ağustos 1901 tarihinde Aksakal civarındaki bir köyü basmış ve köyün zenginlerinden bir eşrafı dağa kaldırmışlardı.

³²⁸ Ahenk, 4 Cemâziyelevvel 1319/ 18 Ağustos 1901; Ahenk, 4 Cemâziyelevvel 1319/ 18 Ağustos 1901.

³²⁹ Ahenk, 7 Recep 1319/ 20 Teşrinievvel 1901.

³³⁰ Ahenk, 7 Recep 1319/ 20 Teşrinievvel 1901.

³³¹ “Eşkıya Kerimoğlu biraderleri beraberlerinde iki karı ve bir kişi bulunduğu halde geçen cumaertesi günü...” Bkz. Ahenk, 7 Recep 1319/ 20 Teşrinievvel 1901.

³³² Ahenk, 24 Recep 1319/ 6 Teşrinisani 1901.

³³³ Ahenk, 4 Cemâziyelevvel 1319/ 18 Ağustos 1901.

Olayın duyulması üzerine çok sayıda piyade ve süvari takibe çıkarılarak eşkıyaların peşine düşülmüş, ancak bir netice alınamamıştı.³³⁴

Eşkıyalarla ilgili gazete haberleri genellikle “*takiplerine kemal-i şiddet ve ehemmiyele devam edilmekte olduğundan saye-i satvetvaye-i hazret-i padişahîde yakında kahr ve tenkil olunacakları şüphesizdir.*”³³⁵ temennisiyle sonlandırılıyordu. Söz konusu temennilerin bir kısmı da gerçekleştirilebiliyor ve peşine düşülen eşkıyalar genellikle ölü ya da diri yakalanabiliyordu.

Büyük eşkıya çetelerinin dağda hayatta kalmaları için gerekli olan unsurların başında öncelikle sahip oldukları yatak ve istihbarat ağı, sonrasında da muavin çeteleri gelmekteydi. Zira muavin çeteler, hem büyük saldırılar öncesi takviye sağlamak, hem hedef saptırmak, hem de müfrezeleri ayrı yönlere bölerek jandarmaların güçlerini kırmak konusunda oldukça etkiliydiler. Bu bağlamda muavin çete kuran eşkıya reislerinden birisi de, baskınlarla gitgide servetini arttırmaya başlayan Çakırcalı Mehmed Efe olmuştu. Çakırcalı, girdiği küçük çatışmalarda adam kaybetmeye başlayınca³³⁶ ilk muavin çetesini 1902 yılında kurmuş, Küçük Osman, Adagümeli Yusuf ve Hacı İlyasoğlu Çolak adlı eşkıyalarla kurulan bu muavin çete de kısa zaman sonra ilk vukuatını gerçekleştirmişti.³³⁷ 7 Şubat 1902 tarihinde, Ödemiş-Adagide Merkez Karakoluna yapılan bir ihbar neticesinde, Çolak Çetesinin Bozcayaka ile Adagüme köyleri arasındaki tepecikte bulunan bir bağ damında olduğu tespit edilmişti. Bunun üzerine Ödemiş’teki Birinci Mülazım Mustafa Ağa idaresindeki Seyyar Birinci Takım Müfrezesi ve Mustafa Ağa’nın takip kolu hızlıca harekete geçmiş ve ihbar edilen bölgeyi sarmışlardı. Jandarmalar, muavin çetenin kaldığı damı tespit edip ustalıkla ablukaya almışlar ve eşkıyalar tarafından fark edilmelerinin akabinde de şiddetli bir çatışmaya girmişlerdi. İlk ateşte eşkıyalardan biri ölmüş, diğerleri de dama sinmişti. Muavin çetesini böylesine canhıraş çatışırken Çakırcalı yatakları aracılığıyla durumu haber almış ve o sırada bulunduğu Nif’in (Kemalpaşa) Parsa köyünden ayrılıp çok süratli bir şekilde çatışmanın yaşandığı alana gelerek müfrezelerin arkasından ani bir saldırı yapmıştı. Çakırcalı Çetesini beklemeyen müfrezeler iki ateş arasında kalmış ve neticede 15 jandarma ölmüştü. Müfrezeden yalnızca müfreme kumandanı ve iki asker sağ kalmış, onlar da etrafları sarılınca silahlarını atarak teslim olmuşlardı. Çakırcalı, sağ kalan askerlerden ikisini öldürmüş,

³³⁴ *Ahenk*, 4 Cemâziyelevvel 1319/ 18 Ağustos 1901.

³³⁵ *Ahenk*, 4 Cemâziyelevvel 1319/ 18 Ağustos 1901.

³³⁶ Çakırcalı’nın çatışmalarda öldürülen ve canlı olarak ele geçirilen adamları hakkında bilgi için bkz. *Ahenk*, 28 Ramazan 1319/ 8 Kânunusani 1902; *Ahenk*, 6 Şevval 1319/ 16 Kânunusani 1902.

³³⁷ Dural, *a.g.e.*, s. 105.

Müfreze Kumandanı Mülazım Mustafa Efendi'nin ise, -sonradan kendisini takip etmeye kalkan olursa onlara da ibret olsun diye- ayağının taban derilerini yüzdürtmüştü. Mülazım Mustafa Efendi, kendisine yapılan bu işkenceyi sonradan Üsküp'e şu cümlelerle anlatmıştı:

...”Çakıcı, Hacı Mustafa'ya taban derilerimi yüzmeleri için emir verdi. Hakikaten bu adam beni yere yıktırıp ayaklarımı bilekten tüfeğin kayışına doladı ve tüfeğin iki uçunu iki eşkiyaya tuttururken diğer iki eşkiyada ellerimi tuttular. Ben bu ameliyenin sonuna dayanamadım, bayılmışım....”³³⁸

Müfreze Kumandanı'nın taban derileri yüzüldükten sonra, Çakırcalı'nın zeybeklerinden Çoban Mehmed, torbasından bir avuç tuz çıkarıp kesik tabana basmıştı. Yerde baygın bir halde yatan Mustafa Efendi'yi orada bırakan çete üyeleri, yaralılarını da yanlarına almışlar, sonra da o bölgeden uzaklaşmışlardı. Olayın duyulmasının ardından dönemin Aydın Valisi Kâmil Paşa, Mabeyne uzun bir rapor yazmış ve çatışmanın detaylarını aktardıktan sonra, “mahal-i vakiya yetişib iki takib koluyla karye halkından birkaç yüz ahali muhasara olunan damın etrafını sarmış oldukları halde Çakırcaoğlu bağırarak kalabalığı yarıp geçer ve dam derununda tahassun eden arkadaşlarını çıkarıp alır.”³³⁹ cümleleriyle Çakırcalı'nın gözü kara eşkıyalığına dem vurmuştu.

Çakırcalı Mehmed Efe'nin eşkıyalık becerisi Vali Kamil Paşa tarafından methediledursun o eylemlerini sürdürmeye devam etmiş ve son çatışmasının akabinde Adagideli Kel Panayot adlı zengin bir eşraftan 300 mecdiye para, üç martini tüfek ve bir miktarda kurşun istemişti. Sonra da yine Adagide'den Sunguroğlu Hacı Hüseyin Ağa'nın evini basarak yüklü miktarda para, altın, kıymetli takı ve bir at gasp etmişti. Soygun haberinin duyulması üzerine Ödemiş Kaymakamı Tahir Bey, Çakırcalı'nın en kısa zamanda ölü veya diri yakalanacağını duyurmuş,³⁴⁰ ancak çete, o sıralarda çoktan izini kaybettirmişti.

³³⁸ Şeref Üsküp, *Çakıcı Efe*, Hür Efe Matbaası, İzmir, 1975, ss. 45-49.

³³⁹ Vali Kamil Paşa Mabeyne yazdığı uzun raporda, Çakırcalı Mehmed'in çatışma sırasındaki pervasızlığını şu cümlelerle anlatmaktadır: “O hainin cesaretine misal olarak şu vaka beyan olunabilir ki Aydın valiliğinde bulunduğum zaman merkumun avanesinden ayrıca geşt ü güzara çıkan dört neferi Ödemiş kazasının Adagüme nahiyesinde takib koluna tesadüf ederek müsademe-i vakiada eşkiyanın biri maktul olub ikisi bir karye civarında vaki bir dama duhul ve tahassun eden üçüncüsü firaren gidib keyfiyet-i hali Çakırcaoğlu'na ihbar eylemesi üzerine merkum mahal-i vakiya yetişib iki takib koluyla karye halkından birkaç yüz ahali muhasara olunan damın etrafını sarmış oldukları halde Çakırcaoğlu bağırarak kalabalığı yarıp geçer ve dam derununda tahassun eden arkadaşlarını çıkarıp alır.” Bkz. BOA.Y.EE.KP.36/3521, lef 1. 2 (H. 1318/ M. 1902).

³⁴⁰ *Ahenk*, 29 Şevval 1319/ 8 Şubat 1902.

Takip, her ne kadar sürdürülse de eşkıyalara ulaşılamamış, ancak tedbir amacıyla yine de bölgedeki müfrezelerin sayısı arttırılmıştı.³⁴¹

Görüldüğü üzere Çakırcalı rahat bir şekilde düşmanlarını katledeken ve köy basıp yüklü ganimetler kaldırırken, rakipleri de ondan geri kalır işler yapmamaktaydı. Bu isimlerin başında ise daha çok “Köselioğlu” olarak tanınan ünlü eşkıya reisi Köse Alioğlu Mehmed Efe gelmekteydi. Köselioğlu Mehmed Efe, Ödemiş-Balyanbolu’nun (Beydağ) Kavurga (Korga) adlı ova köyündendir. 1890’lı yılların sonlarında İzmir’de jandarma olarak askere alınan Köselioğlu Mehmed, askerlik görevini sürdürürken kendi köyünden birkaç kişinin, kardeşinin sözlüsünü dağa kaldırdıklarını ve koyun sürüsünü çaldıklarını haber almıştı. Bunun üzerine kışlasından firar edip köyünü basmış ve söz konusu eylemleri gerçekleştiren adamları köy meydanında ibretlik bir şekilde katletmişti. İşlediği bu cinayet üzerine de yakalanıp hapse atılmış, mahkemesini beklediği günlerde ise müebbet ya da idam cezası alacağı kesin olduğundan olsa gerek birkaç mahkum ile birlikte hapishane duvarını delerek firar etmişti. Sonra da köylüsü Koca Dağdelenoğlu Mehmed’i de yanına almış ve küçük bir çete kurarak eşkıya olmuştu. Bir müddet iki kişi dolaştıktan ve basit soygunlar yaptıktan sonra, hapishane arkadaşı İsmail’in yeğeni Kamalı Mustafa’yı, Manisalı Arap Hatemioğlu Habib’i ve yine kendi köyünden Küçük Dağdelen’i yanına alarak Çetesini genişletmişti.³⁴² Çetesiyile Ödemiş’in pek çok kazasını basan ve zenginlerden topladığı haraçlarla zenginleşen Köselioğlu’nun en çok ses getiren eylemi ise 1901 yılının Kasım ayında, Birgi eşrafından Hacı Salih Efendi’nin evini altı zeybeğiyle birlikte basıp, Hacı ile birlikte gelinini de gaddarca öldürmesi olmuştu.³⁴³ İşlenen bu cinayetten yaklaşık iki ay sonra, Köselioğlu’nun adamlarından Horzumoğlu Hüseyin, Nazilli taraflarında Yüzbaşı Hacı Ahmed Efendi tarafından yakalanmış ve konuyla ilgili, Ahenk gazetesinde şöyle bir haber çıkmıştı:

“Bundan iki buçuk üç ay evvel Ödemiş’in Birgi nahiyesinde eşraftan Hacı Salih efendinin hanesine mechul’ul-isim bazı eşirra girerek mumaileyh Hacı Salih Efendi ile gelini suret-i gadaranede katl etmiş olduklarını yazmıştık. İstihbarat-ı ahiremize nazaran Şaki Köse Ali oğlunun avenesinden olup geçenlerde Nazilli cihetlerinde Yüzbaşı Hacı Ahmed Efendi tarafından derdest olunan Horzumoğlu Hüseyin esna-yı istintakında zikr olunan Birgi cinayeti merhum Köse Alioğlu ile altı nefer rüfekaş tarafından irtikab olunup

³⁴¹ Ahenk, 11 Zilkade 1319/ 20 Şubat 1902.

³⁴² Dural, a.g.e., s. 99.

³⁴³ Ahenk, 11 Şevval 1319/ 21 Kânunusani 1902.

bunda da Çay Köylü Mehmed Ali isminde birisinin delalet ve irae-i tarik ettiğini ve kendisi her ne kadar Köselioğlunun avanesinden ise de vaka gecesi çamaşır değiştirmek için köyüne gitmiş olduğundan cinayet-i mezkurede müşakeret ve medhali olmadığını beyan ve itiraf etmiştir.”³⁴⁴

İşlediği cinayetler nedeniyle başına para ödülü dahi konulan ancak bir türlü ele geçmeyen Köselioğlu Çetesi bu surette vahşiyane eylemler yaparken, kendilerine 1902 yılında bir af imkânı doğmuştu. Söz konusu affı sağlayan ise Ödemişli ünlü bir aile olmuştu. Tam bu noktada eşrafın eşkıyaya sahip çıkması konusuna değinecek olursak; güçlü eşkıya reisleri sırtlarını mutlaka zengin bir eşrafa dayamak zorundaydılar. Zira lojistik ihtiyaçları ve masraflarının yanı sıra af talepleri sırasında resmi makamlarla kurulacak diyalog bu saygın! zenginler tarafından karşılanırdı. Eşkıyaya yardım eden eşrafın amacı ise arkasına silahlı bir güç almak ve bu surette özellikle ticari işlerini kanunsuz yollardan ivedilikle çözmektir. Eşrafın bölgesindeki arazi sorunlarının çözülmesi ve rakibi olan ağalarla mücadelenin kazanılabilmesi bu sayede mümkündür. Bu yüzden kalburüstü zenginler her zaman bölgelerindeki eşkıyalardan en azından bazılarını desteklemiş ve beslemişlerdir. Ödemiş’te kısa zaman içerisinde güçlü bir eşkıya reisine dönüşen Köselioğlu Mehmed de bu minvalde teveccüh görmüş ve Ödemiş’in önemli ailelerinden olan ve kazanın zeytin ve hububat aşarını toplayan Ermeni Davidyanlar ile temas kurmuştu. Aron Davidyan’ın aracılığı neticesinde de, Yıldız Sarayı’nın onayının ardından 6 Ekim 1902 tarihinde Gürgendereli Yörükoğlu, Pesilioğlu ve Arap Ömeroğlu çetelerinin yanı sıra Köselioğlu Mehmed Efe Çetesinin de tüm suçları affedilmişti.³⁴⁵ Af töreni Balyanbolu’da (Beydağ) yapılmış ve merasime Ödemiş hükümet erkânı ile memleket eşrafından bazı önemli isimler davet edilmişti. Törenin ardından Ödemiş-Kurucaova’da istirahate çekilen Köselioğlu Mehmed ve adamları, hamileri Aron Davidyan tarafından Ödemiş-Emirli çiftliğinde (Kocabahçe), kendileri için verilecek bir ziyafete davet edilmişlerdir. Bu teklif üzerine Köselioğlu ve aflı zeybekleri 14 Ekim 1902 tarihinde ziyafetin verileceği çiftliğe gitmişler ancak çiftlikten içeri girer girmez de Çakırcalı çetesinin pususuna düşmüşlerdir. İlk ateşte Köselioğlu ile başzeybeği Koca Dağdelen öldürülmüş, Alcioğlu Mehmed ise bacağından ağır şekilde yaralanmıştır.³⁴⁶ Köselioğlu’nun amcasının oğlu, aynı zamanda da zeybeği olan Ali Molla ile

³⁴⁴ *Ahenk*, 11 Şevval 1319/ 21 Kânunusani 1902.

³⁴⁵ *Ahenk*, 3 Recep 1320 / 5 Teşrinievvel 1902; *Ahenk*, 6 Recep 1320/ 8 Teşrinievvel 1902.

³⁴⁶ Çatışmada yaralanan Alcioğlu Mehmed, kaldırıldığı hastanede kısa bir süre sonra ölmüştü. Bkz. *Ahenk*, 14 Recep 1320/ 16 Teşrinievvel 1902.

zeybeklerden Kamalı Mustafa ise kaçarak canlarını kurtarmışlardı.³⁴⁷ İki ünlü eşkıya reisinin bu kanlı hesaplaşması vilayette bir hayli yankı uyandırmış ve bunun üzerine Şair Eşref şu dörtlüğü kaleme almıştı:

“Biz tevarihde emsalini pek gördük

Eden elbette bulur ettiğini çok gitmez

Eşkîya seyf-i hüdadan serini kurtaramaz

Çünkü affetse hükümet, Çakıcı affetmez”³⁴⁸

Köseliöğlü'nun öldürülmesinin akabinde Çakırcalı Mehmed, Kamalı Mustafa gibi yeni ve çok daha güçlü bir düşman kazanmıştı. Yukarıdaki satırlarda da birkaç defa ismini zikrettiğimiz Deli Veliöğlüoğlu Kamalı Mustafa, 1876 yılında Ödemiş-Birgi'nin Kışla köyünde doğmuştu. Bir dönem Ödemiş ile Tire-Kahrat arasında tütün kaçakçılığı yapan Kamalı Mustafa, sonrasında kaçakçılıktan çok daha ciddi bir suça bulaşmış ve 1899 yılının Ekim ayında, bir namus meselesinden dolayı, köylüsü olan 16 yaşındaki Memilioğlu Hüseyin'i öldürmüştü. İşlediği cinayetin ardından bir süre izini kaybettiren Kamalı Mustafa ardından tekrar Kışla köyüne gelmiş ve bu defa da odun kesmek üzere dağa giden Deveci Körhasanoğlu Osman'ı revolveriyle iki el ateş ederek yaralamıştı. Kurşunlardan biri ayağına isabet eden Osman tedavi için Ödemiş Hastanesine kaldırılrsa da kan kaybından ölmüş, jandarma müfrezeleri ise katil Kamalı Mustafa'nın peşine düşmüştü.³⁴⁹ Çifte cinayet yüzünden idam edileceğini bilen Kamalı ise ilk iş olarak dayısı İsmail'in yakın dostu olan Köseliöğlü Mehmed'in çetesine dâhil olmuş; çete reisinin, Çakırcalı tarafından öldürülmesinin akabinde de yeğeni İsmail'i, Gökdeli Mehmed'i, Arap Hasanoğlu Ali'yi, Semitli Küçük Mehmed'i, Abdi Beyoğlu İbrahim'i, Hacı Dedeoğlu Halil İbrahim'i, Kel Hasan'ı ve Siyekli Mehmed'i de yanına alarak yeni bir Çete kurmuştu. Böylelikle, “Kamalı Zeybek” artık “Kamalı Mustafa Efe” olarak anılmaya başlamıştı.

Kamalı Çetesinin ilk icraatı Köseliöğlü Çetesine kurulan pusunun intikamını almak olmuştu. Ancak bu intikamı öncelikle saldırıyı düzenleyen Çakırcalı'dan değil, kendilerini ziyafete çağıran Aron Davidyan'dan almışlardı. Kamalı Çetesi, Çakırcalı ile birlikte hareket etmesinden şüphelendiği Aron Davidyan'ı, söz konusu saldırıdan yaklaşık bir buçuk ay

³⁴⁷ BOA., Y.PRK.ASK.253/35, lef 7. Çatışmanın ayrıntıları için bkz. *Ahenk*, 15 Recep 1320/ 17 Teşrinievvel 1902; *Ahenk*, 20 Recep 1320/ 22 Teşrinievvel 1902.

³⁴⁸ M. Kamil Dursun, *İzmir Hatıraları*, (Haz. Ünal Şenel), Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s. 40.

³⁴⁹ *Ahenk*, 14 Cemâziyelâhir 1317/ 19 Teşrinievvel 1899.

sonra, dağa kaldırmıştı. Kamalı Mustafa Efe, Aron Davidyan için 1.000 liralık bir fidye almış ancak parayı aldıktan sonra kendisini serbest bırakmak yerine boğazını keserek öldürmüştü.³⁵⁰ Söz konusu durum, resmi yazışmalara da şu cümlelerle yansımıştı:

*“Şaki Köselioğlunun Davidyan delaletiyle dehalet istimana Çakırcalı muğber olduğundan Köselioğlu’nu Davidyan’ın çiftliğine girerken pusuya tutarak katl etmesi ve maktulün refik-i şekaveti olan Kamalı da bu cinayette Davityan’ın sun’ ve dahli olduğuna kani olarak Davityan’ın büyük biraderinin bin lirasını aldıktan sonra merkumu öldürmüş...”*³⁵¹

Davidyanlar, aile reisleri Aron’u öldüren Kamalı Mustafa’nın başına 500 gümüş mecdiye ödül koymuşlar, peşine silahlı adam takmışlar ancak izine rastlayamamışlardı. Aron’un intikamını almak ise yakın bir zamanda yine Çakırcalı Mehmed Efe’ye düşmüştü.

Kamalı Çetesinin ciddi bir tehdit unsuru haline gelmeye başladığı günlerde, başka çeteler de adlarından söz ettirmekte, ancak müfrezeler de eşkıyalara bir an olsun nefes aldirmamaktaydı. Örneğin, 1902 yılı boyunca, yol kesme ve gasp suçlarından aranan ve firariyken eşkıyalık yapan Muğlalı Arap Ömer, Çavuşoğlu Ömer, Çerkesoğlu ve Hacı Sarı Mehmedoğlu Arif, *“takip kolları tarafından gördükleri tazyik üzerine merkez-i livaya gelerek hükümet-i seniyyeye arz-ı dehalet ve istiman eylemişlerdi.”*³⁵² Sıklıkla karşımıza çıkan bu tabirden anlaşılacağı üzere her defasında, eşkıyaların teslim olmasına takip müfrezelerinin yoğun çabası gerekçe gösterilmiş ve eşkıya takibindeki jandarmaların çabaları da göz ardı edilmemişti. Yine aynı günlerde Manisa’nın Timurcu kazası dâhilinde yaklaşık bir yıldır eşkıyalık yapan Esat’ın, kendi köyünde gizlendiği istihbaratı alınmış ve Onbaşı Mehmed kumandasında bölgeye gönderilen bir müfreze, hiçbir çatışmaya gerek kalmadan eşkıya reisini canlı olarak ele geçirmişti.³⁵³

1902 yılında, eşkıyaların yoğun olarak görüldüğü muhitlerde soruşturmaların ve ev aramaların sayısı da arttırılmıştı. Yapılan aramalar sırasında 113 bıçak, 3 kebir bıçak, 23 kama, 10 Karadağ taklidi revolver, 7 küçük revolver, 1 gümüş kabzalı revolver, 1 iğneli revolver, 1 taklit girra tüfeği, 1 çift tabanca, 67 girra fişeği, 83 boş kovan, 59 revolver fişeği ve 2 de hançer ele geçirilmişti.³⁵⁴ Ele geçirilen silahlar Topçu Kumandanlığına teslim

³⁵⁰ *Ahenk*, 3 Ramazan 1320/ 3 Kânunuevvel 1902.

³⁵¹ B.O.A., Y.PRK.ASK.253/35, lef 7 (27 Ramazan 1325/ 3 Kasım 1907).

³⁵² *Ahenk*, 13 Şevval 1319/ 23 Kânunusani 1902.

³⁵³ *Ahenk*, 4 Zilhicce 1319/ 14 Mart 1902.

³⁵⁴ *Ahenk*, 20 Zilhicce 1319/ 30 Mart 1902.

edilirken ayrıca çetelerle mücadele için Numune Jandarma Mektebi mensubu 500 neferlik bir kuvvet, Selanik'ten vilayete getirilmişti. Bunun dışında köylüler üzerindeki tahkikatlar de sıklaşmış ve Ödemiş'te eşkıya yatağı oldukları ve takip kollarını oyalayıp yanlış yönlendirdikleri gerekçesiyle 30 köylü tutuklanarak, 1 Nisan 1902 tarihinde İzmir Hapishanesine gönderilmişti.³⁵⁵ Sonrasında da eşkıya çeteleriyle mücadele için 150 kişilik gönüllü müfrezesi oluşturulmuş, müfrezelerin motivasyonu sağlamak amacıyla da takip sırasında yaralanan veya ölen neferlerin ailelerine maaş bağlanmıştı.³⁵⁶

Eşkivalıkla mücadele konusunda yapılan mücadeleler kısmi bir iyileştirme sağlasa da çete faaliyetlerinin yıl boyunca devam etmesi, ilerleyen tarihlerde teftişleri ve görev değişikliklerini beraberinde getirmişti. Örneğin 1903 yılının Ağustos ayında, Kuşadası Kaymakamı Hilmi Bey, Ödemiş Kaymakamlığına atanmış,³⁵⁷ Vilayet Jandarma Kumandanı Ahmed Tevfik Bey de bu değişikliğin akabinde bir seyahate çıkıp, teftiş için önce Aydın'a,³⁵⁸ oradan da Denizli'ye³⁵⁹ geçmişti. Kısa bir aradan sonra tekrar yola çıkan Jandarma Kumandanı, gezisinin devamında eşkıyalığın çok yoğun görüldüğü Ödemiş'e³⁶⁰ gelip teftişini bitirmişti. Kumandanın incelemelerinin tamamlanmasının ardından da sıra, lüzum görülen değişikliklerin hayata geçmesine gelmişti. Buna göre öncelikle Ödemiş, Tire ve Bayındır'daki memur ve jandarma kollarının görevlerini layıkıyla yerine getirip getirmediklerinin tespiti için Jandarma Süvari Yüzbaşı Hafız İlhami Efendi görevlendirilmişti.³⁶¹ Yaklaşık iki hafta sonra ise çok daha ciddi bir adım atılmış ve vilayetteki bütün jandarma alaylarının düzeni ve ıslahı için Vilayet Muavini Asım Bey başkanlığında bir komisyon toplanmıştı. Bu toplantı sonrasında Merkez Jandarma Taburu ile Mülhakat Altıncı Taburunun yoklama işlemleri tamamlanmıştı. Ayrıca Tercüme-i Hal Varakalarında eksiklik olduğu tespit edilen bazı taburların binbaşılara, eksikliklerini düzeltmeleri için belgeler geri gönderilmişti. Komisyonda yer alan Meclis-i İdare-i Vilayet azasından Abdülkadir ile Merkez Kumandanı Kaymakam Şevket ve Sevkiyat-ı Askeriye Komisyonu Reisi Kaymakam Osman Bey de, tüm bu denetim sırasında titizlikle çalışmıştı.³⁶²

³⁵⁵ *Ahenk*, 24 Zilhicce 1319/ 3 Nisan 1902.

³⁵⁶ BOA.DH.MKT.509/38 (13 Safer 1320/ 22 Mayıs 1902).

³⁵⁷ *Ahenk*, 17 Cemâziyelevvel 1321/ 11 Ağustos 1903.

³⁵⁸ *Ahenk*, 28 Cemâziyülahir 1321/ 18 Eylül 1903.

³⁵⁹ *Ahenk*, 30 Cemâziyülahir 1321/ 22 Eylül 1903; *Ahenk*, 5 Recep 1321/ 27 Eylül 1903.

³⁶⁰ *Ahenk*, 28 Ramazan 1321/ 17 Kânunuevvel 1903.

³⁶¹ *Ahenk*, 22 Şevval 1321/ 10 Kânunusani 1904.

³⁶² *Ahenk*, 10 Zilkade 1321/ 28 Kânunusani 1904.

Aydın Vilayetinde eşkıyalıkla mücadelenin idari ve askeri olduğu kadar adli bir yönü de bulunmaktaydı. 8 Eylül 1903 tarihinde, İstinaf Ceza Mahkemesinde Kamalı Mustafa Çetesine yataklık ettikleri gerekçesiyle tutuklu bulunan Kara Bekiroğlu İsmail ve Hoca Emin Efendi'nin davaları görülmüş ve adı geçen kişilerin Kamalı'ya Salihli'de ayakkabı, tütün ve başka eşyalar verdikleri tespit edilmişti. Ancak bunları ölüm korkusuyla yaptıkları anlaşıldığından, haklarında da başka hiçbir suçlama olmadığı için serbest bırakılmışlardı.³⁶³ 12 Ekim 1903 tarihinde, İstinaf Ceza Mahkemesinde görülen davada da Çakırcalı adına Karacaoğlu Mehmed Ağa'dan haraç istedikleri gerekçesiyle tutuklu bulunan Ödemişli Molla Mustafaoğlu Mehmed ve Koca Hüseyinoğlu Mustafa'nın yargılaması gerçekleşmişti. Mahkemede şahitler dinlendikten ve sanıklardan Molla Mustafaoğlu Mehmed de suçlarını itiraf ettikten sonra, iki tutuklu da birer yıl hapisle cezalandırılmışlardı.³⁶⁴ Yine Ödemiş'te, Kaçaroğlu Osman ile Hacıkaraoğlu Mehmed'in paralarını gasp edip sonra da öldüren Derviş ile kardeşi Koca Bıyıkoğlu Halil ve Köroğlu Mustafa adlı eşkıyalar, 1903 yılının Ekim ayında yargılanmaya başlanmış ve İstinaf Ceza Mahkemesinde görülen davaları neticesinde idam cezasına çarptırılmışlardı.³⁶⁵

Mahkemelerin sürgün ve idam kararlarını ardı ardına açıkladığı günlerde bu cezalardan ibret almayan daha pek çok eşkıya, Batı Anadolu ahalisine eziyet etmeye devam etmiş; pek çoğu da bu şerir eylemleri sırasında jandarma kurşunuyla can vermişti. Örneğin; Nazilli-Kuyucak'ın Sarıcaova köyünden Hüseyinoğlu Durmuş'un karısını kaçıran, kadını kurtarmak için gelen köy muhtarı Süleymankahyaoğlu Ali'yi öldüren, sonrasında da Nazilli'den iki kadının altınlarını gasp eden ve "*müsellahhan ötede beride serseriyane dolaşan*"³⁶⁶ Kuyucaklı Çirkin Mehmed, 8 Eylül 1903 tarihinde takip müfrezeleri tarafından kısıtılmıştı. Bu azılı eşkıya, jandarmaların "*teslim ol!*" çağrısına ateşle karışık vermiş, bunun üzerine çıkan çatışmada ölü olarak ele geçirilmişti.³⁶⁷ Bu arada çok daha ciddi bir şekavet vakası yaşanmış ve basında artık kendisinden "*Şaki-i Meşhur*"³⁶⁸ olarak bahsedilen Çakırcalı Mehmed Efe, Tire'de bilinen ilk büyük eylemini 1903 yılının ramazanında, Gülcüoğlu Konağı'na yaptığı baskınla gerçekleştirmişti.³⁶⁹ Çakırcalı, Tire'nin bu önde gelen

³⁶³ *Ahenk*, 11 Cemâziyelevvel 1321/ 5 Ağustos 1903; *Ahenk*, 12 Cemaziyülahir 1321/ 4 Eylül 1903; *Ahenk*, 19 Cemaziyülahir 1321/ 10 Eylül 1903.

³⁶⁴ *Ahenk*, 21 Recep 1321/ 13 Teşrinievvel 1903.

³⁶⁵ *Ahenk*, 28 Recep 1321/ 30 Teşrinievvel 1903.

³⁶⁶ *Ahenk*, 19 Cemaziyülahir 1321/ 10 Eylül 1903.

³⁶⁷ *Ahenk*, 19 Cemaziyülahir 1321/ 10 Eylül 1903.

³⁶⁸ *Ahenk*, 29 Muharrem 1322/ 15 Nisan 1904. Bu dönemde Çakırcalı adına soygun yapan sahte çeteler türemişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. B.O.A., Y.PRK.UM. 65/93, (29 Rebiülahir 1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁶⁹ Çakırcalı Mehmed Efe'nin Tire saldırıları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Özçelik, "Çakırcalı Mehmet Efe'nin Tire'deki Eşkıyalık Faaliyetleri", *Tire'den Yansımalar*, İzmir, Ocak-Şubat-Mart 2019, s. 26.

ailesinin konağını, yatsı vakti zeybekleriyle birlikte sarmış ve yanına aldığı kâfi miktarda adamıyla içeriye girip Gülcüoğlu Hacı Mehmed Efendi ile kardeşi Halim Bey'in toplamda 4.000 lirasını gasp etmişti. Ardından da Güme Dağı'na doğru çıkarak gece karanlığında izini kaybettirmişti. Gülcüoğlu Baskını sonrası yapılan soruşturma neticesinde Tire'den iki kişi sürgün edilmişti. Aynı yıl, Tire'ye bir cüretkâr baskın daha gerçekleştiren Çakırcalı, Tire zenginlerinden birisini dağa kaldırmış ve söz konusu olay Indianapolis News gazetesine şu cümlelerle yansımıştı:

“İzmir’den gelen haberlere göre, kırsalda eşkıyalık ciddi boyutlara ulaşmış ve bir çete eylemlerini gerçekleştirdiği bu bölgede mutlak hâkimiyet sağlamıştır. Bu çete geçen hafta, yaklaşık 10.000 kişinin yaşadığı Tire kentini basarak, zengin bir Türk’ü 15.000 liralık fidye için kaçırmıştır. Sonrasında eşkıyalardan biri yakalanmıştır...”³⁷⁰

Çakırcalı, ertesi yıl da tekrar Tire'nin zenginlerini tehdit edip yüklü miktarda haraç almış, bunun üzerine Çakırcalı'nın aracılığını yapan Sarıbeyoğlu Ali, yapılan tahkikat neticesinde tutuklanmıştı. Görülen davasında da suçu sabit bulunduğu için teşhir edildikten sonra, üç yıl müddetle kürek cezasına çarptırılmıştı.³⁷¹ Çakırcalı Mehmed Efe'nin, Tire'de bu tarz soygun ve haraç alma gibi eylemleri olsa da, asıl ses getiren vukuatları her daim Arnavutlar'a gerçekleştirdiği saldırılar olmuştu.

2.2. Çakırcalı Mehmed Efe'nin Arnavut Kıyımları

1900'lü yılların başlarından itibaren Ödemiş'te Çerkeslere, Tire'de ise Arnavutlara sık sık kanlı baskınlar düzenleyen Çakırcalı, bu surette, muhacir olarak yerleştikleri bu coğrafyada yerli Türklerin elinden kâhyalık ve çobanlık gibi işleri alan, dolayısıyla da kendisinin istihbarat ağına zarar veren grupları sindirmeyi amaçlamıştı. Söz konusu sindirme faaliyeti de çok kanlı surette olmuş ve Küçük Menderes Havzası'nda, Çakırcalı'nın saldırıları neticesinde pek çok muhacir hayatını kaybetmişti.

Çakırcalı Çetesi, 1903 yılının son günlerinde ilk olarak Tire kazası Reji Memuru Nikolaki Efendi'nin çiftliğinde koyun çobanı olan Arnavut Kazım'ı, ardından da yol güzergâhında rastladığı beş Arnavut'u öldürmüştü.³⁷² Bu katliam üzerine, çetenin takibi için

³⁷⁰ *Indianapolis News* (Amerika Birleşik Devletleri), 12 Şubat 1903.

³⁷¹ *Ahenk*, 29 Muharrem 1322/ 15 Nisan 1904.

³⁷² BOA., Y.EE.KP.20/1957. (H. 1321/ M. 1903).

İzmir'den Ödemiş'e 40 Arnavut asker sevk edilmiş³⁷³ ve Arnavut tüfekçilerin geliş nedeni, resmi yazışmalarda şu cümlelerle açıklanmıştı:

“Çakırcalı İzmir'e kadar iniyormuş hatta geçen gece de İzmir'e gelerek falan mahalede kalmış ve falancaya kâğıt göndererek şu kadar lira istemiş gibi kil u kaller deveran etmeye başlamış olup on sekiz aydan beri saye-i inayetvaye-i hazret-i tacidarilerinde devam edeb memuriyet-i çakeranem bidayetinden beri mesmu olduğuna göre merkum aleyhinde on-on beş defa takip kolları sevk edilmiş ve alelhusus eyyam-ı ahirede kırk kadar Arnavud teslih edilerek Ödemiş cihetine izam olunmuş...”³⁷⁴

Belirtildiği üzere Çakırcalı Çetesinin üzerine defalarca kez takip müfrezesi gönderilmesine rağmen sonuç alınamayınca, 40 Arnavut silahşorun vilayete getirilmiş olması şüphesiz bahsi geçen birliğin eşkiya avı konusunda tecrübeli olduğunun göstergesidir. Ancak sorun şuydu ki; 40 kişilik bu özel birlikten uzun süre başarı görülemediği gibi, bu savaşçı Arnavutlar eşkiya takibi bahanesiyle köylülerden zorla koyun gasp etmiş ve gayr-i ahlaki bazı tavırlar sergilemişlerdi.³⁷⁵ Nitekim bu durum valilik ile Sadaret arasında yapılan yazışmalarda *“Şaki Çakırcalı tutulmuş bile olsa ilerüde bu kırk kişinin her biri birer Çakırcalı kesilip ihtimal ki şimdikine rahmet okutturacakları varid-i hatır olmaktadır.”³⁷⁶* cümlesiyle dile getirilmişti. Müfrezenin bu rahatsız edici tavrının aksine Çakırcalı'nın ahaliye yapmış olduğu bazı yardımlar ise, bizzat devlet nazarında şu cümlelerle ortaya konmuştu:

“Çakırcalı'nın muhtacine muavenet-i nakdiyede bulunmak ve bir köyün harab olmuş köprüsünü tamir etmek ve fakir köylü kızlarını cehazlık gibi sahih veya gayr-i sahih bir takım efali ve bazı merdane muamelatı beynenas deveran edip evvela bu yüzden kura ahalişi indinde bir teveccüh kazanmış olması şimdiki halde aleyhinde muhbir veya kılavuzluk tedarikini tas'ib etmiş ve fakat kendisi için her nerede olsa yatak bulabilmesini teshil eylemişti.”³⁷⁷

Görüldüğü üzere Çakırcalı'nın, kimi köylülere yaptığı yardımlar sayesinde kolaylıkla yatak ve kılavuz bulabilmesi nedeniyle güçlendiği ifade edilmiş, ardından da “üç

³⁷³ BOA., Y.PRK.ASK. 208/71; BOA., Y.EE.KP. 20/1928 lef 1. (H. 1321/ M. 1903).

³⁷⁴ BOA., Y.PRK.UM. 65/93, lef 1 (29 Rebiülâhîr1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁷⁵ “Bunlardan muntazır olan netice henüz görülmediğinden maada takib-i eşkiya namı altında köylülerden koyun alınmasına ve daha münasebetsiz bazı ahval ile şikayata sebebiyet verilmesine bakılınca...” Bkz. BOA., Y.PRK.UM. 65/93, lef 1 (29 Rebiülâhîrsene 1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁷⁶ BOA., Y.PRK.UM. 65/93, lef 1 (29 Rebiülâhîr1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁷⁷ BOA., Y.PRK.UM. 65/93, lef 1 (29 Rebiülâhîr1321/ 25 Temmuz 1903).

*seneden beri icra olunan takibatın elhaletühazide semeresiz kalması da bunu müeyyedir.*³⁷⁸ cümlesinden de anlaşılacağı üzere çetenin üç yıldan beri ele geçirilememesinin suçlusu olarak müfrezeler sorumlu gösterilmişti.

1903 yılının Kasım ayının sonlarında, yeni Arnavut cinayetleri yaşanmıştı. Küçük Menderes'teki bazı Arnavutların, Yörük aşiretinden bir kıza tecavüz etmelerinin ardından, olayı haber alan Çakırcalı Mehmed, sekiz zeybeğiyle birlikte harekete geçmiş ve yol güzergâhında rastladığı 20 Arnavut'u rastgele öldürmüştü. Çakırcalı bununla da yetinmemiş ve Arnavut istihdam eden hanelerden, ceza olarak 50'er lira para toplamıştı. Ahali bu durum dolayısıyla paniğe kapılmış, valilik ise Çakırcalı Çetesinin peşine müfrezeler yollamıştı.³⁷⁹ 24 Kasım 1903 tarihinde ise Başkitabete gönderilen şifreli bir telgrafta şöyle bir Arnavut cinayetinden bahsetmekteydi:

*“Tire Kaymakamlığından alınan telgrafnamede Çakırcıoğlu eşkiyasının dünkü gün iki mahalde dört Arnavut katl eylediği görüldüğü gibi dün gece bir çiftlik civarında katl olunup bu sabah naaşları bulunan beş neferden mürekkeb bir Arnavut çetesiyile bir çobanın katilleri dahi Çakırcıoğlu eşkiyası olduğu maznun bulunduğu bildirilmiştir.”*³⁸⁰

Yine bir başka olayda da; Çakırcalı, 1 Aralık 1903 tarihinde Tire yolundaki Doyranlı Çiftliği'ni basıp Kâhya Arnavut Ali'yi, kardeşi Cafer'i ve sürülerin başında bulunan beş Arnavut çobanı katletmişti. Devamında da Küçük Menderes Çayı'nı geçip Kahrat-Adagüme-Adagide hattında, aynı gün içerisinde, çoğu çoban olmak üzere tam 28 Arnavut'u öldürmüştü.³⁸¹ Bu olayın ardından şekavetin önüne geçilebilmesi için kesin tedbirin bölgeye asker sevk edilmesi gerektiği düşünülerek,³⁸² Arnavut ve Çerkes muhafızlardan 80 seçkin tüfekçi İstanbul'dan İzmir'e gönderilmişti. Aylık 45'er mecidiye maaş alan bu usta silahşörlere İzmir'den 120 gönüllü Arnavut daha katılmıştı.³⁸³ Böylelikle 200 kişilik bir müfreze halinde Arnavut Hayreddin Bey'in kumandasında özel bir trenle Ödemiş'e gelen askeri kuvvetlerin haberini duyan Çakırcalı Mehmed Efe ise Tire Kaymakamına şu haberi yollamıştı:

³⁷⁸ BOA., Y.PRK.UM. 65/93, lef 1 (29 Rebülâhir 1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁷⁹ BOA., Y.EE.KP. 20/1941, lef 1 (14 Teşrinisani 1319/ 27 Kasım 1903).

³⁸⁰ BOA., Y.EE.KP. 20/1957, lef 1 (11 Teşrinisani 1319/ 24 Kasım 1903).

³⁸¹ BOA., Y.MTV. 275/109. (H. 1321/ M. 1903).

³⁸² BOA., Y.EE.KP. 20/1941, lef 1 (14 Teşrinisani 1319/ 27 Kasım 1903).

³⁸³ “Arz-ı vaki-i acizi ile istihsal olunan irade-i seniye-i hazret-i padişahi üzerine Arnavut ve yerli bahadırlardan seksen nefer muvakkat jandarma tahririyle bunlara mevcuddan yüz yirmi nefer jandarma katılarak ikiyüz kişilik bir müfreze teşkil ve cümlesi martini tüfenkleriyle teslih olunarak takibe çıkarılmış idi.” Bkz. BOA., Y.EE.KP. 24/2319, lef 1. (10 Muharem 1323/ 17 Mart 1905).

*“Emirlerime rağmen bölgede kalmakta ısrar eden Arnavutları gömmek için bir tarla kiraladım. İzmir’den daha başka Arnavutların buralara gönderilmeleri, mezarlığın sınırını genişletmeye beni mecbur etti.”*³⁸⁴

Söz konusu tehdittin boşa olmadığı da kısa zamanda görülmüştü Sadarettin Vilayete gönderilen 16 Ocak 1904 tarihli şifreli bir telgrafta yer alan *“Hayli vakitten beri dâhil-i vilayette dolaşmakta ve gayetle hainane bir surette icra-yı şekavet etmekte bulunan şaki-i meşhur Çakırcıoğlu ile rüfekasının ahiren ahaliden yirmi iki kişinin birden katline cüret eyledikleri istihbar edildiği”*³⁸⁵ cümlesinden anladığımız üzere Çakırcalı Çetesi yeni bir katliama daha imza atmıştı. Bu dehşet verici cinayetlerden dolayı Saray, söz konusu durumun Avrupalı Devletler tarafından devamlı surette şikâyet konusu olduğunun altını çizmiş, tedbir alınmasını emretmiş ve Vali Kamil Paşa’dan detaylı izahat istemişti.³⁸⁶ Kamil Paşa ise istenilen detaylı izahatı vermiş, Çakırcalı Çetesinin işlediği suçları bir bir sıralamış ve eşkıyanın tenkili için askeri mücadele dışındaki alternatifleri de gündeme getirmişti.

2.3. Devletin Şefkatli Eli: Makbul Eşkıyalar

25 Temmuz 1903 tarihindeki bir yazışmadan öğrendiğimiz üzere; Çakırcalı Mehmed Efe’nin *“gezginlikten usandığın ve fakat aleyhindeki takibatdan asla yakasını kurtaramayacağını bildiğinden”*³⁸⁷ çözüm olarak affi gördüğü, ancak af pazarlığında elini kuvvetlendirmek için İzmir’den muteber bir yabancı tüccarı kaçırmayı planladığı ve fidye yerine affını talep edeceği dedikoduları dilden dile dolaşmaya başlamıştı. Her ne kadar Çakırcalı’nın çalışma tarzına genel olarak baktığımızda bu dedikodunun doğru olmama ihtimali çok yüksek olsa da, yine de İzmir’deki tüccarlar arasında bir korku ve tedirginlik yaşanmıştı.³⁸⁸ Bunun üzerine Çakırcalı’nın akrabalarından korkan ahalinin Çakırcalı aleyhine hafiyeliği ve muhbirliği kabul etmemesi ve sonrasında canlarından ve mallarından olmamak için Çakırcalı hakkında bildiklerini saklamaları nedeniyle ünlü eşkıya reisinin yakalanabilen tüm akrabalarının başka bir yere sürülmesine karar verilmişti.³⁸⁹ Bu surette akrabaları sürülen ve aynı tarihlerde, *“Manisa Mutasarrıfı Saidoğlu Mehmed Galib”* imzalı resmi bir yazıda, *“Aydın Vilayetinin Aydın sancağı dâhilinde üç seneden beri bazı*

³⁸⁴ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-1”, *Milliyet*, 27 Mayıs 1973, s. 7.

³⁸⁵ BOA., Y.EE.KP. 20/1993, lef 2 (24 Zilkade 1321/ 11 Şubat 1904).

³⁸⁶ BOA., Y.EE.KP. 20/1993, lef 2 (24 Zilkade 1321/ 11 Şubat 1904).

³⁸⁷ BOA., Y.PRK.UM. 65/93 lef 1 (29 Rebülâhir1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁸⁸ BOA., Y.PRK.UM. 65/93 lef 1 (29 Rebülâhir1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁸⁹ BOA.,Y.EE.KP. 20/1928; Y.EE.KP. 20/1928, lef 1 (24 Teşrinisani 1319/ 7 Aralık 1903).

*mütemollanı dağa kaldırarak mebalığ-i kesire almış olan ve kendisinin istisali için gönderilen jandarma neferat ve zabitanından ve efrad-ı ahaliden yirmi otuz kişi katl eylemiş bulunan şaki-i meşhur...*³⁹⁰ cümlesiyle tanıtılan Çakırcalı Mehmed Efe, kan döküp mal gasp etmeye devam ederken, kendisiyle ilgili dikkat çekici bir başka olay daha yaşanmıştı. Öncelikle ünlü eşkıya reisinin şerrinden İzmir’de yaşayan varlıklı insanların ve tüccarların dahi korktuğunu ve çiftliklerine gidemediğine dem vurulmuş sonrasında da “...Kendilerine Çakırcalı’nın namını vererek ötekinden berikinden akçe talep eden sair bir takım sebukmağzanın da ifsadat ve taadiyatına nihayet verilmiş olacağı muhakkak bulunmuştur...”³⁹¹ ifadesinden de anlaşılacağı üzere bu korkuyu fırsata çevirmeye çalışan güruhlardan, yani sahte çetelerden bahsedilmişti. Bundan yaklaşık iki ay sonra Aydın Valisi Kamil Paşa’dan Sadaret makamına gönderilen 30 Eylül 1903 tarihli bir tahriratta, vilayet dâhilinde türemiş olan eşkıya çetelerinin şehir içinden dahi dağa adam kaldırmaları yüzünden şehirde bir güvensizlik ortamının peydah olduğuna değinilmiş ve bu durumdan en fazla yabancılardan rahatsız olduğunun altı çizilmişti. Bu alışılmış girizgahın ardından ise asıl konuya gelinmiş ve “*üç seneden beri Ödemiş kazasında türemiş olan iki takım eşkıyanın keyfiyet-i hal ve hareketleri*”³⁹² diyerek, birbiriyle çatışıp duran, bu esnada da pek çok can yakan Çakırcalı Mehmed ile Kamalı Mustafa çetelerinin faaliyetlerinden dem vurulmuştu. Valiliğin raporuna göre, müfrezeler tarafından her yerde aranan Çakırcalı’nın affi için teşebbüste bulunan şahıslar vardı ancak Çakırcalı gibi bir eşkıyanın affedilmesi “*kabulü şan-ı devlete layık görünmeyeceğinden*”³⁹³ dolayı, kendisini yakalamak için müfrezelerin takipleri sıklaşmıştı. Ayrıca Çakırcalı’dan kurtulmak için, “*ahaliden Çakırcalı’yi diri veya ölü getirene bin mecdiye nakdi mükâfat vaat edilmişti*”³⁹⁴ Bu denli büyük bir para ödülüne rağmen Çakırcalı hakkında sağlıklı bir ihbar alınamamış, üstelik Çakırcalı Çetesi ile peşindeki müfrezeler arasında çıkan bir çatışmada beş jandarma öldürülmüştü.³⁹⁵ Bu son gelişme üzerine Vali Kamil Paşa, 1903 yılı Ekim ayındaki bir telgrafında “*şekavete nihayet*

³⁹⁰ BOA., Y.PRK.UM. 65/93 lef 1 (29 Rebiülâhir 1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁹¹ BOA., Y.PRK.UM. 65/93 lef 1 (29 Rebiülâhir 1321/ 25 Temmuz 1903).

³⁹² BOA., Y.EE.KP. 20/1917, lef 1 (8 Recep 1321/ 30 Eylül 1903).

³⁹³ BOA., Y.EE.KP. 20/1917, lef 1 (8 Recep 1321/ 30 Eylül 1903).

³⁹⁴ BOA., Y.EE.KP. 20/1917, lef 1 (8 Recep 1321/ 30 Eylül 1903).

³⁹⁵ Müfrezelerin devamlı surette Çakırcalı ve zeybeklerine karşı mağlup durumda olmalarının en önemli nedeni jandarmaların elinde şınayder marka tüfeklere karşı Çakırcalı Çetesinin elinde çok daha gelişmiş bir model olan martini tüfek bulunmasıydı. Dolayısıyla çatışmalar sırasında yanlarına çok fazla yaklaşamıyordu. Doğrudan çatışmalarda silahların kalitelerinin farkı nedeniyle pek şanslarının olmadığını bilen müfrezeler, çete üyelerini bir pusuya düşürüp yok etmek için çabalamışlar ancak buna da muvaffak olamamışlardı. Bu durum da, resmi bir yazışmada şu cümlelerle dile getirilmişti: “*Martini ile müsella olan eşkıyaya şınayder tüfenkleriyle müsella bulunan jandarmalar badema yaklaşamayıp eşkıya-yı bir kemingaha düşürüp vurmak teşebbüsünde bulunmuşlar ise de buna da hala muvaffak olamamışlardır.*” Bkz. BOA., Y.EE.KP. 20/1917, lef 1 (8 Recep 1321/ 30 Eylül 1903). Bu sorun, Valilik ile Sadaret arasındaki yazışmalardan anladığımız üzere ilerleyen zamanlarda da devam etmişti. Bkz. BOA., Y.EE. 86/24, lef 1 (23 Zilhicce 1321/ 11 Mart 1904).

verilmek için Çakırcaoğlunun dehaletini kabulden başka çare kalmadığını”³⁹⁶ belirtmiş, Vali Paşa’nın talebinin Saray tarafından makul bulunması neticesinde de devlet ve eşkıya arasındaki af pazarlığı resmi olarak başlamıştı.

Af görüşmelerinde, resmi görevliler ile eşkıyalar arasındaki güvensizliğin varlığı nedeniyle, aracı olacak kişiler oldukça dikkatli seçilirdi. Aracıdan öncelikle eşkıya reisini ürkütmemesi ve çete üyelerine güven verebilmesi beklenirdi. Bu bağlamda, Çakırcalı ile af pazarlığı yapması için Kamil Paşa’nın da devreye girmesinden önce ilk seçilen isim Aydınlı olan ve eski bir zeybek sülalesinden gelen Saray İbrikdarı Mustafa Efendi olmuştu.³⁹⁷ Mustafa Efendi gerekli selahiyeti alır almaz 17 Kasım 1903 tarihinde Ödemiş’e gelmiş ve Çakırcalı ile kontakt kurmak istemişti.³⁹⁸ Ancak Çakırcalı’nın, kendisine tanınaması hasebiyle fazla tedbirli davranması neticesinde doğrudan bir görüşme olmamış, Mustafa Efendi de af buyrulduğunu Çakırcalı’nın annesine vermişti.³⁹⁹ Ancak bundan da bir sonuç çıkmayınca İbrikdar Mustafa Efendi’nin ikinci hamlesi, Çakırcalı’nın işlediği ilk cinayetin azmettiricisi olan Hacı Eşkıya olmuştu.⁴⁰⁰ Kendisi, Hacı Eşkıya ile yaptığı toplantıda af teklifinin detaylarını sunmuştu. Buna göre; Çakırcalı, önemli bir eşkıya reisi olduğu ve bu zamana dek pek çok can yaktığı için aflı olduğu dönemde intikam saldırısına uğraması muhtemeldi. Dolayısıyla kendisine, af sonrası, çetesindeki adamları ile birlikte yaşaması için Ankara, Konya, Şam, Halep ya da Diyarbakır gibi Aydın Vilayetinin uzağındaki yerleşim yerleri sunulmuştu.⁴⁰¹ Ayrıca Vilayet ile Dâhiliye nezareti arasında, 1904 yılı Şubat ayında yapılan yazışmalardan anladığımız üzere kendisine “*tekrar firar ve şekavete ibtidar etmesine mahal kalmamak üzere maişetinin de temini hususuna*”⁴⁰² değinilmiş, yani kendisi için maaşlı kır serdarlığı görevi düşünülmüştü. Tüm bu şartları sıralayan Mustafa Efendi cevabın da kısa zamanda kendisine bildirilmesini talep etmişti. Af şartları da kısa zamanda Çakırcalı’ya ulaştırılmıştı. Çakırcalı talepleri sıcak karşılamış, üstelik başka bir vilayete gitmeyi de kabul etmişti. Ancak Çakırcalı bu şartı kabul etse de Kamil Paşa’nın

³⁹⁶ B.O.A., Y.EE.KP. 20/1917, lef 1 (8 Recep 1321/ 30 Eylül 1903).

³⁹⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907)*, C. 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s. 330.

³⁹⁸ B.O.A., Y.EE.KP. 12/1168, lef 2 (28 Şaban 1321/ 19 Kasım 1903).

³⁹⁹ “*Huzur-u sami-i cenab-ı vilayetpenahiye. Mustafa Efendi şimdi avdet etti bugün Ayasuret karyesine azimet eylediği halde Çakırca oğluna mülaki olamadığını ve yedinde bulunan buyrulduyu merkum validesi talep etmekte olduğunu beyan ile verilip verilemeyeceğinin ve verilecek ise yarın İzmir avdeti iktifa edip etmeyeceğinin taraf-ı sami-i fehmetpenahilerinden istizanını ifade etmiş olmağla bu babdaki irade-i celilerine intizar olunur ferman.*” Bkz. B.O.A., Y.EE.KP. 20/1989, lef 1 (26 Şaban 1321/ 17 Kasım 1903).

⁴⁰⁰ B.O.A., Y.EE.KP. 20/1960, lef 1 (11 Ramazan 1321/ 1 Aralık 1903).

⁴⁰¹ B.O.A., DH.MKT. 823/60, lef 5 (5 Zilhicce 1321/ 22 Şubat 1904); DH.MKT. 823/60, lef 1 (25 Muharrem 1322/ 11 Nisan 1904).

⁴⁰² DH.MKT. 823/60, lef 1 (27 Zilkade 1321 / 14 Şubat 1904); DH.MKT. 823/60, lef 2-2 (29 Zilkade 1321 / 16 Şubat 1904).

belirttiğine göre “*Bu sureti kabul ederse de kendisine gaybubeti halinde ailesi halkıyla akrabası hasım-ı canı olan diğer eşkıya reisi Kamalı oğlunun taaruz ve ihaneti tehlikesine maruz kalmamaları için evvel emirde*”⁴⁰³ ifadesinden de anlaşılacağı üzere, kendisi vilayetten ayrıldıktan sonra düşmanı Kamalı Mustafa’nın ailesine ve akrabalarına saldırma ihtimali olduğu için onu öldürmeden affa yanaşamayacağını bildirmişti.⁴⁰⁴ Sonrasındaki eylemlerinden de göreceğimiz üzere esasında Çakırcalı sadece Valiliği oyalamaktaydı. Zira 1903 yılı içerisinde, yukarıdaki satırlarda detaylarından bahsettiğimiz Arnavut katliamlarından, soygunlardan ve çiftlik baskınlarından da anlaşılacağı üzere gücünü yaşadığı mıntıkadaki yatak ağından alan bu eşkıya reisinin vilayetten gitmeye pek niyeti yoktu. Netice olarak “İbrikar-ı Hazret-i Şehriyari” unvanına sahip olan Mustafa Efendi’nin çabaları bu surette boşa çıkmıştı.⁴⁰⁵

Normal şartlarda olması gereken affı reddeden çetenin üzerine müfrezeler çıkarmak ve ölü ya da diri ele geçirene kadar durmamaktı. Ancak Çakırcalı dışındaki etkenler bu duruma engel olmuştu. Özellikle af görüşmeleri sırasında Kamalı Mustafa ve Gökdeli Mehmed çetelerinin baskınlarının devam etmesi üzerine bir yandan Çakırcalı’nın Şam veya Halep’te ikamet etmesinin uygun olacağı konusunda yazışmalar yapılmış,⁴⁰⁶ bir yandan da Çakırcalı Çetesi mensuplarının aileleri sürgünle tehdit edilmişti.⁴⁰⁷ Bu konuyla ilgili dikkat çekici bir anekdot İngiltere-Londra’da yayınlanan The Wide World Magazine dergisinin 169 numaralı nüshasında çıkan bir röportajda yer almıştı. Derginin İzmir muhabirinin İngiliz Levanten Whittall ile yaptığı görüşmeye göre; Çakırcalı ile af sürecinde temas kuran isimlerden birisi de Whittall ailesiydi.⁴⁰⁸ Çakırcalı ile Aydın-Bozdağ’da, bir kulübede görüşen Mösyö Whitall “*Ben buraya valinin isteği üzerine geldim. İstanbul’dan bir emir geldi. Eğer affa razı olmazsan karınla ailen efradından hepsi adalardan birine sürülecektir. Vali bunu istemiyor. Eşkıyalığa devam etmektense affı kabul ederek, ailenden ayrılmamanı tavsiye ediyor. Seni affedecekler.*”⁴⁰⁹ cümleleriyle bir girizgâh yapmış, buna karşılık,

⁴⁰³ B.O.A., Y.EE.KP. 20/1917, lef 1 (8 Recep 1321/ 30 Eylül 1903).

⁴⁰⁴ B.O.A., Y.EE.KP. 20/1917, lef 1 (8 Recep 1321/ 30 Eylül 1903); BOA., BEO. 2181/163544, lef 2 (11 Recep 1321/ 3 Ekim 1903).

⁴⁰⁵ BOA., Y.EE.KP. 20/1960, lef 1 (11 Ramazan 1321/ 1 Aralık 1903).

⁴⁰⁶ BOA., Y.EE.KP. 12/1168 lef 2, (28 Şaban 1321/ 19 Kasım 1903); BOA., İ.HUS. 112/1321, (17 Şevval 1321/ 6 Ocak 1904).

⁴⁰⁷ BOA., Y.EE.KP. 20/1928. (H. 1322 / M. 1904). Eşkıya yataklarının tasfiyesi için “*aileleriyle kendilerine hah na-hah (Farsça: İster istemez.) yataklık eden akrabalarının muhtaç olanlarına bera-yı taayyüş bir usul yevmiye verilmek üzere buraya civar olan adalara muvakkatten nakli*” konusunda valiliğe talimat verilmişti. Bkz. BOA., Y.EE.KP. 21/2033 lef 2 (13 Muharrem 1322/ 30 Mart 1904).

⁴⁰⁸ BOA., Y.EE.KP. 21/2033 lef 1 (18 Muharrem 1322/ 4 Nisan 1904).

⁴⁰⁹ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-2”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1973, s. 7.

Çakırcalı'nın cevabı ise *“Ben zaten ne karımı, ne de ailemden bir kimseyi doğru dürüst gördüğüm yok. Şu halde karımın Ödemiş’te bulunması ile adalardan birinde bulunması fark etmez.”*⁴¹⁰ şeklinde olmuştu.

Af görüşmeleri sırasında Çakırcalı'nın akrabalarının sürgünle tehdit edilmesi bize oldukça ikircikli bir politika izlendiğini göstermektedir. Bu konuyla ilgili daha çarpıcı bir örnek verecek olursak; 22 Ekim 1903 tarihinde Başkitabete gönderilen bir telgrafta *“Çakırcaoğlunun istimanı teşebbüsünün neticesine kadar takip kollarının harekâtı tehir ettirilmiş”*⁴¹¹ ifadesi geçmekteydi. Verilen bu emir, halihazırda eşkıya olarak gezinmekte olan Çakırcalı Mehmed Efe'nin peşine müfreze takılmaması ve çatışmaya girilmemesi anlamına gelmekteydi. Ancak bu emirden yaklaşık bir ay sonra Çakırcalı'nın dört-beş günlük süre zarfında Ödemiş kazasında beş kişiyi katletmesi ve birisinden de 100 lira gasp etmesi nedeniyle fikir değiştirilmiş⁴¹² ve *“Hakkında şayan buyrulan afv-ı âlinin kadrini bilmeyen şaki-i merkurum ile avanesinin ve o havalide türemiş olan eşkıyanın izale-i vücudları mertebe-i vücuba gelmiş”*⁴¹³ olması nedeniyle *“Çakırcıoğlunun ahz ve girifti için Aydın Vilayet-i celilesince asker sevkine lüzum”*⁴¹⁴ görülmüştü. Nitekim Vilayet Meclis kararıyla da, *“eşkıya takibi için tahsis kılınan kırk nefer Arnavut”* 5 Aralık 1903 tarihinde, trenle Ödemiş’e sevk edilmişti.⁴¹⁵

16 Ocak 1904 tarihinde, valilikten Sadarete gönderilen şifreli bir telgrafta *“Hayli vakitten beri dâhil-i vilayette dolaşmakta ve gayetle hainane bir surette icra-yı şekavet etmekte bulunan Şaki-i Meşhur Çakırcıoğlu”*⁴¹⁶ olarak tanıtılan eşkıya reisinin, 22 kişiyi öldürdüğü bildirilmişti. *“Bunların şimdiye kadar ika eyledikleri ceraim ve cinayat mucib-i dehşet bir dereceye varıp bundan dolayı bazı ecanib tarafından calib-i dikkat şikayat vuku bulmaya başladıği”*⁴¹⁷ ifadesinde geçtiği üzere de artan eşkıyalıktan dolayı yabancıların şikâyetlerini yüksek perdeden dile getirmeye başladıkları ve bu nedenle de Çakırcalı

⁴¹⁰ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-2”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1973, s. 7.

⁴¹¹ BOA.,Y. EE. KP. 20/1993, lef 1 (30 Recep 1321/ 22 Ekim 1903).

⁴¹² BOA.,Y.EE.KP. 20/1957, lef 1 (4 Ramazan 1321/ 24 Kasım 1903).

⁴¹³ BOA.,Y.EE.KP. 20/1957, lef 1 (4 Ramazan 1321/ 24 Kasım 1903).

⁴¹⁴ Gerek Çakırcalı'nın affedildiği söylentileri, gerekse aracı olarak Ödemiş’te bulunan İbrikdar Mustafa Efendi'nin hala o bölgede olması nedeniyle *“asker sevkine mahal olup olmadığının tayini için evvelemerde merkurum dehalet ve istiman etmekte olup olmadığının anlaşılması lazım geleceğinden”* Sadarete ne yapılması gerektiği sorulmuştu. Bkz. BOA.,Y.PRK ASK. 208/71, lef 3 (8 Ramazan 1321/ 28 Kasım 1903).

⁴¹⁵ Y.PRK ASK. 208/71, lef 2 (15 Ramazan 1321/ 5 Aralık 1903).

⁴¹⁶ Bu 22 kişinin Saray’a duyurulduğu gibi bir anda katledilmediği, belirli bir süre zarfında ölenlerin toplam sayısı olduğunun da altı çizilmişti. Bkz. Y. EE. KP. 20/1993, lef 2 (24 Zilkade 1321 / 11 Şubat 1904).

⁴¹⁷ Y. EE. KP. 20/1993, lef 2 (24 Zilkade 1321/ 11 Şubat 1904).

meselesinin mutlaka çözülmesi gerektiği ifade edilmişti.⁴¹⁸ Tüm bu pazarlık trafiği sırasında diğer çetelerin vukuatı da artınca, 1904 yılının Mart ayının başında Çakırcalı Mehmed Efe'nin af pazarlığı için son kez harekete geçmişti. Gerekli habercilerle davet gönderildikten sonra af protokolünün görüşülmesi için Ödemiş Kaymakamı Hilmi Bey ile arabulucu olarak yukarıdaki satırlarda hakkında bilgi verdiğimiz Davidyan ailesinden bir temsilci Ödemiş-Ayasuret'e gelmişlerdi.⁴¹⁹ Yapılan müzakerede, Çakırcalı'nın, dağdan inmek için belirttiği şartlar genel olarak hâkimiyet alanının sınırlarının çizilmesi ve kendisiyle adamlarının can güvenliğinin korunması üzerine şekillenmişti. Buna göre yüze inme töreni Ödemiş-Birgi'de olacak ve anlaşmayı tasdikleyen padişah fermanı bu tören sırasında okunacaktı. Çakırcalı Mehmed ile çetesindeki zeybekleri Hacı Mustafa, Çoban Mehmed, Koca Hüseyinoğlu Mehmed, Harmancı Yusuf oğlu Ahmed, Hacı Hasanoğlu Osman ve Çallı Mustafa önceki tüm suçlarından affedileceklerdi.⁴²⁰ Bu surette yıllardır işledikleri cinayet, yaralama, tehdit, insan kaçırmaya, soygun, yol kesme, haraç alma gibi tüm illegal eylemlerinden azade olacaklardı. Çakırcalı ve adamlarının *"kendi karyesinde ikametine müsaade olunması'na..."*⁴²¹ da izin verilecekti. Anlaşmadaki en çarpıcı madde yaşam alanlarının hükümet mensuplarından izole olacak olmasıydı. Bu maddenin anlaşmanın olmazsa olmaz şartı olması şüphesiz çok da uzak olmayan bir geçmişte yaşanan zeybek katliamıydı. Çakırcalı Mehmed'in babası Çakırcalı Ahmed dâhil pek çok aflı zeybeğin devlet görevlisiyken pusulanarak öldürülmesi büyük bir şüphe yaratmış ve tedbir alma gereği hissedilmişti. Ayrıca Çakırcalı ve zeybekleri silahlarını bırakmayacaklar, eşkıya takibinde gerek istihbarat olarak, gerekse de facto surette müfrezelere yardımcı olacaklar ve *"...mazhar-ı afv-ı âli buyrulmuş olan şaki Çakıcı oğlunun emr olunursa jandarma kollarının refakatinde diğer eşkıyanın istisaline de muavenet etmek üzere..."*⁴²² cümlesinde de açık olduğu üzere eşkıya avına çıkacaklardı.

Sunulan tüm bu şartları Ödemiş Kaymakamı Hilmi Bey aracılığı ile öğrenen Vali Kamil Paşa durumu Saray'a bildirmiş ve yaklaşık bir ay sonra, 21 Nisan 1904 tarihinde şartların kabulü konusunda da onay almıştı. 26 Mayıs 1904 tarihinde de Ödemiş Kaymakamı Hilmi Bey, Naib, Müftü Efendi, hükümet temsilcileri, Jandarma Binbaşısı ve af protokolüne aracılık yapan Davidyan olmak üzere Ödemiş'in önde gelen eşraflarının yanı sıra kalabalık bir köylü kitlesi atlarına binip Ayasuret'e gelmişler ve Çakırcalı ile zeybeklerini de alıp büyük bir

⁴¹⁸ Y. EE. KP. 20/1993, lef 2 (24 Zilkade 1321/ 11 Şubat 1904).

⁴¹⁹ BOA., Y.MTV. 275/109. (H. 1322/ M. 1904).

⁴²⁰ DH.MKT. 823/60 lef 2-3 (4 Safer 1322/ 20 Nisan 1904).

⁴²¹ DH.MKT. 823/60 lef 2-3 (4 Safer 1322/ 20 Nisan 1904).

⁴²² DH.MKT. 823/60 lef 2-3; DH.MKT. 823/60 lef 4; DH.MKT. 823/60 lef 6 (4 Safer 1322 / 20 Nisan 1904).

debdebe ile Ödemiş-Birgi'ye geri dönmüşlerdi. İlginçtir, 1883 yılında da Çakırcalı Ahmed'in ölüm planının yapıldığı Birgi Hükümet Konağı'nda bu defa Çakırcalı Mehmed'in af iradesi okunmuştu. Böylelikle Çakırcalı 500 kuruş maaşla “jandarma çavuşu”, zeybekleri ise 250-300 kuruş maaş karşılığı “jandarma onbaşı” ve “jandarma neferi” olarak devletin hizmetine girmişlerdi.⁴²³ Bu, ünlü eşkıyanın artık av değil avcı olduğunun malumu ilanıydı. İlk avı ise eski düşmanları olacaktı.

2.4. Devletin Demir Tokadı: Maktul Eşküyalar

Batı Anadolu'daki eşkıyalarla mücadele usullerinin temel dayanaklarından birisi de adli cezalardı. Ancak öncesinde de değindiğimiz üzere sürgün veya hapis cezaları genellikle mahkumiyet almış eşkıyalar üzerinde caydırıcı etki yaratamıyordu. Örnek verecek olursak, Bodrum Hapishanesinde oldukça zor şartlarda 20 yıl kadar yattıktan sonra, 1904 yılının ilk günlerinde tahliye edilen Halil, geçen yıllardan herhangi bir ders çıkarmamış olsa gerek, hapisten çıkar çıkmaz cinayet işleyip tekrar eşkıyalığa başlamıştı. Ancak dağ macerası kısa sürmüş ve takip müfrezeleri tarafından girdiği çatışmada yaralı olarak ele geçirilmiş, aldığı yara neticesinde de kısa süre sonra ölmüştü.⁴²⁴ Bu olaydan birkaç gün sonra da takip müfrezeleri, Armut Mehmed'in Garp Deresi'ndeki ağılını gece vakti basıp 150 adet keçisini gasp etmiş olan eski mahkûmlardan Bonkorno Ali, Hüseyin ve Arnavut Rüstem'i kısıkrak yakalamışlardı.⁴²⁵ Yine eski sabıkalılarından olup hapisten çıkar çıkmaz eşkıyalığa başlayan Ödemiş-Adagideli Küçük Kara Mehmed de müfrezelerle girdiği bir çatışmada ölü olarak ele geçirilmişti.⁴²⁶

Eski mahkûmların eşkıyalık vakaları ahaliyi canından bezdirirken, 3 Şubat 1904 tarihinde, Ödemişli eşkıya reisi Yılık İsa'nın, çetesinden bir adamı ile birlikte gece vakti Birgi nahiyesi civarındaki bir kulede saklandığı ihbarı gelmişti. O sıralarda takip müfrezelerinin teftişi için Ödemiş'te bulunan Jandarma Süvari Yüzbaşı İlhami Efendi de, emrindeki jandarmalarla birlikte Yılık İsa'nın sığındığı kuleyi abluka altına almıştı. Eşküyaların müfrezeyi fark etmesinin ardından kısa bir çatışma yaşanmış ancak gerek kulenin alana hâkimiyeti, gerekse gecenin karanlığından dolayı eşkıyalar firar etmeyi başarabilmişti. Ateşin kesilmesinin ardından firar anlaşılmış, ancak eşkıyaların peşi bırakılmamıştı. Arkalarından açılan yaylım ateşi sonucunda Yılık İsa'nın adamı olan Kelash

⁴²³ BOA., Y.MTV. 275/109 (H. 1322/ M. 1904).; *Ahenk*, 12 Rebiülevvel 1322/ 27 Mayıs 1904.

⁴²⁴ *Ahenk*, 22 Şevval 1321/ 10 Kânunusani 1904.

⁴²⁵ *Ahenk*, 27 Şevval 1321/ 15 Kânunusani 1904.

⁴²⁶ *Ahenk*, 18 Zilhicce 1321/ 6 Mart 1904.

Kuşkarınoğlu Ali bileğinden vurularak yara almış, sonrasında da kaçamayarak müfrezelerin eline düşmüştü. Eşkîya Reisi Yılık İsa ise izini kaybettirmişti. Yılık İsa'nın adamının yakalanması gazetelere “*Asıl şerir Yılık İsa yakayı ele vermemiş ise de şimdiye kadar rüfeka-yı habaset intiması tutulmuş.*”⁴²⁷ cümlesiyle yansımıştı. Müfrezeler Yılık İsa'yı ellerinden kaçırmışlardı ancak adamlarından biri olan Bayezidli Süleymanoğlu Hüseyin de takiplerin şiddetlenmesinin ardından teslim olmuştu.⁴²⁸

Takip kollarının devriyeleri kış aylarında dahi aksamamış ve Jandarma Kumandanı Ahmed Tefvik Bey'in emrindeki müfrezeler, vilayetin dağlarında devriye gezerken irili ufaklı çeteleri imha edebilmişlerdi.⁴²⁹ Yaz aylarının gelmesiyle birlikteyse asayişsizlik hararetlenmeye başlamış ve 17 Haziran 1904 tarihinde, aflı olan Koca Hüseyin, Koca Mehmed ve Adagideli Yılık Abdi gibi eşkîya reisleri, adamlarıyla tekrar dağa çıkarken Kamalı Mustafa Çetesi de hiç olmadığı kadar hunharlaşmıştı. Bunun üzerine dikkat çekici bir karar daha alınmış ve Kamalı Mustafa ile zeybeklerine af teklif edilmişti. Ancak Kamalı Mustafa için yürütülen af pazarlığı, o sıralarda henüz dağda olan ve af görüşmeleri yapılan Çakırcalı Mehmed'in kadar nizami geçmemişti. Konuyu açacak olursak; İzmir'den af görüşmelerini yürüten Mirliva Şakir Paşa, Kamalı Mustafa'nın af görüşmeleriyle alakalı Sadarete bir şikâyet telgrafı göndermişti. Söz konusu telgrafın metnini ise, o günlerde hem Çakırcalı Mehmed'in, hem de Kamalı Mustafa'nın af pazarlığını yürütmekle mesul olan İbrikdar Mustafa Efendi'nin dile getirdiği aksaklıklar içermişti. “*İzmir'de Mirliva Şakir Paşa Kullarından Şifre*” başlığıyla kaleme alınan 6 Aralık 1903 tarihli yazışmada şu cümleler yer almaktaydı:

*“Bugün İbrikdar-ı Hazret-i Şehriyari Mustafa Bey kulları nezd-i acizaneme gelerek esvabi-i hazret-i padişahîleri mahdumu Ali Bey kullarından aldığı telgrafnamede Şakir Paşa hazretleriyle görüştünüz mü telgrafını ve akdemce aldığı Kamalı Mustafa'nın afvı hakkında Valiye emir gitti Valiyi görüp emri merkuma tebliğ edip gelesin telgrafını da göster deyü ilaveten işar etmiştir. On beş günden beri Valiye her müracaatımda ben de haber aldım telgraf yolları bozuk yıldırım var işlemiyor cevaplarını veriyor bu ne olacak beni aldatıyor bunların işleri anlaşılmıyor her işlerimi bozdular, Çakıcının da diri tutulduğunu istemiyorlar ifadesinde bulunduğu hasbe'l-ubudiye maruzdur ferman.”*⁴³⁰

⁴²⁷ Ahenk, 20 Zilkade 1321/ 7 Şubat 1904.

⁴²⁸ Ahenk, 21 Şevval 1321/ 9 Kânunusani 1904.

⁴²⁹ Ahenk, 8 Rebîülâhîr 1322/ 22 Haziran 1904.

⁴³⁰ Y.PRK ASK. 208/71, lef 1 (16 Ramazan 1321/ 6 Aralık 1903).

Görüldüğü üzere İbrikdar Mustafa Efendi, bizzat Vali Kamil Paşa'nın Kamalı Mustafa ile ilgili af görüşmelerine başlaması için gerekli olan telgrafi kendisine bahaneler sunup vermediğini ve af sürecini sekteye uğrattığını iddia etmekteydi. Netice olarak, bürokratik oyalamalar neticesinde gecikse de, Kamalı Mustafa'ya nihayet af teklifi sunulabilmiş, Kamalı ise bu talebi reddetmişti. Üstelik af talebini geri çevirmekle kalmayıp eylemlerini de bir hayli arttırmıştı. Bunun üzerine 10 Şubat 1904 tarihinde, Kamalı Mustafa ile muavini Gökdeli Mehmed çetelerine mensup zeybeklerin aileleri ve akrabaları, yataklık yaptıkları gerekçesiyle Ege Adaları'na sürgüne gönderilmeye başlamıştı. Bu hamlenin bir adım daha ötesine gidilmiş ve 28 Mart 1904 tarihinde de Kamalı Mustafa ile çetesindeki yedi zeybeğinin gıyabında idamlarına karar verilmişti.⁴³¹ Ancak hakkında idam kararı verilmesi Kamalı Mustafa'yı pek de korkutmamış olsa gerek ki bu kararın hemen ardından Alaşehir Baskını'nı gerçekleştirmişti. Kamalı Çetesi, 8 Nisan 1904 tarihinde, dört zeybeğiyle birlikte Alaşehir merkezinin yakınlarında bulunan Hakkı Efendi'nin değirmeninde bir süre gizlenmişler ve Alaşehir'in zengin eşraflarından Helvacı Çeltikoğlu Hacı Mehmed'in 16 yaşındaki oğlu Mehmed'i değirmenden girer girmez yakalayıp tutsak almışlardı. Yataklarından biri olan değirmenciden aldığı istihbarat neticesinde bu eylemi yapan Kamalı, dağ yolundayken Hacı Haliloğlu Damları civarında denk geldiği Hacı Süleyman'ı da gasp edip bırakmıştı. Olay duyulur duyulmaz jandarma takip müfrezeleri harekete geçmişler ve firar etmekte olan çeteye akşamüzeri yetişip şiddetli bir çatışmaya girmişlerdi. Ancak her ne kadar müfrezeler sayıca üstün olsa da, tecrübeli eşkıyalar yanlarındaki tutsaklarla birlikte gecenin karanlığından ve arazinin engebeli yapısından faydalanarak izlerini kaybettirmeyi başarmışlardı.⁴³² Firar sırasında gerek çocuğu kaçırılan Helvacı Çeltikoğlu Hacı Mehmed'in durumu jandarmaya ihbar etmesinden, gerekse yanlarındaki esirin kendilerini yavaşlatmalarından dolayı Kamalı Mustafa, esiri Mehmed'i öldürmüştü. Öldürülen çocuğun cesedi de 9 Nisan günü, Tahtacı Yaylası'ndaki Çayırılık Gediği'nde bulunmuştu.⁴³³ İşlenen bu cinayet sonrası Kamalı Mustafa durulmamış ve 7 Mayıs'ta, kendi çetesinin yanı sıra muavini Gökdeli Çetesini de yanına alarak gündüz vakti Ödemiş'in Bademiye köyünü basmıştı. Burada önce eşraftan Halil Bey'in uşağını öldürmüş, sonra da Havlıcık köyüne geçip, bu köyde altı erkek ve iki kadını katletmişti.⁴³⁴ Çete, 1904 yılının Haziran başında da, Tire'ye bir baskın düzenlemişti. 8 Haziran 1904 tarihinde, Ödemiş Kaymakamlığına gönderilen acil şifreli telgraftan öğrendiğimiz üzere Kamalı

⁴³¹ *Ahenk*, 12 Muharrem 1322/ 30 Mart 1904.

⁴³² *Ahenk*, 23 Muharrem 1322/ 10 Nisan 1904.

⁴³³ *Ahenk*, 25 Muharrem 1322/ 12 Nisan 1904.

⁴³⁴ BOA., Y.EE.KP. 21/2090 (H. 1322/ M. 1904).; *Ahenk*, 20 Safer 1322/ 8 Mayıs 1904.

Mustafa, 20 zeybeğiyle birlikte İtalyan Levantenlerden Alyoti'lerin Tire'deki çiftliğini basıp çalışanları darp etmiş ve dört gün sonra göndereceği adamına 100 lira ile 500 martini fişegi verilmesini söyleyerek bölgeden uzaklaşmıştı. Alyotiler'in durumu ihbar etmesi üzerine ise Kamalı'nın verdiği sürenin dolduğu gün Binbaşı Ahmed Efendi, yanına aldığı yeterli miktarda jandarmayla çiftliğe giderek saklanmıştı. Amaç istenen haracı almak için gelecek olan adamı yakalayıp konuşurmak ve böylelikle eşkiyanın saklandığı yeri öğrenmekti. Ancak tecrübeli ve yatak ağı geniş bir eşkiya reisi olan Kamalı Mustafa durumu haber almış ve adamını çiftliğe göndermemişti.⁴³⁵

Ahenk gazetesinde, kendisinden “*hayli zamandan beri katl-i nüfus, gasb-ı emval ve kat-ı tarik misullu enva-ı tecavüzat ve taadiyatta bulunan şaki*”⁴³⁶ olarak bahsedilen Kamalı Mustafa işlediği bu cinayet ve soygunlarla şöhretini gitgide arttırırken, 22 Haziran 1904 tarihinde kendisiyle ilgili bir haber duyulmuştu. Buna göre ünlü eşkiya reisi, 15 zeybeğiyle birlikte Alaşehir-Ulaşlı köyünde bir damda sıkıştırılmış ve çıkan çatışmada kendisiyle birlikte yedi zeybeği öldürülmüştü. Vilayeti oldukça heyecanlandıran haberin detayları şöyleydi:

“*Tenkil-i Eşkiya: Hayli zamandan beri katl-i nüfus, gasb-ı emval ve kat-ı tarik misullu enva-ı tecavüzat ve taadiyatta bulunan şaki Kamalı Mustafanın evvelki gece on beş nefer avenesiyle Alaşehir kazasının köse Ali karyesine geldiği haber verilmesi üzerine takip ve derdestleri için sevk edilen piyade ve süvari jandarma kolları şaki-i merkumun izlerini biltakip Ulaşlı karyesinde tesadüfle vukua gelen müsademedede saye-i satvetvaye-i hazret-i padişahîde reis-i eşkiya Kamalı Mustafa ile avenesinden yedi kişinin meyitten derdest olduğu ve mütebakisi bir dam derununda tahassun etmiş ise de orada abluka edildiği ve esna-yı müsademedede jandarma efradından beş kişinin mecruh olduğu istihbarat-ı telgraftiyedendir.*”⁴³⁷

Haberin devamında da; Kamalı Çetesini iki haftadır takibe alan Jandarma Kumandanı Ahmed Tevfik Bey ve müfrezesi “*Kumandan Bey tertibatı dairesinde hareketle eşkiya-yı merkumenin lus-ı vücudlarını ortadan kaldırmak hususunda takip kolları zabitan ve efradının gösterdikleri himmet ve hizmet seza-yı takdirdir.*”⁴³⁸ cümleleriyle övülmüştü.

⁴³⁵ BOA., Y.EE.KP. 21/2090, lef 2. (H. 1322/ M. 1904). Kamalı Mustafa Çetesi'nin üzerine gönderilen takip müfrezeleri için bkz. *Ahenk*, 8 Rebîülâhir1322/ 22 Haziran 1904.

⁴³⁶ *Ahenk*, 8 Rebîülâhir 1322/ 20 Haziran 1904.

⁴³⁷ *Ahenk*, 8 Rebîülâhir1322/ 20 Haziran 1904.

⁴³⁸ *Ahenk*, 8 Rebîülâhir1322/ 20 Haziran 1904.

Tüm bu coşkuda Ahenk gazetesinin haklılığı vardı şüphesiz. Zira Kamalı Mustafa, XX. yüzyılın başlarında, Aydın Vilayetinde faaliyet gösteren en azılı eşkiya reislerinden biriydi. Ancak sorun şuydu ki, haber asılsızdı. Kamalı Çetesi gerçekten kısırılmış ve bir çatışmaya girilmişti ancak Kamalı Mustafa zannedilen kişi onun eşkâline benzeyen adamlarından biriydi. Kamalı çatışma alanından kaçmayı başarabilmiş,⁴³⁹ Ahenk gazetesi de ceset üzerinde eşkâl tespiti yapılmasını beklemeden söylentiler üzerine bu haberi yapmıştı. Evet Kamalı Mustafa'nın öldürülmesi olayı asılsız çıkmıştı ancak yine aynı gazete bu haberin gerçeği için çok fazla beklemeyecekti. Zira “*Kamalı Şeririnin Tenkili*” başlığında çıkacak olan haberlere yalnızca bir ay kalmıştı.

24 Temmuz 1904 tarihinde, Kamalı Mustafa Çetesi hakkında yeni bir istihbarat alınmıştı. İhbara göre, Kamalı Mustafa ve zeybekleri, Ödemiş-Birgi'deki Taşpazar bölgesinin Dedeler bahçesinde oğlak çeviriyor ve istirahat ediyorlardı. Bunun üzerine Yüzbaşı Hafız İlhami kumandasındaki müfreze derhal harekete geçmiş, yardımcı kuvvet olarak da yanına Kır Serdarı Çakırcalı ve aflı zeybeklerini almıştı. Bahçe geceye doğru gizlice çevrilmiş ve “*teslim ol!*” çağrısı yapılmadan saldırıya geçilmişti. Söz konusu çatışma sırasında Kamalı Çetesinde yer alan Zeybek Arap Hasanoğlu Ali, yedikleri baskını, Dural'a şu cümlelerle nakletmişti:

“Göveç fırından gelmişti, biz de bahçenin köşesine gelen bir kiraz ağacının altındaki yoncalığa serilen hasırlar üzerine oturmuştuk. Akşam karanlığı basmıştı. Bana nedense bir hüüzün ve korku gelmişti ve içimi kemiriyordu. Arkadaşlar sofraya oturmuşlardı. Nöbeti bahane ederek ayağa kalkınca kesik arkasında bir hışırtı duymuş, fakat bunu Efeme söyleyememiştım. Efe, benim yemeğe gelmediğimi görünce, benim korktuğuma hamletmiş olmalı ki yanına çağırırdı, kolumdan çekti, - Ali, otursan ya, yalnız can sende mi var, yemeğe neden gelmiyon? deyip beni zorla sofraya oturttu. Biz dokuz kişi yemeğimizi yerken, Hacı Mustafa'nın bizi kesik arkasında beklediğini ne bilelim. Biz yemeklerimizi yedik. Efe en önce ayağa kalkmıştı. Ellerini yıkamak üzere kiraz ağacı dibindeki bardağı almaya eğilmişti. İşte tam bu sırada kesğin arkasından Hacı Mustafa martinisini boşaltmıştı. Efe yere düşüverdi. Biz sekiz kızan basıldığımızı hemen anladık. Her birimiz martinilerimizi kaparak, bahçenin muhtelif yerlerinde patlıcan ve bamya fidanlarının aralarından sürünüp selamete kaçtık ve efemizi tabii ölü olarak orada bıraktık.”⁴⁴⁰

⁴³⁹ Ahenk, 12 Cemâziyelevvel 1322/ 26 Temmuz 1904.

⁴⁴⁰ Dural, a.g.e., ss. 169-170.

Bu surette, vilayetin en tehlikeli eşkıyalarından biri tasfiye edilmiş, Kamalı Mustafa'nın cesedi de bir kağnyaya koyulup aynı gün Ödemiş'in merkezine getirilmişti.⁴⁴¹ Hafız İlhami müfrezesi, ikisi yaralanmış olan ve kaçmayı başarabilen eşkıyaların peşine düşmüş ancak firarlarına engel olamamıştı.⁴⁴² Olay, gazetelerde şu cümlelerle yer almıştı:

“Kamalı Mustafa nam şeririn rüfeka-yı şekavetiyle beraber evvelki akşam Ödemiş kazasına merbut Birgi nahiyesine yarım saat mesafede kâin bir bahçeye gittiği takip müfrezelerinden Çakırca Mehmed kolu tarafından haber alınmakla derhal üzerine varılarak bastırılmış ve vukua gelen müsademede sergerde-i eşkıya merkum Kamalı Mustafa'nın meyyitten elde edilmiş olduğu ve arkadaşlarından daha bir iki kişi mecruh olmuş ise de zulmet-i leylden bilistifade ferceyab-ı firar olup mahaza Yüzbaşı Hafız İlhami Efendi kumandasıyla sevk olunan müfreze tarafından takiplerine devam edilmekte olduğundan bu şekavetpişkanın da yakında yakayı ele vermek memul idüğü ve Kamalı'nın cesedi dün sabah Ödemiş nakl olunduğu istihbarat-ı mevsukedendir.”⁴⁴³

Çakırcalı Mehmed'in, Kamalı Mustafa Çetesine düzenlediği bu saldırıda şüphesiz kişisel husumet çok etkili olmuştu. Ancak söz konusu baskından dört yıl sonra, resmi bir yazışmadan öğrendiğimiz üzere, meselenin bir de maddi boyutu bulunmaktaydı. Detaylarını yukarıdaki satırlarda verdiğimiz üzere; dâhil olduğu Köselioğlu Çetesinin Çakırcalı tarafından pusuya düşürülmesinin ardından Kamalı Mustafa, kendilerini tuzağa düşüren ismin Aron Davidyan olduğunu düşünerek bu önemli eşrafı öldürmüştü. Aile büyüklerinin intikamını almak isteyen Davidyanlar da, resmi yazışmadaki *“bunun (Aron Davidyan'ın öldürülmesinin) intikamını Kamalı'dan almak üzere Davityanın Çakırcalıya büyücek bir meblağ vadiyle Kamalı'yı da bu suretle katl ettirdiği”⁴⁴⁴* cümlesinden anladığımız üzere, yüksek bir meblağ karşılığında Kamalı Mustafa'yı, Çakırcalı'ya öldürtmüşlerdi. Nedeni ne olursa olsun Kamalı Mustafa'nın ölümünün ardından vilayet büyük bir eşkıya reisinden kurtulurken, çetesinin Kaymakçılı İsmail ve Gökdeli Mehmed reisliğinde ikiye bölünmesi asayiş konusunda ciddi sorunları beraberinde getirmişti.⁴⁴⁵

⁴⁴¹ Ahenk, 12 Cemâziyelevvel 1322/ 26 Temmuz 1904.

⁴⁴² Kamalı Mustafa Çetesine yapılan baskın için bkz. Ahenk, “Kamalı Şeririnin Tenkili”, 12 Cemâziyelevvel 1322 / 26 Temmuz 1904; Ahenk, 12 Cemâziyelevvel 1322/ 26 Temmuz 1904; Ahenk, 16 Şevval 1320/ 13 Kânunusani 1903.

⁴⁴³ Ahenk, “Kamalı Şeririnin Tenkili”, 12 Cemâziyelevvel 1322/ 26 Temmuz 1904.

⁴⁴⁴ BOA., Y.PRK.ASK.253/35, lef 7 (27 Ramazan 1325/ 3 Kasım 1907).

⁴⁴⁵ Zeynel Besim (Sun), *Çakıcı Efe*, Ticaret Matbaası, İzmir, 1934, s. 323. Ayrıca bkz. Zeynel Besim (Sun), “Çakıcı Efe”, Form1-41, *İzmir Ticaret Postası*, 16 Şubat 1932-9 Ekim 1933.

2.5. Takip Müfrezeleri ile Çeteler Arasındaki Mücadele

1904 yılının yaz aylarında, gazetelerde her gün zeybeklerin müsebbibi olduğu cinayet, yaralama, haraç talebi ve soygun vakalarını okuyucularına duyurmaktaydı. İşlenen suçlara paralel olarak eşkıya yargılamaları da durmaksızın devam etmişti. Haziran ayında, eşkıyalık suçundan tutuklanan Ödemişli Kocakarioğlu Ali ile kendisine yataklık suçundan ötürü tutuklu bulunan Alabacak İsmail ile oğlu Süleyman ve Bekirceoğlu Hüseyin'in mahkemeleri görülmüştü. Yargılama neticesinde, Kocakarioğlu Ali'nin firari adamıyla birlikte Ödemiş civarında eşkıyalık yapıp, Zeliha adındaki bir kadının evini bastıkları kesinleşince üç yıl kürek cezasına çarptırılmışlardı. Diğer tutuklular ise yataklık yaptıkları konusunda yeterli delil bulunamadığı için beraat etmişlerdi.⁴⁴⁶ 27 Haziran 1904 tarihinde, Ödemiş İstinaf Mahkemesinde görülen bir başka davada da, “*şekavet-i müstemire ashabi*” olarak nitelendirilen firari Yılık İsa ile adamı Kanadoğlu Kadir'in idamlarına karar verilmiş, gasp ve eşkıyalık suçlarından dolayı tutuklu bulunan Alioğlu Yusuf ise çetenin yanında iki-üç gün kadar dolaşmış olmasına rağmen buna eşkıyaların zorlamasıyla mecbur kaldığı anlaşıldığından suçsuz bulunmuştu. Alioğlu Yusuf eşkıyalık suçundan dolayı beraat etmişti ancak asker kaçağı olması nedeniyle beraat ettikten sonra hapisten çıkarılıp kışlasına teslim edilmişti.⁴⁴⁷

Ödemiş'teki ünlü eşkıya reislerinden biri de, eylemleri “*şaki sıfatını takınarak bir müddetten beri müsellahan dolaşmakta ve bazı eşhastan tehdit ile para ve eşya talep etmekte bulunan*”⁴⁴⁸ cümlesiyle özetlenen Ödemiş-Balyanbolu'nun Alakeçili köyünden Koca Mehmedoğlu Ali'ydi. Eşkıya Reisi Koca Mehmedoğlu Ali, adamı Mumcularlı Yörük Ahmed ile birlikte Ödemiş'teki köy bahçelerinde tesadüfen bir takip müfrezesine denk gelmiş ve jandarmayı görür görmez ateşe başlamıştı. Çıkan çatışmada Koca Mehmedoğlu Ali ölü, Ahmed ise yaralı olarak ele geçirilmişti.⁴⁴⁹ Bu olaydan yaklaşık bir buçuk ay sonra, yani 1904 yılının Ağustos başında ise askerlikten firar ederek köyüne dönen ve burada topladığı beş adam ile çete kuran yeni bir eşkıya reisi türemişti. Manisa-Salihli'nin Kendirlik köyünden olan ve “Harbiyeli” lakabıyla tanınan bu şahıs, adamlarıyla beraber “*ötede beride serseriyane dolaşarak ev basmak, para istemek; ebna-yı sebile destdiraz-ı teaddi olmak gibi teşebbüsat-ı şekavetkaranede bulunmuş*”tu.⁴⁵⁰ 5 Ağustos günü, Harbiyeli

⁴⁴⁶ *Ahenk*, 10 Rebûlâhir 1322/ 23 Haziran 1904.

⁴⁴⁷ *Ahenk*, 14 Rebûlâhir 1322/ 28 Haziran 1904.

⁴⁴⁸ *Ahenk*, 30 Rebûlevvel 1322/ 12 Haziran 1904.

⁴⁴⁹ *Ahenk*, 30 Rebûlevvel 1322/ 12 Haziran 1904.

⁴⁵⁰ *Ahenk*, 24 Cemâziyelevvel 1322/ 7 Ağustos 1904.

Çetesinin, Salihli'nin Gökköy köyüne geldiğinin haber alınması üzerine Salihli Kaymakamı Burhanettin Bey emrindeki takip kollarıyla harekete geçmiş ve vakit kaybetmeden çeteyi ablukaya almıştı. Her ne kadar kuşatma gece yarısı gerçekleşse de, müfreze çok dikkatli davranmış ve kaçmaya teşebbüs eden eşkıyaların firarına mahal vermeyecek tedbirler almıştı. Gün aydınlandığında da teslim olmalarına dair çağrıda bulunmuş, ancak çetenin ateşle karşılık vermesi üzerine şiddetli bir çatışma yaşanmıştı. Neticede baskın durumda olan müfreze üstün gelmiş ve Çete Reisi Harbiyeli ile bir adamı ölü, iki adamı ise canlı olarak ele geçirilmişti. Kaçmayı başarabilen iki çete üyesinin de peşine düşülmüştü.⁴⁵¹ Yine Ağustos ayında, Manisa-Borlu'nun Çarklar köyünden Kör Süleyman, Eşmeli Molla Mehmed'e bir tehdit mektubu gönderip para istemişti. Olayın şikâyet üzerine haber alınmasından sonra Kürt Süleyman ve Süvari Onbaşı Süleyman kumandasında yola çıkan takip kolu, Kör Süleyman'ı öldürmüştü. Kaçan diğer çete üyelerinin Salihli'ye üç saat mesafede bir çamlıkta saklandıklarının haber alınması üzerine de takiplerine Salihli'deki zabıta memurları görevlendirilmişti.⁴⁵² Bu başarının ardından bir diğer önemli gelişme de Muğla'da yaşanmıştı. 1904 yılında, aylarca Muğla civarında eşkıyalık yapan Gökbelli Kara Hacıoğlu Pepe Mustafa'nın "*şerir dostlarından*" Ceyan aşiretine mensup Çığlakoğlu Hasan hakkında bir istihbarat gelmişti. İhbara göre, Eşkîya Çığlakoğlu Hasan'ın yanı sıra 20 günden beri arkadaş edindiği Nebi köyü muhtarı Mustafaoğlu ve kendisine uzun süredir yataklık edip kullanmaları için martini tüfeğini veren Abdullah Çavuş bir arada görülmüştü. Yine aynı ihbara göre, isimleri geçen şahıslar martini ve gırra tüfekleriyle tam teçhizatlı bir halde, 4 Eylül 1904 gecesi, Nebi köyüne yarım saat mesafedeki Hacı Ali Molla'nın bağına gelmişlerdi. Durumu haber alan Jandarma Arap İsmail Çavuş müfrezesi harekete geçmiş ve bağın etrafını sarmıştı. Eşkîyalar ve yatakları her ne kadar birkaç el silah atıp teslim olmaya direnseler de bu çabaları boşa çıkmış ve "*ne firarlarına ne de tarafeynden kimsenin burnu kanamasına meydan verilmeyerek*"⁴⁵³ silahlarıyla birlikte canlı olarak ele geçirilmişlerdi. Büyük bir başarı gösteren Arap İsmail Çavuş müfrezesi, Eşkîya Reisi Pepe Mustafa ile Pannazoğlu Yani'nin de ele geçirilmesi için takibe başlamıştı.⁴⁵⁴

1904 yılının Eylül sonlarında müfrezelere gelen bir ihbara göre, yaklaşık bir yıldır dağlarda gezinen Aydın-Köşklü Kafalıoğlu İbrahim adındaki eşkıya, köyüne gidip annesini

⁴⁵¹ Ahenk, 24 Cemâziyelevvel 1322/ 7 Ağustos 1904.

⁴⁵² Ahenk, 22 Cemâziyelevvel 1322/ 5 Ağustos 1904.

⁴⁵³ Ahenk, 24 Cemâziyelâhir1322/ 6 Eylül 1904.

⁴⁵⁴ Ahenk, 24 Cemâziyelâhir1322/ 6 Eylül 1904.

silahla yaralamış ve eşyalarını gasp etmişti.⁴⁵⁵ Bu azılı eşkıya reisi, adamlarıyla birlikte firar etmeyi başarsa da Ödemiş'te tecavüz suçundan dolayı firariyken eşkıyalığa sapan Bıçakçılı Uzun Hasan, İnceoğlu Mehmed, Osmanoğlu Mustafa ve Yağcılarlı Medlakoğlu Hasan'ın silahlı bir şekilde Bıçakçı köyünde saklandıkları haber alınmış; Tire ve Ödemiş'ten hareket eden takip kolları ivedilikle köyü sarmıştı. Çıkan çatışmada eşkıyalardan İnceoğlu Mehmed öldürülmüş, diğer çete üyeleri ise firar etmeyi başarmıştı.⁴⁵⁶ Bu olayla eş zamanlı olarak Ödemiş'te bir başka vukuat daha yaşanmıştı. Jandarma Ali Çavuş kumandasındaki Adagide Takip Kolu, 17 Eylül günü devriye sırasında tesadüfen Yahyaoğlu Çetesine yol keserken denk gelmiş ve çıkan çatışmada Çete Reisi Yahyaoğlu Mehmed, martini tüfeğini bırakıp yaralı olarak kaçarak izini kaybettirmişti.⁴⁵⁷ Aynı gün, bir başka takip kolu kumandanı Deli Mehmed de müfrezesi ile birlikte Kanadoğlu Kadir Çetesiyle çatışmaya girmiş ve çatışma neticesinde Çete Reisi Kadir yaralanıp silahını terk ederek kaçmış, iki adamı ise silahlarıyla birlikte ele geçirilmişti.⁴⁵⁸ Yine aynı gün Bayındır'da da, Tireli Mustafaoğlu Hüseyin adında bir eşkıya reisi, adamlarıyla birlikte Bayındır'ın Arıkbaşı köyünde ikamet eden fabrikatör Çıturi'nin fabrikasını basmış ve çalışanları darp ettikten sonra fabrikatörün 10 yaşındaki oğlunu dağa kaldırmıştı. Olayın haber alınması üzerine Bayındır Müfrezesi, Tireli eşkıyaların peşine düşmüş ve söz konusu çeteyi Tire dağlarında sıkıştırmıştı. “*Teslim ol!*” çağrısının reddedilmesinin ardından iki saat süren çatışmada, dağ köylerinden bazı kişilerin de jandarmalara destek vermesi sonucunda Çete Reisi Mustafaoğlu Hüseyin yaralı olarak ele geçirilmiş, ancak diğer çete üyeleri firar etmeyi başarabilmişti. Küçük çocuk ise ailesine sağ salim teslim edilmişti.⁴⁵⁹

Eylül ayında, “*serseri güruh*” olarak nitelendirilen bazı eşkıya gruplarının, Ödemiş'te ahaliyi rahatsız eden faaliyetleri üzerine bölgeyi ziyaret eden Jandarma Kumandanı Tefik Bey, bir süre takip hareketlerini de bizzat yönlendirmişti. Jandarma Kumandanı'nın Ödemiş'te bulunduğu günlerdeki çalışmaları da kısa zamanda başarılı sonuçlar vermişti. Örnek verecek olursak; Birgi'nin Mescidli köyünden İkizoğlu Durmuş eşkıyalık yoluna sapmış ve bir süre Yahyaoğlu Mehmed Çetesinde dolaştıktan sonra, sürekli müfrezelerden kaçmak ve zorlu yaşam şartlarına katlanmak yerine hapse girmeyi tercih ederek hükümet kuvvetlerine teslim olmuştu.⁴⁶⁰ Yine Mescidli köyünden olup asker

⁴⁵⁵ *Ahenk*, 9 Recep 1322/ 20 Eylül 1904.

⁴⁵⁶ *Ahenk*, 9 Recep 1322/ 20 Eylül 1904.

⁴⁵⁷ *Ahenk*, 9 Recep 1322/ 20 Eylül 1904.

⁴⁵⁸ *Ahenk*, 9 Recep 1322/ 20 Eylül 1904.

⁴⁵⁹ *Ahenk*, 9 Recep 1322/ 20 Eylül 1904.

⁴⁶⁰ *Ahenk*, 18 Recep 1322/ 29 Eylül 1904.

kaçağıyken eşkıyalığa yönelen Kırılıoğlu Yusuf da, 9 Ekim 1904 tarihinde, Ödemiş zaptiyesine teslim olmuştu.⁴⁶¹ Bir başka asker kaçağı da aynı günlerde yakalanmıştı. Firariyken 1901 yılında dağa çıkıp çetelere dahil olan Ödemiş-Kelas (Kiraz)'ın Çamurlu köyünden Deli İbrahim devriye gezen bir müfreze tarafından kendi köyünde saklandığı ihbarının alınması üzerine takip kollarının baskınına uğramış ve martini tüfeğiyle birlikte ele geçirilmişti.⁴⁶²

Örneklerden görüldüğü üzere eşkıyalık faaliyetleri 1904 yılında bir hayli artmıştı. Ancak vilayette, bahsini geçirdiğimiz küçük suçluların yanı sıra Gökdeli Mehmed gibi çok daha ciddi eylemlere imza atan azıllı eşkıya reisleri de bulunmaktaydı. Kamalı Mustafa'nın ölümünden sonra kendisine bir çete oluşturan Gökdeli Mehmed'le ilgili bir vukuat, 1904 yılının Ekim ayı başlarında vilayet gazetelerine yansımıştı. Habere göre, Ödemiş-Balyanbolu'nun Yenişehir köyünden Çakıcı Musaoğlu Mehmed ile Cincioğlu Mehmed, anneleriyle birlikte palamut toplamak için Eşmeciler mevkiine gitmişlerdi. Ancak burada, Gökdeli'nin yatakları olan Zulamoğlu Hasan ile kardeşi Zulamoğlu Hüseyin tarafından silah zoruyla esir alınmışlardı. Zulamoğlu Kardeşler, iki esiri Sarısu Deresi'ne götürmüşler ve onları burada Gökdeli Çetesine teslim etmişlerdi. Gökdeli Mehmed de Çakıcı Musaoğlu Mehmed ile Cincioğlu Mehmed'i vahşice katletmiş ve cesetlerini ormanın derinliklerine atmıştı. Görgü tanıklarının ifadeleri sonrasında Zulamoğlu Kardeşler yakalanmış ve ifadeleri doğrultusunda da cesetler bulunup ailelerine teslim edilmişti. İntikam amaçlı bir infaz olduğu belli olan bu cinayetin ardından takip müfrezeleri her yerde Gökdeli Çetesini arasa da bir sonuca ulaşamamıştı.⁴⁶³

Ödemiş civarında gezinen bir diğer önemli çete reisi de Yılık Abdi'ydi. Ödemiş-Adagide köyünden olan bu çete reisi, Ödemiş-Kazanlı köyünden Kadimoğlu Mustafa ile Balabanlı köyünden Yetimalioğlu Ali'yi yanına alıp yol kesmeye ve haraç almaya başlamış, zamanla hem çetesini büyütmüş, hem de servetini arttırmıştı. Yılık Abdi Çetesini, 9 Haziran 1904 tarihinde, Hacı Hüseyin'in çobanı Arnavut Şakir'in revolverini ve kuşağını gasp ettikten sonra adamı öldürmüştü.⁴⁶⁴ Müfrezeler derhal takibe çıkmış, ancak bölge uzun uzadıya taranmasına rağmen Yılık Abdi ve adamlarının izine rastlanamamıştı. Yine de takibin peşi bırakılmamış ve Ödemiş'teki bir devriye sırasında, müfrezelere denk gelen

⁴⁶¹ *Ahenk*, 2 Şaban 1322/ 11 Teşrinievvel 1904.

⁴⁶² *Ahenk*, 17 Ramazan 1322/ 25 Teşrinisani 1904.

⁴⁶³ *Ahenk*, 29 Recep 1322/ 9 Teşrinievvel 1904.

⁴⁶⁴ *Ahenk*, 3 Rebülâhır1322/ 15 Haziran 1904.

Yılık Abdi çetesinden Cihanoğlu İsmail öldürülmüştü.⁴⁶⁵ Baskılar neticesinde aynı çeteden Bademiyeli Macarhasanoğlu İsmail de hükümet kuvvetlerine teslim olmuştu.⁴⁶⁶ Çetesinden kayıplar vermeye başlayan ve basında kendisinden “*Bir müddetten beri Ödemiş Kazası dâhilinde icra-yı şekavet eden Yılık Abdi*”⁴⁶⁷ cümlesiyle bahsedilen ünlü eşkıya reisinin sonunu getiren çatışma ise 17 Ekim 1904 tarihinde yaşanmış ve Yılık Abdi Çetesinin Adagide-Yılanlı mevkiinde, Cerit’in Tepesi denilen bir höyükteki evde saklandıkları ihbarı alınmıştı. Bunun üzerine Ödemiş Kaymakamı Hilmi Bey, Hafız İlhami müfrezesi ile birlikte ihbar edilen höyüğü sarmış, müfrezelere yardımcı kuvvet olarak da Kır Serdarı Çakırcalı Mehmed ve zeybek müfrezesi çağırılmıştı. Havanın karardığı saatlerde müfrezeler evi ablukaya almış ve çıkış yollarını tutmuşlardı. Ardından da çeteye “*teslim ol!*” çağrısında bulunulmuş, ancak eşkıyalar, jandarmalara ateş ederek karşılık vermişlerdi. Neticede eşkıyaların saklandığı ev yoğun bir kurşun ateşine tutulmuş ve çete mensuplarından bazıları ilk ateşte öldürülmüştü. Eşkîya reisi Yılık Abdi, çatışmanın şiddetlenmesinin akabinde, saklandığı evin sahibinin iki küçük çocuğunu omuzlarına alarak dışarı fırlamış ve kendini bu surette güvenceye aldıktan sonra da teslim olacağını bildirmişti. Bu talep sonrası takip müfrezelerini kumanda eden Kaymakam Hilmi Bey, ateşin kesilmesi emrini vermiş ve eşkıyayı teslim almak için açığa çıkmıştı. Ancak İzmir gazetesindeki “*şahs-ı habis-i merkum bu fırsattan bilistifade endaht eylediği tüfenk kurşunuyla kaymakam-ı mumaileyhi sağ kolundan cerh eylemiş*”⁴⁶⁸ cümlesinden anladığımız üzere Yılık Abdi, Kaymakam’a ateş açarak kendisini sağ kolundan yaralamıştı. Kaymakam’ın yaralanmasının ardından jandarmalar açtıkları yaylım ateşiyle Yılık Abdi’yi öldürmüşlerdi. Çete mensuplarından Adagideli Ayvazoğlu Hüseyin ile Balyanlılı Yetimoğlanoğlu Ali de hafif yaralı bir şekilde teslim olmuşlardı.⁴⁶⁹ Kazanılan bu önemli başarının ardından, Küçük Menderes’te pek çok kişinin can ve mal kaybından sorumlu olan ve nihayetinde kurşunlarla delik deşik edilmek suretiyle öldürülen Eşkîya Reisi Yılık Abdi’nin başı kesilmiş ve Ödemiş Hükümet Konağı’nın civarındaki çınar ağacına çivilenerek teşhir edilmişti. Gazetelerde ise Yılık Abdi’nin öldürülmesinden dolayı Kaymakam Hilmi Bey’e, Jandarma Binbaşısı Ahmed’e ve

⁴⁶⁵ *Ahenk*, 10 Cemâziyelevvel 1322/ 24 Temmuz 1904.

⁴⁶⁶ *Ahenk*, 9 Recep 1322/ 20 Eylül 1904.

⁴⁶⁷ *İzmir*, 13 Şaban 1322/ 22 Teşrinievvel 1904.

⁴⁶⁸ *İzmir*, 13 Şaban 1322/ 22 Teşrinievvel 1904.

⁴⁶⁹ Kaymakam’ın kolundan yaralandığı duyulur duyulmaz, Vali Paşa özel trenini Ödemiş’e göndermiş ve İzmir’e getirilen Kaymakam Hilmi Bey, Doktor Mustafa Enver Bey tarafından tedaviye alınmıştı. Bkz. *İzmir*, 13 Şaban 1322/ 22 Teşrinievvel 1904.

Süvari Yüzbaşısı Hafız İlhami'ye övgüler dizilmiş,⁴⁷⁰ ancak ilginçtir müfrezelerle birlikte çarpışan Çakırcalı Mehmed'ten hiç bahsedilmemişti.

Her ne kadar eşkıya ile mücadelede gösterdiği başarılar gazetelerde yer almasa da, Kır Serdarı Çakırcalı, Yılık Abdi Çetesinin tasfiyesinin ardından Bayındır'ı basacağı ihbarı alınan Arap Halil'i, Kamalı Mustafa kolundan olan Kaymakçılı İsmail Efe'nin kardeşi Koca Mehmed'i,⁴⁷¹ Kuşaksızoğlu Mehmed'i ve Kadifeli Hüseyin'i adamlarıyla birlikte pusuya düşürmüş ve tüm çete üyelerini, resileriyle birlikte hükümet kuvvetlerine teslim etmişti.⁴⁷² Ardından da Salihli'de eşkıyalık yapan İsmailoğlu Çetesinin peşine düşmüştü. Görüldüğü üzere Çakırcalı Mehmed, tecrübesi nedeniyle pek çok eşkıya çetesini eliyle koymuş gibi bulmakta ve kayıp vermeden ortadan kaldırmaktaydı. Ancak söz konusu devlet hizmeti sırasındaki bazı fevri ve art niyetli tavırları, ciddi bir eleştiri ve şikâyet konusu olmuştu. Artan şikâyetler üzerine, durumu teftiş etmek için İstanbul'dan gönderilen Kaymakam Servet Bey, oldukça dikkat çekici bir rapor kaleme almıştı. Servet Bey'in 13 Haziran 1905 tarihinde hazırladığı raporunda, aflı Çakırcalı'nın son derece pervasız davrandığı, yapması gereken işleri emretmek için Kaymakam, Binbaşı ya da Yüzbaşı'nın Çakırcalı'nın ayağına gittiği, Çakırcalı'nın takip görevini zeybek kıyafetiyle sürdürdüğü ve bu kıyafeti giymemesi istendiği halde söz dinlemediği bildirilmişti. Raporda, Çakırcalı'nın başına buyrukluğunu eleştiren ve bu konuda yetkilileri suçlayan Servet Bey'in şu ifadeleri dikkat çekicidir:

*"...Ödemiş hat boyu Adagide, Bademiye, Mendegüme, Birgi, Kelas, Balyanbolu ve Bayındır'a memur edilerek ağreb'ül-garaibden (şaşılacak şeylerin en garibi) olmak üzere Bozdoğan'dan Birgiden Çanlı Fabrikadan ta Hacı İlyas karyesine kadar olan kâffe-i arazi ve kura ve cibal şaki-i merkumun taht-ı muhafaza ve himayesine bırakılmış ve binaenaleyh oralarda ne zabita ne asker ne amir ne memur ferd-i âferîde (hiç kimse) bulundurulmamıştır..."*⁴⁷³

⁴⁷⁰ "Fırsat buldukça harekât-ı bağıyanesiyle sekene-i kazayı izaç eden bu şaki-i deni Yılık Abdi'nin lus-ı vücudunu ortadan kaldırmak hususunda kaymakam-ı mumaileyh Hilmi Beyefendi ile takib-i eşkıyaya memur jandarma binbaşısı refetlü Ahmed ve Süvari Yüzbaşısı Hafız İlhami Efendilerin gösterdikleri ikdamat ve hidemat-ı cansiperane hakikaten cedir-i takdir olmakla mumaileyhuma beyan-ı teşekkürü vecibeden addeyledik." Bkz. İzmir, 13 Şaban 1322/ 22 Teşrinievvel 1904. Ayrıca bkz. Ahenk, 10 Şaban 1322/ 19 Teşrinievvel 1904.

⁴⁷¹ Koca Mehmed affedildikten sonra, Çakırcalı tarafından öldürülen kardeşi Kurucaovalı İsmail Efe'nin intikamını almak için takip müfrezelerine katılmıştı.

⁴⁷² Ahenk, 23 Ramazan 1322/ 1 Kânunuevvel 1904.

⁴⁷³ BOA., Y.MTV. 275/109, lef 6-5. (9 Rebiülahir 1323/ 13 Haziran 1905).

Kır Serdarlığı zamanında, devletin desteğini de arkasına almak suretiyle bir hayli para, arazi ve küçükbaş hayvan gasp eden Çakırcalı'nın, tespit edilebildiği kadarıyla ve kronolojik olarak köylülere verdiği zararı şöyle listeleyebiliriz:

- Ödemiş-Kışla köyünden Hasan'ın iki bahçesiyle 10 dönüm arazisini üzerine geçirdi.
- Ödemiş-Ayasuret köyünden Mustafa'nın, Hasan Kâhya'nın ve Koca Mehmed'in 30 dönümlük mülklerini üzerine geçirdi.
- Çanakoğlu'nun 10 lirasını gasp etti.
- Mustafa'nın 22 koyununa el koyup, 20 dönüm arazisini ve beş dönümlük yemiş bahçesini üzerine geçirdi.
- Kara Hüseyin'in altı dönüm bağ, dört dönüm bahçe ve beş dönümlük tarlasını üzerine geçirdi.
- Ödemiş-Kışla köyünden Mehmed'in 15 dönüm bahçe ve 18 dönüm tarlasını üzerine geçirdi.
- Ödemiş-Kurucaova köyünden Bekir'in 40 lirasını gasp etti.
- Deveci Mehmed'in 50 lirasını gasp etti.
- Kürt Osman'ın yetim çocuklarının 30 koyununa el koydu.
- Kara İbrahim'in 20 koyununa el koyup 10 lirasını gasp etti.
- Ödemiş-Bezdegüme köyünden Hacı Halil'in 25 koyununa el koydu, 40 lirasını gasp etti.
- Karaayakoğlu Hasan'ın 30 koyununa el koydu.
- Ödemiş'te, Sütçü Istilyano adlı Rum'un 30 lirasını ve kardeşi Anesti'nin 100 lirasını gasp etti.
- Şeyhoğlu Osman'ın 50 lirasını gasp etti.
- Taşdereli Yörük Mehmed'in 70 lirasını gasp edip, 60 rees keçisine el koydu.
- Ödemiş-Çaylı köyünden Halil Ağa'nın 10 lirasını gasp etti.⁴⁷⁴

Esasında, aflı olduğu halde bu denli yağma yapan bir Çakırcalı'nın, dağda çete olarak gezdiği zamanlarda neler yapabileceğini tahmin etmek pek de zor olmasa gerekir.

⁴⁷⁴ B.O.A., Y.MTV. 275/109, lef 6-5. (9 Rebiülahir 1323/ 13 Haziran 1905).

Ancak Kır Serdarı Çakırcalı'nın ahaliye zararı aynı ve nakdi mal gaspıyla sınırlı kalmamış ve aflı eşkıya reisi cinayet dahi işlemişti. Söz konusu cinayetler ise genellikle eşkıya takibindeki sorgularda yaşanmıştı. Somut bir örnek verecek olursak; Tireli Hacı Ali Paşa'nın oğlu olan, aynı zamanda da Salihli Kaymakamlığı görevini ifa eden Refet Bey'in Vali Kamil Paşa'ya gönderdiği bir telgrafa göre; Kır Serdarı Çakırcalı Mehmed, 22 Nisan 1905 akşamı, 10 zeybeğiyle birlikte eşkıya takibindeyken, Manisa-Salihli'nin Manastır köyüne gelmişti. O sırada bir çetenin peşinde olan Çakırcalı, köylülere, peşlerinde olduğu çetenin nereye gittiğini sormuş, istediği cevapları alamayınca da şiddetli bir sorguya başlamıştı. Ancak döverek sorguladığı köylülerden İhtiyaroğlu Mehmed adında genç bir adam atılan dayak yüzünden ölmüştü.⁴⁷⁵ Çakırcalı, aflıyken işlediği bu cinayet sonrasında takibe devam etmiş ancak ertesi gün sabah erkenden tekrar köye gelmiş ve tüm köylüleri meydana toplamıştı. Sonra da hepsini, işlenen cinayeti hükümete haber vermemeleri hususunda uyarmıştı. Şayet aksi şekilde davranılırsa ve *“İhtiyaroğlu Mehmedin keyfiyet-i vefatını hükümete ihbar ile memur celb eder ise cümlesini kesip biçeceği tehdidatında...”*⁴⁷⁶ bulunmuştu. Ancak Çakırcalı yine de sırtını sağlama almak istediğinden olacak ki, Manastır köyünden çıkmamış ve bir eve yerleşerek, durumdan emin olana kadar beklemişti. Buna rağmen köyün ileri gelenleri büyük bir cesaret örneği göstermişler ve 15 yaşındaki bir çocuğu, durumu anlatan bir mektupla, gizlice zaptiyelere yollamışlardı. Mektubu alan zaptiyeler de durumu Kaymakamlığa bildirmişlerdi.⁴⁷⁷ Kaymakam Refet Bey de içeriğinden bahsettiğimiz telgrafın sonunda *“ihbar üzerine bajurnal zabıttan bildirildi bu babda mahalline memurin-i adliye izamıyla ne yolda takibat-ı kanuniye icrası icab edeceğinin ve hatt-ı hareketin emr ve iradesine makine başında muntazırım ferman...”*⁴⁷⁸ cümleleriyle harekete geçmek için valilikten izin beklediğini açıkça ortaya koymuştu. Bundan sonra yaşanan gelişmeler ise oldukça ilginçtir. Şaşırtıcı bir hızla 23 Nisan 1905 tarihinde, yani aynı gün içerisinde Aydın Valiliğinden, Salihli Kaymakamlığına telgrafla gelen cevapta, Ödemiş'te tahkikat yapıldığı ve cinayetin işlendiği iddia edilen 22 Nisan tarihinde Çakırcalı'nın Bozdağ'da olduğunun tespit edildiği bildirilmişti. Ayrıca valilik tarafından;

⁴⁷⁵ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2364, lef 2 (17 Safer 1323/ 23 Nisan 1905).

⁴⁷⁶ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2364, lef 1 (17 Safer 1323/ 23 Nisan 1905).

⁴⁷⁷ *“Huzur-u sami-i vilayetpenahiye. Manastır karyesi vukuatı deminki şifreli telgrafname-i çakeranemle arz edilmiş idi. On neferden mürekkebe rüfekasıyla Çakırcalı Mehmed bu sabah tekrar karye-i meskureye gelip darben vefat eden İhtiyaroğlu Mehmedin keyfiyet-i vefatını hükümete ihbar ile memur celb eder ise cümlesini kesip biçeceği tehdidatında bulunduğu ve kendileri de karye-i mezkurde ikamet olduklarından vefatın ne buraya ihbar etmiş ve ne de hükümet haber almış olsun diyerek hafiyen on beş yaşlarında bir çocuk ile karye-i mezkureden bazıları tarafından haber verildiği şimdi zabıttan verilen diğer jurnal üzerine maruzdur ferman.- Salihli Kaymakamı Refet”* Bkz. B.O.A., Y.EE.KP. 24/2364, lef 5 (17 Safer 1323/ 23 Nisan 1905).

⁴⁷⁸ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2364, lef 2 (17 Safer 1323/ 23 Nisan 1905).

söz konusu cinayet malumatının bir çocuk tarafından getirilmesi nedeniyle pek güvenilir olmadığı, dolayısıyla olayın detaylıca araştırılması gerektiği ortaya konduktan sonra Çakırcalı şayet Salihli'nin Manastır köyündeysen kendisine bir zabıta memuru aracılığıyla haber verilip adamlarıyla birlikte Ödemiş'e dönmesinin sağlanması ve ancak o çıktıktan sonra köyde tahkikat yapılması konusunda talimat verilmişti.⁴⁷⁹ Bu bağlamda bir değerlendirme yapmamız ve söz konusu durumu her iki taraf açısından değerlendirmemiz gerekmektedir. Öncelikle Salihli Kaymakamı Refik Bey, Sultan II. Abdülhamid'in jurnalcisi olup, Vali Kamil Paşa hakkında sık sık şikayetler kaleme almaktaydı. Bunu yapmasındaki amaçlardan birisi de şüphesiz siyasi rekabetti. Üstelik Kaymakam Refik Bey, ileride ayrıntılarına değineceğimiz üzere Çakırcalı Mehmed'in düşmanı olan Gökdeli Mehmed ve Çamlıcalı Musaoğlu Hüseyin'in de hamisiydi. Bu bağlamda afafta olan ve kır serdarlığı yapan Çakırcalı hakkında bu tarz asılsız iddialarla, onun affedilmesini sağlayan Vali Kâmil Paşa'yı yıpratma amacı taşıyabilirdi. Ancak meselenin bir de diğer boyutunu bakarsak, Salihli gibi tahkikat yapılması oldukça kolay bir yerleşim hakkında Kaymakam Refik Bey'in asılsız bir iddia ortaya atması ve böylesi bir durumda yalanının kolaylıkla ortaya çıkacak olması kendi saygınlığına ve kariyerine zarar verirdi. Dolayısıyla Çakırcalı'nın işlediği iddia edilen söz konusu cinayetin doğru olma ihtimali çok yüksekti. Üstelik valilik doğrudan köye bir zaptiye müfrezesi göndermeyi ve Çakırcalı'nın köyde olması durumunda yaşanabilecek olayları göze alamamış ve ötelemişti. Bu da eşkıya takibi yapılırken, yani devlet hizmeti görülürken, sorgu sırasında işlenen bir cinayet yüzünden Çakırcalı gibi yetenekli, tehlikeli ve tecrübeli bir aflı efenin kaybedilmek istenmediği sonucunu çıkarmamıza imkân vermektedir. Tam bu noktada yine ihtimaldir ki olayın üzeri kapatılmış ve söz konusu cinayet görmezden gelinmişti. Kaldı ki bu tezimizi güçlendirecek başka olaylar da yaşanmıştı. Kaymakam Servet Bey'in tuttuğu bir başka teftiş raporuna göre, Çakırcalı aftayken ikisi kadın ve 22'si erkek olmak üzere toplamda 24 kişi öldürmüştü.⁴⁸⁰ Ayrıca Manastır köyündeki vukuatından iki gün sonra, 25 Nisan 1905 tarihinde, yine eşkıya takibindeyken Burhan köyü muhtarı Ahmed Ağa'yı sorgu sırasında döverek öldürmüş, bununla da yetinmeyerek aynı köyden bir kadını da döverek yaralamış, sonrasında da vukuatı

⁴⁷⁹ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2364, lef 3 (17 Safer 1323/ 23 Nisan 1905).

⁴⁸⁰ Çakırcalı Mehmed'in kurbanlarını sıralayacak olursak; Kurucaova köyünden Hüseyin ile eşi, Ayasuret köyünden Kara Halil ile oğlu ve Nanaz ismindeki eşi, Gerçekli köyünden Süleyman, Havlıcan köyünden Hasan ve Barutoğlu Mustafa, Seyrek köyünden Yörük Mustafa ve Ödemişli Hancı Hacı Bekir, Bucak köyünden Mustafa, Kaymakçı Köyü'nden Osman, Adagüme köyünden İsmail, Lubbey köyünden Deli Mehmed ve Halil İbrahim, Mendegüme köyünden Şakir, İbrahim, Mustafa, Süleyman ve Hasan; Bayındır'dan Çerkes Karabatak, Salihli'nin Manastır köyünden Osman ve Selim ile Alaşehir'in Burhan köyünün muhtarı Ahmed Ağa. Bkz. BOA., Y.MTV. 275/109, lef 6-5. (H. 1323/ M. 1905).

hükümete haber vermemeleri için ahaliyi tehdit etmişti.⁴⁸¹ Tüm bu vakalar ve veriler neticesinde, soruşturmayı yapan Servet Bey, bir nevi disiplin cezası olarak, Çakırcalı Mehmed ve adamlarının maaşlarının kesilmesi gerektiğini 20 Nisan 1905 tarihinde, Saray'a bildirilmişti.⁴⁸² Söz konusu talebin haklılığı ise, yaklaşık iki buçuk hafta sonra gerçekleşen ve yine Servet Bey'den öğrendiğimiz bir başka olayda görülmüştü:

“Çakırcalı Mehmed'in jandarma çavuşu, avenesinin de jandarma onbaşı ve efradı olarak görevli oldukları halde 7 Mayıs 1905'te seher vakti Mendegüme mevkinde pusu kurarak birisi 16 yaşlarında olmak üzere tam beş köylüyü öldürmüşlerdi. Daha sonra Mendegüme köyünün içine girerek Jandarma Onbaşı Ahmed'in evini basıp duvarda asılı tüfeğini ve hanımının boynundaki kırk lira değerindeki ziynet altınlarını almışlardı. Ayrıca köyün ihtiyar heyetinden Hacı Ali Ağa'yı kollarından ve ayaklarından bağlatarak ölüm derecesinde dövdükten ve beş saat kadar onu bağlı tutarak ellerini sakat ettikten sonra köyden çıkıp gitmişlerdi. İşte o dakikadan itibaren Çakırcalı'yı gerek şehrin valisi ve gerek kaza kaymakamı kırk gündür arattıkları halde bu ana kadar izini bile bulamazlar.”⁴⁸³

Söz konusu suçlamalara karşı, Vali Kamil Paşa'nın, 21 Nisan 1905 tarihli savunması oldukça dikkat çekicidir. Kır Serdarı Çakırcalı Mehmed'in, *“Rüesa-yı eşkiyadan Köse Alioğlu ile Kamalı ve avanelerinden bazılarını bizzat mahv ve telef eylediği gibi hala diğerlerini takibe devam etmekte”⁴⁸⁴* olduğunu ancak düşmanlarının çokluğundan dolayı ihtiyatlı hareket ettiğini ve bu yüzden ortalarda çok görünmediğini ifade eden Paşa, ayrıca Çakırcalı'nın *“taaruzat-ı şekavetkaraneden geri durmadığı”⁴⁸⁵* ve bu yüzden de vilayeteki ticaretin sekteye uğradığı konusundaki iddiaların gerçek dışı olduğunu ifade etmişti. Bu söylentilerin çıkma nedenini ise *“Ashab-ı ağraz bu eşkiya yüzünden acizlerini adem-i muvaffakiyet şayiasıyla lekedare etmek isterler”⁴⁸⁶* diyerek, kendisine karşı düşmanlık besleyen ve bu nedenle de karalamak isteyenlerin iftiraları olduğu şeklinde açıklamıştı.

⁴⁸¹ BOA., Y.EE.KP. 24/2368 (19 Safer 1323/ 25 Nisan 1905).

⁴⁸² BOA., BEO. 2555/191597 (15 Safer 1323/ 21 Nisan 1905). Servet Bey'in Çakırcalı hakkındaki ifadeleri şöyleydi: *“Dâhil-i vilayette baş gösteren eşkiyanın def ve tenkili için ittihaz olunan tedabirin henüz semeredar-ı muvaffakiyet olmadığı ve hizmet-i tenkiliyede kullanılmak şartıyla istimanı bilkabul kendisine beşyüz ve avenesine de iki yüz ellışer kuruş maaş tahsis kılınan Çakıcı Mehmedin hükümetin semtine bile uğramadığından başka yine taaruzat-ı şekavetkaraneden geri durmadığı ve bu yüzden münakelat ve muamelat-ı ticariyenin sektedar olduğu haber verilmekle tedabir-i tenkiliyenin teşdidi ve merhum Çakıcı Mehmedin tahdid-i cüreti ve indelicab kendisiyle avenesine verilen maaşatın kat'ı velhasıl münhal emniyet ahvalin men-i esbabının istikmalî mütemennadır (İstenilen, temenni olunan.) olbabda.”* Bkz. B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360 lef 2. ((15 Safer 1323/ 20 Nisan 1905)

⁴⁸³ BOA., Y.MTV. 275/109 lef 6-5. (H. 1323/ M. 1905).

⁴⁸⁴ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, lef 2-2 (15 Safer 1323/ 21 Nisan 1905).

⁴⁸⁵ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, lef 2-2 (15 Safer 1323/ 21 Nisan 1905).

⁴⁸⁶ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, lef 2-2 (15 Safer 1323/ 21 Nisan 1905).

Ayrıca valiliği sırasında eşkıyalıkla mücadele konusunda başarılar kat ettiğini ve kendi zamanında çıkan sorunların müsebbibinin de, selefleri zamanında hapishaneden çıkarılan eşkıyalar olduğunu şu cümlelerle dile getirmişti:

“Geçen 99 senesinde eşkıya Aydın Vilayetini serapa istila etmiş iken bairade-i seniye memuren bu vilayete gelip burada bulunan iki tabur askerle iki ay zarfında şekavetin kamilen önü alınmış ve buradan azimet-i acizanemde İzmir hapishanesinden 195 nefer eşkıya bırakılmış idüğü cümlece müselleme ve nezd-i hümayun-u mülükandede dahi malum olup binaenaleyh nispetle cüziyat kabilinden olan şimdiki eşkıya yüzünden adem-i muvaffakiyetle lekedar olmaklığım reva olmayacağı müstağni-i arzıdır.”⁴⁸⁷

Vali Paşa devamında da cümlelerini, *“Acizlerince iltizam-ı muvaffakiyetden maksad temin-i mamuriyet maddesi olmayıp on seneden beri bu vilayet valiliğine müdavemet-i acizanem bile hırz-ı can bildiğim rıza-yı meyaminirtiza-yı hazret-i velinimet-i uzmayı iktisab etmekten ibaret olarak bu suretle Devlet-i Aliye’ye yarım asrı müteceviz müddet sadıkane hizmetden sonra arzu-yu kemteranem ve duavat-ı Hayriye-i hazret-i zillulahlerine hasr-ı evkat etmekten başka bir şey istemem.”⁴⁸⁸* şeklinde tamamlamıştı.

Valiliğin Kır Serdarı Çakırcalı’ya bu surette müsamaha gösterdiği günlerde, bir başka ünlü eşkıya reisi Yılık İsa, Ekim ayında tekrar ortaya çıkmış ve beş adamıyla birlikte Tire-Balpınar mevkiinde bulunan Timoleon Sarioğlu’nun evini basmıştı. Ev sahibini darp eden Yılık İsa, Timoleon’dan bir miktar para gasp ettikten sonra izini kaybettirmişti.⁴⁸⁹ Kasım ayı başlarında ise çok ilginç bir kaçakçılık olayı duyulmuştu. 80’i aşkın silahlı Arnavut ve muhacir, kaçakçılık için bir araya gelmiş ve 40 hayvan yükünde ve 5.000 kıyye ağırlığında tütünle, 17 Ekim günü, Mekri’nin Eşen nahiyesi merkezine gelerek geceyi orada geçirmişlerdi. Bunun üzerine müfrezeler hızla yola çıkmışlar ve kalabalık kaçakçı grubunun peşine düşmüşler, pek çoğunu da derdest etmişlerdi.⁴⁹⁰ Yine Timurcular’dan alınan bilgiye göre Sandallı köyünden Eşkıya Reisi İbrahim ve adamlarını takibe çıkan Kaza Polis Komiseri ve emrindeki jandarma müfrezesi, Selendi civarında gerçekleştirdikleri takip neticesinde başarıya ulaşmışlar ve çete reisi ele geçirilemese de çete üyesi Katırcı Ahmed ve Alioğlu Şerif ele geçirilmişti.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, lef 2-2 (15 Safer 1323/ 21 Nisan 1905).

⁴⁸⁸ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, lef 2-2 (15 Safer 1323/ 21 Nisan 1905).

⁴⁸⁹ Ahenk, 28 Recep 1322/ 8 Teşrinievvel 1904.

⁴⁹⁰ İzmir, 27 Şaban 1322/ 5 Teşrinisani 1904.

⁴⁹¹ Ahenk, 26 Zilkade 1322/ 1 Şubat 1905.

1905 yılına geldiğimizde, Manisa-Kula'nın Araplı köyünden Araplı Selim adında bir eşkıya uzun süre yakalanamamış ve bunun üzerine alıkoyma, gasp, yataklık ve eşkıyalık maddelerinden dolayı gıyabında mahkum edilmişti. Ancak 6 Şubat günü bu azılı eşkıyanın izine rastlanılmış ve saklandığı ev Süvari Ali Osman, Halid, Tekneli, Kuyucuk köyü muhtarı ve Deştiban Kürt İsmail tarafından sarılmıştı. Eşkıyanın, “*teslim ol!*” çağrılarında gırna tüfeği ile ateş ederek karşılık vermesi üzerine çıkan çatışma sırasında, karanlıktan istifade ederek kaçmaya çalıştığı fark edilmiş ve sol baldırından vurularak yaralı olarak ele geçirilmişti. Yarasının ağırlığı nedeniyle Gureba Hastanesine kaldırılan Araplı Selim kurtarılamamış ve ertesi gün hastanede ölmüştü.⁴⁹² Yine aynı günlerde, Ödemiş'in Semerci köyünden Hacı Hasan'a tehdit mektubu göndererek haraç istedikleri gerekçesiyle tutuklanmış olan Beyoğlu İbrahim, Kasap Tahiroğlu Ömer, Zayko İbrahim, Miko Mustafa ve firari durumda olan Muharrem ile Alim Mehmed'in görülen davalarında da sonuca ulaşılmıştı. Buna göre, çetenin reisi Beyoğlu İbrahim, henüz öldürülmeden önce ünlü eşkıya reisi Kamalı Mustafa'nın adıyla, Hacı Hasan'a bir tehdit mektubu yazıp yüklü miktar para istemiş ve kendisini parayı vermemesi durumunda, daha önce böyle bir teklifi reddettiği için öldürülen Salih Ağa'yı hatırlatarak “*Seni de Salih Ağa gibi yaparlar!*” diyerek tehdit etmişti. Suçu kesin olarak ispatlanınca da üç yıl müddetle kürek cezasına çarptırılmıştı. Diğer tutuklular ise olaya dâhil olup olmadıkları kanıtlanamadığı için beraat etmişti.⁴⁹³

1905 yılında önemli bir görev değişimi de yaşanmış ve Jandarma Kumandanı Ahmed Tefvik Bey Konya'ya tayin edilmiş,⁴⁹⁴ yerine de, daha öncesinde Çakırcalı'yı yakalamak üzere Arnavut tüfekçileri vilayete getiren Hayreddin Bey atanmıştı.⁴⁹⁵ Jandarma Kumandanı Hayreddin Bey'in ilk icrası, eşkıya takibine mesul jandarma neferlerine yeni martini tüfekler getirmek olmuş,⁴⁹⁶ sonrasında da eşkıyalığın yoğun olarak görüldüğü Ödemiş'e bir gezi düzenleyerek teftişte bulunmuştu.⁴⁹⁷ Bu sırada önemli başarılar da arka arkaya kazanılmaya başlanmıştı. Öncelikle Bergama-Armağanlı köyünden Hacı Ahmed, ölü olarak ele geçirilmiş;⁴⁹⁸ sonra da ünlü eşkıya reislerinden Gökbelli Kara Hacıoğlu Pepe Mustafa'yı himaye edip, yataklık yaptığı anlaşılan Tavaslı Hasanoğlu Mehmed ile Pepe Mustafa'nın karısı Fatma, Takip Memuru Arap İsmail Çavuş tarafından 6 Mart günü

⁴⁹² *Ahenk*, 26 Zilhicce 1322/ 3 Mart 1905.

⁴⁹³ *Ahenk*, 26 Zilhicce 1322/ 3 Mart 1905.

⁴⁹⁴ *Ahenk*, 20 Zilhicce 1322/ 25 Şubat 1905.

⁴⁹⁵ *Ahenk*, 23 Zilhicce 1322/ 28 Şubat 1905.

⁴⁹⁶ *Ahenk*, 23 Muharrem 1323/ 30 Mart 1905.

⁴⁹⁷ *Ahenk*, 19 Safer 1323/ 25 Nisan 1905.

⁴⁹⁸ *Ahenk*, 9 Muharrem 1323/ 16 Mart 1905.

Muğla'da yakalanmıştı.⁴⁹⁹ Ayrıca bu isimlerden çok daha önemli olan Ödemişli İnce Mehmed Çetesine de büyük bir zayıat verilmişti. İnce Mehmed ve zeybeklerinin, Ödemiş'te, bir köyde saklandıkları haber alınınca müfrezeler söz konusu köyü sarmışlar ve kısa zaman sonra da eşkıyalarla çatışmaya girmişlerdi. Her ne kadar İnce Mehmed, bazı adamlarıyla kaçmayı başarsa da, çıkan çatışmada üç çete üyesi yaralı, biri de silahını bırakmış surette ele geçirilmişti.⁵⁰⁰

1904 yılını 1905 yılına bağlayan günlerde Ödemişli bir başka eşkıya olan Çamlıcalı Musaoğlu Hüseyin'in adı da iyice duyulmaya başlamıştı. 1871 yılında, Ödemiş'in Çamlıca köyünde doğan ve fakir bir aileye mensup olan Hüseyin yetişkin çağa gelene dek köyünde kalmış ve ziraat işleriyle uğraşmıştı. Ancak babası Musaoğlu Abdullah'ın, akrabaları Hacı Abdurrahmanoğlu Bacaksız, Hacı Mustafaoğlu Kel Mestan ve Molla Hasanoğlu Tahir tarafından vurulması üzerine canını kurtarmak için köyünden kaçmıştı. Ödemiş-Beydağ'a gidip Gökdeli Mehmed adındaki ünlü eşkıya reisinin çetesine dâhil olan ve artık Çamlıcalı Hüseyin olarak anılmaya başlayan bu yeni zeybek, iki yıl kadar Gökdeli ile dolaştıktan sonra yanından ayrıлып kendi çetesini kurmuştu. Bozcayakalı Mahmudoğlu, Çamlıcalı Mahmudoğlu Şakir, Derebaşılı Mestan, Çamyaylalı Bebekoğlu Ali Çavuş, Bozcayakalı Koca Kulak İbrahim ve Bozcayakalı Kara Mehmed gibi zeybekleriyle kısa zamanda ünlenen, bu süreçte babasının katillerini de öldüren ve zaman zaman da Gökdeli Çetesine muavinlik yapan Çamlıcalı Hüseyin, tıpkı efesi Gökdeli gibi Kamalı kolundan olduğu için Çakırcalı'nın da azılı düşmanları arasında yerini almıştı.

Çamlıcalı Hüseyin Çetesi, gerçekleştirdiği baskınlarla Ödemiş'te adından bir hayli söz ettirmiş ve söz konusu durum resmi yazışmalara "*Çakıcı dehalet edeli beri Musa oğlunun reisi bulunduğu diğer bir çete memleket etrafında devran ve gasp ve garetle ahaliyi biltazyik para almaktadır.*"⁵⁰¹ cümlesiyle yansımıştı. Çamlıcalı Çetesinin bu saldırıları karşısında Fransız ve İtalyan konsolosları raporlar tutarken⁵⁰² Çamlıcalı ise 1904 yılının Ekim ayında, Çamlıca köyünden Kocaoğlanoğlu Hüseyin'e bir adamını göndermiş ve 50 lira para talep etmişti. Bu olayın haber alınması üzerine Süvari Yüzbaşısı Hafız İlhami Efendi, detaylı bir soruşturma başlatmış ve toplanılan bilgilerin ardından da yola çıkan Menemenli Hasan Çavuş müfrezesi, çetenin izine kısa sürede rastlamıştı. Ödemiş-Akgedik mevkiinde kısırılan çete ile bir çatışmaya girilmiş ancak gerek iki taraf arasındaki

⁴⁹⁹ Ahenk, 21 Muharrem 1323/ 28 Mart 1905.

⁵⁰⁰ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, lef 1 (14 Safer 1323/ Nisan 1905).

⁵⁰¹ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2306, lef 1 (14 Safer 1323/ 9 Mart 1905).

⁵⁰² B.O.A., Y.EE.KP. 24/2306, lef 1 (14 Safer 1323/ 9 Mart 1905).

mesafenin uzaklığı, gerekse karanlığın çökmesi nedeniyle Çamlıcalı ve zeybekleri kaçmayı başarabilmişti.⁵⁰³

1905 yılının Mart ayında ise yine Çamlıcalı Hüseyin Çetesi gündeme gelmişti. Zira İngiliz Konsolos Vekili Edward Hankinson'ın kaleme aldığı bir şikâyet mektubu önce Aydın Valiliğine, sonrasında da Yıldız Sarayına ulaşmıştı. Söz konusu şikâyetler vilayetin ünlü eşkıya reisi Çamlıcalı Hüseyin ve çetesinin faaliyetleriyle ilgiliydi. Mektuba göre; geçen yaz ayında, Çamlıcalı Musaoğlu Hüseyin, çetesiyle birlikte Aydın-Umurlu köyünde David Levi isimindeki zengin bir Yahudi'nin evini basarak 700 Osmanlı lirasını gasp etmişti. Ancak Çamlıcalı ve zeybekleri bununla da yetinmemişler ve David Levi'yi köyün dışına sürükleyerek çıkardıktan sonra "*gayet vahşiyane bir surette katl etmişlerdi.*"⁵⁰⁴ Kısa bir süre sonra da Aydın-Erbeyle İstasyonu civarındaki kahveyi basarak, Hacı Mehmed Efendi'nin oğlunu dağa kaldırıp 300 lira fidye almışlar ve esiri serbest bırakmışlardı.⁵⁰⁵ Çamlıcalı Çetesi bu iki eylemin ardından, üçüncü olarak Aydın-Köşk İstasyonu'na bir buçuk saat mesafede ve Menderes Nehri'nin diğer yakasında bulunan Dalama köyünde, Nuri Efendi adında bir kenevir fabrikatörünü tehdit etmişti. Nuri Efendi de hemen hükümete başvurmuş ve yardım talep etmiş ancak istediği himaye kendisine verilmeyince can ve mal güvenliğini sağlamak adına 16 silahlı koruma işe almıştı.⁵⁰⁶ Görüldüğü üzere kimi tüccarlar işlerini şansa bırakmamışlar ve imkânları elverdiğince kendi güvenliklerini kendi başlarına sağlama yoluna gitmişlerdi. Söz konusu korumaların varlığı nedeniyle olsa gerek Nuri Efendi'ye karşı bir saldırı gerçekleşmemişti. Aynı günlerde Çamlıcalı Efe'nin yine aynı bölgedeki tehditleri nedeniyle Köşk'ten Agop Kalenderyan ve birkaç tüccar daha köy ve işlerini terk ederek Aydın'ın merkezine yerleşmişlerdi. Çete ise o sıralarda, bir Rum köyü olan Köşk-Davulya (Ovaköy)'ya gelerek buradaki bir çiftlik sahibinin işlettiği bakkal dükkânını yağmalamışlar ve çiftliğin kiracısı İlyayakis'e, 21 gün içerisinde 500 Osmanlı lirası vermesi konusunda bir tehditname bırakmışlardı.⁵⁰⁷ Son saldırısının ardından faaliyetlerine yine Aydın'da devam eden Çamlıcalı Hüseyin, Aydın girişindeki bir değirmeni basıp, amelelerin sandıklarındaki nakit paralara el koymuş, o sırada orada olmayan değirmen sahibine de 10 gün içerisinde 1.000 lira vermesi için bir tehdit mektup bırakmıştı. 8 Mart 1905 tarihinde verilen sürenin dolmasına rağmen paranın hala gelmemesi üzerine, Çamlıcalı'nın

⁵⁰³ Ahenk, 21 Recep 1322/ 2 Teşrinievvel 1904.

⁵⁰⁴ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2306, lef 1 (14 Safer 1323/ 9 Mart 1905).

⁵⁰⁵ Fidyeye alındıktan sonra esirin bırakılması önemliydi. Zira aksi takdirde sonraki kaçırma faaliyetlerinde hiç kimse para vermek istemez ve dağa kaldırılan yakınına peşinen öldü gözüyle bakardı.

⁵⁰⁶ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2306, lef 1 (14 Safer 1323/ 9 Mart 1905).

⁵⁰⁷ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2306, lef 1 (14 Safer 1323/ 9 Mart 1905).

adamlarından biri deveci kıyafetleri giyerek Aydın'ın merkezine girmiş ve yolda gördüğü bir dilenciye az miktarda harçlık verip, götüreceği yeri tarif ettikten sonra mektubu teslim etmişti. Bu surette kendisine yeni bir tehdit mektubu gelen değirmenci istenilen paranın 1.000 liradan 1.500 liraya çıkarıldığını öğrenmişti. Üstelik mektupta, bu defa da parayı ödemezse evinin basılacağı ve kendisinin dağa kaldırılacağı da yazmaktaydı. Bu tehditler karşısında değirmenci de denileni yapmıştı.⁵⁰⁸ Çamlıcalı'nın zikredilen tüm bu suçlarını sıralayan İngiliz Konsolos Vekili, cümlelerini şu sitem ve taleple bitirmişti:

“En başta anlayanlardanım ki Musaoğlu (Çamlıcalı Hüseyin) rüfekaıyla şu aralık Aydın civarında bir yeredir buna ise hiç taaccüb etmem zira bütün jandarma heyetinin bütün mevcudiyeti şehrin muhafazasına gayr-i kâfi iken aç kalan dememek için muntazam maaş alamayan hükümetin memurları kendilerini düşünmekten ahalinin salahatiyle meşgul olabilirler mi işbu ahaval-i müesife üzerine kemal-i süratle nazar-ı dikkatinizi celb ve bu çetenin takip ettiği tarik-i sakimin önü kesilerek bu memleketin gayr-i kabil-i tahammül olan haletler düzeltilmesi zımında nüfuzunuzu istimal buyurmanızı rica eylerim.”⁵⁰⁹

Müfrezelerin ve idari görevlilerin, ahalinin sıkıntılarına merhem olamadıkları ortadaydı. Konsolosların da, ticari çıkarlarının olduğu Batı Anadolu'nun asayışı ile yakından ilgilenmeleri gayet doğaldı. Ancak ilginç olan Çamlıcalı Hüseyin gibi deneyimli bir efenin, taşıdığı riske rağmen aynı mıntıkada neden bu denli arka arkaya eylem yaptığı sorusuydu. Tahmin yürütecek olursak bir eşkıya reisi, bu tarz haraç taleplerini arka arkaya sıralıyorsa bunun iki nedeni olabilirdi. Ya tamamen parasız kalmıştı ki, bu Çamlıcalı Hüseyin gibi büyük işler yapan ünlü bir çete reisi için pek de mümkün değildi ya da affa çıkacaktı ve af sonrası bütün suçlarının affedileceğini bildiği için, kır serdarlığı sırasında sıkıntıya düşmemek adına dünyalığını topluyordu. Nitekim konsolos vekilinin şikayet mektubunun üzerinden yaklaşık bir ay sonra yaşanan bazı gelişmeler bize bu sorunun cevabını verecekti.

2.6. 1905 Tarihli Büyük Eşkıya Affı

Eşkıyaları af sürecine getiren bazı özel nedenler bulunmaktaydı. Araştırma alanımızı kapsayan tarihleri ele alacak olursak eşkıyalık yapmanın şüphesiz küçük çaplı rençberliğe göre maddi getirileri kıyaslanamayacak derecede fazlaydı. Ancak gerek zorlu dağ yaşamı,

⁵⁰⁸ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2306, lef 1 (14 Safer 1323/ 9 Mart 1905).

⁵⁰⁹ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2306, lef 1 (14 Safer 1323/ 9 Mart 1905).

gerekse devlet eliyle ya da rakip çetelerin pususu neticesinde öldürülme ihtimali pek çok eşkıyanın af fırsatını memnuniyetle karşılamasına sebebiyet veriyordu. Büyük ve güçlü çeteler bu konuda pazarlık payı bırakırken ve kimi zaman da şartlarının kabulünün adına vahşiyane surette eylemler yaparken, güç kaybedenler ise araçlar bulup amiyane tabirle postu kurtarmaya çalışıyorlardı. Nitekim 1905 yılının Mart sonlarında da böylesi bir durum yaşanmış ve gerek müfrezelerle girdikleri çatışmalarda adam kaybetmeye başlayan gerekse takipten bunalan İnce Mehmed, Gökdeli Mehmed ve Çamlıcalı Hüseyin gibi Aydın Vilayetinin büyük eşkıya reisleri, önemli araçları devreye sokarak kendileri ve zeybekleri için af talebinde bulunmuşlardı. Bu gelişmenin ardından Vali Kamil Paşa, oğlu Bahriye Miralayı Said, Belediye Reisi Eşref Paşa, Vali Paşa'nın özel doktoru Mustafa Bey ve Meclis-i İdare-i Vilayet Başkâtibi Ahmed Bey ile birlikte Ödemiş'e gitmiş ve durumu üç gün boyunca yerinde inceledikten sonra da İzmir'e geri dönmüştü.⁵¹⁰ Gerekli tetkikin yapılmasının ardından da *"eşkıyanın def" ve tenkili tedabirinin henüz semeredar-ı muvaffakiyet olmadığı* için *"münakalat ve muamelat-ı ticariyenin sektedar olduğu..."*⁵¹¹ belirtilmiş affın vilayet için hayırlı olacağı konusundaki kanaati de eklenip Yıldız Sarayına durum arz edilmişti.⁵¹² Talebin Sultan tarafından makul görülmesinin akabinde de çeteler için genel bir af hazırlığına girişilmişti.⁵¹³ Öncelikle Alaşehir eşrafından Mütevellizade Tefvik Bey aracılığıyla, 8 Mart 1905 tarihinde Gökdeli Mehmed ve yedi zeybeği, hemen ardından da babaları Tireli Hacı Ali Paşa gibi *"eşkıya hamisi"* olmayı seçen Sadık Bey ve Salihli Kaymakamı Refik Bey'in aracılığıyla, 24 Nisan 1905 tarihinde Çamlıcalı Hüseyin ve sekiz zeybeği için af kararı çıkmıştı.⁵¹⁴ Çamlıcalı Hüseyin ve zeybeklerinin affı Ahenk gazetesinde şu cümlelerle duyurulmuştu:

*"Bir müddetten beri Ödemiş ve Aydın cihetlerinde icra-yı şekavet eden Musaoğlu Hüseyin ile sekiz nefer refiki bu kere hükümet-i seniyyeye dehalet ve istiman eylemelerine mebni canib-i sami-i vilayetpenahiden vaki olan arz ve işar üzerine merkumların hukuk-u umumiye cihetinden afvlarına irade-i seniye-i hazret-i hilafetpenahi şeref müteallik buyrulmuştur."*⁵¹⁵

⁵¹⁰ Ahenk, 9 Safer 1323/ 15 Nisan 1905; Ahenk, 12 Safer 1323/ 18 Nisan 1905. Kamil Paşa'nın, oğlu Said Paşa ve maiyetiyle birlikte yaptığı teftişlerden biri için bkz. Ekler: Görsel 13.

⁵¹¹ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, lef 1 (14 Safer 1323/ 20 Nisan 1905).

⁵¹² B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, lef 1 (14 Safer 1323/ 20 Nisan 1905).

⁵¹³ B.O.A., B.E.O., A.V.G.D., No: 105-18/6.

⁵¹⁴ Ahenk, 19 Safer 1323/ 25 Nisan 1905.

⁵¹⁵ Ahenk, 19 Safer 1323/ 25 Nisan 1905.

İki büyük eşkıya reisinin af protokolünün hazırlandığı günlerde vilayette asayişin sağlanması adına diğer çetelerin afları da peşpeşe gelmişti. Böylelikle; 3 Nisan'da Mandalı Osman Çetesi, 18 Nisan'da Siyekli İbrahim Çetesi, 7 Mayıs'ta Tokalıoğlu Çetesi, 10 Mayıs'ta Şaki İbrahim Çetesi, 18 Mayıs'ta Tuzluoğlu Remzi Çetesi, 29 Mayıs'ta Delioğlanoğlu Çetesi, 31 Mayıs'ta Abdullah Çavuşoğlu Mehmed Çetesi, 20 Haziran'da Kaçaroğlu İsmail Çetesi, 5 Eylül'de Halil İbrahim Çetesi, 4 Ekim'de Mısıroğlu Mehmed Çetesi affedilmişti.⁵¹⁶ Nisan ile Eylül ayları arasında gerçekleşen bu af sürecinde, söz konusu çeteler dışında toplamda 56 çete daha dağ yaşamından vazgeçerek silahlarını teslim etmişti.⁵¹⁷ Bu tarihlerde af protokolü imzalayanlar dışında bireysel teslimiyetler de gerçekleşmişti. Örneğin Nisan ayının sonlarında, “*Reji Kolcusu Arif'in katili ve eşkıya reisi Arnavut Süleyman'ın refiki*” olarak nitelendirilen Kürt Osman Çavuş, Eşme Hükümet Konağı'na gelerek af talebinde bulunmuş ve teslim olmuştu.⁵¹⁸ Seyrekli Ethem, Muhacir Raşit, Salihbeşoğlu Salih ve Adalı Mehmed adlı eşkıya reisleri de bağışlanan isimler arasındaydı.⁵¹⁹ Ayrıca bölgedeki ismi verilmeyen iki çetenin daha bağışlanma talebinde bulunduğu, tüm bu eşkıya gruplarının yanı sıra mensup oldukları çetelerden ayrılan dört zeybeğin de, dağ yaşamından vazgeçerek teslim oldukları rapor edilmişti.⁵²⁰

2.6.1. Eşkıya Afları Sonrası Çarpıcı Bir Eleştiri: Kaymakam Servet Bey'in Teftiş Raporu

Ünlü eşkıya çetelerinin toplu olarak affedilmesinin ardından kimi yerlerde yüksek perdeden dile getirilen eleştirilerin artması üzerine gerek vilayet dahilindeki eşkıyalığın nedenlerinin açığa çıkartılması, gerekse af törenlerinin ahali nezdindeki yansımalarının tespiti için öncesinde raporlarına değindiğimiz Kaymakam Servet Bey görevlendirilmişti. 3 Mayıs 1905 tarihinde İzmir'e ayak basan⁵²¹ Kaymakam Servet Bey'in gerekli gözlemleri yaptıktan sonra kaleme aldığı “*Aydın Vilayetinde cereyan eden muamele-i istiman*” başlıklı raporundan öğrendiğimize göre; Gökdeli Mehmed'in affından 15 gün önce vilayetin palamut aşar memuru

⁵¹⁶ B.O.A., B.E.O., No:109, s. 289, Hüküm No: 105.

⁵¹⁷ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109; B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-24/2384; B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-24-2379; B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-25/2420; B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-24/2403; B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-25/2412-No: 86-25/2415. Ayrıca bkz. *Ahenk*, 28 Safer 1323/ 4 Mayıs 1905; *Ahenk*, 5 Rebiülevvel 1323/ 10 Mayıs 1905; *Ahenk*, 9 Rebiülevvel 1323/ 13 Mayıs 1905; *Ahenk*, 16 Rebiülâhîr1323/ 20 Haziran 1905; *Ahenk*, 30 Rebiülâhîr 1323/ 4 Temmuz 1905.

⁵¹⁸ *Ahenk*, 15 Safer 1323/ 21 Nisan 1905.

⁵¹⁹ *Ahenk*, 12 Safer 1323/ 18 Nisan 1905.

⁵²⁰ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2360, 1. def 1 (14 Safer 1323/ 20 Nisan 1905). Teslim olmakta direnen Ali Mollaoğlu Koca Ali, Tuzcuoğlu Mehmed ile kardeşi Hasan Ali, Salihoğlu Mehmed ve Genç Mehmedoğlu Hafız Mehmed adındaki eşkıya reisleri de adamlarıyla birlikte müfrezeler tarafından ele geçirilmişlerdi. Bkz. *Ahenk*, 27 Safer 1323/ 3 Mayıs 1905; *Ahenk*, 5 Rebiülevvel 1323/ 10 Mayıs 1905.

⁵²¹ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109. (H. 1323/ M. 1905).

olan, aynı zamanda da Vali Paşa'nın özel kâtipliğini yapan Şevket Bey, Alaşehir'e gitmiş ve Mûtevellizade Tevfik Bey'in evinde, eşkıya reisi Gökdeli Mehmed ile görüşmüştü. Alaşehir Kaymakamı Rasih Efendi'den dahi gizli yapılan bu görüşme neticesinde belirlenen af şartları Vali Paşa'ya bildirilmiş, valilikte anlaşma şartlarının kabulünü onaylamıştı. Protokülün hazırlanmasının ardından da Alaşehir Kaymakamı durum hakkında bilgilendirilmişti. Şifahen affedildikleri bildirilen Gökdeli Çetesi de, 17 Nisan 1905 tarihinde af protokülü için Alaşehir'e gelmişti. Kendilerine, af için aracı olan Mûtevellizade Tevfik Bey eşlik etmiş ve çete üyeleri pür silahlı bir şekilde Hükümet Konağı'nın avlusundan girmişlerdi. Gökdeli'nin zeybekleri, kapıdaki Jandarma nöbetçilerine “*Efe, nöbeti biz bekleyelim*” demişler ve nöbetçileri içeriye göndermişlerdi. Bununla da yetinmeyen zeybekler, nöbetçileri gönderdikten sonra dış kapıda, Hükümet Konağı'nın avlusunda, binanın içindeki merdivenlerde ve üst kat sofalarında tertibat alıp silahlı nöbet tutmaya başlamışlardı. Bu denli tedbirde şüphesiz pusuya düşürülme korkusu vardı. Gerekli güvenlik önlemleri alındıktan sonra Hükümet Konağı'na giren Gökdeli Mehmed ve kurmayları, ellerinde martini tüfekleri bulunduğu halde Alaşehir Kaymakamı'nın odasına girip oturmuşlardı. Bu sırada, konağın karşısına düşen yolun her iki köşe başında da iki silahlı zeybek nöbet tutup etrafı kolaçan etmişti. Bu denli tedbir ve tedirginliğin olduğu bir günde, af töreni sonrası beyanat veren Alaşehir Kaymakamı Rasih Efendi, durumun hassaslığı ile ilgili şunları söylemişti:

*“O hengâmede eğer civar bir yerden eşkıya silah sadasına benzer bir ses işitseler vuku bulacak müdhiş feciayı göz önüne getirib korkumdan ödüm kopuyordu.”*⁵²²

Kaymakamla görüşmelerinin ardından Gökdeli Mehmed reisliğindeki zeybekler, yine aynı tedbirle Hükümet Konağı'ndan ayrılmışlar ve büyük bir gösterişle sokaklardan geçip, kendilerine aracı olan Tevfik Bey'in konağına geçmişlerdi. Elbette kaldıkları süre zarfında konağın çevresini de sarmışlar ve her an baskın yiyeceklermiş gibi tetikte beklemişlerdi. Gündüzleri de tedbiri elden bırakmayarak çarşı ve pazarda dolaşmışlardı. O günlerde Tevfik Bey, Sarıkız Suyu adındaki mesire alanında zeybekler için bir kuzu çevirme ve helva ziyafeti vermişti. Sonrasında da mesire alanındaki Ilıca binasında, Alaşehir Kaymakamlığından yetkililer ile Gökdeli Mehmed ve zeybekleri birlikte fotoğraf çekilmişlerdi. Servet Bey'in ifadeleriyle “*Fotoğrafçı getirdilib göğsündeki nişanın uluvv-ü kadrini ve bulunduğu silk-i celilin şeref ve haysiyetini idrak ve muhafazadan aciz bir zabitle*

⁵²² B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/M. 1905).

Alaşehir'in bir takım beğleri ve beğzadeleri merhum haydud bozuntusu esafil ile beraber sandalyelerde oturub resimlerini çıkartarak bunların halka karşı büsbütün şımarmalarına sebebiyet vermişlerdi."⁵²³ Hatta bu sırada tepki çeken bir olay yaşanmış ve "mesirede oturdukları sırada uzakdan dağlardan geçmekte olan asakir-i şahane devriye kollarını gören efeler derhal avcı şeklinde pusulara dağılıb ve tüfenklerini dayayıb küstahane bazı nümayişlerde bulunmuşlardı."⁵²⁴ Bu ziyafetin ardından, yaklaşık 20 gün Alaşehir merkezine inmeyen Gökdeli Mehmed ve adamları, 9 Mayıs günü silahlı bir şekilde Alaşehir'e gelmişler ve çarşıda gezmişlerdi. Ancak o sıralarda Salihli'nin Poyraz ve Mersinli köylerinde baş gösteren eşkıyalık vakalarından mütevellit, Gökdeli Mehmed'i tanımayan Alaşehirli Hristiyan eşraflar, baskın var zannederek korkuya kapılmışlar ve kaymakamlığa koşmuşlardı. Bu olaydan dört gün sonra yine Gökdeli ve adamları şehir merkezinde görülmüş ve cuma namazını kılmak üzere camiye gitmişlerdi. Caminin çevresinin silahlı zeybeklerce korunması ise ahalide şaşkınlık yaratmıştı. Aynı gün Vali Kamil Paşa, özel treniyle Alaşehir'e gelmiş ve zeybeklerin misafir olduğu Tevfik Bey'in konağını ziyaret etmişti. Vali Paşa ile maiyeti konağın selamlık dairesine geçmiş, kalabalık nedeniyle misafirlerin bir kısmı da Mütevellizade Tevfik Bey'in akrabası Mütevellizade İzzet Ağa'nın konağına nakledilmişti. O gün Alaşehir'de olan Servet Bey'in izlenimlerine göre, gece olunca Gökdeli Mehmed ve adamları da Vali Paşa'ya takdim için konağa çağrılmıştı. Gökdeli ve zeybekleri de, eşkıyalık zamanı giydikleri kıyafetleri üzerlerinde olduğu halde ve tepeden turnağa silahlı bir şekilde Vali Paşa ve maiyetinin huzuruna çıkmışlardı. Sonrasında da aflı zeybeklerin bazıları sokak başında, geçitlerin önünde, kapılarda ve merdiven başlarında nöbet tutup kendilerini güvene aldıktan sonra, birer birer Kamil Paşa'nın bulunduğu odaya girmişler ve Paşa'nın elini öpüp huzurdan ayrılmışlardı. İçeriden çıkan zeybek hemen gidip diğer çete üyesinin nöbetini devralıyor, nöbetini devreden zeybek de içeri giriyordu. Böylelikle nöbet tutulan alanlar boş bırakılmıyordu. Af törenini resmi erkândan Kamil Paşa'nın oğlu Said Bey, Manisa Naibi Haydar Efendi, İzmir Belediye Reisi Eşref Paşa, Tabib-i Hususi-i Vilayet Mustafa Bey, çete ile ilk görüşmeyi gerçekleştiren Şevket Bey, iki jandarma binbaşısı ve yaverlerle yardımcılarının yanı sıra çok sayıda polis ve jandarma da izlemişti. Netice olarak Alaşehir Hükümet Konağı'ndaki af protokolünden 26 gün sonra gerçekleşen bu törende, Gökdeli Mehmed ve zeybekleri, Vali Kamil Paşa'nın duasını alarak devlet himayesine girmişlerdi.⁵²⁵

⁵²³ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

⁵²⁴ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

⁵²⁵ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

Devlet erkânı ve zeybeklerle yapılan bu görüşmenin ertesi günü, eşkıyaların af törenleriyle ilgili rapor tutmaya devam eden Servet Bey, Takip Müfresi Kumandanı Jandarma Binbaşısı Ankaralı Hüseyin Ağa ile de görüşmüştü. Kumandan Hüseyin Ağa'nın af ve affa aracı olan Mütevellizade Tevfik Bey ile ilgili görüşleri şunlardı:

“Şu Tevfik Beğın Allah belasını versin. Akşam eşkıyayı getirib Vali Paşa'ya çıkardı. Herifleri büsbütün şımarttı. Bunlar ellerinde tüfenklerle gece vakti konakdan avdetlerinde sokakta bir aks olacak ya, askerin devriye koluyla karşı karşıya gelmesinler mi? Geceleyin kol bunları tanımaz. Az kaldı pek büyük bir fenalık zuhur edecekti. Koşduk, kolu dağıtdık ve o civarlarda devriye gezmesini men etdik.”⁵²⁶

Servet Bey'in tespitlerine göre, Gökdeli Mehmed ve efradının böyle şaşaalı bir şekilde affedilmelerinden en fazla rahatsızlık duyan kesim, takip müfrezelerinde görev yapan zaptiyeler olmuştu. Kendisi, konuyla ilgili şu cümleleri kurmaktadır:

“Yine aynı günde Alaşehir daire-i askeriyesine gitmişdim. Gökdeli Çetesinin böyle müsellahan camilere duhul ve sokaklardan mürur ile çarşılarda, dükkânlarda oturmalarından utanıb bir yere çıkamaz olduklarını zabitan teessürle bildirdiler ve böyle eşhas-ı müsellahaya karşı edilecek muameleyi kumandanlıktan sordukları halde cevap alamadıklarını da ilaveten der-meyan eylediler.”⁵²⁷

Gökdeli'nin yanı sıra 15 Mayıs 1905 tarihinde, Salihli mıntıkasında şekavette bulunan eşkıya reisi İsmailoğlu⁵²⁸ ve İnce Mehmed çeteleri de affa uğramıştı. Bu iki çeteyle Vali Paşa'nın doğrudan görüştüklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Servet Bey'in aldığı istihbarata göre, söz konusu af günü, Vali Kamil Paşa ile maiyetinden Manisa Naibi Haydar Molla, Eşref Paşa, Said Bey, Şevket Bey ve Tevfik Bey Alaşehir'de, Pavlos adında bir Rum'un evinde ziyafet sofrasına oturmuşlardı. İlginçtir aynı saatlerde, İsmailoğlu ve İnce Mehmed çeteleri de, ziyafet verilen yere üç saat mesafede, yine Rum Pavlos'a ait Yeni Çiftlik adında bir çiftlikte konaklamışlardı. Dolayısıyla aralarında gizli bir görüşme olmuş olması muhtemeldi. Netice olarak aynı gün, İnce Mehmed ve İsmailoğlu çeteleri de tıpkı Gökdeli Mehmed Çetesi gibi silahlı bir şekilde Alaşehir Hükümet Konağı'na gidip, kapı, merdiven ve sofalara kendilerinden nöbetçiler yerleştirdikten sonra af protokollerini

⁵²⁶ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

⁵²⁷ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

⁵²⁸ İsmailoğlu Çetesinin Manisa-Alaşehir'deki eşkıyalık faaliyetleri için bkz: B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-35/3413. (H. 1323/ M. 1905).

kaymakamla tamamlamışlardı. Affin ardından da silahlı bir şekilde çıkıp sokaklarda dolaştıktan sonra Tevfik Bey'in konağında fotoğraf çekilmişlerdi.⁵²⁹ Ardından da Mûtevellizade Akif ve Mûtevellizade Raşid Beyler, çeteleri önce Sarıkız Suyu Mesiresi'nin kahvehanelerine, iki üç saat sonra da bir düğün evine götürmüşlerdi. Gidilen düğün, tanınmış eşraflardan Ethem Bey'in, bir hafta boyunca süren düğünüydü. Eğlenceler sırasında, görgü tanıklarının beyanıyla “*cemiyetde iyş ü işret ederek çalgılar Zeybek havası çalib pür silah şakiler köpürerek oynadıkça, meduvin ve zevat-ı mevcude alkışda devam etmişlerdi.*”⁵³⁰

23 Mayıs tarihinde, Servet Bey'in gözlemine göre, Alaşehir'de, affedilmiş olan üç çeteden toplam 25-26 kadar silahlı zeybek kol gezmekteydi. Bu arada Alaşehir'in yanı sıra Aydın'da da af törenleri gerçekleşmişti. Nisan ayının sonlarında, Alaşehir'de, müttefik olduğu Gökdeli Mehmed Çetesine eşlik eden Çamlıcalı Hüseyin ve zeybekleri, Mayıs başında Aydın'a gelmişlerdi. Çamlıcalı Çetesinin af töreni de tıpkı diğer büyük çetelerinki gibi gösterişli olmuş ve tıpkı Gökdeli Mehmed'in affındaki gibi gövde gösterisi yapılmıştı. Üstelik Çamlıcalı Çetesinin affına, Pazar gününe denk gelmesi hasebiyle müthiş bir kalabalık eşlik etmişti. Servet Bey'in raporundan öğrendiğimize göre, tren istasyonundan hükümet konağına dek yollarda Müslüman, Hristiyan ayırt etmeksizin ahalinin hıncahınç bir kalabalık oluşturması, hatta bazı konsolosların dahi af törenini izlemeye gelmesi akıllara kazınmıştı. Daha ilginç böylesi bir debdebeyle kalabalığın arasından atlarıyla aheste aheste gelen Çamlıcalı Hüseyin Çetesi, mutasarrıflık binasının önünde nöbet bekleyen Arnavut zabtiyeler tarafından şaşkınlıkla izlenmiş ve nöbetçiler gelenlerin önemli bir askeri efrad olduğunu düşünerek selam durmuşlardı.⁵³¹ Çamlıcalı Hüseyin ve zeybekleri de af protokolünün yapılmasının ardından, resmi onay gelene kadar bir müddet Hacı Alipaşazade Sadık Bey'in konağında misafir kalmışlardı. Bu süreçte de yine zeybek kıyafetleriyle ve silahlı bir şekilde Söke kazasını gezip, dolaşmışlardı. Hatta bu geziler sırasında, artık “müstemen”, yani “aflı” unvanını alan müsellağ zeybek grubu, çarşıda dükkânlara girdiği zaman, dükkân sahipleri “*Efem ne emredersiniz?*” diyerek saygıyla ayağa kalkmışlardı. Bu durumu eleştiren Servet Bey, ayrıca daha ciddi bir durumun da altını çizmişti. Sokaklarda çocuklar “*eşkıya oyunu*” adıyla bir oyun icat etmişlerdi. Buna göre çocuklardan kimi ellerine sopa alıp “zeybek” ve “efe” oluyor, kimiye dağa kaldırılmış köylü rolüne

⁵²⁹ Gökdeli Mehmed Çetesinin, 1905 yılındaki büyük eşkıya affı sırasında, Alaşehir'de çektiği hatıra fotoğrafı için bkz. Ekler: Görsel 10.

⁵³⁰ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

⁵³¹ “Çetelerin daire-i mutasarrıfiyeye girerken meydan kapısındaki nöbetçi Arnavut zabtiyelerin ne geldiğini bilmeyerek samime-i garabet olmak üzere selam durmaları gibi hallerin vukuudur.” Bkz. B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

bürünüyor ve bu surette daha o yaşlarda eşkıyalığa yelteniyorlar, heves ediyorlardı.⁵³² Servet Bey'e göre bu durumun en büyük müsebbibi af törenlerinde eşkıyalara karşı müsamahakâr tavır takınan resmi görevlilerdi.

Servet Bey'in ardından bölgeye gönderilen Askeri Teftiş Komisyonu Üyesi İbrahim ve Mehmed Beyler de, 17 Haziran 1905 tarihinde benzer bir rapor hazırlamışlardı. Yapılan teftişin sonucunda, İzmir'de eşkıyaların cebren ele geçirilmeleri sanki mümkün değilmiş ve hükümet kuvvetleri yetersizmiş gibi “*acayip bir usulle*”⁵³³ af törenlerinin gerçekleştirilmesi, bununla da yetinilmeyerek aflı zeybeklerin çete takibine çıkarılacak olması sert bir dille eleştirilmişti. Raporun devamında da yine aflı zeybeklerin silah ve cephaneleriyle çarşı ve pazarda gezmelerine izin verilmesinin bölge halkının nazarında eşkıyaların ehemmiyetini arttırdığına ve manevi açıdan eşkıyalığa bir kapı açıldığına değinilmiş; sonrasında da bu usulün bir an önce ıslah edilmesi gerektiği, kesin çözümün ise vilayetin Mentеше, Söke ve Ödemiş cihetlerinde gezinen eşkıya çetelerinin tasfiye edilmesiyle elde edilebileceği dile getirilmişti.⁵³⁴

Esasında sunulan raporlarda büyük ölçüde haklılık payı bulunmaktaydı. Dağdaki eşkıyayı affederek vilayetteki eşkıyalığı sona erdirmeyi amaçlayan devlet stratejileri böylesine bir yan etki gösterebiliyor; affa uğrayan zeybeğin tövbe şekli, ona heveslenen köy çocuğunun suça teşvikine ortam hazırlayabiliyordu. Devletin eşkıyaları affetmesi nedeniyle huzursuzlukların yaşandığı, sert tepkilerin dillendirildiği zamanlar da olmuştur ki, şikâyet edenlerin birçoğu bu konuda haklı nedenlere sahipti. Detaylarını bir önceki bölümde verdiğimiz zeybek katliamını ortaya çıkaran sebeplerin başında da aflı zeybeklerin, devletin desteğini de arkasında hissedip bir nevi resmi eşkıyalık yapmaları gelmekteydi. Netice olarak tarih bir kez daha tekerrür edecek ve aflı eşkıyalardan bazılarının fevri tavırları, af kararlarının eleştirilmesine imkân tanıyacaktı.

⁵³² “Müstemen namını alan müsellah eşkiyanın çarşılarından mürurlarında dükkânlarda oturan ahali-yi mutia-yı hazret-i padişahi tazimen ayağa kalkmakda ve bir dükkana girince “*efem ne emr edersiniz ...*” demekde ve sokaklarda çocuklar dahi “*eşkiya oyunu*” namıyla kimisi sergerde ve kimisi dağa kaldırılmış köylü kıyafet ve heyetini taklid ve iltibas edib daha o yaşlarda irae-i tavr-ı şekavete yeltenmektedirler ki müstemen-i eşirranın halk üzerinde ve bahusus efkar-ı etfalde bu yolda bir tesir-i diğer husule getirmekte olması hep emr-i istimanda vilayetçe müttehiz tedabbln netayic-i seyiesinden (dir)...” Bkz. B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

⁵³³ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

⁵³⁴ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109 (H. 1323/ M. 1905).

2.7. Eşkya Afları Sonrası Batı Anadolu'da Baş Gösteren Asayişsizlik

Kır Serdarı Çakırcalı Mehmed Efe, pek çoğu kendisine düşman olan çetelerin af kararlarının gelmesi üzerine yukarıdaki satırlarda detaylarından bahsettiğimiz disiplinsizliklerini ve gasplarını arttırmış ancak bardağı taşıran son damla, düşmanı Çamlıcalı Hüseyin'in af töreni sonrası yaptıkları olmuştu.

Çamlıcalı ve zeybeklerinin Aydın'daki gösterişli af töreni sonrasında, Ödemiş'e dönüş yolunda fırsat kollayan Çakırcalı, Tire-Kireli köyünden Kör İmam adındaki bir yatağının ihbarı sonrası, 7 Mayıs 1905 tarihinde, Ödemiş-Mendegüme yolundaki Çayırköy mezarlığının altında pusu kurmuştu.⁵³⁵ Saatler sonra, aflı zeybek kafilesinin görülmesinin ardından açılan ilk ateşte Çamlıcalı grubundan Çamlıcalı Şakir ve Zührekarioğlu İbrahim vurulmuş; o sırada en arkada olan Çamlıcalı Hüseyin ise atından atlayıp, bir taşın ardına sığınmıştı. Sonrasında şiddetlenen çatışma neticesinde Çamlıcalı Hüseyin'in kardeşi Çamlıcalı Süleyman'ın⁵³⁶ yanı sıra aflı zeybeği Bozcayakalı Mahmudoğlu ve kılavuzu Adagümelî Hasan, Çakırcalı Çetesi tarafından öldürülmüş; buna karşılık keskin nişancılığıyla tanınan Çamlıcalı da, Çakırcalı'nın en önemli adamlarından Çoban Mehmed'i vurmuştu.⁵³⁷ “*Gocaman'ı (Çamlıcalı Hüseyin) kaçırdık, acele ettiniz!*” diyerek adamlarını azarlayan Çakırcalı, çatışmanın en hararetli anında “*Gahpe (Kahpe) soğancısı çık meydana!*”⁵³⁸ diye bağırp, Çamlıcalı Hüseyin'i tahrik edecek cümleler kursa da tecrübeli bir eşkıya reisi olan Çamlıcalı açık vermemişti. Karanlığın çökmesinin ardından da çatışma nihayetlenmiş ve Çamlıcalı ile Çakırcalı grupları, ölülerini yanlarına alarak tedbirli bir şekilde geri çekilmişlerdi. Söz konusu çatışma, Ödemiş Kaymakamı Hilmi Bey tarafından valiliğe, aradaki düşmanlık bilindiği için öncesinde defalarca uyarılan Kır Serdarı Çakırcalı'nın söz dinlememesine dem vurularak, “*bunca tebligât ve ihtarâta karşı Çakırcalıoğlu Mehmed'in dünkü gün Mendegüme karyesinde ahiren dehâlet eden Çamlıcalı Hüseyin ile müsâdeme eylediği ve Merkur Hüseyin'in rüfekâsından iki ve ahaliden dahi iki*

⁵³⁵ Çamlıcalı Hüseyin sonrasında, kendisini ihbar edenin Kör İmam adındaki şahıs olduğunu öğrenmiş ve intikam amacıyla Tire'nin Kireli köyünü basmıştı. Efenin geldiğini öğrenen Kör İmam evin arka camından atlayarak canını kurtarmış ancak Çamlıcalı kendisini bulamayınca ihbarcının köydeki tüm ailesini ve köylülerini katletmişti. Bkz. Şevket Koçak, 29 Ağustos 2018 tarihli mülakat.

⁵³⁶ Çamlıcalı Süleyman ağabeyi Çamlıcalı Hüseyin'in af töreni için kafileye katılmıştı. Kendisi çete mensubu değildir.

⁵³⁷ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-24/2324.; B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-24/2347 - No: 86-24/2382 (H. 1323/ M. 1905).

⁵³⁸ Ödemiş-Çamlıca köyü genel olarak soğancılıkla geçimini sağlardı. Çakırcalı da, Çamlıcalı Hüseyin'i devamlı surette “*Soğancı*” olarak anar ve bu surette aşağılamaya çalışırdı. Bkz. Şevket Koçak, 29 Ağustos 2018 tarihli mülakat.

*kimsenin mecruh olduğu...*⁵³⁹ cümleleriyle bildirilmişti. Yine aynı telgraftan öğrendiğimiz üzere; çarpışma alanına Mülazım Şaban Efendi kumandasında bir müfreze gönderilmiş ve gece de destek amacıyla süvariler çıkarılmıştı. Nitekim kısa bir tahkikat sonrası, Çakırcalı'nın çatışma sonrasındaki tavırlarının da “*tekrar şekavete çıkacağına delâlet etmekte olduğundan*” bu defa da kendisine bir şey yapılmazsa affa uğrayan diğer eşkıyaların da bu durum karşısında tekrar dağ yolunu tutacağı rapor edilmişti. Ödemiş Kaymakamı Hilmi Bey de bu sebeplerden ötürü valilikten “*kendisine bir ders-i te'dib verilmek üzere ya takib ve taharrisine veyahûd bir hafıye-i kuvve-i külliye ile basdırılmasına ve bu suretle vücud-ı habâset-i aludının ortadan kaldırılmasına müsaade buyrulması maruzdur.*”⁵⁴⁰ cümleleriyle, Çakırcalı üzerine müfreze göndermek konusunda izin talep etmişti. Valiliğin de bu talebi makul bulması ve izin vermesi üzerine⁵⁴¹ Çakırcalı tekrar “şaki” konumuna düşmüş⁵⁴² ve böylelikle 7 Mayıs 1905 tarihinde, ünlü eşkıya reisinin dağ serüveninin ikinci perdesi başlamıştı.

Eli kanlı çetelerin affedilmesinin ve Çakırcalı'nın tekrar dağa çıkmasının akabinde Vilayet Takip Kumandanlığına atanan Kara Said Paşa, 1905 yılının Mayıs ayında, yanında bir fırka nizamiye askeri ve Bulgar eşkıyaların takibinde şöhret kazanmış Yüzbaşı Arnavut İsmail Ağa ile birlikte Aydın Vilayetine gelmişti.⁵⁴³ Kara Said Paşa'nın emriyle, Selanik'ten getirilen bu deneyimli ekibin yanı sıra eşkıya takibinden mesul jandarmalar da gelişmiş martini tüfekleriyle teçhizatlandırılmıştı.⁵⁴⁴ Ön hazırlığın tamamlanmasının ve topografya haritalarının detaylıca incelenmesinin ardından Kara Said Paşa ilginç bir hamle yapmış ve emrindeki müfrezelerin yanı sıra yeni affedilen ünlü eşkıya reislerini de Çakırcalı Çetesinin takibi için görevlendirmişti. Söz konusu durumu Saray Başkitabetine de bildiren Kara Said Paşa, bir raporunda oldukça ilginç bir bakış açısı ortaya koymuştu. Paşa'ya göre “*Mazhar-ı afv-ı âli olan Çakırcıoğlu*”nun hasımları olan “*çetelerin esasen eşkıyalığa çıkmaları, hem Çakırcıoğlunun husumetinden nefislerini muhafaza etmek ve hem de merkumdan intikam almak maksadı*”⁵⁴⁵ ileydi. Dolayısıyla söz konusu şahıslar, “*Çakırcıoğlunun derdesti derece-i vücubda görünmüş*”⁵⁴⁶ ve çeteye mücadelede kullanılacaklardı. Görüldüğü üzere Kara Said Paşa, affedilen eşkıya reislerinin Çakırcalı'ya karşı duydukları düşmanlık duygularını bir

⁵³⁹ B.O.A.,Y.EE..KP.. 24. 2382 (3 Rebülevvel 1323/ 8 Mayıs 1905).

⁵⁴⁰ B.O.A.,Y.EE..KP.. 24. 2382 (3 Rebülevvel 1323/ 8 Mayıs 1905).

⁵⁴¹ B.O.A.,Y.EE..KP.. 24. 2382 (3 Rebülevvel 1323/ 8 Mayıs 1905).

⁵⁴² B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-24/2347 - No: 86-24/2382 (H. 1323/ M. 1905).

⁵⁴³ Aydın Vilayeti Takip Kumandanı Kara Said Paşa'nın fotoğrafı için bkz. Ekler: Görsel 12.

⁵⁴⁴ *Ahenk*, 10 Rebülevvel1323/ 14 Mayıs 1905; *Ahenk*, 23 Muharrem 1323/ 30 Mart 1905.

⁵⁴⁵ B.O.A., Y.EE.KP. 25/2406, lef 1 (23 Rebülevvel1323/ 29 Mayıs 1905).

⁵⁴⁶ B.O.A., Y.EE.KP. 25/2406, lef 1 (23 Rebülevvel 1323/ 29 Mayıs 1905).

fırsat olarak görmüş ve raporunun devamında da planını açıklıkla dile getirmişti. Yine Paşa'ya göre Çakırcalı'yı yakalamanın mevcut takip kollarıyla pek de mümkün görünmemesi nedeniyle *“yerli tavşanı yerli tazı ile avlamak kabilinden olarak ahiren dehalet eden üç çetenin efradı muvakkat jandarma hizmetiyle merkumun derdestine memur edilmişti.”*⁵⁴⁷ *“Yerli tavşanı yerli tazı ile avlamak”* şeklinde mükemmel bir surette tarif edilen eşkıya takip yönteminin hayata geçmesi de pek zaman almamıştı.

Kara Said Paşa, söz konusu taktik dahilinde ilk iş olarak, Kır Serdarı Çamlıcalı Musaoğlu Hüseyin ve zeybeklerini, Çakırcalı Çetesinin takibine memur edilmiş olan Hafız İlhami müfrezesine yardımcı kuvvet olarak bağlamıştı. Kır Serdarı Çamlıcalı da, artık jandarma onbaşı ve neferi olan adamlarıyla birlikte Çakırcalı'ya bağlı küçük çeteleri yok etmeye ve çetenin yatağı olduğu tespit edilen kişileri dayaklı sorgulardan geçirmeye başlamıştı. Takibatın şiddeti arttıkça yavaş yavaş şikâyetler de gelmeye başlamış ve Mayıs sonlarında bu durum resmi bir yazışmaya *“Çakırcalı ve Musaoğlu çeteleri arasındaki çatışma kan davasına dönüştü.”*⁵⁴⁸ cümlesiyle konu olmuştu. Bu şiddetli takip süreci sonrasında, peşlerindeki takip müfrezeleri ve kır serdarları nedeniyle rahatlamak isteyen Çakırcalı Mehmed ise Tekelioğlu Mehmed, Köşklü İbrahim, Tireli Mehmed⁵⁴⁹ ve Yahyaoğlu Mehmed gibi eşkıyaların reisliğinde muavin çeteler kurmuştu.

Çakırcalı ve Çamlıcalı mücadelesinin yaşandığı günlerde vilayetin diğer noktalarında, affa yanaşmamış pek çok eşkıya grubu yağmalarına devam etmekteydi. Özellikle Mayıs ayında, Tire dağlarındaki çete sayısı olabildiğine artmıştı. *“Eşirra-yı meşhureden olup, bir müddetten beri tarik-i şekavete süluk ile Tire havalisinde geşt ü gûzar etmekte olan”* Araplı Halil, 12 Mayıs 1905 tarihinde, üç adamıyla birlikte Bayındır-Elifli köyü civarında gezinirken, kendisini gören köylüler durumu Bayındır Kaymakamı Burhanettin Bey'e bildirmişti. Kaymakam Bey de bölgeye, Alaşehir Redif Taburu'nun 1. Bölüğünden Mülazım-ı Evvel İbrahim Efendi kumandasında bulunan bir müfreze ile Kaza Zabıta Memuru Mülazım Hasan Efendi emrindeki bir miktar jandarmayı sevk etmişti. Köyün etrafının sarılmasının ardından çıkan çatışmada Eşkıya Reisi Araplı Halil ölü olarak ele geçirilmiş; çetesindeki adamları ise gece karanlığından faydalanarak kaçmayı başaramışlardı. Ancak çatışmadan iki gün sonra, çete üyelerinden Adagümeli Anaç Mestanoğlu İbrahim'in çatışmanın yaşandığı Elifli köyünün tarlalarında saklandığının haber

⁵⁴⁷ B.O.A., Y.EE.KP. 25/2406, lef 1 (23 Rebülevvel 1323/ 29 Mayıs 1905).

⁵⁴⁸ B.O.A., Y.PRK.ASK. 229/5 (6 Rebülevvel 1323/ 11 Mayıs 1905).

⁵⁴⁹ Tire'nin Akkoyunlu köyünden olan Tireli Mehmed Efe'nin zeybek kıyafetleri ve silahları Tire Müzesi'nde sergilenmektedir.

alınması üzerine, Kaymakam Burhanettin Bey takip müfrezesinin başına geçerek bizzat köye gelmiş ve tarlaların etrafını çevirtmişti. Nitekim bu hamlesi işe de yararmış ve eşkıyayı kısıkvrak yakalamıştı. Yakalanan eşkıya, Bayındır'a götürülüp sorguya alınmış, alınan bilgiler neticesinde de çete üyesi diğer iki firarinin peşine düşülmüştü.⁵⁵⁰ Bu olaydan yaklaşık bir buçuk ay sonra yine Tire'de bir başka vukuat daha duyulmuştu. Tire-Arappınarı mevkiinde gezinen Değirmenci Hüseyin Beyoğlu, Çavlak Ali, Değirmenci Yahya Hüseyin ve Hüseyinoğlu Hüseyin adlı eşkıyalar, Tire-Cambazlı köyünde oturan Pazarganoğlu Mehmed'in evini basıp 100 mecediye tutarında çeyizliğini, iki tüfeğini ve 100 mecediye kadar da akçesini çalmışlardı. Olayın haber alınması üzerine müfrezeler derhal takibe çıkarılmış ve bu saldırıyı gerçekleştiren, Hüseyin Beyoğlu ve Çavlak Ali yakalanmış, ancak diğer eşkıyalar firar etmeyi başarabilmişlerdi. Buna rağmen ısrarlı takipler devam etmiş ve neticede Hüseyinoğlu Hüseyin yakalanmış ancak Yahya Hüseyin izini kaybettirmeyi başarabilmişti.⁵⁵¹ Tireli bir başka eşkıya olan Natıroğlu Şerif de, dört ay önce karıştığı bir olay üzerine firari duruma düşmüş ve eşkıyalık yoluna sapmıştı. Çetesindeki Eskici Ömer ve Kabaoğlu Mehmed ile bir hayli can yakan çete, nihayetinde Haziran ayında yakayı ele vermişti. Alınan ihbar üzerine Çete Reisi Natıroğlu'nun evi Jandarma Takip Müfrezesi tarafından abluka altına alınmış ve teslim çağrısının reddedilmesi üzerine çıkan çatışmada Natıroğlu öldürülmüş, adamlarından Mehmed yaralı olarak ele geçirilmiş, diğer çete üyesi Ömer ise gece karanlığından faydalanarak firar etmişti.⁵⁵²

1905 yılının Temmuz ayında, Muğla Sancağı'nda bir Rum eşkıyanın adı duyulmuştu. Değirmenci iken ortağı Ornagop'la arası açılan, onu yaraladıktan sonra ceza almamak için dağ yolunu tutan, bir süre dağlarda gezinen ve basında kendisinden "şekavetçişkan"⁵⁵³ olarak bahsedilen Yani Boncuki, Muğla-Milas'ta üç kişiyi fidye amacıyla dağa kaldırmıştı. Dağa kaldırılanlardan birinin, bölgenin ileri gelen eşraflarından İzzet Ağa'nın oğlu olduğu ve karşılığında 2.000 lira fidye istendiği öğrenilmişti. Müfrezeler de vakit kaybetmeden takibe çıkmışlar ve 14 Temmuz günü, çetenin izini de bulmuşlardı. Jandarmalarla eşkıyalar arasında çıkan çatışmada Yani Boncuki ile üçünün Müslüman olduğunun altı çizilen beş kişilik çetesindeki eşkıyaların tamamı öldürülmüştü. İki ateş arasında kalan esirlerden ikisi sağ olarak kurtarılrken, Mustafa ise kurşunların hedefi olup,

⁵⁵⁰ *Ahenk*, 12 Rebülevvel 1323/ 16 Mayıs 1905.

⁵⁵¹ *Ahenk*, 24 Rebülâhir 1323/ 28 Haziran 1905.

⁵⁵² *Ahenk*, 24 Rebülâhir 1323/ 28 Haziran 1905.

⁵⁵³ *Ahenk*, 12 Cemaziyevvel 1323/ 16 Temmuz 1905.

ölmüştü.⁵⁵⁴ Eşkîya reisinin Rum, çete üyelerinin Müslüman olduğu bu ilginç çetenin tasfiyesi sonrasında bir diğer eşkıyalık olayı da Balıkesir civarlarındaki bir Laz çetesinden gelmişti. Balıkesir’de eşkıyalık yaparken hakkında gıyabi idam cezası verilen, üzerine gönderilen takip müfrezelerinden ustalıkla kurtulan, Balıkesir dışına kaçmasına rağmen peşi bırakılmayan ve müfrezelerle girdiği çatışmalardan sıyrılabilen eşkıya reisi Laz Yusuf, Kozak civarında soruşturulmaya başlanmıştı.⁵⁵⁵ Üzerine gönderilen iki takip müfrezesinin gayretleri, “*saye-i satvetvaye-i hazret-i padişahîde şerir-i merkum ile avenesinin ankarib derdest ve istisal edileceklerinde şüphe yoktur.*”⁵⁵⁶ cümlesinden de anlaşılacağı üzere basın tarafından olumlu karşılanmış, ancak takipten bir sonuç alınamamıştı.

1905 yılının Temmuz ayı ortalarında, Çakırcalı Çetesinin Menteşe’de görüldüğü konusunda bir ihbar alınmıştı. Alınan duyuma göre, çete burada iki kişiyi öldürmüş, dört kişiyi de dağa kaldırmıştı. Bunun üzerine harekete geçen müfrezeler, Çakırcalı’nın Elma Dağı’ndaki bir evde olduğu konusundaki istihbaratın ardından söz konusu evi ablukaya almıştı. Çetenin kaçma ihtimaline karşı da evin etrafına gizlice gaz yağı dökülmüş ve ateşe verilmişti. İçerideki beş kişi yanmamak ve dumandan zehirlenmemek için can havliyle kendilerini dışarı atmışlar, tüfeklerini evden çıkan adamlara doğrultan müfreze ise ihbarın yanlış olduğunu ve bu kişilerin Çakırcalı Çetesi mensupları değil tütün kaçakçıları olduğunu anlamıştı. Bu arada içeriden çıkmayan dört kişi ise yanarak ölmüştü.⁵⁵⁷ Eşkîya ile mücadelede kimi zaman bu tarz yanlışlıklar yapılabiliyor ve suçsuz insanlar da mağdur olabiliyordu. Örnek verecek olursak; Ödemiş’te eşkıyaya yataklık ettikleri iddiasıyla tutuklu bulunan Hacı İbrahimoğlu İbrahim, Kıroğlanoğlu Ali, Muhtar Hasan ve Ayanoğlu Mehmed’in, 2 Ağustos günü görülen davalarında eşkıyalara yataklık yapmadıkları, aksine eşkıyalar tarafından evleri basılıp soyuldukları için mağdur konumunda oldukları ortaya çıkmış ve hepsi serbest bırakılmıştı.⁵⁵⁸ Ertesi gün görülen davada ise eşkıyaya yataklık maddesinden dolayı tutuklu bulunan Ödemişli Molla Mehmed, Ayan Mehmed, Ayan Mehmed’in oğulları Ali ve Tahir, Koca Ahmedoğlu Mehmed ve Yörük Hasanoğlu Mehmed’in yargılamaları gerçekleşmişti. Dava sonunda sayılan isimlerden Molla Mehmed, Ayan Mehmed ve oğlu Ali’nin eşkıyalara kendi rızaları ile yataklık yaptıkları tespit edildiği için üçer yıl müddetle küreğe konulmalarına, diğer isimlerin ise suçsuz olmaları nedeniyle

⁵⁵⁴ *Ahenk*, 12 Cemaziyevvel 1323/ 16 Temmuz 1905.

⁵⁵⁵ *Ahenk*, 19 Cemaziyevvel 1323/ 23 Temmuz 1905.

⁵⁵⁶ *Ahenk*, 19 Cemaziyevvel 1323/ 23 Temmuz 1905.

⁵⁵⁷ BOA., Y.EE.KP. 26/2504 (27 Cemâziyelâhir 1323/ 29 Ağustos 1905).

⁵⁵⁸ *Ahenk*, 30 Cemaziyevvel 1323/ 3 Ağustos 1905.

serbest bırakılmalarına karar verilmişti.⁵⁵⁹ Ödemiş'te eşkıyaya yataklık ettikleri iddiasıyla tutuklu bulunanların Ağustos ayı başında görülen davalarında ise eşkıya tarafından korkutularak istemeden yardım edenler serbest kalırken, bilerek yardım edenler ise üçer yıl süreyle küreğe çarptırılmışlardı.⁵⁶⁰ Bu sırada Yıldız Sarayından gelen talimatla Çakırcalı Çetesine mensup zeybeklerin anne-baba ve eşlerinin yakalanarak sürülmelerine; ev, eşya ve hayvanlarının müsadere edilmesine karar verilmiş, ardından da köylerde Çakırcalı'nın yatağı olduğundan şüphelenilen kişilere de aynı ceza tatbik edilmişti.⁵⁶¹

Ağustos ayı başlarında, faaliyetlerinden önceki sayfalarda bahsettiğimiz Gökbelli Kara Hacıoğlu Pepe Mustafa tekrar gündeme gelmişti. Ne denli etkili bir eşkıya olduğu “*On beş seneden beri tarik-i şekavette geşt ü gûzar ve ebna-yı sebile itale-i dest-i taadi ve hasar ile bu müddet zarfında enva-ı cinayati irtikab eden*” cümleleriyle ifade edilen Eşkîya Reisi Pepe Mustafa için Muğla Dağları'na pek çok kez müfreze gönderilmiş ancak netice alınamamıştı. Jandarma müfrezesinin son takibi sırasında da çetesinin üyelerinden Muğlalı Tahir kolundan yaralı olarak ele geçirilmiş ancak kendisi kaçmayı başarmıştı. Çatışmada aldığı yara nedeniyle bir süre çetesinden ayrı durup sonra Eşkîya Reisi Cazkırılı Yani'yle beraber hareket eden Pepe Mustafa'ya yapılan bir başka baskında da çetesinden iki adamı jandarmaların eline düşmüştü. Nihayetinde 10 Ağustos günü, Muğla Mutasarrıfı Neşet Bey ve Liva Jandarma Binbaşısı Rıza Efendi, yanlarına yeterli miktarda jandarma alarak Manisa'nın Bozöyük ve Gökbel mevkilerini taramaya başlamıştı. Kısa zaman sonra da sonuç almışlar ve Pepe Mustafa Çetesi kısıpaca alınmış, bunun üzerine kaçacak yerinin olmadığını anlayan eşkıyalar silahlarını bırakarak teslim olmuşlardı.⁵⁶²

2.8. Tahir Kenan Bey'in Eşkîya Teftiş Raporu

1905 yılının yaz aylarında artan eşkıyalık olayları üzerine, Vilayet Takip Kumandanlığı, eşkıya takibi için Reji kolcularından yardım almaya başlamıştı. Zira o tarihlerde Alıcı Osman, Köşklü İbrahim, Kırılı Hüseyin, Cabiroğlu Ahmed, Koca Ali ve Koca Hüseyin gibi yeni türeyen çetelerin yanı sıra dağlarda da hâlihazırda pek çok eşkıya grubu bulunmaktaydı ve mevcut jandarmalar ihtiyacı karşılayamıyorlardı. Eşkîyalık vakalarının bu surette her geçen gün artması üzerine Vali Kamil Paşa, Vilayet Mektupçusu Tahir Kenan Bey'i Ödemiş'e göndermiş ve bir teftiş raporu hazırlamasını emretmişti. Bunun üzerine

⁵⁵⁹ *Ahenk*, 1 Cemâziyelâhir 1323/ 4 Ağustos 1905.

⁵⁶⁰ *Ahenk*, 30 Cemâziyevvel 1323/ 3 Ağustos 1905; *Ahenk*, 1 Cemâziyelâhir 1323/ 4 Ağustos 1905.

⁵⁶¹ BOA., Y.EE.KP. 26/2559 (22 Şaban 1323/ 22 Ekim 1905).

⁵⁶² *Ahenk*, 12 Cemâziyelâhir 1323/ 13 Ağustos 1905.

bölgeyi gezen Tahir Kenan Bey, 9 Kasım 1905 tarihinde çok ilginç detaylar barındıran raporunu Vali Paşa'ya sunmuştu. Raporadaki değerlendirmelere göre; her geçen gün yeni bir çetenin adının duyulduğu Ödemiş'te eşkıyalığı besleyen en önemli etken idari yozlaşmaydı. Çözümün adaletin sağlanması ve resmi icraatın hakkıyla yapılmasında olduğunu savunan Tahir Kenan Bey'e göre *“kese-i irtikablarını doldurmaktan başka emeli olmayan, insaf ve merhametden nasibi bulunmayan”*⁵⁶³ bütün kaza memurları bir an önce değiştirilmeliydi. Tahir Kenan Bey, tavsiyelerinin dikkate alınmaması durumunda bütün çabaların boşuna olduğunu da; *“Kazanın eşkıya ile malî olduğu bir vakitte, yeniden dürlü dürlü şakiler yetiştirmeğe en ziyade memurin-i hükümet say' etmiştir. Haydi, mevcut habislerin vücudları izale olunmuş, kaza külliyyen temizlenmiş bulunsun. Memurlar yine yetiştirmeğe muktedir oldukdan sonra ne hayır beklenir...?”*⁵⁶⁴ cümleleriyle dile getirmişti. Raporun devamında, nahiye müdürleri içerisinde yalnızca Ödemiş-Kelas (Kiraz) Müdürü'nün işini hakkıyla yaptığı, diğerlerinin ise yok hükmünde olduğu belirtilmiş ve özellikle Balyanbolu ile Birgi'ye değerli, namuslu, bozulmamış bir müdür atanması gerektiği konusunda tavsiyede bulunulmuştu. Tahir Kenan Bey tavsiyelerine; *“Düşündüm böyle iki müdür der-hatır edemedim. Hiç olmazsa mekteb-i idadiden çıkanlardan ve fakat birer ikişer nahiyede birer müddet müdürlük edenlerden iki müdür seçip hemen izam etmeli yahud zabıttadan polis komiserlerinden emniyet olunur iki kişiyi müdür vekili göndermeliler ki icraat yolunda cereyan edebilsin.”*⁵⁶⁵ cümleleriyle devam etmişti. Tahir Kenan Bey'in raporuna göre eşkıyalığı körükleyen ikinci neden mülki idarenin temeli olan dairelerin işlememesiydi. *“Ağlamamak kabil değil”*⁵⁶⁶ sitemiyle başlayan paragrafta, hiçbir dairede muntazam kayıt bulunmaması, mahkemelerin ne kadar sanık, ne kadar mahkûm, ne kadar firari var bilememesi; polis dairesinin evraklarının perişan olması, nüfus dairesinin askerlik işlemlerini takip etmesine rağmen asker kaçaklarını şubeye bildirmemesi, askerlik şubelerinden gelen belgelerin eksik olması, her gün ordudan resmi dairelere gelen firarilerin eşkâllerinin ve kimlik bilgilerinin olduğu künyelerin ortada olmaması ve tahrirat kaleminin de tüm bu kurumlardan daha gafil durumda olması sert ifadelerle eleştirilmişti.⁵⁶⁷ Son olarak, *“Eşkıya denilen heriflerin cümlesi bu kabilden olarak bilahare şekavete sülük etmişlerdir.”*⁵⁶⁸ cümlesiyle de durumun ciddiyetinin altı çizilmişti.

⁵⁶³ BOA., Y.EE.KP. 26/2566. (11 Ramazan 1323/ 9 Kasım 1905).

⁵⁶⁴ BOA., Y.EE.KP. 26/2566. (11 Ramazan 1323/ 9 Kasım 1905).

⁵⁶⁵ BOA., Y.EE.KP. 26/2566. (11 Ramazan 1323/ 9 Kasım 1905).

⁵⁶⁶ BOA., Y.EE.KP. 26/2566. (11 Ramazan 1323/ 9 Kasım 1905).

⁵⁶⁷ BOA., Y.EE.KP. 26/2566. (11 Ramazan 1323/ 9 Kasım 1905).

⁵⁶⁸ BOA., Y.EE.KP. 26/2566. (11 Ramazan 1323/ 9 Kasım 1905).

Tahir Kenan Bey'in raporu ve Kamil Paşa'nın talimatları neticesinde oldukça ciddi değişiklikler yaşanmıştı. Öncelikle Takib-i Eşkîya Komisyonu kurularak başkanlığına, Vali Kamil Paşa'nın oğlu Bahriye Miralayı Said Paşa getirilmişti.⁵⁶⁹ Kamil Paşazade Said Paşa'nın ilk icraatı ise, Yaveran-ı Hazret-i Şehriyari Refik Bey'i, Çakırcalı'ya yataklık ettikleri için tutuklanan şahısları hapisaneden çıkarmak istediği gerekçesiyle görevden almak olmuştu.⁵⁷⁰ Sonrasında da daima görevleri başında bulunması gereken takip müfrezelerinin; takip esnasında yollarda ve köylerde askeri düzeni bozmayacak şekilde hareket etmeleri, hükümete itaatkâr ahaliyi incitmemeleri, ötekinin berikinin bağ ve bahçesine zerre kadar zarar vermemeleri ve şikâyete sebep olacak herhangi bir olaya meydan vermemeye özen göstermeleri konusunda bir talimatname hazırlanmıştı. Buna riayet etmeyenler ile bunları engellemeye dikkat etmeyen zabitlerin ise mesul tutulacağı kesin bir dille bildirilmiş⁵⁷¹ ve böylelikle çetelere karşı mücadele eden askeri kanat bir nizama sokulmak istenmişti.

Bahsi geçtiği üzere Çamlıcalı Hüseyin Efe affedildiği zaman kır serdarı yapılmış, zeybekleri de maaşlı jandarma neferi olarak olarak istihdam edilmişti. Ancak 14 Ocak 1906 tarihinde, Ödemiş Kaymakamlığından Aydın Vilayetine gönderilmiş olan bir telgraftan anladığımız üzere, Çamlıcalı'nın zeybeklerinden Adagümeli Koca Mehmed ve Kurucaovalı Musa bu düzenli hayata pek alışmamış olsalar gerek, görevlerini aksattıkları gibi ahaliye de eziyet etmeye başlamışlardı. Durumun haber alınması üzerine Çamlıcalı Hüseyin ile Takip Binbaşılığına aflı zeybeklerin yakalanması emredilmiş, ancak yaşanan gecikme neticesinde bu iki şahıs firar etmeyi başaramışlardı. Sonrasında da Adagide'de sabah vakti tarlaya çalışmaya giden 40-50 kadar Müslüman kadının yolunu silahla kesmişler ve kadınların birer birer yüzlerini açıp bakmalarının ardından "*emel ve arzularına muvâfık iki bâkir ve namuskârı ahz ve tefrik ettikten sonra*" cümlesinden de anlaşılacağı üzere kalabalığın içinden iki kızı seçip tecavüz etmişlerdi. Ardından da "*cebren bikrlerini izaleye ictisâr ve sonra da kızları mübadele ile şenâat-ı vâkılarını tekrarla*"⁵⁷² cümlesinde belirtildiği üzere kızları birbirleriyle değiştirip tekrar tecavüz etmişler ve firar etmişlerdi. Yaşanan bu durum sonrası Ödemiş Kaymakamı, Adagide gibi 800'den fazla hanenin ve 3.500 kadar nüfusun bulunduğu bir kasabada meydana gelen bu vahşi olayın ardından "*Her iki rezilin hayyen veya meyyiten derdesti*" için takiplerin başlatıldığını bildirmiş ve "*eğer ki bu kazada şu*

⁵⁶⁹ BOA., Y.PRK.ASK. 235/65 (18 Zilkade 1323/ 14 Ocak 1906).

⁵⁷⁰ Bu kararın alınmasında, Hacı Ali Paşazade Refik Bey'in, yeni takip kumandanı Mirliya Said Paşa'nın babası olan, Vali Kamil Paşa'ya olan husumeti de şüphesiz etkili olmuştu. Çakırcalı'ya yataklık eden kişileri hapisaneden kurtarmak isteyen Tireli Hacı Ali Paşazade Refik Bey'in görevden alınması konusunda bkz. BOA., Y.EE.KP. 27/2642 (15 Zilhicce 1323/ 10 Şubat 1906).

⁵⁷¹ BOA., Y.MTV. 275/109. (H. 1323/ M. 1906).

⁵⁷² BOA., Y.EE.KP. 27 2615 (18 Zilkade 1323/ 14 Ocak 1906)

ahvâli kasr ve tehdid edecek bir tedbir-i umûmi ve siyâsî ittihâz ve tatbik olunmadığı surette emniyet ve asayişî tâ kökünden ihlâl etmiş olan şekâvet def ve izâle edilemeyeceği”⁵⁷³ nin altını çizerek bu gibi eşkıyalarla mücadele konusunda valilikten yardım talep etmişti.

1906 yılının Şubat başlarında, Çakırcalı Mehmed Efe önce Tire’ye uğrayıp kazanın zenginlerinden haraç toplamış, ardından Alaşehir zenginlerine bir tehdit mektubu gönderip haraç ve silah talep etmiş, sonra da Muğla’ya geçerek, bir yıl önce kardeşini dağa kaldırıp 1.000 lira fidye aldığı Barutçu İstavri adındaki bir zenginden tekrar yüklü miktarda para istemişti.⁵⁷⁴ İstavri ise vakit kaybetmeden haraç talebini hükümete bildirmiş; ayrıca Çakırcalı’nın Çine Ovası’nda bulunan Tomatçalı Nikolaki’nin fabrikası üzerindeki derede olduğunu, geceleri de o civardaki Tahtacı Haydar’ın evinde gizlendiğini ve yakın zamanda Gökbel’den Madran’a geçeceği bilgisini de paylaşmıştı. Adamları aracılığıyla bu denli geniş bir istihbarat toplayan İstavri’nin korkusu, Çakırcalı’nın, o bölgede bulunan kayınbiraderini kaçırmamasından korkmasıydı.⁵⁷⁵ Nitekim ihbar neticesinde önlem alınmış ve İstavri ile akrabalarına bir şey olmamış ancak Çakırcalı bu defa yönünü başka hedeflere çevirerek “Çakıcı Mehmed” imzasıyla Alaşehir’in Çavuşlar köyü muhtarına bir tehdit mektubu gönderip kendisinden silah talep etmişti. Muhtarın da durumu yetkililere haber vermesi üzerine, Çakırcalı’nın ele geçirilmesi için Kayaköy İstasyonu’na yeterli miktarda jandarma sevk edilmiş, bir müfreze de Kayaköy’e konuşlandırılmıştı.⁵⁷⁶ Ancak müfrezeler kendisini arayadursun Çakırcalı Mehmed, Çamlıcalı Hüseyin ve Gökdeli gibi düşmanlarının affında aracı olan Alaşehirli Mütevellizade Tevfik Bey ile Çavuşlar köyünden Hacı Hasan Kâhya’dan fidye olarak para, tüfek ve fişek isteyip, Draz Suyu’na köprü yaptırmaları için de talimat vermişti.⁵⁷⁷ Ardından da Milas’ın zengin ailelerinden Manolaki Hacı Porduromus’un iki oğlunu dağa kaldırarak 4.000 lira fidye istemiş, fidyenin gelmesini beklerken boş durmayıp Kuyucak civarından geçen bir postayı soymuştu.⁵⁷⁸ Vukuatların haber alınması üzerine çok sayıda jandarma takibe çıkmış ve yapılan tahkikat neticesinde Çakırcalı’nın, yanındaki esirlerle birlikte gece Milas yakınında Kayabaşı mevkiinde görüldüğü haber alınmıştı. O bölgeye yakın olan İsmail Ağa müfrezesi söz konusu mevkiye gitse de çeteyi

⁵⁷³ BOA., Y.EE.KP.. 27 2615 (18 Zilkade 1323/ 14 Ocak 1906)

⁵⁷⁴ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3101, lef 1 (21 Zilhicce 1323/ 16 Şubat 1906).

⁵⁷⁵ B.O.A., Y.EE.KP. 27/2693, lef 1 (16 Muharrem 1324/ 12 Mart 1906).

⁵⁷⁶ B.O.A., Y.EE.KP. 24/2357, lef 1 (20 Zilhicce 1323/ 15 Şubat 1906).

⁵⁷⁷ Alaşehirli Mütevellizade Tevfik Bey ile Çavuşlar köyünden Hacı Hasan Kahya’ya para, tüfek, fişek ve Draz Suyu’na köprü yaptırmaları için “Çakırcalı Mehmed” imzalı mektup gönderen Deli köylü Hasan Ali’nin zabıta tarafından alınan ifâde tutanağı için bkz. BOA., Y.EE.KP. 27/2655 (18 Zilhicce 1323/ 20 Şubat 1906). Ayrıca bkz. Ekler: Belge 3.

⁵⁷⁸ BOA., Y.EE.KP. 27/2691 (14 Muharrem 1324/ 10 Mart 1906).

bulamamış ancak görgü tanıklarından, Çakırcalı'nın Gökbel Dağı yönüne doğru gittiğini öğrenince o civardaki madende görevli olan İngiliz mühendis Whitalik'i her ihtimale karşı korumaya almıştı.⁵⁷⁹ Bu sırada Çakırcalı'nın en önemli muavin reislerinden Tekelioğlu Mehmed Efe de boş durmamış ve Ödemiş yakınlarındaki Ayan Hacı Süleyman'ın konağını basıp yüklüce para gasp etmişti.⁵⁸⁰

Kendisinin ve muavinlerinin faaliyetleri bu denli azgınlaşınca Vali Kamil Paşa'nın kararıyla Çakırcalı'ya af teklif edilmişti. Eniştesi Deli Mehmed aracı yapılmış ve esir çocukları sağ salım bırakıp Konya, Ankara ya da Adana'da oturmayı kabul etmesi şartıyla tüm çetesiyle birlikte affedileceği, ünlü eşkiya reisine bildirilmişti.⁵⁸¹ Çakırcalı ise af teklifinin görüşülebileceğini ancak önce fidyenin ödenmesi gerektiğini, yoksa esirleri öldüreceğini bildirmişti. Bunun üzerine Çakırcalı Çetesinin peşindeki takip müfrezeleri geri çekilmiş ve istenen fidye ödenmiş, esirler de serbest kalınca ikinci af görüşmeleri başlamıştı.⁵⁸² Valilik, ilk aftaki süreci takip etmiş ve bir kez daha Çakırcalı'nın, zeybekleriyle birlikte vilayetin dışına çıkmasını uygun bulmuş, ancak Çakırcalı buna bir kez daha yanaşmamıştı. Uzun süren yazışmalar neticesinde⁵⁸³ ise Koca Hüseyin ve Ali Molla çetelerinin Nazilli'deki kanlı soygunlarının da etkisiyle, Çakırcalı'nın talepleri kabul edilmişti. Ve böylelikle bir kez daha kır serdarı yapılan Çakırcalı Mehmed ile jandarma neferi olan zeybekleri Ayasüretli Hüseyinoğlu Hacı Mustafa, Ayasüretli Deveci Koca Hüseyinoğlu Mehmed, Sarı Ali, Çamlıcalı Hacı Abdioğlu Alioğlu Mehmed, Çaylılı Koca Mehmed, Sinanoğlu Çoban Hüseyin ve Bayezidli Hacı Hüseyin işledikleri tüm suçlardan azade olup devlet hizmetine girmişlerdi.⁵⁸⁴

⁵⁷⁹ BOA., Y.EE.KP. 28/2701 (17 Muharrem 1324/ 13 Mart 1906).

⁵⁸⁰ BOA., Y.EE.KP. 28/2701 (17 Muharrem 1324/ 13 Mart 1906).

⁵⁸¹ BOA., Y.EE.KP. 27/2696 (17 Muharrem 1324/ 13 Mart 1906).

⁵⁸² BOA., Y.EE.KP. 28/2709 (20 Muharrem 1324/ 16 Mart 1906).

⁵⁸³ Af konusundaki yazışmalar için bkz. BOA., Y.EE.KP. 28/2734 (28 Muharrem 1324/ 24 Mart 1906); BOA., Y.EE.KP. 28/2748 (3 Safer 1324 / 29 Mart 1906); BOA., Y.EE.KP. 28/2757 (5 Safer 1324/ 31 Mart 1906); BOA., Y.EE.KP. 28/2769 (9 Safer 1324/ 4 Nisan 1906); BOA., Y.A.HUS. 501/73 (10 Safer 1324/ 5 Nisan 1906); BOA., Y.PRK.MYD. 26/49 (11 Safer 1324/ 6 Nisan 1906); BOA., Y.EE.KP. 28/2786 (12 Safer 1324/ 7 Nisan 1906).

⁵⁸⁴ BOA., BEO. 2808/210531 (23 Safer 1324/ 18 Nisan 1906); *Ahenk*, 25 Safer 1324/ 18 Nisan 1906. Vali Kamil Paşa, başkanlığını oğlunun yürüttüğü Eşkiya Takip Komisyonu'nun çabaları neticesinde Çakırcalı'nın affa yanaştığını, ilerleyen tarihlerde şu cümlelerle iddia etmişti: "*Mumaileyh Hayreddin Bey ile polis müdürü ve erbab-ı gayretten mektubi muavini ve Said Paşadan mürekkebe bir komisyon teşkil olunup bu heyetin vazifesi ise merkez-i vilayette bir kayıd tutarak eşkiyaya dair mülhakattan gelen telgraflar üzerine vücudu istihbar olunan bir çetenin semtine karib olan takip kollarını derhal haberdar etmek ve ledelhace merkez-i vilayetten dahi tren-i mahsusla kuvve-i zaide gönderilip icabında heyetce de merkaiz-i lâzimeye azimete ahaliyi dahi ifa-yı muvanete sevk ve teşvik eylemek maddeleri olmasıyla bu heyet birkaç defa Ödemiş'e iki defa Aydın'a ve bir defa da Menteşe Sancağı Milas Kazasına azimet edip ancak yalnız merkezlerde icra-yı tertibat-ı lâzime ile meşgul olarak kırlarda ve dağlarda eşkiya taharrisine Çakırca oğlu bir taraftan bu suretle takibata*

2.9. 1906 Yılında Batı Anadolu'daki Çetelerin Yarattığı Tedhiş

Çakırcalı gibi ünlü bir eşkıyanın dağdan indirilmesi büyük bir başarıydı elbette ancak, 1906 yılında, vilayetin her cihetinden cinayet, tecavüz ve soygun haberleri gelmekteydi. Buna karşı müfrezeler de canhıraş çaba gösteriyorlardı. Örnek verecek olursak; Aydın Mutasarrıfı Ahmed Şefik Bey'in telgrafından öğrendiğimiz üzere, mahkûmken firar edip eşkıyalığa başlayan Aydın-Gözkayalı Hacı Alioğlu İsmail ve Yavelili Mestan Dayıoğlu Mustafa, Tekeli Kabakoğlu Hüseyin, Uşaklılı Hacı Ahmedoğlu Tahir ve Naiblili Adalı Yusuf oğlu Mustafa Ali adlı çete üyeleri jandarmalar tarafından sağ olarak ele geçirilmiş ve Aydın Hapishanesine teslim edilmişti.⁵⁸⁵ Yine 1906 yılında cinayet, yaralama ve kız kaçırmaya suçlarından dolayı aranan Alaşehir'in Sığırtmaçlı köyünden Cabiroğlu Ahmed ile adamı Haylazoğlu Mehmed canlı olarak ele geçirilmiş,⁵⁸⁶ gasp ve hırsızlık suçlarından aranan Ödemiş-Gerçeklilili eşkıya Topal Davutoğlu da jandarmalar tarafından yakalanmıştı.⁵⁸⁷ Birkaç gün sonra da Bergama'da eşkıyalık yapan Çaçan Hamid'in peşine düşülmüş ve çetesinden Nikoli ölü olarak ele geçirilirken, Bulgurcu İsmail ve Tavşanlı Ali Bergama Kaymakamlığına teslim olmuşlardı. Çete Reisi Çaçan Hamid ve adamı Arap İsmail'in takibi bırakılamasa da, izlerine rastlanılamamıştı.⁵⁸⁸ Denizli'de Sivrisalanoğlu Mehmed, Buldanlı Arap Osman ve Mestanoğlu Bayram Ali adındaki azıllı eşkıyalar, 5 Nisan 1906 tarihinde kısıvrak yakalanıp, yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilmişlerdi.⁵⁸⁹

1906 yılının bahar aylarında yoğun bir eşkıya avının olduğu görülmektedir. Mayıs başında müfrezeler, gelen bir ihbar üzerine Muğla'da eşkıyalık yapan Kel Veli oğlu Koca Ali'nin peşine düşmüşlerdi. Bir yıl önce pek çok mensubu öldürülen Bencikli Yani Çetesine mensup olan bu eşkıya, müfrezelerden kurtulmayı başarmış ve yanına aldığı birkaç kişiyle yol kesmeye başlamıştı. Gazetelerde “*Şerir Koca Ali kırk yaşında olup vaktiyle bir katl cinayetinden dolayı on beş sene küreğe mahkûm olmuş, Bodrum Hapishanesinde ikmal-i müddet-i mahkûmiyet eylemişti.*”⁵⁹⁰ cümleleriyle tanıtılan ve hapishaneden firar ettikten sonra Muğla ahalisine bir hayli zarar veren bu azıllı eşkıya reisinin, 25 Nisan 1906 tarihinde,

devam olunmasından ve diğer taraftan evvelce dehalet eden eşkıya dahi merkumun üzerine taslit olunmasıyla her iki tarafın tazyikatından bizar olarak bilvasıta kendisine olunan nesayihin tesiriyle dehalete karar vermiş ve istirahatı vaki üzerine ledelarz mazhar-ı afv-ı âli olmuş olduğundan terk-i şekavetle diğer esba-ı maişete süluk eylemiş ve olvecihle şekavetine nihayet verilmiş idi...” Bkz. B.O.A., Y.EE.KP. 32/3129, lef 1. (20 Şevval 1325/ 26 Kasım 1907).

⁵⁸⁵ B.O.A., Y.EE.KP. 29/2858, lef 12 (8 Zilkade 1323/ 4 Ocak 1906).

⁵⁸⁶ *Ahenk*, 29 Muharrem 1324/ 25 Mart 1906.

⁵⁸⁷ *Ahenk*, 4 Safer 1324/ 29 Mart 1906.

⁵⁸⁸ *Ahenk*, 10 Safer 1324/ 3 Nisan 1906.

⁵⁸⁹ *Ahenk*, 15 Safer 1324/ 8 Nisan 1906.

⁵⁹⁰ *Ahenk*, 11 Rebülevvel 1324/ 4 Mayıs 1906.

Muğla-Yatağan'ın Bencik köyünden Garipoğlu'nun evinde iki adamıyla eğlenmekte olduğu haber alınmıştı. Bunun üzerine 14 kişilik bir müfreze hemen bölgeye intikal edip evi çevirmiş ve “*teslim ol!*” çağrısında bulunmuşlardı. Ancak Koca Ali bu çağrıya ateşle karışık verince çıkan çatışma neticesinde Çete Reisi Koca Ali ayağından ve göğsünden vurularak öldürülmüş, diğer iki adamı da silahlarını bırakarak teslim olmuşlardı.⁵⁹¹

Her ne kadar Çakırcalı Mehmed affedilmiş bir şekilde Ödemiş-Kayaköy'de yaşıyor olsa da 1906 yılının Nisan ayında, muavin çete reisleri Kara Ali Efe, Tekelioğlu Mehmed Efe ve Hacı İlyas Efe, zeybekleriyle birlikte eylemlerine devam etmişlerdi. Kara Ali Çetesi, 16 Nisan 1906 tarihinde, haraç talebini ciddiye almayan Hamit ve Hasan Ağa'nın, ortak oldukları Sart Ilıcası'nı⁵⁹² basmış ve dört bekçiyi kurşunlayarak öldürmüşlerdi. Sonra da ılıcanın her yerine gelişigüzel gaz yağı döküp ateşe vermişlerdi.⁵⁹³ Bu ses getiren baskının akabinde, diğer muavinlerden Tekelioğlu Mehmed ile Hacı İlyas da Seyrek civarında bazı kişilere tehdit mektupları yazarak para talep etmişlerdi.⁵⁹⁴

Mecburiyetten doğan iskanın yanı sıra iş imkanlarına ve verimli tarım arazilerine sahip olması Batı Anadolu'nun devamlı surette göç almasına neden olmuş, bu durum da şüphesiz ki zengin bir demografik çeşitliliğe imkan tanımıştı. Dolayısıyla söz konusu coğrafyada her milletten eşkıyaya rastlamak mümkün hale gelmişti. Örnek verecek olursak; 1906 yılının ilk aylarında ortadan kaldırılan Laz Yusuf Çetesine mensupken ayrılıp, yanına aldığı üç adam ile kendisine bir çete kuran eşkıya reisi Laz Hüseyin, Manisa ile Kınık hududu arasında ve Karadere civarında dolaşarak ahaliyi taciz etmeye başlamış ve Karadere köylülerinden de 500 lirayı aşkın haraç talep etmişti. Gelen şikayet üzerine Laz Hüseyin Çetesinin yeri tespit edilmiş ve 7 Mayıs 1906 tarihinde harekete geçen Bergama Zabıta Memuru Mülazım Ali Efendi kumandasındaki bir müfreze, Laz eşkıyaları Karadere köyünün civarında kısırmıştı. Kumandan eşkıyaları teslim olmaya davet etmiş, ancak Laz Hüseyin ve adamları müfrezeye ateş açmışlardı. Bunun üzerine çatışma çok kısa sürmüş ve Laz Hüseyin öldürülmüş, Çete reislerinin öldürüldüğünü gören üç eşkıya ise gecenin karanlığından, şiddetli yağmurdan ve çatışma mahallinin oldukça sarp bir alan olmasından mütevellit firar etmeyi başarabilmişlerdi. Öldürülen Laz Hüseyin'in cesedi teşhis ve teşhir için Hükümet Konağı'na götürülmüş ve eşyaları çıkarıldıktan sonra üzerinden nüfus ve

⁵⁹¹ *Ahenk*, 11 Rebülevvel 1324/ 4 Mayıs 1906.

⁵⁹² Sart Ilıcası, o dönem Çamur Ilıcaları olarak adlandırılmaktaydı.

⁵⁹³ *Ahenk*, 27 Safer 1324/ 20 Nisan 1906.

⁵⁹⁴ BOA., Y.EE.KP. 29/2823 (2 Rebülevvel 1324/ 26 Nisan 1906).

mürur tezkereleri bulunmuştu.⁵⁹⁵ Bulunan belgelerde doğum yerinin Rize, gerçek isminin ise Mehmed Alioğlu Osman olduğu anlaşılan Laz Hüseyin'in firar eden üç adamının da peşi bırakılmamış ve takipler sıklaştırılmıştı.⁵⁹⁶ Bir diğer örnekte de Soma ve Bergama çevresinde, üç adamıyla eşkıyalık yapan Muhacir Ali, mıntıkasında dolaşırken takip müfrezelerine rastlamış ve çıkan çatışmada kimliği tespit edilemeyen adamlarından birisi jandarmalar tarafından öldürülmüştü. Bir diğer adamı Yörendilli Çerkes İbrahim ise elinden yaralanmış ve yarası yüzünden çete üyeleri tarafından geride bırakılmıştı. İki gün saklanmaya çalışmış ama nihayetinde Soma'da, müfrezelerin eline düşmüştü.⁵⁹⁷ Ancak Jandarma Kumandanlığı ve özellikle Kaymakam Bey bununla yetinmemiş ve jandarmalar, 23 Mayıs 1906 tarihinde, basında kendisinden “*şaki-i menfur*”⁵⁹⁸ yani “iğrenç eşkıya” olarak bahsedilen eşkıya reisi Muhacir Ali'yi öldürmeye muvaffak olmuşlardı. Gazetelerde durum memnuniyetle karşılanmış ve Muhacir Ali'nin öldürülmesi “*selamet-i umumiye için muzır olan vücud-u habasetaludu izale olunarak meslek-i şekavetin mükâfatını görmüştür.*”⁵⁹⁹ cümlesiyle duyurulmuştu. Örneklere devam edecek olursak; 1906 yılının Haziran başlarında, müfrezeler Laz Maksut Çetesinin peşine düşmüştü. Yedi kişilik çetesiyile uzunca bir süre yol kesip cinayet işleyen Laz Maksut, nihayetinde, Manisa-Palamut'un Sabancılar köyünden Hacıoğlu Mehmed'i dağa kaldırıp fidye aldıktan sonra müfrezeleri peşine takmıştı. Çete, Sabancılar köyü yakınlarındaki bir kırsalda sıkıştırılmış ve çıkan çatışmada Laz Maksut öldürülmüş, çetesindeki adamlarından Osman ve Yakup da yaralı olarak ele geçirilmişti.⁶⁰⁰ Reislerinin ölmesinin ardından firar etmeyi başaran eşkıyalardan Hüseyin ile Şevket de, 4 Haziran günü, Çalgıcıbaşı mevkiinde, takipleriyle görevlendirilmiş olan Laz Hamdi Efendi müfrezesi tarafından yakalanmışlardı. Her tarafa aranan diğer çete üyelerinin izine de ertesi gün ulaşılmıştı. Laz Maksut Çetesine mensup eşkıyalardan Rizeli Halim, “*şehrimizde umumhaneler ciheti olan Tepecik mevkiinde bulunduğu istihbar olunması üzerine*”⁶⁰¹ cümlesinden anlaşılacağı üzere İzmir-Tepecik'teki genelev mahallesinde görülmüş ve takibiyle görevlendirilmiş olan Polis Mithat Efendi ile Jandarma Neferi Ali tarafından yakalanarak Polis Dairesi'ne getirilmişti. Burada yapılan sorgusunda bir yanlışlık yapıldığını ve isminin “Mustafa” olduğunu söyleyen eşkıya zanlısının, yapılan soruşturma sonrası yalan söylediği anlaşılmış ve nüfus tezkeresinden

⁵⁹⁵ Ahenk, 17 Rebûlevvel 1324/ 10 Mayıs 1906.

⁵⁹⁶ Ahenk, 17 Rebûlevvel 1324/ 10 Mayıs 1906.

⁵⁹⁷ Ahenk, 7 Rebûlâhir 1324/ 30 Mayıs 1906.

⁵⁹⁸ Ahenk, 14 Rebûlâhir 1324/ 6 Haziran 1906.

⁵⁹⁹ Ahenk, 14 Rebûlâhir 1324/ 6 Haziran 1906.

⁶⁰⁰ Ahenk, 14 Rebûlâhir 1324/ 6 Haziran 1906.

⁶⁰¹ Ahenk, 14 Rebûlâhir 1324/ 6 Haziran 1906.

isminin “Halim”, takma adının ise “Mustafa” olduğu anlaşılmıştı. Ayrıca sekiz ay önce, İstanbul’da asker iken, kışlasından firar edip dağ yolunu tuttuğu da açığa çıkmıştı. Böylelikle çete üyesi olduğunu kabul etmek zorunda kalan Rizeli Halim’in üzerinden yalnızca bir lira çıkmış ve fidye parasından payına düşeni nasıl harcadığı sorulmuştu. Tutuklu eşkıya, bir önceki gün dört mecidiyeye yeni elbise aldığını itiraf etmiş, ancak üzerindeki elbiselerin dört mecidiye etmeyeceği söylene de elbiseleri satın aldığı mağazanın adını ve eski elbiselerini ne yaptığını söylememişti. Rizeli Halim’in de sorgusunun tamamlanıp mahkemeye sevk edilmesinin ardından Laz Maksut Çetesinden yakalanmayan sadece Ali Çavuş kalmış ve polis ile jandarma dairelerinden görevlendirilen neferler, firari eşkıyanın peşine düşmüştü.⁶⁰²

Eşkıyalıkla mücadelenin amansız bir şekilde yapıldığı muhakkaktı. Ancak hükümeti, -istisnalar dışında- eşkıyalara ve yakınlarına her daim kan kusturan bir şiddet mercii olarak görmek de bizi hataya sevk edecektir şüphesiz. Kimi zaman eşkıyaların akrabaları, sürülmüş ya da hapsedilmiş olsa da tehlikenin nispeten azaldığı durumlarda ahaliye eziyet edilmemesi için serbest bırakma veya affedilme yoluna da gidilebilmişti. Bu tezimizi somutlaştıracak olursak; Ödemiş’te eşkıyalık yapan Kara Mehmed ile Sarıtekelî Mehmed’in yakınları, yataklık şüphesiyle 1906 yılının ilk ayında tutuklanmıştı. Tutuklular, valiliğe gönderilen bir yazıda, “*esbab ve tarih-i tevkifleri ve isim ve şöretleri balada arz olunan eşhas*”⁶⁰³ cümlesiyle, şöyle listelenmişti:

Tablo 2.1. Eşkıya Reisleri Kara Mehmed ve Sarıteke Mehmed’in Eşkıyaya Yataklıktan Dolayı Tutuklanan Akrabaları Hakkındaki Adli Detaylar

İdareten Mevkuf Olanlar	Tarih-i Tevkifleri	Esbab-ı Tevkif
Emirli karyesinden Hacı Veliöğlü Veli	1 Zilhicce sene 323 (27 Ocak 1906)	Şaki Kara Mehmed’in biraderi
Hamidiye karyesinden Kumluoğlu Ahmed	1 Zilhicce sene 323 (27 Ocak 1906)	Şaki Kara Mehmed’in eniştesi
Salı karyesinden Hacı Veliöğlü İbrahim	1 Zilhicce sene 323 (27 Ocak 1906)	Şaki Kara Mehmed’in üvey biraderi
Salı karyesinden Hacı Veliöğlü Hacı Ahmed	18 Rebûlâhir sene 324 (11 Haziran 1906)	Şaki Kara Mehmed’in üvey biraderi
Hamidiye karyesinden Hasan Alioğlu Abdi	24 Cemâziyelâhir sene 324 (14 Ağustos 1906)	Şaki Sarıteke Mehmed’in biraderi
Yağcılar karyesinden Ahmedoğlu Ali	18 Zilhicce sene 323 (13 Şubat 1906)	Şaki-i merkumun biraderi

⁶⁰² Ahenk, 14 Rebûlâhir 1324/ 6 Haziran 1906.

⁶⁰³ B.O.A., Y.EE.KP. 29/2858, lef 13 (20 Rebûlâhir 1324/ 13 Haziran 1906)

Tabloda isimleri, tutuklanma tarihleri ve suçları yazılan şahıslar hakkında valiliğe bir af talebinde bulunmuş ve söz konusu talep “*idareten devam-ı tevkiflerinde bir faide istihsal ve temini mümkün olamayacağından ara-yı sabite-i fahimanelerine tevafuk eylerse tahliyelerine*”⁶⁰⁴ cümlesiyle dile getirilmişti. Tutukluluk süresi devam edecekse de “*ve şayed devam-ı tevkifleri iktiza ederse tevkif tezkereleriyle tevkif olunan eşhas misullu nan-ı aziz itasına müsaade-i âliye-i hidivazamileri izbar buyrulmak babında ve her halde emr ü ferman hazret-i veliyülemrindir.*”⁶⁰⁵ cümlesinden anlaşılacağı üzere bu konudaki kararın nihayete erdirilmesi istenmişti.

1906 yılının Haziran ayında, Ödemiş’in Çaylı köyünden ilginç bir vaka, basına yansımıştı. Alınan bir ihbar üzerine Aynaoglu Mehmed’in evini basarak çantasını gasp eden, sonra da eşkıyalık yoluna saptıkları iddia edilip yakalanarak tutuklanan Sarıbeyoğlu Ali, Kara Hüseyin, Molla Hüseyin ve Dilsiz Tat Mehmed adındaki şahıslar mahkemeye çıkarılmıştı. Görülen davada tutuklular, Aynaoglu Mehmed’in çantasını aldıklarını kabul etmişler ancak bunun amacının eşkıyalık değil, şaka olduğunu söylemişlerdi. Nitekim ortada, eşkıyalık yaptıklarına dair de bir kanıt olmadığı için de tüm sanıklar beraat etmişti.⁶⁰⁶ Yine Haziran ayında, Nif’te (Kemalpaşa) bazı eşkıyalara yataklık ettiği gerekçesiyle hükümet kuvvetleri tarafından yakalanan ve mahkemeye çıkmayı beklerken nezaret altında firar eden Kavas Mustafa adındaki bir adam, peşine düşen müfrezelerin şiddetli takibi neticesinde kaçamayacağını anlamış ve köyünün muhtarı Mehmed Ağa aracılığıyla, 13 Haziran günü, Nif merkez kazasındaki hükümet kuvvetlerine teslim olmuştu.⁶⁰⁷ Aynı gün asker kaçağıyken dağ yoluna sapıp yedi yıldan beri Manisa’nın Kula ve Salihli kazalarında eşkıyalık yapan Kula-Sandallı İbrahim, Salihli Jandarma Yüzbaşı Halil Bey tarafından ele geçirilmişti.⁶⁰⁸ Başka bir vakada da bir süredir Tire’de eşkıyalık yapan Koca Ali, Vali Kamil Paşa’nın Tire’de bulunduğu sırada Tire Hükümet Konağı’na gidip Vali Paşa’nın merhametine sığınarak af talebinde bulunmuş, talebi de kabul edilmişti.⁶⁰⁹ Böylelikle Tire, bir azılı eşkıyadan daha kurtulmuştu.

İki yıldan beri Bozdoğan kazasında eşkıyalık yapıp, yol keserek tüccarlara ve yolculara eziyet eden eşkıya reisi Karahayıtlı Yörük Nasuh’un, 24 Haziran 1906 tarihinde, tek başına Bozdoğan’a iki saat mesafedeki bir Yörük çadırına geldiği haber alınmıştı.

⁶⁰⁴ B.O.A., Y.EE.KP. 29/2858, lef 13 (20 Rebîülâhir 1324/ 13 Haziran 1906).

⁶⁰⁵ B.O.A., Y.EE.KP. 29/2858, lef 13 (20 Rebîülâhir 1324/ 13 Haziran 1906).

⁶⁰⁶ *Ahenk*, 23 Rebîülâhir 1324/ 15 Haziran 1906.

⁶⁰⁷ *Ahenk*, 23 Rebîülâhir 1324/ 15 Haziran 1906.

⁶⁰⁸ *Ahenk*, 20 Rebîülâhir 1324/ 12 Haziran 1906.

⁶⁰⁹ *Ahenk*, 4 Cemâziyelevvel 1324/ 26 Haziran 1906.

Alınan ihbar üzerine Süvari Mülazımı Mustafa Efendi kumandasındaki bir takip müfrezesi, çadırın olduğu alanı ablukaya almıştı. Müfrezeyi gören Karahayıtlı Yörük Nasuh jandarmalara ateş açmış ancak çıkan çatışmada öldürülmüştü.⁶¹⁰ Bu azılı eşkıyanın öldürülmesine muvaffak olan müfreme kumandanı Mülazım Mustafa Efendi, basında; *“kaza-yı mezkurde bir seneden devam etmekte olan müddet-i memuriyeti zarfında muhafaza-i inzibat emrinde yararlıkları meşhud olduğu bilbeyan takyidat-ı inzibatperverisinden dolayı kendisine beyan-ı takdirat olunur.”*⁶¹¹ cümleleriyle övülmüştü. Bir başka vakada da, yol kesip pek çok kişiyi soyan ve cinayet-yaralama gibi cürümler işleyen Deli Ahmedoğlu Ahmed ve Süleyman Çavuşoğlu Ahmed, Tire’de ele geçirilmiş ve tutuklanarak Ödemiş’e sevk edilmişlerdi.⁶¹² Aynı gün yeni bir müfreme başarısı daha yaşanmıştı. Ödemiş Redif Binbaşılığında Alaşehir’e gönderilen bir telgraftan öğrendiğimize göre; öncesinde yaralı olarak ele geçirilen Sarı Tekeli Mehmed’in çetesinden Hamidiyeli Aydınlioğlu Ali Balyanbolu’da, uzun süredir eşkıyalık yapan Deli Ahmedoğlu Ahmed ve Süleyman Çavuşoğlu Ahmed Tire’de, babasını öldürdükten sonra eşkıyalığa başlayan Bozdoğanlı Sarı Mehmedoğlu Ali ise Bozdoğan’da ele geçirilmiş, ayrıca muhtelif bölgelerde yapılan aramalarda da yasaklanmış olan on altı silah (esliha-i memnua) bulunarak müsadere edilmişti. Son olarak da ünlü eşkıya reisi Deli Ahmed teslim olmuş ve yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilmişti.⁶¹³

1906 yılının Temmuz ayında, Adagümelî Koca Mustafa’yı öldürüp sonrasında da dört adam toplayıp bir çete kurarak eşkıyalığa başlayan Salihbeşeoğlu Salih adlı eşkıya reisinin Tire’ye üç saat mesafedeki Akçaşehir köyüne gelip bir hanede saklandığı haber alınmıştı. Bunun üzerine Tire’deki Ömer, Mustafa ve Rahmi onbaşılar kumandası altındaki jandarma takip müfrezeleri harekete geçmişler ve köyü ablukaya almışlardı. Müfrezeler sayı üstünlüğü neticesinde çete üyelerinin gözünü korkutmayı başarabilmişler ve böylelikle çatışmaya gerek kalmadan eşkıya reisi Salih’in yanı sıra çete mensuplarından Uzurlu (Başköy) Mehmed, Bayındırlı Süleyman, asker firarisi Mehmed ve Çallı İbrahim canlı ve silahlı olarak ele geçirilmişlerdi.⁶¹⁴

Temmuz ayının son günlerinde yeni bir eşkıya yargılaması daha gazete sütunlarına yansımıştı. İşlediği bir takım suçlardan sonra yanına aldığı iki adam ile birlikte eşkıyalık

⁶¹⁰ Ahenk, 6 Cemâziyelevvel 1324/ 28 Haziran 1906.

⁶¹¹ Ahenk, 6 Cemâziyelevvel 1324/ 28 Haziran 1906.

⁶¹² Ahenk, 17 Ramazan 1324/ 4 Teşrinisani 1906.

⁶¹³ Ahenk, 17 Ramazan 1324/ 4 Teşrinisani 1906.

⁶¹⁴ Ahenk, 22 Cemâziyelevvel 1324/ 14 Temmuz 1906.

yapan Ödemişli Ahmed, çetesiyle birlikte Ödemiş zenginlerinin hanesini basmış, mallarını gasp etmiş, bazılarının oğullarını dağa kaldırıp fidye istemiş ve Çoban İbrahim adında bir adamı vahşice katletmişti. Ancak bu süratli eşkıyalık macerası çok uzun sürmemiş ve Ödemişli Ahmed, Hüseyin ve Şerif adındaki adamlarıyla birlikte, peşinde olan müfrezelere yakalanmıştı. 24 Temmuz 1906 tarihinde mahkeme önüne çıkan bu çete üyelerinin yargılamaları tek celsede tamamlanmış ve eşkıya reisi Ödemişli Ahmed ile adamı Hüseyin idam cezasına çarptırılırken, diğer çete üyesi Şerif de 15 yıl kürek mahkûmiyeti almıştı. Ayrıca “*bunların hal ve sıfatlarını bilerek bilihtiyar yataklık eden*”⁶¹⁵ Koca Bıyıkoğlu Mustafa ve Mustafa adındaki şahıslar da üçer yıl kürek cezası ile cezalandırılmışlardı.⁶¹⁶

Eşkıya yargılamalarına devam edecek olursak; yol kesme suçunda tutuklu bulunan Tireli İbrahim ve bu eşkıyaya yataklık yapan Osman üç yıl kürek mahkûmiyeti almıştı.⁶¹⁷ Yine Ödemiş’te Halil adında bir adamı öldürüp, Süleyman adındaki başka bir adamı da yaralayan, sonrasında da eşkıyalık yoluna sapıp kısa sürede yakalanan Kel Ömer, görülen mahkeme neticesinde idama mahkûm edilmişti.⁶¹⁸ Bu tarihlerde yargılamalar ardı ardına gelmekteydi. Ödemiş-Genev köyünü gece yarısı basıp Beşe Hacı Mustafa ve ailesini darp eden, sonrasında da tehditle para talebinde bulunan Macaroğlu Şerif, firari eşkıya Aboş Recep ve Beşeoğlu Koca Hüseyin’in görülen davalarında her iki eşkıyaya da üçer yıl kürek cezası verilmiş, Beşeoğlu Koca Hüseyin ise baskın vakasına dahil olmadığı anlaşılınca beraat etmişti.⁶¹⁹

1906 yılının Temmuz ayında dağa çıkan Tokaloğlu Halil İbrahim çetesi çiftlik basıp, adam ve çocuk kaldırarak fidye almaya başlamıştı. Çete, 25 Ağustos gecesinde, Tire-Kızılcahavlu köyünden Hoztumoğlu Molla Osman’ın oğlu Kamil’i dağa kaldırmıştı. Tokaloğlu’nun adamları, kaçırdıkları çocuğu ıssız bir alana götürüp belindeki kuşağıyla ağaca bağlamışlar, sonra da ağaçta bağlı şekilde duran çocuğu hedef tahtası gibi kullanarak üzerinde atış denemesi yapmışlardı. Açılan ateş sonucunda da kaçırılan çocuk, çete üyelerinden Çaylılı Ayan Yusufğlu Mehmed’in kurşunuyla can vermişti.⁶²⁰ Çete, bu olayın ertesi günü, Balyanbolu’ya bağlı Ovacık Yaylası’nda yaşayan Sarı Tekeli Mehmed’in çadırını ablukaya almış ve açtıkları yaylım ateşi sonrası Sarı Tekeli Mehmed’in

⁶¹⁵ *Ahenk*, 3 Cemaziyülahir 1324/ 25 Temmuz 1906.

⁶¹⁶ *Ahenk*, 3 Cemaziyülahir 1324/ 25 Temmuz 1906.

⁶¹⁷ *Ahenk*, 17 Cemaziyülahir 1324/ 8 Ağustos 1906.

⁶¹⁸ *Ahenk*, 19 Cemaziyülahir 1324/ 10 Ağustos 1906.

⁶¹⁹ *Ahenk*, 20 Cemaziyülahir 1324/ 11 Ağustos 1906.

⁶²⁰ *Ahenk*, 7 Recep 1324/ 28 Ağustos 1906.

kayınbiraderi Uzundereli Kuyucuoğlu Ömer'i tüfekle vurarak öldürmüşlerdi.⁶²¹ Ancak bu son işledikleri cinayet kendileri açısından ciddi bir soruna neden olmuştu. Zira bastıkları çadırın sahibi ve öldürdükleri şahıs, Çakırcalı Mehmed'in muavin çete reisi Tekelioğlu Mehmed'in akrabasıydı. Saldırıyı haber alan Kır Serdarı Çakırcalı ve zeybekleri de ivedilikle harekete geçmelerine rağmen Tokalıoğlu Çetesini bulamamışlar ancak misilleme için çetenin reisi Tokalıoğlu Halil İbrahim'in oğlunu öldürmüşlerdi.⁶²² Çakırcalı bu cinayeti kır serdarlığı vazifesinde işlemiş ve öldürdüğü kişinin çete üyesi olduğunu iddia ederek meseleden sıyrılmıştı. Kendisi bu surette resmi kimliğini muhafaza etmişti ancak hala dağda olan muavinleri Tekelioğlu Mehmed ve Kara Ali de, onun dağlardaki yokluğunu pek aratmıyordu. Temmuz ayının sonlarında Kara Ali Çetesi Salihli'ye gidip Hacı Emin ve Hacı Mehmed ağaları dağa kaldırarak ailelerinden fidye alıp, sonra da Gölcük Yaylası'nda Sihlioğlu Mehmed ile Yağcıoğlu Hasan'ın evini basıp paralarını gasp ederken,⁶²³ Tekelioğlu Çetesi ise Balyanbolu'da iki eşrafı dağa kaldırıp fidye almıştı. Ardı ardına gelen bu soygunlardan da anlaşılacağı üzere her iki çete de iyi bir dünyalık elde etmiş ve sonrasında da Çakırcalı'nın aracılığıyla her ikisi de vilayet tarafından affedilerek dağdan indirilmişti.⁶²⁴

Kara Ali ve Tekelioğlu Mehmed gibi iki tehlikeli eşkıya reisinin kır serdarı olduğu 1906 yılının yaz aylarında, çok ilginç bir olay yaşanmış ve adeta tarih tekerrür etmişti. 1905 yılındaki ayla dağdan inen ve ardından da Ödemiş-Bademli'ye kır serdarı yapılan İnce Mehmed Efe, aflı olduğu zaman dilimindeki tutumuyla, kır serdarlığı yaptığı mntıkada pek çok mağduriyete ve şikâyete neden olmuştu. Affından kısa bir süre sonra, basın da tabiriyle “*Hükümete istiman isteğinde bulunarak afva mazhar olmuş iken yaratılış hamuru şekavetle yoğrulmuş olduğundan hayatına muadil olan bu büyük nimetin kadr ve kıymetini takdir etmeyip...*”⁶²⁵ resmi eşkıyalık yoluna sapmıştı. Aflı olduğu dönemde işlediği suçlara değinecek olursak; Kır Serdarı İnce Mehmed, Bademiye'nin önde gelen eşraflarından Semerci Hacıoğlu Hacı Mehmed'i tehdit ederek kızıyla nikâhlanmış, ardından da Bademli ahalisinden çeşitli bahanelerle vergi adı altında para toplayıp zorluk çıkarıcıları köy meydanında falakaya yatırmıştı. Hatta Karcıoğlu'nun hacca gitmek üzere biriktirmiş olduğu 40 Osmanlı altınına da yine vergi bahanesiyle el koymuştu.⁶²⁶ İnce Mehmed'in söz konusu olumsuz tavırları “*kendisi Bademiye Köyü kır serdarı olduğu sırada ziyadece taciz eylediği*

⁶²¹ Ahenk, 7 Recep 1324/ 28 Ağustos 1906.

⁶²² BOA., Y.EE.KP. 30.2978 (6 Recep 1324/ 26 Ağustos 1906).

⁶²³ BOA., Y.EE.KP. 30/2951 (8 Cemâziyelâhir 1324/ 30 Temmuz 1906).

⁶²⁴ BOA., Y.EE.KP. 30/2951 (8 Cemâziyelâhir 1324/ 30 Temmuz 1906).

⁶²⁵ Ahenk, 8 Recep 1324/ 29 Ağustos 1906.

⁶²⁶ Dural, a.g.e., s. 209.

Bademiye Köyü ahalisinden bazılarının ırz ve malına tecavüze başladığından köylülerden bazıları onun şerrinden sakınmak için hanelerini terk edip Ödemiş'e sığındıkları haber alınmıştı."⁶²⁷ cümleleriyle özetlenirken, valilik şikayetler nedeniyle duruma el koymuştu. Vali Kamil Paşa tarafından "bu zülme bir son vermek"⁶²⁸ için, İnce Mehmed ve aflı zeybeklerinin üzerine, Seyyar Jandarma Bölüğü Kumandanı Yüzbaşı Arnavut İsmail Ağa kumandasında 20 neferden oluşan bir takip kolu gönderilmişti. Ayrıca Yüzbaşı Süreyya Bey kumandasındaki bir askeri müfreze de destek kuvveti olarak görevlendirilmişti. Yüzbaşı İsmail Ağa, aldığı emir sonrası vakit kaybetmeden müfrezesiyle birlikte Bademli köyüne varmıştı. Bu sırada kendisinin gelişinden muhbirler aracılığıyla haberdar olan Kır Serdarı İnce Mehmed ise bu denli jandarmanın köye gelmesindeki anormalliği sezerek adamlarıyla birlikte bir eve saklanıp pusu kurmuş ve jandarmalar, saklandıkları evin önünden geçtiği sırada yaylım ateşi emri vermişti. Zeybeklerin açtığı ateşte kurşunların hedefi olan ilk isim Müfreze Kumandanı Yüzbaşı İsmail Ağa olmuştu. Kumandan'ın ölmesi, birkaç jandarmanın da yaralanması üzerine diğer askerler evi kurşun yağmuruna tutmuştu. Açılan bu ateş sonucunda İnce Mehmed Efe'nin yanı sıra zeybeklerinden Küçük Ali, Çamurcu Osman, efenin yeğeni Mehmed, Pirim Mustafa ve Kedi Veli öldürülmüştü. Çete üyelerinden Ahadoğlu Mehmed kaçmayı başarırken⁶²⁹ delik deşik olmuş altı zeybek cesedi ise jandarmalar tarafından köy meydanına sürüklenmişti.⁶³⁰ Ardından da cesetler Ödemiş Hükümet Konağı'nın karşısında birer tahtaya çivilenerek ahaliye sergilenmiş ve bu teşhir cezasından bir gün sonra da gömülmüşlerdi.⁶³¹ Eşkiya teşhirinin ardından çatışma sırasında vurulan ve basında "şakilerin ani taaruzunda şehid olan İsmail Ağa eşkiya takibi için yaratılmış bir kişi ve göreve başladığından beri en az 300'ü aşkın çatışmaya katılan vazifeperver bir zabıt"⁶³² olarak tanıtılan Müfreze Kumandanı Yüzbaşı İsmail Ağa da Ödemiş-Büyük Cami'de, geniş katılımlı bir cenaze namazının ardından Emmioğlu Mezarlığı'na gömülmüştü.⁶³³ İnce Mehmed'i "Ödemiş havalisinde şimdiye kadar tenkil olunan eşkiyanın en hunriz ve en şeriri" olarak nitelendiren basına göre; "kendisini takip

⁶²⁷ Ahenk, 8 Recep 1324/ 29 Ağustos 1906.

⁶²⁸ Ahenk, 8 Recep 1324/ 29 Ağustos 1906.

⁶²⁹ Ahenk, 8 Recep 1324/ 29 Ağustos 1906. Çatışmadan firar etmeyi başarabilen Ahadoğlu Mehmed, sekiz ay dağlarda yalnız dolaşmış, daha sonra da hükümete teslim olmuştu. Sonrasında yaşadıklarıyla ilgili Dural'a da şunları anlatmıştır: "Ben dayım Adagümeli Hacı Mehmet Ağa'ya sığındım, onun delaletiyle kaymakama gidip teslim oldum. Divan-ı harbe verildim, divanı harp bana büyük bir ceza verdi (ölüm cezası). İzmir Mahpushanesinde cezamı çekerken, hürriyet ilan edildi, Jön Türkler geldiler, mahpushane kapılarını açtılar, bizi (ne kadar cezalı adam varsa) serbest bıraktılar." Bkz. Dural, age., s. 214.

⁶³⁰ Ahenk, 8 Recep 1324/ 29 Ağustos 1906.

⁶³¹ Ahenk, 9 Recep 1324/ 30 Ağustos 1906.

⁶³² Ahenk, 8 Recep 1324/ 29 Ağustos 1906.

⁶³³ Ahenk, 9 Recep 1324/ 30 Ağustos 1906.

*eden müfrezelerle girdiği çeşitli çatışmalarda birçok kurşun yarası aldığı halde vahşi hayvanlar gibi dağlarda bir ejderha hayatı sürmüştü ve kendi kendini tedavi ederek eşkıyalık elini ahali üzerine daha ziyade uzatmıştı.”*⁶³⁴

2.10. Eşkîya Çetelerinin Tenkili

31 Ağustos 1906 tarihinde, yani Sultan II. Abdülhamid’in cülusunun 30. yılı nedeniyle eşkıyalar için genel af ilan edilmiş ve İmparatorluğun diğer vilayetlerinde olduğu gibi Aydın Vilayetinde de, hapisanelerden pek çok eşkıya serbest bırakılmıştı.⁶³⁵ Ancak bu af da, tıpkı diğer eşkıya aflarında olduğu gibi kısa zamanda olumsuz sonuçlar doğurmuştu. İtalya’nın İzmir Konsolosu’nun 5 Eylül 1906’da Sadarete gönderdiği telgraftan öğrendiğimiz üzere, genel af sonrası pek çok yeni çetenin türemiş, sayıları birkaç yüzü aşan eşkıyalar nahiye ve köyleri devamlı surette taciz etmiş, Ödemiş’in Adagide, Kaymakçı, Birgi ve Balyanbolu nahiye merkezlerinde haftanın belirli günlerinde kurulan ve normalde çok canlı olması gereken pazarlar da bu saldırılar neticesinde eski canlılığını yitirmişti.⁶³⁶

1906 yılının Ağustos başında, eşkıyaları sindirmek için bir takım idari ve askeri düzenlemeler yapılmıştı. Bunlardan ilki Aydın Vilayetinde eşkıya takibine memur edilmiş jandarmalara verilmek üzere Tophane-i Amire’den gönderilen martini tüfek ve kurşunların, I. Merkez ve VI. Mülhakat taburu efradına dağıtılmasıydı. İlk dağıtımın akabinde diğer taburlara da aynı tüfek ve cephaneler peyderpey gönderilmeye başlamıştı.⁶³⁷ Eşkîyalıkla mücadele konusunda atılan ikinci önemli adımsa 19 Eylül 1906 tarihinde, İzmir Redif Livası ve Merkez Kumandanlığına bir kez daha Mirliva Kara Said Paşa’nın tayin edilmesi olmuştu.⁶³⁸ Tecrübeli bir kumandan olan Kara Said Paşa’nın, böylesi bir dönemde vilayette tekrar görevlendirilmesi gayet doğaldı ancak bu konuda dönemin İzmir’deki Fransa Başkonsolosu Paul Blanc farklı bir bakış açısına sahipti. Başkonsolos, o sırada sadrazam olan Ferit Paşa’nın, Aydın Valisi Kamil Paşa’ya karşı bir hamlesi olarak gerçekleştirdiğini düşündüğü bu tayin ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Sadrazam Arnavut Ferid Paşa, Aydın Vilayetindeki asayişsizlikten faydalanarak Kamil Paşanın başını yemek arzusundadır. Kamil Paşanın ihtiyar ve aciz olduğunu, oğlu Said Paşa’nın elinde oyuncak haline geldiğini söyler, Abdülhamid’i ikna eder ve bu

⁶³⁴ Ahenk, 8 Recep 1324/ 29 Ağustos 1906.

⁶³⁵ Ahenk, 19 Recep 1324/ 9 Eylül 1906.

⁶³⁶ Yetkin, a.g.t., s. 145.

⁶³⁷ Ahenk, 14 Cemaziyülahir 1324/ 5 Ağustos 1906.

⁶³⁸ Ahenk, 1 Şaban 1324/ 20 Eylül 1906.

vilayette asayışı sağlama yetkisini Kamil Paşa'nın elinden alır. Kendi adamlarından Arnavut tümgeneral Said Paşayı İzmir'e gönderir."⁶³⁹

Gönderiliş amacı her ne olursa olsun, eşkıya takibinde bir hayli başarılı olan ve rüşdünü de Balkan eşkıyaları karşısında ispat eden Kara Said Paşa, görevlendirmenin ardından Makedonya'da emrinde olan bazı askerlerin yanı sıra Sakız'da görevli nizamiye askerlerini de vilayete getirmiş, sonrasında da hepsini güçlü Karadağ tüfekleriyle donatmıştı.⁶⁴⁰ Ayrıca 42 askerden oluşan özel bir koruma birliği oluşturup önce Aydın'a, oradan da Ödemiş'e giderek bir teftiş yapmıştı. Gerekli incelemelerin ardından da Ödemiş'e daha önce gönderilen 65 askere ek olarak işbilir bir zabıt kumandasında 65 asker daha gönderilmesini emretmişti.⁶⁴¹ Söz konusu destek kuvvetinin faydası da kısa zamanda görülmüş ve birkaç gün içerisinde 16 eşkıya ele geçirilmişti. Bu sırada kır serdarı olunca "çavuş" rütbesi alan Gökdeli Mehmed Efe de, Balyanbolulu Karaca Alioğlu Mehmed Ali Çetesine bir baskın düzenlemiş ve çetenin reisi Karaca Alioğlu Mehmed Ali'nin yanı sıra çete üyelerinden Hüseyin, Çavuşoğlu Mehmed, İpekçi İbrahimoğlu Süleyman ve Yörük Mustafaoğlu Mustafa'yı kısıkvrak yakalamıştı.⁶⁴²

Kara Said Paşa'nın vilayete gelişinin en bariz hissedildiği gelişme şüphesiz 27 Eylül 1906 tarihinde ilan edilen beyannamedir. Vilayet dahilindeki bütün kaymakamlıklara gönderilen ve cami ya da kilise gibi ibadethanelerin iç duvarlarına asılan bu beyanname, şekavetle mücadele konusunda dağdaki eşkıyalara, eşkıya yataklarına, eşkıyayla mücadele eden neferlere ve köylülere yönelik bir dizi uyarı içermekteydi. Buna göre;

- Takip müfrezesi mensubu jandarmalar, konakladıkları köylerde köylülerden aldıkları her şeyin parasını muhakkak ödeyecekler ve ödeme yaptıktan sonra köy ihtiyar heyetinden bir ilmühaber alacaklardı. Bu usule uymayanlar ise cezalandırılacaktı.
- Köylüler bıçak, tabanca veya tüfek taşıyamayacak, silah taşıma yasağına riayet etmeyenler ise "eşkıya" ilan edilecekti. Aynı zamanda çetelere yiyecek-içecek veren, yol gösteren veya görüp de ihbar etmeyenler eşkıya yataklığından yargılanacaktı.

⁶³⁹ Ömer Sami Coşar, "Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-3", *Milliyet*, 29 Mayıs 1973, s. 5.

⁶⁴⁰ Yetkin, *a.g.t.*, s. 145.

⁶⁴¹ *Ahenk*, 4 Şaban 1324/ 23 Eylül 1906.

⁶⁴² *Ahenk*, 12 Recep 1324/ 2 Eylül 1906.

- Beyannamenin ilanından sonraki 10 gün içerisinde silahlarını koşulsuz şartsız teslim eden bütün eşkıyalar, gerekli tahkikatın yapılmasının ardından affedilecek ya da ceza-i indirime kavuşacaktı.⁶⁴³

Beyannamenin özellikle son maddesi Aydın Dağları'ndaki çetelere bir hayli tesir etmiş ve pek çok eşkıya grubu, mıntıklarındaki hükümet konaklarına gelerek af talebinde bulunmuşlardı. Söz konusu teslim törenlerinden birisi de Ödemiş-Balyanbolu'da gerçekleşmiş ve beş ayrı çeteden yaklaşık 40 eşkıya, Küçük Menderes Havzası'nın tanınmış takip müfrezesi kumandanlarından biri olan Bayındırlı Mülâzım Mehmed Efendi'ye teslim olmuştu. Çevre yerleşimlerdeki aflı eşkıyalar da Ödemiş'e getirilmiş ve Sadaret makamından af kağıtları gelene kadar gözlem altında tutulmuşlardı. Kır serdarı iken asayişsizliği fırsat bilip tekrar eşkıyalığa başlayan ve af fırsatını değerlendirip son kez dağdan inen Çamlıcalı Musaoğlu Hüseyin ve çetesi de bunların arasındaydı.⁶⁴⁴ Teslim olan eşkıyaların ahvali, Ahenk gazetesinde kendisine şu cümlelerle yer bulmuştu:

*“Ahaliyi izaçtan çekinmeyen ve hükümetin daire-i itaatinden çıkmış olan birçok bağiler satvet-i kahire-i hükümetten havf ile hayatları, başları kaydına düşerek hükümet-i seniyyeye birer birer teslim ve terk-i silah etmişlerse de haklarında icrası tabii bulunan takibat-ı kanuniye ifa edilmektedir.”*⁶⁴⁵

Haberin devamında da silahını teslimde direnen ve dağlarda eşkıyalık yaşamından vazgeçmeyen gruplar şu cümlelerle tehdit edilmişti:

*“Fıtratlarındaki habis ve şekavetin ilca-yı vahşetiyle icrasından çekinmedikleri tecavüzat ve taadiyat ile cehlin icabat-ı tabiyesinden bulunan inadlarında ısrar edenler sevk olunan müfrezelerle bir kısmı meyitten tenkil ve istisal ve birçokları da hayyen derdest ve taht-ı tevkîfe alınarak bunlar haklarında da hükm-ü kanun adilane icra edilecektir.”*⁶⁴⁶

⁶⁴³ BOA., Y.EE.KP. 31/3033 (16 Ramazan 1324/ 3 Kasım 1906).

⁶⁴⁴ Ahenk gazetesinde, Çamlıcalı Hüseyin'in altı zeybeğiyle birlikte Ödemiş'e gelerek silahlarını teslim etmelerinde, Takib-i Eşkıya Kumandanlığına atanan İzmir Redif Livası Kumandanı Said Paşa'nın yayınladığı beyannamedeki nasihatların etkili olduğu vurgulanmaktaydı. Bkz. *Ahenk*, 9 Şaban 1324/ 28 Eylül 1906.

⁶⁴⁵ *Ahenk*, 23 Şaban 1324/ 13 Teşrinievvel 1906.

⁶⁴⁶ Ahenk gazetesini, Kara Said Paşa'ya şu cümlelerle övgüler düzmüştü: *“Paşa-yı müşarünileyh hazretlerinin teşrifleri çok zaman olmadığı halde tesirini gösteren asar-ı muvaffakiyet bilcümle teba-i sadıka-i şahanenin yüzlerini güldürerek zaten mütehatim-i vazife-i sadakat ve ubudiyet olan daavat-ı Hayriye-i hazret-i padişahî bu suretle de tekrar aleltekarrar yâd ve tezkar kılınmaktadır.”* Bkz. *Ahenk*, 23 Şaban 1324/ 13 Teşrinievvel 1906.

Fransa'nın İzmir Başkonsolosu Paul Blanc, 31 Ekimde yolladığı bir telgrafta, takip kumandanı Kara Said Paşa'nın eşkıyalara karşı giriştiği mücadele hakkında şunları söylemektedir:

“Said Paşa vilayete gelir gelmez bütün eşkıyayı şartsız teslim olmaya davet etti. Ellerinde silahla yakalanacak eşkıyanın derhal öldürüleceğini de bildirdi. Aflarını dileyenlere da hiçbir vaadi olmadığını açıkladı. Hareket başladıktan kısa zaman sonra beş eşkıya öldürüldü. 32 eşkıya da ellerinde silahları olduğu halde yakalandı. Köylerde de 27 eşkıya silahsız olarak ele geçirildi. 41 haydut af talebinde bulundu. Fakat bu rakamlar bir şey ifade etmez, çok ehemmiyetsizdir. Çünkü bu havalide bin kadar eşkıya vardır. Bin kadar asker kaçağı da eşkıyalık yapmaktadır. Gazetelerin eşkıya faaliyetinden bahsetmeleri yasaklanmıştır. Ancak çok büyük ve gizlenmesi imkânsız olayları gazeteler nakledebilmektedirler.”⁶⁴⁷

Her ne kadar Fransız Başkonsolosu, “gazetelerin eşkıya faaliyetinden bahsetmeleri yasaklanmıştır.” dese de biz yine de bu dönemde pek çok eşkıyalık faaliyetini gazetelerden takip edebilmekteyiz. Vilayet gazetelerinde yer alan haberlerden öğrendiğimiz üzere, 1906 Eylül'ünün sonlarında, Ödemiş-Çamlıca köyünden bir cinayet haberi gelmişti. Köyden Hatipoğlu Molla Mustafa'nın oğulları Mehmed, Ali ve Ali'nin oğlu İbrahim 21 Eylül gecesi kimliği tespit edilemeyen eşkıyalar tarafından dağa kaldırılmış ve sonrasında da vahşice öldürülmüşlerdi. Cesetlerin bulunmasının akabinde yapılan soruşturma neticesinde, söz konusu cinayetin, maktullerin babası olan Hatipoğlu Molla Mustafa ile husumeti bulunan Yanık Hüseyin Efe tarafından işlendiği tespit edilmişti. Katilin açığa çıkmasının ardından da Yanık Hüseyin Çetesinin peşine düşülmüşse de izi bulunamamıştı.⁶⁴⁸

Ekim ayında Kelaslı Abdioğlu İbrahim Çetesiyle nizamiye müfrezeleri arasında bir çatışma vuku bulmuş ve eşkıya reisi Abdioğlu İbrahim canlı, çetesinden bir adamı ise ölü olarak ele geçirilmişti.⁶⁴⁹ Diğer çete üyeleri ise kaçmayı başarırken yine Kelas'ın Yağlar köyünden Kara Hüseyinoğlu, dört adamıyla ve silahlarıyla birlikte Eşkıya Takip Kumandanı Kara Said Paşa'ya teslim olmuştu.⁶⁵⁰ Kara Hüseyinoğlu teslim olmuştu ancak her çete reisi bu denli itidalli davranmıyordu. Nitekim teslim olmayı reddedenlerden Bademiyeli Mustafa

⁶⁴⁷ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-3”, *Milliyet*, 29 Mayıs 1973, s. 5.

⁶⁴⁸ *Ahenk*, 8 Şaban 1324/ 27 Eylül 1906.

⁶⁴⁹ *Ahenk*, 21 Şaban 1324/ 10 Teşrinievvel 1906.

⁶⁵⁰ *Ahenk*, 21 Şaban 1324/ 10 Teşrinievvel 1906.

ve çetesi, Söke taraflarında takip müfrezeleriyle bir çatışmaya girmiş ve çatışma neticesinde Bademiyeli Mustafa öldürülürken adamlarından biri de canlı olarak ele geçirilmişti.⁶⁵¹ Aynı günlerde Aydın-Köşk'te işlediği bir cinayet nedeniyle firari olup eşkıyalık yoluna sapan ve basında ismi “*eşkîyanın sergerdesi*” olarak zikredilen Sarı Tekelioğlu Mehmed, 12 Ekim tarihinde yine Köşk civarında görülmüş, ihbar üzerine bölgeyi saran jandarmalar bu tehlikeli eşkıyayı saklandığı evde kısıklıvrak ve olaysız bir surette ele geçirmişlerdi.⁶⁵²

Ekim ayı boyunca, takip müfrezelerinin pek çok eşkıyayı derdest ettiğini görmekteyiz. Nitekim Mirliva Kara Said Paşa'nın verdiği bilgiye göre; Kara Ali Çetesinden ayrılıp tek başına dağlarda gezen Sarısulı Donlu Osmanoğlu Mehmed ile tutuklu eşkıya reisi Sarı Tekeli'nin çetesinden Nazilli-İsmaillili Ali ve Bayındır-Derebaşılı Arap Mehmedoğlu Durmuş af talebinde bulunmuşlardı. Tireli Abaloğlu Çetesinden Halil İbrahimoğlu Ali ve Çavdarlı Mustafa da Söke Zabıta Memuru Mustafa Efendi tarafından ele geçirilmişti.⁶⁵³ Yataklık ve diğer suçlar nedeniyle 22 kişi yargılanmaya başlamış,⁶⁵⁴ Ekim ayı sonlarında Alaşehir'de, İran tebaasından Ali'yi dağa kaldırıp fidye olarak 150 lira alan eşkıya İbrahim müfrezeler tarafından yakalandıktan sonra fidye olarak aldığı para sahibine geri iade edilmişti.⁶⁵⁵ Tekeli Mehmed Çetesindeyken birçok vukuata karışan ve sonra ayrılıp üç-dört ay boyunca Aydın-Sultanhisar civarında yol kesen Ödemiş-Emirlili Kollu Mehmed de, Nazilli'ye gönderilen müfreze tarafından silahıyla ele geçirilmişti.⁶⁵⁶ Hülasa, 27 Eylül'den 18 Ekim'e kadar geçen süre zarfında vilayetteki dört büyük çete ortadan kalkmış, muhtelif çetelerden altı eşkıya öldürülmüş, silahlarıyla birlikte teslim olan 31 eşkıya mahkemeye sevk edilmiş, yakalanan eşkıyalardan çeşitli türde 37 adet tüfek ve 1.000'e yakın da fişek ele geçirilmişti.⁶⁵⁷ Tüm bu başarıların yanı sıra Aydın'da, Sarı Yörük adında bir adamın iki yaşındaki çocuğunu dağa kaldırıp fidye talep eden Tokalıoğlu Yanık Halil İbrahim ve beş adamı müfrezelerin takibine çok fazla dayanamayarak teslim olmuşlardı. Çocuk da sağ salim ailesine teslim edilmişti.⁶⁵⁸ Müfrezelerin başarılarından bahsetmeye devam edecek olursak; üç kişilik Deli Ahmed Çetesinin iki eşkıyası teslim olduğu gibi, müfrezeler Ödemiş-Şemsiler köyünden iki eşkıyayı canlı ele geçirmişlerdi. Eşkıya Reisi

⁶⁵¹ *Ahenk*, 21 Şaban 1324/ 10 Teşrinievvel 1906.

⁶⁵² *Ahenk*, 23 Şaban 1324/ 13 Teşrinievvel 1906.

⁶⁵³ *Ahenk*, 9 Ramazan 1324/ 27 Teşrinievvel 1906.

⁶⁵⁴ Yakalanan ve öldürülen eşkıyalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Ahenk*, 15 Ramazan 1324/ 2 Teşrinisani 1906.

⁶⁵⁵ *Ahenk*, 10 Ramazan 1324/ 28 Teşrinievvel 1906.

⁶⁵⁶ *Ahenk*, 10 Ramazan 1324/ 28 Teşrinievvel 1906.

⁶⁵⁷ *Ahenk*, 1 Ramazan 1324/ 19 Teşrinievvel 1906.

⁶⁵⁸ *Ahenk*, 2 Ramazan 1324/ 20 Teşrinievvel 1906.

Kelashlı Halil Bey ve iki adamının silahlarıyla ele geçirilmesinin yanı sıra eşkıya yatağı olduğu tespit edilen 15 kişi de yakalanarak hapisaneye konulmuştu.⁶⁵⁹

1906 yılının Ekim sonunda, Ödemiş'te bir başka azılı eşkıyanın davası görülmüştü. Öncelikle davanın sanığı olan Koca Ali'nin 4 Mart 1906 tarihinde, Ödemiş-Emirli madeninde yaşanan olaylar silsilesinin ardından dağa çıkış serüvenine kısaca değinecek olursak; Ödemiş Kaymakamı Şakir Bey'in verdiği bilgiye göre; Muvakkat Jandarmalardan Hamit adında bir adam, madende çalışan ve “uygunsuz takımından” olarak nitelendirilen Kürt İbiş Çavuş ve Ilıca aşiretinden Koca Ali ile birlikte, maden çavuşlarından Avrış'ın evine gidip tüm gece içkili alem yapmışlar ve saat beşe doğru dağılmışlardı. Tüm gece süren eğlencenin ardından Jandarma Hamit, Kürt İbiş Çavuş'la “*münâsebet-i gayr-ı meşruâda*” bulunmuştu. Aynı saatlerde eğlenceye katılanlardan biri olan Koca Mehmed de, tutuklu olan kardeşi Veli'nin evini martini tüfeğiyle basarak, yengesi Emine'ye karşı “*tacizkar hareketlerde*” bulunmuştu. Durumu haber alan Jandarma Hamit ile Kürt İbiş Çavuş, Koca Ali'yi bulup zorlukla da olsa evden çıkarmışlardı. Ancak ev baskını yüzünden başlarının derde gireceğini bildiklerinden olsa gerek dağ yolunu tutmadan önce, sabah vakti maden jandarmalarından Giritli Mehmed'in “kapaklı” diye tabir edilen tüfeğini gasp etmişler, bununla da yetinmeyerek karakolhanede yatmakta olan diğer jandarma Mercan'ın da tüfeğini almak istemişlerdi. Ancak silahı elinde olmadan hazırlıksız yakalanan Jandarma Mercan, buna direnç göstermek isteyince Koca Ali tarafından kurşunlanarak öldürülmüştü. Söz konusu olay üzerine gece alem yapmış olan tüm isimler, bir jandarmanın öldürülmesi meselesinin idamla neticeleneceğini bilmiş olmalarından mütevellit firar edip dağ yolunu tutmuşlardı. Olayın duyulması üzerine bölgeye, tahkikat yapmaları için zabıta ve polis memurları, takibat yapması için de Kır Serdarı Çamlıcalı Hüseyin kolu gönderilmişti. Ertesi gün de kesin sonuca ulaşılması adına, o sırada Kaymakçı merkezde bulunan Kır Serdarı Kaymakçılı İsmail müfrezesi de o bölgeye sevk edilmişti. Ayrıca Emirli madeninin güvenliğinden de Çaylı'daki Mülazım Emin Ağa kolu mesul tutulmuştu.⁶⁶⁰ Ancak sevk edilen tüm bu takip kollarına rağmen şerir arkadaşlarından ayrılan Koca Ali izini kaybettirmeyi başarmıştı. Firariyken Jandarma Mercan'ı öldürdüğü için gıyabında idam cezasına çarptırılan Koca Ali, yanına aldığı birkaç adamla birlikte kendine bir çete kurmuş ve öncelikle Tüccar Hacı Atıf Efendi'yi dağa kaldırıp yüklü miktarda fidye almıştı.

⁶⁵⁹ *Ahenk*, 3 Ramazan 1324/ 21 Teşrinievvel 1906.

⁶⁶⁰ B.O.A., Y.EE..KP.. 27 2682 (9 Muharrem 1324/ 5 Mart 1906).

Sonrasında da Subaşı Çiftlikat-ı Hümayununu⁶⁶¹ basıp çiftlik çalışanlarından bazılarının paralarını ve mallarını gasp etmiş, bu arada kimi çalışanları da darp edip yaralamıştı. Ancak bununla da yetinmeyerek o sırada çiftlikte bulunan Onbaşı Mehmed'i de öldürmüştü. İşte işlediği tüm bu suçların ardından nihayet yakalanmış ve 21 Ekim 1906 tarihinde İstinaf Ceza Mahkemesine çıkarılmıştı.⁶⁶² Ancak iki mahkeme azasının hastalığı nedeniyle hakimler heyeti teşekkül edememiş ve mahkeme 23 Ekim tarihine ertelenmişti.⁶⁶³ Koca Ali'nin mahkemesi nihayet 23 Ekim tarihinde gerçekleşebilmiş ancak bu defa da şahitlerin tekrar dinlenilmesi için mahkeme ilerleyen günlere alınmıştı.⁶⁶⁴ Mahkemesi bu surette uzayıp giden Koca Ali netice olarak, işlediği suçlar neticesinde idam edilmişti.

Jandarmalar, Küçük Menderes'teki çeteleri tasfiye ededursun, Takip Kolu Kumandanı Mirliva Kara Said Paşa, Jandarma Kumandanı Hayreddin Bey ile birlikte eşkıyalığın yoğun görüldüğü bölgelerde bir teftişe çıkmıştı. Paşa, maiyetiyle birlikte önce Kelas ve Balyanbolu teftişlerini tamamlayıp İzmir'e dönmüş,⁶⁶⁵ sonrasında da Manisa'ya giderek bir dizi inceleme yapmıştı.⁶⁶⁶ Tüm bu teftişlerin akabinde de sonuçları itibariyle Aydın Vilayetindeki eşkıyalığı harlandıracak bir işe imza atmıştı. Paşa'nın emriyle, destek kuvvetlerin özellikle eşkıyalığın yoğun yaşandığı yerleşimlerden biri olan Ödemiş'e gelmesi hasebiyle, buradaki bazı kır serdarlarının ve adamlarının silahları ellerinden alınacak ve her biri bundan sonra silahsız surette dolaşacaktı. 13 Ekim 1906 tarihli Ahenk gazetesinde *"Birçok fecayi-i elimeye sahne olan şu havalinin islahı matlub-u mültezim-i âli olmağla bu vezaif-i mütenabahaya bu kere bairade-i seniye-i hazret-i padişahî İzmir redif liva ve merkez kumandanı saadetlü Said Paşa hazretleri tayin buyrularak"*⁶⁶⁷ girizgahının ardından söz konusu karar kamuoyuna şu cümlelerle duyurulmuştu:

*"Evvelce arz-ı dehalet-i istiman eyleyip kır serdarlığı vazifesinde bulunan birçok kimseler asakir-i şahanenin kazamıza vürudu hasebiyle vücudlarına ihtiyaç kalmadığından ellerinden birer birer silahları alınarak tenbihat-ı lazıme icrasıyla işleri başına sevk edilmiştir."*⁶⁶⁸

⁶⁶¹ Çiftlikat-ı Hümayunlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aysun Sarıbey Haykıran, *Aydın Vilayetinde Çiftlikler (1839-1918)*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013.

⁶⁶² *Ahenk*, 3 Ramazan 1324/ 21 Teşrinievvel 1906.

⁶⁶³ *Ahenk*, 4 Ramazan 1324/ 22 Teşrinievvel 1906.

⁶⁶⁴ *Ahenk*, 6 Ramazan 1324/ 24 Teşrinievvel 1906.

⁶⁶⁵ *Ahenk*, 2 Ramazan 1324/ 20 Teşrinievvel 1906; *Ahenk*, 3 Ramazan 1324/ 21 Teşrinievvel 1906.

⁶⁶⁶ *Ahenk*, 6 Ramazan 1324/ 24 Teşrinievvel 1906.

⁶⁶⁷ *Ahenk*, 23 Şaban 1324/ 13 Teşrinievvel 1906.

⁶⁶⁸ *Ahenk*, 23 Şaban 1324/ 13 Teşrinievvel 1906.

Aynı konuyla ilgili Fransız Başkonsolosu Paul Blanc de, Kara Said Paşa'nın verdiği emri, Paris'e şöyle aktarmıştı:

“- Silahını teslim etmek isteyen eşkıya bana değil, bölgedeki jandarma kumandanına başvursun, silahını ona teslim etsin!

- Silahını teslim etmek istemeyen eşkıya yeniden dağa çıksın. Onları saklandıkları dağlarda yakalayıp temizleyeceğim!”⁶⁶⁹

Başkonsolos'un da naklettiği üzere, Kara Said Paşa, *“silahını teslim etmek istemeyen eşkıya yeniden dağa çıksın.”* diyerek meydan okumuş, Bayındırlı Süvari Mülazımı Mehmed Efendi aracılığıyla kendisinden silahının teslim edilmesi istenen Kır Serdarı Çakırcalı Mehmed Efe de, bu talebi af protokolüne aykırı görüp, tekrar dağ yolunu tutmuştu. Çakırcalı'nın bu son kez dağa çıkışını, *“300 kişinin ölümüne sebep olan bu korkunç eşkıyanın yeniden dağa çıkışı, bütün tafsilatı ile anlatılmaya değer”⁶⁷⁰* diyen Fransız Başkonsolosu şöyle anlatmaktadır:

“Çakırcalı, her zaman zavallı adam gözü ile baktığı köyünün jandarma teğmenine silahını teslim etmeyi reddetti. Ayrıca Said Paşa'nın silahını teslim almayı reddetmesinin, Çakırcalı'nın ünlü şövalye unvanına ağır hakaret teşkil ettiğine inandı. Sağa sola dağılmış olan arkadaşlarını süratle topladı. Ödemiş Mutasarrıflığı, Said Paşa ile askerlerinin mevcudiyeti sebebiyle artık kendisi için emniyetli olmadığından daha uzak ve sakin yerlere çekilmeye karar verdi. Süratli bir gece yürüyüşü ile Bozdağ'ı aştı ve Dereköy İstasyonu'na vardı. Trenin gelmekte olduğu sırada çetesi ile garı işgal etti. Yolcular korkudan yarı ölü halde idi. Adamlarını silahlı olarak bütün vagonlara dağıttı ve ayrıca lokomotifin üzerine de iki kişiyi yerleştirmek istedi. Gar şefi yalvarıp yakarıp silahlı bu iki eşkıyanın lokomotifte değil de hemen gerisindeki furgona binmeleri hususunda Çakırcalı'yı güçlülükle ikna etti. Çakırcalı, Çetesi ile birlikte Alkan İstasyonu'nda trenden indi. Alaşehir kapılarında kahvaltı ettikten sonra dağa çıktı ve kayboldu.”⁶⁷¹

Başkonsolos'un da değindiği üzere Çakırcalı Çetesi, tekrar dağa çıkar çıkmaz önce Aydın-Dereköy Tren İstasyonu'nu basmış, ancak bu baskından üç gün önce çok daha kanlı

⁶⁶⁹ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-3”, *Milliyet*, 29 Mayıs 1973, s. 5.

⁶⁷⁰ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-3”, *Milliyet*, 29 Mayıs 1973, s. 5.

⁶⁷¹ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-3”, *Milliyet*, 29 Mayıs 1973, s. 5.

bir eyleme imza atmıştı. Çakırcalı, 3 Kasım 1906 tarihinde, Milas-Mandalıyat'ta Hüseyin Çavuş kumandasındaki dokuz kişilik bir Süvari Jandarma müfrezesine pusu kurmuş ve zeybeklerin açtığı ateş neticesinde Müfrezeye Kumandanı Hüseyin Çavuş'un yanı sıra Jandarma Sadık ve askeri birliğe kılavuzluk eden Mustafa adında bir köylü ölmüş, jandarmalardan Hakkı ve Süleyman da yaralanmıştı.⁶⁷² Kurulan bu pusu sonrası da bölgeden uzaklaşan Çakırcalı Çetesi, bahsi geçtiği üzere Dereköy Şimendifer Dairesini basan zeybekler, telgraf makinesini kırdıktan sonra yine Başkonsolos'un değındiğı üzere İzmir-Aydın seferini yapan Osmanlı Aydın Demiryolu Kumpanyasına ait bir treni durdurup talan etmişlerdi. Çakırcalı'nın bu ses getiren faaliyetleri 2 Aralık 1906 tarihli resmi bir yazışma kendisine "...üçüncü defa olarak şekavete çıkmış olan Çakırcalı'nın yeniden halka havf ve endişe verib on beş gün içinde beş vukuat gerçekleştirdiği..."⁶⁷³ cümleleriyle yer bulmuştu. Aynı günlerde Çakırcalı'nın muavini Kara Ali de, adamlarıyla birlikte tekrar dağa çıkmıştı.

Çakırcalı Mehmed'in vilayeti tekrar karıştırmaya başladığı günlerde, oldukça ilginç bir eşkıyalık davası görülmüştü. Uzun zaman Ödemiş ve Tire havalisinde ciddi saldırılar gerçekleştirmiş olan ve müfrezelerin ısrarlı takibatı neticesinde ele geçirilen Koca Mehmed çetesi üyeleri, başarılı bir baskın neticesinde yakalanıp 6 Kasım 1906 tarihinde mahkeme önüne çıkartılmıştı. Çete mensubu zeybeklerden Tireli Koca Ali, firari Küçük Ali, Çepni Süleyman ile çetenin yataklarından İbrahim Çavuş, Kvasoğlu Mustafa, Deli Mustafa ve Dağdelenoğlu Mustafa İstinaf Ceza Mahkemesi'nde çeşitli suçlardan yargılanmışlardı: Eşkıyaların sıralanan suçlarına değinecek olursak; Subaşı'daki Çiftlikat-ı Hümayunu basıp Subaşı köylülerinden Saraylıoğlu ve Penbeoğlu Ali'nin evlerini basarak bunları darp etmek, Abdullah Efendioğlu Mehmed'i kolundan yaralayarak ölümüne neden olmak, köylüleri bıçak ve tüfekleriyle darp edip kahve içinde hapsedmek, Armutlu köyündeki bağına gitmekte olan Tüccar Hacı Atif Efendi'yi Çepni Süleyman'ın kılavuzluğuyla dağa kaldırıp 500 fidye almak ve para dağıtımında çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle çete reisleri Koca Mehmed'i öldürmek.⁶⁷⁴ İşledikleri tüm bu suçlar neticesinde mahkeme, Koca Mehmed'i öldürdükten sonra çetenin başına geçen Tireli Koca Ali ile firari Küçük Ali'nin idamına, Çepni Süleyman'ın beş yıl müddetle küreğe konulmasına; İbrahim Çavuş, Kvasoğlu Mustafa, Deli Mustafa ve Dağdelenoğlu Mustafa'nın ise delil yetersizliğinden beraatlarına

⁶⁷² BOA., Y.EE.KP. 31/3033 (16 Ramazan 1324 / 3 Kasım 1906); *Ahenk*, 18 Ramazan 1324/ 5 Teşrinisani 1906.

⁶⁷³ BOA., Y.EE.KP. 31/3052. (15 Şevval 1324/ 2 Aralık 1906).

⁶⁷⁴ *Ahenk*, 20 Ramazan 1324/ 7 Teşrinisani 1906.

karar vermişti.⁶⁷⁵ Verilen bu karardan bir ay sonra bir gelişme yaşanmış ve gıyabında idama mahkum edilen “Şaki-i meşhur Koca Mehmed Çetesi efradından”⁶⁷⁶ Küçük Ali, ele geçirilip 5 Aralık 1906 tarihinde İstinaf Ceza Mahkemesine çıkarılmıştı. Mahkeme sonrasında da “fezayih-i şekavetkaraneye mücaseret eylemek” nedeniyle öncesinde verilen idam cezası bir kez daha onaylanmış ve bu azılı eşkıya darağacına gönderilmişti.⁶⁷⁷

Koca Mehmed Çetesinin tasfiyesinin akabinde, Çakırcalı'nın zeybeklerinden Sarı Hüseyin Ödemiş-Kayaköy'de saklandığı evde, Kara Ali'nin zeybekleri Çaylılı Yeşiloğlu ile Kara Çobanoğlu Hüseyin Kelas'da, yine aynı çeteden Mehmedoğlu Koca Ali ile Tireli Arıcı Süleyman'ın kızına tecavüz edip sonra da yaralayan Hacıoğlu Halil Tire'de ve azılı eşkıyalardan Sofuoğlu Mehmed Alaşehir'de jandarmalar tarafından ele geçirilmişlerdi. Yakalanan eşkıyaların yanı sıra muhtelif çeteler adına haraç toplayan Salihli'nin Bey köyünden Cafer Mehmed, Haltılı köyünden Mehmed Ali ve Beyova köyünden Tahtacı Ahmed Çavuş şikayet üzerine kısıvrak yakalanmış, topladıkları 150 lira da sahiplerine teslim edilmişti.⁶⁷⁸ Ayrıca Yanık Hüseyin Çetesinden Mavioğlu Mehmed Ödemiş'te, Alaşehir-Kuzuca köyünden Kahyaoğlu İbrahim ise Alaşehir'de teslim olmuştu.

1906 yılının son günlerinde, dağa yeni çıktığı için para ihtiyacı artan Çakırcalı Çetesi, Tire'yi basarak kazanın zenginlerinden yüklü miktarda para gasp etmişti.⁶⁷⁹ Aynı günlerde “Jandarma Komutanı Hayreddin” ve “Aydın Vilayetinin Mektub-i Muavini Tahir Kenan” imzası ile valiliğe gönderilen bir telgrafta, Tire bölgesinde oldukça fazla oranda kötülük yapabilecek konumda kişilerin varlığından söz edilmiş ve bunun önünün alınması konusuna şu cümlelerle değinilmişti:

*“Tire'den celp edilen deftere nazaran kaza dâhilinde üç yüzü mütecaviz firarî olduğu görülmüştür... Ehemmiyetli bir yekün teşkil edecek eşhas-ı şerire bulunduğu... üç beş hafif cezalı mahkumiyetin der-destine dair olsun mahallinden bir haber alınamamıştır... Tire'de ki kaçakların bu havzaya yeniden eşkıya yetiştirmeğe kifayet edeceğine göre şimdiden iktiza-yı hâlin ifâsı menût-ı rey...”*⁶⁸⁰

⁶⁷⁵ Ahenk, 20 Ramazan 1324/ 7 Teşrinisani 1906.

⁶⁷⁶ Ahenk, 19 Şevval 1324/ 5 Kânunuevvel 1906.

⁶⁷⁷ Ahenk, 19 Şevval 1324/ 5 Kânunuevvel 1906.

⁶⁷⁸ Ahenk, 21 Ramazan 1324/ 8 Teşrinisani 1906.

⁶⁷⁹ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3101 lef 1 (H. 1324/ M. 1906).

⁶⁸⁰ B.O.A., Y.S.K.P. 86-26/ 2571 (H. 1324/ M. 1906). Ayrıca bkz. Mehmet Başaran, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tire*, Tire Belediyesi Kültür Yay., 2. bs., İzmir, 2015, s. 147.

Bu sırada Tire’de, aynı gün iki eşkıya tasfiye edilmişti. Yanık Hüseyin Çetesinden Mehmedoğlu Mehmed, eşkıyalıktan vazgeçip Tire’de hükümete teslim olurken,⁶⁸¹ Mercan adındaki bir jandarmayı öldürdükten sonra firari olan Emirlili Mehmedoğlu İnce Ali Tire’de yakalandıktan sonra İzmir Hapishanesine nakledilmişti.⁶⁸² Yine Tire’nin ünlü eşkıyalarından olup öncesinde bir çatışmada öldürülen Mandalı Kocmanoğlu İbrahim’in eskilerden işlediği bir suç da aynı günlerde tekrar gündeme gelmişti. Buna göre; Mandalı Kocmanoğlu İbrahim, çetesiyle birlikte aylar önce Tire’nin Kızılcahavlu köyüne gelmiş ve burada Salihoğlu Süleyman’ın evini basmıştı. Ev halkını darp ettikten sonra da tehditle bir beş liralık, sekiz adet seksenlik ve yüz adet yirmilik takım altınları bazı eşyaları gasp etmişti. Sonrasında da gece vakti Kahrat köyünden Babuşçu Eyüp’ün evini basmış ve zorla yedi çift ayakkabıya el koymuştu. İşte yapılan tahkikatlar sonrası bu olayı öğrenen Tire jandarması da Mandalı Kocmanoğlu İbrahim Çetesine yardım ve yataklık yaptıklarını tespit ettikleri Kızılcahavlulu Nizamoğlu Himmet ve Koca Mehmedoğlu Mustafa ile Kara Uhadlı Yanık Hüseyin damadı Hüseyin’i kısıvrak yakalamıştı.⁶⁸³

Tire’nin dışındaki cihetlerde de eşkıyalık var gücüyle kendisini hissettirmekteydi. Pilara Çiftlikat-ı Hümayununun kiracısı olan Lambi Efendi’yi dağa kaldırıp fidye aldıktan sonra serbest bırakan ve ardından çıkılan takip neticesinde müfrezeler tarafından ele geçirilen eşkıyalardan Alaşehir-Subaşılı Yanıkoğlu Halil, Katırlılı Haşim, Delmenlili Molla Mustafa ve Çarıklı Hamzaoğlu Halil suçlarını itiraf etmişti. Üzerlerinden çıkan 138 lira ile 175 mecdiye ise dağa kaldırıp fidye aldıktan sonra serbest bıraktıkları Lambi Efendi’ye teslim edilmişti.⁶⁸⁴ Bunun yanı sıra azılı eşkıyalarından Ödemişli Deştiban Kemik Mehmed, Arnavut Ahmed Çetesinden Akhisar-Beyobalı Mustafaoğlu Yakup ve Kavaklı Hasan Çetesinden Ödemiş-Emirlili Kara Mehmed Alaşehir’de; Eşkıya Arnavut Hasan yaralı olarak Sultanhisar’da, Eşkıya Yörük Mehmed’e yataklık eden Alioğlu Mehmed Gördes’te, Milas’ta tahsildar Molla Mustafa Efendi’yi öldürdükten sonra eşkıyalık yoluna sapan Selim Manisa’da, uzun süredir Aydın-Manisa arasında eşkıyalık yapan ve pek çok canlar yakan Kasapoğlu Ahmed ile adamları Musalarlı Ahmed Çavuşoğlu Durmuş, Manavoğlu Hüseyin ve Kelaslı Deli Ömeroğlu Süllü Manisa’da,⁶⁸⁵ pek çok cinayet suçundan mahkûmiyet alıp firari hale düşen ve Takip Müfrezeleri Kumandanı Said Paşa tarafından “*şahs-ı leim*” yani

⁶⁸¹ *Ahenk*, 20 Ramazan 1324/ 7 Teşrinisani 1906.

⁶⁸² *Ahenk*, 20 Ramazan 1324/ 7 Teşrinisani 1906.

⁶⁸³ *Ahenk*, 22 Ramazan 1324/ 9 Teşrinisani 1906.

⁶⁸⁴ *Ahenk*, 11 Ramazan 1324/ 29 Teşrinievvel 1906; *Ahenk*, 13 Ramazan 1324/ 31 Teşrinievvel 1906.

⁶⁸⁵ *Ahenk*, 11 Ramazan 1324/ 29 Teşrinievvel 1906.

“*alçak/rezil şahıslar*” olarak nitelendirilen altı suçlu da muhtelif köylerde ele geçirilmişti.⁶⁸⁶ Yaklaşık iki hafta sonra Çine’ye teftişe giden Jandarma Kumandanı Hayreddin Bey’in elinde raporlarla İzmir’e döndüğünün ertesi günü⁶⁸⁷ Ödemiş’te takip müfrezelerine yakalanan 32 eşkıya da İzmir Hapishanesine getirilmişti.⁶⁸⁸

EşkİYaların ardı ardına yakalanması kimi çetelerin çözülmesini de beraberinde getiriyordu. Rakip çeteler veya müfrezeler tarafından öldürölmek istemeyen, üstelik kendi isteğiyle teslim olmaları durumunda cezalarının azalacağını düşünen eşkıyalardan Tireli Abalıoğlu’nun çetesinden Söke-Tölbendlerli İbrahimöoğlu Hüseyin Söke’de,⁶⁸⁹ eşkıya Çalıkoğlu Hüseyin Tire’de,⁶⁹⁰ Kır Hüseyinoğlu Ali ve Ferhad Mahmud Bergama’da, cinayet suçundan mahkûmken firar eden eşkıya Tepebozlu Haralambo da Karaburun’da⁶⁹¹ hükümet yetkililerine teslim olmuştu.

Müfrezelerin başarıları elbette takdire şayandı ancak zaman zaman eşkıya takibinden mesul olan askerlerin bizzat kendilerinin eşkıya gibi davrandığı da görölmekteydi. Ahenk gazetesinde yer alan 29 Kasım 1906 tarihli bir habere göre; Aydın Vilayeti Jandarma Alayı 3. Saruhan Taburu Süvari Bölüğüne mensup Mülazım-1 Evvel Hüsnü Efendi’nin kimi zaman tehditle, kimi zaman dayakla, kimi zamansa çadırlarını yıkmaya teşebbüs ederek köylülerden para aldığı duyumu alınmıştı. Hüsnü Efendi Manisa’da bulunduğu sırada, sarhoş bir haldeyken, Jandarma Hüseyin Çavuş’u yakasından tutup meyhaneye götürmüş ve zorla içki içirmiş, kendisi de sarhoş olduktan sonra taşkınlık çıkarıp yüksek sesle küfür etmişti. İzmir’deyken de oldukça sarhoş bir halde çeşitli genelevlerde görölmüş ve kendisini “Devriye Zabiti” olarak tanıtp, çayhanede oturmakta olan Jandarma Onbaşı Yaşar’ı, kendi taburunun 3. Bölüğünden Mülazım-1 Sani Ali ile birlikte darp etmişti. Hatta Mülazım-1 Sani Ali, darp ettikleri Onbaşı Yaşar’a tehdit amacıyla silahını göstermişti. Üstelik Hüsnü Efendi, Muğla’ya gitmesi hakkında Alay Kumandanlığından verilen bir emri de yerine getirmemişti. Mülazım-1 Evvel Hüsnü Efendi’nin ve Mülazım-1 Sani Ali Efendi’nin astlarını devamlı surette darp etmeleri gibi ağır bir suç işlediklerinin tespitinin ardından da adı geçen zabitler 28 Kasım 1906 tarihinde tutuklanmışlar ve Divan-1 Harp’e çıkarılmışlardı. Her iki zabitin de darp ve silah teşhiri nedeniyle Askeri Ceza Kanununun 113. maddesine göre dört ay süreyle ağırlaştırılmış hapis cezasına çarptırılmalarına, Hüsnü Efendi’nin cezasını tamamladıktan

⁶⁸⁶ *Ahenk*, 13 Ramazan 1324/ 31 Teşrinievvel 1906.

⁶⁸⁷ *Ahenk*, 29 Ramazan 1324/ 16 Teşrinisani 1906.

⁶⁸⁸ *Ahenk*, 30 Ramazan 1324/ 17 Teşrinisani 1906.

⁶⁸⁹ *Ahenk*, 23 Ramazan 1324/ 10 Teşrinisani 1906.

⁶⁹⁰ *Ahenk*, 25 Ramazan 1324/ 11 Teşrinisani 1906.

⁶⁹¹ *Ahenk*, 18 Şevval 1324/ 4 Kânunuevvel 1906.

sonra “şeref-i askeriyesini payimal etmesinden ve şu halde umur-u zabıtada istihdamı caiz olamayacağından”⁶⁹² dolayı jandarmalık vazifesinden atılmasına, Ali Efendi’nin ise dört aylık cezasını tamamlamasının ardından başka bir alaya nakledilmesine karar verilmişti.⁶⁹³ Sonrasında da Hüsnü ve Ali Efendiler, hapis yatmak üzere 29 Kasım günü Kışla-i Hümayun’a (Sarı Kışla) sevk edilmişlerdi.⁶⁹⁴ Bu surette eşkıyalarla mücadeleyi aksatabilecek pürüzlerin önüne geçilmesi için çaba harcanırken⁶⁹⁵ 13 Aralık 1906 tarihinde Çakırcalı, 15 zeybeğiyle birlikte Ödemişli Yörük Mustafa’yı dağa kaldırmış, bununla da yetinmeyip Ödemişli Kel Hasan’ı kendi evinde öldürmüştü.⁶⁹⁶ Aynı günlerde Kara Ali Efe de yine Ödemiş-Kelas’ın Sarıkaya köyünden üç kişiyi öldürmüş⁶⁹⁷ devamında da Çanakçı Köyü’ne geçip Hacı Hasan, Ahmedoğlu İbrahim ve Ali’yi katletmişti.⁶⁹⁸

1906 yılının son demlerinde müfrezeler, vilayetin farklı cihetlerindeki eşkıyalara karşı büyük bir üstünlük sağlamışlardı. Aralık başında Akhisar’da, Arnavut Ahmed Çetesini tarafından kaçırılan Halil sağsalim kurtarılmıştı.⁶⁹⁹ Ayrıca Yanık Hüseyin Çetesinden Adagideli Mercanoğlu Ali, Tekelioğlu Çetesinden Bıçakçılı Konkuroğlu Mehmed ve Aktepelili Hacı Kırılıoğlu Ali Ödemiş, Çıplak Ali ile Veli Mehmed Salihli’de, Salihli-Selendili Mevlakuloğlu Yusuf Ali, Akhisarlı Selimzade Yahya, Tunalı Mustafa ve Muhacir Mehmed Manisa’da; Milas-Kısırlı Velet Hasanoğlu Katil Bayram Muğla’da, Gökoğlu Osman ve Mehmed ise Tavas’ta müfrezeler tarafından derdest edilmişlerdi.⁷⁰⁰ Aynı tarihlerde yakalanıp mahkemelerde ölüm cezasına çarptırılmış eşkıyalar hakkında “Ceza-yı İdam” başlığı altında pek çok haber çıkmıştı. Örnek verecek olursak; “Takip müfrezesi tarafından mukaddema kahr ve tenkil edilen şaki-i meşhur Yılık Abdi”⁷⁰¹ girizgahıyla tanıtılan ve yukarıdaki satırlarda öldürüldüğü çatışmanın detaylarını aktardığımız Yılık Abdi’nin adamlarından Yetimoğlu Ali, Ayvazoğlu Hasan, Macaroğlu İsmail ve Anaçoğlu İbrahim’in 15 Ocak 1906 tarihinde İstinaf Ceza Mahkemesinde davaları görülmüştü. İstinaf Müdde-i Umumisi Ragıp Bey, ismi zikredilen eşkıyaları aralıksız olarak eşkıyalıkla iştilal etmekle, çok sayıda cinayet işlemekle, mal gasp etmekle ve ahaliye daha

⁶⁹² *Ahenk*, 13 Şevval 1324/ 29 Teşrinisani 1906.

⁶⁹³ *Ahenk*, 13 Şevval 1324/ 29 Teşrinisani 1906.

⁶⁹⁴ *Ahenk*, 13 Şevval 1324/ 29 Teşrinisani 1906.

⁶⁹⁵ Eşkıya Takip Kumandanı Mirliya Said Paşa’nın, eşkıyalıkla mücadele faaliyetlerini denetlemek için yaptığı Ödemiş teftişi için bkz. *Ahenk*, 18 Şevval 1324/ 4 Kânunuevvel 1906.

⁶⁹⁶ BOA., Y.EE.KP. 31/3059 (26 Şevval 1324/ 13 Aralık 1906).

⁶⁹⁷ *Ahenk*, 10 Zilkade 1324/ 26 Kânunuevvel 1906.

⁶⁹⁸ *Ahenk*, 14 Zilkade 1324/ 30 Kânunuevvel 1906.

⁶⁹⁹ *Ahenk*, 23 Şevval 1324/ 9 Kânunuevvel 1906.

⁷⁰⁰ *Ahenk*, 25 Şevval 1324/ 11 Kânunuevvel 1906.

⁷⁰¹ *Ahenk*, 30 Şevval 1324/ 16 Kânunuevvel 1906.

pek çok fenalık yapmakla suçlamış; suçlamaların ispatının mahkemeye sunulmasının ardından da eşkıyaların tamamı için idam cezası verilmişti. Yılık Abdi Çetesine yataklık yaptığı tespit edilen Hanaylıoğlu Rıza ile Halil de yataklık suçundan üç yıl kürek cezasına çarptırılmıştı.⁷⁰²

1906 yılındaki eşkıya reislerinden ve azılı çetelerden bahsederken Denizli'nin ünlü eşkıya reislerinden Buldanlı Ali Molla'ya özel bir yer ayırmamız gerekmektedir. Mıntıkası olan Buldan, Eşme ve Alaşehir'de zalimliği ve kan dökücülüğü ile kendisine kötü bir şöhret edinen bu ünlü eşkıya hakkında, Fransız Başkonsolos Paul Blanc, şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

*“Molla Ali vahşiliği ve hunharlığı ile şöhret yapmıştır. Molla Ali'nin, öldürmek zevkini tatmin için öldürdüğü bilinmekteydi. Ne kadın, ne çocuk ayırt ederdi. Cinayetlerini de bilhassa vahşice usullere başvurarak işlerdi.”*⁷⁰³

Cinayet işleyen, yol kesen, soygun yapan, insan kaçıran, haraç alan ve ev basan bu azılı eşkıya ve adamları için 1906 yılı başından itibaren pek çok kez takip kolu çıkarılsa da uzun bir süre izine rastlanılmamıştı. Ancak Nisan ayının başında, Ali Molla Çetesinin Uşak'a bağlı Eşme-Sarı köyünde olduğu tespit edilmiş ve Aydın-Köşk Takip Müfrezesi ile Alaşehir ve Uşak müfrezeleri birleşerek köyün çevresini ablukaya almışlardı. Jandarmaların eşkıyalar tarafından fark edilmesinin ardından çıkan çatışmada çeteden Buldan-Dehlili Halil öldürülmüş, Kara Ahmedlili Bekir ile Eşme-Naldırlı Mehmed ise canlı olarak ele geçirilmişti. Ancak eşkıya reisi ve diğer adamları bir kez daha firar etmeyi başarmışlardı.⁷⁰⁴ Bu olaydan üç ay sonra, kendisinden *“Buldan, Eşme ve Alaşehir kazalarında fırsat buldukça ika-ı cürm ve cinayata ictisar ve ebna-yı nevine itale-i dest-i mazzar eden ve şiddetle takip ve taharri edilmekte olan şaki”*⁷⁰⁵ cümleleriyle bahsedilen Ali Molla, 4 Haziran 1906 tarihinde ve gece yarısı üç sularında, Yüzbaşı Mehmed Galip ve Mülazım Emin Efendi kumandasındaki piyade ve süvari jandarmalardan oluşan bir takip müfrezesi tarafından Alaşehir'in Çarık köyünün üstündeki Kala Dağı'nda sarılmıştı. Çete ile müfreme arasında şiddetli bir çatışma çıkmış ve eşkıyalardan Uzunpınarlı Abdioğlu Sansar Mehmed öldürülmüş, Eşkıya Reisi Ali Molla ve adamları gecenin karanlığından

⁷⁰² Ahenk, 30 Şevval 1324/ 16 Kânunuevvel 1906.

⁷⁰³ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-6”, *Milliyet*, 1 Haziran 1973, s. 5.

⁷⁰⁴ Ahenk, 10 Safer 1324/ 3 Nisan 1906.

⁷⁰⁵ Ahenk, 14 Rebûlâhir 1324/ 6 Haziran 1906.

faydalanarak izlerini kaybettirmişlerdi. Son çatışmada Ali Molla Çetesinden bir eşkıyanın öldürülmesine rağmen müfrezenin zayıf vermemesi ise “*Esna-yı müsademede müfrezeye koluna hamd olsun hiçbir sakatlık olmamıştır.*”⁷⁰⁶ cümlesiyle duyurulmuştu. Öldürülen Sansar Mehmed hakkında yapılan tahkikat neticesinde de “*Sansar Mehmed’in refik-i habaseti Uzunpınarlı Berber Halil*”⁷⁰⁷ kendi köyü olan Uzunpınarlı ile Gözler Köyü arasındaki mevkide Jandarma Çavuşu Akif Efendi ve müfrezesi tarafından kısırılmıştı. Eşkıyanın jandarmalara ateş açması üzerine çıkan çatışmada da Uzunpınarlı Berber Halil öldürülmüştü.⁷⁰⁸ Alınan bu başarının sonrasında çete üyelerinden Aydınlı Kırılı Ali’nin de kendi köyüne gelip, köydeki bazı kadınlara tecavüz ettiği üstelik sonrasında da büyük bir pervasızlıkla köyden çıkmayıp kendi evinde kalmaya devam ettiği ihbarı alınmıştı. 16 Eylül gecesi köye gelen jandarmalar evin etrafını sarmış ve Kırılı Ali’ye “*teslim ol!*” çağrısı yapılmış, ancak bu teklife silahla karşılık veren eşkıya kısa sürede öldürülmüştü.⁷⁰⁹ Bu olaydan altı gün sonra ortaya çıkan Ali Molla, çetesindeki sekiz adamıyla birlikte, 22 Eylül 1906 tarihinde, gece vakti Ahlat Dağı’nın Kükürt mevkiinde görülmüştü. İhbar üzerine Uşak Jandarma Kumandanlığı tarafından görevlendirilen Hafız Rıdvan Efendi müfrezesi adı geçen bölgeye intikal etmişti. Kendilerine destek olarak da Hüdavendigâr vilayeti Alayı Kumandanı Cavit Bey ile Karahisar Tabur Ağası’na bağlı müfrezeler de gönderilmiş ancak bunca çabaya rağmen Ali Molla Çetesini izini kaybettirmişti.⁷¹⁰ Bu ustalıkla kaçışlar ve misilleme yaparcasına işlediği cinayetler neticesinde gazetelerde kendisinde “*Şaki-i şerir*”⁷¹¹ ve “*Eşkıya-yı meşhure*”⁷¹² olarak bahsedilen Ali Molla, Ekim ayına gelindiğinde yeni bir vukuatla adını duyurmuştu. 7 Ekim akşamı, Alaşehir’in Çöpköy köyünde yedi adamıyla birlikte gezerken müfrezeler tarafından görülmüş ve etrafı çevrilmişti. Çıkan şiddetli çatışma bir hayli sürmüş, hatta bu çatışma sırasında çete üyelerinden Çallı Şakir canlı olarak ele geçirilmiş, ancak eşkıya reisinin ve diğer adamlarının firarına engel olunamamıştı. Firar eden çete, aynı gece Alaşehir’in Çanakçı köyüne gidip oradan temin ettikleri dört atla, hızla bölgeden uzaklaşarak izlerini kaybetmişlerdi.⁷¹³ Çatışma mevkiinde yapılan inceleme sonrası Ahenk gazetesi muhabirinin, “*eşkıya-yı merkumenin hat-ı muhasarayı yarararak kaçtıkları sırada izlerinde kan damlaları görülmüş olmasına göre*

⁷⁰⁶ *Ahenk*, 14 Rebülâhîr 1324/ 6 Haziran 1906.

⁷⁰⁷ *Ahenk*, 6 Cemâziyelevvel 1324/ 28 Haziran 1906.

⁷⁰⁸ *Ahenk*, 6 Cemâziyelevvel 1324/ 28 Haziran 1906.

⁷⁰⁹ *Ahenk*, 1 Şaban 1324/ 20 Eylül 1906.

⁷¹⁰ *Ahenk*, 6 Şaban 1324/ 25 Eylül 1906.

⁷¹¹ *Ahenk*, 6 Şaban 1324/ 25 Eylül 1906.

⁷¹² *Ahenk*, 18 Şaban 1324/ 7 Teşrinievvel 1906.

⁷¹³ *Ahenk*, 18 Şaban 1324/ 7 Teşrinievvel 1906.

içlerinde mecruh bulunduğu”⁷¹⁴ şeklinde bir izlenimi olmuştu. Nitekim üç gün sonra da, çete üyelerinden birinin yaralanıp firar sırasında kan kaybından öldüğü, eşkıya reisi Ali Molla'nın ise ayağından yaralanmasına rağmen kaçmayı başarabildiği istihbaratı alınmıştı.⁷¹⁵

Son çatışmanın akabinde Ali Molla Çetesi mensupları birer birer haklanmaya başlanmıştı. Öncelikle çeteye mensuplarken Çöpköy çatışmasının ardından Ali Molla'nın yanından ayrılan ve kendi başlarına eşkıyalık yapmaya başlayan Alaşehir-Çanakçı köyünden Sarı Hüseyinoğlu Hasan Hüseyin ile Sarı Hüseyinoğlu Hüseyin kardeşler müfrezelerden gördükleri baskı üzerine teslim olmuşlar,⁷¹⁶ Ali Molla'nın yatağı olan Alaşehir-Bahadır köyünden altı kişi ile çete üyesi Yörük Ahmed müfrezeler tarafından ele geçirilmiş,⁷¹⁷ yine çete üyelerinden Ahmedoğlu Arnavut Osman Buldan'ın Baharlar köyünde, kendi köylüleri tarafından yakalanıp bağlanarak jandarmalara teslim edilmişti.⁷¹⁸ Yakalanan bir başka çete mensubunun haberi de üç-dört gün sonra duyulmuştu. Ali Molla'nın çetesinden Bahadırlı Yörükoğlu Mehmed Ali, yanına aldığı Bahadırlı Donsuz, Bahadırlı Tahtalı, Bahadırlı Yetim Ali, Kahyaoğlu Hasan ve Hasanoğlu Veli adlı eşkıyalarıyla birlikte İnegöl'e gelmiş ve bir takım huzursuzluklar çıkarmışlardı. Önce para vermeden Berber Tosun Hasan'da traş olmuşlar, sonrasında da Tüccar Vangel Anastas'tan şal biçiminde iki kuşak alıp parasını başka zaman vereceklerini söyleyerek dükkândan çıkmışlardı. Ardından da Dış Kahve adı verilen mahalleye gidip kadınlarla beraber içki alemleri yapmışlar, eğlencelerinin bitiminde de havaya silah ata ata köyden çıkarlarken Pamukoğlu İbrahim adındaki bir şahıstan tehdit yoluyla 40 mecdiye gasp etmişlerdi. Gasp sonrası çetenin reisi Yörükoğlu Mehmed Ali'nin köyü Bahadır'a geçmişler ve burada, borçlu köylülerden deştiban yoluyla haczedilen kara sığırları salmışlar, hacizli hayvanların yeni sahiplerinden de ceza olarak üçer lira haraç toplamışlardı. Son olarak da o sırada köyden geçmekte olan İçilli Şabanoğlu Şaban'ın dört mecdiyesini gasp etmişlerdi. “*Bu gibi ahval gayr-i layıka ve efal şekavetkaraneye cüret-i meyil ve fikrinde bulunmaları*”⁷¹⁹ nedeniyle de muhtar tarafından Alaşehir Kaymakamlığına şikayet edilmişlerdi. İhbar sonrası, “*Çapulculuktan başladıkları şekaveti ilerleterek daha büyük ve muhal-i asayiş efare*

⁷¹⁴ *Ahenk*, 18 Şaban 1324/ 7 Teşrinievvel 1906.

⁷¹⁵ *Ahenk*, 21 Şaban 1324/ 10 Teşrinievvel 1906.

⁷¹⁶ *Ahenk*, 11 Ramazan 1324/ 29 Teşrinievvel 1906; *Ahenk*, 13 Ramazan 1324 / 31 Teşrinievvel 1906.

⁷¹⁷ *Ahenk*, 17 Ramazan 1324/ 4 Teşrinisani 1906.

⁷¹⁸ *Ahenk*, 25 Ramazan 1324/ 11 Teşrinisani 1906.

⁷¹⁹ *Ahenk*, 18 Şevval 1324/ 4 Kânunuevvel 1906.

istidat göstermiş olan şu eşirranın men-i seyiati için”⁷²⁰ ardı ardına müfrezeler çıkartılmıştı. İlk aramalarda eşkıyaların izine rastlanamamış ancak bölgedeki jandarma kolllarının devriyelerinin artması neticesinde Yörükoğlu Mehmed Ali Çetesi dağılmaya başlamıştı. Nitekim takipten bunalan eşkıya reisi Yörük Mehmed Ali ile adamları Bahadırlı Kahyaoğlu Hasan ve Bergamalı Gökçe Halil, Alaşehir Kaymakamlığına teslim olmuşlardı.⁷²¹

Sürekli olarak çetesinden birilerinin ayrıldığı, yakalandığı veya öldürüldüğü Ali Molla, 1907 yılına gelindiğinde çok ses getiren bir eyleme imza atmıştı. Fransız Başkonsolosu Paul Blanc, söz konusu vakayı, Paris’e şu cümlelerle nakletmişti:

*“Geçen Salı günü Molla Ali, avanesinden iki kişi ile birlikte Buldan Kaymakamı’na başvurur ve affı ilan edildiği takdirde eşkıyalığı terk edeceğini bildirir. Böyle büyük bir eşkıyanın kendisine gelip teslim olmak istemesine son derece sevinen kaymakam, alacağı mükâfatı da düşünerek durumdan valiyi derhal haberdar eder. Vali de hemen haberi saraya yollar, kendisini ziyarete gelen herkese Molla Ali’nin teslimini müjdelere ve gazetelerde de yayınlanmak üzere bir resmi tebliğ hazırlatır. Serbest bulunan Molla Ali ertesi günü Buldan Kaymakamı’nın yanına yeniden gider ve eşkıyalıktan vazgeçmesinin, Buldan Hapishanesinde bulunan üç arkadaşını da yanına alıp gitmesi ile katileşeceğini söyler. Kaymakam’dan, kendisi, beraberinde getirdiği iki kişi ve hapishaneden çıkartacağı üç arkadaşı için atlar hazırlanmasını da ister ve böylece çetenin toplu halde, affını ilan edecek resmi makamların yanına gideceğini anlatır. Kaymakam, Molla Ali çetesinin toplu halde önce kendisine gelip aman dilediği haberini yaymanın sevinci içinde istenilen atları da getirir. Molla Ali hapishaneye giderek üç arkadaşını çıkartır, fakat sonra ani bir baskınla jandarma karakolunda ne kadar silah varsa ele geçirir ve yeniden dağa çıkar.”*⁷²²

Gerçekleşen bu olayın ardından Ali Molla’nın şöhreti daha da artarken, böylesi bir tuzakla hem hapishadaki esirleri kendi eliyle çıkaran, hem de karakoldaki silahların eşkıyaların eline geçmesine sebebiyet veren kaymakam ise çok zor durumda kalmıştı. Ancak söz konusu vakanın intikamı için de çok fazla beklenilmemişti.

Buldan Kaymakamı, son vukuatın üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra, eşkıyalıktan vazgeçmeleri halinde Ali Molla Çetesinin tüm suçlarından affedileceğini

⁷²⁰ Ahenk, 18 Şevval 1324/ 4 Kânunuevvel 1906.

⁷²¹ Ahenk, 18 Şevval 1324/ 4 Kânunuevvel 1906; Ahenk, 16 Şevval 1326/ 9 Kânunuevvel 1908.

⁷²² Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-6”, *Milliyet*, 1 Haziran 1973, s. 5.

bildirmiş; teklifi yatakları aracılığıyla öğrenen eşkıya reisi de bunu memnuniyetle karşılamıştı. Çetenin teklifi kabul ettiklerini bildirmelerinin ardından da Ali Molla ve altı adamının affedildiğine dair karar, Ahenk gazetesinde şu cümlelerle duyurulmuştu:

“Hayli vakitten beri vilayet ile hemcivar olan Hüdavendigâr ve bazen Konya vilayetlerinde icra-yı şekavet eden Buldan’ın Bahadırlar karyesinden Ali Molla ile altı nefer refiki şerefsadır olup ilan olunan irade-i seniye-i hazret-i padişahî hükm-ü celiline mütavaatla ahiren Buldan hükümetine teslim-i nefis ve silah eylemeleriyle vilayet-i celileden vaki olan arz ve istizan üzerine merkurum Ali Molla ile altı nefer refikinin hukuk-u umumiyyeden mazhar-ı afv-ı âli-i hazret-i padişahi oldukları müstahberdir.”⁷²³

“Ali Molla ile altı nefer refikinin hukuk-u umumiyyeden mazhar-ı afv-ı âli-i hazret-i padişahi oldukları müstahberdir” güvencesinin ardından, aylardır müfrezelerden kaçan Ali Molla ve zeybekleri, dağdan inerek Buldan Kaymakamlığına gitmişlerdi. Burada yapılan af protokolünün ardından, af töreninin bizzat Vali Paşa huzurunda İzmir’de yapılacağıнын söylenmesi üzerine Ali Molla Çetesi İzmir yolunu tutmuştu. Trenle İzmir’e gelen Ali Molla ve adamları Hükümet Konağı’na girmişler, ancak çıkışlarında, onlarca askerin yayılım ateşi neticesinde delik deşik olmuşlardı.⁷²⁴ Böylelikle 1883 yılındaki Zeybek Katliamı sonrası bir eşkıya reisi daha aynı merdivenlerde can vermişti.

1907 yılının başında, Bergama’da eşkıyalık yaptığı gerekçesiyle tutuklanan Tavşanoğlu Ali, Bulgurcuoğlu İsmail ve Arapoğlu İsmail’in İstinaf Ceza Mahkemesinde görülen davalarında tutuklu sanıkların ihbar edildiği gibi silahlı şekilde gezip, tehdit ile para talep ettikleri konusunda bir delil bulunamamış ve söz konusu isimlerden Arapoğlu İsmail, katıldığı bir düğün sırasında kutlama için silahıyla ateş ederken kazara Mustafa isminde birini vurup öldürdüğü için iki yıl hapisle cezalandırılmış, diğerleri ise beraat etmişti.⁷²⁵ Ancak o gün ki mahkemede eşkıyalık suçuyla yargılanan her şahıs Bergamalı Tavşanoğlu Ali ve Bulgurcuoğlu İsmail kadar masum değildi. Kocakafa Mehmed, Ömeroğlu Recep, Alibeyoğlu Mehmed ve Molla Hasan adında dört eşkıya, Ödemiş-Gölcük’ün Boğaz mevkiinde yaşayan Georgi Haçaturyan adında bir adamın evini basmışlardı. Evi soyan eşkıyalar bununla da yetinmemiş ve Georgi Haçaturyan’ın yanı sıra karısını ve henüz bebek yaşta olan kız çocuğunu vahşice katletmişler, ailenin akrabası olan Karabeti’yi de ağır

⁷²³ Ahenk, 22 Zilhicce 1324/ 4 Şubat 1907.

⁷²⁴ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-6”, *Milliyet*, 1 Haziran 1973, s. 5.

⁷²⁵ Ahenk, 16 Zilkade 1324/ 1 Kânunusani 1907.

surette yaralamışlardı. Eşkılar, dönüş yolunda çıkan bir anlaşmazlık neticesinde ise arkadaşları Molla Hasan'ı öldürüp cesedini dereye atmışlardı. Tüm bu vahşi eylemlerin akabinde müfrezelerin eline geçen Kocakafa Mehmed, Ömeroğlu Recep ve Alibeyoğlu Mehmed, İstinaf Ceza Mahkemesinde yargılanmışlar ve suçları sabit olduğu için her biri idam cezasına çarptırılmışlardı. Kendilerine yataklık eden İsmail ve Mehmed adındaki iki adam da üç yıl kürek cezasına mahkum edilmişti.⁷²⁶

3 Ocak 1907 tarihinde, Mirliva Kara Said Paşa'nın Ahenk gazetesine gönderdiği telgraftan öğrendiğimize göre; Beydağ ve çevresinde bir süredir eşkıyalık yapan Hamayıllı Çıldıroğlu Katil Mehmed ile eşkıyalık suçu nedeniyle firari durumda olan Derebaşılı Hacı Alioğlu Ali Nazilli'de, Torbalı-Doğancılarlı Avcı Hüseyinoğlu Katil Ali Torbalı'da, Bahadırlılı Sülükçüoğlu Ramazan Alaşehir'de ve Boyacıoğlu Bali Foça-i Atik'te yakalanarak mahkemeye sevk edilmişlerdi.⁷²⁷ Ayrıca nizamiye ve jandarma takip müfrezelerinin uyguladıkları baskı neticesinde, Abdi Beyoğlu İbrahim, Yanık İbrahim ve Deli Ahmed çetelerinin topluca teslim olmaları sağlanmıştı. Ödemiş'te teslim olan bu üç çetenin mensubu toplam 18 eşkıya, 3 Ocak 1907 tarihinde İzmir Hapishanesine sevk edilmişti.⁷²⁸ Yine Ödemiş'te Hacı Osmanoğlu Molla İsmail'i dağa kaldırıp fidye talep etmek suçundan tutuklu bulunan Topal Davudoğlu Mehmed, Hacı Mehmedoğlu Yusuf ve firari Kara Oğlan Mehmed'in 9 Ocak 1907 tarihinde İstinaf Ceza Mahkemesinde görülen davasında eşkıyalar, 15 yıl kürek cezasına çarptırılmışlardı.⁷²⁹

1907 yılının ilk ayında, Aydın Vilayetinde çok önemli bir görev değişikliği yaşanmıştı. 11 yıldır Aydın Valiliği yapan Kamil Paşa, Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa'nın girişimleriyle ve "eşkıyalığın hakkından gelemediği" gerekçesiyle görevden alınmış, yerine de Konya Valisi Faik Bey atanmıştı. "*Vilayetimiz valiliğine atufetlü Faik Bey Efendi hazretlerinin tayinine irade-i seniye-i hazreti padişahî şerefmüteallik buyrulmuş olması*"⁷³⁰ cümlesiyle duyurulan bu yeni atama sonrası, 15 Ocak günü görevine başlayan yeni vali ile birlikte, ilerleyen satırlarda detaylarına değineceğimiz üzere ciddi tartışmalar ortaya çıkmıştı. Zira bu görev değişikliği sonrasında, Kamil Paşa'nın yanı sıra oğlu Said Paşa ve

⁷²⁶ Ahenk, 17 Zilkade 1324/ 2 Kânunusani 1907.

⁷²⁷ Ahenk, 18 Zilkade 1324/ 3 Kânunusani 1907.

⁷²⁸ Ahenk, 19 Zilkade 1324/ 4 Kânunusani 1907.

⁷²⁹ Ahenk, 24 Zilkade 1324/ 9 Kânunusani 1907.

⁷³⁰ Ahenk, 1 Zilhicce 1324/ 15 Kânunusani 1907.

Vilayet Mektupçusu Tahir Kenan Bey de eşkıyaları himaye ettikleri imasıyla görevlerinden alınmıştı.⁷³¹

Vali Kamil Paşa'nın vilayeti terk ettiği günlerde,⁷³² basında kendisinden “*Takib-i eşkıya kumandanı saadetli Said Paşa hazretlerinin tenkil ve istisal-i eşkıya hususunda meşhud-u çeşm-i şükran olan muvafakkiyet-i mütetabiasına zamimeten*”⁷³³ cümleleriyle bahsedilen Kara Said Paşa'nın talimatlarıyla eşkıya tenkili devam etmekteydi. Müfrezeler, Ocak ayının son gününde, Aydın-Yenipazar'ın Paşa köyünden Ayşe adında bir kadının evini basıp 50 lira para isteyen, ancak parasının olmadığını öğrenince kadını ve evdeki iki kişiyi yaralayıp, taşıyabilecekleri eşyaları da gasp eden eşkıyaların peşine düşmüşlerdi. Eşkıyaların kimlikleri kısa zamanda tespit edilmiş ve zanlılardan Kuloğulları Kuduroğlu Emin ile kayınbiraderi Mustafa Yenipazar'da ele geçirilmişlerdi. Yine Saruhan'da bir süredir eşkıyalık yapan Kara Oğlanoğlu Himmet ve Kara Oğlanoğlu Hasan ile Mehmed, Baharlarlı Kude Musaoğlu Mehmed Ali ve Eşmelioğlu Hüseyin adlı eşkıyalar da müfrezelere teslim olmuşlardı.⁷³⁴

Eşkıya derdestleriyle ilgili bilgi vermeye devam edecek olursak; Kuşadası civarında eşkıyalık yaparken kısa zamanda müfrezelerin eline geçen Hristo, Kozma, Yani, Apostol ve Etnaş'ın görülen davalarında daha önce memleketlerine gönderilmelerine, yani bir nevi sınırdışı edilmelerine rağmen geri dönüp eşkıyalığa sapan Hristo ve Yani'ye dört yıl, diğer tutuklulara ise üçer yıl kürek cezası verilmişti.⁷³⁵

“*Hayli zamandan beri salik-i rah-ı şekavet olup katl-i nüfus ve sair enva-ı fezayihе cüret etmiş olan şaki-i şerir Ödemişli Çalık Hüseyin*”⁷³⁶ Jandarma Yüzbaşısı Mehmed Ali Efendi müfrezesi tarafından Köşk civarında çevrilmiş ve çıkan çatışma neticesinde Çalık Hüseyin ile iki adamı canlı olarak ele geçirilmişti. Çatışma sırasında iki jandarma neferi ile köylülerden bir kişi yaralanmıştı.⁷³⁷ Söz konusu başarının ardından eşkıyaların yakalanmasında üstün gayret gösteren Aydın Jandarma Taburu 3. Bölüğü'nden Yüzbaşı Mehmed Ali Efendi'ye 4. rütbeden mecidi nişanı takılmış, çete ile yapılan çatışma sırasında yaralanan aynı tabur mensubu Geylanlı Hafız Şahin ve Mehmed ile müfrezeye kılavuzluk

⁷³¹ B.O.A., Y.PRK.ASK. 241/29 (1 Şaban 1324/ 20 Eylül 1906); BOA., Y.A.HUS. 506/112 (8 Şaban 1324 /27 Eylül 1906).

⁷³² *Ahenk*, 5 Zilhicce 1324/ 19 Kânunusani 1907.

⁷³³ *Ahenk*, 5 Zilhicce 1324/ 19 Kânunusani 1907.

⁷³⁴ *Ahenk*, 18 Zilhicce 1324/ 31 Kânunusani 1907.

⁷³⁵ *Ahenk*, 22 Zilhicce 1324/ 4 Şubat 1907.

⁷³⁶ *Ahenk*, 13 Safer 1325/ 28 Mart 1907.

⁷³⁷ *Ahenk*, 13 Safer 1325/ 28 Mart 1907.

edip yardımcı olan köylülerden Akçasululu Haliloğlu Mustafa'ya da iftihar madalyaları takdim edilmişti. Çalık Hüseyin Çetesinin tasfiyesinde hizmeti geçenlerin yanı sıra yine Aydın Jandarma Taburu 3. Bölüğünde misafir olarak bulunan Süvari Mülazım-ı Sani Mustafa Efendi'ye Ödemişli Mustafa, Abalıoğlu Musa, Çepni Sadık ve Veli çetelerinin ele geçirilmesi konusunda gösterdiği başarı ve aramalar sırasında köylerden 45 adet yasaklı silaha el koyması nedeniyle 5. rütbeden mecidi nişan takılmıştı.⁷³⁸

Eşkılara karşı kazanılan başarılar, bu tarihlerde ardı ardına duyulmaktaydı. Cinayet, darp, alıkoyma, işkence ve gasp suçlarından dolayı firariyken eşkıyalık yapan Çal kazasının Haceler köyünden Hacı Osmanoğlu Mehmed ile Hacı Hüseyinoğlu Ayan isimli eşkıyalar müfrezelerin eline geçmişti.⁷³⁹ “Şaki-i şerir Arnavud Ahmedin rüfeka-yı habasetinden Cafer ve Nikola”⁷⁴⁰ da, 21 Mart'ta Bergama'da Kaza Kaymakamı Kemal Bey'in çabaları neticesinde canlı olarak ele geçirilmişlerdi. Gazete haberinde, bu eşkıyalar hakkında verilen bilgiye göre; Tepedelenli Cafer ve Ayvalıklı Nikola, eşkıya reisi Arnavut Ahmed'in çetesine mensuptu. Ancak her iki eşkıya da 1907 yılının Ocak ayının ortalarında çeteden ayrılmış ve iki buçuk ay boyunca birlikte suç işlemişlerdi. 2 Nisan akşamı Bergama yakınlarındaki bir kaleye sığındıkları haber alınmış ve bu ihbar üzerine harekete geçen Kadir ve Tahir çavuşlarla Salih, Hüseyin ve Mehmed onbaşılar kumandasındaki takip kolları ivedilikle kaleyi abluka altına almışlardı. Gazetede yer aldığı ifadeyle “eşirra-yı merkume her ne kadar ilca-yı meyusiyetle kollara karşı gelmek fikrini kurmuşlarsa da hiçbir taraftan cay-ı firar kalmayıp daha ziyade sebat ve taanudun hayatlarına mal olacağını derk eylemeleriyle pek cüzi bir mukavemet izhardan sonra pençe-i adaletе düşmüşlerdi.”⁷⁴¹ Kendilerinden sayıca çok daha üstün jandarmalarla çatışmaya girmeyerek hayatlarını kurtaran eşkıyalardan Ayvalıklı Nikola, yapılan sorguda tüm suçlarını itiraf etmiş ve yanlarından ayrıldıkları çetenin reisi Arnavut Ahmed'in Parşekva isminde birisini dağa kaldırıp 250 lira fidye aldığı, bu eylem sırasında kendisinin de eşkıya reisine yardım ettiğini söylemişti.⁷⁴² Sorgunun devamında eski çetelerinin yatak ağlarını ve mıntikasını da ortaya döken Nikola'nın itirafları sonrasında müfrezeler vakit kaybetmeden harekete geçmiş ve bir gün gibi kısa bir sürede de başarıya ulaşmışlardı. Jandarmalar, Arnavut Ahmed Çetesinden Ayvalık-Küçükköylü Mavriko Todori ile Tepedelen-Livanlı Kahramanoğlu Cafer Ramazan'ın, Bergama'ya yarım saat mesafedeki bir bahçede olduğu ihbarını

⁷³⁸ Ahenk, 21 Safer 1325/ 5 Nisan 1907.

⁷³⁹ Ahenk, 14 Safer 1325/ 29 Mart 1907.

⁷⁴⁰ Ahenk, 20 Safer 1325/ 4 Nisan 1907.

⁷⁴¹ Ahenk, 20 Safer 1325/ 4 Nisan 1907.

⁷⁴² Ahenk, 20 Safer 1325/ 4 Nisan 1907.

almışlardı.⁷⁴³ Bunun üzerine bahçe sarılmış ve eşkıyaların “*teslim ol!*” çağrısına silahla karşılık vermeleri üzerine çıkan çatışma sonrası, canlarını kurtaramayacağını anlayan çete üyeleri silahlarını bırakıp teslim olmuşlardı.⁷⁴⁴ Bu başarıdan birkaç gün sonra Manisa’da işlediği pek çok cinayet nedeniyle aranan eşkıya Hacı Hasanoğlu Ali Rıza Akhisar’da, azılı eşkıyalardan İşkembeci Süleyman ile adamı Menemenli Kasti Kasaba’da, cinayet ve yaralamadan aranırken eşkıyalığa sapan Koca Mahmudoğlu Ahmed Seferihisar’da, Muğla-Yüksekkum köyüne bağlı Turgut Yaylası ormanında kereste amelelerinden iki kişinin evini basıp para ve eşyalarını gasp eden Kozaklı Hacıoğlu Mustafa Köyceğiz’de ve Kozaklı Hacıoğlu Mustafa’nın adamlarından Hacı Ahmedoğlu Halil İbrahim, Hacı Ahmedoğlu Mehmed, Kuvaoğlu Hasan ve Kuvaoğlu Ahmed de Mekri’de ele geçirilmişlerdi.⁷⁴⁵ Eşkıyaların yanı sıra eşkıyaya fişek doldurup götürmek ve daha başka suçlar nedeniyle firari durumda bulunan Kulalı Hacı Kara Hasanoğlu Mehmed de İzmir’de polis memurları tarafından ele geçirilmişti.⁷⁴⁶

Eşkıyaların bu surette kol gezdiği aylarda askeri ve idari erkânda yerlerinde durmamış ve denetimlere çıkmıştı. Vilayet Jandarma Kumandanı Kaymakam Sadettin Bey, 16 Nisan günü Denizli’ye gitmiş,⁷⁴⁷ bir hafta sonraysa Söke’ye geçmişti.⁷⁴⁸ Bu arada Eşkıya Takip Kumandanı Mirliya Hakkı Paşa ise 18 Nisan günü Ödemiş’e giderek takip müfrezelerini denetlemişti.⁷⁴⁹

8 Mayıs 1907 tarihinde, oldukça kalabalık bir eşkıya grubunun mahkemesi görülmüştü. Tire civarında Kömürcü Bulgar Nikola ve rüfekasının yataklarını basarak icrayı şekavetle para talep etmelerinden dolayı yakalanıp tutuklanan ve haklarındaki iddianamede suçları “*biliştirak müdeilerin çadırlarını basarak muamele-i cebr ve şiddet icerasıyla gasp fiiline ictisarlari sabit olmakla*”⁷⁵⁰ cümlesiyle belirtilen eşkıyalardan Kara Hasanoğlu Salih’in sabikalı ve o sırada firari mahkum olması nedeniyle altı yıl; Hatipoğlu Ali, Koca Hüseyinoğlu Hasan, Kavaloğlu Mehmed, Kemaloğlu Mehmed, Pepe Hüseyin, Mülazımoğlu Halil İbrahim ve Koca Salihoğlu Durmuş’un ise üçer yıl küreğe konulmalarına karar verilmişti. Aynı davada yargılanan ve bu eşkıyalara yataklık ettikleri

⁷⁴³ *Ahenk*, 20 Safer 1325/ 4 Nisan 1907.

⁷⁴⁴ *Ahenk*, 21 Safer 1325/ 5 Nisan 1907.

⁷⁴⁵ *Ahenk*, 25 Safer 1325/ 9 Nisan 1907.

⁷⁴⁶ *Ahenk*, 25 Safer 1325/ 9 Nisan 1907.

⁷⁴⁷ *Ahenk*, 2 Rebülevvel 1325/ 16 Nisan 1907.

⁷⁴⁸ *Ahenk*, 9 Rebülevvel 1325/ 23 Nisan 1907.

⁷⁴⁹ *Ahenk*, 5 Rebülevvel 1325/ 19 Nisan 1907.

⁷⁵⁰ *Ahenk*, 27 Rebülevvel 1325/ 9 Mayıs 1907.

iddiasıyla tutuklu bulunan Kabasakaloğlu Mestan üç yıl kürek cezasından kurtulamazken çeteye sahte şehadetname (diploma) tanzim etmekten tutuklu bulunan Hatip Mustafa Efendi ile Muhtar Pekmezcioglu Salih ve Bekir oğlu Molla Mustafa'nın ise suçlarının bir cürm-ü kanuni teşkil etmemesi nedeniyle beraatlerine karar verilmişti.⁷⁵¹ Bu yargılamadan birkaç gün sonra başka eşkıya yargılamaları gazete haberlerine yansımıştı. Kuşadası'nda Nebioğlu Ahmed'in çadırını basarak eşyalarını ve parasını gasp eden, sonrasında da soyduğu bu şahsın oğlunu öldürüp karısını da yaralayan firari eşkıyalar Koca Mustafa ile Kuburoğlu Süleyman idam cezasına çarptırılmış, diğer çete üyeleri Koca Musa ile Tombak oğlu Ali'nin ise 15'er yıl küreğe konulmalarına karar verilmişti.⁷⁵² Bir başka yargılama da 1907 yılının Mayıs ayında gerçekleşmişti. Eşkialık suçundan dolayı tutuklu bulunan çete üyelerinin görülen mahkemelerinde, Ödemişli Kel Hasan beş yıl; adamları Osmanoğlu Ali, Osman Pehlivan, Musaoğlu Mehmed, Kara Hüseyinoğlu Hasan ile çeteye yataklık suçundan tutuklu bulunan Musa Ali, Kurbanoğlu Mustafa, Hekimoğlu, Hacı Mehmedoğlu Mustafa ve Hacı Hasanoğlu Osman üçer yıl kürek cezasına çarptırılmışlardı. Fiil-i şeni (tecavüz) suçundan tutuklu Kırlı İbrahim ve Molla Mehmed ise beraat etmişti. Bu kararın okunması sırasında eşkıyalardan Kara Hüseyinoğlu Hasan'ın "*heyet-i hakimenin vakar ve haysiyetine dokunur bazı ifadatta bulunması*"⁷⁵³ üzerine, kendisine verilen üç yıllık kürek cezası, Mahkeme Heyeti'ne saygısızlığı nedeniyle dört yıla çıkartılmıştı.⁷⁵⁴

1907 yılının Haziran ayında eşkıya usulü bir intikam saldırı gerçekleşmişti. "*Meşahir-i Eşküyadan Çalık Hüseyin*"⁷⁵⁵ henüz yakalanamayan bazı adamları, çete reislerini ihbar eden Köşk-Akçaköy'den Hacı Süleymanoğlu Ahmed'in evini basmışlardı. O sırada evde bulunmayan Hacı Süleymanoğlu Ahmed bu surette canını kurtarabilmiş, ancak eşkıyalar evdeki eşyaları gasp etmişler, sonrasında da ihbarcı adamın erkek kardeşini ve karısını öldürmüşlerdi. Olayın duyulması üzerine müfrezeler harekete geçerken Hacı Süleymanoğlu Ahmed'in mağduriyeti nedeniyle valilik, Saray'dan aldığı onay sonrası kendisine 150 kuruş maaş tahsis etmiş, ayrıca 8.000 kuruş da bahşiş vermişti. Maddi anlamda kendisine destek olunan Hacı Süleymanoğlu Ahmed'in memnuniyeti ise Saray'a "*Aydın Mutasarrıflığınca merkum Ahmede ledeltebşir işbu nimet ve inayet-i cihankıymet-i*

⁷⁵¹ Ahenk, 27 Rebülevvel 1325/ 9 Mayıs 1907.

⁷⁵² Ahenk, 30 Rebülevvel 1325/ 12 Mayıs 1907.

⁷⁵³ Ahenk, 9 Rebüülâhir 1325/ 21 Mayıs 1907.

⁷⁵⁴ Ahenk, 9 Rebüülâhir 1325/ 21 Mayıs 1907.

⁷⁵⁵ Ahenk, 3 Cemâziyelevvel 1325/ 14 Haziran 1907.

hazret-i mülükdar-ı azamiye şeref-i mazhariyetinden dolayı padişaha dua ettiği mahalli işarattan müsteban olmuştur." cümlesiyle bildirilmişti.⁷⁵⁶

1907 yılının Haziran sonlarında, "*cebren karı kaldırıp fül-i şeni icra etmiş olan*"⁷⁵⁷ Mühürlü Mustafa ve Sandıklı'nın Timurcu köyünden Kara Velioglu Hüseyin müfrezeler tarafından ele geçirilmiş ve çıkarıldıkları mahkemede üçer yıl kürek cezasına çarptırılmışlardı.⁷⁵⁸ Aynı günlerde Arnavut Ahmed Çetesinden Bergamalı Espenakoğlu İstilo, Bergama Kaymakamlığına teslim olurken,⁷⁵⁹ yaklaşık iki hafta sonra ise çok ilginç bir dava görülmüştü. Eşküyaya yataklık suçundan tutuklu bulunan Tireli Ahmedoğlu Halil, Sarı Mestanoğlu İsmail, Musallahoğlu Hasan ve Kırloğlu Hasan'ın 12 Temmuz tarihinde görülen davalarında Hüseyin adındaki çete reisinin, adı geçen şahısların evlerine birer kez girip çıktığı şahitlerle tespit edilmişti. Ancak mahkeme heyeti, söz konusu şahıslardan kimisinin bahsi geçen eşkıya reisinin dayısı, kimisinin eniştesi, kimisinin de kayınpederi olması hasebiyle bunun yataklık cürmü olarak görülemeyeceğine karar vermiş ve böylelikle toplu beraat kararı çıkmıştı.⁷⁶⁰ Bir diğer yargılamada da, Bergama'da, Praşkva adında bir adamı dağa kaldırıp fidye aldıkları tespit edilen tutuklu sanıklar Mavrikoğlu Nikola, Arnavut Cafer ve Ramazan müebbet kürek cezasına çarptırılmışlardı. O sırada firari durumda bulunan Arnavut Ahmed, Kerekioğlu Dimitri, Arnavut Muço, Arnavut Hasan, Bursalı Pehlivan, Çepni Ali ve Arnavut Mehmed de gıyaplarında aynı mahkumiyeti almışlardı.⁷⁶¹ Ödemiş'te eşkıyalık yapan ve "*icra-yı şekavetle eşhas-ı müteaddideden hanelerini basarak enva-ı taadiyata ve katl-i nüfus fezahatine ictisarla mütehhemen mevkuf bulunan*"⁷⁶² Yanıkoğlu Hüseyin ile adamlarının mahkemeleri de 23 Eylül tarihinde görülmüştü. Mahkeme neticesinde çete reisi Yanıkoğlu Hüseyin ile adamlarından Bademiyeli İsmail ve Kara Ahmed'in idamlarına, Alioğlu Mehmed, Süleyman Çavuşun Beşer, Mercanoğlu Ali, Mustafa, Mestan ve Mahmudoğlu Mustafa'nın üçer yıl, Yandım Halil'in ise müebbeten kürek cezasına çarptırılmalarına karar verilmişti. Çeteye yataklık yaptıkları sabit olan Mikail, Mustafa Ali, Mehmed, Koca Mehmed, Hasan, Tahir, Halil İbrahim, Mustafabeyoğlu Mustafa ve Mehmed de üçer yıl kürek cezasına çarptırılmıştı.⁷⁶³

⁷⁵⁶ *Ahenk*, 3 Cemâziyelevvel 1325/ 14 Haziran 1907.

⁷⁵⁷ *Ahenk*, 14 Cemâziyelevvel 1325/ 25 Haziran 1907.

⁷⁵⁸ *Ahenk*, 14 Cemâziyelevvel 1325/ 25 Haziran 1907.

⁷⁵⁹ *Ahenk*, 16 Cemâziyelevvel 1325/ 27 Haziran 1907.

⁷⁶⁰ *Ahenk*, 2 Cemâziyelâhir 1325/ 13 Temmuz 1907.

⁷⁶¹ *Ahenk*, 8 Cemâziyelâhir 1325/ 19 Temmuz 1907.

⁷⁶² *Ahenk*, 17 Şaban 1325/ 25 Eylül 1907.

⁷⁶³ *Ahenk*, 17 Şaban 1325/ 25 Eylül 1907.

Affa uğrayıp “eşkîya-yı müstemem” olan Kır Serdarı Çamlıcalı Hüseyin’in adamlarıyla ilgili bir gelişme de 1907 yılının Ekim sonlarında yaşanmıştı. Çetenin 1906 yılındaki son affı sırasında dağda kalmayı tercih eden bu nedenle de gıyaplarında idam cezasına çarptırılan adamları Adagideli Kuşaksızoğlu Mehmed ile Köseoğlu Mustafa Ödemiş jandarması tarafından yakalanmış ve cezalarının tatbiki için ilgili makamlara sevk edilmişlerdi.⁷⁶⁴ Aynı gün, vilayetin İstinaf Ceza Mahkemesi, altı eşkıyanın daha idamına karar vermişti. Yargılanan şahıslar Arnavut Rıza adıyla bilinen Cafer adındaki bir eşkıya reisinin çetesine mensuplardı. Arnavut Rıza ile adamları Abbasoğlu Kürt Mehmed, Rızaoğlu Kürt Mehmed, Abdurrahmanoğlu Veli, Beyobalı Ahmedoğlu Osman, Koca Efe İbrahim, Arnavut Mehmed, Mustafa Ömer, İstirati ve Çerkes Çolak İbrahim Milas dâhilinde bir hayli süre eşkıyalık faaliyeti yapmışlardı. Sonrasında da mıntıklarını genişletmişler ve Manisa civarındaki Karaoğlanlı ve çevresindeki köylerde eylemlerini sürdürmüşlerdi. Söz konusu bölgede rast geldikleri kişilerden zorla yiyecek ve içecek almışlar; ahaliden Musa, Abdullah ve Nebi adındaki şahısların evlerini gece yarısı basarak silah zoruyla eşya ve paralarını gasp etmişler, sonrasında da Torbalı’ya geçerek Cumalı köyüne ticaret amacıyla gelmiş olan Balcızade Hacı Cemal Efendi’yi dağa kaldırmışlardı. Eşkîyalar, kaçırılan şahsın ailesinden 2.000 lira fidye talep etmişler ve bu süreçte esirlerini dağdan dağa gezdirmişlerdi. Bu yer değiştirmeler sırasında denk geldikleri bir takip müfrezesiyle çatışmaya girmişlerdi. Çatışma sırasında, Çete Reisi Arnavut Rıza, esirin jandarmalar tarafından kurtarılmasına imkân vermemek için Hacı Cemal Efendi’yi vahşi surette katletmişti. O gün izlerini kaybettirseler de Arnavut Rıza çetesinin dağ yaşamı uzun sürmemiş ve kısa süre sonra müfrezelerin eline geçmişlerdi. Çete, 27 Kasım 1907 tarihinde mahkemeye çıkarılmış, yapılan yargılama neticesinde tutuklulardan Çete Reisi Arnavut Rıza, Çerkes Çolak İbrahim, Arnavut Mehmed, Mustafa Ömer, İstirati ve o sırada firari durumda olan Koca Efe İbrahim idam cezasına mahkum edilmişlerdi.⁷⁶⁵ Tutuklu şahıslardan Çerkes Çolak İbrahim’in hapisnede tutukluyken ölmesi nedeniyle hakkındaki davası düşmüş, Abbasoğlu Kürt Mehmed’in dağa kaldırdıkları esirleri Hacı Cemal Efendi’nin öldürülmesinde dahli olmadığı anlaşılmış ancak kendisi, çetenin karıştığı diğer suçlara bilfiil katılması ve çetenin zahire ihtiyacını karşılaması nedeniyle 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilmişti. Diğer çete üyeleri Rızaoğlu Kürt Mehmed, Ahmedoğlu Osman ve Veli’nin ise suçları gasp derecesinde kaldığı için onlar da üçer yıl kürek cezası almışlardı. Ayrıca çeteye yataklık yapmakla suçlanan Ahmed Ali, Mustafa Ali, Dimitri, Şerifoğlu İbrahim, Kürt

⁷⁶⁴ Ahenk, 22 Şevval 1325/ 28 Teşrinisani 1907.

⁷⁶⁵ Ahenk, 22 Şevval 1325/ 28 Teşrinisani 1907.

Ahmed, Halit, Süleymaniyeli Hüseyin, Osmanoğlu Tahir, Foti, Köroğlu Mehmed ve Çolak Mehmed de delil yetersizliğinden beraat etmişlerdi.⁷⁶⁶

1907 yılının son aylarında Kuşadası kazasında türeyen ve kimlikleri tespit edilemeyen ancak gazetelerde “beş kişiden mürekkep gayrimüslim eşkıya çetesi” olarak lanse edilen bir eşkıya grubu, Burgaz köyünü basarak, Müslümanlardan bir köylüyü dağa kaldırmışlar ve 1.000 lira fidye talep etmişlerdi. Ancak bu gayrimüslim çetenin dağ yaşamı çok uzun sürmemiş ve müfrezeler kısa zamanda çeteyi ele geçirerek esiri de sağ salim ailesine teslim etmişlerdi. Bu başarı neticesinde katkısı geçen devlet görevlilerinin rütbesinde de terfi yapılmıştı.⁷⁶⁷

2.11. Levantenlere Musallat Olan Rum Eşkıyalar: Kaptan Andrea Çetesinin Faaliyetleri ve Derdesti

Aydın Vilayetinde, XIX. yüzyılın başlarından itibaren fazlasıyla artış gösteren eşkıyalık faaliyetleri nedeniyle halk korku ve paniğe kapılmış, pek çoğu dışarıya çıkamayacak ve başka kazaların pazarlarına gidemeyecek duruma gelmişti. Söz konusu korkudan nasibini alan kesimlerin başında ise yabancı tebaa gelmişti. Zira pek çoğu ticaretle uğraşan zengin gayrimüslimlerin, özellikle yaz mevsimi dolayısıyla gitmiş oldukları Bornova ve Buca'daki sayfiyelerinde sıklıkla saldırıya uğradıkları görülmüştü. Bu durumla ilgili çarpıcı bir örnek verecek olursak; “tüccar-ı mütebereden Mösyö Vitel'in damadı Felemenk devleti tebaasından Baron Emristra” ya da tam adıyla Willem Hendrik Johan (Willem) Baron van Heemstra, 16 Mayıs 1907 tarihinde, İzmir-Develi mevkiinde yalnız seyahat ederken bir eşkıya saldırısına uğramıştı.⁷⁶⁸ Baron van Heemstra Seydiköy'ün Oğlananası Çiftliği civarında dağa kaldırılmış, 6.000 lira fidye karşılığında da 23 Mayıs sabahı, Nif Dağı'nda serbest bırakılmıştı. Yapılan soruşturma neticesinde İngiliz Whitall ailesinin damadı olan bu Hollandalı tüccarı, Kaptan Andrea Çetesinin kaçırdığı tespit edilmişti. Bir önceki bölümde, “Rum Eşkıyalar” başlığı altında faaliyetlerinden bahsettiğimiz “Kaptan Andrea” ile karıştırılmaması gereken ama en az onun kadar şerir olan Kaptan Andrea'nın peşine çok sayıda takip müfrezesinin takılması da uzun sürmemişti. Nitekim kısa zamanda da muvaffakiyet sağlanmış ve bu azıllı eşkıya reisi firar etmek isterken Manisa'daki jandarma müfrezeleri tarafından kısıtılmıştı. Kısa süreli bir

⁷⁶⁶ Ahenk, 22 Şevval 1325/ 28 Teşrinisani 1907.

⁷⁶⁷ Ahenk, 16 Zilkade 1325/ 22 Kânunuevvel 1907.

⁷⁶⁸ B.O.A., B.E.O. 3198/239848 lef 4. (H. 1325/ M. 1907).

çatışmanın ardından da ünlü eşkıya reisi yaralı olarak ele geçirilmişti.⁷⁶⁹ Kaptan Andrea ile müfrezeler arasında çıkan çatışma, Manisa Mutasarrıfı Mehmed Galip Bey'den gelen 3 Haziran 1907 tarihli şifreli bir telgrafla, valiliğe şöyle bildirilmişti:

*“Geçende İngiltere tebaasından Mösyö Vitol’un damadını İzmir civarında dağa kaldırıp 6.000 lira fidye-i necat alan şaki Kaptan Andrey’a’nın Ayvalık cihetine geçeceği haber alınması üzerine saye-i şahanede ittihaz kılınan tedabir ile bu gece saat üçte Manisa’ya tabi Akhisar kürbunde mecruhen derdest edildiği ve merkumun üzerinde 1.080 lira çıktığı ve firar eden beş refiki şiddetle takip olunduğu...”*⁷⁷⁰

8 Haziran 1907 tarihli Rum Nei Simirni ve ondan naklen Fransız Reforum gazeteleri, zaptiyelerle girdiği çatışmada yaralanan Kaptan Andrea'nın Gureba-yı Müslimin Hastanesinde öldüğünü iddia etmişlerdi.⁷⁷¹ Ancak Ahenk gazetesi, bu haberi bir gün sonra *“Şerir-i merkum vefat etmek şöyle dursun günden güne iktisab-ı afiyete ve hatta dünden itibaren güreşmeye bile başlamıştır.”*⁷⁷² cümlesiyle yalanlamıştı. Nitekim bu azılı eşkıya reisi de *“Kaptan Andrey’a şeririnin cerihalında vehamet kalmadığından şerir-i merkum taht-ı tedaviye aldırılmış olduğu güreba-yı müslimin hastahaensinden dünkü gün hapishane-i umumiye nakl olunmuştur.”*⁷⁷³ haberinden anladığımız üzere 14 Haziran günü taburcu edilip hapishaneye sevk edilmişti. Kaptan Andrea'nın baş adamı Tırhalalı Kasta da, Samos Adası'na kaçmak isterken, Beyoba köyünün ekin tarlalarında, üzerinde 650 lira ile yakalanmıştı.⁷⁷⁴

Kaptan Andrea çetesinde beş adam bulunurken müfrezeler bunlardan ancak Kasta'yı yakalayabilmiş, diğer dört eşkıya ise yakalanamadıkları için isimleri meçhul kalmıştı.⁷⁷⁵ Ancak çete üyeleri bulunamasa da gerek çeteye yataklık yapan gerekse zaman zaman baskınlara katılan Kirilo, Tülüğö, Kara Yani, Ayvalıklı Paraşko, Hacı Vasili, Deştiban Kasta, Apostol, Memikooğlu Paraşko, Topal Dimitri ve Sisamlı Dimitri ele geçirilmişti.

⁷⁶⁹ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

⁷⁷⁰ B.O.A., Y.PRK.ASK. 247/70, lef 5 (21 Rebülâhir 1325/ 3 Haziran 1907).

⁷⁷¹ *“Baron Emistrayı dağa kaldıran çete reisi Kaptan Andrey’a’nın takip koluyla esna-yı müsademedede aldığı cerihalardan müteessiren hastahanede vefat eylediği haber-i gayr-i sahihini yazmış olan “Nei Simirni” gazetesi dünkü nüshasında tashih-i keyfiyet eyleyerek şerir-i merkumun Güreba Hastanesinde hasebelinsaniye gördüğü müdavaat-ı ciddiye ve hazıka semeresiyle hal-i nekahete girdiğini badelbeyan tercüme-i hal ve şekavetine nakl-i kelim eyleyerek diyor ki: Şerir-i merkum Rumelili Andrey’a tesmiye edilmekte olup mehakimce marufdur ve onlarla dehşetli açık hissiyatı vardır.”* Bkz. Ahenk, 30 Rebülâhir 1325/ 11 Haziran 1907.

⁷⁷² Ahenk, 28 Rebülâhir 1325/ 9 Haziran 1907.

⁷⁷³ Ahenk, 4 Cemâziyelevvel 1325/ 15 Haziran 1907.

⁷⁷⁴ Ahenk, 28 Rebülâhir 1325/ 9 Haziran 1907; Ahenk, 2 Cemâziyelevvel 1325/ 13 Haziran 1907.

⁷⁷⁵ Ahenk, 19 Rebülâhir 1326/ 19 Mayıs 1908.

Ameliya gazetesinin beyanına göre Andrea Çetesine mensup olduğu gerekçesiyle Söke’de tutuklanan Penani isimli şahıs ise, yapılan yüzleştirme sonrasında, Baron van Heemstra’nın kendisini kaçıran eşkıyalar arasında bu şahsın olmadığını söylemesi üzerine serbest bırakılmıştı.⁷⁷⁶

Yakalanan eşkıyaların ve eşkıya yataklarının ilk sorgusu için, Takip Müfrezeleri Kumandanı Ferif Tevfik Paşa, Jandarma Kumandanı Sadettin Bey ile birlikte Manisa’ya bizzat gitmiş⁷⁷⁷ ve yapılan sorgulamada oldukça ilginç detaylar da elde edilmişti. Buna göre Kaptan Andrea dışında, asıl çetesinde bulunan beş adam, Müslüman isimlerinin olduğu sahte kimlikler taşıyordu. Ayrıca gerektiği zaman kıyafet değiştirip izlerini kaybettirmek için de yanlarında Arnavut kıyafetleri bulunduruyorlardı.⁷⁷⁸ Nitekim kaçırılma vakasının ilk anlarında, olayın “*Felemenk devleti tebaasından Rişar Vitelin damadı Rum ve Arnavud zan olunan altı şaki tarafından dağa kaldırılmış*”⁷⁷⁹ şeklinde duyurulmasının nedeni de buydu.

Çete üyeleri ilk olarak 1 Ekim 1907 tarihinde mahkeme önüne çıkarılmış⁷⁸⁰ ve mahkemeleri 1908 yılının Mayıs ayına dek sürmüştü. Tutuklulardan bazılarının Yunan milletine tabi olmaları nedeniyle Yunan Konsolosu Tercümanı İlyadi Efendi de mahkemede hazır bulunmuştu. Mahkeme sırasında tutuklu şahıslar bir bir salona çağırılmış ve sandalyeye oturtularak davaları görülmüştü.⁷⁸¹ Görülen dava neticesinde, eşkıya reisi Kaptan Andrea’nın bilinen bütün suçları bir bir sayılmıştı. Buna göre “*rüfekasıyla dağlarda, kırlarda müsellahen geşt ü güzar*”⁷⁸² eden Kaptan Andrea, Yunanistan’ın Lamya kasabasındandı. 12 yıl önce bir miras meselesi dolayısıyla amcasını baltayla öldürmüş ve firar edip İzmir’e gelerek, Buca ve Kokluca köylerinde bir süre gizlenmişti. Kimliğini değiştirerek izini kaybettirmiş ve 1902 yılında bir kız ile nişanlanmış, ancak çok geçmeden nişanlısının yakın akrabası olan Andon Konayalı’yı da 16 mecdiyelik bir borç meselesinden dolayı bıçakla öldürerek tekrar firar etmişti. İşlediği bu suç üzerine de İzmir Cinayet

⁷⁷⁶ Ahenk, 28 Rebülâhir 1325/ 9 Haziran 1907.

⁷⁷⁷ Ahenk, 5 Cemâziyelevvel 1325/ 16 Haziran 1907.

⁷⁷⁸ “Eşkîyanın Andreyâ riyasetinde beş kişilik bir çete olduğu ve reislerinden gayri beş islam nam-ı müstearını taşıdıkları ve tahliyesinden sonra eşkıya tebdil kıyafetle Arnavud elbisesi iksa eylemiş oldukları...” Bkz. B.O.A., Y.PRK.ASK. 247/70, lef 6 (11 Rebülâhir 1325/ 24 Mayıs 1907).

⁷⁷⁹ B.O.A., Y.PRK.ASK. 247/70, lef 7 (4 Rebülâhir 1325/ 17 Mayıs 1907).

⁷⁸⁰ Ahenk, 12 Şaban 1325/ 20 Eylül 1907; Ahenk, 24 Şaban 1325/ 2 Teşrinievvel 1907.

⁷⁸¹ Mahkeme Heyeti hakkında Ahenk gazetesi şu bilgiyi vermektedir: “Heyet-i hâkime; reis saadetlü Şevki Beyefendi ve aza İzzetlü Sabri, Celal beyler ile Yuen İskender ve Kigork Efendilerden teşekkül ederek müdde-i umum vekili aza mülazımı Ferid Bey ve müdafaa vekilleri Midillili Mustafa, Parsiğ, Manok Efendiler ve mütehhemlerden bazılarının tabiiyet-i Yunaniyeye haiz olmasına mebni mensup oldukları Yunan konsolatosu tercümanı İlyadi Efendi dahi usulen hazır bulunmaktalar idi. Zabıt katibirefetlü Hacı Avni Efendi tarafından zabt-ı dava edilmiştir.” Bkz. Ahenk, 24 Şaban 1325/ 2 Teşrinievvel 1907.

⁷⁸² Ahenk, 19 Rebülâhir 1326/ 19 Mayıs 1908.

Mahkemesince, gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırılmıştı. Firari olduğu günlerde bazı zenginlere tehdit mektupları yollayıp para talep etmiş ve bu sırada küçük ölçekli gasp-soygun-yaralama gibi eşkıyalık faaliyetleri gerçekleştirmişti. 1905 yılında, Bornova'nın Arap Deresi'nde Ahmed adında bir adamın sığırlarını çalmış ve sığırları kurtarmaya gelen Bekçi Arnavut Salih'i öldürmüştü. İşlediği bu yeni cinayet üzerine de İstinaf Ceza Mahkemesi tarafından yine gıyabında idam cezasına çarptırılmıştı. Son olayın üzerine kendisine bir çete tertip etmiş ve adamlarıyla birlikte Nif'in Parsa köyüne gece vakti gelip Rahip Minyatopulos Efendi'nin evini basarak rahibin 250 lira parasını gasp etmişti. Hemen ardından da yine aynı köyden Panayotaki'nin evini basıp parasını gasp etmiş ve kendisiyle birlikte kızını da darp etmişti. Kaptan Andrea'nın *"meslek-i nahemvar-ı şekavete devam ile daha bazı ceraim ika eylemiştir."*⁷⁸³ cümlesiyle dile getirilen bu eşkıyalık faaliyetleri devam etmiş ve Menemen'de Nikola Kahya adında bir adamı dağa kaldırıp 600 lira fidye almıştı. Üst üste işlediği tüm bu suçlar sonrası da izini kaybettirip Yunanistan'a kaçmıştı. Ancak azılı eşkıya kısa süre sonra geri dönmüş ve çetesini tekrar topladıktan sonra, Urla'da sahile çıkıp, Torbalı nahiyesi üzerinden geçerek detaylarına değinildiği üzere Baron van Heemstra'yı dağa kaldırmıştı. İsteddiği fidyeyi aldıktan sonra da Manisa üzerinden izini kaybettirip tekrar Yunanistan'a kaçmaya çalışırken yine değindiğimiz üzere yaralı olarak ele geçirilmişti.⁷⁸⁴ Tüm bu eylemleri gerçekleştiren Kaptan Andrea, Ahenk gazetesinde *"Bu şaki-i şerir 32 yaşlarındadır. Bıyıkları ince ve kestane renginde, gözleri keskin, boyu orta ve kurudur."*⁷⁸⁵ cümlesiyle tanıtılmıştı.

Şahitlerin dinlendiği ve daha önce işlenen dört cinayetin de dosyaya dahil edildiği mahkemeler sonrasında⁷⁸⁶ Eşkıya Sergerdesi Kaptan Andrea ile yakalanabilen adamı Kasta'ya, *"tayian vukubulan ikrar ve itirafları ile müddeilerin tayin-i şahıs etmeleri ve şahidlerin ale'd-derecat ihbar ve şehedatı ve evrak meyeanınında mevcud zabıta-i adliye ve saire jurnalleri münderecatı ve delail-i saire ile sabit olup kanaat-ı vicdaniye husule gelmesi"*⁷⁸⁷ neticesinde beklenildiği gibi idam cezası verilmişti. Bu azılı eşkıyalara kim olduklarını ve neler yaptıklarını bildikleri halde firar konusunda yardım eden, evlerinde saklayan, yemek yediren, elbise ve at tedarik eden, jandarmaların hareketlerini bildiren ve bu surete çeteye yataklık ve kılavuzluk eden tutuklular Kirilo, Kara Yani, Hacı Vasili,

⁷⁸³ Ahenk, 30 Rebüülâhir 1325/ 11 Haziran 1907.

⁷⁸⁴ Ahenk, 30 Rebüülâhir 1325/ 11 Haziran 1907. Kaptan Andrea'nın yakalandıktan sonra çekilen fotoğrafı için bkz. Ekler: Görsel 8.

⁷⁸⁵ Ahenk, 30 Rebüülâhir 1325/ 11 Haziran 1907.

⁷⁸⁶ Ahenk, 16 Ramazan 1325/ 23 Teşrinievvel 1907.

⁷⁸⁷ Ahenk, 19 Rebüülâhir 1326/ 19 Mayıs 1908.

Deştiban Kasta ile kardeşi Apostol ve firari Haralambo Pordelaki'nin “badelteşhir” üçer yıl müddetle küreğe konulmalarına; diğer şüpheliler Ayvalıklı Paraşko, Tülüğö, Salta Memikooğlu Paraşko, Sisamlı Dimitri, Topal Dimitri, Aleko İstomo'nun ise yataklık ve kılavuzluk yaptıklarına dair bir delil bulunamadığından beraatlerine karar verilmişti.⁷⁸⁸ Söz konusu yargılama sırasında yalnızca Buca Reji Kolcubaşısı Haralambo Pordelaki'ye verilen cezada bir değişikliğe gidilmiş ve teslim olmasının ardından görülen davasında “*fiil-i mezkure ictisarı sabit olamadığından beraetine karar verilmişti.*”⁷⁸⁹

Yargılamaların sona ermesinin akabinde Baron van Heemstra, İstanbul'daki Hollanda Konsolosluğuna başvurarak, kaçırıldığı zaman Kaptan Andrea Çetesine verilen 6.000 liralık fidyenin devlet tarafından tazmin edilmesini istemişti. Ancak söz konusu talebe, Aydın Valiliği bir itirazda bulunmuştu. Valiliğe göre, eşkıyaların bölgede kol gezmesi nedeniyle zamanında Heemstra'ya, kendisine korumalık yapması için iki jandarma neferi verilmesi teklif edilmişti. Ancak Heemstra, jandarmaların ikamet edebileceği bir oda vermeyi reddetmiş ve jandarmalar ile atlarının masraflarını karşılayamayacağını beyan etmişti. Dolayısıyla da bu konuda valiliği suçlayamayacağını altı çizilmiş ve “*beyan-ı mazaret eylemesinden dolayı esareti mesuliyetini vilayet kendisine atf etmek istiyor*”⁷⁹⁰ şeklinde bir savunma yapılmıştı. Heemstra ise “*ikametgâhına on dakika mesafede kâin arazisinde meşgul olduğu halde altı nefer eşkıya tarafından kaldırılmış olduğuna nazaran çiftliğin ebniyesinde bulundurulacak iki nefer jandarmanın selamet-i nefsine hiçbir faidesi olmayacağı*”⁷⁹¹ söyleyerek, vilayeti suçlamaya devam etmiş ancak tazminat konusunda netice alamamıştı.

Görüldüğü üzere Osmanlı idarecileri, yabancı tüccarların kaçırılması konusunda fazlasıyla hassas davranıyorlar ve Avrupalı Devletler'in tıpkı Balkanlarda olduğu gibi Aydın Vilayeti topraklarında da “*Hristiyanlara zulmediliyor!*” şayiasıyla müdahalede bulunma ihtimallerinin önüne geçmek istiyorlardı. Konuyla ilgili olarak, 1907 yılının başında Aydın Vilayeti Valiliğinden ayrılan Kamil Paşa'nın yorumu oldukça dikkat çekicidir:

“Aydın Vilayeti Çakırcaoğlunun tehdidi tahtında bulunduğu gibi meşhur Kapudan Andreyanın kumandasında bir Rum eşkıya çetesi tarafından Hollandalı Von Hemstra İzmir

⁷⁸⁸ Ahenk, 19 Rebûlâhir 1326/ 19 Mayıs 1908.

⁷⁸⁹ Ahenk, 18 Cemâziyelâhir 1326/ 17 Temmuz 1908.

⁷⁹⁰ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

⁷⁹¹ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

civarında kâin çiftliğinde dağa kaldırıldığı ve rivayete göre İzmire karib Menemen kazasında vaki diğer bir çete teşekkül ettiği beyanıyla bu haller emniyetbahş olacak derecede olmadığı misullu bir ecnebinin dağa kaldırılması maddesi mühim bir tehlikenin önünü almakta olan lüzum ve müstacileyetin hükümet-i seniyece anlaşılmasına kâfi olup Aydın Vilayetinin yeni bir Makedonya olması layık olmadığı ilaveten izbar olunmuş...⁷⁹²

Sabık Vali Paşa'nın yorumuna benzer bir şekilde, Fransa Başkonsolosu Paul Blanc de, "Hollandalı çiftlik sahibi de kurtarıldı." başlığıyla Paris'e gönderdiği telgrafta, şunları söylemektedir:

"Bu olay, son derece zeki olduğu muhakkak olan Çakırcalı Mehmet Efe'nin neden bölgedeki yabancıları dağa kaldırmadığını da gösterir. Osmanlı ağaları ile meşgul olduğu sürece Abdülhamid idaresinin fazla kıpırdamayacağını, yabancılara musallat olduğu takdirde devletlerin de baskısı altında sarayın çok ciddi tedbirlere başvurmak zorunda kalacağını hesapladığı şüphesizdir."⁷⁹³

Başkonsolos'un işaret buyurduğu üzere Çakırcalı Mehmed, başına açılacak işleri bildiğinden Levanten ailelere dokunmuyor ancak şekavet konusundaki kötü şöhretinin hakkını vermekten de geri kalmıyordu.

2.12. Batı Anadolu'da Artış Gösteren Eşkivalık

6 Şubat 1907 tarihinde Menteşe Mutasarrıflığından vilayete gelen bilgilere göre, Çakırcalı Mehmed Efe, kendi izini süren Çerkes Yusuf adındaki bir adamı Muğla civarında yakalayıp vahşice katletmişti. Bu cinayetten üç hafta sonra da Ödemiş Kaymakamlığından öğrendiğimiz üzere muavini Kara Ali Çetesi ile birleşmiş ve ilk önce Ödemiş'in muhtelif yerlerinde 17 köylüyü öldürmüş, ardından da Kaymakçı ve Çaylı köylerini basarak buralarda da 5 köylüyü katletmişti. Söz konusu olayın ardından firarı kolaylaştırmak için

⁷⁹² B.O.A., Y.EE.KP. 32/3115 lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907)

⁷⁹³ Ömer Sami Coşar, "Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-7", *Milliyet*, 2 Haziran 1973, s. 5. Kaptan Andrea gibi azılı bir eşkıya reisi tarafından kaçırılıp fidye alındıktan sonra serbest bırakılan ünlü tüccarın tekrar eşkıya saldırısına uğramaması için azami gayret gösterilmişti. Öyle ki, kaçırılma vakasından iki yıl sonra, Heemstra'nın bulunduğu muhitin çevresinde dolaşan Çakırcalı Çetesi nedeniyle tedbir alınma ihtiyacı hissedilmiş ve söz konusu hassasiyet resmi yazışmalara şu cümlelerle yansımıştı: "Saadetlü Efendim Hazretleri. İzmir'in Develiköy kürbünde oğlan anası nam çiftliğin sahibi Flemenk tebasından Baron van Hemster iki sene mukaddem Kaptan Andrey'a namındaki şaki tarafından dağa kaldırılmış ve ancak altı bin lira fidye-i necat itasıyla tahlis edilmiş olduğu ve bu defa Çakırcalı'nın o havalıyı tehdit eylemekte bulunduğu beyanıyla merhum Felemenklinin muhafazası esbabının istikmalî sefaretten iltimas olunmaktadır. Lazım gelenlere tebliğat-ı mukteziye ifası menut-u himem-i vala-yı nezaretpenahileridir emr ü irade efendim hazretlerindedir. Hariciye Nazırı Refet" Bkz. BOA., DH.MUİ. 26-2/10 11/L (5 Şevval 1327/ 20 Ekim 1909).

yine ayrılan eşkıya reislerinden Kara Ali, Bozdağan'daki Arpaz köyünde ikamet eden Osman Bey'in evini basmış ve yüklü miktarda parasını gasp etmişti. Bu baskının ardından da Arnavut Yakup adında bir adamla Onbaşı İbrahim'i öldürmüş, bir jandarmayı da yaralamıştı.⁷⁹⁴

Çakırcalı 1907 yılının ilk üç ayında 60 kişiyi öldürürken,⁷⁹⁵ sadece Mayıs ayında 69 kişiyi katletmişti.⁷⁹⁶ Kısa zamanda bu denli çok sayıda can alan Çakırcalı, ayrıca kendisinin yaptıklarını her kim hükümete haber verecek olursa onu ve ailesini katledip evlerini yakacağını çobanlar aracılığıyla köylere duyurmuştu.⁷⁹⁷ Hatta bir başka çeteyi ihbar etmiş olmasına rağmen Aydın-Köşk'teki Akçaköy'ü basmış ve köylülerden Hacı Süleymanoğlu Ahmed'in de evini yakmıştı.⁷⁹⁸ Eğer ihbar edilen kendisi olsaydı Hacı Süleymanoğlu Ahmed'in ve ailesinin katledileceği muhakkaktı. Çakırcalı'nın bu kanlı faaliyetleri şüphesiz büyük bir korku yaratmış, eşkıya reisinin kötü şöhreti İzmir'deki yabancılar arasında sıklıkla konuşulan bir durum haline gelmiş ve Çakırcalı, "*ecnebiler indinde 'des montegnes-melik'ül-cibal (dağlar kralı) namıyla yâd olunmaya başlamıştı.*"⁷⁹⁹ Aydın Valisi Faik Bey de, Sadarete gönderdiği bir raporda, Çakırcalı Çetesinin "*ecanib tarafından kemal-i dikkatle takib edilen*" faaliyetlerinden uzun uzadıya bahsetmişti.⁸⁰⁰ Öyle ki Çakırcalı'nın şerrinden ve tehditlerinden dolayı ahalinin muzdarip olduğu günlerde İzmir Rıhtım Kumpanyası Direktörü Mösyö Chiffre ile ilgili ilginç bir duyum alınmıştı. Mösyö Chiffre "*her tarafa dehşet veren merkumun mazarratından varesten olmak için*"⁸⁰¹ bir çözüm düşünmüş ve Saruhan Sancağı'nda mutasarrıflık yapması hasebiyle sahip olduğu çiftlik ve bağlarına zarar vermemesi için, Çakırcalı'ya yıllık 100 lira vermeyi uygun bulmuştu.⁸⁰² Söz konusu durum jandarma müfrezelerinin kendisini koruyabileceğinden umudu kesen bazı zenginlerin, kendi başına çözüm aradığını göstermesi açısından önem taşımaktaydı.

1907 yılının Eylül sonlarında Çakırcalı da büyük bir cürret göstererek Kasaba'yı basmış ve Mutaf Halil Ağa adında bir eşrafın büyük oğlu Ahmed'i kaçırap 3.000 lira fidye almıştı.⁸⁰³ Fransız Başkonsolosu Paul Blanc, bu baskını "*Çakırcalı, Osmanlı makamlarına*

⁷⁹⁴ BOA., B.E.O., 3198/239848, lef 2 (11 Ağustos 1323/ 24 Ağustos 1907).

⁷⁹⁵ BOA., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

⁷⁹⁶ BOA., Y.EE.KP., 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

⁷⁹⁷ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

⁷⁹⁸ BOA., B.E.O., 3060/229491, lef 1 (9 Rebülâhir 1325 / 22 Mayıs 1907).

⁷⁹⁹ BOA., Y.EE.KP., 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

⁸⁰⁰ BOA., B.E.O., 3198/239848, lef 2. (25 Şevval 1325/ 1 Aralık 1907).

⁸⁰¹ BOA., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

⁸⁰² BOA., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Mayıs 1323/ 10 Haziran 1907).

⁸⁰³ B.O.A., BEO. 3198/239848, lef 2. (25 Şevval 1325/ 1 Aralık 1907).

yeni sürprizler yarattı. Hükümetle alay edercesine, Vilayet’le alay edercesine, vilayetin oldukça mühim şehirlerinden Turgutlu’yu basmaya karar verdi.” cümleleriyle yorumlamıştı. Başkonsolos, “şahane baskın” olarak nitelendirdiği bu olayın ardından Çakırcalı’nın, kendisini ihbar eden iki köylüyü cezalandırmak için büyük bir cesaretle tekrar Turgutlu’ya geldiğinden de bahsetmekteydi. Buna göre Çakırcalı, ihbarcı köylülerden birini yakalayıp vahşice katletmiş, cesedi parçaladıktan sonra da bu et-kemik yığını bir torbaya yerleştirip, tehdit ettiği köylülerden biri aracılığıyla Turgutlu Kaymakamı’na göndermişti. Yine aynı konsolosluk kayıtlarında, Çakırcalı’nın, 1907 yılının Ekim ayı içerisinde inanılmaz derecede vahşileştigiğine değinilmekteydi. Başkonsolos, bu konuda şöyle bir yorum yapmıştı:

“Çakırcalı’nın baskınları akla durgunluk verecek şekilde yayılmaya başladı. Son günlerde de, Osmanlıya casusluk yapmakla suçladığı dokuz kişiyi öldürdü.”⁸⁰⁴

Çakırcalı sadece zenginlerden haraç almıyor, sık sık Çerkes yerleşimlerini de taciz ediyordu. 30 Kasım 1907 tarihinde Seraskerlik Makamına gönderilen bir telgraftan öğrendiğimiz üzere, Ödemiş’teki Çerkes yerleşimleri olan Burhaniye ve Ertuğrul köyleri⁸⁰⁵ ahalilerini temsilen Ahmed ve Hacı İlyas isimdeki şahıslar, Ödemiş Kaymakamlığına bir arzuhal ulaştırmışlardı. Buna göre; vaktiyle Çakırcalı Ahmed Efe gibi ünlü ve tehlikeli bir eşkiyanın tasfiyesinde hizmetleri ve yardımları dokunmuş olduğundan dolayı babasının intikamını güden Çakırcalı Mehmed’in, kendilerine karşı her an saldırı hazırlığı içerisinde bulunduğunu dile getirmişlerdi. Çerkes Heyet, “Vaktiyle pederinin istisali hususunda hizmet ve muavazette bulunmuş olmalarından dolayı Çakırcalı’nın haklarında şedit bir his-i intikam beslemekte ve fırsat buldukça taadiyatta bulunmakta olduğu...”⁸⁰⁶ cümlesiyle altı çizilen meselenin çözülmesi ve köylülerin güvenliklerinin sağlanması konusuna da değinmişti.⁸⁰⁷ Ancak ilerleyen günlerde de görüleceği üzere, korunma taleplerine rağmen Çerkesler, Çakırcalı’nın hışmından pek de kurtulamamışlardı.

⁸⁰⁴ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-8”, *Milliyet*, 3 Haziran 1973, s. 7.

⁸⁰⁵ “Rumeli’den Ödemiş’e gelen göçmenlerin, özellikle Çerkeslerin yerleşimi için iki köy oluşturularak bu köylere İhsaniye ve Fethiye isimleri verilmişti. II. Meşrutiyet döneminde isimleri değiştirilerek İhsaniye’nin ismi Ertuğrul’a, Fethiye’nin Burhaniye’ye çevrilmiştir. 1910 yılında Ertuğrul’un 442, Burhaniye’nin 142 nüfusu bulunuyordu.” Bkz. Günver Güneş, *Sosyal-Ekonomik-Kültürel Açından Ödemiş Kenti (1908–1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997, s. 82.

⁸⁰⁶ BOA., BEO. 3219/241375, lef 1 (24 Şevval 1325/ 30 Kasım 1907).

⁸⁰⁷ BOA., BEO. 3219/241375, lef 1 (24 Şevval 1325/ 30 Kasım 1907).

Çakırcalı'nın bu denli vahşileşmesinin nedeni âdeti olduğu üzere affedilmek istemesindendi. Önceki af süreçlerinde de görüldüğü üzere kendisi, af teklifi öncesi bu tarz ses getiren eylemler yapar ve böylelikle hem para stoklar, hem de yarattığı dehşete paralel olarak af protokolündeki şartların lehine olmasını sağlardı. Buna karşılık, Vali Faik Bey'in Sadarete gönderdiği bir telgraftaki "*Çakırcalı ile Kara Ali çetelerinin dahi saye-i muvafakkıyet ve satvetvaye-i hazret-i tacidaride eyyam-ı ahirede tarik-i şekavetten çektiler...*"⁸⁰⁸ ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Çakırcalı'nın bu seri eşkıyalıklarına engel olunmaya çalışılmıştı. Vali Faik Bey her ne kadar ilk başta af konusuna sıcak bakmasa ve bu konuyla ilgili; "*Böyle bir şaki-i menfurun her ne suretle olursa olsun mazhar-ı afv-ı âli olması İzmir ahalisinde pek derin bir his-i tessüf uyandıracacağı asar-ı delaletiyle şimdiden anlaşılmakta ve emsali hezelenin cüret ve şekavetlerinin ittısına badi olacağı bedihi add edilmekte bulunmasına ve his-i şekavet damarlarına işlemiş olan bu gibi kimseler bulunacakları mahalde ahali tahakküm ve tecavülden fariğ olamamakla beraber hert suretle icra-yı şekavetten hali kalamayacakları emsal-i adidesi ve bundan evvelki istimanlarının netice-i müessifesi delaletiyle fezaya-yı mübertheneden bulunmasına binaen...*"⁸⁰⁹ cümlelerini kursa da "*takibata şiddet ve ciddiyet vermek üzere eşkıyanın kahr ve temdir edilmesi ve bu suretle eşkıya-yı saireye de selamet-i umumiye nokta-i nazarından müessir bir ders-i ibret verilmesi...*"⁸¹⁰ konusunda başarısız olunca af konusunu tekrar gündeme getirmişti. Bunun üzerine devreye yine araçlar girmiş, ancak Çakırcalı'nın talepleri konusunda da tecrübe edinildiği için bu defa görüşmeler çok uzamamıştı. Nitekim kısa zamanda da Kapanizade Tahir Bey, eşraftan Moralı Hacı Hasan Paşa ve kardeşi Doktor Raşit Bey'den oluşan bir heyet oluşturulup af konusu çözülmüştü. Nihayetinde de "*Zat-ı şahane bir kere daha Çakırca kullarını afv buyurmuşlar, bu baktaki irade-i seniyye-i cenab-ı padişahî vilayet makamına telgraf ile bildirilmişti.*"⁸¹¹ 1908 yılının ilk günlerinde gelen iradenin ardından da Ödemiş Kaymakamı Hilmi Bey af iradesini çeteye tebliğ etmişti. Protokolün tamamlanmasından sonra Çakırcalı Mehmed ve ve adamları, Ödemiş-Kayaköy'de ikamet etmek ve yine devlet hizmetinde olmak şartıyla üçüncü ve son kez affedilmişti.⁸¹² Ondan kısa bir süre sonra da Kara Ali Efe ve zeybekleri dağdan indirilmişti.

⁸⁰⁸ BOA., BEO. 3198/239848, lef 2. (2 Muharrem 1326/ 4 Şubat 1908)

⁸⁰⁹ BOA., Y.PRK.ASK. 253/35, lef 2 (31 Kânunuevvel 1323/ 13 Ocak 1908).

⁸¹⁰ BOA., BEO. 3219/241422, lef 2 (14 Kânunuevvel 1323/ 27 Aralık 1907).

⁸¹¹ B.O.A., Y.PRK.ASK. 253/35, lef 2 (31 Kânunuevvel 1323/ 13 Ocak 1908).

⁸¹² B.O.A., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Rebülâhir 1325/ 10 Haziran 1907).

“Eşkiyadan bazılarının dehaleti kabul ve jandarmalara terfikan diğer eşkiya aleyhinde istihdam olunarak bu suretle hayli eşkiya ortadan kaldırıldığı”⁸¹³ bir dönemde, yine de bir hayli çete Batı Anadolu Dağları’nda kol gezmekte ve her gün yeni cinayetler-soygunlar işlenmekteydi. Örnek verecek olursak; 1907 yılının Ekim ayında Menemen civarında dokuz kişilik bir Arnavut çetesi kurulmuştu. Kuşadası’nda ise bir Rum çete, Müslümanlardan bir adamı dağa kaldırıp 1.000 lira fidye istemiş ancak müfrezeler hem çeteyi ele geçirmiş, hem de esiri sağ salim kurtarma başarısı göstermişlerdi. Yine Kuşadası’nda sabıkalı gayrimüslimlerden oluşan beş kişilik bir çetenin de yol kestiği haber alınmış ve üzerine müfrezeler gönderilmişti.⁸¹⁴

Üçüncü kez affedilen Çakırcalı ve zeybekleri, devlet hizmetindelerken görev yerleri Ödemiş olmasına rağmen Tire’yle bağlarını koparmamışlardı. Bir örnek verecek olursak; Çakırcalı, 1908 yılının Ocak ayında Tire’de köylüleri soyan Arnavut çetelere haber yollamış ve rahat durmaları konusunda uyarıda bulunmuştu. Ancak bu ihtar sonrası çetelerin daha da azgınlaşması üzerine Çakırcalı, zeybekleriyle birlikte harekete geçip bir gün içerisinde 17 Arnavut eşkiyayı öldürmüştü. Öldürülen Arnavutlardan birinin ağabeyi olan Arnavut Kazım adında bir adam ise çevresine topladığı Arnavutlarla birlikte bir çete teşkil etmiş ve Tire köylerini basıp Çakırcalı’nın yatağı ve akrabası olan 9 köylüyü vahşice öldürmüş, altısını da ciddi surette yaralamıştı.⁸¹⁵ Bunun üzerine Kır Serdarı Çakırcalı, adamı Torbalılı Hasan’ı Vali Faik Bey’e yollayarak Arnavut Kazım Çetesine karşı yapacağı saldırıyı haber vermiş, vali ise Çakırcalı’nın taşkınlık çıkarmasından endişe ederek Arnavut Kazım’ın yakın zamanda yakalanacağı konusunda teminat vermişti. Nitekim öyle de olmuş ve Ocak ayı bitmeden, Arnavut Kazım çetesi kısıtılmış; çete üyelerinden birçoğu ölü, çete reisi ise yaralı olarak ele geçirilmişti.⁸¹⁶ Çetenin bu denli hızlı yakalanması konusunda İzmir’deki Fransız Başkonsolosu şöyle bir yorum yapmıştır:

⁸¹³ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Rebîülâhir 1325/ 10 Haziran 1907).

⁸¹⁴ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Rebîülâhir 1325/10 Haziran 1907).

⁸¹⁵ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-1”, *Milliyet*, 6 Haziran 1973, s. 7.

⁸¹⁶ BOA., BEO. 3198/239848, lef 2. (H. 1325/ M. 1908). Arnavut Kazım ve adamlarının fotoğrafı için bkz. Ekler: Görsel 9.

“Çakırcalı ile yapılan çarpışmaların aksine olarak bu defa köylü, Arnavut çetelerinin bütün hareketleri hakkında geniş bilgi vermiş ve bu sayede baskınlarda çete imha edilebilmiştir.”⁸¹⁷

Arnavut Kazım Çetesinin tasfiyesi sonrası bir süredir Hüdavendigâr vilayetinden gelip Bergama’da yol kesen Arnavut Ahmed Çetesi de derdest edilmişti.⁸¹⁸ Vali Faik Bey’in “suver-i takibiye ve tenkiliyenin heran geceli ve gündüzlü piş-i nazardan dur tutulmamakta”⁸¹⁹ ifadesinden de anlaşılacağı üzere takip müfrezeleri yoğun gayret göstermişler ve kısa zamanda 82 eşkiya ile yaralama ya da cinayet suçlarından aranan 921 firari mahkumu ele geçirmişlerdi. Ayrıca müfrezelerin yine aynı tarihlerde “bu meyanda şaki-i şehir Ali Molla ve avenesinin ve Kapdan Andreyâ ve Çalık Hüseyin gibi meşahir ve ahiren Kuşadası kazasında bilmukabele kamilen ve meyitten istisal edilmiş beş kişiden mürekkeb gayrimüslim ceşa-yı eşkiyanın vücudlarının hayyen ve meyiten ortadan kaldırılması”⁸²⁰ gibi bir başarıya imza atmalarına değinen Vali Faik Bey, “bunca bedahete ve tenkil-i eşkiya ve muhafaza-i sükun ve inzibat emrinde ale’-d-devam geceli gündüzlü sarf-ı ibzal edilmekte olan mesai ve ikdamata karşı”⁸²¹ kendisinden önce valilik görevini yürüten Kamil Paşa zamanında kayıtların düzenli olarak tutulmamış olmasından dolayı şikayetçi olmuştu.

1908 yılının Nisan ayında, Urla’da şikâyet, cinayet, yaralama ve gasp suçlarından dolayı tutuklu bulunan İpsiri Petro ile adamı Yunanlı Yorgi Kolomon’un davaları görülmüştü. Mahkemenin başlangıcında ilk önce azılı eşkiyaların suçları sıralanmıştı. Buna göre; eşkiya reisi Petro, bir adamı yaraladıktan sonra dağ yolunu tutmuş ve Dimitri adında bir adamın parasını gasp ettikten sonra hayvanını öldürmüştü. Sonrasında da Urla Reji Kolcubaşısı Dimitri Pervole’ye karşı olan şahsi husumeti dolayısıyla kulesinin civarında pusuya yatmış ve gece karanlığında Dimitri zannettiği hizmetkarı Yani’yi vurup öldürmüştü. Bu cinayete yetinmeyip birkaç gün sonra Vasil Zozofu adında bir adamı ve kendisini yakalamakla görevli Jandarma Hasan’ı katletmiş, Polis Ahmed Efendi’yi de açtığı ateş sonucunda yaralamıştı. Tüm bu suçlar nedeniyle idam cezasına çarptırılmış, adamı Yorgi ise şikâyet maksadıyla kendisiyle gezindiği ancak cinayetlere dahil olmadığı için üç

⁸¹⁷ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-1”, *Milliyet*, 6 Haziran 1973, s. 7.

⁸¹⁸ BOA., BEO. 3198/239848, lef 2. (H. 1325/ M. 1908).

⁸¹⁹ BOA., BEO. 3198/239848, lef 2. (H. 1325/ M. 1908).

⁸²⁰ BOA., BEO. 3198/239848, lef 2. (H. 1325/ M. 1908).

⁸²¹ BOA., BEO. 3198/239848, lef 2. (H. 1325/ M. 1908).

yıl kürek mahkumiyeti almıştı.⁸²² Görülen bir başka davada da Bergama'da eşkıyalık yapan Arnavut Ahmed ve adamlarına yataklık ettikleri gerekçesiyle gıyabi olarak yargılanan Hacı Ramazan üç yıl kürek cezasına çarptırılmış,⁸²³ aynı davada yargılanan tutuklu Çoban İstavri ile Hacı Etnaş'ın ise yataklık cürmüne iştirakleri anlaşılamadığından beraetlerine karar verilmişti. Görüldüğü üzere tutuklu bulunanlar, suçsuzluğu ispatlandığı takdirde serbest bırakılıyor; firari durumda olanların ise peşi bırakılmıyordu.⁸²⁴ Elbette her dava bu minvalde hafif cezalarla atlatılamıyordu. Ödemiş-Beyköylü Mestan'ı öldüren ve öncesinde de şekavet maddesinden 10 yıla mahkûm edilmiş olan Hacı Kanlı Mehmedoğlu Süleyman'ın, yeni suçlarının ortaya çıkmasından dolayı, şekavet cürmünden mahkûm olduğu 10 yılı tamamlamasının ardından bir 15 yıl daha küreğe konulmasına karar verilmişti.⁸²⁵

7 Mayıs 1908 tarihinde, Balıkesir-Ayvalık'ta, Arnavut ve Rum eşkıyalardan oluşan bir çete türemişti. Balıkesir-Burhaniye'nin Gömeç köyünden iki Rum ve bir Arnavut eşkıyadan oluşan çete, Yorgalaoglu Yanko'yu Burhaniye kazasına yakın bir zeytinliğin içinden dağa kaldırmışlardı. Karesi Mutasarrıflığı olayı haber alınca ilgili birimlere telgrafla haber vermiş ve müfrezeler zaman kaybetmeden harekete geçmişti.⁸²⁶ Olayın detaylarını, Ameltiya gazetesi şöyle anlatmaktadır:

“Yanko zeytinliklerinin vüsat ve cesametine binaen köyde ikinci bir zeytin fabrikası ihdas etmeyi peder ve biraderleriyle tasavvur etmişlerdi. Hükm-ü kaza ve kadere bakınız ki fabrika alat ve edevatını mübayaa için o hafta Pireye gitmeye hazırlanmış iken -bir güne mazaret-i makbule olmadığı halde- kararından nekvel ile yolculuğu tehir eder. Akşam avdet etmek üzere kalkıp köye gider. Oradaki işlerini bitirdikten sonra civarda bulunan zeytinliği de gezmek, görmek hatırına gelir. Fakat köyden biraz tebaüid eder etmez tanımadığı müsellah üç kişiye tesadüfle bunlardan en öndekinin ansızın hedef-i hücum ve taarruzu olur. Meğer kendisi de güçlü kuvvetli bir şey imiş. Yanında silah da yok imiş. Bununla beraber bilafütur mütearızına mükabele ve müdafaa eyleyerek onu yere savurduktan sonra köye doğru kaçır. Hâlbuki şaki şikârını kaçırdığını görünce Karadağ kari rovelverini endaht eder. Çıkan kurşun Yanko'nun arka taraf boş yerlerinden duhul ile göğsünden çıkar. Cani

⁸²² Ahenk, 15 Rebülevvel 1326/ 16 Nisan 1908.

⁸²³ Bergama'da, eşkıya Arnavut Ahmed'e yataklık etmekten dolayı gıyaben mahkum edilen ve firari durumda olmaktan vazgeçip, hükümete teslim olan Hacı Ramazan, tekrar görülen davası sonrası delil yetersizliğinden beraat etmişti. Bkz. Ahenk, 12 Cemâziyelevvel 1326/ 11 Haziran 1908.

⁸²⁴ Ahenk, 1 Rebüülâhir 1326/ 2 Mayıs 1908.

⁸²⁵ Ahenk, 1 Rebüülâhir 1326/ 2 Mayıs 1908.

⁸²⁶ Ahenk, 15 Rebüülâhir 1326/ 15 Mayıs 1908.

*şakiler mecruhu gecenin saat dördüne kadar yanlarında tuttuktan sonra salıvermişlerdir.*⁸²⁷

Bu surette kaçırılan ve kaçırılması esnasında eşkıyalar tarafından vurulduğu için ağır yaralı durumda olan Yanko, 400 lira fidye alındıktan sonra salıverilmişti. Yanko yaralı bir halde saatlerce dağda tutulduğu için bir hayli kan kaybetmiş ve jandarmalar tarafından bırakıldığı yerde bulunur bulunmaz Ayvalık'a nakledilerek tedavi altına alınmıştı. Ancak *"ettiba-yı mahalliyenin muavenet-i fenniyesinden istimdat olunmuşsa da bütün müdavaat karker-i tesir olamamış"*⁸²⁸ ve bir gün sonra hastanede ölmüştü. O sırada süratle bölgeyi terk etmeye çalışan çete üyeleri ise, firar ederlerken hallerinden şüphelenen Bergama-Bağbuzu köyü ahalisi tarafından yakalanıp Burhaniye Takip müfrezesine teslim edilmişlerdi.⁸²⁹

Müfrezeler sadece dağdaki çetelere karşı değil, henüz dağa çıkma hazırlığında olanlara da müdahale etmekteydi. Kelas'a bağlı Pınarbaşı köyünden Abdullohoğlu Koca Ali adında bir adam, bir çete kurmaya yeltenmiş ve yanına iki adam almıştı. Ancak bununla yetinmeyerek eski eşkıyalardan Ödemişli Çolak Mestanoğlu Hüsnü'ye de bir davet mektubu göndermişti. Söz konusu davet mektubu ise eski sabıkalı bu adam yerine Nahiye Müdürü Niyazi Efendi'nin eline geçmişti. Müdürün durumu zaptiyeye bildirmesi sonrasında mektubu yazan çete reisi ile mektup gönderilen şahıs jandarmalar tarafından yaka paça evlerinden alınmıştı. Yapılan sorgu sırasında mektubu Koca Ali'nin yazdığı itirafı alınmış ve zanlılar adliyeye sevk edilmişlerdi.⁸³⁰ Müfrezelerin bir başka başarı haberi de Salihli'den gelmişti. İdam cezasına mahkum olan ve infazını beklerken hapisshaneden firar eden Kıpti Pehlivan Salih ile İsmail ve kimlikleri tespit edilemeyen iki arkadaşları, Salihli-Eyüp köyünden Gedik Mustafa'yı dağa kaldırmışlar ve fidye talebinde bulunmuşlardı. Ancak takip müfrezeleri tarafından gördükleri şiddetli baskı neticesinde esirleri olan Mustafa'yı serbest bırakmışlar, kendileri de firar ederek izlerini kaybettirmişlerdi.⁸³¹

1908 yılının Mart ayı sonlarında büyük bir hapisshane firarı yaşanmıştı. Mahkûmlar Manisa Hapishanesinden, gecenin karanlığından da faydalanarak firar etmiş ve bu firar sonrası pek çok yeni çete ortaya çıkmıştı. Müfrezeler, ilk seferde 10 firari mahkûmu ele

⁸²⁷ *Ahenk*, 17 Rebûlâhîr 1326/ 17 Mayıs 1908.

⁸²⁸ *Ahenk*, 17 Rebûlâhîr 1326/ 17 Mayıs 1908.

⁸²⁹ *Ahenk*, 17 Rebûlâhîr 1326/ 17 Mayıs 1908.

⁸³⁰ *Ahenk*, 22 Cemâziyelevvel 1326/ 21 Haziran 1908.

⁸³¹ *Ahenk*, 6 Cemâziyelâhîr 1326/ 5 Temmuz 1908.

geçirmişler, diğer mahkûmların yakalanması için de devriyelerini arttırmışlardı.⁸³² Ancak yakalayamadıkları mahkûmlar, eşkıyalık faaliyetleriyle sık sık gündeme gelmişti. Bunlardan biri olan firari Arnavut Kör Hasan Çavuş ile adamı Kikeloğlu Ali de bir süre yol kestikten sonra kısa sürede jandarmaların eline düşmüşlerdi.⁸³³ Manisa Hapishanesinden kaçtıktan sonra eşkıyalığa sapanlara bir örnek daha verecek olursak; firar ettikten sonra “*refakatine aldığı bazı eşhas-ı şerireden mürekkebe teşkil eylediği çetenin sergerdeliğini deruhte eyleyerek fırsat buldukça ika’-ı şekavete ictisar eyleyen*”⁸³⁴ Çingen/Kıpti Salih ile dört adamı, 1908 yılının Temmuz ayında, Manisa-Palamut nahiyesinde, bir jandarmayı öldürmüş, bir diğerini yaralamış ve sonrasında da bölgede bazı eşkıyalık faaliyetleri gerçekleştirmişlerdi. O sırada Salihli ve Alaşehir cihetlerinde bulunan ve aynı zamanda Vilayet Jandarma Alayı Kumandanı refiki olan Kaymakam Mehmed Nuri Bey ve maiyeti, 18 Temmuz gecesi Salihli’de tesadüfen çete ile karşılaşmışlar ve şiddetli bir çatışmaya girmişlerdi. Gece saat on ikiden ikiye kadar süren çatışma neticesinde çete üyelerinden Kürt Osman, Laz Hüseyin ve Rum Kasta canlı olarak ele geçirilmiş, çete reisi Çingen/Kıpti Salih ise; “*fevkalade bir şiddet-i tazyik görmesi, arkadaşlarından üçünün hak-ı helake serilmesi, kendisinin de cerihedar olması üzerine müfrezeye karşı daha ziyade mukavemetin beyhude olacağını ve her ne de olsa yakayı mutlak ele vereceğini derk ve tefris ile karar-ı firara tebdil eyleyerek*”⁸³⁵ adamı Manisa-Kırkağaç’ın İlyaslar köyünden Pataroğlu Hüseyin ile birlikte, gecenin karanlığından faydalanarak firar etmişti. Eşkıyalar firar sırasında ormanlık alanı kullanmışlar ve Alaşehir-Dereköy Çiftliği’ne sığınmışlardı. Ancak Kaymakam Bey’in bölgede gezinen eşkıyaların varlığını bilmesi ve bu nedenle de deştibanlara dikkatli olmaları konusunda talimat vermesi sayesinde kısa zamanda fark edilmişlerdi. Kaymakam’ın emri üzerine zaten tetikte bekleyen deştibanlar, canhıraş bir şekilde silahlı olarak Dereköy’e gelen bu iki firari eşkıyaya durmaları için ihtarda bulunmuş, ancak eşkıya reisi Çingen/Kıpti Salih ile adamı Pataroğlu Hüseyin deştibanlara saldıracak gibi hamleler yapınca her ikisi de Deştiban Kürt Mehmed Ali tarafından öldürülmüştü. Çatışma sırasında canlı olarak ele geçirilen Kürt Osman, Laz Hüseyin ve Rum Kasta Salihli’ye nakledilirken, deştiban tarafından öldürülen çete reisi Çingen/Kıpti Salih ile Pataroğlu Hüseyinin cesetleri de Salihli’ye getirilerek teşhir edilmiş ve kimlikleri kesin olarak tespit edildikten sonra

⁸³² *Ahenk*, 4 Rebülevvel 1326/ 5 Nisan 1908.

⁸³³ *Ahenk*, 28 Cemâziyelâhir 1326/ 27 Temmuz 1908.

⁸³⁴ *Ahenk*, 23 Cemâziyelâhir 1326/ 22 Temmuz 1908.

⁸³⁵ *Ahenk*, 23 Cemâziyelâhir 1326/ 22 Temmuz 1908.

gömülmüşlerdi.⁸³⁶ Elde ettikleri bu başarı nedeniyle Kaymakam Bey ve maiyeti, Ahenk gazetesinde şöyle tebrik edilmişti:

“Ara sıra mütasaddi olduğu efal-i şekavetkarane ile cevelangah ittihaz eyledikleri mahallerde emn ve istirahat-i ahaliyi ihlal eden şu Çingen Salih Çetesi vech-i mecruh üzere kahr ve temdir olunarak vücusu büsbütün ortadan kaldırılmış oluyor ki emr-i tenkil ve istisallerine kaymakam Mehmed Nuri Bey ile maiyetinin gösterdikleri hizmet ve muvafakiyet cedir-i takdir ve tahsindir.”⁸³⁷

Yüzlerce örnek vererek ele aldığımız üzere, Batı Anadolu, farklı milletlerden pek çok çetenin eylem alanı haline gelmiş ve jandarmalarla eşkıyalar arasında süren çatışmalar, yıllarca, pek çok can almıştı. 1908 yılının yaz aylarına dek süregelen eşkıyalık faaliyetleri her daim vilayetin öncelikli gündemi olmuş, ancak Temmuz ayının sonlarına geldiğimizde, İmparatorluğun Balkan topraklarında yaşanan siyasi çalkantılar ve yeni gelişmeler, çok daha önemli bir gündem maddesi ortaya çıkarmıştı.

2.13. II. Abdülhamid Saltanatının Gölgesinde Bir Güç Mücadelesi: İttihatçılar ile Eşkıyalar

2.13.1. II. Meşrutiyet’in İlanı ve 1908 Tarihli Büyük Eşkıya Affı

XX. yüzyıl başlarında; Sırlar, Bulgarlar, Makedonlar, Ulahlar ve Rumlardan oluşan siyasi çeteler, komitacı hücreler sistemiyle örgütlenmiş ve Balkan coğrafyasında hem birbirleriyle, hem de Türklerle amansız bir mücadele içine girmişlerdi.⁸³⁸ Öyle ki; kendilerine “Virhovit” denilen Bulgar komitacıları Makedonya’yı Bulgar toprağı yapmak isterlerken “Santralist”ler ise Makedonya’nın bağımsızlığını amaçlıyor; bu yüzden de hem birbirleriyle hem de Osmanlı askerleriyle çarpışıyorlardı. Mevcut asayişsizliğin yanı sıra Balkanlar’da türeyen çetecilerin yarattığı olaylara son vermek amacıyla 1903 yılında bölgeye gelen Rus, İngiliz, Avusturya ve Fransız jandarma subay ve askerleri de Yıldız Sarayının bölgedeki kontrolünü azaltmışlardı.⁸³⁹ Böylesi bir ortamda, II. Abdülhamid’in Balkan politikasını ise sıkıyönetim kanunları, sürgünler ve ayrılıkçı çetelere karşı sürdürülen askeri mücadele şekillendirmişti.

⁸³⁶ Ahenk, 23 Cemâziyelâhir 1326/ 22 Temmuz 1908.

⁸³⁷ Ahenk, 23 Cemâziyelâhir 1326/ 22 Temmuz 1908.

⁸³⁸ Virhovit adı verilen Bulgar komitacıları Makedonya’yı Bulgar toprağı yapmak isterlerken Santralist’ler ise Makedonya’nın bağımsızlığını amaçlıyordu. Bkz: Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 1978, s. 383.

⁸³⁹ Berkes, *a.g.e.*, s. 383.

Balkan sınırları gün geçtikçe daralan İmparatorluğun, Makedonya'yı da kaybedeceği korkusunun fazlasıyla hissedildiği bir dönemde Bulgar ve Sırp çetelerle mücadele eden takip müfrezelerini, ağırlıklı olarak III. Ordu'ya mensup mektepli zabitler idare ediyordu.⁸⁴⁰ Rumeli'de görev yapan pek çok zabıt, Makedonya'ya hâkim olan Edirne ve Selanik'teki iki ordunun kadrolarında görevlendiriliyor ve devamında da hem çetelerin takibinde, hem de demiryollarının korunmasında kullanılıyorlardı.⁸⁴¹

Zorlu bir coğrafyada, Hristiyan köylülerin ve kiliselerin yataklık yaptığı Balkan çetelerine karşı mücadele eden III. Ordu mensubu mektepli subaylar, ayrılıkçı isyanlara ve yozlaşmış yönetime karşı yegâne çözümün Meşrutiyet olduğuna inanıyorlardı. Yıldız Sarayı açısından böylesi sakıncalı bir düşünceye gönülden bağlı olan subaylar, aynı zamanda maaşlarını düzenli alamamaları ve II. Abdülhamid'in şüphe temelli atama politikalarının liyakate uygun olmadığını düşünmemeleri nedeniyle de gizli bir örgütlenme içine girmişlerdi. Askeri okullarda kendisine hızlı bir yayılma imkânı bulan ve o tarihlerde bir yer altı örgütü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, bahsi geçen konjonktürel durum sayesinde özellikle Balkanlar'da görev yapan genç zabitler arasında kendisine bolca taraftar bulmaya başlamıştı.⁸⁴² Avrupa'da çıkartılan gazeteler ve ordu içerisindeki propagandalarla büyüyen Cemiyetin önderleri, başlangıçta inkılâpçı veya ihtilalcı değillerdi; sadece mevcut kanunların yürütülmesini istiyorlardı. Ancak 1907'den itibaren bu görüş ve anlayış değişmiş⁸⁴³ ve 1907 yılındaki II. Jön Türk Kongresinde, nihai çözüm için II. Abdülhamid'e karşı silahlı mücadeleye geçilmesi kararı alınmıştı.⁸⁴⁴ Bu karar değişikliğinin sebebini Baha Tevfik şöyle açıklamaktadır:

*“Yâre-i vatanın dâvası silâh ve baruttur... Sade neşriyat mermisiz bir silaha benzer... Bizce neşriyat ikinci derecede haiz-i ehemmiyettir. İşte buna binaen şu son iki ay zarfında bütün mesaimizi, bütün teşebbüsümüzü -ülkenin- her köşesinde erbab-ı hamiiyet ve gayretten mürekkep küçük şubeler teşkiline hasrettik.”*⁸⁴⁵

Alınan silahlı mücadele kararı, hedefe ulaşmak için komitacılığa başlanması anlamına geliyordu. Komitacılık ise takip edilen amaç için kanlı sahneler tertip etmeyi,

⁸⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara, 1987.

⁸⁴¹ Berkes, *a.g.e.*, s. 383.

⁸⁴² İbrahim Temo, *İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Kurucusu ve 1/1 No'lu Üyesi İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları*, İstanbul, 1987, s. 215.

⁸⁴³ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. 1, Kısım 1, Ankara, 1991, s. 403.

⁸⁴⁴ Mustafa Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi: Yakup Cemil Niçin ve Nasıl Öldürüldü?*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul, 1933, s. 36.

⁸⁴⁵ Bayur, *a.g.e.*, ss. 404-405.

gerektiğinde öldürmeyi ve lüzum görülürse ölmekten kaçınmamayı gerektiren bir meslekti.⁸⁴⁶ Nitekim bu, Cemiyetin ihtiraslı subaylarının pek de yabancı olmadığı bir durumdu ve alınan kararın tatbiki neticesinde ilk etapta Selanik Merkez Kumandanı Yarbey Nazım Bey ile Manastır Topçu Alayı Müftüsü Mustafa Şevket Efendi gibi Sultan Abdülhamid'in çok güvendiği isimler, Cemiyetin tetikçileri tarafından öldürülmüşlerdi. Ancak Yıldız Sarayına karşı yürütülen mücadelenin dönüm noktası; Büyük Britanya Kralı ile Rus Çarı'nın, 8-10 Haziran 1908 tarihlerinde, Reval'de bir araya gelmesi ve bu görüşmede Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması konusunda bir anlaşmaya varıldığı söylentilerinin Selanik'e ulaşması neticesinde yaşanmıştı.⁸⁴⁷ Söylentileri fırsat bilen ve Kanun-ı Esasinin ilan edilmesinin yabancı müdahalesini önleyeceğine inanan Cemiyetin talimatıyla ilk önce 3 Temmuz'da Resneli Ahmed Niyazi Resne'de, dört gün sonra Enver Tikveş'te, 20 Temmuz'da ise Eyüp Sabri Ohri'de birlikleriyle beraber dağa çıkmıştı. Aynı günlerde, bir ağ gibi Makedonya'yı saran örgütün en sarsıcı eylemi ise isyanı bastırmak üzere bölgeye atanan deneyimli komutan Şemsi Paşa'nın Manastır'da öldürülmesi olmuştu.⁸⁴⁸ Suikastlarla yönlendirilen tedhiş kampanyasının ve asayiş sağlamla yükümlü askerlerin dağa çıkmasının ardından II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908 tarihinde Kanun-ı Esasiyi ikinci kez yürürlüğe sokarak, Meclis-i Mebusanı açmıştı. Böylelikle Cemiyet artık gün yüzüne çıkmış ve İmparatorluğun en önemli siyasal gücü haline gelmişti.⁸⁴⁹

Cemiyetin iktidar ortağı haline geldiği 1908 yılının Temmuz ayında, Osmanlı İmparatorluğu, dış tehditlerin yanı sıra içeride de idari, sosyal ve iktisadi pek çok sorunla boğuşmaktaydı. Yeni rejimle birlikte ilgilenilmesi aciliyet gerektiren pek çok sorun bulunmaktaydı elbette ancak II. Abdülhamid gibi dört bir yanda hafiyeleri olan bir sultana karşı bile gizli surette örgütlenme muvaffakiyeti sağlayabilen İttihatçıların önceliği asayiş meselesi olmuştu.⁸⁵⁰ Nitekim güvenliğin yetersiz olması durumunda diğer saiklerin de

⁸⁴⁶ Mustafa Ragıp. *a.g.e.*, s. 36.

⁸⁴⁷ Georgeon, *a.g.e.*, s. 547.

⁸⁴⁸ Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 78.

⁸⁴⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918)*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 23.

⁸⁵⁰ İttihat ve Terakki Cemiyetinin taşra politikaları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Yakut, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Taşra Politikası", *I. Uluslararası LAÜ Tarih Kongresi Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi Bildiri Kitabı, (6-9 Nisan 2011)*, KKTC., 2011, ss. 161-172; Günver Güneş, "Taşradan Meşrutiyet'e Bakış: II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı (1908-1918)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 6, S. 11, 2010, ss. 5-43.

aksayacağını Balkan coğrafyasındaki deneyimleri nedeniyle çok iyi bilen İttihatçılar, bu nedenle şekavetin başını ezmeyi kendilerine şiar edinmişlerdi.⁸⁵¹

Fransız İhtilali'nin "liberte, egalite, fraternite"⁸⁵² kavramlarını devletin bütün kademelerine sirayet ettirmeyi amaçlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti,⁸⁵³ Meşrutiyet'in ilan edilmesinden hemen sonra, toplumsal barışın sağlanması adına, sabık dönemin siyasi suçlularına, Sultan'ın iradesiyle bir af çıkartmak istemişlerdi. Cemiyetin bu girişimi halk nezdinde de karşılık bulmuş ve mahkum yakınlarının af konusundaki sabırsızlığına, Ahenk gazetesinde şu cümlelerle değinilmişti:

*"Ceraim-i siyasiye ile mevkuf ve mahkûm ve firari ve ikamete memur bulunanların afları hususuna irade-i seniye-i hazret-i hilafetpenahi şerefsudur buyrulduğu dünkü gün şehrimizce şayi olmuş ve hatta bunun üzerine bazı rüfekamız tarafından ilaveler neşr olunduğu için birçok halk dün saat sekizden sonra şehrimiz hapisane-i umumisi önünde toplanarak intizarda bulunmuşlar ise de, dün akşam geç vakte kadar vilayet-i celileye bu babda bir emr vürud etmemiştir."*⁸⁵⁴

İlk olarak siyasi suçlular için düşünülen af, sonrasında adi suçluları ve eşkıyaları da içine alacak genel bir affa dönüşmüştü. Zira İttihatçılar, eşkıyaları "İstibdat Dönemi"nin kurbanı olarak görüyor ve İmparatorluğun farklı bölgeleri gibi Batı Anadolu'da da yıllardır süregelen eşkıyalık faaliyetlerini memleket için bir "kara leke" olarak nitelendiriyorlardı. Bu amaçla Cemiyet yöneticileri, "anasır-ı muhtelifeden senelerden beri tarîk-i şekavete sülük etmiş olanların silahlarını hükümete teslim ile me'vâlarına gitmek üzere afv-ı âli istirhamında bulduklarını"⁸⁵⁵ belirten iki telgrafi, Sadaret makamına göndermişlerdi. Gelen teklif üzerine Sadrazam Said Paşa'nın başkanlığında 26 Temmuz 1908'de toplanan Meclis-i Vükela da, eşkıyalık hareketlerine karışanların silahlarını hükümete teslim etmek ve bir daha bu tür faaliyetlerde bulunmamak şartıyla af edilmelerine karar vermişti.⁸⁵⁶ Ancak aflı çete üyelerine ve yataklarına altı yıl boyunca suç işlememeleri şartı koşulmuş,

⁸⁵¹ Kamil Paşa Hükümeti'nden (5 Ağustos 1908) itibaren kurulan hükümetler hazırladıkları programlarda; devlet aygıtının çalıştırılmasına, emniyet ve asayişin sağlanarak yerli ve yabancı unsurlara güven verilmesine değinmişlerdir. Bkz. İhsan Güneş, "II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Yıl: 1 Sayı: 1, Haziran 1990, ss. 171-269.

⁸⁵² 'Hürriyet, Müsavat, Adalet'

⁸⁵³ Taner Aslan, "II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları", *Akademik Bakış*, C. 3, S. 5, Kış 2009, s. 42.

⁸⁵⁴ *Ahenk*, 28 Cemâziyelâhir 1326/ 27 Temmuz 1908.

⁸⁵⁵ *Düstür*, Tertib-i Sâni, Cilt 1, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1329, s. 3.

⁸⁵⁶ *Düstür*, Tertib-i Sâni, Cilt 1, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1329, s. 3.

aksi takdirde var olan cezalarının ikiye katlanacağına da altı çizilmişti.⁸⁵⁷ Böylelikle “*Rumeli-i Şahanede Tarık-i Şekavete Sülük Edenlerin Bazı Şerâitle Afvları Hakkında İrade-i Seniye*”nin kamuoyuna duyurulması; politik ve adi suçluların yanı sıra eşkıyaların da bağışlanmasına karar verilmesiyle genel af süreci başlamıştı.⁸⁵⁸ Öncelikle Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte tekrar açılmış olan Meclis-i Mebusanda “*Eyyam-ı İnkılabiye’de Hilaf-ı Kanun Olarak Hapishaneden Çıkan Ceraim-i Adıye Mahkumin ve Maznunini Hakkında Lahiya-yı Kanun*” adıyla bir kanun çıkarılmış, sonrasında da 28 Temmuz’da, İmparatorluğun farklı cihetlerindeki vilayetlere tebliğ edilen genelge ile 23 Temmuz 1908 tarihinden önce eşkıyalar ve eşkıya yatakları tarafından işlenen tüm suçların affedildiği duyurulmuştu. Bu surette ve nihayetinde bünyesinde pek çok eşkıya ve eşkıya yatağı barındıran Batı Anadolu Hapishanelerindeki mahkûmlar topluca tahliye edilmişti.⁸⁵⁹

Çıkarılan genel affın ardından İttihat ve Terakki Cemiyetinin İzmir Şubesi, resmi makamlarla koordineli olarak çalışmış ve hapishanelerden tahliye edilen eşkıya ve eşkıya yataklarının yanı sıra dağlardaki çetelerin de af kanunundan faydalanmaları için köy köy duyuru yapmıştı. Nitekim çabalarının karşılığını da almış ve ilan edilen genel af, eşkıya grupları nezdinde büyük kabul görmüştü. Her gün gelip, eşkıyalık mıntıklarının bulunduğu hükümet konaklarında silahlarını teslim eden çeteler, “*terk-i silah eden şaki Kel Ahmed çetesinden maada Koca Mehmed ve Arif çetelerinin dahi Ödemiş’e gelip teslim-i silah edecekleri cümle-i istihbaratandır.*”⁸⁶⁰ şeklindeki gazete haberleriyle kamuoyuna duyurulmuştu. Bu sırada oldukça ilginç bir olay yaşanmış ve yaklaşık yedi ay önce affedilip kır serdarı yapılan Çakırcalı Mehmed, 12 Ağustos 1908 tarihinde, zeybekleri Hacı Mustafa, Hüseyinoğlu Mehmed, Recep, Musa, Mehmed, Kör Bekçi, Kır Ali ve Eskici Mustafa ile birlikte Ödemiş Hükümet Konağı’na gelmişti. Kendisine, muavin çetesinin reisi Kara Ali Efe’yle adamları da eşlik etmiş ve aflı zeybekler gırra tüfeklerini kaymakama teslim etmişlerdi.⁸⁶¹ Cemiyete bağlılığını göstermek adına oldukça politik bir hamle yapan eşkıya reisinin bu tavrı herkesi şaşırtmıştı. Zira Çakırcalı’nın 1906 yılında aflı yaşamından vazgeçip tekrar dağ yolunu tutmasının nedeni silahlarını teslim etmek istememesiydi. Çakırcalı ve adamlarının silahlarını teslim edecekleri duyumu alınınca bu durum Ahenk gazetesinde “*Evvelce istiman edip fakat elyevm silah bedest olarak gezen Çakırcalı*

⁸⁵⁷ Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri (M.M.Z.C.), C.1, İçtima: 137 (18 Ağustos 1909), ss. 530, 532, 533, 538.

⁸⁵⁸ Kemal Yakut, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s. 140.

⁸⁵⁹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, C.1, İçtima 137 (18 Ağustos 1909), ss. 530-532.

⁸⁶⁰ *Ahenk*, 15 Recep 1326/ 13 Ağustos 1908.

⁸⁶¹ *Ahenk*, 15 Recep 1326/ 13 Ağustos 1908.

Mehmed ile Kara Ali çetelerinin dahi köylerinden Ödemiş'e gelerek teslim-i silah eyleyecekleri haber alınmıştır."⁸⁶² cümleleriyle duyurulmuş, silah tesliminden sonra da "haber aldığımızı göre bunların kâffesi dünkü gün hükümete gelerek silahlarını terk etmişlerdir. İşte hürriyet ve müsavatın bir netice-i müstahsanesi"⁸⁶³ değerlendirilmesi yapılmıştı.

Pek çok eşkıyanın hükümet konaklarına başvurup silahlarını teslim etmeleri ve söz konusu durumun kamuoyunda da memnuniyetle karşılanması üzerine, Cemiyetin görünürdeki bu ilk başarısı, gösterişli bir af töreni ile taçlandırılmak istenmişti. 22 Ağustos 1908 tarihinde, Ödemiş'te düzenlenen törende halkın ve resmi görevlilerin huzurunda aflı eşkıyalara şu yemin okutulmuştu:

*"Dinim, vicdanım, namusum üzerine yemin ederim ki vatan ve milletin selameti için gerek hükümet ve gerek Cemiyet tarafından bana gösterilecek her vazifeyi doğrulukla yapacağıma, vatan ve millet için lazım olursa canımı da feda edeceğime, herkese karşı son derece nezaketle muamelede bulunacağıma ve hiçbir kimseye fenalık etmeyip doğruluktan ayrılmayacağıma, Allah'ımın emri peygamberimin kavli üzerine Hristiyan ve Yahudi vatandaşlarımızı katiyen incitmeyip onlarla el ele vererek şu toprağa son nefesime kadar hizmet edeceğime ve bu kanunu millet elinden kaptırmamak için kanımın son damlasını bile akıtmaya hazır bulunduğuma da yemin ederim."*⁸⁶⁴

Tören her ne kadar dağdan inen çeteler için olsa da, o sırada aflı olan Çakırcalı Mehmed ve zeybekleri de bu törendeki yerlerini almışlardı. Çakırcalı'nın törene katılma nedeni ve tören sırasındaki tavırları, Ahenk gazetesi muhabirinin gözünden şöyle nakledilmişti:

"Garibdir ki Bozdağ'da tahlif edenler meyanında meşhur Çakırca Mehmed dahi vardı. Zaten kendisi evvelce muhalif olmakla beraber oradaki halka daha ziyade emniyet peyda ettirmek için kendiliğinden gelip cümlelerin huzurunda tekrar yemin etti. İlan-ı hüriyetten sonra pek ziyade kesb-i salah eden şu Çakırca Mehmedin hali esna-yı tahlifte pek ziyade şayan-ı dikkat idi. O kadar tevazu ve mülâyemet ve nedamet gösteriyordu ki tarif edemem. Resm-i tahliften sonra Cemiyete mensub heyete takarrub ederek kendi husemasıyla

⁸⁶² Ahenk, 15 Recep 1326/ 13 Ağustos 1908.

⁸⁶³ Ahenk, 15 Recep 1326/ 13 Ağustos 1908.

⁸⁶⁴ Ahenk, 25 Recep 1326/ 23 Ağustos 1908.

barıştırılması temennisinde bulunduğunu söyledi. Heyetten cevap-ı müvafakat alınca meserret ve memnuniyeti tezaüf etti."⁸⁶⁵

Törenin ardından İttihat ve Terakki Cemiyetinin Ödemiş Şubesi, silah bırakan eşkıyalar konusunda, İzmir'deki Merkez Şubeye "*Eşkıya şartsız teslim olmuştur. Böylece bölgemizde eşkıyalık tamamıyla sönüştür.*"⁸⁶⁶ şeklinde oldukça aceleci bir yorum yapmıştı. Bir başka aceleci yorum yapan isim ise İzmir'deki Fransız Başkonsolosu Paul Blanc'ti. Başkonsolos 18 Ağustos tarihinde, Paris'e gönderdiği bir telgrafta şunları söylemişti:

"Son aff-ı şahanedan beri, hükümet memurlarına itimadı olmadığını söyleyerek silahlarını teslim etmeye yanaşmamış olan Çakırcalı, İTC'nin üyelerine bunları vermeye razı oldu. Bir zaman için artık Çakırcalı'dan bahsedilemeyeceğini sanıyorum."⁸⁶⁷

Böylesi iyimser bir bakış açısı ve asayişin muhafazası konusundaki temenniler elbette güzeldi ancak genel aftan kısa bir süre sonra meydana gelecek olan vakalar hem İttihatçıların, hem de Fransız Başkonsolosu'nun yanıldığını gösterecekti.

2.13.2. Komitacılar ile Eşkıyalar Arasındaki Mücadele

Öncekilerden farklı olarak, devletin bir gövde gösterisine dönüşen 1908 tarihli genel af töreni sırasında, isminin duyulmasının dahi korku yarattığı azılı eşkıya reislerinin kanunlara bağlı kalacaklarına dair el pençe yemin etmeleri, kısmi de olsa bir güven ortamı yaratmıştı. Hükümet meydanlarında bunlar olurken gazeteler de halkın Meşrutiyet rejimini idrak edebilmeleri ve sahip çıkmaları için köşe yazıları yayınlamış ve vilayete artık huzur ve asayişin hakim olduğuna dair yoğun bir algı oluşturmuşlardı. "Kanun-i Esasi" ve "hürriyet" kavramlarının kamuoyuna ayrıntılı bir şekilde tarif edildiği makalelerden birini paylaşmamız, dönemin halet-i ruhiyesinin anlaşılması açısından faydalı olacaktır:

⁸⁶⁵ Ahenk, "Ödemiş", 25 Recep 1326/ 23 Ağustos 1908. Zeybekleriyle törene dâhil olan Çakırcalı'yı, o gün on yaşında olan Mustafa Gezer, Üsküp'e şu cümlelerle anlatmıştır: "*İlân-ı Hürriyet'te eşkıya da affa uğramış, dağdan inmişti. Çakıcı da Ödemiş'e gelmişti. Yanında yirmi kadar silâhli maiyeti vardı. Sırmalı cepkenleri, gümüş işlemeli tüfekleri ile pek gösterişli idiler. Ahali toplanmıştı. Çakıcı yürürken iki tarafına avuç avuç gümüş para atıyor ve ahaliyi elle selâmlıyordu. Çakıcı'nın etrafa attığı paralardan ben de bir metelik kapmıştım.*" Bkz. Üsküp, a.g.e., ss. 221-222.

⁸⁶⁶ Ömer Sami Coşar, Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-14", *Milliyet*, 9 Haziran 1973, s. 5.

⁸⁶⁷ "İTC'nin Ödemiş şubesinin bu telgrafında gizli tuttuğu bir husus vardır. İzmir'deki Fransız Başkonsolosluğunun 1909 yılına ait raporlarında da belirtildiği gibi Çakırcalı Mehmet Efe ile Komite mensupları arasında bir anlaşma yapılır ve Çakırcalı, Ödemiş'te bulunduğu köye jandarma kuvveti gönderilmeyeceğine dair kati teminatı aldıktan sonradır ki silahlarını teslim eder." Bkz. Ömer Sami Coşar, Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-14", *Milliyet*, 9 Haziran 1973, s. 5.

“Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Ödemiş merkezi, memleketin ıslahı için cidden say ve himmet eylemektedir. Ezcümle dağlarda ve kırlarda gezip ebna-yı sebile el uzatan bir takım eşkiya çetelerini terk-i silaha mecbur ettiği gibi badema da salah-ı hal üzere yaşayacaklarına yemin ettirdiği evvelce yazılmış idi.

Hürriyetin ne demek olduğunu bilemeyip ahzsar için şuna buna dahl ve taarruza koyulan bazı sade dilanı da meydan dayağıyla alenen tedip ve terbiye eylediğinden sükûn ve asayiş tamamıyla taharrur etmiştir. Mükerreren söylenildiği vecihle avamdan birçokları hürriyet kelimesine yanlış mana verdiklerinden hemcinslerinin hukukuna tecavüz edercesine harekât-ı gayr-ı layıkada bulunuyorlar. Cemiyet bu halin önünü almak için münadiler vasıtasıyla halkı toplayarak hürriyet-i kanun dairesinde herkesin serbestane yaşamasından ibaret olduğunu ve bir kimsenin diğer kimsede alacağı veya bir ilişiği olduğu takdirde mahkeme-i iadesine müracaat etmek lazım gelip muamele-i hodseranede bulunması katiyen caiz olamayacağını ve böyle bir hale cüret edenler bulunursa bu gibiler suret-i aleniyede teşhir edildikten sonra haklarında ağır mücazat tertip edileceğini bir lisan-ı münasiple halka tefhim ve ayrıca ilannameler tanzimiyle keyfiyeti Kasaba dâhiline ve kazanın her tarafına neşr ve tamim eylemiştir. Müteakiben Cemiyet, kaza dâhilinde maarifin pek geride kaldığını derpiş-i teemmül eyleyerek merkez-i kazada leyli ve nehari olmak üzere idadi derecesinde bir mektep tesisine karar vermiş ve bunun için ianeler cemine mübaşeret olunmuştur.

Cemiyetin şu kararında ne derece isabet olduğu azade-i kayd ve beyandır. Evvel ve ahir söylediğim vecihle her fenalığın, her fesadın mebdei cehalettir, maarifsizliktir. Maarifsizlik yüzünden değildir ki otuz iki seneden beri zulüm ve istibdat korkunç bir kâbus gibi sine-i millet üzerine çöküp ona göz açtırmıyordu? Cehalet yüzünden değildir ki on, on iki seneden beri şekavet vilayeti alelhusus bu münbit, mahsuldar Ödemiş Kazasını mahv ve berbat eyliyordu? Şüphesiz yine söyler ve tekrar ederim ki maarif olmayan yerde medeniyet ve saadet olamaz. Vücut yaşamak için nasıl yemeğe muhtaç ise ruh da teali ve tekâmül etmek için her halde maarife muhtaçtır. Maarif gıda-yı ruhdur. Zulmet-i cehalet içinde kalan devletler, milletler tul müddet payidar olamayıp akıbet mahv ve münkarız olmuşlardır. Bugün avrupayı evc-i bala-yı terakkiye isal eden şey ilim ve marifet, Çin'i ve diğer bazı akvam-ı şarkiyeyi dereke-i süfela-yı tedennide bırakan hal de cehalettir! Pek ala bilirisiniz ki Japonya daha bundan otuz sene evvel gayr-i mütemeddin bir devlet add olunuyordu. Avrupa ile münasebete giriştikten sonra maarifin, fününun kadrini bihakkın

takdir eylemiş, var kuvvetini pazuya vererek dâhil-i memleketinde mektepler açmış, muallimler celb ederek maarifi her tarafta neşr ve tamim etmiş ve nihayet Rusya gibi kaviyülşekime bir devlet ile muharebe edip onu mağlup edebilecek derecede muhayyer-i ukul bir satvet ve miknet ihraz ve ibrazına muvaffak olmuştur.

Vatandaşlar! Japonların şu hali bize güzel bir numune-i imtisal olmalıdır. Biliniz ki biz Osmanlılar o putperest Japonlardan daha bahtiyarız; çünkü terakki ve tekâmüle daha ziyade istidamız vardır. Binaenaleyh onlardan daha çabuk terakki edeceğiz....”⁸⁶⁸

Böylesi vaat ve tavsiyelerde bulunulan ve asayişin temini adına yeni bir yol haritası çizilen bu yeni dönemde, toplumsal çürümenin aygıtlarından biri olan eşkıyalık geçici de olsa sindirilmiş, sıra, şekaveti körükleyen idari-askeri sorumlulardan hesap sormaya gelmişti. Bu bağlamda kimi askeri ve idari görevliler azledilirken, kiminin ise yerleri değiştirilmişti. Bunlardan en belirgin olanı şüphesiz Aydın Valiliğine Şerif Mehmed Rauf Paşa'nın atanması olmuştu.⁸⁶⁹ Ayrıca eskiden adlarına methiyeler düzülen kumandanlardan bazıları da eleştirilerden nasibini almaya başlamıştı:

“Vilayetimiz jandarma alayı kumandanı izzetlü Hayreddin Bey ikinci defa bu vilayet kumandanlığına tayin olunduğu zaman -bir güne hak ve istihkakı olmadığı halde- maaşına aslının bir misli zam edilmişti. Bu defa matbaamıza verilen malumata göre Hayreddin Bey bu bir misli fazla maaşı hamiyetten terk etmiş, hazinemande olması için merciine istida dahi vermiş imiş. Bize kalırsa Hayreddin Bey'in şu muamelesi “hamiyet” yerine “hadşinaslık”la tavsif edilse daha ziyade muvafık ve beca olur. Zaten kendiliğinden terk etmese kat' edilecek değimliydi? Hayreddin Bey tayin edildiği günden beri aldığı bir misli fazla maaşları iade etmiş olsaydı işte o zaman bu hareketine hamiyet denilebilirdi.”⁸⁷⁰

Genel af ilanında dağdan inmeyi reddeden ya da affedildiği halde kısa zamanda tekrar dağ yolunu tutan eşkıya grupları da mevcuttu şüphesiz.⁸⁷¹ İttihatçılar bu konuya çok önem veriyor ve devam edecek olan eşkıyalığın Cemiyete ve Meşrutiyet idaresine duyulan güveni sarsacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle çetelerin tenkilinde gayet ısrarcı davranılmıştı. Örnek verecek olursak; genel af sonrası İzmir Hapishanesinden tahliye edilen

⁸⁶⁸ Ahenk, 25 Recep 1326/ 23 Ağustos 1908.

⁸⁶⁹ Ahenk, 25 Recep 1326/ 23 Ağustos 1908.

⁸⁷⁰ Ahenk, 11 Recep 1326/ 9 Ağustos 1908.

⁸⁷¹ Aydın Vilayetinde, Meşrutiyet Dönemi işlenen cinayet suçları için bkz. Fatih Öztöp, “Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devleti'nde ‘Adam Öldürme’ Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916)”, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, S. 3, Haziran 2015, ss. 75-85.

eşkiya reislerinden Adagideli Yanık Hüseyin, altı adamıyla birlikte, 10 Ekim 1908 tarihinde Tire-Uzgun (Başköy)'da görülmüştü. İhbar önemliydi, zira 1904 yılında öldürülen ünlü eşkiya reisi Yılık Abdi'nin eski adamları Adagideli Uyuzoğlu, Ödemiş-Balyanlılı Koca Ali, Ödemişli Ali ve kimliği tespit edilemeyen üç kişiyi yanına alan Yanık Hüseyin'in, elde ettiği dört martini ve üç çifte tüfekle eşkıyalığa başladığı ihbarı da hemen hemen aynı günlerde gelmişti. “*Yanık Hüseyin'in çete teşkil ederek Tire ovalarına çıktığı*”⁸⁷² hakkındaki ihbarın akabinde “*bunların bir fikr-i şekavetle dağ yolunu tutmuş oldukları*”⁸⁷³ şüphesi hâsıl olmuş ve takipleri için Tire'den jandarma ihtiyat efradı iki müfreze, Uzgun köyüne sevk edilmişti. Köye gelen müfrezeler, Yanık Hüseyin ve adamlarının iki gündür Uzgunlu Dervişoğlu Alioğlu İbrahim'in evinde kaldıklarını ancak kısa zaman önce köyü terk ettiklerini öğrenmişlerdi. Yapılan kısa bir tahkikat neticesinde de Yanık Hüseyin reisliğindeki grubun eşkıyalık değil tütün kaçakçılığı yaptıkları, Uzgun'dan ayrıldıktan sonra Aydın-Yenipazar'a geçtikleri ve orada bir miktar tütün sattıktan sonra yine tütün tedarik etmek için Çine'ye yöneldikleri ortaya çıkmıştı. Durum Ahenk gazetesinde “*Tire'ye yedi nefer avenesiyle gelmiş, bir köyde bir iki gün durduktan sonra Aydın taraflarına geçerek kaçak tütün satmış, oradan güya kaçak tütün tedariki zımında Çine'ye savuşmuş idi ve buna kaçakçı kumpanyası namı verilmiştir.*”⁸⁷⁴ cümleleriyle yer almış, valilik ise kaçakçı grubunun yakalanması için Aydın-Germencik'e ve Ödemiş'e takip kolları çıkartmıştı. Tütün kaçakçılığı suçu ancak müfrezelerin bu denli ısrarcı davranmasının nedeni, kaçakçılıktan eşkıyalığa geçişin çok zaman almaması ve cinayeti, yaralamayı ve soygunu bünyesinde barındıran eşkıyalığın, tütün kaçakçılığına nispeten ahaliye çok daha fazla zarar vermesiydi. Örneklerle sabit olan bu durum nedeniyle Yanık Hüseyin Çetesi ile ilgili yine Ahenk gazetesi şu satırları kaleme almıştı:

*“Şimdilik tütün kaçakçısı sıfatını takınmış olan şu adamların fırsat bulursa ileride ika-ı şekavet ve fezayihe cüretleri şüphesiz olduğundan haklarında icra edilmekte olan takibatın güzel bir netice verip naire-i şekavet o taraflarda tekrar olunmadan bastırılmasına muvaffakiyet hâsıl olması şayan-ı temennidir.”*⁸⁷⁵

Müfrezeler aramalarında başarısız olmuş, ancak sekiz gün sonra, Yanık Hüseyin reisliğindeki kaçakçı grubunun ahaliyi huzursuz ettiği ihbarı gelmişti. Yine Ahenk gazetesinde “*istihbaratımıza göre herifin bugün burada, yarın ötede görünmesi mukaddem*

⁸⁷² Ahenk, 18 Ramazan 1326/ 13 Teşrinievvel 1908.

⁸⁷³ Ahenk, 18 Ramazan 1326/ 13 Teşrinievvel 1908.

⁸⁷⁴ Ahenk, 18 Ramazan 1326/ 13 Teşrinievvel 1908.

⁸⁷⁵ Ahenk, 18 Ramazan 1326/ 13 Teşrinievvel 1908.

ki şekavetlerinden yılmış olanlarını ürkütmeye başlamıştır.”⁸⁷⁶ cümleleriyle değinilen söz konusu durumun ardından Aydın-Akçaköy ahalisi adına Hacı İşlafzade Ahmed Talat ve Eğrikavak ahalisi adına Hacı Yahyazade Ahmed imzalarıyla Vilayete bir telgraf çekilmiş ve şerir şahısların bir an evvel yakalanması talep edilmişti. Telgraftan öğrendiğimize göre, Yanık Hüseyin ve adamları, zamanında kendi köylerinde yakalandıkları için köye karşı bir husumet besliyorlardı. Üstelik Yanık Hüseyin köylülerden intikam almaya ahdetmiş ve gelip köyü basacağı konusunda haber yollamıştı. Yine telgrafta belirtildiği üzere Akçaköy ve Eğrikavak köylüleri daha önce de Merkez Liva’ya gelerek Mutasarrıflık makamına şikâyette bulunmuşlar ve durumun ciddiyetinden bahsetmişler ancak “Elimizden ne gelir, kendinizi muhafaza ediniz.”⁸⁷⁷ şeklinde bir cevap almışlardı. Söz konusu duruma Ahenk gazetesinin verdiği tepki ise şu olmuştu:

“Kendilerine böyle bir cevab-ı acz ve meskenet verildiğine inanmak istemiyoruz. Gerek aydınca ve gerek mülhakat-ı sairece elden geldiği kadar sarf-ı gayret olunarak yeniden şekavete meyil ve istidat gösteren eşirranın derhal istisal olunacaklarını ümid eyleyiz.”⁸⁷⁸

Nitekim korkulan da olmuş ve zamanında yakalanamayan Yanık Hüseyin ve adamları şekavete başlamış, üstelik kısa bir süre sonra da yeni ittifaklara yönelmişlerdi. 24 Ekim 1908 tarihinde dağ yolunu tutan ve Ödemiş mıntıkasında Zeybekoğlu Mestan, Adagideli Ömeroğlu Bakırlı Mustafa ve Kelaslı Kel Hasan’la birlikte eşkıyalık yapmaya başlayan Sarı Ali, Yanık Hüseyin Çetesiyle birleşerek Ödemiş’in Çamlıca köyünü basmıştı. Eşküyalar, burada Hacı Mustafaoğlu Mehmed’i öldürmüşler, ardından da Hacı Mustafaoğlu Ahmed’in, Hacı Mustafaoğlu Mehmed’in, Hacı Süleymanoğlu Süleyman’ın, Hacı Süleymanoğlu Mehmed’in, Kavaklıoğlu Hüseyin’in, Turşuoğlu Hacı Ali’nin ve Çobanoğlu Mustafa’nın evlerini basarak 40 lira paralarını ve ziynet eşyalarını gasp etmişlerdi.⁸⁷⁹ Ödemiş’in Çamlıca köyünde bunlar yaşanırken Kelas’ta ise Hükümet Konağı 15 eşkıya tarafından basılmış ve kalabalık eşkıya grubu jandarmaları esir aldıktan sonra silah ve cephanelerini gasp etmişlerdi. Eşküyalar bununla da yetinmemiş ve önce maliye tahsildarlarından Kulalı İbrahim Efendi’nin bakkal dükkânın basıp içerideki Halil Bey’i öldürmüşler; sonra da öldürmek için her yerde Kelas Zabıta Memur Vekili Arif Çavuş’u aramışlardı. Zahire ambarına gizlenen Arif Çavuş canını kurtarabilmişti ancak eşkıyalar bu

⁸⁷⁶ Ahenk, 26 Ramazan 1326/ 21 Teşrinievvel 1908.

⁸⁷⁷ Ahenk, 26 Ramazan 1326/ 21 Teşrinievvel 1908.

⁸⁷⁸ Ahenk, 26 Ramazan 1326/ 21 Teşrinievvel 1908.

⁸⁷⁹ Ahenk, 15 Zilkade 1326/ 9 Kânunuevvel 1908.

defa da bakkalını yağmaladıkları Kulalı İbrahim Efendi'nin evini basmışlardı. Evinin kapısını kırdıkları İbrahim Efendi'yi bulamayan eşkıyalar, bunun üzerine ailesinden bazı kişileri darp ettikten sonra evdeki ziynet eşyalarını ve değerli malları gasp etmişlerdi. 15 kişilik eşkıya grubu sonra da Şemsiler köyüne giderek, bakkal dükkanında katlettikleri Halil Bey'in, uşağı Kadri'yi tüfekle vurarak öldürmüşlerdi. Ancak adamı öldürmekle kalmayıp “*martinle katl ve cesedini bir suret-i zalimane ve vahşiyanedede ihrak etmişler*” cümlesinden de anlaşılacağı üzere Kadri'nin cesedini yakmışlardı. Resmi görevlilerin özellikle hedef alınmasından mütevellit bir intikam saldırısı olduğu her halinden belli olan bu olaylar silsilesi sonrası Ahenk gazetesinde “*şu iki vaka-i cinaiye Ödemiş kazasında şekavetin derecelere kadar tevsi-i daire-i fezahat etmekte olduğunu gösterir delailendir.*”⁸⁸⁰ yorumu yapılmıştı. Bu olaydan bir kaç ay sonra ise Ödemişli Çalık Hüseyin, dört adamıyla birlikte Tire-Peşrefli köyüne gece karanlığında girmiş ve Giritli Mehmed Efendi ile uşağı Recep'in ve Hacı Malikoğlu Mustafa Efendi'nin para ve eşyalarını gasp ettikten sonra, kendilerine 20 gün süre vererek Mehmed Efendi'den 300 martin fişeği, Mustafa Efendi'den ise 30 lira talep etmiş, ardından da köyden uzaklaşmıştı.⁸⁸¹

Böylesi eylemlerin ardı ardına duyulmaya başlaması üzerine müfrezelerin devriyeleri sıklaştırılmış, bunun olumlu sonuçları da kısa zaman içerisinde alınmıştı. 1908 yılının Ekim ayında, “*Ödemiş ve civarında zuhuru haber verilen erbab-ı şakavet ve fezahatın takip ve tenkilleri için*”⁸⁸² merkez ve mülhakattan 100 kadar jandarma, Kumandan Muavini Kaymakam Mehmed Bey komutasında Ödemiş'e sevk edilmişti. Yapılan şiddetli takibat neticesinde de henüz yeni dağa çıkmış eşkıyalardan ikisi Ödemiş'te, ikisi Seydiköy'de, beşi Aydın'da ele geçirilmişti. Jandarmaların yoğun takibi neticesinde altı eşkıya da, Aydın Kaymakamlığına silahlarıyla birlikte teslim olmuşlar ve bu surette canlarını kurtarmışlardı.⁸⁸³ Alınan başarılarla rağmen müfrezeler geri kalan eşkıyaları da aramaya devam etmiş ve henüz faaliyete başlayan bir çetenin bu surette güçlenmeden dağıtılması, ihbarların ve erken önlem alınmasının faydasını ortaya koymuştu. Ayrıca 1908 yılının Ekim ayı ortalarından itibaren Aydın'da eşkıyalığa başlamış olan Çakırbeyli köyünden Budaklıoğlu İsmail, İsmailoğlu Mehmed, Koca Arapoğlu Mustafa, Çineli Ali, Boydereli Veli, Çavuşoğlu Hacı Hasan ve Aydın-Kaynaklı Arap Cafer adlı eşkıyalar da dağ

⁸⁸⁰ Ahenk, 15 Zilkade 1326/ 9 Kânunuevvel 1908.

⁸⁸¹ Ahenk, 9 Zilhicce 1326/ 1 Kânunusani 1909.

⁸⁸² Ahenk, 6 Şevval 1326/ 31 Teşrinievvel 1908.

⁸⁸³ Ahenk, 6 Şevval 1326/ 31 Teşrinievvel 1908.

yaşamına uzun süre dayanamayarak 28 Ekim günü, Jandarma Takip Kolu Memuru Süvari Yüzbaşı Refik Bey'e teslim olmuşlardı.⁸⁸⁴

Sıklıkla büyük bir şecaat örneği göstererek takip müfrezelerinin başında eşkıya avına çıkan Ödemiş Jandarma Kumandanı Muavini Kaymakam Mehmed Bey, kısa sürede 40'tan fazla eşkıya yakalamıştı.⁸⁸⁵ Kaymakam Bey'in yakaladığı bu eşkıyaların büyük bir bölümü de Meşrutiyet sonrası genel aflla çıkan mahkûmlardı. Örnek verecek olursak; 12 yıla mahkumken aflla birlikte Aydın Hapishanesinden çıkan “Şaki ve Cani Hacı Sarıoğlu Mustafa Ali”⁸⁸⁶ yanına aldığı Arap Osmanoğlu Ahmed ile birlikte cinayet ve soygun gibi eylemler gerçekleştirmeye başlamıştı. Bunun haber alınması üzerine birkaç jandarma bölgeye gönderilmiş ve bu iki eşkıya da kolaylıkla ele geçirilmişti. Eşkıyalardan Arap Osmanoğlu Ahmed önce kimliğini gizlemiş, ancak yakalandığı akşam Adagide'de yapılan tahkikat neticesinde kendisinin cinayet zanlısı eski bir eşkıya olduğu, Aydın Hapishanesi'nden aflla çıktığı, bir ay önce Aydın-Kaynak ahalisinden Mursallı namında bir adamı öldürerek firar ettiği ve sonrasında da Hacı Sarıoğlu Mustafa Ali ile eşkıyalık yaptığı ortaya çıkmıştı.⁸⁸⁷ Bu son olayın akabinde Kaymakam Mehmed Bey, azılı yüzlerce eşkıyanın hapishaneden çıkarılmasına imkan veren genel affı, şu cümlelerle eleştirmişti:

“Gece ve gündüzleri pusu beklemek ve taharriyatla uğraşılmakta ve bizzat müfrezeler başında bulunmakta olduğumdan bainayetüllahü Teâlâ diğer şakilerin de pençe-i adalete geçirilmesi tabii ise de binlerce asker şehid ve birçok masraflar ihtiyar edilmesiyle ele geçirilmiş olan bunca şakinin hapishaneden tahliyesi münasebetsizliği elyevm yalnız Ödemiş Kazasında sekiz yüz kadar caninin silah bedest olarak her bir fenalığa müheyya bulunmasına sebebiyet vermiştir. Binaenaleyh kurra ahalisinin umumuna gösterilmekte olan tazyik üzerine ortalık epeyce sukunet bulmuştur. Fakat hâlihazıra dağlarda gezmekte ve icra-yı melanete fırsat aramakta olan çetlerle müsademeye eldeki kuvvet kâfi ise de Ödemiş kazası yüz kusur karyeden ibaret bulunduğu gibi pek müthiş ve cesim olan ormanlarının şu kuvvetle geçit mahalleri muhafaza olunamıyor. Müfrezeler aydın ve Tire hududunda bulunduğundan diğer tarafları boş kalmıştır. Ehem içinde mühim kabilinden olan daha bazı nukata tevzi edilmek üzere takibe her cihetle elverişli izmirde bulunan nizamiye veyahut

⁸⁸⁴ Ahenk, 5 Şevval 1326/ 30 Teşrinievvel 1908.

⁸⁸⁵ Kara Ali Çetesi mensuplarında Birgi'nin Korga köyünden Çaparoğlu Süleyman ile Kelas'ın Sarıkaya köyünden Ömeroğlu Mehmed'in ele geçirilmesi hakkında bkz. Ahenk, 27 Zilhicce 1326/ 20 Kânunusani 1909.

⁸⁸⁶ Ahenk, 5 Şevval 1326/ 30 Teşrinievvel 1908.

⁸⁸⁷ Ahenk, 5 Şevval 1326/ 30 Teşrinievvel 1908.

istihkâm efradından şimdilik ve yarın hiç olmazsa iki muktedir zabitle altmış neferin Ödemiş'e izamı müstarhemdir."⁸⁸⁸

Tecrübeli bir eşkiya avcısı olan Kaymakam Bey'in bu serzenişi büyük oranda haklılık payı taşımaktaydı. Zira Cemiyetin çıkardığı af sayesinde Aydın, İzmir ve Ödemiş hapisanelerinden tahliye edilen suçluların pek çoğunun eşkıyalığa geri dönmesi vilayetteki asayişsizliğin en büyük müsebbibi olmuş, bu hatanın telafisi amacıyla da Aydın Vilayeti için asker talep edilmişti.⁸⁸⁹ Talep sonrası Tekfurdağı'ndan gelmiş olan Nizamiye Taburu, eşkiya takibi için Ödemiş'e sevk edilmişti.⁸⁹⁰

1909 yılının başlarında, Batı Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetleri Meclis-i Mebusana kadar taşınmıştı. Özellikle Aydın Valisi Rauf Paşa'nın eşkiyayla mücadelede yetersiz kaldığı konusundaki iddialar sık sık gündeme gelmiş ve söz konusu durum defaatle meclis zabıtlarına yansımıştı. Saruhan Mebusu Şekip Bey, 11 Ocak 1909 tarihinde Dâhiliye Nezaretine bir soru önergesi vermiş ve Aydın Vilayetinde eşkıyalığa karşı ne gibi önlemler alındığını öğrenmek istemişti.⁸⁹¹ Soru önergesi üzerine, Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, 14 Ocak 1909 tarihli oturumda şekavetin önlenmesi adına bölgeye asker gönderildiğini ve Aydın Valisi'nin eşkiya takibi konusunda yoğun çaba harcadığını dile getirmişti. Bunun üzerine Saruhan Mebusu Şekip Bey, Aydın Valisi Rauf Paşa'yı şu cümlelerle eleştirmişti:

*"...lâkin bu adam (vali) 70 ve 75 yaşında bir adamdır. Bugün eşkiya tenkiline muvaffak olacak bu adam, hin-i hacette dağlara çıkmalı, at üstünde gezmeli, eşkiya ile vuruşmalı."*⁸⁹²

Tüm bu tartışmaların akabinde eleştirileri azaltmak için takibat arttırılmıştı ancak eşkiya çeteleri, vilayete nefes aldirmiyordu. Örnek verecek olursak; Kürt Abdullah adında bir adam, 1908 yılının Mart ayında, Bergama'nın Dikili nahiyesi ahalisinden bazı itibarlı kişilerin yolunu keserek para gasp etmiş, sonrasında da Akhisar'da eşkıyalık yaparken Manisa jandarması tarafından ele geçirilmişti. Çıkarıldığı mahkemede 10 yıl kürek cezasına çarptırılmış, ancak tutuklu iken Manisa Hapishanesinin duvarını delerek hapis

⁸⁸⁸ Ahenk, 5 Şevval 1326/ 30 Teşrinievvel 1908.

⁸⁸⁹ Nureddin Van, "II. Meşrutiyetin İlanından Sonra Polis Teşkilâtının Değişimi ve Dönüşümü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, Aralık 2012, ss. 281-282.

⁸⁹⁰ Ahenk, 9 Zilhicce 1326/ 1 Kânunusani 1909.

⁸⁹¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, C. 1, TBMM Basımevi, Ankara, s. 122.

⁸⁹² Yakut, *a.g.m.*, ss. 142-143.

arkadaşlarıyla birlikte firar etmişti. Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerde de Bergama civarında tekrar eşkıyalığa başlamıştı. İşlediği cinayetler ve soygunlar nedeniyle her yerde aranan Kürt Abdullah'ın nihayet Bergama-Kırbıklar köyünde bulunduğu mahalli zabıta tarafından tespit edilmiş ve Ali Onbaşı kumandasında sevk edilen bir jandarma müfrezesi, Kürt Abdullah'ı herhangi bir çatışmaya imkan vermeden, martini tüfeğiyle birlikte kısıkrak yakalamıştı. Yapılan kısa sorgu sonrasında, bu eşkıya reisinin elindeki martini tüfeğinin asıl sahibi ortaya çıkmıştı. Aylar öncesinde, Numan adında bir jandarma neferi, Çandarlı'dan Bergama'ya iki mahkûm sevk ederken Kürt Abdullah'ın pususuna düşmüş ve “*suret-i vahşiyane*” katledilmişti. Tüfeğin arkadaşları Numan'a ait olduğunu anlayan jandarmalar, tutuklu eşkıyadan da gerekli itirafı almışlar ve böylelikle Kürt Abdullah, eşkıyalıkla ilgili vukuatının yanı sıra jandarma cinayetinin de dosyasına eklenmesinin akabinde idam cezasına çarptırılacağı mahkemeye sevk edilmişti.⁸⁹³ Kürt Abdullah'ın derdest edildiği gün, Tire'den de bir eşkıyalık vukuatı duyulmuştu. Tire'nin Hacı Mehmed köyünden Sığırtmaç Aliceoğlu Ahmed'in evinde gizlenen beş eşkıya ile ihbar sonucu bölgeye gelen Torbalı Zabıta Memuru Hacı Hüseyin Efendi kumandasındaki jandarma müfrezesi arasında, 9 Ocak 1909 tarihinde bir çatışma meydana gelmişti. Çatışma sırasında eşkıyalardan ikisi yaralı, diğer üçü ise canlı şekilde ele geçirilmişti. Sorgulamaları sırasında çetenin amacının eşraftan Hacı Ahmed isminde birini dağa kaldırmak olduğu anlaşılmıştı. Çete ve jandarma müfrezesi arasındaki çatışmanın akabinde yaşananları ve eşkıyaların kimliklerini, Ahenk gazetesi şöyle bildirmektedir:

*“Eşkıya; Ödemişin Bıçakçı karyesinden Kulalıoğlu Osman, Sarıgöl muhacirlerinden Yusuf oğlu Aziz, Ödemiş Kazasından Saçmalıoğlu Halil, İnceoğlanoğlu Ali, Seyrekli'den Sarı Hüseyinoğlu Mustafa nam şahıslar olup dünkü gün şehrimize getirilmişlerdir. Mecruhen istisal olunanlar Osman ile Aziz olup Osman'ın cerihası sağ kalçasında, Aziz'inki yüzüyle parmaklarındadır. Osman bunların efeleri imiş. Dört saat devam etmiş olan müsademedede jandarma müfrezesine hamd olsun hiçbir sakatlık olmamıştır. Eşkıya-yı merkume üzerinde bir martin, üç girra tüfengi ve yüz dört fişenk zuhur eylemiştir.”*⁸⁹⁴

Bu vakadan iki gün sonra, yine Tire'de, bir intikam saldırısı yaşanmıştı. Eşkıyalık suçundan dolayı idam cezasına çarptırılan ve infazını beklerken İzmir Hapishanesinden firar eden Ödemiş'in Emirli köyünden İnce Ali, 13 Ocak 1909 tarihinde, Tire'nin Kahrat köyündeki Türkmenoğlu kahvehanesini basmış ve orada oturmakta olan bacanağı

⁸⁹³ Ahenk, 17 Zilhicce 1326/ 10 Kânunusani 1909.

⁸⁹⁴ Ahenk, 17 Zilhicce 1326/ 10 Kânunusani 1909.

Mustafa'yı kurşunlayarak öldürmüş, arkadaşı Çakır Mehmed'i ise ağır surette yaraladıktan sonra firar etmişti.⁸⁹⁵ Bu arada ünlü eşkıya reisi Sarı Ali ile yedi adamı da, Tire-Hasan Çavuşlar köyüne güpegündüz bir baskın vermiş ve Kel Ali adında bir adamı yakalayarak, 50 lirasını alıp biraz da darp ve hakaret ettikten sonra köy dışına götürmüşler, sonra da salmışlardı. Eşkıya Reisi Sarı Ali, *"eşkıyanın derdestinde muavenetleri görülen bütün köyleri ateş ve bıçakla tahrip edeceğini ahali-i kurraya haber göndermiş"*⁸⁹⁶ sonra da adamlarıyla birlikte hızlıca o bölgeden uzaklaşmıştı. Olayın haber alınması sonrasında Tire'den bir yüzbaşı kumandasında takip müfrezesi çıkartılmış, bununla da yetinilmeyerek Kuşadası'ndan da destek müfrezeler gelmiş ancak çetenin izine rastlanılmamıştı.⁸⁹⁷

2.13.3. İttihatçıların Taşrada Otoriteyi Tesis Etme Çabalarına Bir Örnek: Aflı Eşkıya Reisi Kara Ali'nin Derdesti

II. Abdülhamid Saltanatı'nın son demlerinde, Aydın Vilayetindeki eşkıyalıkla mücadele konusunda elde edilen en büyük başarılarından birisi şüphesiz Kara Ali Efe ve zeybeklerinin tutuklanması olmuştu. Çakırcalı Mehmed'in en gözde adamlarından biri olan ve önceki satırlarda ismini sıklıkla zikrettiğimiz Ahmedoğlu Kara Ali Efe, Ödemiş'in Çaylı köyünde doğmuştu. 1902 yılında, Şakir adında bir adamın cinayeti nedeniyle tutuklanmış, ancak görülen dava sonrasında tahliye olmuş ve sonrasında da yine aynı yıl kura sistemiyle⁸⁹⁸ askerlik vazifesi için Yemen'e gönderilmişti. Yemen-Sana'da bir buçuk yıl kaldıktan sonra Hicaz'a sevk edilmiş, orada da 11 ay askerlik yaptıktan sonra *"Bir hiss-i vatanperverane ile hıdmet-i mukaddese-i askeriyesini ifa edecek yerde bi'l-akis daima şekaveti düşünmüş bir an zihninden bu menfur düşünce zail olmamış"*⁸⁹⁹ ve bir fırsatını bulur bulmaz birliğinden firar etmişti. Sonrasında da *"o kadar mesafeyi kat etdikden sonra Ödemiş'e gelerek tasavvurat ve muzırrat-ı hainesini birer birer mevki-i fiile çıkarmak için"*⁹⁰⁰ 1905 yılının başlarında Çakırcalı Mehmed'in himayesine girmişti. Kara Ali kısa zamanda cesareti ve yeteneği sayesinde Çakırcalı'nın muavin çete reisliğine yükselmiş ve yeğeni Çamurcu Osman, Şakiroğlu Koca Mehmed, İbrahimioğlu Hüseyin, Ömeroğlu

⁸⁹⁵ Ahenk, 26 Zilhicce 1326/ 19 Kânunusani 1909.

⁸⁹⁶ Ahenk, 26 Zilhicce 1326/ 19 Kânunusani 1909.

⁸⁹⁷ Ahenk, 26 Zilhicce 1326/ 19 Kânunusani 1909.

⁸⁹⁸ Kura Sistemi, 20-25 yaş arası gençlerin, taşra yetkililerinin nezdinde kuraya tabi olduğu ve kura isabet eden gençlerin de askere alındığı usuldü. Kura sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şenol Çöklü, *I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Asker Alma Usulleri (Ahz-ı Asker)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, ss. 18-20.

⁸⁹⁹ B.O.A., İ.DH. No: 1329-Ça-7 (Kara Ali ve Çetesine İlişkin İzmir Divan-ı Harb İlâmı).

⁹⁰⁰ B.O.A., İ.DH. No: 1329-Ça-7 (Kara Ali ve Çetesine İlişkin İzmir Divan-ı Harb İlâmı).

Karaoğlan Mehmed, Cabbaroğlu Süleyman, Kırılıoğlu Mustafa, Hacı Muhsinoğlu ve Deli Mehmed adlı zeybekleriyle birlikte, 1905-1908 yılları arasında pek çok eŐkiryalık eylemi gerçekleştirmişti. Kara Ali, affa uğramasına rağmen Çakırcalı her dağa çıktığında onu takip etmiş ve yine Çakırcalı'nın son kez affedildiği 1908 yılı başlarında adamlarıyla birlikte son kez dağdan inmişti. Ancak kır serdarlığı vazifesi sırasında serbest tavırlarıyla Çakırcalı'yı aratmayan Kara Ali bu nedenle pek çok Őikayete de konu olmuştu. Ancak hamisi Çakırcalı'nın tekrar dağa çıkmaması için Kara Ali'nin yaptıkları görmezden gelinmiş ve Şikayetler bir nevi hasıraltı edilmişti. Yaptıklarının gözardı edilmesinin yanı sıra tıpkı Çakırcalı gibi Kara Ali'ye de, hasımlarının fazlalığı nedeniyle gayr-i resmi silah taşıma izni verilmişti.

Aflı Kara Ali, 14 Ocak 1909 tarihinde, yanına Koca Mehmed, Kk Hasan ve Mustafa adlı zeybeklerini almış ve o sırada demiŐ-Seki köyünde bulunan Çakırcalı'nın yanına, bayramlaŐmaya gitmişlerdi. DnŐlerindeyse, demiŐ-Ayasuluğ mezarlığı civarında, Kelas'tan hareket etmiş olan Nizamiye ordusuna mensup 10 kişilik bir müfreze ile karŐlaŐmıŐlardı. Yanlarındaki üç hasta neferi demiŐ-Merkez'deki kıŐlaya götürmekte olan Nizamiye askerleri, yol dönemeçli olduğu için aniden zeybeklerle burun buruna gelmişlerdi. KarŐılarındaki zeybeklerin martini ve fiŐeklerle donanmıŐ halde olduğunu gören Onbaşı Hasan, “*Durun, davranmayın!*” diye komut vermişti. Onbaşı, ndeki zeybeğe “*Sen kimsin?*” diye sorunca “*Bana Kara Ali derler.*” cevabını almış ve aflı eşkıya reisi her ne kadar “*Yzdeyiz ağam*” dese de laf dinletememiŐti. Mfrezede bulunan avuŐ Hüseyinoğlu Yusuf'un anlatımından öğrendiğimiz üzerine, silahlarını bırakıp teslim olmaları söylenince Kara Ali “*Ben canımı feda ederim silahımı teslim etmem!*” demiŐ, sonrasında da belindeki dokuzlu mavzer tabancaya davranmaya kalkmıŐtu. Aynı anda zeybeklerden Koca Mehmed hemen attan inerek yolun kenarındaki hendeğin içine kendini atıp siper almıŐsa da, diğer iki zeybek silahlarına fişek sürmeye fırsat bulamamıŐtu. Etraflarının evrilmesi ve bütün askerlerin kendileri üzerine nişan alması nedeniyle zeybekler, direnmenin anlamsız olduğunu anlayıp önce atlarından inmiŐler, sonra da ellerindeki martinilerini ve bellerindeki fiŐekleri askerlere teslim etmişlerdi.⁹⁰¹ Esasında normal Şartlarda Şiddetli bir çatışma yaşanması iŐten bile değilken, Kara Ali ihtimal ki afta olmaları hasebiyle bu yanlıŐlıđın düzeleceğini düŐünüp teslim olmuştu. Askerler de ivedilikle zeybeklerin üstlerini arayıp ellerinden bağlamışlar ve kendileri atlara binip, zeybekleri yayan yürüterek demiŐ'teki kıŐlaya doğru yola çıkmışlardı. Yine asker efradından Azizoğlu Mustafa'nın ifadesiyle,

⁹⁰¹ B.O.A., İ.DH. No: 1329-a-7 (Kara Ali ve çetesine İlişkin İzmir Divan-ı Harb İlamı).

Kara Ali yol boyunca mütemadiyen etrafına bakıp “*Ah ben sizin bu kadar az olduğunuzu bilseydim asla teslim olmazdım zira mevkiin menaatı vardır.*”⁹⁰² demişti. Nihayetinde elleri bağlı dört zeybek, nizamiye askerleri eşliğinde Ödemiş’teki Takip Bölük Kumandanlığına getirilmiş ve hapsedilmişti.⁹⁰³

Kara Ali Efe’nin yakalanması, vilayette bir hayli ses getirmişti. Zira böylesi önemli bir eşkıyanın, üstelik aftayken kısıvrak ele geçirilmesi alışılâ gelen bir durum değildi. Bu konuyla ilgili Umum Vilayet Takip Kumandanı Kaymakam Mehmed Sadık Bey, gazetelere durumu “*Bir kere müfreze kumandanlarına verdiği talimat ve tenbihat-ı musibe neticesinde geçen Çarşamba günü bir bölük emini idaresinde bulunan on kişilik bir müfreze Ayasuret karyesi civarında Ayasuret tepesi eteklerinde müsellâhen Bezdegüme’den karyesine gitmekte olan meşhur Kara Ali ile avenesini silah patlatmaksızın elde ederek taht-ı tevkîfe aldırıştır. Diğer taraftan askerinin bu muvafakkîyet-i azimesini gören ahali cesaretleterek bu çeteye mensup dört beş şakiyi de zabıta ve askere teslim ile derdestlerini teshil eylemişlerdir.*”⁹⁰⁴ cümlesiyle bildirmiş ve bu bağlamda başarısı da büyük takdir görmüştü.

Kara Ali Efe’nin yakalanmasının akabinde bakiyesinin de peşine düşülmüştü. Yapılan tahkikat sonrasında Kara Ali’nin yeğeni Kelaslı Küçük Osman’ın yanı sıra Kelaslı Muhacir Hüseyin, İsmail ve Yenipazarlı Veli’nin Alaşehir-Horzum köyü yakınlarındaki Dereköy civarında olduğu öğrenilmişti. Dereköy Müfrezeleri ivedilikle o mevki kısıvrak almış ve çıkan çatışmada Küçük Osman, Muhacir Hüseyin ve İsmail ölü olarak ele geçirilmiş, aynı zamanda asker kaçağı olan Yenipazarlı Veli ise yaralı halde firar etmişti. Eşkîyalardan bir beylik martın ve üç gırta tüfeği ele geçirilmiş⁹⁰⁵ ayrıca yine Kara Ali Çetesine mensup olan Ödemiş-Korga köyünden Çaparoğlu Süleyman ile Kelaslı-Sarıkaya köyünden Ömeroğlu Mehmed de 18 Ocak günü yakalanmıştı.⁹⁰⁶ Kara Ali’nin yakalandığı gün başlayan takip sürecinde, Birgi dağlarındaki Yılanlı tepesinde saklanan Çaylılı Kara Yusuf oğlu Mehmed Ali ile Alaşehirli namındaki arkadaşı da köy halkı tarafından yakalanmıştı. Köylüler, Kara Ali’nin bu iki adamını sıkıca bağlayıp, kendilerinin peşinde olan Jandarma Onbaşı Mehmed Ağa ile Jandarma Birgili Süleyman Ağa’ya teslim

⁹⁰² B.O.A., İ.DH. No: 1329-Ça-7 (Kara Ali ve Çetesine İlişkin İzmir Divan-ı Harb İlamı).

⁹⁰³ Ahenk gazetesinde olay; “*Tarik-i şekavette şimdiye kadar irtikâp ve icra ettiği enva-ı cinayat ile cevelangah-ı şekaveti olan yerler ahalisini titretmiş olan şaki-i meşhur Kara Ali’nin yakalanması*” cümlesiyle duyurulmuştu. Bkz. Ahenk, 23 Zilhicce 1326/ 16 Ocak 1909.

⁹⁰⁴ Ahenk, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

⁹⁰⁵ *Takvim-i Vekayi*, “Kara Ali Çetesinin Devamının Yakalandığı”, 6 Rebiülevvel 1327/ 28 Mart 1909. Çatışmada yararlılıkları görülen Dereköy deştibanı Musa’ya ve çeteyi ihbar eden iki köylüye de mükâfat verilmişti. Bkz. Ahenk, 2 Rebiülevvel 1327/ 25 Mart 1909.

⁹⁰⁶ Ahenk, 27 Zilhicce 1326/ 20 Kânunusani 1909; *Takvim-i Vekayi*, 6 Rebiülevvel 1327/ 28 Mart 1909.

etmişlerdi. Ardından da yine çeteden “Sarıkayalı” namında bir şahısla Kelas-Umurca köyünden bir başka eşkıya da hükümete teslim edilmişti.⁹⁰⁷ Hatta yine aynı gece, çeteden olduğu düşünülen ve “*Birgi civarında gırra tüfengiyle dolaşmakta olan meçhul’ul-ahval bir şahıs*” jandarma neferlerinden İzzet ve Salih ağalar tarafından tutulup Ödemiş Kaymakamlığına teslim edilmişti.⁹⁰⁸

Kara Ali’nin efracı tek tek yakalanadursun bu sırada kendilerinden davacı olanlar, cezalandırılmaları için dilekçeler vermeye başlamışlardı. Genel olarak Kara Ali’nin afa olmasına rağmen gizli gizli eşkıyalığa devam ettiği ve silahını bırakmadığı konusundaki şikâyetler, Meclis-i Mebusana kadar telgrafla iletilmişti.⁹⁰⁹ Şikâyetlerin içeriği hakkında İttihad gazetesinin şu haberi bize bir fikir verebilir:

“Kara Ali Ödemiş’ de büyük bir havf ve heras ilka eden eşirradan birisi idi. Ödemiş ahali Kara Ali’ den, Çakırcalı ’dan ziyade havf ederler idi. Kara Ali’nin Ödemiş ahali-masumesine karşı mürtekib olduğu mezalim ve cefa had ve hesabdan haricdir. Kara Ali Ödemiş’in başına asumani bir bela gibi idi. Birçok zeybekler ile kasabaya girerek kaymakamdan kuzu istemek ve rast geldiğini dipçiklemek herkesin namus ve iffetine tecavüz eylemek, can yakmak, harman söndürmek, hâsılı yakıp yıkmak Kara Ali’nin zerre kadar teessür duymadan yaptığı şeyler idi. Bu suretle Kara Ali’ye karşı Ödemiş’te büyük bir hiss-i intikam mevcuddu.”⁹¹⁰

Kamuoyunun genel talebi üzerine, İstanbul’dan Ödemiş’e “*Kara Ali Çetesi hakkında şikâyetler çoğalmıştır, bunları muhakeme etmek üzere Ödemiş’te bir Divan-ı Harp kurulması*” emri gelmiş ve Binbaşı Cafer Tayyar Bey reisliğinde bir Divan-ı Harp kurularak yargılamaya başlanmıştı.

İlerleyen günlerdeki sorgulamalardan öğrendiğimiz üzere Kara Ali ve zeybekleri, affedilmelerine ve bundan sonra en ufak bir kabahat bile işlememeye söz vermelerine rağmen Meşrutiyet’in ilanından sonra yine şekavet ve çete tertibatına devam etmekle, tüm uyarılara rağmen silahlı gezmekle, Mescidli köyündeki 50 kavak ağacını kendisi için

⁹⁰⁷ Hükümet, Kara Ali Çetesini yakalama başarısı gösteren Onbaşı Hasan’a on altın lira mükâfat vermişti. Bkz. *Ahenk*, 23 Zilhicce 1326/ 16 Kânunusani 1909; *Ahenk*, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

⁹⁰⁸ *Ahenk*, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

⁹⁰⁹ “*Şaki-i merkum evvelce istiman ettiği halde yine gizli gizli hal-i şekavette devam ettiğinden ve istimandan beri silahu terk etmeyerek eskisi gibi gezmekte olduğundan tahliye olunmaması ahali tarafından makamata, Meclis-i Mebusana telgraflar keşidesiyle istirham edilmiş imiş.*” Bkz. *Ahenk*, 23 Zilhicce 1326/ 16 Kânunusani 1909.

⁹¹⁰ *İttihad*, “İdamın Tesirâtı”, 3Cemâziyelâhır1329/ 1 Haziran 1911.

kestirmekle, haraç toplamakla, silah ve para vermeyenlerin evlerini yakacağını söylemekle, ahaliyi devamlı surette canı ve malıyla tehdit etmekle, Ballıoğlu Hüseyin adındaki bir adamını Ödemiş Hapishanesinden cebren çıkarmakla ve köylüleri kendi özel işleri için angarya çalıştırmakla suçlanmıştı. Kara Ali ise tüm bu suçların iftira olduğunu, hapishaneden adam çıkarmanın haddi olmadığını, birisinden bir şey aldıysa mutlaka parasını ödediğini ifade etmiş ve tüm suçlamaları yalanlamıştı. Yakalandığı gün nereye gittiği ve neden silahlı olduğu sorulunca da Çaylı'daki evlerinden çıkıp Çakırcalı'ya bayram ziyaretine gittiğini söylemiş, bayramın üzerinden 10 gün geçtiği hatırlatılınca da *“Müslümana göre her gün bayram olduğunu ve silahını her gün üzerinde bulundurduğunu”*⁹¹¹ beyan etmişti. Ayrıca adamlarının işlediği bir suç varsa bunun kendisini ilgilendirmediğini söyleyerek *“Başkalalarının yaptığı şeylerden kendisi mesul olmayacağını ve her koyun kendi bacağından asılacağını”* beyan etmiş ve özellikle kavak ağaçlarını kesme konusunda *“Eğer bir kimsenin dallarını kesib de parasını vermemiş ise buna bakmak Divan-ı Harbin vazifesi olmayıb Divan-ı Harbin şekavete ve kati meselelerine bakdığını”* eklemiştir.⁹¹² Bu savunmanın dışında Kara Ali; genel olarak Meşrutiyet'ten önceki suçlarının daha önce affedildiğini, o tarihten sonra da suç işlemediğini, kır serdarlığı zamanında peşlerine düştükleri Abdi Beyoğulları'nın tekrar dağa çıkması nedeniyle güvenlik amacıyla silah taşıdıklarını, eğer bunu yapmazsa Abdi Beyoğulları'nın kendilerini ve çocuklarını öldürüp, hanelerini yakacaklarını söylemişti. Ayrıca Meşrutiyet sonrası hiçbir suça karışmadığını iddia etmiş ve bunu da *“Ben her şeyi yaptım, yol kestim. Adam vurdum. Zeybek gezdim, birçok şeyler becerdim; fakat ilan-ı hürriyetden ve afv-ı umumiden sonra kimsenin kılına bile dokunmadım. Eğer afv-ı umumiye dâhil olmazsam, geçmiş ahvalimden dolayı muhakeme olursam beni bekletmesinler, dinlemesinler de doğru darağacına götürsünler.”* cümleleriyle dile getirmişti.⁹¹³ Adamları da sorgulamalar sırasında *“Kendilerinin martin ile müsellahan gezmeleri şekavetde bulunan Abdi Beğ oğullarının kendilerine hasım olduklarından dolayı olup çünkü vaktiyle onların takibinde geldiklerini ve bu sebepten hükümetin müsaadesiyle silah ve fişenk kullandıklarını ve müsellah gezmeseler gelib hanesini çoluğunu çocuğunu yakacaklarından ve kendileri kelam-ı kadim üzerine hükümet ve millet uğrunda feda-yı cana yemin etdiklerini ve Abdi oğullarının şekavete çıkmaları üzerine hükümetin müsaadesiyle silahlarının tesliminin bir az daha tehir*

⁹¹¹ B.O.A., İ.DH. No: 1329-Ça-7 (Kara Ali ve Çetesine İlişkin İzmir Divan-ı Harb İlamı).

⁹¹² B.O.A., İ.DH. No: 1329-Ça-7 (Kara Ali ve Çetesine İlişkin İzmir Divan-ı Harb İlamı).

⁹¹³ Ahenk, “Mülakat”, 27 Rebülâhir 1329/ 27 Nisan 1911.

etdiklerini”⁹¹⁴ ifade etmişlerdi. Ancak bu savunma mahkeme heyetine pek de tesir etmemiş ve Kara Ali ile adamları, 22 Ocak’ta jandarma muhafazası altında Ödemiş’ten İzmir’e getirilerek hapisaneye teslim edilmişti.⁹¹⁵

“*Tarik-i şekavette şimdiye kadar irtikâp ve icra ettiği enva-ı cinayat ile cevelangah-ı şekaveti olan yerler ahalisini titretmiş olan şaki-i meşhur Kara Ali’nin*”⁹¹⁶ ele geçirilmesi şüphesiz akıllara ilk olarak Çakırcalı Mehmed Efe’yi getirmişti. O sırada Ödemiş-Kayaköy’de, aflı surette zeybekleriyle birlikte yaşayan Çakırcalı’nın, gözde kurmayının tutuklanmasının ardından dağ yolunu tutacağına kesin gözüyle bakılmış ve bu konudaki dedikodular ayyuka çıkmıştı.⁹¹⁷ Hatta gazetelerde dahi “*Kara Ali, Çakırca Mehmed’in en güzide rüfekasından olub hatta Çakırca Mehmed hal-i firarda bulunduğu sıralarda kâh avenesiyle münferiden, kâh işbu Kara Ali Çetesiyle bi’l-iltihak müctemian gezerdi. Bir rivayete göre Kara Ali’nin bu defa istisali tesiriyle Çakırca Mehmed’in eski haline rücu ile tekrar dağ yolunu tutacağından endişe edenler var imiş.*”⁹¹⁸ şeklinde haberler yer almıştı. Böyle bir hata yapmaması konusunda Cemiyetin Ödemiş’teki yöneticileri tarafından da uyarılan Çakırcalı Mehmed ise, yedi yıldır muavin çete reisliğini yapan ve kendi himayesinde olan Kara Ali’nin, aflı olduğu halde derdest edilmesine çok ilginç bir tepki vermişti. Her an, dağ yoluna çıkmasının haberi beklenen Çakırcalı, beklenilenin dışında davranmış ve aflı zeybekleriyle birlikte takibe çıkarak Kel Hasan ve Yanık Hüseyin Çetelerini ortadan kaldırmıştı.⁹¹⁹ Bu çetelerin tasfiyesi vilayet asayışı için son derece önemliydi. Zira Meşrutiyet sonrası çıkarılan afla serbest kalan bu kanlı eşkıyalar, yukarıdaki satırlarda da detaylarına değindiğimiz üzere pek çok can yakmışlardı. Tütün kaçakçılığında eşkıyalığa evrilen Yanık Hüseyin’in yanı sıra ismi zikredilen diğer eşkıya reisi Kel Hasan, 15-20 gün önce Kelas’ın Kır köyünde, düşmanlarından iki kişiyi gece yarısı yataklarından çıkarıp köy dışına götürmüş ve orada işkence yaparak vahşiyane bir surette katl etmişti.⁹²⁰ Üstelik söz konusu iki çetenin her eyleminin akabinde, gazetelerde, “*ilan-ı hürriyeti müteakip hapisanelerden tahliye edilen mahkumin meyanında bu Kel Hasan ile Yanık Hüseyin dahi*

⁹¹⁴ Ahenk, “Mülakat”, 27 Rebûlâhir 1329/ 27 Nisan 1911.

⁹¹⁵ Ahenk, 29 Zilhicce 1326/ 22 Kânunusani 1909; *Hizmet*, 29 Zilhicce 1326/ 23 Kânunusani 1909.

⁹¹⁶ Ahenk, 23 Zilhicce 1326/ 16 Kânunusani 1909.

⁹¹⁷ “*İlan-ı hürriyetten sonra kendi karyesinde namus dairesinde imrar-ı hayat eden meşhur Çakırcalı Mehmedin müteffiki add olunan Kara Ali Çetesi -ki hürriyetten sonra el altından yine bir takım fenalıklara tasaddi eyledikleri iddia olunuyor- yazıldığı tarzda derdest olunup İzmire sevk olunduktan sonra Çakırca Mehmedin dahi yeniden ahzar (endişe, ihtiyat) maksadıyla dağlara çıktığı şuyı bulmuştu.*” Bkz. Ahenk, 4 Muharrem 1327 / 27 Kânunusani 1909.

⁹¹⁸ Ahenk, 23 Zilhicce 1326/ 16 Kânunusani 1909.

⁹¹⁹ Ahenk, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

⁹²⁰ Ahenk, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

mevcud idi. Tahliye olunduktan bir müddet sonra hükümet-i cedidenin lütfunu unutarak tekrar tarik-i şekavete süluk ile ebna-yı sebile dest-i hasarı uzatmaya ve birçok feci cinayetler, kıtaller ikaina başlamışlar idi ki bu hal kazamız ahalisine hakikaten iras-ı dehşet eylemişti.”⁹²¹ cümleleriyle, afla çıkmalarına dem vurulmuş ve Cemiyet üstü kapalı bir biçimde eleştirilmişti. İşte Çakırcalı, vilayet için böylesine sorun yaratan iki eşkıya reisini, adamlarıyla birlikte, hem de herhangi bir emir almadan ve mecburiyeti olmadan ortadan kaldırmıştı. Hatta bununla da kalmayarak Kel Hasan ile Yanık Hüseyin’i öldürdükten sonra ikisinin de kulaklarını kesip hükümete yollamış ve ettiği sadakat yeminine bağlılığının devam ettiğini ve verilecek emirlere uyup devlete hizmet etmeye devam edeceğini bildirmişti. Söz konusu olay Ahenk gazetesinde şöyle yer almıştı:

“Alınan haberlere göre merkumun (Çakırcalı Mehmed Efe) kendi karyesinde sükûnu tam içinde evkatgüzar olduğu gülaşılmış ve silahlarını terk ile köyünde çifti ve tarlaları başında müsterihane oturması kumandanlık canibinden kendisine tenbih olunmuştu. Bu keyfiyetten yirmi dört saat sonra Çakırca Mehmed kumandanlığa iki insan kulağı gönderip bunlardan birinin Kel Hasan’a ve diğerinin de Yanık Hüseyin’e aid olduğunu ve kendisi bizzat bunları pusuya düşürüp itlaf eylediğini ve zaten bundan böyle istimanında sebat ile sadakat ve namus dairesinde yaşamaya ve kazayı bu gibi eşirranın vücudlarından tathire ahd ve mişak ettiğinden bu babda hükümete elden geldiği kadar muavenet edeceğini beyan ve gerek hükümet ve gerek kumandanlık canibinden verilecek evamir ve tenbihata itaat ve inkiyada müheyya bulunduğunu dermeyeran eylemiştir.”⁹²²

Haberin devamında Çakırcalı’nın bu tavrı “bundan anlaşılıyor ki müahharren zuhur eden eşkıya kendi rahatının da münasip olmasına sebebiyet verdiklerinden hem kendi selametini temin ve hem de ahd ve mişakını yerine getirerek kazayı onların vücudundan tathir için onları ciddi bir surette takibe koyulmuştur.”⁹²³ cümlesiyle yorumlanmıştı. Aflı bir eşkıya reisi olarak eşkıya avlamaktadır gösterdiği ve göstereceği faydaların ise altı şu cümlelerle çizilmişti:

⁹²¹ Ahenk, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

⁹²² Ahenk, 4 Muharrem 1327/ 27 Kânunusani 1909.

⁹²³ Ahenk, 4 Muharrem 1327/ 27 Kânunusani 1909.

“Kendisi zaten eşkıyanın barındıkları mahalleri pekâlâ bildiğinden ve eşkıya üzerinde dehşetli bir nüfuzu olduğundan eşkıya ve eşirranın biran evvel kahr ve tenkili hususunda hükümete hükümete cidden yardım edeceği şüphesizdir!”⁹²⁴

Ancak Çakırcalı her ne kadar bu surette eşkıya avlayıp hükümete bağlılığını gösterse de kendisi hakkında çıkan dedikodular da hiç eksilmemişti. Özellikle, afta olmasına rağmen bir diğer ünlü eşkıya reisi Sarı Ali’yle birlikte hareket ettiği söylentileri ciddi anlamda dilden dile dolaşmaya başlamıştı. Bu durumda Çakırcalı’yı aklamak da yine Ahenk gazetesine düşmüştü:

“Merkumun (Çakırcalı Mehmed Efe) Sarı Ali Çetesine muavenet ettiği zuumları yanlıştır. Sarı Ali’nin henüz tarik-i şekavete süluk etmezden evvel şuna buna olan sarkıntılığı ve tecavüzünü haber alarak anı nezdinden tard ve tebid ettiği gibi katl için de hükümet mahaliyeye temenniyatta bulunmuştu. Hatta Kaymakçı kahvesinde merkumu tutup Ali Molla İlyas silahlarını elinden aldığı gibi bir ikisiyle de tedib eylemişti. İşte bu hal onun Sarı Ali Çetesinde muarız ve hasım olduğunu isbata kâfidir zanındayım.”⁹²⁵

2.14. II. Abdülhamid Saltanatının Son Günlerinde Batı Anadolu’daki Eşkîyalık Faaliyetleri

1909 yılının başlarında, Çakırcalı konusunda artık endişeleri kalmayan müfrezelerin eşkıya çetelerine karşı başarıları da sıklıkla resmi yazışmalara ve gazetelere konu olmuştu. İçlerinden bazılarını örnek verecek olursak; öncelikle, Çakırcalı tarafından öldürülüp kulağı kesilen Yanık Hüseyin’in geriye kalan adamlarının peşine düşülmüş ve eski çete üyelerinden Bademiyeli Bayramoğlu Mehmed’in, Balyanlı köyünden Şerbetçi İbrahim’in evinde saklandığı ihbarı alınmıştı. Bunun üzerine Adagide Müfreze Kumandanı Mülazım-ı Evvel Münir Efendi 20 jandarmayla birlikte evi sarıp, hiçbir vukuat yaşanmadan bu eşkıyayı martini tüfeği ve 30 kadar fişeği ile birlikte ele geçirmişti. Köye yapılan baskında eşkıyalara yataklık ettikleri anlaşılan dört kişi de tutuklanmıştı. Aynı günlerde afla serbest kalan şahısların vukuatı da ardı ardına duyulmaya başlamıştı. Eşkîyalık suçu nedeniyle 15 yıl kürek cezasına çarptırılmışken affa uğrayıp hapisten çıkarılan Bozcayakalı Pepek Osman, karısı Ayşe’yi odunla dövmüş ve kadını yaralamıştı. Yüzünden ağır derecede yaralanan Ayşe ise kocasının gözünün hala şekavette olduğunu ve bunu kendi ağzıyla da defalarca beyan ettiğini jandarmalara ihbar etmiş, böylelikle de bu eski suçlunun tekrar

⁹²⁴ Ahenk, 4 Muharrem 1327/ 27 Kânunusani 1909.

⁹²⁵ Ahenk, 4 Muharrem 1327/ 27 Kânunusani 1909.

tutuklanmasını sağlamıştı.⁹²⁶ Bir başka örnekte de Manisa Hapishanesinde tutukluyken af sonucu tahliye edilmiş olan ve sonrasında da Hatipoğlu Ahmed'in evini basarak 10 lira para gasp eden Dönme Oğlanoğlu Ali, Çiçeklioğlu Mehmed ve Tafuçoğlu Hüseyin adlı eşkıyalar, müfrezeler tarafından ele geçirilmişti. Yine Gargazoğlu Hasan adında bir adamın damadını öldürdüğü için 15 yıl kürek mahkumiyeti alan Alaşehir-Emilli köyünden Nebioğlu Hüseyin ile adamları Dedeoğlu İsmail ve Müsellahoğlu Mustafa da af sonrası eşkıyalığa yeltenmişler ancak kısa zamanda müfrezelerin eline düşmüşlerdi.⁹²⁷

Takip müfrezelerinin 1909 yılının Şubat ayındaki başarılarını sıralamaya devam edecek olursak; eşkıya reisi Kel Ahmed ve altı adamı, Ödemiş-Adagide'de hükümet kuvvetlerine teslim olmuşlardı. Dosyalarının hazırlanmasının ardından "*Ödemiş hükümetine gelerek arz-ı dehalet ve terk-i silah etmeleri üzerine kendilerine tövbe ve istiğfar ettirilerek serbest bırakılmış olan şaki Kel Ahmed*"⁹²⁸ ve adamlarının afları için Sadarettin onay alınmıştı.⁹²⁹ Çete üyelerinden sadece Kel Ahmed'in kardeşi Hüseyin eşkıyalığa devam etmiş ancak o da iki gün sonra jandarmalar tarafından ele geçirilmişti.⁹³⁰ Bu arada yapılan sorgunun ardından Kel Ahmed Çetesine yataklık ettikleri tespit edilen Tire-Yenişehir köyünden Bekiroğlu Mehmed, Tire-Kızılcahavlu'dan Mustafa ve Tire-Sarılar'dan Kökçüoğlu Hüseyin derdest edilmişti.⁹³¹ Aynı günlerde müfrezelere yoğun mesai yaptıracak bir başka firar olayı yaşanmıştı. 21 Şubat 1909 tarihinde, Manisa-Timurcu Hapishanesinin arka duvarını delen 17 mahkûm firar etmişti.⁹³² Firari mahkûmların muhakkak surette eşkıyalığa sapacağı bilindiğinden, her biri bir çeteye dâhil olmadan hızlı hareket edilmiş ve mahkum avına başlanmıştı. Müfrezelerin yoğun takibi neticesinde önce Köseoğlu Katil Mehmed, Himmetoğlu Mehmed ve Kulakoğlu Ethem ele geçirilmiş,⁹³³ üç gün sonra da Tekeli Dervişoğlu Mehmed, Mülazımoğlu Mehmed ve Maramaracıklı Ramazanoğlu Kabak Hüseyin yakalanmıştı.⁹³⁴ Dört gün sonra ise yine firari mahkûmlardan Kuzuköylü Deli Alioğlu İsmail yakalanarak hapishaneye geri gönderilmişti.⁹³⁵ Son olarak da cinayet, soygun ve hayvan hırsızlığından mahkumken hapishaneden kaçmayı başaran firarilerden Kıpti

⁹²⁶ *Ahenk*, 12 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

⁹²⁷ *Ahenk*, 15 Muharrem 1327/ 7 Şubat 1909.

⁹²⁸ *Ahenk*, 25 Muharrem 1327/ 17 Şubat 1909.

⁹²⁹ *Ahenk*, 25 Muharrem 1327/ 17 Şubat 1909.

⁹³⁰ *Ahenk*, 19 Muharrem 1327/ 11 Şubat 1909.

⁹³¹ *Ahenk*, 17 Muharrem 1327/ 9 Şubat 1909.

⁹³² *Ahenk*, 5 Safer 1327/ 25 Şubat 1909.

⁹³³ *Ahenk*, 5 Safer 1327/ 25 Şubat 1909.

⁹³⁴ *Ahenk*, 8 Safer 1327/ 28 Şubat 1909.

⁹³⁵ *Ahenk*, 9 Safer 1327/ 2 Mart 1909.

Şaban, Bergama'ya sekiz saat mesafede bulunan bir dağda iki adamıyla birlikte ele geçirilmişti.⁹³⁶

Eşkîya takibinde tecrübe, şüphesiz en aranılan vasıflardan birisiydi. Bu nedenle, sabık döneme ait bir isim olmasına rağmen Kara Said Paşa, 1909 yılının Mart ayında bir kez daha Takip Müfrezeleri Kumandanlığına getirilmiş ve söz konusu atama kamuoyuna şöyle duyurulmuştu:

*“İzmir ve mülhakatında bazen zuhur ederek ebna-yı sebile isal-i dest-i hasar eylemekte bulunan eşkıyanın takip ve tenkiline 3. Ordu-yu Osmanî erkânından Mirliva Said Paşanın icra-yı memuriyeti makam-ı sadarettten Harbiye Nezaretine tebliğ olunmuştur.”*⁹³⁷

Göreve atanan Mirliva Kara Said Paşa'nın vilayetin asayişini sağlama konusundaki gerekliliği Ahenk gazetesi tarafından *“Mülhakat-ı vilayetin birçok mahallerinde vukuat eksilmemektedir.”*⁹³⁸ cümlesiyle ortaya konulurken, Paşa da işe ilk olarak dağdaki eşkıyadan ziyade yüzdeki şüphelilerin derdestinden başlamıştı. Kara Said Paşa'nın henüz vilayete gelmeden önce verdiği *“ötede beride birer suretle imrar-ı vakt eden ve çiftlik ashabi nezdinde hizmetçilik ve suver-i saire ile müstahdem bulunan mechul'ül-ahval eşhasın tahkik-i huviyetleri tesri-i tenkil-i eşkıyaya medar olacağından hemen icabının icrası”*⁹³⁹ emrinden de anlaşılacağı üzere detaylı bir kimlik tespitinin ardından, dağa çıkma ihtimali olan sabıkalılar veya firari durumda olup kılık değiştirerek çalışan eşkıyalar zapturapt altına alınmak istemişti. Ayrıca vilayet dâhilinde firari durumda bulunan eşkıyalar ile asker kaçaklarının sayısı ve kimlikleri hakkında da detaylı bir rapor çıkarılmıştı.⁹⁴⁰

Kara Said Paşa bu surette eşkıyanın başını ezmek için çabalarken, Mart ayının ilk günlerindeki bir eşkıyalık vukuatı ise şöyle duyurulmuştu:

“Nif kazasının Kızılcalı karyesine evvelki gece kısa zeybek elbiseli, martin tüfenkleriyle müsellaah, isimleri mechul dokuz nefer eşkıya giderek cami-i şerifde bulunan ahaliden İsaoğlu Alinin hanesinden 70 lira ahz ve gasb etmişler ve İsaoğlu Mustafa

⁹³⁶ Ahenk, 9 Rebülevvel 1327/ 1 Nisan 1909.

⁹³⁷ Ahenk, 3 Rebülevvel 1327/ 26 Mart 1909.

⁹³⁸ Ahenk, 10 Rebülevvel 1327/ 2 Nisan 1909.

⁹³⁹ Ahenk, 10 Rebülevvel 1327/ 2 Nisan 1909.

⁹⁴⁰ Ahenk, 15 Rebülevvel 1327/ 7 Nisan 1909.

mahdumu Hafız Mehmed'i on dakika mesafeye kadar götürdükten sonra salıverip firar eylemişlerdir."⁹⁴¹

1909 yılının Nisan başlarında, müfrezeler ve eşkıya çeteleri arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştı. Salihli'nin Burhaniye köyüne bağlı bir mahalde, Sarı Osmanoğlu Mehmed Çetesi ile Alaşehir müfrezesi arasında bir çatışma vuku bulmuş ve çete reisi Sarı Osmanoğlu Mehmed çatışma sırasında öldürülmüştü. Çatışma sırasında ateş ederek geri çekilen ve gece karanlığında firar etmeyi başarabilen Nasuhoğlu Mustafa ise Şemsiler köyünde bulunan kız kardeşinin evine sığınmış, ancak köylüler tarafından yakalanarak jandarmalara teslim edilmişti.⁹⁴² Yaklaşık 10 gün sonra da Ödemiş-Bezdegümelî Mehmed Çavuş ile Çerkes Kazım adındaki eşkıyaların, Birgi'de bir evde gizlendikleri muhbirler aracılığıyla haber alınınca, 9 Nisan günü, Yüzbaşı Mustafa Efendi ve Mülazım Zeynel Ağa kumandasındaki müfrezeler bölgeye gönderilmişti. Ev ablukaya alınmış ve akşam saat altıdan dokuz buçuğa dek, tam üç buçuk saat boyunca süren çatışma neticesinde eşkıyalar *"kendileri için cay-ı firar kalmadığını derk ile teslim-i nefis eylemişlerdi."*⁹⁴³ Çatışma sırasında Mehmed Çavuş adındaki eşkıya alnından ve başından hafifçe yaralanmış, jandarmalar ise herhangi bir zarar görmemişlerdi.⁹⁴⁴ Yapılan sorgunun ardından, eşkıyaların gerçekleştirdiği soygun ve cinayetlerin yargılaması için, görülen davanın önemine binaen, geçici bir görevlendirmeye Limni Müstantıkı, Ödemiş Müstantıklığına tayin olmuştu.⁹⁴⁵

Batı Anadolu'da, daha yüzlercesini verebileceğimiz örneklerden de görüldüğü üzere, eşkıyalar sağsalim derdest ediliyor, çatışmalarda öldürülüyor, hapishanelerde çürüyor ya da darağaçlarında sallandırılıyordu. Buna rağmen yine de her geçen yakalanan veya öldürülen eşkıyalardan çok daha fazlası dağ yolunu tutuyordu. Bu erken dönemlerden beri çözülemeyen bir sorundu ve İmparatorluk açısından da oldukça ciddiye alınan bir gündem maddesiydi. Yıldız Sarayı ile Aydın Valiliği arasındaki yazışmalarda şekavet konusu devamlı surette ele alınıyor ve bazı önemli eşkıyalık vukuatlarına bizzat Sultan'ın müdahalesi görülebiliyordu. Ancak söz konusu günler geride kalmak üzereydi. Zira tarih 1909 yılının Nisan ayını gösteriyordu ve 33 yıllık II. Abdülhamid Saltanatı, İttihatçıların eliyle sona ermek üzereydi.

⁹⁴¹ *Ahenk*, 9 Rebülevvel 1327/ 1 Nisan 1909.

⁹⁴² *Ahenk*, 10 Rebülevvel 1327/ 2 Nisan 1909.

⁹⁴³ *Ahenk*, 19 Rebülevvel 1327/ 11 Nisan 1909.

⁹⁴⁴ *Ahenk*, 19 Rebülevvel 1327/ 11 Nisan 1909.

⁹⁴⁵ *Ahenk*, 21 Rebülevvel 1327/ 13 Nisan 1909.

2.15. II. Abdülhamid Saltanatı Sonrası Batı Anadolu Eşkıyalığının Ahvali Üzerine Bir Değerlendirme

Meşrutiyet'in ilanının akabinde Cemiyetin hırçın fedaileri, elde ettikleri gücü korumak ve çabalarının karşılığını almak için Meşrutiyet'ten sonra daha pervasız ve şiddet dolu hareket etmeye başlamışlardı. Tunaya, söz konusu adanmışlığı şu cümlelerle yorumlamaktadır:

*“Meşrutiyet'in anarşik bir çoğulculuk içindeki siyasal hayatında kendiliğinden oluşan bu yeni siyasal kuvvet büyük bir prestije sahipti ve 'Kahraman-ı Hürriyet, Ruh-u Devlet ve Cemiyet-i Mukaddese' sayılmaktaydı. Zafer sarhoşluğu içindeki günlerde İttihatçı olmak bir vatan borcu, karşı çıkmak ise ihanet olarak nitelendirilmekteydi.”*⁹⁴⁶

Cemiyete atfedilen bu kutsallık mantalitesi, Meşrutiyet'in ilanından hemen birkaç ay sonra ortaya çıkan muhaliflere karşı acımasız bir tedhiş politikası izlenmesine sebebiyet vermişti.⁹⁴⁷ Böylelikle Cemiyetin Makedonya'daki fedaileri, İstanbul'daki kamplaşmanın adeta silahlı güçleri haline gelmişlerdi. Cemiyete karşı en sert muhalefeti Mevlanzade Rıfat'ın çıkardığı Ahrar Fırkası yanlısı Serbesti gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi yürütüyordu.⁹⁴⁸ Hasan Fehmi, hemen hemen her yazısında İttihat ve Terakkiyi yolsuzluk iddiaları ve ordunun siyasete etkisi gibi nedenler yüzünden keskin bir dille eleştiriyor ve bu yüzden de tehdit alıyordu. Kendisi her ne kadar bu tehditlere aldırış etmese de, 6 Nisan 1909 tarihinde, akşamüzeri arkadaşı Ertuğrul Şakir ile Galata Köprüsü'nde yürürken arkalarından beliren bir kişinin saldırısına uğramışlardı. Tetikçi, Hasan Fehmi'ye üç el ateş edip öldürmüştü, “*Al sen de Mevlan*” diyerek gazetenin sahibi Mevlanzade Rıfat zannettiği Ertuğrul Şakir'in de belden aşağısını kurşunlamış, sonra da Eminönü tarafına kaçmıştı. Zabitanın olayın hemen ardından tetikçiyi takip etmek yerine kasığından yaralanan Şakir'i cinayet zanlısı olarak götürmesi ve iki tarafında asker, zabıt ve ortasında bahriye nöbetçileri bulunan Galata Köprüsü üzerinde gerçekleştirilen cinayetin failinin bulunamaması, Meclis-i Mebusanda sert tartışmalara neden olmuştu. Cemiyet ise bir bildiriyle bu suikastı

⁹⁴⁶ Tunaya, *a.g.e.*, s. 24. İttihat ve Terakkinin bu cüretkâr tavrının şekillenmesinde, başta Tanin olmak üzere Cemiyet taraftarı gazetelerin de büyük payı bulunmaktaydı. Hüseyin Cahit'e göre; “*Memlekette bir teşkilat ve idare kabiliyeti, bir samimiyet ve vatan muhabbeti varsa bu yalnız İttihat ve Terakki'de toplanmıştı. Onun haricindeki kuvvetler; sırf kendi şahsi ve milli menfaatleri namına Türk vatanını yıkmak için çalışan menfi, muzır ve hain unsurlardan yahut hakikati bilmeyecek kadar düşüncesizlerden ibaretti.*” Bkz. Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, İstanbul, 2012, s. 41.

⁹⁴⁷ Birinci, *a.g.e.*, s. 31.

⁹⁴⁸ Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul, 1990, s. 86.

kendilerinin yapmadıklarını duyurmuştu.⁹⁴⁹ Ancak görgü tanıklarının ifadelerinden dolayı, suikastı gerçekleştiren pelerinli zabitan Mustafa Necip, Silahçı Tahsin, Kara Kemal veya Abdülkadir gibi ünlü İttihatçı tetikçiler olduğu tarzında söylentiler çıkmıştı. Hasan Fehmi'nin fail-i meçhul bir cinayete kurban gitmesi, İttihatçılar ve muhaliflerin arasındaki gerginliğin infilak etmesine sebep olmuş ve farklı muhalif grupların ve saiklerin birleşimiyle 13 Nisan 1909 tarihinde "31 Mart Vakası" olarak bilinen ayaklanma ortaya çıkmıştı. Derin bir İttihatçı nefretinin yansıması olan bu olay, Hareket ordusunun İstanbul'a girişiyle son bulmuş, ancak bu tarihten sonra şikâyet edilen "İttihatçı Despotizmi" daha da şiddetlenmişti. Olayın ardından da baş sorumlu olduğu gerekçesiyle II. Abdülhamid tahttan indirilmiş ve yerine kardeşi V. Mehmed Reşat geçirilmişti.

31 Mart Vakası'nın ve akabinde II. Abdülhamid'in tahttan inmesinin ardından, özellikle Balkan topraklarındaki siyasi dalgalanmaların önüne geçebilmek ve otoriteyi tekrar tesis edebilmek adına, İmparatorluğun tüm siyasi mecralarını kapsayacak çözümler hayata geçirilmişti. Söz konusu çözümlerin Batı Anadolu eşkıyalığını ilgilendiren kısımlarını ele alacak olursak, ilk olarak "Serseri ve Mazinne-i Su-i Eşhas" adlı kanun çıkarılmıştı. Söz konusu kanunun kabulünün ardından Meclis-i Mebusanda yürütülen tartışmalar oldukça dikkat çekicidir. Yapılan bir oturumda, Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi, Rumeli'deki eşkıya çetelerinin temizlenme usulü konusunda şöyle bir tavsiyede bulunmuştu:

*"Evvelce her mahalde birer müteneffiz, birer mütegalibeden kimseler vardı. Orada bir parça bir fenalık zuhur etmeye başladığı vakitte, o müteneffize, o mütegalibeye büyük rütbeler vaat olunurdu. (...) Şimdi o zaman idâre-i maslahat zamanı geçtiğini ahaliye anlatmalıyız. Hükümet bütün arkadaşlarımın teklif ettiği bütün kuvvet, bütün şecaat, bütün celâdetiyle tecelli etmeli. Ufak bir ihanet, hıyaneti tahakkuk edenlere karşı darağacına asılıp herkesin ayaklarını sallamalı"*⁹⁵⁰

Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi'nin bu makul teklifi, kabul edilen kanunlarla birlikte işlerlik de kazanmış ve Rumeli'de bu usulle başarıyla yürütülen şekavetle mücadele yöntemi, eşkıyalıkla özdeşleşmiş bir başka yerleşim olan Aydın Vilayeti için de tatbik edilmek istenmişti. Bunun sonucunda da 21 Eylül 1909 tarihinde "Rumeli Vilayeti'nde

⁹⁴⁹ Mehmet Başaran, Ali Özçelik, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yeraltı Faaliyetleri: Fedai Zabitan Oluşumu ve Siyasi Cinayetler", *Uluslararası Darbe Sempozyumu (26-27-28 Mayıs 2017) Bildiri Kitabı*, (Ed. Mustafa Aslan-Kemal Ramazan Haykıran-Ali Bilgenoğlu-Muhittin Çeken-Ali Emre Dingil), C. 2, Adnan Menderes Üniversitesi Yay., Aydın, 2018, s. 880.

⁹⁵⁰ Yakut, *a.g.m.*, s. 143.

Şekavet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecasirlerinin Takib ve Tedibi Hakkında Kanun Layihası" uygulamaya konulmuştu.⁹⁵¹ 3 Ekim 1909 tarihli irade sonrasında ise mevcut kanun, bazı değişiklikler yapılarak "Şekavetin Men'i ve Mütecasirlerin Takib ve Tedibi Hakkında Kanun Layihası" adıyla yeniden hazırlanmış ve 4 Ekim 1909 tarihinde Aydın Vilayetinde uygulanması kabul edilmişti.⁹⁵² Dâhiliye Nezâretinin 9 Ekim 1909 tarihli "Çeteler Kanunu'nun mer'iyet ahkâmına irâde-i seniye-i mülukane şeref-müteallik buyurulmağla tatbik-i ahkâmına heman mübaderet ve izâle-i âsâr-ı şekavete sarf-ı mesai ve gayret olunması"⁹⁵³ şeklindeki emri ile önce Çeteler Kanunu'na uygun olarak Divan-ı Harpler kurulmaya başlanmıştı.⁹⁵⁴ Divân-ı Harpler'in idam dışındaki tüm hükümleri Vali'nin emri ile icra olunmuş ve bu mahkemelerde verilen kararlar kati kabul edilmiş, yani, yargılanan eşkıyalara istinaf veya temyiz hakkı verilmemişti.⁹⁵⁵ Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın⁹⁵⁶ emriyle Divân-ı Harp, 18 Aralık 1909 tarihine kadar 16 eşkıyayı idama mahkûm etmiş ancak bu mahkemenin davalara yetişememesi neticesinde önce Ödemiş'te ardından da İzmir'de yeni sıkıyönetim mahkemeleri kurulmuştu.⁹⁵⁷ Bu süreçte pek çok eşkıya idam edilmiş, idam edilenden çok daha fazlası ise kürek cezasına çarptırılmıştı. Ancak idam, hapis, sürgün, müsadere ve teşhir gibi oldukça ağır cezalar ve yaptırımlar içeren Men-i Şekavet Kanununun eşkıyalığı tam olarak bastıramaması hasebiyle, özellikle basında sık sık "İdare-i Örfiye", yani "Askeri İdarenin Hüküm Sürdüğü Sıkıyönetim Uygulaması"nın ilan edilmesiyle ilgili propaganda yazıları çıkmıştı. Bu konuda bir örnek verecek olursak; Köylü gazetesinde, 10 Eylül 1910 tarihinde çıkan "Vilayetimizde Asayiş" başlıklı yazıda, öncelikle Aydın Vilayetindeki asayişsizlik hakkında şunlar söylenmişti:

"Bir memleketin terakkisine, büyümesine sebep olacak yegâne amil asayıştır. Bu bir hakikat ki uzun uzadıya anlatılmaya, gösterilmeye ihtiyacı yoktur; çünkü herkes bilir, herkes

⁹⁵¹ Ahenk, 11 Ramazan 1327 / 26 Eylül 1909; BOA., DH.MUİ. 2/43 (29 Ramazan 1327/ 14 Ekim 1909). Kanunun Aydın Vilayetinde uygulanmasının münasip görüldüğüne dair Dahiliye Nezaretinden sadaret makamına gönderilen yazı için bkz. BOA., DH.MUİ. 2/34 (25 Zilkade 1327/ 8 Aralık 1909).

⁹⁵² Men-i Şekavet Kanunu'nun metni için bkz. *Düstur*, (Tertib-i Sani), Cilt I, Dersaadet, 1329, ss. 767-773.

⁹⁵³ BOA., DH.MUİ. 2/59 (18 Şevval 1327/ 2 Kasım 1909); BOA, DH.MUİ. 2/43 (29 Ramazan 1327/ 14 Ekim 1909).

⁹⁵⁴ BOA, DH.MUİ. 2/10, (12 Muharrem 1327/ 3 Şubat 1909). Men-i Şekavet Kanunu'nun 27. maddesi, eşkıya ve yardımcılarının yargılanması için "Divan-ı Harb-i Örfiler" in kurulmasını öngörmekteydi. Nizamnamedeki "erbâb-ı şekâvetin ve bunlara muâvenet ve müşârekette bulunanların muhâkemesi ve tertîb-i mucâzâtı teşekkül edecek Divân-ı Harblere âittir." hükmü gereğince 10 Ekim 1909'da Ödemiş'te ilk Divân-ı Harb kurulmuştu. Kanunun amir hükmü gereğince de, 14 Ekim 1909'da Çeteler Divan-ı Harbi kurulmuştu. Bkz. BOA., DH.MUİ. 2/43 (29 Ramazan 1327/ 14 Ekim 1909); Ahenk, 29 Ramazan 1327/ 14 Ekim 1909; *Yeni Tasvir-i Efkâr*, 17 Şevval 1327/ 1 Kasım 1909.

⁹⁵⁵ BOA., DH.MUİ. 2/43 (29 Ramazan 1327/ 14 Ekim 1909).

⁹⁵⁶ Mahmud Muhtar Paşa'nın Aydın Valiliği hakkında bilgi için bkz. Said Olgun, "Mahmud Muhtar Paşa'nın Aydın Valiliği (1909-1910)", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 8, S. 22, Haziran 2015, ss. 213-238.

⁹⁵⁷ BOA., DH.MUİ. 2/10 (H. 1327/ M. 1909).

takdir etmiştir. Fakat bu hakikati bugün yalnız biz biliyormuşuz gibi tekrar edip bunu unutmuş görünen hükümetin dikkatini celbe mecbur kalıyoruz.

Bir memlekette asayiş olmazsa o memlekete yaşayamaz. Çünkü bir memleketi yaşatacak ziraatı, ticareti, sanatıdır. Hâlbuki ekinciler ettiklerini biçmekten, tacirler mallarını bir bedel mukabilinde satmaktan, sanatkâr elinden çıkan sanat eserinden dolayı kazanmaktan mahrum kalırsa neticesi hiçe çıkacak bir işe kalkışmanın budalalık olacağına hükmedeceği, binaenaleyh kimsenin çalışmayacağı tabiidir. Eşkiya yatağı olan bir memleket ahalisi daima kulağı kirişte yaşamak mecburiyetindedir. Vilayetimizin toprakları pek kuvvetli olmasına, havası mutedil, suyu bol bulunmasına rağmen umumiyet itibariyle pek geride kalmış bulunduğunun başlıca sebebi işte bu asayişsizlikte, eşkiya yatağı olmasında aramalıdır. (...) Geçende bir Fransız arkadaşımızın Vali Bey efendinin vilayetimize kadem bastıkları günden beri görmüş oldukları işlerden bahsederken memleketimizde asayiş temin etti diyordu. Arkadaşımızın bu sözlerini eğlenceye haml etmezsek kailenin gözlerini güneşe karşı kapamak istediğine hüküm etmeliyiz. İzmir dâhilinde eskiye nispetle biraz daha rahatlık bulunduğu şüphesizdir; fakat bunun yalnız İzmir'e mahsus olduğunu itirafa mecburuz. Bugün vatanımızın payitahtından sonra birinci ticaret merkezi olan İzmir'de de asayiş noktasından bir şey yapılmamış olsa idi o zaman buraya müdür olanların bütün bir sene içinde ay başlarını beklemekten başka bir şey yapmamış olduklarını ilana mecbur kalırdık. Fakat arkadaşımız da itiraf eder ki bu kadarla iş bitmez. İçeriler ne haldedir, oralarda neler olunuyor, oralarda rençber rahatla, emin olarak çalışabilir mi? Asıl nazar-ı dikkate alınacak cihet burasıdır. Hâlbuki işte burayı göz önüne alacak olursak görürüz ki bir seneden beri henüz bir şey yapılmamıştır."

Söz konusu eleştirilerin akabinde "Baştanbaşa bir Arnavutluk'u üç ay içinde yeniden feth etmiş olan, Makedonya'da bir, değil binlerce eşkiyayı büyük büyük dayakları olduğu halde âmâna düşürmeye muvafık olan, yarın da Havran'ı aynı suretle itaate sokacak olan hükümet"⁹⁵⁸ cümlesiyle İttihat ve Terakki Cemiyetine seslenen Köylü gazetesi yazarı; Celali İsyancıları sırasında bir hayli kan dökerek asayiş sağlayan Kuyucu Murad Paşa'yı hatırlatıp "Buraya bir müddet için bir zamanki Kuyucu başının şiddetli harekâtı ister. Burasını hükümet takdir edemiyor mu? Neden çekiniyor?"⁹⁵⁹ sorusunu sormuştu. Ardından da "Makedonya'da silahlar toplanmak için idare-i örfiyeler ilan olunuyor; buna karşı

⁹⁵⁸ Köylü, "Vilayetimizde Asayiş", 5 Ramazan 1328/ 10 Eylül 1910.

⁹⁵⁹ Köylü, "Vilayetimizde Asayiş", 5 Ramazan 1328/ 10 Eylül 1910.

kimsenin bir şey dediği yok, herkes takdir ediyor."⁹⁶⁰ diyerek Aydın Vilayetinde de bu uygulamanın devreye sokulmasını talep etmişti. Nitekim Cemiyet tarafından yapılan bir yönlendirme neticesinde kaleme alınmış olabilecek bu yazıdan sadece 11 gün sonra, yani 21 Eylül 1910 tarihinde, Men-i Şekavet Kanununa yapılan eklemelerin ardından Aydın Vilayeti için "İdare-i Örfiye" ilan edilmişti.⁹⁶¹

Men-i Şekavet ve akabindeki İdare-i Örfiye Dönemi, askeri ve adli mercilere tanıdığı selahiyet nedeniyle jandarma müfrezelerine ve mahkemelere müthiş bir ivme kazandırmış ve II. Abdülhamid Saltanatı'ndan miras kalan ünlü eşkıya reisleri bir bir tasfiye edilmişti. Bu konuda elimizde pek çok yargılama kaydı ve müsadere detayı olmasına rağmen, Tekelioğlu Mehmed Efe, Kara Ali Efe ve Çakırcalı Mehmed Efe gibi, birbiriyle bağlantılı üç önemli ismi örnek vermemiz, dönemin şeditliğinin anlaşılması adına faydalı olacaktır.

Aydın ve İzmir'de yıllarca pek çok cinayet ve soygunun müsebbibi olan, aynı zamanda Çakırcalı Mehmed'in muavinliğini yapıp onun emriyle pek çok köy basan ve gazetelerde kendisinden "*senelerce Çakırcalı'ya refakat etmiş, ders-i şekaveti anın rahle-i habasetinde öğrenmiş olan bir şerir*"⁹⁶² şeklinde bahsedilen Tekelioğlu Mehmed, 1910 yılının Şubat ortasında, Kula'da müfrezeler tarafından sıkıştırılmıştı.⁹⁶³ Tekelioğlu Mehmed Çetesini ve jandarmalar arasında çıkan çatışma neticesinde, ünlü eşkıya reisi "*Tekelioğlu hükümetin satveti sayesinde bir kurşunda gebertildi*"⁹⁶⁴ cümlesinden anladığımız üzere çatışma sırasında öldürülmüştü.⁹⁶⁵ Çatışmada bacağından yaralanan eşkıyalardan Mehmedoğlu Kuyucu Ali iki gün sonra Buldan cihetlerinde jandarmaların eline düşmüş ve hapishaneye gönderilmişti. Diğer çete üyelerinden "Kongaz" lakaplı eşkıyanın sonu ise, Köylü gazetesinin "*sevgili köylülerimiz, o arslan yürekli köylülerimiz*"⁹⁶⁶ şeklinde hitap ettiği köylülerin elinden olmuştu. "Kongaz" namı firari eşkıyanın boğazının kesilerek öldürülmesinden ve sonra da hapishanedeki çete arkadaşı Kuyucu Ali'ye teşhis ettirilmesinden şu cümlelerle bahsedilmişti:

"Kongaz'ın kafasını mini mini, yani pek genç bir cesur köylü tıraş ederken ustura ile kesmiş, bir yanına düşürmüş ise de kökünden kesip koparıp atamamış idi. Fakat hemen

⁹⁶⁰ Köylü, "Vilayetimizde Asayiş", 5 Ramazan 1328/ 10 Eylül 1910.

⁹⁶¹ BOA., İ.DH., No: 1328-N-8. (16 Ramazan 1328/ 21 Eylül 1910).

⁹⁶² Ahenk, 7 Safer 1328/ 18 Şubat 1910.

⁹⁶³ Ahenk, 6 Safer 1328/ 17 Şubat 1910.

⁹⁶⁴ Köylü, "Kuyucu Ali'nin İdamı", 21 Rebü'lâhîr 1328/ 2 Mayıs 1910.

⁹⁶⁵ Ahenk, "Ödemiş Havadisi", 15 Rebülevvel 1328/ 26 Mart 1910.

⁹⁶⁶ Köylü, "Kuyucu Ali'nin İdamı", 21 Rebü'lâhîr 1328/ 2 Mayıs 1910.

haber verilerek gelen jandarmalar kellesini kesip melunun işini bitirdiler. Vakıa Kongaz'ı herkes tanyor ise de daha ziyade kanaat hâsıl olmak için merkumun kesik kafası, o vakit Ödemiş mahpusunda bulunan Aliye, Mülazım Eşref Bey tarafından gösterilmiş ve Ali bu kelenin Kongaz'ın kafası olduğunu tasdik etmişti."⁹⁶⁷

Teşhisi yapan, aynı zamanda da Eşkiya Reisi Tekelioğlu Mehmed'in yeğeni olan Kuyucu Ali de yaklaşık iki buçuk ay sonra biten yargılamasının ardından 1 Mayıs 1910 tarihinde idam edilmişti.⁹⁶⁸

İdare-i Örfiye döneminde vilayetin asayışı adına oldukça önemli bir gelişme yaşanmış ve 1909 yılının başlarında tutuklanan eşkiya reisi Kara Ali'nin Divan-ı Harp'te görülen davası, 10 Mayıs 1911 tarihinde sonuçlanmıştı.⁹⁶⁹ Oldukça uzun süren yargılamasının akabinde de Kara Ali ile adamlarından Abdioğlu Aboş Recep idama mahkûm edilmişlerdi.⁹⁷⁰ Kararın açıklanmasından 10 gün sonra, 20 Mayıs tarihinde, sabah 07.30'da infaz edilen cezanın detaylarını, İttihad gazetesi şöyle aktarmıştı:

"Kara Ali ve Aboş Receb salben idam olunmuşlardır. Bunların her ikisi de evvelisi gece saat 4'de trene bindirilerek saat 7'de Ödemiş'e götürülmüşlerdir. Jandarma kumandanı ve polis müdürü beğler ve divan-ı harb azasından Rifat beğ de beraber gitmişlerdir. Tren Ödemiş istasyonuna vasıl olarak Aboş ile Kara Ali trenden dışarıya çıkarıldıklarında Kara Ali Receb'e:

-Ee Receb! Görüyor musun şu jandarmaları? Evvela çok defa bunları biz; bir deliğe tıkarken, şimdi bunlar bizi asmağa götürüyorlar demişdir.

⁹⁶⁷ Köylü, "Kuyucu Ali'nin İdamı" 21 Rebîülâhîr 1328/ 2 Mayıs 1910; *Ahenk*, "Ödemiş Havadisi" 15 Rebîülevvel 1328/ 26 Mart 1910.

⁹⁶⁸ Köylü, "Kuyucu Ali'nin İdamı" 21 Rebîülâhîr 1328/ 2 Mayıs 1910.

⁹⁶⁹ BOA., DH.H.14-1/20-2, lef 1 (22 Cemâziyelevvel 1329/ 21 Mayıs 1911); BOA., BEO. 3897/292213, lef 1 (24 Cemâziyelevvel 1329/ 23 Mayıs 1911); *Ahenk*, "Abdoş Recep", 13 Rebîülâhîr 1329/ 13 Nisan 1911; *İttihad*, "Recep Aboş'un Muhakemesi", 12 Rebîülâhîr 1329/ 13 Nisan 1911.

⁹⁷⁰ "Kara Ali'nin İdam, Diğerlerinin Müebbed ve 15 Sene Küreğe Konmaları Hakkında İrade" şöyleydi: "Şekavet-i müstemere ashabından Ödemiş'in Çaylı karyesinden Kara Ali b. Mehmed'in idare-i örfiye kararnamesi zeylinin 16. ve kanun-ı cezanın 62. maddesi zeylinin fıkra-ı ahiresine tatbiken idamı ve rüfeka-yı şekaveti olan Küçük Hüseyin b. İbrahim ile Şakir oğlu Koca Mehmed'in kanun-ı cezanın 62. Maddesi zeylinin fıkra-ı evvelası mucibince müebbeden ve Kara oğlan oğlu Mehmed ile Cabbar oğlu Süleyman'ın da kezalik zeyl-i mezkûrun 1. Fıkrası mucibince ve mübde-i tevkifleri olan 28 Kânunusani 1324 tarihinden itibaren on beşer sene müddetle küreğe konulmaları İzmir çeteler divan-ı harbinin ilamı üzere tasvib edilmiştir. İşbu irade-i seniyyenin icrasına dahiliye nezareti memurdur. / Mehmed Reşad Sadrazam İbrahim Hakkı-Dahiliye Nazırı Halil Aslına mutabıktır. Sadaret Tahrirat Dairesi Müdürü." Bkz. B.O.A., DH.H. 14/2-2-9 (21 Cemâziyelevvel 1329/ 20 Mayıs 1911). Ayrıca bkz. *İttihad*, "Kara Ali", 12 Cemâziyelevvel 1329/ 11 Mayıs 1911; *Ahenk*, "Kara Ali'nin Netice-i Muhakemesi: İdam", 12 Cemâziyelevvel 1329/ 11 Mayıs 1911.

Kara Ali Meyhane Boğazı'nda ve Aboş Receb mezarbaşı mevkiinde salb edilmişlerdir. Kable'l-idam, Kara Ali'nin fotoğrafı arz edilmek istenmiş ise de, kendisi (kendim gitdikten sonra fotoğrafım ne olacak?) müsaade etmemiştir.

Kara Ali hükümetin zabt ettiği bir tarlasını ailesine ve bir dükkânını da vakfa vasiyet eylemiştir. Kara Ali siyaset meydanında iken ipini çekmeğe hazırlanan Çingeneleri gördüğü vakit,

- Herifler, benim ölümüm sizin gibi heriflere mi kaldı? Sizi hep gebertmeli diye izhar-ı teessüf ve hiddet etmiştir.

Kara Ali siyaset masasına kendisi çıkmış ve asla bir telaş ve tesir göstermemiştir. Kendisini muayene eden doktora da (hamd olsun aslan gibiyim bir şeyim yokdur) dediği gibi doktor ayrıldıktan sonra (mademki beni millet istemiyor asılayım!) demiştir.

Kara Ali Ödemiş istasyonuna çıktığında hazır bulunan polis müdürünü çiftlik ağalarından birine benzeterek gayet hain bakmıştır. Hacı İlyas İstasyonu'nda tesadüfen validesiyle ikinci familyası mevcut olduğundan Kara Ali, 'Ayşe hakkını helal et' diye bağırması ve şimdiye kadar ağladığı görülmemiş olan gözlerinden birkaç damla yaş akmıştır. Aboş Receb de aynı metanetle hareket etmiş ve on beş kişi öldürdüğünü söylemiştir. Bir diyeceği olub olmadığı sorulduğunda da (dünyaya çıplak geldim. Benim gibi köpeğin cezası budur) demiştir.⁹⁷¹

İdamın ardından, bu infazın ne büyük bir önem taşıdığı ile ilgili, yeni rejimi destekler nitelikte propaganda içerikli köşe yazıları kaleme alınmıştı. Bu yazılardan birinde, Kara Ali'nin ne denli şerli bir eşkıya olduğuna değinildikten sonra kendisinin herkesin önünde ipte sallandırılmasının büyük bir başarı olduğuna ve idamın ahali üzerindeki tesiratına şöyle değinilmişti:

"Koca Ödemiş'i, hain bir nazarına karşı ram eden bu koca şeririn, elleri bağlı, aciz ve miskin bir halde oraya götürülmesi hakikaten ibretengiz bir manzara teşkil etmiştir. Kara Ali ve Aboş Receb; bütün Ödemiş'in huzurunda bir teşhir cezasına da maruz kalmıştır. Söndürdüğü ailelerin verese-i metrukesi önünde ve zulm ve cefa ettiği insanların huzurunda kemal-i meskenetle görünmesi, kendisine idamından müessir bir ceza olduğu gibi o zavallılar için de adaletin şu tecellisi büyük bir kuvvet ve teselli yerine geçmiştir. Ödemişlilerin

⁹⁷¹ İttihad, 2 Cemâziyelâhir 1329/ 31 Mayıs 1911.

nazarında yıkılmaz bir kuvvet gibi, görünmeğe çalışan bu Kara Ali'nin bir sinek gibi bağlanarak asılması, hükümet-i meşrutanın iktidar ve adaleti için dahi bir maddi misaldir.

*Kara Ali ve Receb'in idamıyla, bütün kura ahalisine meşrutiyetin muhassenatı gösterilmiş oldu. Köylü ahali daima faaliyete kanar. Kendilerine maddeten bir şey gösterilmedikçe söylenen sözlerin bir ehemmiyeti yoktur. İşte bu idam da, ahaliyi hükümet-i meşrutaya daha ziyade yaklaştırmıştır. Ve bunu da ahali de ketm etmemektedir. Kara Ali'nin idamıyla bütün ahali meşrutiyet ve adalet hisleriyle ciğerlerini şişirmişlerdir. Hele ceza-yı idamın gündüzün dostun, düşmanın gözü önünde icra ve infaz edilmesi buna başka bir mahiyet daha vermiştir. Yaşasın meşrutiyet!”*⁹⁷²

“Yaşasın Meşrutiyet” sloganıyla bitirilen bu gazete yazısı, esasında bir devrin halet-i ruhiyesini ortaya koymaktaydı. İttihatçılar, II. Abdülhamid Dönemi'nin stratejilerinden ve dengeleri gözetken müsamahakâr politikalarından ziyade idamlarla şekillenen bir süreci tercih etmişlerdi. Nitekim bu minvalde de pek çok azılı eşkıya reisi çatışmalarda öldürülmüş ya da idam edilmişti.

Son olarak, şöhreti her iki ismin çok daha üstünde olan Çakırcalı Mehmed Efe de, 10 Eylül 1909 tarihinde, aflı yaşadığı köyüne gelen Manisa Merkez Alay Kumandanı Rüstem Rüstem Bey'i⁹⁷³ ve müfrezesindeki sekiz jandarmayı pusuya düşürüp öldürdükten sonra tekrar dağ yolunu tutmuştu. Son eşkıyalık döneminde, önceki yıllara göre çok daha vahşileşmiş ve daha cüretkâr eylemlere imza atmıştı. Ancak bu defa Tekelioğlu Mehmed ve Kara Ali gibi önemli kurmaylarını kaybetmiş; bu da kendisinin itibarını sarsmıştı. Bu konuda bir örnek verecek olursak, Çakırcalı'nın muavin reisi Kara Ali ile birlikte idam cezası alan Aboş Recep'in, infazından önce hapisanede eceliyle öldüğüne, hükümetin de idamın aksamaması için cesedi kimseye göstermeden darağacına çıkarıp astığına dair bir şayia çıkmıştı.⁹⁷⁴ Bunun üzerine İttihad gazetesi, bu söylentileri, kendisine bağlı bir

⁹⁷² *İttihad*, “İdamın Tesirâtı”, 3 Cemâziyelâhir 1329/ 1 Haziran 1911.

⁹⁷³ Binbaşı Rüstem Bey, Çakırcalı Çetesinin 1901 yılında Boşnak Hasan Çavuş'a kurduğu pusu sırasında öldürdüğü Mülazım Hüsnü Bey'in ağabeyidir.

⁹⁷⁴ İdamın öncesinde dikkat çekici bir hadise yaşanmış ve mahkumlardan Aboş Recep'in, infazı beklerken hapisanede eceliyle vefat ettiği dedikodusu tüm Ödemiş'e yayılmıştı. Söz konusu şiddia, basına şöyle yansımıştı: “Güya hükümet-i meşrutaya; bir şakiyi salb etmekte tereddüd eder. Fakat Arab Mercan hapisanede vefat eylediğinden, hükümet cesed-i bi-ruhunu götürerek gece yarısı kimse görmeden darağacına asıvermiştir. İşte, Arab Mercan'ın salben idamından sonra -belki Çakırcalı'nın- uydurub Ödemiş ve havalisine neşr ettiği şayia budur. Bu şayia ile Koca Efe (Çakırcalı Mehmed); kendisine mensub bir şeririn hükümet tarafından asılmayacağı fikrini ahaliye hâsıl edince, kendisinden hayf ve ihtiraz hissi, tabiatıyla kuvvetleşir... Halbuki Kara Ali ile Aboş Receb gündüz saat 7.5 da bütün Ödemiş ve havalisinin gözü önünde hükümet-i meşrutaya layık bir arz ve vakar ile salb edildiği cihetle, sadedil ahali üzerinde “hükümet fikri” nokta-yı nazarından mühim bir tesir icra etmiştir.” Bkz. *İttihad*, 2 Cemâziyelâhir 1329/ 31 Mayıs 1911.

zeybeğin, hükümet tarafından uluorta idam edilemeyeceğini söyleyen Çakırcalı'nın çıkardığını iddia etmiş ve bu iddiasını da “*Bu şayia ile Koca Efe (Çakırcalı Mehmed); kendisine mensub bir şeririn hükümet tarafından asılamayacağı fikrini ahalide hâsıl edince, kendisinden havf ve ihtiraz hissi, tabiatıyla kuvvetleşir.*”⁹⁷⁵ cümlesiyle kamuoyuna duyurmuştu. Hülasa ardı ardına aldığı kayıplar onun daha çok kan dökmesine sebebiyet vermişti. Zira kendisinden korkulmayan eşkiya reisinin köylüler tarafından rahatlıkla ihbar edileceğini bilmesinden dolayı, 1909-1911 yılları arasında pek çok katliam olarak nitelendirilebilecek vaka kayıtlara geçmişti. Bunun sonucunda da Çakırcalı hakkında çıkan gazete haberlerinde “*On iki, on üç seneden beri devam edegelen hayat-ı vahşet ve şekavetinde vilayetimizde taundan, koleradan, hatta bir afet-i tabiiyeden bile fazla hasaret-i müdhişe ika’ ederek menhus yüzünden dört beş yüz kadın dul ve lâakall iki bin masum yetim kalmış olan Çakırcalı yezidi.*”⁹⁷⁶ şeklindeki tanımlamalar sıklıkla görülmeye başlanmıştı.

Çakırcalı'nın öldürülmesinin Cemiyet için müthiş bir prestij olacağını farkında olan İttihatçılar, Çakırcalı çetesine nefes aldirmamıştı. “*Meşrutiyet sayesinde bir hayli şakiler, hususiyile Tekelioğlu, Kara Ali, Alioğlu, Koca Ali ve saire gibi birçok muntazam, meşhur çeteler tepelenmiş, meydan-ı şekavette yalnız Çakırcalı, bu şimdiye kadar altı yüzü müteceviz insan başı yiyen hain canavar kalmış.*”⁹⁷⁷ minvalindeki çağrılarının akabinde beklenen fırsat ise 1911 yılının Kasım ayında ortaya çıkmıştı. 10 Kasım 1911 tarihinde, daha öncesinde de haraç aldığı Arpazlı eşraf Osman Bey’i fidye için dağa kaldırması, kendisinden “*Ödemiş, Tire, Bayındır, Aydın, Nazilli, Muğla, Denizli cihetlerinin, hâsılı tek mil Aydın Vilayetinin hâkim-i hakikisi kesilmiş hain bir canavar*”⁹⁷⁸ şeklinde bahsedilen Çakırcalı Mehmed Efe'nin sonunu getirmişti. Esirleriyle birlikte kaçışları yedi gün sürmüş ve yüzlerce jandarma ve gönüllü, Çakırcalı Çetesini 17 Kasım 1911 gecesi, Nazilli-Karınçalıdağ'da kıstırmıştı. Çakırcalı Çetesini kuşatan ana müfrezinin başında Anzavur Ahmed bulunuyordu. Aralarında Çamlıcalı Hüseyin Efe gibi çok sayıda kır serdarı zeybeğin de müfrezelere destek amacıyla yer aldığı çatışmanın başlarında, kayalıkların tepesinde hakim bir mevkiide bulunan Çakırcalı ve zeybekleri üstünlük sağlamıştı. Hatta ilk ateş sırasında dört jandarmayı öldürmüşler, beş neferi de çeşitli yerlerinden yaralamışlardı. Ancak bu üstünlük çok uzun sürmemiş ve Çakırcalı, geceye doğru sağ tarafındaki kayalıktan gelen bir kurşunun sekip sol

⁹⁷⁵ *İttihad*, 2 Cemâziyelâhir 1329/ 31 Mayıs 1911.

⁹⁷⁶ *Ahenk*, “Çakırcalı Vukuat-ı Ahiresi ve Bir Köylünün İfadatı”, 6 Cemâziyelevvel 1329/ 5 Mayıs 1911; *İttihad*, “Çakırcalı”, 5 Cemâziyelevvel 1329/ 5 Mayıs 1911.

⁹⁷⁷ *Ahenk*, “Çakırcalı İlânihaye Cezasını Buldu!”, 29 Zilkade 1329/ 20 Teşrinisani 1911.

⁹⁷⁸ *Ahenk*, “Çakırcalı İlânihaye Cezasını Buldu!”, 29 Zilkade 1329/ 20 Teşrinisani 1911.

kolunun altından vücuduna girmesiyle ölümcül bir yara almıştı. Aldığı yara sonrası da kısa sürede ölmüştü.⁹⁷⁹ Söz konusu çatışmanın detayları Ahenk gazetesinde şöyle anlatılmıştı:

“Müsademe başlar başlamaz Çakırcalı hemen yanında bulunan esir Osman Bey’i vurmuştur. Bizzat görenlerin ifadesine nazaran zavallı şehit Osman Bey’den çok kan akmış, bu hal müteveffanın müteessiren vefat ile dikenini göstermekte bulunmuştur.

Müsademe; Çarşamba gündüz saat üçte başlamış, gece saat bir buçuğa kadar devam etmiş, neticede, Çakırcalı gebertilmiştir. Çakırcalı’nın müteaddit kurşun mermileriyle yaralandığı ve yere düştüğü sırada muavane koştan en sadık arkadaşı olup (Hacı Mustafa) denilen şerir tarafından mavzeri alınmak istemiş, buna karşı Çakırcalı’nın “sen mi kaldın, benim tüfengimi alacak” yolunda bir şeyler söylerken diğer bir kurşun daha isabet ederek (bu son kurşunun kafasına isabet ettiği söyleniyor) habisi büsbütün hırpalamış, yere düşürmüştür. Bunun üzerine Hacı Mustafa hemen merhumun yanına sokulup efe başlarının kellesini, bileklerini tamamıyla keserek ve göğsündeki kolları kopararak zulmet-i leyden ve mevkiin menaetinden bilistifade savuşup gitmişlerdir.”⁹⁸⁰

Gazete haberinde de değindiği üzere, Çakırcalı'nın ölümünün ardından zeybekleri, öldüğünün anlaşılmasında için Efelerinin kafasını ve ellerini kesmişler, çok kılıklı olduğu için de tanınması amacıyla göğüs derisini yüzmüşlerdi. Ardından da Çakırcalı'ya ait kesilmiş parçaları yanlarına almışlar ve düzensiz atışlarla geri çekilerek gecenin karanlığında izlerini kaybettirmişlerdi. Ateşin kesilmesinden sonra gece saat üç civarında çekilen bir telgrafta; çatışmanın çok şiddetli geçtiği, havanın kararmasından sonra çetenin firar ettiği, çatışma alanında esir Osman Bey ile zeybek kıyafetli parçalanmış bir başka cesedin bulunduğu

⁹⁷⁹ Ahenk, “Çok Şükür Çakırcalı Belasından Kurtulduk”, 28 Zilkade 1329/ 19 Teşrinisani 1911. Çakırcalı'nın girdiği son çatışmanın ayrıntıları için bkz. İttihad, “Çakırcının Akıbeti”, 28 Zilkade 1329/ 19 Teşrinisani 1911; Ahenk, “Makam-ı Vilayetten”, 28 Zilkade 1329/ 19 Teşrinisani 1911; İttihad, “Çakırcalı Nasıl Öldürüldü”, 28 Zilkade 1329/ 19 Teşrinisani 1911; Ahenk, “Çakırcalı Hakkında, Resmi”, 29 Zilkade 1329/ 20 Teşrinisani 1911.

⁹⁷⁹ Vali Nazım Paşa'nın Çakırcalı'nın ölümüne dair, İttihad gazetesine göndermiş olduğu telgraf şöyleydi: “Çakırcalı Arpac karyesinden Osman Bey namında birini dağa kaldırıp iki bin beş yüz lira fide-i necat almak üzere tayin eylediği kılavuzları tahkik ve tarassud ile elde ettikten ve diğer vesait-i hususiye ile çetenin bulunduğu mahal keşf olunduktan sonra takip kumandanı Binbaşı Ahmed Beyin kumandasında tahrik edilen efrad-ı muvakateden mürekkep müfrezeler eşkiyanın Sarıkız dağında kayalıklar derunundaki tahassungahlarına kahramanane hücum ederek 12 saat devam eden müsademede Çakırcalı meyitten elde edilmiş ve avanesinden Hacı Mustafa ile üç refiki mecruh oldukları halde firar eylediler ise de takip ve taharrileri için müfrezeler çıkarılmıştır. Çakırcalı'nın cesedi Hamidiye ve Arpac karyeleriyle Nazillide teşhir ve Ödemiş'ten celb olunan zevcesine de irae olunduktan Çakırcalı olduğu tahakkuk etmiştir. Efrad-ı muvakateden dört şehid beş mecruh vardır. Hamidiye karyesine bizzat giderek şühedanın cenaze ve namazında bulundum. Efrad-ı muvakatenin hidemat-ı cansiperanelerini tebrik ile hükümet-i meşrutamiz namına kendilerine takdirat beyan eylerim.” Bkz. İttihad, “Çakırcı Öldürüldü mü Öldürülmedi mi?”, 29 Zilkade 1329/ 20 Teşrinisani 1911.

⁹⁸⁰ Ahenk, “Çakırcalı Hakkında Resmi”, 29 Zilkade 1329 / 20 Teşrinisani 1911. Çakırcalı Mehmed Efe'nin, Midillili ressam Theophilos tarafından resmedilen son çatışması için bkz. Ekler: Görsel 15.

bilgisi valiliğe telgraf yoluyla ulaştırılmıştı.⁹⁸¹ 18 Kasım sabahı, saat beşte Vilayete gönderilen bir başka telgrafta da parçalanmış cesedin Çakırcalı Mehmed Efe'ye ait olduğu bildirilmişti. Sıra cesedin teşhisine gelmiş ve Çakırcalı Mehmed'i yakından tanıyan askeri görevliler ile köylüler, vücut ve kıyafetlerinden cesedin Çakırcalı olduğunu beyan etmişlerdi. Ancak bununla da yetinilmemiş ve Ödemiş-Kayaköy'den karısı Iraz getirtilmişti. Karısının, başsız durumda olan kocası Çakırcalı'yı, kasığındaki abraşlıktan teşhir etmesi neticesinde kesin olarak emin olunmuş ve Çakırcalı'nın ölümü resmi kanallardan kamuoyuna duyurulmuştu. Daha birkaç gün öncesine kadar vilayetin en çok korkulan ve adına daha yaşamındayken türküler yakılan, piyesler sergilenen Çakırcalı Mehmed'in, karısı Iraz tarafından kasığındaki izden tanınarak teşhis edilmesi üzerine, hicivleriyle tanınan Şair Eşref, şu alaycı dörtlüğü kaleme almıştı:

“Öldürülmüş Çakıcı, amenna

Kim inanmazsa buna aldanyor

Başı yok, kolları yok bir cesedi

Karısı gördü, s.kinden tanıyor.”⁹⁸²

17 Kasım 1911 tarihinde öldürülen Çakırcalı Mehmed'in kafası ve elleri kesilmiş ve göğüs derisi yüzülmüş cesedi, Divan-ı Harp tarafından verilen gıyaben idam ve teşhir cezası gereği Nazilli Hükümet Konağı'nın kapısında, ibret-i âlem için bacağından aşağı asılarak teşhir edilmişti.⁹⁸³ Böylelikle bu ünlü eşkiyanın devri de, böylesi çarpıcı bir surette sona ermişti. II. Abdülhamid Saltanatı'nın şekavet konusundaki bu en önemli mirasının tasfiyesinin ardından, Ahenk gazetesi başyazarı Şinasi, Çakırcalı'nın ölümü sonrası başlayan yeni dönem hakkında şunları söylemişti:

“Çakırcalı'nın girmesiyle vilayetimizde şekavetin kökü kâmilen kurumuş, mahv olmuş demektir; fakat bundan sonra başka Çakırcalıların zuhuruna meydan vermemek için şimdiye kadar böyle hunhar canavarlar yetiştirmek, beslemekle tanınmış olan muhitlerin terbiye-i

⁹⁸¹ Ahenk, “Çok Şükür Çakırcalı Belasından Kurtulduk”, 28 Zilkade 1329/ 19 Teşrinisani 1911. Olayın ayrıntılarına dair dönemin basınında yer alan haberler için bkz. İttihad, “Çakıcının Akıbeti”, 28 Zilkade 1329/ 19 Teşrinisani 1911; Ahenk, “Makam-ı Vilayetten”, 28 Zilkade 1329 / 19 Teşrinisani 1911; İttihad, “Çakırcalı Nasıl Öldürüldü”, 28 Zilkade 1329/ 19 Teşrinisani 1911; Ahenk, “Çakırcalı Hakkında, Resmi”, 29 Zilkade 1329/ 20 Teşrinisani 1911.

⁹⁸² Ömer Faruk Huyugüzel, Şerife Çağın (Haz.), *Eşref-Bütün Eserleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006, s. 391.

⁹⁸³ Ahenk, 21 Zilhicce 1329/ 13 Kanunuevvel 1911. Çakırcalı Mehmed Efe'nin teşhiri için bkz. Ekler: Görsel 16.

irfanlarına son derece çalışmak, ciddi himmet göstermek lazım değil, elzemdir. Hükümetimize bu hususta da büyük vazifeler terettiip ediyor."⁹⁸⁴

Her ne kadar başyazar, "Çakırcalı'nın girmesiyle vilayetimizde şekavetin kökü kâmilan kurumuş demektir." dese de durum pek öyle olmamış ve Batı Anadolu eşkıyaları, ilerleyen yıllarda da cinayet ve soygunlarına devam etmişlerdi.⁹⁸⁵

⁹⁸⁴ Ahenk, "Çakırcalı İlânihaye Cezasını Buldu!", 29 Zilkade 1329/ 20 Teşrinisani 1911.

⁹⁸⁵ İlerleyen yıllarda artan eşkıyalığın en büyük müsebbibi, birbiri ardına ortaya çıkan savaşlar ve cepheleer için duyulan nefer ihtiyacıydı. Zira ilan edilen her seferberlik asker kaçaklarının sayısında bir artış yaratmış, bu da eşkıyalık faaliyetlerini bir hayli arttırmıştı. Öyle ki seferberliğin başladığı 2 Ağustos 1914 tarihinden 1916 yılının Haziran ayına dek Aydın Vilayeti dâhilindeki toplam firari sayısı 50.000'e çıkmıştı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015; *Statistics of the Military Effort of the British Empire during the Great War, 1914-1920*, Published by His Majesty's. Stationary Office, London, 1922; Cengiz Mutlu, *Birinci Dünya Savaşı'nda Amele Taburları*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007.

3. BÖLÜM

3. OSMANLI İDARECİLERİNİN BATI ANADOLU EŞKİYALARIYLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda XVI. yüzyıldan itibaren baş gösteren kitlesel huzursuzluk ve eşkıyalık hareketleri, yüzyılların ruhuna göre biçim değiştirmiş olsa da yıkılışa dek her daim canlı kalmayı başarabilmişti. Bu süreçte küçük veya büyük pek çok eşkıya çetesi köy basmış, cinayet işlemiş, soygun yapmış ve fidye amacıyla insan kaldırmıştı. Sorunun çözümü adınaysa dönemin konjonktürel yapısına uygun olarak pek çok farklı yöntem denenmişti. Bu bağlamda, araştırma alanımızı merkeze alacak olursak, gerek Sultan Abdülhamid gerekse İttihatçılar zamanında hassasiyetle ele alınan şekavetle mücadele, idari-hukuki ve askeri olmak üzere iki temel yöntemle sürdürülmüştü.

3.1. EşkİYALARLA İdari ve Hukuki Yollardan Mücadele

3.1.1. Beyannameler, Yasaklamalar ve Sıkı Yönetim Kanunları

Osmanlı idarecileri, asayişsizliğin oluşumuna en baştan engel olabilmek için dağdaki eşkıyalara, eşkıya yataklarına, eşkıyalığa yeltenenlere ve ihmal ya da kasit neticesinde asayişsizliği harlayan idarecilere karşı sıklıkla tehditkâr uyarılarda bulunmuşlardı. Söz konusu uyarılar da idari veya askeri yetkililer tarafından hazırlanan beyannameler aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştu. Şekavetin ahvali ve mücadele yöntemleri ile ilgili bu beyannamelerin içeriğinde bir dizi yasaklamalar ve yasakların çiğnenmesi durumunda uygulanacak cezai yaptırımlar yer almaktaydı. Erken dönemlerde geniş kapsamlı kısımlarla sonuçlanabilen bu cezai yaptırımlar XIX. yüzyılın son çeyreğinde daha akl-ı selim bir hal almış ve sorunun özüne inilmeye çalışılmıştı.

EşkİYalara karşı ilan edilen beyannamelere birkaç örnek verecek olursak; 1885 yılında Aydın Valiliğine atanan Halil Rıfat Paşa, 15 aylık görev süresi boyunca pek çok çetenin tenkilini sağlamış, 12 Aralık 1886 tarihinde de eşkıyalıkla mücadele amacıyla bir beyanname yayınlamıştı. Halil Rıfat Paşa'nın ahaliye talimatları şöyleydi:

- Eşkİya ve serseri takımının köylere korkusuzca ve rahatlıkla girip çıkmalarının nedeni bunların gelişlerinin hükümete haber verilmemesidir. Her köyde jandarma bulundurulmasının mümkün olmaması hasebiyle köylerde “deştiban” adı verilen köy

bekçilerine zabıta vazifesi verilmelidir. Bu nedenle jandarmanın görev ve yetkilerine denk olacak şekilde küçük köylerde birer tane, büyük köylerde ise ikişer-üçer tane bekçi bulunacak, böylelikle köylerin güvenliği sağlanmış olacak ve eğer bekçisiz köy olduğu tespit edilirse köy halkından ücretleri toplanarak orada da bekçi görevlendirilecektir.

- Deştibanların seçilmesi ve tayinlerinden köy ahalisi ile kazanın jandarma zabıtları sorumludur. Deştibanların kayıtları deftere tutulacaktır. Ayrıca “*üzerlerinde bekçi oldukları bilinecek suretde alamet-i farikaları bulundurmak ve köylünün kefaletiyle silah taşımalarına ruhsat verilmek lazım geleceği gibi her bekçinin mensub olduğu köye gelecek meçhulü'l-ahval takımından tezkere sual etmesi*” gerekmektedir.
- Köylerde kefalet sistemi uygulanacaktır. Köylerde “*yabancı ve yerliden çoban ve bakkal ve meyhaneci ve hancı ve rençber gibi eşhas içinde ahvali uygunsuz yani eşkıya yatağı yahud hırsız olanlar*” muhtar ve ihtiyar meclisi azası tarafından kefalet tabi tutulacaktır. Kefil gösteremeyenler ise hükümete gönderilecektir.⁹⁸⁶
- Köy bekçileri herhangi bir vukuatı derhal hükümete bildireceklerdir. Bir köye eşkıya geldiğinde, bekçi ve köylü bunlara güç yetiremeyeceğini anlarsa civar köylerdeki bekçilere ve hükümete haber verecektir. Eğer civar köylerden bekçi ve jandarmalar gelene dek eşkıyayı yine de elinden kaçırırsa, köylüler çeteyi uzaktan uzağa takibe alacak ve izleriyle gittikleri yeri kaybetmeden jandarmalara ve destek için gelen bekçilere bu yeri göstereceklerdir.
- “*Eşküyaya ekmek vesair şey ve para götürenler ve kılavuzluk edenler ve eşkıyayı görüb hükümete haber vermeyenler eşkıya yatağı ve ortağı demek olacaklarından*”⁹⁸⁷ bu şahıslar hakkında kanuni işlem uygulanacaktır. Ancak eşkıyaya yataklık yapan şahıslar, bundan vazgeçip yardımcı oldukları çetenin yerini gizlice hükümete bildirirlerse ve bu sayede eşkıyalar ölü ya da diri ele geçirilirse cezadan

⁹⁸⁶ Kefalet uygulaması, eşkıyalık potansiyeli olan genç erkeklerin bir kefile bağlanarak, halkın birbirinden sorumlu olmasını sağlama usulüdür. Erken dönemlerden itibaren örnekleri görülen bu uygulamada, köylerdeki bütün erkekler gruplar halinde mahkemeye getirilir, her erkek eşkıyalara yataklık yapmayacağı üzerine yemin ettikten sonra, bir başka erkeğe kefil olurdu. Köyün kethüdası da kefillere kefil olur, cemaatin Müslüman ya da Gayr-i Müslim çoğunluğuna göre, imam ya da papaz da hepsinin kefilliğini kabul ederdi. Özellikle Celali İsyancı döneminde başıboş levend ve çiftbozan sorununa karşı alınmış olan bu önlemlerle bağ-bahçe ve bostan gibi yerlerin sahipleri de yanlarında çalışan ırgatlara kefil olmak zorunda bırakılırlardı. Erken dönemlerdeki kefalet uygulaması hakkındaki örnekler için bkz: Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyancıları*, Cem Yay., İstanbul, 1995, s. 212; Betül Başaran, “III. Selim ve İstanbul’da Şehir Siyaseti, (1789-1792)”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, (Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007, s. 121.

⁹⁸⁷ *Hizmet*, 15 Rebiülevvel 1304/ 15 Kânunuevvel 1886.

kurtulacaklardır. Bunun yanı sıra kendilerine mükâfat da verilecektir.⁹⁸⁸

Söz konusu beynamede, köylülere büyük sorumluluk yükleyen maddeler sıralanmış ve bu bağlamda eşkıyalığa karşı jandarma ile köylü arasında bir dayanışma sağlanmak istenmişti. Ardından da yine Vali Halil Rıfat Paşa'nın emriyle bu tembihname cami ve kilise gibi cemaatin toplandığı mabetlerin iç duvarlarına yapıştırılmıştı. Verilen talimata göre kaymakamlar, müdürler ve jandarma zabıtları bu beyannamenin birer örneğini yanlarında taşıyacak ve köylülerin yasaklara uyup uymadığını teftiş edeceklerdi. Ayrıca Ceza Kanunu'nun sekizinci ve dokuzuncu maddeleri gereğince köy muhtarları, ihtiyar meclisleri azası ve köy ile orman bekçileri adli güvenlikten sorumlu oldukları için, ilgili görevliler, beyannameyi "*ders okuturcasına bunlara okuyub anlayacak mealini anlamadılar mı anlamadılar mı sorub anlamadık derler ise tekrar okuyub itham eylererek 'filanca tembihnameyi aldık mucibince hareket edeceğiz etmediğimiz halde her cezaya razıyız' mealinde*"⁹⁸⁹ kendilerinden bir sened alacaklardı. Bu senetler de jandarma dairelerinde muhafaza edilecekti. Halil Rıfat Paşa'nın beyannamesi son olarak "*işbu emr ve tenbihi icra etmeyen ve icrada terahi ve tekâsül eden memurin haklarında kanun-ı cezanın yüz ikinci maddesi ahkâmının icrasından asla geri durulmayacağı ihtar ve ilave edilir.*"⁹⁹⁰ cümlesiyle bitirilmiş ve eşkıyayla mücadele konusunun ne kadar ciddiye alındığı da böylelikle bir kez daha hatırlatılmıştı.

XIX. yüzyılın son yıllarında dikte edilen bu yasaklar XX. yüzyıla da taşınmış, üstelik bu defa artan eşkıyalığa paralel olarak uyarıların mahiyeti çok daha genişlemişti. Ancak ilginçtir, 1900'lerin başlarından itibaren jandarmalar ya da kolcular eliyle ahaliye uygulanan baskının devlete tepkiyi arttırdığı ve eşkıyaya yataklığı körüklediği anlaşılmış, bu nedenle de oklar daha çok kolluk kuvvetlerine çevrilmişti. Örneğin, 19 Eylül 1906 tarihinde Aydın Vilayeti Takip Müfrezeleri Kumandalığı'na atanan Kara Said Paşa, 27 Eylül 1906 tarihinde yedi maddelik bir beyanname ilan etmişti. İki bölümden oluşan beyannamenin birinci bölümü disiplinsizlik yapmamaları ve köylülere gayr-i ahlaki davranmamaları konusunda oldukça sert bir üslupla uyarılan kolluk kuvvetlerine, ikinci bölümü ise aralarından eşkıyaya yataklık yapmaya kalkanların pişman edileceğine dair ifadelerin yer aldığı köylülere ayrılmıştı.⁹⁹¹ Bu minvalde verebileceğimiz pek çok örnek bulunsa da, konunun genel hatlarının anlaşılması adına sadece en dikkat çekici olanları paylaşacak olursak; Takip

⁹⁸⁸ *Hizmet*, 15 Rebiülevvel 1304/ 15 Kânunuevvel 1886.

⁹⁸⁹ *Hizmet*, 15 Rebiülevvel 1304/ 15 Kânunuevvel 1886.

⁹⁹⁰ *Hizmet*, 15 Rebiülevvel 1304/ 15 Kânunuevvel 1886.

⁹⁹¹ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-31/3003. (8 Şaban 1324/ 27 Eylül 1906).

Müfrezesi Kumandalığına atanan Kaymakam Mehmed Sadık Bey'in göreve başlar başlamaz, yaptığı ilk iş; eşkıya takibinden sorumlu kolluk kuvvetlerine ve eşkıya ile doğrudan muhattap olan köylülere yönelik talimatların olduğu bir metin hazırlamak olmuştur. 28 Ocak 1909 tarihli beyanname, şu cümlelerle başlamaktaydı:

*“Aydın Vilayeti dâhilinde haleldar olan asayişin iade ve istikrarını temin etmek ve bu babda istihdam olunacak kuvve-i nizamiyeye kumanda eylemek üzere Harbiye Nezaret-i celilesinin ol-babdaki işarına tevfikân ordu kumandanlığından aldığım emr üzerine İzmir'e geldim. Vazifem: Erbab-ı namusdan olan ahalinin muhafaza-yı ırz ve can ve malından ve bunlara dest-i taarruz uzatan ve silah be-dest-i şekavet olan eskiyenin her nerede olur ise olsun kahr ve tenkilinden ibarettir.”*⁹⁹²

Görevlendirme nedenini açıklayan Kaymakam Bey, *“Hükümet-i hazıra-yı meşrutamız hükümet-i sabika-yı makhureye kıyas kabul etmeyecek derecede icraatı şedid ve kati olduğundan ve şekavet ise Meşrutiyet'e karşı bir hareket-i bagiyane olup bu gibi deniler için kaçacak ve sığınacak mahall ancak bab-ı adalet-i hükümet olacağından..”*⁹⁹³ cümleleriyle de önceki dönemlere nazaran çok daha ciddi ve şedit bir politika izleneceği açıkça ortaya konmuştu. Sonrasında da belirlenen kurallar ve cezaları şöyle sıralamıştı:

- Eşkıyaların büyük bir bölümü takip müfrezelerinin hareketlerinden önceden haberdar olabilmekte, bu sayede de *“erae-i habasetkaranelerini”* serbestçe icra edebilmektedir. Bunun nedeni ise ahalinin; *“canına, malına ve ırzına zarar vermekten lezzet alan güruh-ı mekruh-ı eşkıyaya kılavuzluk etmeleridir.”* Bu yardım sayesinde eşkıyalar, kaza ve nahiye merkezlerine, hatta takip kuvvetlerinin buldukları mahallere kadar sokulabilmektedirler. Buna engel olunabilmesi için ahali, kasabalarla Osmanlı askerlerinin bulunduğu mevkilerde ve büyük yerleşimlerde, gece saat üçten sonra fenersiz gezmeyecektir. Gezdikleri takdirde de, fenersiz kimseler, devriye kolları tarafından verilecek *“dur!”* emrine itaat ederek durmak zorundadırlar. Bu emre itaat etmeyerek firar edenlere ateş açılacaktır.⁹⁹⁴
- Müfrezelere pusu kurulma ihtimalinin fazla olması ve çatışmaların yoğun yaşanması nedeniyle ahali, bir tehlikeye maruz kalmamak için geceleri saat birden sonra kasaba ve köylerinden diğer köylere ve mahallere gidip gelmeyecektir.

⁹⁹² *İttihad*, 13 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

⁹⁹³ *İttihad*, 13 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

⁹⁹⁴ *İttihad*, 13 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

- Silah taşımak kanunen yasaktır. Gerek mahalle ve köylerde gerekse kırlarda silahlı kimselere rastlayan devriye ve müfrezeler tarafından “dur!” emri verildiği anda, silahlı kişilerin durup silahlarını yere bırakmaları lazımdır. Silahını yere bırakmayan veya firara kalkışan olursa hemen üzerine ateş açılacaktır.
- “*Bil-cümle ahali; bila-tefrik-i cins ve mezheb bir vatan evladıdır. Vatandaşlar ise yekdiğeriyle karındaş gibi geçinmelidirler. Özellikle kuvve-i inbatiye ve bedayi-i tabiiyesiyle emsali bulunmayan Aydın Vilayetinde*”⁹⁹⁵ yıllardır devam edegelen şekavet, bu vilayetin başına büyük bir bela olmuştur. Bu musibetin defedilmesi için de ahali el birliğiyle ve halis bir vicdan ile çaba göstermek zorundadır. “*Vatanımızın ehl-i ırz ve namuslu ahaliden*”⁹⁹⁶ beklediği en ciddi vazife eşkıyalar köylerine uğradığı ve görüldüğü zaman gizlice ihbar etmeleridir. Bunu yapanlar “*taraf-ı ilahiden ecr ü mensubat olacakları gibi*”⁹⁹⁷ bu dünyada da maddi anlamda mükâfatlandırılacaklardır. Ancak buna uymayıp, sessiz kalıp, bir köy dâhilinde veya civarında eşkıyaya o köylüler ihbar etmeden rastlanılırsa, bu durum, köylülerin eşkıyalarla iş birliği yaptığı anlamına gelecek ve köyün imamı, muhtarı, azası ve ileri gelenleri hakkında kanuni işlem yapılacaktır. Bir bölgede eşkıya görüldüğü veya hissedildiği zaman en yakın askeri müfreze kumandanına haber verilmesi “*ahalinin hamiyet-i vatanperveranesinden muntazırdır.*”⁹⁹⁸
- Muhabirlerin kimlikleri kesin surette gizli tutulacak ve muhabirleri ifşa edenlere de seri ve şedit cezalar verilecektir.⁹⁹⁹

Görüldüğü üzere beyannamelerle, eşkıya yataklığına engel olabilmek adına köylülerin gözü korkutulmak isteniyordu. Devlet haksız da değildi zira köylüler tarafından beslenmeyen çetelerin büyümesi ve uzun zaman hayatta kalabilmesi çok zordu. Bu konuyla ilgili beyannamelerin ve tehditlerin yetersiz kaldığı durumlarda ise çok daha ciddi önlemlere gerek duyulmuş ve sıkıyönetim kanunları hayata geçirilmişti. Örneğin, bir önceki bölümde detaylarına değindiğimiz üzere 3 Ekim 1909 tarihli iradeyle “*Şekavetin Men’i ve Mütecasirlerin Takib ve Tedibi Hakkında Kanun Layihası*” hazırlanmış ve “Men-i Şekavet

⁹⁹⁵ *İttihad*, 13 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

⁹⁹⁶ *İttihad*, 13 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

⁹⁹⁷ *İttihad*, 13 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

⁹⁹⁸ *İttihad*, 13 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

⁹⁹⁹ *İttihad*, 13 Muharrem 1327/ 4 Şubat 1909.

Kanunu” olarak bilinen bu nizamnamenin ardından Divan-ı Harpler kurulmaya başlanmıştı.¹⁰⁰⁰

Men-i Şekavet Kanununun resmi gazetede duyurulmasının akabinde, Aydın Divan-ı Harbi, 27 Ekim 1909 tarihli umumi bir beyanname yayınlamıştı. Beyanname, eşkıyalığın verdiği zararlar konusunda, çarpıcı bir açıklamayla başlamaktaydı:

*“Umum Köylülere: Cümleniz pek ala bilirsiniz ki Aydın Vilayetinde pek çok zamandan beri hüküm süren bir fenalık, hem pek büyük bir fenalık vardır. O da eşkıyalıktır. Vilayet halkı eşkıyalık yüzünden dehşetli zararlar görmüş, çekmediği eziyetler kalmamıştır. Nice kıymetli canlar telef olmuş, halkın malı mülkü elinden gitmiş, nice analar babalar evlatsız, masum çocuklar yetim kalmıştır.”*¹⁰⁰¹

Bu girizgâhın ardından “son zamanlarda eşkıyalığın yine evvelki şiddetiyle baş gösterdiğini gören hükümet-i meşruta-yı Osmaniye buna karşı bir tedbir düşünmüş”¹⁰⁰² ifadesinde de belirtildiği üzere Divan-ı Harbin kurulmasına bu olumsuz durum gerekçe gösterilmişti. Hazırlanan beyannamenin amacı ve ehemmiyeti ise “Divan-ı Harbin tatbik ve icra edeceği kanun köylülere bir takım vezaif tayin ediyor. Vazifelerini yapmayanları eşkıyaya yataklık ve yardım ve kılavuzluk ve hükümete hiyanet edenleri şiddetli cezalarla cezalandırıyor. Şimdi köylülerin vazifelerini anlatalım”¹⁰⁰³ cümlesiyle ortaya konmuştu.

Beyanname maddeleri şöyle sıralanmıştı:

- Birinci Madde: Köylüler, köyün içinde ve dışarısında rast gelecekleri veya her nasıl olursa olsun varlığından haber alacakları eşkıyayı yakalamak veya yakalatmak, buna güçleri yetmezse de en yakın karakola yahut askeri müfreze kumandanına haber vermek zorundadırlar.
- İkinci Madde: Yerli veya yabancı şahıslardan birisi, köy ahalisini; eşkıya ile birleşmeye, para vermeye, bedenen yardım etmeye, saklamaya ve eşkıyayı zaptiyyeye haber vermemeye teşvik ya da tehdit yoluyla ikna etmeye kalkarsa bu kişilerin köylüler tarafından yakalanıp en yakın jandarma karakoluna teslim edilmesi

¹⁰⁰⁰ Divan-ı Harplerin kurulmasıyla ilgi bkz. BOA, DH. MUİ. 2/10 (12 Muharrem 1327/ 3 Şubat 1909); BOA., DH.MUİ. 2/43 (29 Ramazan 1327/ 14 Ekim 1909); *Ahenk*, 29 Ramazan 1327/ 14 Ekim 1909.

¹⁰⁰¹ *Ahenk*, “Aydın Divan-ı Harbi’nin Beyanname-i Umumisidir”, 13 Şevval 1327/ 27 Teşrinievvel 1909.

¹⁰⁰² *Ahenk*, “Aydın Divan-ı Harbi’nin Beyanname-i Umumisidir”, 13 Şevval 1327/ 27 Teşrinievvel 1909.

¹⁰⁰³ *Ahenk*, “Aydın Divan-ı Harbi’nin Beyanname-i Umumisidir”, 13 Şevval 1327/ 27 Teşrinievvel 1909.

gerekmektedir. Köylüler eğer buna güç yetiremezlerse hemen ilgili mercilere haber vermek zorundadırlar.

- Üçüncü Madde: Köylüler, firari durumda olan ve eşkıyalarla birleşen şahıslar hakkında bildiklerini, işittiklerini jandarma karakolu zabıtine veya hükümet memurlarına bildirmek zorundadırlar.
- Dördüncü Madde: Köylüler, eşkıya tarafından çeteye katılması için adam teşvik etmek ya da şahısları korkutmak için köylere gönderilecek kâğıtları ve bunları götürüp getirenleri yakalayıp, hükümet kuvvetlerine teslim etmek veya haber vermek zorundadırlar.
- Beşinci Madde: Köylüler, eşkıya ile birleşen veya eşkıyalık yolunda bir cürüm yapıp kaçırlar ile köylerine gelip saklananları haber vermek zorundadırlar. Ayrıca köye gizli veya aşikâr silah soğanlar ile eşkıya ve silah saklanan yerleri, ruhsatsız silah taşıyanları ve eşkıyalık için çete oluşturanları hükümet memurlarına bildirmekle mükelleflerdir.

Uymak zorunda olunan maddelerin ardından sıra, bunlara uyulmaması durumunda verilecek olan cezalara gelmişti:

- Köy bekçileri ve muhtarlarıyla ihtiyar meclisi azasından ve ahalisinden her kim olursa olsun, söz konusu maddelerde yer alan yükümlülükleri kasıtlı olarak, herhangi bir makul mazereti olmaksızın yerine getirmese eşkıyaya yardım ve yataklık yaptıkları sabit kabul edilecek ve fillerin derecesine göre Ceza Kanununun ilgili maddesine binaen tutuklanıp, 3 yıldan 15 yıla kadar küreğe konulacaklardır. Köylerdeki bekçi, muhtar, ihtiyar meclisi azasının ya da ahalinin yukarıdaki maddede gösterilen vazifelerini yapmamak için ittifak ettiklerinin anlaşılması durumunda köyün bekçisi, muhtarı ve ihtiyar meclisi azaları kürek cezasına çarptırılacaklardır. Köy ahalisinin aynı suçu işlemesi durumunda ise ilk defa için 10 Osmanlı altınından 100 Osmanlı altınına kadar para cezası kesilecektir. Köylülerin aynı suçu tekrar işlemeleri durumundaysa hükümetin söz konusu şahısları beş yılı geçmemek üzere başka bir vilayete sürme hakkı olacaktır.
- Kim, yasaklanmış olan silah ve cephaneleri bulundurursa söz konusu memnu metalar müsadere edilecek, bu suçu işleyen şahıslar da bir aydan altı aya kadar hapis ile cezalandırılacaklardır. Müfrezeler eşkıya takibindeyken, eşkıyalar ile birleşerek

silah kullanan şahıslar, eğer bir kişiyi yaralar veya öldürürlerse idam edilecek, yaralama veya cinayet olmazsa 10 yıldan aşağı olmamak üzere küreğe konulacaklardır.

- Çete üyeliği dışında eşkıyalık yapmak için tertibatta bulunanlar, yani çete teşekkül edenler ve çeteyi idare edip reislik yapanlar kesin surette idam edileceklerdir. Köy, kasaba ve şehirlerde silahsız dolaştıkları sırada tutulan eşkıyalar da, tıpkı eşkıyalık yapanlar gibi cezalandırılacaktır.
- Eşkıyanın saklanmasına veya gezmesine kolaylık ve uygunluk gösterenler ile yiyeceklerini, cephanelerini, yük ve ağırlıklarını taşıyan, götürülen, saklayan, besleyen, yatacak yer veren ve gizli ve aşikâr gerek yazı ve gerek ağızdan muhaberelerine vasıtalık ve kılavuzluk eden, eşkıya çetelerine ve bunların ortak, yatak ve yardımcılara parasıyla ve vücuduyla şeriklik veyahut yardımcılık eden kimseler eşkıya yatakları hakkındaki cezayı görecek, yani 3 yıldan 15 yıla kadar küreğe konulacaklardır.
- Eşkıyayı arayan ve kovalayan takip kollarının faaliyetlerini, eşkıyaya yardımcı olmak amacıyla bozmaya çalışan, gerçekleri gizleyen ve değiştiren, bu surette de takip kollarını aldatıp, askeri kolların hareketlerini haber vermek için dağdan dağa bağırarak ve işaret vermek gibi şeylere cüret eden kimseler yatak cezası göreceklerdir. Yalan haberlerle ve yanlış yönlendirmeye askeri kolları tehlikeye sokarlarsa idam edilecektir.
- Bir köyde eşkıya saklanmış olduğu haber alınıp da askeri kolları tarafından üzerlerine varıldığı sırada eşkıyayı kurtarmak veya kaçmalarını kolaylaştırmak için silah atan köylüler, eşkıya kılavuzlarının ve yataklarının aldığı cezadan alacaklardır. Pusu kurarak askeri kollara ve ahali üzerine silah atan şahısların bir köye girdikleri anlaşılırsa ve o köyün ahali de söz konusu kaçağı gizlemek ya da müfrezelere yanlış bilgi vermek hususunda ittifak ederlerse, köylülere 10 Osmanlı altınından 100 Osmanlı altınına kadar para cezası ve sürgün cezası verilecektir. Ayrıca eşkıya çeteleriyle birleşen şahısların ailelerinin zorunlu iskânı, yani sürülmesi de hükümetin hakkı olacaktır.
- Eşkıya aleyhinde muhbirlik yapan şahısların kim oldukları, vazife sahibi hükümet memurlarından başkasına duyurulmayacaktır. Muhbiri ifşa eden devlet görevlileri bir daha devlet hizmetinde kullanılmamak üzere memuriyetten azledilecektir. Şayet ifşa

edilen muhbirin başına bir iş gelir ise, yani vurulup öldürülürse, ifşayı yapan memur hakkında yaralama veya ölüme sebebiyet suçundan ceza verilecektir. Eşküyayı ihbar etmek veya yakalanmasını sağlamak suretiyle hükümete hizmet eden ve faydaları görülen şahısların ifşa olmalarından dolayı can ve malları tehlikeye girerse, hükümet söz konusu muhbirleri güvenli bir yere taşıyıp, güvenliğini ve geçimini sağlayıp, memleketlerinde kalan emlak ve arazilerini de muhafaza ve idare edecektir. Ahaliden hükümete kılavuzluk ve muhbirlik edenler hükümetin himaye ve muhafazasına rağmen yine de eşkıya tarafından öldürülecek olursa bunların ailelerini geçindirecek maaş da yine hükümet tarafından verilecektir.¹⁰⁰⁴

Divan-ı Harp tarafından oldukça kesin hükümlerle sınırları çizilen bu beyanname “Köylüler! İşte Aydın Divan-ı Harbi’nin icrasına başladığı kanunun size göre olan maddeleri anlatıldı. Şurası iyi bilinmelidir ki divan-ı harbin vereceği hükümler kati olacaktır, yani istinafi ve temyizi yoktur. İdam kararları padişahın iradesiyle ve ondan başka cezalar vilayet valisinin emriyle icra olunacaktır.”¹⁰⁰⁵ cümleleriyle tamamlanmış ve ahaliye duyurulmuştu.

Örneklerde görüldüğü üzere eşkıyasından yatağına, muhbirinden idari memuruna, jandarmasından köy muhtarına dek oldukça geniş bir kitleyi ilgilendiren beyannameler, esasında o dönemin köylüleri ve kolluk kuvvetleri açısından, eşkıyalıkla mücadele konusunda bir el kitabı hükmündeydi. Ancak tehditlerin yeterli olmadığı durumlarda devreye, yargılamalar sonrası uygulanan cezai yaptırımlar girmektedir.

3.1.2. Cezai Yaptırımlar

Klasik Çağ’ın ceza rejiminde, yöntem olarak birbirini etkileyen, kökenleri farklı ve her biri toplumlara ve dönemlere bağlı olarak ayrıcalıklı bir rol yüklenmiş dört büyük cezalandırma formu saptanmıştır:

1. Sürgün etmek, kovmak, dışlamak, sınır dışı etmek, bazı yerleri yasaklamak, ev bark yıkmak, doğum yerini yok etmek, mala ve mülke el koymak.
2. Bir telafi düzenleyerek diyet ödemeye zorlamak, verilen zarar ziyanı ödenecek bir borca çevirmek, suçu mali yükümlülüğe dönüştürmek.

¹⁰⁰⁴ Ahenk, “Aydın Divan-ı Harbi’nin Beyanname-i Umumisidir”, 13 Şevval 1327/ 27 Teşrinievvel 1909.

¹⁰⁰⁵ Ahenk, “Aydın Divan-ı Harbi’nin Beyanname-i Umumisidir”, 13 Şevval 1327/ 27 Teşrinievvel 1909.

3. Sergilemek, damgalamak, yaralamak, sakat bırakmak, bir yara izi yapmak, yüze ya da omuza bir işaret koymak, yapay ve görünür bir eksikliğe uğratmak, işkence etmek ve bu surette vücudu ele geçirip iktidarın damgalarını vurmak.

4. Bir yere kapatarak hürriyetten yoksun bırakmak.¹⁰⁰⁶

Ayrıcalık verdikleri cezalandırma tiplerine göre toplumlar, sürgün toplumları (Grek toplumu), diyet toplumları (Cermen toplumları), damgalama toplumları (Ortaçağ sonu batı toplumları) ve hapseden toplumlar (günümüz toplumları) şeklinde gruplara ayrılmıştı.¹⁰⁰⁷ Siyasal, coğrafi, kültürel, beşeri ve dini farklılıklara göre değişen cezalandırma sisteminde Ortadoğu'daki kadim devlet geleneklerini bünyesinde taşıyan Osmanlı İmparatorluğu'nun ise özel bir yeri bulunmaktaydı.

Osmanlı Ceza Hukukunda, kurumsal olarak en ağır cezalandırılması gereken suç; cinayet, yaralama, adam kaçırmak, hırsızlık, gasp, firarilik ve toplumsal düzeni bozmak gibi oldukça geniş bir suç yelpazesini barındıran eşkıyalık eylemini gerçekleştirmektir.¹⁰⁰⁸ Dolayısıyla söz konusu eylemin gerçekleştiği durumlarda oldukça kanlı cezai usuller tatbik edilebilirdi. Bu konuda eşkıyalara verilen en yaygın ceza şüphesiz idamdı. Nitekim otorite makamının, toplumların düşmanlarına karşı beslediği intikam hırsını tatmin için uyguladığı kanlı cezalandırma usulleri, kendi gücünü arttıran basamaklardan birisiydi. Klasik Dönem'de eşkıyalara verilen idam cezaları çeşitlilik arz etmişti. En yaygın olanı kafa kesmek olsa da, eşkıya ve korsanlara, işledikleri suçun ciddiyetine göre istisnaide olsa çengele geçirmek, çarımha germek, başını havanda ezmek, derilerini yüzmek, ikiye biçmek ve kazığa oturtmak gibi doğu kökenli işkence yöntemlerinin uygulandığı da görülmüştü.¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁶ Michel Foucault, *Ders Özetleri (1970-1983)*, (Çev: Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 57.

¹⁰⁰⁷ Foucault, *a.g.e.*, s. 57.

¹⁰⁰⁸ Kur'an hükmü doğrultusunda belirlenen şeri ceza hukukuna göre; yol kesip, mal gasp edenlerin sağ elleriyle sol ayakları çaprazlama kesilirdi. Soygun sırasında adam öldürenlerin ise had cezası olarak önce el ve ayakları çaprazlama kesilir, ardından da kafası kesilerek idam edilirdi. Sadece yol kesenler ise tövbe edinceye kadar hapsedilirdi. Eşkıyalara verilecek şeri ceza Kanuni Sultan Süleyman'ın ünlü şeyhülislam'ı Ebu Suud Efendi'nin fetvalarına şöyle yansımıştı: "740. MESELE: Bir mağarada bir nice zimmî kat'-i tarîka mübaşeret edip, gece ile bir nice müslümanlar basıp cümlesin mecrûh edip nisabdan ziyâde malların alıp, mezbûrlara şer'an ne lâzım olur? ELCEVAP: Elleri ayakları kesmek lâzımdır. BU SÜRETTE: Mezbûrların elleri ve ayakları ma'an mı kesilir, yoksa elleri onulduktan sonra ayakları mı kesilir? ELCEVAP: Sağ elleri ile sol ayakları ma'an kesilir." Bkz. Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları*, Enderun Kitabevi, 2. bs., İstanbul, 1983, s. 152.

¹⁰⁰⁹ Kafa kesme cezası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Cüneyt Kanat, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, Küre Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2013, s. 44. Çengel cezası hakkında bkz: Taner Akçam, *Siyasi Kültürümüzde Zulüm ve İşkence*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 72. Çarımha cezası hakkında bkz: George Ryley Scott, *İşkencenin Tarihi*, (Çev: Hamide Koyukan), Dost Kitabevi, 2. bs, Ankara, 2003, s. 165. Deri yüzmeye cezası hakkında bkz. Kanat, *a.g.e.*, s. 50. Kazığa oturtma cezası hakkında bkz: Kanat, *a.g.e.*, ss. 51-52.

Ancak söz konusu kanlı cezalandırma yöntemleri, değişen dünya şartları ile birlikte biçim değiştirmişti. Özellikle Tanzimat'tan sonra Osmanlı adliyesinde başlayan değişim süreci ve kurulan Adliye Nezareti adliye teşkilatına batılı anlamda kurumsal bir kimlik kazandırmıştı.¹⁰¹⁰ Ferman'da ilan edilen kaideler doğrultusunda da; kanun önünde eşitlik, mahkemelerin halka açık yapılması, dava sürecinin hızlandırılması ve ceza infazına standart bir usulün getirilmesi gibi hukuki gelişmeler ortaya çıkmıştı. Bu da doğal olarak eşkıyaya verilen cezanın tatbik edilme şeklini yapısal bağlamda değiştirmişti.¹⁰¹¹ Şöyle ki; suçların cezalarında devrin Avrupa'sında görülen eğilimlere uygun bir şekilde bedene yönelik şiddet içeren eziyet verici uygulamalar kısmen de olsa terk edilmiş ve hapis ya da sürgün gibi kansız ıslah yöntemlerine yönelme olmuştu. Bu bağlamda, eşkıyalarla mücadele sırasında tatbik edilen kanlı ve kansız ceza yöntemlerini ayrı başlıklar halinde ve genel hatlarıyla ele almamız faydalı olacaktır.

3.1.2.1. İdam

EşkİYaların idama mahkûm edilebilmesi için muhakkak surette “katl” fiili aranırdı. Cinayet işleyen veya dahli olan eşkıyalar 1862 tarihli Ceza Kanununun 62. maddesinin zeyline dayanarak “salben” infaz edilirler; yani “asılmak” suretiyle öldürülürlerdi.

Mahkûmu asarak idam etmek, çok yaygın olan ve çok eski dönemlerden yakın zamana dek uygulanagelmiş bir infaz yöntemidir. Bu ölüm cezasında suçlu, yüksek bir yere bağlanan organ ile boynundan asılıp boşluğa bırakılarak nefes alması engellenmek suretiyle; yani boğularak öldürülürdü. Darağaçları kurularak gerçekleştirilen infazlar olduğu gibi şehrin giriş kapılarına ya da meydanlardaki ağaçların dallarına da suçluların asıldığı olurdu. Yağlı organla asılarak boğulma on saniye içerisinde bilinç kaybına yol açarken, fırlatma tarzı asılma yönteminde ise suçlunun boyun kırılırdı.

Eşkİya idamlarının tatbikiyle ilgili somut bir örnek verecek olursak; bir önceki bölümün son satırlarında ayrıntılarına değindiğimiz üzere, Tekelioğlu Mehmed Çetesi üyelerinden Ödemiş-Kaymakçılı Mehmedoğlu Kuyucu Ali, 1910 yılında, Kula civarında,

¹⁰¹⁰ Fatmagül Demirel, “Osmanlı Adliye Teşkilatında Yaşanan Sorunların Hapishanelere Yansıması (1876-1909)”, *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, (Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007, s. 190.

¹⁰¹¹ 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı, adil yargılama kaidesi neticesinde şekavet suçu işleyen şakiye karşı devletin tutumunu bir nebze yumuşatmıştı. Elbette, devletin, kendi tebaasından olan eşkıyayı ancak adil bir mahkemede yargıladıktan sonra cezalandırmasını, yalnızca batı konseptli modernleşme ve yeni hukuk anlayışıyla açıklamak fazla iyimserlik olur. Bu tavrın arkasında şüphesiz çözümlenme döneminde, aynı anda birden çok coğrafyada açılan cephelerin demografik ihtiyaçları ve uluslararası baskılar ile ülke içi odakları dengeleme kaygısı vardı.

takip müfrezeleriyle girdiği çatışmada bacağınan yaralanmış, bir gün sonra da jandarmaların eline geçmişti. Ardından da Ödemiş'teki Divan-ı Harp tarafından yargılanmış ve cinayet, yaralama, adam kaçıırma, ev basma ve soygun suçlarından dolayı idam cezasına çarptırılmıştı. Henüz 19 yaşında olan bu genç eşkıya, 1 Mayıs 1910 tarihinde, sabah vakti, İzmir-Kemeraltı'ndaki Ali Paşa Meydanı'nda asılmıştı.¹⁰¹² Köylü gazetesindeki “*Kuyucu Ali'nin idamı*” başlıklı haberde “*Geçenlerde askerlerimiz tarafından kurşun ile gebertilen Tekelioğlu'nun kızanlarından Kuyucu Ali, ilan edildiği vecihle, dün sabahleyin erkenden Ali Paşa Meydanı'nda asıldı.*”¹⁰¹³ cümlesiyle idamı duyurulan Kuyucu Ali'nin son anları ve iptesallandırılması, okuyucuya şu cümlelerle aktarılmıştı:

“(Kuyucu) Ali'nin Tekelioğlu Çetesi ile birlikte yaptığı hırsızlıklar ve cinayetlerin muhakemesi Ödemiş Divan-ı Harbinde görülerek, gerek birçok şahitlerin ispat etmesi ve gerek kendi ağzından ikrarı ile o büyük cürümleri işlediği meydan çıktığından orada idamına hükmedildi.

Ali'nin evrakı İstanbul'a gitti, orada da görülüp araştırıldıktan sonra Padişahımıza verildi. Padişahımız dahi Ali'nin nasıl bir canavar olduğunu anlayıp tasdik ettiğinden öldürülmesi için o da razı oldu ve imzasını bastı. Binaenaleyh Ali'nin, çünkü Cumartesi günü ipi çekildi. Biz, köylülerimiz adına yazıcımızı siyaset meydanına gönderdik. Yazıcımız, Ali'nin hapisanedeki koğuşundan çıkarılarak ta asıldığı ipten indirilinceye kadar yanında bulundu. Her halini her tavrını, her sözünü birer birer kâğıda aldı. İşte şimdi de köylülerimizin adaletin icra edildiğini görerek sevinmeleri ve bunun diğer haydutlara da ibret olması için vuku-u hali aynıyle yazıyoruz:

Mahumdur ki Ali'nin pencşenbe günü asılacağı ilan edilmişti. Fakat idam günü padişahımız cülus gecesinin sabahına rast geldiğinden ve ertesi günü de Cuma olduğundan düne bırakılmıştı. Hapishane müdürü Nabi Efendi dahi ilan gününden beri hapishaneye gazete girmesini yasak etmiş ve mahkûmun işi asılincaya kadar ağızdan kulağa öğrenememesi için lazım gelen tedbirleri kurmuştu. Mahpuslar ise, içlerinden birinin idamı icra edileceğini o mahkûma bildirmezler. Bu, habisler arasındaki son insaniyet, daha doğrusu ‘benim de başıma gelirse!’ korkusunun verdiği bir çekinme eseridir. Hatta idama mahkûm olanlar koğuştan çıkarken öteki mahpuslar yattıkları yerden başlarını bile

¹⁰¹² Ahenk, “Hüküm-ü İdam İnfazı”, 21 Rebülâhîr 1328/ 1 Mayıs 1910; Ahenk, “Salben İdam”, 22 Rebülâhîr 1328/ 2 Mayıs 1910.

¹⁰¹³ Köylü, “Kuyucu Ali'nin İdamı”, 21 Rebülâhîr 1328/ 2 Mayıs 1910.

kaldırmazlar; gözlerini kapayıp kulaklarını tıkayarak seslerini çıkarmazlar. Binaenaleyh Ali'nin hiçbir şeyden haberi yok idi.

Gece saat yediden itibaren başta polis müdürü bey, Serkomiser İsmail Efendi, Mülazım Eşref Bey, müdde-i umumi adına vekâlet eden aza Mülazımı efendi, fermanı okuyacak olan zabıt kâtibi Salih Efendi ve mahpushane doktoru efendi olduğu halde daha bazı zabıt efendilerle polisler hapishanede toplanmaya başladılar. Yazıcımız da birlikte bulunmaya müsaade almıştı. Saat sekizi çar yek geçiyor idi ki Ali dışarıya çıkarılarak, ellerini arka tarafından bilekçe vurulduktan sonra, müdür odasına getirildi. Ali dışarıya çıkar çıkmaz işi anlamış ve hemen şehadet getirmeye başlamıştı. İlk şaşkınlık geçinceye kadar bir bardak su içerek iri iri terliyordu. Müdürün odasına gelince orada bulunanlar adet olduğu üzere kendisine teselli vererek korkmamasını, başka bir hapse gönderilmek için acele vapura bindirileceğini söylüyorlardı. Hatta Mülazım Eşref Bey Bodrum'a gönderileceği bahanesini de bulmuş ve 'seni kalebentliğe mahkûm etmişler' demekte bulunmuştu! Fakat Ali, hala ümit etmekle beraber, işi anlıyor ve şehadet kelimesini ağzından hiç düşürmüyordu. Son dakika imana gelmiş idi. Hele doktor muayene edip de hasta filan değildir, deyince benzi gül gibi kesildi ve hiçbir kabahati olmadığını söyledi!. Bu, mahkûmların en büyük müdafaasıdır.

Mahpushanenin kapısından sokağa çıkınca bir defa durarak göğe ve etrafa baktı, tekrar kelime-i şehadet getirmeğe başladı. Hapishaneden konağa uğratılarak orada nizamiye ikinci taburu zabitanından Mülazım Mustafa Efendi kumandasındaki iki manga asker ile bir takım jandarma mahkûmun etrafını sardılar. Böylelikle Ali Paşa meydanına girildi. Birçok halk sokaklara, birikmişlerdi. Yolda giderken Ali, polis müdürü bey ve sair yanındaki zevata vasiyetlerini kesik kesik, kırık dökük bir dil ile etmiş idi ki hepsini bir araya toplamak üzere aynen şudur:

- Hapishanede başım ucumda bir meci diye kadar param var. Bunu fukaralara dağıtın. Yorganımı üzerimdeki elbise mi de fukaralara verin.

Anasına babasına, hısım akrabasına söyleyecek bir şeyi olup olmadığı kendisinden sorulunca:

-Anam babam var. Fakat diyecek neyim olsun? Allah kusur ve kabahatlerimi afetsin. Anam babam da haklarını helal etsinler. Yalnız hapishanede üç seneye mahkûm bir halam var. Buna selam söyleyin. Hakkını helal etsin dedi.

Galiba Ali, dert ortağı, mahbes arkadaşı olduğu için halasını hepsinden ziyade düşünmüş idi! Böyle söylenerek ve şehadet getirerek Ali Paşa Meydanına varıldı. Orası da halk ile dolmuş idi. Meydanın ortasına kurulmuş, iki tarafına fener takılı bir bayram salıncağının direklerine benzeyen darağacının etrafına askerler, polisler jandarmalar dizildi. Vakıa bu darağacı bayram salıncağına pek benziyordu. Ama salıncak yerine insan asılacak ip var idi; nitekim öyle oldu.

Ali darağacının altına getirilince yanında bulunanlara bakarak “Sizin büyüğünüz kim?” dedi. Polis müdür beyi gösterdiler; dedi ki:

-Vasiyetlerimi unutmayın. Beni yol ağzına gömünüz. Hakkınızı helal ediniz.

Bunun üzerine kendisine adet olduğu üzere zeytin ile su verdiler. Yiyip içtikten sonra:

-Artık yetişir. Allah'ın emri, ne yapalım razıyım... Vasiyetlerimi unutmayın. Yalvarırım beni bir yol kıyısına gömünüz. Kuskunumu da biraz aşağı bırakınız, diz kapaklarım gözükmessin! dedi.

Adam öldürürken, ev soyarken, ırza geçerken utanmıyordu da şimdi darağacında avret yerlerim görülmesin diye sıkılganlığı tutuyordu! Bu da bittikten sonra zabıt kâtibi Salih Efendi padişahımızın fermanını okudu. Ferman okunurken asker ve jandarmalar selam durdu.

Ferman biter bitmez hoca, Ali'nin yanına geldi ve ona telkin-i iman etmeğe başladı. Zavallı Hoca Efendi korkudan şaşırıldığından telkin dualarını da anlaşılmas bir surette söylüyordu. Ali:

-Hocacığım, tek tek söyle; ben cahil bir adamım, dilim sana yetişemiyor! dedi.

Zavallı hoca efendi zar zor telkini bitirdi. Ali de beraber tekrar etti. Ve bunun üzerine trapezin üzerine çıkarmak için Eşref Bey ile diğer bir zat Ali'nin kolunu tutup oraya doğru atıldılar. Ali bir ayağını kaldırarak trapezin üzerine çıktı. Bu aralık ortalığı dehşetli bir sükût kapladı sanki orada bulunan yüzlerce kişi ölmüşlermiş gibi kimseden nefes bile çıkmıyordu. İpin ilmiği Ali Efenin boğazına geçirildi. Bu aralık Ali'nin ağzından aynen şu sözler çıktı:

- Dur, efendim, boğazıma ipi iyi geçirin.

Ve hemen şehadet getirmeye başladı. Fakat şehadeti ağzında kaldı. Çünkü ilmik geçmiş ve trapez ayağının altından kaydırılmış idi. Trapez kayar kaymaz Ali asılı kaldı. Evvela bir kere şiddetlice hırladı ve benzi kıpkırmızı oldu. Sonra ayaklarını havaya doğru kaldırmak ve belini önüne doğru bükmek ister gibi birkaç defa hareket etti. Hemen gözleri sönuvererek ayakları uzamaya başladı. Ve evvelki sarsıntılar yavaş yavaş kesildi. Dört dakika sürmeden iş bitmiş idi. Şimdi Alinin asılı vücudunda yarım dakikada bir titreme nevinden hafif bir kıpırdamadan başka bir şey görülemiyor, çehresi gittikçe sararak, dili çıkmış ağzından birçok salya akarak, ip ile beraber koca karıların iplik büktükleri iğ gibi dönüyordu! Nihayet bir defa daha hafif bir titreme görüldü. İşte bu kadar... Doktor bakmış, Ali'nin canı çoktan çıktığını söylemişti. İş altı buçuk dakikadan ziyade sürmedi.

Ali orta boylu, ince çatık kaşlı, kuyrukça uzun burunlu, buğday renkli 19 yaşlarında bir genç haydut idi. Ali gibi haydutluk işlerine meraklı daha bir talkım gençler var ise denemeye girişsinler de Ali Paşa Meydanının salıncağına binmek lezzetini öğrensiner! Diğer tutulmuş ve daha tutulacak haydut canilerin de geçen gün asılan Kırılı Mustafa ve dün asılan Ali gibi idam edileceklerini beyan ile bunun herkese ibret olmasını tavsiye ederiz.”¹⁰¹⁴

Kuyucu Ali'nin idamında da görüldüğü üzere asılma işlemi genellikle ahalinin huzurunda gerçekleşirdi. Bunun en önemli nedeni ise salınacak korku sayesinde eşkıyanın teslimi kolaylaştırılmak ve dağa çıkmaya heveslenen gençlerin bu sayede yolunu kesmekti. Suçlu asıldıktan sonra cesedi bir süre asıldığı yerde bırakılır ve diğer suç işleme eğiliminde olan insanların ibret alması sağlanırdı.¹⁰¹⁵

Eşkıyalara uygulanan idam cezası Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyet'ne miras kalmış ve toplumsal düzeni korumak iddiasıyla uzun bir süre daha tatbik edilmeye devam etmişti.

3.1.2.2. Hapis

Hapsetmek, hareket etme kabiliyeti olan bir canlıyı hareket serbestisinden mahrum etmek; hareketin iki boyutu olan zaman ve mekânın biri ya da her ikisini onun dışında

¹⁰¹⁴ Köylü, “Kuyucu Ali'nin İdamı”, 21 Rebûlâhîr 1328/ 2 Mayıs 1910.

¹⁰¹⁵ Kanat, a.g.e., s. 45.

belirleyerek onu teslim olmaya mecbur etmektir. Bu şekilde hareketi kısıtlanan özne, belirli bir süre içinde de olsa “hür” olmaktan çıkar ve onu hapsedenin üzerinde kurduğu tahakkümün nesnesi gelir.¹⁰¹⁶ Bu bağlamda hapis cezasının, suçluların ıslah edilip topluma kazandırılması veya ıslah edilemeyecek durumda olanların kapalı bir alanda muhafaza edilerek ahaliye zarar vermesinin önüne geçilmesi gibi iki temel amacı bulunmaktadır.

İdam cezasını hak edecek kadar hadsizlik yapmayan eşkıyaların ve eşkıya yataklarının hapsedilmesinde, işledikleri suçun şiddeti göz önünde bulundurulur ve buna göre hapsedilme türleri de çeşitlilik arz ederdi. Araştırma dönemimizle sınırlı tutmak kaydıyla, söz konusu çeşitlilik çok ağır suçlar işleyenlere kürek ve prangabentlik, biraz daha hafif suçlara ise kalebentlik-cezirebentlik şeklinde tezahür etmişti.

3.1.2.3. Kürek (Ağır Hapis)

Hapis cezasının türlerinden birisi olan kürek cezasının kökeni erken dönemlere dek uzanmaktadır. Yelkenle hareket eden gemilerde, hava şartlarının müsait olmaması durumunda gemi, kürekle yürütülmekteydi. Söz konusu küreği de yalnızca bu iş için görevlendirilmiş gemi mürettebatı çekmekteydi. Ancak Osmanlı Donanması'nın büyümesinin akabinde kürekçi personeli yetersiz kalmaya başlamıştı. Bu nedenle de, avarız vergisini vermeyenler, harp esirleri ve köleler (forsa); bunlar da yetmediği zaman suçlular bu insan gücünü karşılamakta kullanılmıştı. Bu surette geçen yüzyılların ardından, buharlı makinelerin icadıyla kürekçilere duyulan ihtiyaç, dolayısıyla da mahkûmlara zorunlu kürek çektirme uygulaması ortadan kalkmış, ancak hukuki bir terim olarak ağır hapis cezalarına “kürek cezası” denilmeye devam edilmişti.¹⁰¹⁷

“Hidemat-ı şakka” olarak adlandırılan ve mahkûmiyet sırasındaki zorunlu çalışma anlamına gelen olan bu cezalandırma usulü hakkında, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden bir örnek verecek olursak; Atçalı Kel Mehmed Efe İsyanı'nın ilk aşamasının bastırılmasının akabinde, dağılan isyancı ordusunun peşine düşülmüş ve 1830 yılının Ocak ayında, gizli geçitlerde ve kaçış yollarında 18 zeybek yakalanmıştı. II. Mahmud'un ifadesiyle, ele geçen bu “*on sekiz neferin cümlesi idama müstahik habisler*”, Ramazan ayına girilmiş olması hasebiyle öldürülmemişler, ancak amele sayısının azalmış olması nedeniyle bayramdan

¹⁰¹⁶ Gültekin Yıldız, *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kurtuluş Serüveni (1839-1908)*, Kitapevi, İstanbul, 2012, s. 2.

¹⁰¹⁷ M. Zeki Uyanık, “Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane”, *Mizânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi*, S. 4, 2017, s. 118.

sonra idam edilmek üzere tersanede küreğe mahkûm edilmişlerdi.¹⁰¹⁸ Aynı isyanın tamamen bastırılmasının ardından yakalanan ve Aydın'dan gönderilen 16 eşkıya yatağı da, Sultan II. Mahmud'un emriyle Tersane-i Amire'de ayaklarında pranga takılı bir şekilde burgucu amelesi olarak çalıştırılmıştı Bunun dışında, Atçalı İsyanı sırasında eşkıyaya yataklık suçlamasıyla peyderpey yargılanan onlarca kişi de aynı akıbete uğramıştı.¹⁰¹⁹

Görüldüğü üzere 1830 yılında gayet işlevsel bir şekilde uygulanan bu ceza yöntemi 1840 tarihli Osmanlı Ceza Kanununda yer alan “*Kutta-ı tarik itlaf-ı nefis etmeden yalnız adam soymak fazihasına cesaret etmişlerse 7 sene küreğe vaz'...*”¹⁰²⁰ maddesiyle birlikte resmi anlamda perçinlenmiş ve bu tarihten sonra eşkıyalık suçu için 3 ila 15 yıl arasında değişen bir cezai yaptırım haline gelmişti. Aynı kanuna göre; kanun ve nizamlara karşı bir ya da birden çok kişiyi sözle harekete geçirmenin cezası beş yıla kadar küreğe konmak olmuş, teşvikin dışında eşkıyaya silah ve barut verilmesi halindeyse idam cezası uygun görülmüştü.¹⁰²¹

“Kürek” şeklinde isimlendirilen ağır hapis cezası, idam cezasının alternatifi olmuştu ancak “katl” fillinin işlenmesi cezanın idama çevrilmesine neden olabiliyordu. Örnek verecek olursak; 1871 yılında Bayındırlı Çalık Hüseyin, çetesiyle birlikte yol kestiği ve haraç aldığı için gıyabında kürek cezasına çarptırılmış, ancak üzerine gönderilen müfrezeden bir jandarmayı öldürünce cezası idama çevrilmişti.¹⁰²² Öte yandan, Sultan'ın iradesiyle tam tersi kararların verildiği de görülebilmekteydi. Örneğin, Manisa'da eşkıyalık yapan Şerif Mehmed idama mahkûm olmuş iken, II. Abdülhamid'ten gelen irade ile cezası müebbet kürek cezasına çarptırılmıştı.¹⁰²³ Yine 1903 yılında, eşkıyalık suçu nedeniyle

¹⁰¹⁸ Sultan II. Mahmud'a yargılamalar konusunda yazılan rapor, şu cümleleri içermekteydi: “*Tomrukda mahbûs olan sâlifü'z-zikr on sekiz nefer eşkıyâ dahi her ne kadar müstahık-ı te'dib ve gûş-mâl (kulak bükme, yola getirme) iseler de el-hâletü hâzihî (şimdiye kadar) Tersâne-i Âmirelerinde amelenin killet (azlık) ve lüzumu derkâr olduğuna binaen mücerred eyyâm-ı mübârekeye ve velâdet-i hümayûnları meserretine (sevinc, şenlik) hürmeten haklarında muamele-i âhar icrâsında sarf-ı nazar olunarak fakat kayd-ı ebedî ile küreğe vaz' olunmaları hususu...*” Bkz. HAT, 466/22819-1 (H. 1245/ M. 1830). II. Mahmud'un konuyla ilgili iradesi ise şöyleydi: “*Aydın havalisinden tutulup bâ-defter şöhretleriyle mütesellim-i mûmâ-ileyhin göndermiş olduğu on sekiz neferin cümlesi idama müstahık habisler ise de bunların içlerinde pek eşni'aları dahi isimleri bâlâlarına verilen şerhden müstefâd (anlaşılmış) olmağla bu makuleleri ihtisâb nâzırı marifetiyle ayrılıp bade'l-kayd birer mahalde siyâset olunmak üzere yine tomrukda tevkif mâadaları kayd-i ebedî ile küreğe vaz' olunması için Tersâne-i Âmire' me gönderilsin...*” Bkz: HAT, 466/22819-1 (H. 1245/ M. 1830).

¹⁰¹⁹ HAT, 466/22816-2 (H. 1245/ M. 1830).

¹⁰²⁰ Mustafa Avcı, "Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi-1*, 2014.

¹⁰²¹ Yıldız, a.g.e., s. 70.

¹⁰²² Yetkin, a.g.t., s. 268.

¹⁰²³ Yetkin, a.g.t., s. 269.

Aydın Hapishanesinde yatan ve idam cezasına mahkûm edilen Velaho'nun cezası da müebbet küreğe çevrilmiş ve kendisi Bodrum Kürek Merkezine nakledilmişti.¹⁰²⁴

3.1.2.4. Prangabent

XVI. yüzyıla kadar dayanan bir geçmişi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanan bir kullanımı olan prangabentlik cezası, mahkûmun ayaklarına zincir bağlanarak hapsedilme şeklidir. Söz konusu ceza suçlu bulunan kişilerin hapsedilmesi ve ayaklarına demir ağırlıklar (pranga) bağlanarak kaçmalarının önlenmesi, tövbeleri zahir olup infaz mercileri tarafından buna kanaat getirilmesinin ardından da salıverilmesi şeklinde uygulanıyordu.¹⁰²⁵

Prangaya vurulan suçlular, işledikleri suçun derecesine göre bir, üç, beş, yedi, on, on beş yıla kadar veya ömür boyu hapis cezasına çarptırılırlardı.¹⁰²⁶ Ağır işlerde çalıştırılma, ayağına pranga vurulma ve hapis gibi hürriyeti kısıtlayıcı cezalar nefsi ıslah ve terbiye amacı taşıyordu. Prangaya vurulan mahpuslar, "hidemat-ı şakka" olarak bilinen ağır ve alt kademe işlerde de çalıştırılabiliyorlardı.

3.1.2.5. Kalebent-Cezirebent

Kalebentlik, sürgün cezası ile merkezi idare tarafından belirlenmiş bir yerde zorunlu ikameti bünyesinde birleştiren bir cezalandırma türüydü. Kalebent mahkûmları cezalarını bir kale veya şehrin surları içinde çekerlerdi. Mahkûmlar, firari ve benzeri durumlar olmamak kaydıyla kale halkıyla bir araya gelip konuşabilir, dışarıdakilerle haberleşebilir, kale içindeki mabet gibi umumi yerlere gidebilir, meslek ve sanatlarını icra edebilirlerdi. Ancak barınma konusunda o kadar da rahat değillerdi. Zira kalebentler, kalenin yer altında bulunan zindanlarında yatarlardı. Son derece pis ve rutubetli odalarda 10 metrekarelik bir avlu bulunurdu. Rutubetten etkilenmemek için alta serilen hasır iki üç gün içerisinde sararıp çürür, zaman zaman verilen yağ lambası dışında odalar hiç ışık görmezdi.¹⁰²⁷

¹⁰²⁴ Ahenk, 11 Şaban 1321/ 1 Teşrinisani 1903.

¹⁰²⁵ Avcı, a.g.m. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yasemin Saner, "Osmanlı'nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, (Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007, ss. 163-189.

¹⁰²⁶ Ömer Şen, *Osmanlı'da Mahkûm Olmak Avrupalılaşıma Sürecinde Hapishaneler*, Kapı Yay., İstanbul, 2007, s. 15.

¹⁰²⁷ Yıldız, a.g.e., s. 30.

Kalebentlik cezası, 1858 tarihli Ceza Kanununun 25. maddesinde “*Kalebentlik hapis ile nefy cezalarını cami bir ceza...*”¹⁰²⁸ şeklinde tanımlanmıştı. Kalebentliğin süresi 3 ila 15 yıl arası olarak belirlenmiş, ancak 23. maddedeki “*müebbet kalebentlik devletçe tayin olunan kalelerin birinde mücrimin ile vefatı mahbusen tevkif olunmasıdır.*”¹⁰²⁹ ifadesinden anlaşılacağı üzere kimi durumlarda müebbet olarak da verilebilirdi. Ayrıca kalebentlik cezasının infazı sırasında mahkûm yeni bir suç işlerse, cezası daha ağır bir ceza olan küreğe çevrilebilmekteydi.¹⁰³⁰

Cezirebentlik cezasıysa, kalebentliğin adalarda bulunan kalelerde çektirildiği durumlarda aldığı isimdi. Genel olarak, suç işleyenler kalebent cezasına çarptırılırdı; ıslah olmadıklarında ise cezirebent cezasına gönderilirdi. Erken dönemlerde Kıbrıs, sonrasında Ege Adaları’na gönderilen mahkûmlar burada izole edilirdi. Söz konusu ceza daha çok taşkınlık çıkartan aşiretlere eşkıyalara ve eşkıya yataklarına uygulanmıştı.¹⁰³¹

3.1.2.6. Sürgün

İşlenen suç nedeniyle mevcut ikametgâhtan zorunlu olarak göç ettirmek anlamına gelen sürgün, eşkıyalardan ziyade genel olarak eşkıya yataklarına verilen bir cezalandırma şekliydi. Çoğunlukla eşkıya yatağı aşiretlerin yerlerinden sökülmesi şeklinde ifade edilen sürgün cezasında, mahkûmların gönderilen yerden geri dönmeleri ancak Sultan tarafından affedilmeleriyle mümkün olabiliyordu.

Ayaklarından demire vurularak hıdemat-ı şakkada çalıştırılmak kaydıyla kürek cezasına çarptırılan eşkıya ya da eşkıya yatakları, aynı zamanda kalebent ve sürgün cezalarına da çarptırılıbiliyorlardı.¹⁰³² Örnek verecek olursak; 1871-1873 yılları arasında Aydın Vilayetinde eşkıyalık yaparken ele geçen birçok eşkıya ya da eşkıya yatağı yedi yıl ila müebbet arasında değişen kürek cezalarına çarptırılmışlardı. Bu kürek mahkûmları cezalarını çekmek için çeşitli adalara ve kalelere sürgüne gönderilmişti.¹⁰³³ 15 Temmuz 1887 tarihinde alınan bir kararla da beş yıldan fazla kürek cezası ceza alan eşkıyaların ve

¹⁰²⁸ Ahmet Gökçen, *Tanzimat Devri Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, İstanbul, 1989, ss. 44-45.

¹⁰²⁹ Gökçen, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁰³⁰ Mustafa Eren, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye Hapishanelerinin Üç Dönemi”, *Toplum ve Kuram*, S. 8, 2013, s. 94.

¹⁰³¹ Ali Efdal Özkul, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrısta Kalebentler ve Cezirebentler,” (Ed. Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun), *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2010, s. 131. Ayrıca bkz. Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku-Genel Hükümler*, Mimoza Yayınları, Konya, 2014.

¹⁰³² Şen, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁰³³ Özkul, *a.g.m.*, s. 131.

eşkıya yataklarının cezalarını çekmek için Fizan'a (Trablusgarp) sürülmelerine kararı verilmişti.¹⁰³⁴

XX. yüzyılın başında sürgün, eşkıyaları cezalandırma konusunda sıklıkla uygulanan bir cezalandırma yöntemi olmuş ve Çakırcalı Mehmed Efe, Hacı Mustafa, Kamalı Mustafa Efe, Gökdeli Mehmed Efe, Tekelioğlu Mehmed Efe ve Kara Ali Efe gibi pek çok ünlü eşkıyanın yakını Trablusgarp, Ege adaları ve Selanik'in yanı sıra Çorum ve Sivas gibi yerleşimlere sürülmüştü.¹⁰³⁵ Bunun dışında, özellikle Çepni ve Tahtacı gibi Türkmen grupları da eşkıya yataklığı yaptıkları gerekçesiyle sıklıkla sürgüne gönderilmişlerdi.

3.1.2.7. Teşhir

“Suçluları teşhir etmenin kökeninde bireyin doğasında var olan ve çağlar ötesinden bugüne dek uzanan ilkel bir intikama susamışlık duygusu yatmaktaydı.”¹⁰³⁶

Scott, *“İşkencenin Tarihi”* adlı eserinde teşhir cezasının verilmiş amacını bu cümlelerle değerlendirmektedir. Ancak teşhiri, Osmanlı topraklarındaki uygulaması açısından değerlendirecek olursak, söz konusu cezanın tatbikini karar merciinde bulunan kişilerin kana susamışlığının tezahüründen ziyade şekaveti azami surette dinginleştirilmek istemelerinde aramız daha doğru olacaktır. İstisnai örneklerine rastlasak da, Osmanlı idarecilerinin yukarıda isimleri zikredilen cezaları uygulamasındaki temel amaç, eşkıyanın bedenine tatbik olunan şiddeti tebaasına sergileyerek, yönetilen toplumun fertlerine hızlı ve etkin bir mesaj göndermekti.¹⁰³⁷ Nitekim dönemin yaygın anlayışına göre, suçluların cezalandırılma işlemlerinin halkın önünde icra edilen bir gösteriye dönüşmesi, açık infaz yapılması ve sonrasında da ölü bedenlerin teşhiri adalet duygunu pekiştiren aygıtlardı.¹⁰³⁸

Eşkıyalıkla mücadele konusunda Osmanlı idarecilerinin erken dönemlere dayanan bir tecrübesi bulunmaktadır. Ancak araştırma alanımızın sınırları içerisinde konuyu değerlendirecek olursak; çatışmalarda öldürülen veya idam edilen pek çok eşkıyanın, kendi bölgelerindeki hükümet konaklarının önlerinde teşhir edildiklerini görmekteyiz. Örnek verecek olursak; Çakırcalı Ahmed, Koca Cerit Mustafa, Yörük Osman, Harputlu Ömer, Çallı Veli, Bakırlı Mehmed, Piç Osman, Deli Mehmed, Kürt Mustafa, Kaptan Andrea,

¹⁰³⁴ B.O.A, Y.EE. KP. 20/1928. (17 Recep 1321/ 9 Ekim 1903).

¹⁰³⁵ B.O.A, BEO., 3762/282106 (29 Cemâziyelevvel 1328/ 8 Haziran 1910); B.O.A, DH. MUI, 2/-7/19 (17 Şaban 1328/ 24 Ağustos 1910).

¹⁰³⁶ Scott, *a.g.e.*, ss. 25-27.

¹⁰³⁷ Yıldız, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁰³⁸ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Birey ve Toplum Yay., Ankara, 1985, s. 134.

Kamalı Mustafa Efe, Yılık Abdi, İnce Mehmed, Kara Ali ve Çakırcalı Mehmed gibi sayısını fazlasıyla arttırabileceğimiz pek çok ünlü eşkıya reisinin cesetleri teşhir edilmişti.¹⁰³⁹

İdam dışındaki diğer cezaların tatbiki sırasında da teşhirin uygulandığı görülmektedir. 1882 tarihli Osmanlı Ceza Kanununun 19. maddesi gereğince, eşkıyalık suçlarından dolayı kürek ve kalebent cezalarına çarptırılan hükümlülerin ayaklarına pranga ve ellerine kelepçe vurulur, sonra da işledikleri suç ve aldıkları ceza büyükçe bir levhaya yazılıp göğüslerine asılırdı. Ardından da ahalinin yoğun olarak bulunduğu meydanlar ya da hükümet binalarının önünde ibret-i âlem teşhir edilirdi. Aynı durum sürgüne gönderilecek olan eşkıya ve eşkıya yatakları için de geçerliydi. Örneğin 1906 yılında Mart ayında sağ olarak yakalanan Bergama'nın azılı eşkıyalarından Çağan Hamdi Çavuş, kelepçelenip hükümet karşısındaki meydanda halka gösterilmişti.¹⁰⁴⁰

3.1.2.8. Müsadere

Osmanlı Ceza Hukuku'nda, bazı suçluların miras veya mal varlığına el konulup bunların devlet hazinesine aktarılmasına “müsadere” adı verilirdi.¹⁰⁴¹ Erken dönemlerde sıklıkla görülen bu ceza sistemini, XIX. yüzyıl için ele alacak olursak, her ne kadar Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla beraber müsadere yöntemi kaldırılmış olsa da, 15 Aralık 1883 tarihinde çıkarılan “Takib-i Eşkîya Hakkında Bazı Tedabir-i Fevkaladeye Dair Kararname”de, ölü olarak ele geçirilen ya da idama mahkûm edilen eşkıyaların hukuki şahsiyetlerinin olamayacağı, bu nedenle de söz konusu şahısların mallarının müsadere edileceği belirtilmişti.¹⁰⁴² Bu konuyla ilgili iki ayrı dönemden örnek verecek olursak; Atçalı Kel Mehmed İsyani'nin ilk aşamasının bastırıldığı 1829 yılının Aralık ayında, Aydın Naibi Şakir Efendi'ye kapsamlı bir soruşturma açılması konusunda talimat verilmişti. Böylelikle sert bir surette işleyecek olan yargılama safhası da başlamıştı. Aldığı emir doğrultusunda Şakir Efendi'nin kumandasındaki askerler önce Güzelhisar'a dağılmışlar ve hemen hemen bütün evleri tek tek aramışlar, böylelikle kaçak zeybeklerden kalan pek çok değerli eşyayı da ortaya çıkarmışlardı. İlk olarak Atçalı'nın geride bıraktığı 11 tüfeğe, çok sayıda değerli kürke, kumaşa, halıya ve 14 yük devesine el konulmuştu.¹⁰⁴³ Bu ganimetler derhal zapta geçmiş, devamında da Atçalı'ya yataklık yaptığı tespit edilen kişiler sürüklenerek meydana

¹⁰³⁹ Çatışmada öldürüldükten sonra kafaları kesilerek teşhir edilen eşkıyalar için bkz. Ekler: Görsel 17.

¹⁰⁴⁰ Yetkin, *a.g.t.*, s. 270.

¹⁰⁴¹ Müsadere hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mumcu, *a.g.e.*, ss. 147-162.

¹⁰⁴² Yetkin, *a.g.t.*, s. 272.

¹⁰⁴³ Ele geçirilen aynı malların listesi için bkz. HAT, 466/22823-E-1; HAT, 507-24934-A-1; HAT, 466/22823-G-1; HAT, 466/22823-F-1. (H. 1245/ M. 1829).

götürülüp bağlanmış, malları da müsadere edilip devlet hazinesine aktarılmıştı.¹⁰⁴⁴ 1829 yılında bu tarz bir nakdi cezalandırmaya gidilirken, 1910 yılının Ocak ayında benzer bir cezai usul Çakırcalı Mehmed ve Tekelioğlu Mehmed Çetelerine uygulanmıştı. Üstelik bu müsadere eden eşkıyaların akrabaları da nasibini almış ve Çakırcalı Mehmed'in üç, baş zeybeği Hacı Mustafa'nın iki ve Çakırcalı'nın yakın akrabası olup sürgünde bulunan Hacı İbrahim'in de bir eşinden toplamda 387 adet Osmanlı lirası, 17 adet beşibirlik, 68 adet beşlik altın, 217 adet onluk altın, 179 adet yirmilik altın, 80 adet otuzluk altın, 49 adet altmışlık altın, 8 adet yüzlük altın, 2 adet kıymetli küpe ve 2 adet gümüş köstekli saat müsadere edilmişti.¹⁰⁴⁵

3.1.3. Eşkîya Afları

Kamu davasına hükmolunmuş ise cezaları ve mahkûmiyetin bütün cezai neticelerini kaldıran affa “genel af” denilmektedir. Modern ceza hukuku doktrininde bu şekilde tarif edilen söz konusu bağışlama uygulamasına, Osmanlı hukuk sisteminde de rastlamak mümkündür.

Resmi yazışmalarda “*haşerat*”, “*harami*”, “*haramzade*”, “*bozguncu*”, “*hunhar*”, “*şerir*”, “*hırsız*” ve “*kutta-i tarik*” olarak adlandırılan eşkıyalara “*sadaka-yı afiyet-i âlem-kıymet-i hazret-i veliyü'l-ni'met*” olmak üzere çıkartılan af, Osmanlı topraklarında kadim fakat asla eskimeyen pragmatist bir devlet geleneğiydi. Eşkîyalar ancak sultanın iradesiyle affedilip serbest bırakılabilirler ve kendisinin bu konuda vereceği emir gerek mahkeme, gerek yetkili idareci, gerekse bizzat kendisi tarafından verilmiş idam veya müsadere hükmünü suçluluğun bütün sonuçlarıyla birlikte kesin olarak ortadan kaldırabilirdi.¹⁰⁴⁶

Osmanlı yönetim mekanizmasının geleneksel uygulamaları arasında yer alan kılıç kuşanmak ve veladet yıldönümlerinde, kimi zaman da dini bayramlarda veya kandillerde genel af çıkarıldığı görülmüştü. Sultan II. Mahmud zamanında başlayan padişahların kendi

¹⁰⁴⁴ HAT, 466/22823-G-1; HAT, 507-24934-A-1. (H. 1245/ M. 1829).

¹⁰⁴⁵ B.O.A., DH. II., No: 69/71 (H. 1327/ M. 1910).

¹⁰⁴⁶ Mumcu, *a.g.e.*, s. 144. Söz konusu af mekanizmasının erken dönemlerdeki işleyişi hakkında, Barkey şunları söylemektedir: “*Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılda maruz kaldığı en önemli tehdit, köylü ya da elit isyanları biçiminde değil, eşkıyalık olarak zuhur etti. Genelde, seferlere katıldıktan sonra terhis edilen askerlerden oluşan, yağmacılık yapan ve para karşılığı birilerinin hizmetine girmeye hazır silahlı çeteler, kırsal kesimlerde at koşturuyorlardı... Paralı asker ordularından gelen eşkıyalar devlet eliyle yaratılmışlardı. Bu askerler, eşkıya olduktan sonra bile, isyan etmekte devletten nemalanmanın peşinde koşuyorlardı. Devletin bu eşkıyaları, böyle anlaşmalar, pazarlıklar ve himaye ilişkileri aracılığıyla denetim altına almayı, manipüle etmeyi istemesi ve becerebilmesi, zayıflığının değil gücünün kanıtıdır. Bu eşkıyalar, Eric Hobsbawm'ın romantik tanımındaki gibi "ilkel isyancılar" değil, sadece eşkıyaydılar. Bunlar devletin düşmanları değil, en delişmen yavaşmalarından biriydi.” Bkz. Barkey, *a.g.e.*, s. 190.*

doğum günlerini kutlama adetleri, Osmanlı tören protokolünün önemli bir parçası olmakla birlikte, affa vesile olan geleneksel bir uygulama haline de dönüşmüştü.¹⁰⁴⁷ Söz konusu günlerin arasında tahttaki sultanın cülus sene-i devriyesi de af için bir vesile olmuş ve devrin en üst adli makamları tarafından hazırlanan af teklifleri sultana sunulduktan sonra mahkûmlar “*mebde-i hayat ve menşe-i sa’adet ve füzüyat olan cülus günü hürmetine ve sıhhat ve afiyet-i cihan-kıymet-i hazret-i velinimete sadakaten*”¹⁰⁴⁸ tahliye edilmişlerdi.

Özel günler hasebiyle çıkarılan eşkıya aflarına kısaca örnek verecek olursak; bu adet özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde rutin bir geleneğe dönüşmüştü. Sultan; 1877 yılının Kurban Bayramı öncesinde, ceza müddetlerini doldurmalarına az zaman kalmış olan 62 mahkûmu affetmiş; tahta çıkışının 25. yıldönümü olan 1900 yılında da yeni bir genel af çıkarmıştı. Ancak Sultan, bu defa katilleri ve eşkıyaları aftan muaf tutmuşsa da tüm idam cezalarını müebbet hapse çevirmişti. Batı ve Orta Avrupa’da giderek yayılan rasyonel ve formel hukuk anlayışı açısından kabul edilemeyecek bir tatbikat olan bu tarz aflar esas olarak mahbusun bir tür “esir”, hapsedenin ise “Merhamet Lütfeden Efendi” olarak konumlandırıldığı kadim siyaset anlayışına aitti.¹⁰⁴⁹ Afların bayram ve kandiller gibi dinen mukaddes kabul edilen günler ile padişahların tahta çıktıkları günün sene-yi devriyelerine tesadüf ettirilmeye çalışılmasında da sözü geçen siyasi felsefenin payı vardı. Nitekim detaylarına değindiğimiz üzere, 1877-78 Osmanlı Rus Harbi sırasında savaşa katılacak eşkıyalar için çıkarılan genel af, 1893 yılında Aydın Mutasarrıfı Ragıp Bey’in ön ayak olduğu eşkıya afları, 1905 yılındaki büyük eşkıya affı veya Hürriyet’in ilanının akabinde çıkarılan 1908 tarihli genel af bu örnekler arasındadır.¹⁰⁵⁰

Genel affın bir türü de, hapishanedeki iyi halleri gözetilmek kaidesiyle eşkıyalara “sülûsan affı” hakkının tanınması olmuş ve cezalarının üçte birini tamamlayan mahkûmlar tahliye edilmişti. Bu surette 15 yıl kürek cezası almış olan pek çok eşkıya beş yıl sonra serbest bırakılmıştı. Örneğin, İzmir Hapishanesinde yatan ve cezalarının üçte birini

¹⁰⁴⁷ Şen, *a.g.e.*, s. 137.

¹⁰⁴⁸ Yıldız, *a.g.e.*, s. 304.

¹⁰⁴⁹ Yıldız, *a.g.e.*, s. 302.

¹⁰⁵⁰ Çok sayıda müebbet mahkûmun olması nedeniyle sarayda bir komisyon kurulmuş ve müebbet mahkûmların isimleri, hangi suçu işledikleri listelenmiş, ardından dosyalarına birer fotoğrafları ilâştirilmişti. Bu listelere göre kimin affa uğrayacağını belirleyecek ve son sözü söyleyecek olan II. Abdülhamid, mahkûmların dosyalardaki fotoğraflarına bakıp “*Bu herifin suratında meymenet yok, çıkarsa başka canlara da kıyar!*” şeklinde notlar düşüyordu. Bkz. Şen, *a.g.e.*, s. 140.

tamamlayan mahkûmların tamamı, 1897 yılında, II. Abdülhamid'in doğum günü hasebiyle serbest bırakılmışlardı.¹⁰⁵¹

Eşkîyalara bahşedilen genel aflar, sonuçları açısından ahali nezdinde devamlı surette sorun çıkarmış ve huzursuzluklara konu olmuştu. Örneğin, 1901 yılında İzmir Hapishanesinde şekavet suçundan mahkûm olan 95 eşkıyanın serbest bırakılması, Yıldız Sarayı'na şikâyetlerin yağmasına neden olmuştu. Yine 1905 yılındaki eşkıya afları sonrasında zaptiyelerden köylülere herkes durumdan rahatsız olmuş, 1908 yılındaki genel affın akabinde ise hapishaneden çıkarılan eşkıyaların pek çoğu kısa zamanda tekrar dağlara dönmüştü.

Ele alacağımız bir diğer af türü de “özel af”tır. Bu af türünde, öncesinde verilen tüm hükümler ve cezalar ortadan kalkmakta, yerine de başka bir ceza verilmemektedir. Genel afta hapishanedeki eşkıyalar tahliye edilirken veya dağdaki çetelere silah bırakmak koşuluyla bu bağışlanma imkânı sağlanırken, “özel af” uygulamasında ise uzun süre yakalanamayan azılı çeteler, hazırlanan protokoller sonrası dağdan indirilirlerdi. Bu protokollerin hazırlanma safhasında ise araçlar görev alırdı. Af pazarlığı sırasında köprü vazifesi gören ve muteber kişilerden seçilen bu araçlara bir takım selahiyetler verilir; onlar da kendilerine tanınan sınırlar dâhilinde eşkıya reislerini iknaya çabalarlardı. Söz konusu araçlar farklı milletlerden ve sosyal çevrelerden seçilebiliyordu. Örnek verecek olursak; Yenipazar Aşar Mültezimi Kadızade Ethem Efendi, Vilayet Mektupçusu Tahir Kenan Bey ya da Tireli Hacı Ali Paşa'nın oğulları Sadık Bey, Askeri Kaymakam Refik Bey ve Şükrü Bey gibi askeri-idari görevlilerin; Whitall, Forbes, Giraud gibi Levanten ailelerin ya da Mütevellizadeler, Katipzadeler veya Davidyanlar gibi önde gelen eşrafların af görüşmelerinde aracı olduğu bilinmektedir. Pazarlığın bitiminin ardından eşkıyalar, bir takım avantajlar elde ederek dağdan indirilirlerdi. Erken dönemlerde bu surette büyük payelerle affedilen eşkıya reisleri, geçen yüzyılların ardından çetelerin yapısındaki değişim ve küçülme nedeniyle daha mütevazı ihsanlara boyun eğmek zorunda kalmışlardı. Nitekim örneklerini detaylıca verdiğimiz üzere, özel aflı eşkıyalara devlet tarafından sunulan en büyük nimet, düşmanlarının varlığı hasebiyle ellerinden silahlarının alınmaması ve devlet istihdamının sağlanması olmuştu.

¹⁰⁵¹ Ufuk Adak, *XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s. 77.

Özel affin geçerliliğini sürdürebilmesi için suçlunun, aflı olduğu süreç boyunca edeb ve terbiye ile oturması gerekiyordu.¹⁰⁵² Çakırcalı Ahmed, Koca Cerit Mustafa, Küçük Cerit Mehmed, Yörük Osman, Bakırlı Mehmed, Köselioğlu Mehmed, Kamalı Mustafa, Gökdeli Mehmed, İnce Mehmed, Çakırcalı Mehmed, Çamlıcalı Hüseyin, Kara Ali ve Tekelioğlu Mehmed gibi sayabileceğimiz onlarca ünlü eşkıya reisi bu surette, devlet tarafından birkaç defa affedilmişlerdi.

Çoğaltılabilecek örneklerde de görüldüğü üzere devletin şiddetli tokadını gösteren cezalar kadar şefkatli elini hissettiren aflar da sıklıkla eşkıyalara bahşedilmiş ve bu surette “*zeybekler tedabir-i lâzimenin ittihazı üzerine mahalli hükümete refikleriyle gelerek teslim-i nefis ve silah etmiş ‘padişahım çok yaşa’ sadalarıyla merhamet-i şahaneye dehalet ile irade-i seniyye ile affedildiler*”¹⁰⁵³ cümleleri, sık sık resmi yazışmalarda yerini almıştı.

3.1.4. Mülki ve Askeri Amirler Aracılığıyla Yapılan Teftiş

Eşkıya takibinde yaşanan temel sorunların başında çeşitli nedenlerden ötürü kolluk kuvvetlerinden tam randıman alınamaması veya yine aynı kolluk kuvvetlerinin taşkınlıkları nedeniyle köylüleri karşlarına almaları gelmekteydi. Bu nedenle zaptiyelerin kısa aralıklarla denetlenmesi, eşkıya takibinde başarıya ulaşılması adına elzemdi. Ayrıca yukarıdaki satırlarda değindiğimiz üzere cezai yaptırımların ve verilecek afların çerçevesinin belirlenmesinin yolu da eşkıyalıkla özdeşleşen mıntıkaların devamlı surette kontrol altında tutulmasından geçmekteydi. Bu nedenle, vilayet dâhilinde, mülki ve askeri amirler tarafından sıklıkla teftiş yapılır ve teftişlerin akabinde de çoğu zaman yapısal düzenlemelere girişilirdi.

Aydın valileri, vilayet dâhilinde bulunan yerlere genellikle habersiz bir şekilde teftişe çıkarlar ve mutasarrıf, belediye başkanı, kaymakam, jandarma kumandanı ya da alaybeyi gibi önemli kişilerden oluşan maiyetleriyle birlikte sorunları yerinde tespit etmeye çalışırlardı. Nitekim bir önceki bölümde değindiğimiz üzere; özellikle Ödemiş, Tire, Alaşehir ve Salihli’ye sıklıkla teftiş yapılmasının nedeni de eşkıyalığın bu cihetlerde yoğun olarak görülmesiydi. Bu teftişler sırasında sadece resmi binaları ve kışlaları gezmezler, kimi zaman da köyleri ziyaret ederler ve devlet görevlileri hakkındaki şikâyetleri dinlerlerdi. Valilerin bu adetleri onların astları tarafından da tatbik edilir ve teftişler yoluyla memur ve askerler her daim diri tutulmaya çalışılırdı.

¹⁰⁵² Mumcu, *a.g.e.*, s. 145.

¹⁰⁵³ BOA. DH. MKT.1556/66 (H. 1306/ M. 1888).

Bu konuda örnek verecek olursak; Vilayet Jandarma Kumandanı Tevfik Paşa, eşkıyalarla mücadele eden müfrezeleri yerinde denetlemek için 1901 yılının Mayıs ayı sonlarında, sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle uzun zamandır eşkıyalıktan muzdarip olan Tire'yi ziyaret etmiş,¹⁰⁵⁴ onu bir ay sonra da Vali Kamil Paşa takip etmişti. Vali Paşa, Haziran ayında, özel treniyle Tire ve Ödemiş ziyareti yapmış,¹⁰⁵⁵ bu önemli ziyaretten yaklaşık bir buçuk ay sonra ise Jandarma Kumandanı Tevfik Paşa iki hafta arayla tekrar bir Ödemiş ziyareti gerçekleştirmişti. Söz konusu denetimler sırasında kışlalardaki eksiklikler ve eşkıya takibinde görülen aksaklıklar rapor edilmiş ve talepler Yıldız Sarayı'na iletilmişti.¹⁰⁵⁶

3.1.5. Gazeteler Aracılığıyla Yapılan Propaganda

Eşkıyalıkla mücadele konusunda gazeteler, kamuoyuna doğrudan mesaj verilmesi, takip müfrezelerinin kazandığı başarıların duyurulması ve bu surette de devletin otoritesinin taşrada pekişmesi adına büyük önem taşımaktaydı. Bu bağlamda, özellikle Hizmet, İzmir, Ahenk, Köylü ve İttihad gazetelerinde sıklıkla tenkil edilen eşkıyaların isimleri verilmiş, bunun yanı sıra askeri ve adli mercilerdeki üst düzey yetkililerle yapılan mülakatlar da okuyucularla paylaşılmıştı.

Vilayet gazetelerinde eşkıyalık hakkında kaleme alınan makalelerin öncelikli hedefi dağa çıkmayı düşünen gençleri amaçlarından caydırmaktı. Gençlere yönelik nasihatlerin içeriği ise genellikle şekavetin fenalığı veya eşkıyaları dağda ve yüzde bekleyen acılı yaşam gibi konulardan oluşmaktaydı. Ayrıca gazetelerde, çetelere yataklık yapan köylülere de sıklıkla nasihatler verilmekteydi. Bu konuda çarpıcı birkaç örnek verecek olursak; kullandığı yalın dil ve üslup nedeniyle kamuoyuna rahatlıkla tesir edebilen Köylü gazetesinden başlamanız faydalı olacaktır:

“Her memleketin âdeti göreneği o memleketin efrad ve ahalisine en ziyade çocukluk zamanında yerleşir. Bugün hepimizin tavrındaki korkaklık veya cesaret eserleri bize çocukluk âleminde dinlediğimiz sözler, gördüğümüz tavır ve hareketlerin birer mirasındırlar.

Bir çocuğun on sekiz yaşına gelinceye kadar kimlerin yanında ve ne gibi şeyler dinleyip görerek büyüdüğünü düşünmek o çocuğun duygusuna nelerin temel olduğunu

¹⁰⁵⁴ Ahenk, 8 Safer 1319/ 28 Mayıs 1901.

¹⁰⁵⁵ Ahenk, 15 Safer 1319/ 4 Haziran 1901.

¹⁰⁵⁶ Ahenk, 11 Rebûlâhîr 1319/ 28 Temmuz 1901; Ahenk, 26 Rebûlâhîr 1319/ 11 Ağustos 1901; Ahenk, 1 Cemâziyelevvel 1319/ 15 Ağustos 1901.

anlamaya kâfi gelir. Etfali, çocukları terbiye etmek onlara güzel güzel fikir vermek ilmiyle uğraşan ulema; çocukların zihinlerinin tıpkı fotoğraf camı gibi her gördüğünü alıp belleyeceğinde ittifak ediyorlar. Ne büyük bir hakikat!

Büyük ve küçük alelumum insanların hal ve tavırlarında çocukların görmesinde zararlı şeyler bulunacağını düşünenler çocukların yanlarında bir arkadaşıyla görüşürken daima dikkat ve basireti elden bırakmazlar. Çünkü düşünebilirler ki, kendinin en ufak bir hatası çocuğun en dehşetli bir canı olarak büyümesine yol gösterebilir. Bazı babalar, analar, ağabeyler, amca, dayı ve amcazadeler de vardır ki kendinden küçük çocukların yanında gayetle laubali bulunur. Biçarelerin fikirlerini zehirlediklerinin farkına bile varmazlar.

Eski adamlar bir ahabına çocuğu ilk gösterdiği zaman çocuğunun o ahabın elini öpmesini teklif ve işaret eder. O zat da çocukla görüşürken oğlu bir besmele çek bakayım, hele bir de elifba oku göreyim diyerek söze başlar. İşte şu kısa görüşmesiyle çocuğa okumanın; büyükler gözünde en büyük fazilet ve meziyetlerden bulunduğunu ihsasa çalışırlardı. Yoksa zamanımızda çok defalar görüldüğü gibi (söv oğlum amcanın anasına! Vur oğlum şu değneği başına) gibi çocuğun yüz ve gözüyle beraber ahlakını paralamak o çocuktan cemiyet-i beşeriyeye gelecek faydelerin akıntısını zarar vadilerine çevirmekten başka bir şey değildir. 'Vur oğlum! Kır oğlum!' diyerek evlat büyüten babaların o çocuk eliyle ilk önce kırılacak şey kendi kolu, kanadı, başıdır.

Çocuğunu cin, şeytan ve peri masallarıyla avutup bir ödlek yapmak ne kadar zararlı ise korkak alıştırmayacağım diye kabadayılığa efelik yollarına alıştırmak da ondan daha zararlıdır.

Bir vakittir vilayetimiz, ahalisine kan ağlatan Çakırcalı Mehmed Efe'nin nasıl büyütüldüğünü düşünmek lazımsa onun da babası kendisi gibi asıp keserek yaşamış, akıbet "su testisi su yolunda kırılır." meseline masaddak olmuştur. Çakırcalı'nın bugünkü edepsizliği babasından gördüğü terbiyenin bir başka türüsü değil onun tıpkıdır... Evladını kabadayılığa, efeliğe alıştırınlara bilmem bundan daha açık bir misal aramağa hacet var mıdır?

Evladımızı cesur, yaşamak âleminden gözü yılmaz bir adam etmek arzusunda isek onların zihinlerini islamin, ahlakın fezaili hakkında fikirler ile imlaya, doldurmaya çalışalım. Cesaret ve şecaatin lüzumunu onlara layıkıyla belletmekle beraber bunun

cesurluğun kendi vatani evladına değil muhaberede düşmana karşı kullanabileceğini de güzelce öğretmemiz lazımdır.

Peygamberimiz efendimiz hazretlerinin bize karşı yapılması elzem, çok lazım tavsiyelerinden, buyruklarından biri de güzel huy sahibi olmaklığımızı istemeleridir. Şari-i Ekrem hazretleri bir gün bir kavmin bir araya toplaşıp bir büyük taş kaldırmakla meşgul olduklarını görerek bu nedir diye sorarlar. 'Hacer'ül-esved yani kuvvet taşıdır. Her kim bu taşı kaldırırsa en şedidimiz, en kuvvetlimiz odur.' cevabını almaları üzerine 'bu işte size bir yol göstereyim mi? Sizden hanginiz gazap, hiddet, öfke zamanında nefsinin zabt eder, sözüyle, işiyle bir fenalık bulmamak için o ateşin önüne dursa işte sizin en kaviniz, en yiğidiniz odur.' buyururlar.

Evet, biz Osmanlılar ata binmeye, silah atmaya kendini alıştırmalıdır. Sonra vücudunun sağlamlaşmasına pek büyük yardımı olan güreş tutmak, taş kaldırmak gibi oyunları da –boş vakitlerde- icra etmeli fakat bu hüneri, marifetini vatan kardaşlarını ezmekte, onlara karşı kurulmakta kullanmamalıdır. Dünyanın en büyük kabadayı ve en meşhur efesi şecaati yerinde gösterebilen, öfkesine mağlup olmayan ve işini yoluna koyup namusluca yaşayanlardır."¹⁰⁵⁷

Yine, eşkıyalığa karşı en etkili silahın eğitim olduğuyla ilgili çarpıcı bir örnek de, eşkıya reisi iken affedilen ve kır serdari olan Çamlıcalı Hüseyin Efe ile oğlu üzerinden verilmişti:

"Dün Ödemiş'ten bir mektup aldık. Mektubun birkaç satırı bizde büyük bir duygu uyandırdı; daha doğrusu öteden beri bar bar bağırdığımız (okumak-okumak) sözünün ne kadar işe yarar olduğunu açıktan açığa gösterdi. İşi uzatmamak, sözü yapmamak için kısa keselim; vilayetten eşkıyalığı kaldırmak için mektepler açalım, bilgileri ilerletelim; okutalım. İşte size küçük bir örnek; mektupta deniliyor ki:

Bir zamanlar dağlarda, eşkıyalıkta gezmiş Çamlıca'nın Hüseyin (Hüseyin şimdi yüzde, Çakırcalı melununun arkasındadır) idi, sekiz yaşlarında bir oğlu var. Hüseyin dağdan indikten sonra hayrı sever bazı kimselerin sözünü tutarak oğlunu mektebe verir, çocuk şimdi ödemiş'te Darü'ül-irfan mektebindedir. Geçenlerde bu çocukla Ödemişli Hancı Sarı Kollunun oğlu kavga ederler. Sarı Kollunun oğlu işi babasına anlatır, babası da Çamlıcanın oğlunu sokakta tutarak bir iki tokat atar. Çocuk doğruca Polis Komiseri Hasan

¹⁰⁵⁷ Köylü, "Kabadayılık ve Efelik Duygularından Çektiklerimiz", 2 Rebiülevvel1328/ 14 Mart 1910.

Efendi'ye gider: "Bana Hancı Sarıkollu iki tokat attı; ben de hükümete geldim. Benim hakkımı ondan alınız." der. Hasan efendi çocuğun ifadesini tutarak şahidlerini ve kâğıtları mahkemeye verir. Mahkeme işi görerek Sarı Kollunun sekiz gün hapsi ve bundan başka ayrıca ceza-yı nakdi alınması için hükme bağlamış.

Şimdi şaki olmaya her vakit meyil gösteren çocuğun okumak yüzünden tuttuğu yol ne kadar parlak alkışlara değer ise bunu niçin böyle yaptığını soran babasına, Çamlıcalı Hüseyin'e:

- Baba; ne yapayım, işi gelip sana söylemiş olaydım, sen gidip herifin başına bir iskemle geçirir, şimdi onun gittiği deliğe sen sokulurdun, diye verdiği cevap da o kadar sevmeye değer sözlerdedir.

İşte eşkıyalığı vilayetimizden kaldırmak için her şeyden evvel mektepleri çoğaltmaya, her yerde mektepler açmaya çalışalım."¹⁰⁵⁸

Eşkıyalıkla mücadele konusundaki çözüm önerileri her daim bu tarz sağduyulu ve nasihatlarla dolu değildi. Nitekim İttihad gazetesinde yer alan "Efelik ve Tedbiri" başlıklı bir makalede, herhangi bir suçtan dolayı hapse düşen gençlerin tahliye olduktan sonra dağ yolunu tutmamaları için, tutuklu oldukları süre zarfında ziyaretçilerinin karşılıklarına "fahişe kıyafeti" ile çıkarılmaları tavsiye edilmişti. Yazara göre, böylelikle gençlerin özgüvenleri kırılacak ve efeliğe heves etmeyeceklerdi. Söz konusu makaleyi paylaşacak olursak:

"Bir gazetenin en büyük vazifesi, intişar ettiği muhitteki marazları teşhis etmek ve onlarla mücahede eylemektir. Şu koca Aydın Vilayetinin en eski marazı ve en içtimai afeti şekavet-efelik illetleridir. Filhakika bu dertlerin hepsi cehalet semeresidir. Ne vakit vilayetimiz baştanbaşa irfan ve ilim nurlarına müstağrak kalır ise bu gibi içtimai afetler de kendi kendilerine zail olur. Fakat bu ilim ve irfan nurlarıyla vilayetimize bu feyizli semerleri verinceye kadar aradan hayli vakit geçeceği gibi bu nurlar, eskilerden ziyade yenileri ihata ve tenvir eyleyecektir...

Efelik; şekavete geçmek için bir geçid mahalli ve bir istihale noktasıdır. Köylerde efelik adeta bir payedir. Köyde genç bir babayiğit efe olmak ve efeliğe mahsus dar ve kısa şalvarı giyebilmek için mutlaka buna liyakat kesb etmelidir. Fakat efe olmak için kesb edilecek liyakat; ne feci bir içtimai haletin neticesidir!..

¹⁰⁵⁸ Köylü, "Eşkıyalığı Nasıl Kaldırılmalı? Okutmakla", 20 Cemâziyelâhîr 1328/ 29 Haziran 1910.

Babayiğit gibi bir köylü gene efe olabilmek için ve bu efeliğiyle köyünde mümtaz ve serferaz bir mevki temin edebilmek için mutlaka çarpışmak ve öldürmek lazımdır. Demek ki efelik mertebesine çıkabilmek için köylü babayiğitleri, gözyaşlarıyla masnu merdiven kullanmağa mecburdurlar.

Köyünde efe olacak ve bu sıfatla bütün köy tarafından havf ve hürmetle karşılanacak bir genç için habsde yatmak ve habshane ekmeğini yemek de bir şereftir. Efelik uğruna bir cinayetle habse girip çıkan bir köylü genci 'has ekmek' yemiş olmak şerefini de nefesine izafe etmiş olur. Zira habse girmek bunların indinde bir erkeklikdir...

Habshaneyi erkeklik ve merdlik sayan adamlara karşı, bunu o meziyetden düşürmekden başka çare yoktur. Bunun için köyünde efe olmak için adam öldürerek habshaneye gelenlere adi bir kadın elbisesi giydirmek, pek İyi neticeler verecek ames bir tedbirdir.

Erkeklik ve merdliğini itmam için habshaneye gelen bir köylü delikanlısı orada, sefil bir kadın kıyafetine girecek olur ise, bu hal kendisine pek ağır gelecektir. Ba-husus köyünden ziyarete gelecek olanlara karşı kendisinin bu kıyafetle çıkmağa mecbur olması, onun bütün maneviyatım ve bütün ruhunu değışdirecek bir hadisedir.”¹⁰⁵⁹

Eşkıyalığın önüne geçebilmek adına yapılan propagandanın yanı sıra eşkıya takibinde başarı gösteren müfrezeler de sık sık gazetelere konu edilmişti. Çok sayıda örneği olmasına rağmen konunun anlaşılması adına yalnızca bir tanesini paylaşacak olursak; 1909 yılının ilk günlerinde müfrezeler tarafından aftayken ele geçirilen Kara Ali Efe, vilayette bir hayli heyecan yaratmıştı. Böylesi tehlikeli bir eşkıya reisinin, tek silah patlatılmadan üstelik de adamlarıyla birlikte ele geçirmesini, Ahenk gazetesi şöyle değerlendirmişti:

*“Görülüyor ki takib-i eşkıya hususunda evvelce cebanet ve tedbirsizlik ile itham edilen jandarmalarımız bile askerın muvaffakiyetini görünce peyda-yı cesaret ederek bihakkın ifa-yı vazifeye başlamışlardır. Bu ise hakikaten şayan-ı memnuniyet bir hal değil midir?”*¹⁰⁶⁰

Kara Ali Çetesini ele geçiren Tabur Kumandanı Mehmed Sadık Bey’in dirayet ve gücüne özel olarak değinildikten ve bu surette şedit bir yöntem sayesinde “Kaza dâhilindeki

¹⁰⁵⁹ İttihad, “Efelik ve Tedbiri”, 12 Şaban 1329/ 14 Ağustos 1911.

¹⁰⁶⁰ Ahenk, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

şekavetten eser bırakmayacak derecede tamami-i muvaffakiyetini eltaf-ı subhaniden temenni eylerim.”¹⁰⁶¹ duasından sonra da sabık dönemin eleştirisine geçilmişti. İttihatçılar gelmeden önce hükümetin eşkıyaya müsamaha gösterdiği dile getirilerek eşkıyayla mücadelede yaşanan değişim ve takip müfrezelerine yardımcı olan köylüler sayesinde başarı sağlanmasının altı da şu cümlelerle çizilmişti:

“Küllü yevm bu gibiler tutulup tevkif olunuyor ki bunda kurra ahalisinin cidden muavenetleri de kabil-i inkâr değildir! Vaktiyle hükümetin müsamahasından; eşkıyanın zulüm ve itisafından bizar ve muztar kalan ahali asker vürudunu müteakip takip kumandanlığı tarafından eşirra hakkında icra edilen tazyiki görünce cesaretleterek açıktan açığa hükümete ve askere yardım etmeye başlamışlardır ki bu hakikaten şayan-ı teşekkür ahvaldendir. Böyle giderse ankarib kazamızda şekavetten eser kalmayacağı biştihtir.”

1062

Takip müfrezelerinin kazandığı başarıların ardından buna benzer övgü dolu yazıların gerçek dışı çıktığı zamanlar da olmuştu. Böylesi durumlarda gazeteler düzeltme yayınlar ve işin aslını kamuoyuna duyururdu. Bu konuyla ilgili iki örnek verecek olursak; Ahenk gazetesinin haberine göre genel af ile birlikte İzmir Hapishanesinden tahliye edilen “*Şaki-i Şehir Koca Ali*”, memleketi olan Tire’ye döner dönmez, işleniş bakımından intikam saldırısı yorumunu yapabileceğimiz bir suç işlemişti. Koca Ali, gece yarısı, kendi köylülerinden iki kişinin evini yakmış ve evin çevresini gaz yağını kullanarak yaktığı için alevlerden kolaylıkla kurtulamayan iki kişi de ailesiyle birlikte ciddi surette yaralanmıştı. Kalabalığın toplanması üzerine firar eden bu eski eşkıya o sırada Tire’ye dönmüş olan Redif Taburu’nun olayı haber alması üzerine Güme Dağı eteklerinde kısırılmış ve öldürülmüştü. Sonrasında da kurşunlardan delik deşik olmuş cesedi Tire ahalisine gösterilmiş, hatta kurşun yaralarının görülebilmesi için üstü soyulmuş, ardından da cesedi İzmir’deki Cemiyetin merkezine gönderilmişti.¹⁰⁶³ Kazanılan bu başarı sonrası hükümet kuvvetlerine ve dolayısıyla İttihatçılara duyulan güveni arttırmış ve bu durum, basında şu cümlelerle yer almıştı:

“Bu vaka Tire Kazasıyla civar kazalarda büyük bir hüsn-ü tesir hâsıl ederek ahalinin idare-i hazıraya olan emniyet ve muhabbetini artırmıştır. Tire’de ahali ve asker; kendilerini icra-yı nümayıştan men’e kalkışan idare-i müstebide yadigârlarından

¹⁰⁶¹ Ahenk, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

¹⁰⁶² Ahenk, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

¹⁰⁶³ Ahenk, 15 Recep 1326/ 13 Ağustos 1908

*kaymakam-ı kazayı darb ve tahkir ettiği gibi hafiyelikle müftehir ve bu sayede birçok haksızlıklar, zülümler irtikab eden ve ihtimal Ebülhüda namıyla maruf Ebülhüdaya güvenen şeyh Rehalı namındaki herifi de tutup hapishanenin mütaffin ve müzlim bir mahalline ilka ederek ahaliye zülüm ve itisafından kurtarmıştır. Kaymakama peyrev olan Belediye reisi dahi taharri edilmiş ise de merkum firar eylediğinden henüz elde edilememiştir.*¹⁰⁶⁴

Ancak bu haberin yayınlanmasından bir gün sonra oldukça ilginç bir duyum alınmıştı. Öldürüldüğü ve delik deşik vücuduyla teşhir edildiği söylenen Koca Ali, ertesi günü Tire İstasyonu'nda trene binerken görülmüştü. Görgü şahitlerinin gazeteye durumu haber vermesi üzerine de Ahenk gazetesi şöyle bir düzeltme yayınlamıştı:

*“Sahib-i varakanın iffetine, hamiyetine zaten öteden beri itimadımız bulunduğundan varakasını neşr etmese de asla tereddüt etmemiştik. Fakat ihtimal mukteza-yı beşeriyetle bir girive-i hataya düşmüş, aldığı yanlış bir malumata istinaden bize ihbaratta bulunup hilaf-ı vaki bir şeyi zehulen neşr ettirmiştir.*¹⁰⁶⁵

İlginçtir bu vakadan yaklaşık beş ay sonra, Koca Ali ile ilgili çıkan bir haberi bu defa Ahenk gazetesi yalanlamıştı. Ameltiya gazetesinde çıkan bir habere göre 1909 yılının Ocak sonlarında Koca Ali ve Sarı Ali çeteleri birleşerek Alacalı köyüne gidip köy ahalisini ve Mösyö Abbott'un zımpara madeninde çalışan işçileri soymuşlar, sonrada maden mühendisinin evini ve yazıhanesini koruyan Kavas Ali Çavuş'u öldürmüşlerdi. Ancak Jandarma Kumandanlığının yaptığı tahkikat sonrası böyle bir olay yaşanmadığı ortaya çıkmış, Kumandanlıktan alınan bilgi sonrasında da Ahenk gazetesi şöyle bir açıklama yapmıştı:

“Koca Ali ve Sarı Ali çetelerinin geçen gün Alacalı karyesine giderek ahali-i karye ile oradaki Alacalı karyesi civarında vaki Mösyö Abott'un maden ocakları eşkiyalar tarafından basılarak amele-i mevcudeyi soyduktan başka Kavas Ali Çavuşun dahi katl edildiğine dair Ameltiya Gazetesinin havadis sırasında yazdığı fıkra hakkında icra kılınan tahkikatla mahallinden vukubulan istilama Tire zabıtasından varid olan telgrafta mezkûr maden ocağı eşkiya tarafından basılmadığı gibi Ali Çavuş isminde katl olunmuş bir adam dahi olmadığı ve maden ocağının Salih ismindeki kavası limaslahaten Tire'de bulunduğu anlaşılmuş ve asayiş-i mahalliye müteallik bu gibi vücudu olmayan ercufelere sıhhat nazarıyla bakılarak gazete sütunlarında gösterilmesinden dolayı Ameltiya gazete

¹⁰⁶⁴ Ahenk, 15 Recep 1326/ 13 Ağustos 1908.

¹⁰⁶⁵ Ahenk, 16 Recep 1326/ 14 Ağustos 1908.

idarehanesine beyan-ı teessüfle beraber keyfiyetin ceride-i âlileriyle tekzibine delalet ve inayet buyrulması ricasına müsaraat olunmuştur.”¹⁰⁶⁶

Hakkında yüzlerce örnek verebileceğimiz bu konu hakkında, görüldüğü üzere gazeteler, eşkıyaların faaliyetleri ve takip müfrezelerinin çabaları ya da eksiklikleri hakkında neredeyse her gün okuyucuyu bilgilendirmiş ve bu konularda uzun makaleleri sayfalarına taşımışlardı. Ancak veriler üzerinden bir çıkarım yapacak olursak; ne dağdaki eşkıyalar ne de köylerdeki gözü kara gençler için nasihatlerle dolu bu uzun makalelerin pek bir tesiri olmuyordu. Böylesi durumlarda da devreye kan ve şiddet temelli askeri mücadele giriyordu.

3.2. Eşkıyalarla Askeri Yollardan Mücadele

3.2.1. Kolluk Kuvvetleri Aracılığıyla Yapılan Eşkuya Takibatı

Eşkıyalara karşı uygulanan en yaygın mücadele yöntemi şüphesiz kolluk kuvvetleri aracılığıyla yapılan silahlı mücadeleydi.¹⁰⁶⁷ Jandarma ve polis, eşkıyalarla mücadele konusunda başat aktörlerdi ancak Aydın Vilayetinde kolluk kuvvetlerinin sayısı hiçbir zaman eşkıyaları tamamen bastırmaya yetecek kadar çok olmamıştı. 1880 yılında Aydın Valiliğine atanan Mithat Paşa, pek çok kez bu soruna değinmiş, mevcut kolluk kuvvetlerinden de bir hayli yakınmıştı. Yıldız Sarayına gönderdiği bir raporda, ödenek yetersizliğinden dolayı asayiş sağlayacak kolluk kuvvetlerini düzenleyemediğini belirtmiş ve mevcut durumun çok iç açıcı olmadığını dile getirmişti. Paşa'nın ifadeleriyle yalnız emniyet ve memleketi muhafazaya yönelik çalışması gereken jandarmaların pek çoğu derbentlerde ve karakollarda kahvecilik ya da bakkallık yapıyordu. Hatta aralarından hırsızlara yataklık eden zaptiye neferleri dahi bulunuyordu. Dolayısıyla işini aksatan ya da illegal yollara sapan kolluk kuvvetleri kaldırılıp yerine “*köy halkı tarafından ‘gardiyan’ namıyla âdem konulması ve her mahallin güvenliğini sağlamak için süvari ve piyade jandarma ile bir miktar polis*

¹⁰⁶⁶ *Ahenk*, 28 Zilhicce 1326/ 21 Kânunusani 1909.

¹⁰⁶⁷ Osmanlı kolluk kuvvetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Halim Alyot, *Türkiye’de Zabıta-Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, İçişleri Bakanlığı Yay., Türk Polis Tarihi Araştırma Merkezi, Ankara, 2008; Yücel Yiğit (Ed.), *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Polis Akademisi Yay., Ankara, 2017; Noemi Levy, Alexandre Toumarkine (Der.), *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza (18.-20. Yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007; Hikmet Tongur, *Türkiye’de Genel Kolluk-Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Polis Akademisi Yay. Ankara, 2016; Derviş Okçabol, *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*, Polis Akademisi Yay., Ankara, 2016; Zafer Toprak, “Tanzimattan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, ss. 1269-1271; Ali Sönmez, “Zaptiye Teşkilatı’nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, Ankara 2006, ss. 199- 219.

görevlendirilmesi”¹⁰⁶⁸ uygun olacaktı. Nitekim bu minvaldeki pek çok raporunun ardından Mithat Paşa'nın talepleri kabul edilmiş ve kendisine, Aydın Vilayetinde “Jandarma ve Polis Teşkilatı” kurmak konusunda izin ve yetki verilmişti. Ayrıca bu iş için 6.008.000 kuruş ödenek tahsis edilmiş, yeni oluşturulan güvenlik güçleri için de “*piyade sınıfına setre ve pantolon ve süvari takımına taşraların ahval-i zaruriyesi icabından evvelki zabtiye elbisesi gibi potur ve cepken yapılması*”¹⁰⁶⁹ kararlaştırılmıştı. Teşkilatın kurulması asayişin temini konusunda büyük bir beklenti yaratmış ancak kısa zamanda büyük bir ilerleme katedilememişti. Jandarmalar kırsalda sayıca nispeten fazla olsalar da özellikle kent merkezlerindeki polisler için aynı şey söylenemezdi. Zira 1895 yılının sonlarında dahi, sürekli göç alıp nüfus açısından büyüyen vilayette toplam 125 polis bulunmaktaydı. Yasa gereğince tüm nahiye merkezlerinde en az bir polis memuru olması lazım iken 47 nahiyede hiç polis bulunmuyordu. Vali Kamil Paşa'nın göreve geldiği günlerde ise vilayette 2.500 jandarma olması gerekirken, sadece 2.035 jandarma bulunuyordu. Eldeki bu jandarmalardan 80 nefer Bodrum hapisanesinin korunmasından, 53 nefer de Aydın ve Kasaba demiryollarının güvenliğinden sorumluydu. Vilayetteki güvenlik güçleri sancak ve kazalardaki hapisane ve tevkifhanelerin koruması, mülki ve adli rutin işlere de ayrılınca, asayişe ilişkin neredeyse kullanılacak jandarma kalmıyordu.¹⁰⁷⁰ Üstelik ilerleyen yıllarda da gözle görülür büyüklükte bir değişim yaşanmamıştı. 1908 yılında dahi, İzmir’de 1 müdür, 1 müfettiş, 7 serkomiser, 16 ikinci komiser, 39 üçüncü komiser ve 186 polis memuru; Aydın’da 1 serkomiser, 5 üçüncü komiser, 10 polis memuru; Saruhan’da 1 serkomiser, 2 ikinci komiser, 9 üçüncü komiser, 14 polis memuru; Denizli’de 6 üçüncü komiser, 8 polis memuru; Menteşe’de 4 üçüncü komiser, 10 polis memuru bulunmaktaydı. Tüm vilayet içerisinde 186’sı İzmir’de olmak üzere toplam 226 polis memuru bulunuyordu.¹⁰⁷¹ Bu veriler doğrultusunda eşkıya çetelerinin sayısını da düşündüğümüzde eşkıyalığın bir türlü söndürülememesi daha anlaşılır hale geliyordu.

Kolluk kuvvetlerindeki yetersizliğin yarattığı olumsuz sonuçlar görülmüş olacak ki 1908 yılının Ekim ayında, Ödemiş’e nizamiye taburundan 30 ve istihkâm bölüğünden 30 nefer gönderilmiş, böylelikle takip müfrezeleri destekle kuvvetlendirilmek istenmişti.¹⁰⁷² Yine eşkıya takibiyle görevlendirilen 22. Alayın 3. Taburu, 31 Ocak 1909 tarihinde Aydın’a, 23. Alayın 3. Taburu ise Kasaba’ya sevk edilmişti. Aydın’a gidecek taburun

¹⁰⁶⁸ Arıkan, *a.g.m.*, s. 141.

¹⁰⁶⁹ Arıkan, *a.g.m.*, s. 143.

¹⁰⁷⁰ B.O.A., Y.S.K.P., No: 86-40/3983 (H. 1313/M. 1895).

¹⁰⁷¹ Salname-i Vilâyet-i Aydın, (H. 1326), s. 111.

¹⁰⁷² *Ahenk*, 5 Şevval 1326/ 30 Teşrinievvel 1908.

merkezi Aydın-Merkez olarak belirlenmiş ve birer bölüğü de Nazilli ve Ayasuluğ'da konuşlandırılmıştı. Kasaba'ya gidecek taburun da merkezi Kasaba-Merkez olup birer bölüğü Salihli ve Alaşehir'e gönderilmişti.¹⁰⁷³ 28 Mart 1910 tarihinde de Aydın Vilayeti Jandarma Alayı'nda yapılanmaya gidilmiş ve alay; İzmir-Merkez, Ödemiş, Aydın, Manisa, Muğla ve Denizli olmak üzere altı taburdan oluşturulmuştu. Alayda 2.530 piyade ve 305 süvari olmak üzere toplam 2.835 jandarmanın da görev yapmasına karar verilmişti.¹⁰⁴

Yapılan tüm düzenlemelere rağmen eşkıyayla çarpışacak nefer ihtiyacı her daim canlılığını korumuş ve mevcut sayı da hiçbir zaman sorunu tam anlamıyla çözmeye yetmemişti. Bu konuda hakkında en çarpıcı eleştirilerden birisi, İttihad gazetesindeki, “*Vilayetin Dertleri-Şakilik ve Jandarma*” başlıklı makalede dile getirilmişti. “*Bugün hep itiraf ederiz ki vilayetin en belli başlı derdi şakiliktir. Bu şakilik yüzünden mülhakat da cana ve mala emniyet yoktur.*”¹⁰⁷⁴ girizgahıyla başlayan yazı, öncelikle eşkıyalığın şedit ve kanlı yüzünü şu cümlelerle ortaya koymuştu:

*“Bugünkü günde şakilik mevzuu bahs olunca bi't-tabi Çakırcalı hatıra gelir. Hakikaten Çakırcalı gibi sefil ve korkak bir şakinin yirmi seneden beri hükümeti işgal etmesi pek ziyade eseflere sezaadır. Fakat vilayette şakilik yalnız Çakırcalı'dan mı ibarettir? Dadbey'e gelerek Salamcı Musa'nın zavallı kerimesi on altı yaşındaki Zehra'nın bekâretini izale eyledikten sonra elini, burnunu ve kafasını kesip gözlerini oyan ve derisini beş mecdiyeye mukabil (şire)ye getiren haydutlar ile Söke'de Kıryako'yu dağa kaldırıp iki üç bin lira aldıktan sonra salıveren korsanlar, şaki değil midir? Hem bu şakiler; Çakırcalı'ya nispetle başka bir nev ve muhabbetle de bir meslek takip eylemektedirler.”*¹⁰⁷⁵

Aynı makalede, bu vakalar sıralandıktan sonra eski zamanlarda gelen valilerin eşkıyalık konusuna oldukça ehemmiyet göstermelerine ve özellikle Mithat Paşa zamanında polis teşkilatının ikmal edilerek şehrin şakilik belasından bir hayli temizlendiğine değinilmişti. Ardından da jandarmaların sayıca yetersiz olduğunun ve vilayetteki jandarmaların zeybek veya Rum eşkıyaları ele geçirmek bir yana günlük asayiş olaylarına yetişecek kadar bile çok olmadığına altı çizilmişti. Ayrıca yeni jandarma bütçesinin Meclis-i Mebusanda kabul edilmemesi nedeniyle mevcut kadrodan 80'e yakın piyade ve süvarinin geri çekilmiş olmasına da dem vurulmuş ve “*Koca vilayet baştanbaşa şakilik ateşine maruz*

¹⁰⁷³ *Ahenk*, 8 Muharrem 1327/ 31 Kânunusani 1909.

¹⁰⁷⁴ *İttihad*, “*Vilayetin Dertleri-2 Şakilik ve Jandarma*”, 14 Şaban 1329/ 16 Ağustos 1911.

¹⁰⁷⁵ *İttihad*, “*Vilayetin Dertleri-2 Şakilik ve Jandarma*”, 14 Şaban 1329/ 16 Ağustos 1911.

iken ve kadro ilaveye muhtaç iken”¹⁰⁷⁶ üstüne bir de jandarma sayısının azaltılmasının mantığı sorgulanmıştı.

Her ne kadar jandarma ve polis sayısı yeterli olmadığı için eşkıya takibinde kır serdarları, kır bekçileri veya gönüllü grupları kullanılmışsa da şekavete karşı mücadele eden asli unsurlar her zaman askeri görevliler olmuştu. Bu bağlamda, çetelerle çatışmaya giren askeri grupları genel hatlarıyla tek tek incelemekte fayda bulunmaktadır.

3.2.1.1. Jandarma takip müfrezeleri

Sultan II. Abdülhamid’e iktidarının ilk yıllarında sunulan bir lahiyada, takip müfrezeleriyle ilgili şu tavsiyelerde bulunulmuştu:

- Müfrezeler yaz-kış demeden aralıksız surette eşkıya takibinde olmalı ve devriyeleri aksatmamalıdır.
- Eşkıya takibinde kullanılacak olan kolluk kuvvetleri sancakların büyüklüğüne ve asayiş durumuna göre şekillenmeli, eşkıyalığın fazla görüldüğü yerlerde zaptiye sayısı da fazla olmalıdır. Ayrıca çetelerle mücadelede “*mutlakâ cesâretle ma’rûf ve mutasarrıf ehl-i ırz takımdan kır serdârı veyâ kır me’mûru veyâ ta’kîb me’mûrî nâmı virilerek birer zâtın kumandasıyla on on ikişer kişiden mürekkeb olmalıdır.*”¹⁰⁷⁷
- Müfrezelere seçilen jandarmalar cesur, gözüpek ve iyi ahlaklı olmalıdır. Köylülere eziyet eden veya “namus düşmanlığı” yapan neferler istisnasız ihraç edilmeli, yerlerine liyakat sahibi neferler getirilmelidir.
- Jandarma neferlerine ödenecek maaş yeterli ve düzenli olmalıdır. Ayrıca müfrezelerdeki neferlere terfi yolu açılarak onların daha gayretli çalışması ve eşkıya takibi yapması temin edilmelidir.
- Kışın havanın soğuması nedeniyle eşkıyalar bir yerlere çekilerek saldırılarına bir süre ara verirler. Bu durumda kolluk kuvvetleri, çeteler ortada yok diye takibi bırakmamalı ve eşkıyaların en zayıf olduğu bu anlarda yataklarına baskınlar yaparak hem onları, hem de yataklık yapanları yakalamalıdır. Bu surette eşkıyaları yakalamak yaz aylarına göre çok daha kolay olacaktır. Yaz aylarında da takip

¹⁰⁷⁶ *İttihad*, “Vilayetin Dertleri-2 Şakilik ve Jandarma”, 14 Şaban 1329/ 16 Ağustos 1911.

¹⁰⁷⁷ Ürkmez, *a.g.m*, s. 45.

gevşetilmemeli, hülasa yaz-kış takip yapabilecek dayanıklı müfrezeler oluşturulmalıdır.¹⁰⁷⁸

Yıldız Sarayının muktedir olduğu günlerde, teoride bu surette planlanan ancak konunun pratik kısmında kimi zaman beşeri kimi zamansa iktisadi nedenlerden ötürü aksamalar yaşanan eşkıya takibi, Balkan coğrafyasında pişmiş olan İttihatçılar zamanında bir hayli ivme kazanmıştı. Zira İttihatçı zabitlerin şekavetle mücadelede nev-i şahsına münhasır takip yöntemleri bulunmaktaydı. Bu eski komitacılar, henüz Meşrutiyet'in ilanından önce Bulgar ve Sırp çeteleriyle çarpışırken, bunların basit eşkıya çeteleri olmadıklarını ve savaş yöntemlerinin de kendilerine kurmaylık eğitiminde öğretilmeyen gerilla tekniğiyle mücadele olduğunu anlamışlardı.¹⁰⁷⁹ Özellikle Bulgar çeteleriyle mücadele sırasında yapılan operasyonlarda ele geçirilen belgelerden Makedonya Bulgar komitasının ne gibi usullerle çalıştığı öğrenilmişti. Bu çetelerin o zamana kadar gösterdiği başarıları bir referans olarak gören İttihatçı subaylar, bu tecrübeyi de Aydın Vilayetine yansıtmışlardı. Nitekim pek çok İttihatçı zabıt, öncelikle ekibini daha önce eşkıyalarla sıcak çatışmaya girmiş, tecrübeli, cesur ve keskin nişancı neferlerden seçmişlerdi. Müfrezeler yoğun bir eğitim sürecine sokulmuş, zorlu kondisyon çalışmasının yanı sıra her gün atış talimleri yaptırılmış, istihbarat şebekeleri kurulmuştu. Özellikle dağ köylerindeki çobanlar, imamlar, kahveciler ve kâhyalar aracılığıyla bölge eşkıyaları hakkında düzenli bilgi akışı sağlanmıştı. Hem istihbarat toplamak, hem de gerektiğinde operasyonlar yapmak için resmi müfrezelerin yanı sıra sivil ekipler de oluşturmuş ve tütün kaçakçısı, deveci ya da çoban kılığındaki jandarmalar dağlarda gezmeye başlamışlardı.¹⁰⁸⁰

Gerek Yıldız Sarayının, gerekse İttihat ve Terakki Cemiyetinin denetimindeki eşkıya takibatında bazı usuller bulunmaktaydı. Vakalardan elde ettiğimiz genel yöntemlere değinecek olursak; takip müfrezelerinin eşkıya yakalama teknikleri oldukça basit ama bir o kadar da acımasızdı. Jandarma neferleri veya kolcular; eşkıyaları, firarileri veya kaçakçıları bir hanede kısırdığı zaman, öncelikle “teslim ol!” çağrısında bulunuyorlardı. Olumsuz cevap gelmesi üzerineyse içeridekilerin dışarıya çıkmasını sağlamak amacıyla evi yakıyorlardı. Dumandan zehirlenmemek veya diri diri yanmamak için dışarıya fırlayan zanlılar böylece kolaylıkla esir alınıyor, çıkmakta direnenler ise dumandan zehirlenerek ya da diri diri yanarak ölüyorlardı. Eşkıyalar teslim alınabiliyordu ancak “teslim ol!”

¹⁰⁷⁸ Ürkmez, a.g.m, s. 35.

¹⁰⁷⁹ Berkes, a.g.e., s. 384.

¹⁰⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Özçelik, “Tetikçi, Kumandan, Kahraman, Hain: Sarı Efe Edip”, *Tire'den Yansımalar*, S. 8, İzmir, Temmuz-Ağustos-Eylül 2018.

çağırısında bulunulduktan sonra ateş açarak karşılık vermişlerse kendilerine genellikle müsamaha gösterilmiyordu. Müfrezeler ile çeteler arasında çıkan çatışmalar sonrasında geri çekilen eşkıyalar mutlaka takip ediliyordu. Özellikle İttihatçı kumandanlar döneminde müfrezelere yeni bir alışkanlık da kazandırılmıştı. Bu dönemde kimi zaman müfrezeler, tıpkı eşkıya çeteleri gibi gece karanlığında hareket edebilme yetilerinin artması için zifiri karanlıkta uzun devriyelere çıkarılıyordu. Bu devriyeler sırasında da baskın ve pusu teknikleriyle patika ve mağaraların yerlerini öğreniyorlardı. Pek çoğu da genel askeri yöntemlerin aksine müfrezelerini gündüz dinlendirip, gece ise takibe çıkartıyorlardı. Zira eşkıya çetelerinin geceleri hareket edip, gündüzleri emin bir yere çekilerek saldırması nedeniyle eşkıyalar gafil avlanmak isteniyordu. İyi bir eğitimin ardından jandarma müfrezeleri bölgeyi tanıyan, dağlara tırmanma konusunda becerisi/dayanıklılığı olan ve dağda, bayırda, ormanda ustalıklı çete avlayabilen on/on beş kişilik avcı gruplarına dönüşüyordu.

3.2.1.2. Muvakkat jandarmalar-gayrinizami müfrezeler

Dağlık alanlarda yaşayan, vur-kaç usulü mücadele yöntemi olan, bölgeyi ve köylüleri iyi tanıyan, her an her yerde çıkabilme özellikleri sayesinde ustalıklı baskın yapabilen eşkıyalar bu özellikleri sayesinde müfrezelerden çok daha avantajlı durumdaydılar. Ayrıca pek çok çete, gündüzleri gizlenip geceleri baskın veriyor, bu surette jandarmalarla da pek karşılaşmıyor, karşılaştıkları zaman ise kısa bir çatışmanın ardından gece karanlığında çok rahat bir şekilde firar edebiliyorlardı.¹⁰⁸¹ Söz konusu durumun pek çok kolluk kuvveti mensubunun hayatına mal olması hasebiyle de eşkıya takibi için muvakkat (geçici) jandarmalardan ve başıbozuk müfrezelerden faydalanılması gerektiği konusunda pek çok öneri ortaya atılmıştı. Bu önerilerden birini paylaşmamız, o dönemin eşkıya takibinde yaşanan sorunları ve çözüm arayışlarını anlamamız açısından faydalı olacaktır:

“Artık şüphe götürmez bir hakikattir ki Çakırcalı'nın bu gidişle tutulması kabil değildir. Bunu şimdiye kadar yüz binlerce acı tecrübelerle anladık... Çakırcalı asker ve jandarma ile tutulmayacaktır. Askerin vazifesi sınırda ve sınırın dışarıdadır. Vakıa bizim memleket gibi henüz asayiş ve inzibatı hakkıyla yerleşmemiş olan memleketlerde lüzum görüldüğünde bir vakit için asker kullanılır ise de bu karışıklık çıkmaması için ihtiyat olup Çakırcalı gibi eşkıyaları asıl jandarma kovalar. Zira memleketin içeri inzibatı jandarmanın

¹⁰⁸¹ B.O.A., DH.H, 14, 2/07 (15 Şaban 1329/ 11 Ağustos 1911).

vazifesi olup jandarma o memlekette bulunduğu ve çocuklukla da yerlisi olduğu için dağları, yolları, memleketin halini köylerini ve köylülerin yerlerini tabiatlarını bilir. Fakat bizim jandarmamız henüz bu mükemmel hale gelmemiştir. Henüz pek çok eksik ve noksanları vardır. Bir de şurası unutulmasın ki, jandarması en mükemmel olan memleketlerde bile jandarma eşkıya kovalama işinde yerli ahaliye, köylüye muhtaçtır. Zira o memleketin haline ne kadar vakıf olsa, izbe yerleri, gizli köşeleri, saklanacak noktaları ve bahusus eşkıyanın nerede bulunup nerede dolaşacağını ve saklanacağını yerliler, köylüler kadar bilemez, kestiremez. Son tecrübeler dahi bize gösterdi ki Çakırcalı'nın tutulması köylülerin yardımı ile beraber asker ve jandarma yüzünden olmayıp başıbozuklar vasıtasıyla olacaktır.”¹⁰⁸²

Bu cümlelerin ardından, başıbozuk müfrezelerin ve jandarma müfrezelerinin birlikte nasıl hareket etmesi gerektiği ile ilgili tavsiyeler de şöyle sıralanmıştı:

“Eşkıya kovalamak için mülhakat da bulunan askerler hep acemidir. Yer yurt bilmez, İşte muvaffakiyet olmamasına sebep de budur. Askerler emniyet ve inzibatı muhafaza için buldukları yerlerde kalmalıdır. Zira asker olan yerde inzibat kendi kendine olur. Çünkü askerin yalnız vücudu inzibat düşmanı olanları korkutmaya kâfidir. Yerinde duran bu asker, icabında yine yardım için acele bir tarafa koşmak, yetişmek üzere hazır durmalıdır. Bununla beraber bu askerlerin iyisinden, ustasından seçerek seyyar müfrezelerde ayırmalı ve fakat bu müfrezelerin her birinde birkaç başıbozuk bulunmalıdır.

Jandarmalar sancaklarda, kazalarda, nahiyelerde, köylerde yani memuriyetleri yerinde durup oraların asayişini, emniyetini muhafaza etmelidir. Zira vilayetimizde jandarma az, pek azdır. Takibe giderse yerleri boş kalıyor, asayişsizliğe kapı açılıyor. Asıl takibi başıbozuk müfrezeler yaptırmalıdır. Nitekim şimdiye kadar asıl takip hep başıbozuk çeteler tarafından yapıldı. Asıl çarpışmalar hep onlar arasında oldu. Bunu defalarca tecrübe ettik. Fakat topu topu iki müfreme vardı. Eşref ve Koca Mehmed müfrezeleri bütün gezip dolaşan, arayıp bulan ve hakkıyla çarpışan bunlar idi. Lakin bu müfrezeler az idi. Evvelden beri iki üç değil; on, on beş başıbozuk müfreme teşkil etmeli idi. Eğer takipte gezen başıbozuk müfrezeler çok olsaydı, bu çarpışmalardan birinde mutlaka Çakırcalı ele geçecekti. Veyahut son çarpışmada Eşref ile beraber kendi çetesi bulunsaydı iş değişecekti. Acaba takip işlerinin başı olanlar başıbozuk çetelerin muvaffakiyetini birçok tecrübeler ile görüp dururken niçin bunları çoğaltılmasını düşünmemişlerdir? Artık her ne olduysa oldu.

¹⁰⁸² Köylü “Çakırcalı Niçin Tutulamıyor”, 3 Cemâziyelâhir 1329/ 12 Haziran 1910.

Bundan sonrası için ona göre davranmalıdır. Başıbozuk çeteler teşkilinden başka çare yoktur.”¹⁰⁸³

Köylü gazetesinde bu öneriler sıralanırken ve başıbozuk müfrezelerle eşkıya takibatının yapılması talep edilirken, İttihad gazetesi ise bu konuda farklı düşünmekteydi:

“Bugün eşkıya takiplerinde talim ve tensik görmüş yeni jandarmalardan mühim hizmetler görüleceği şüphesizdir. Muvakkat jandarma da ya toplanılarak birkaç yüz kuruş maaşla takibe memur edilmiş serserilerin yapacağı hizmet, zarardan başka bir şey değildir. Bu muvakkat jandarmalara şimdiye kadar hazine, yüz binlerce kuruş verdiği halde, buna mukabil kendilerinden ne faide istihsal eyledi?

Hükümetin bu muvakkat jandarmaları ve hakiki tabiri vecihle bu sarhoş alayını kaldırmak hususundaki fikri pek muvafıktır. Fakat aynı zamanda; hükümetin elinde; vilayetin her tarafında zabt ve rabta ve inzibat ve intizama kâfi gelecek derecede bir jandarma kadrosu mevcut olmak lazımdır.”¹⁰⁸⁴

Dağlardaki rahat hareket etme kabiliyetleri ve savaşçı özellikleri nedeniyle defalarca savaşlara dâhil olan zeybeklere ve diğer milletlerden eşkıyalara karşı “çivi çiviye söker” mantığıyla başıbozuk müfrezeler tayin etmek fikrinden pek müspet sonuç alınamamıştı. Bunun öncelikli nedeni çoğunlukla Arnavutlardan, Kürtlerden, Çerkeslerden ve Lazlardan teşkil edilen başıbozuk grupların bölgeyi iyi tanımamaları diğer nedeni ise geçici olmalarından mütevellit yerli eşkıyaların sahip oldukları istihbarat ve yatak ağına sahip olamamalarıydı.

3.2.1.3. Reji kolcuları

Osmanlı Devleti’nde tütün kaçakçılığı, tütünün vergiye tabi tutulmasından önce ve sonra çeşitli sebeplere bağlı olarak gelişmiş bir meseledir. Tütüne vergi konulduğu andan itibaren kaçakçılık daha görünür bir mesele haline gelmişti.¹⁰⁸⁵ Tütün kaçakçılığı Reji

¹⁰⁸³ Köylü “Çakırcalı Niçin Tutulamıyor”, 3 Cemâziyelâhir 1329/ 12 Haziran 1910.

¹⁰⁸⁴ İttihad, “Vilayetin Dertleri-2 Şakilik ve Jandarma”, 14 Şaban 1329/ 16 Ağustos 1911. İlginçtir, eşkıya takipleri konusundaki tavsiyelerin pek çoğu, genellikle, 1900-1911 yılları arasında adımdan en fazla söz ettirmiş eşkıya reislerinden biri olan Çakırcalı Mehmed Efe’nin gerçekleştirdiği vukuatlar sonrası sıralanmıştır.

¹⁰⁸⁵ Rejinin uygulamaya koyduğu tütün politikasının baştaki anlaşmasına uygun olmaması, özellikle tütün ekim alanlarına kısıtlama getirmesi, alımlarda düşük fiyat politikası, yeterli depoların yapılmaması, üreticiye karşı iyi davranılmaması, satışı yapılan tütünlerin kalitesiz ve çok pahalı olması gibi sebepler gerek üreticiyi gerekse tüketiciyi son derece rahatsız etmişti. Üstelik üreticiler, yabancı bir gücün tütün üretmelerinin her aşamasında kendilerini denetlemesini kabullenememişti. Reji hileleri için bkz: Parvus Efendi, *Türkiye’nin Can Damarı Devlet-i Osmaniye’nin Borçları ve Islahı*, Şems Matbaası, İstanbul, 1330., ss. 159-176. Meşru

döneminde o kadar yaygınlaşmış ve alenileşmişti ki, toplumun her kademesinden kişilerin kaçakçılık hadiselerine karışması olağan vakalar haline gelmişti. Kaçakçıların ortak yönü dar gelirli kesimden gelmeleriydi. Fakir genç köylülerin tekele karşı tepkileri, yüksek gelir elde etmelerini sağlayan tütün kaçakçılığı şeklinde gerçekleşmişti. Bu dönemde gücü yeten, tehlikeyi göze alan, daha çok kazanmak isteyen ya da yoksulluktan bunalan, yerli-yabancı, kadın-erkek birçok insan bu yıllarda tütün kaçakçılığına bulaşmıştı.¹⁰⁸⁶

Sadaret ile Reji İdaresi arasında yapılan resmi yazışmalarda, Rejinin, tütün kaçakçılığı için “*erbâb-ı şekâvet*” tanımlaması yaptığı görülmektedir. Eşkiyalık genellikle devlet düzenine isyan eden ayrılıkçı gruplar için kullanılan bir terim olarak algılanıyorken, Reji gibi kâr amaçlı kurulmuş özel bir şirketin, kaçakçıları tanımlamak ve onlardan yakınlık için bu terimi kullanması ilginçtir. Buna karşılık devlet ise, iç güvenliği tehdit etmedikleri, sadece tütün kaçırdıkları sürece bu eşkiyalara pek de müdahale etmemiş ve resmi işlerde kaçakçılar “*eşhâs-ı şerîre*”, “*erbâb-ı şekâvet*”, “*serseriler*” ve “*kaçakçı fırkası*” olarak adlandırılırken yaptıkları iş ise “*sanat-ı mekrûha*” ve “*fena sanat ve ticaret (!)*” şeklinde tanımlanmıştı.¹⁰⁸⁷ Buna karşılık Reji İdaresinin, her geçen gün sayısı artan kaçakçılara karşı cevabı ise “Reji Kolcuları” aracılığıyla olmuştu.

1883 yılında, İmparatorluğun içerisinde “Düyun-u Umumiye İdaresi” adı altında adeta yeni bir devlet kurulmuş, bu devlete lazım gelen ordu ise 1886 tarihli “Tütün Kaçakçılığının Men’i Hizmetinde Kullanılacak Kordon Bölüklerine Dair Talimatname” hükümlerine göre kurulan ve resmi adı ‘Kordon Bölükleri’ olan Kolculuk Teşkilatı olmuştu.¹⁰⁸⁸ Kolcular konusunda, talimatnamelerinde yer alan “*Kordon bölükleri efradı baraka ve karakollara taksim olunur, her bir baraka ve karakol bir takım sayılır, takımlar da halin icabına göre süvari ve piyade olur*”¹⁰⁸⁹ maddesi uyarınca hızlı bir teşkilatlanmaya girilmiş ve ilk başlarda derme çatma süvarilerden oluşan Reji kolcuları zaman içinde

yollardan ürününü Reji kontrolü dışında pazarlama imkânı olmayan üretici, kendi metotlarıyla çözüm yolları aramaya başlamıştı. Bölge halkının, Reji İdaresinin tütün politikalarına karşı en yaygın tepkisi “tütün kaçakçılığı” şeklinde olmuş Tütün kaçakçıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Özçelik, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reji İdaresi, Tütün ve Tütün Kaçakçılığı (Batı Anadolu Örneği)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Bitirme Tezi, İzmir, 2016.

¹⁰⁸⁶ Rejiye göre kaçakçılar şöyle gruplandırılmışlardı: 1. Tarlasına izinsiz tütün ekimi yapan çiftçi. 2. Dükkânında kaçak tütün bulunduran tütün bayisi. 3. Tütünü ruhsatsız nakleden çiftçi, tüccar ya da nakliyecisi. 4. Tarlasına izinsiz ektiği tütünü kendisi pazarlayan üretici. 5. Kaçakçılık işini meslek olarak ifa eden gruplar. Gruplandırma için bkz: Filiz Dıgıroğlu, *Trabzon Reji İdaresi*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 253.

¹⁰⁸⁷ Pullukçuoğlu Yapucu, *a.g.t.*, s. 254.

¹⁰⁸⁸ Refii Şükrü Suvla, “Tanzimat Devrinde İstikrazlar”, *Tanzimat’ın Yüzüncü Yıldönümü Münasebetile Neşredilen Kitaptan Ayrı Baskı*, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul, 1940. s. 16.

¹⁰⁸⁹ Alyot, *a.g.e.*, s.252.

tekâmül ederek güçlü ve teşekküllü birlikler haline gelmişlerdi. Özellikle silahlı kaçakçı çetelerini takip etmek için kolcular da aynı şekilde silahlandırılmış, kaçakçıların at kullanmaları nedeniyle de atlı kolcu birlikleri oluşturulmuştu. Askeri hiyerarşiyi taklit eden bir sistemle; onbaşı, piyade çavuşu, süvari çavuşu, bölük emini, başçavuş rütbeleri kullanılmış, 100 eri geçmeyen bölükler teşkil edilerek bu bölükler, yüzbaşı, üsteğmen ve teğmen rütbelerinde subayların komutasına verilmişti. Kolculuk kariyerinin en alt basamağında “Yaya Kolculuğu” varken en üstte ise “Reji Süvari Kolbaşılığı” yer almıştı.¹⁰⁹⁰ Kadınların erkekler tarafından aranmasında yaşanan sorunlar nedeniyle bir süre sonra da “Kadın Kolcular” istihdam edilmişti.

Osmanlı İmparatorluğu’nda en fazla en fazla kolcu, tütün üretim miktarı ve kaçakçı sayısı dolayısıyla Aydın Vilayetinde bulunmaktaydı. Öyle ki, tüm Osmanlı topraklarında bulunan kolcuların 1/6’sı buradaydı. Yalnız İzmir ve çevresinde dahi 26’sı kolcubaşı olmak üzere 450 kişi çalışmaktaydı.¹⁰⁹¹ Bu bağlamda Reji İdaresinin önemli tütün üretim merkezlerinde kolculuk teşkilatı için yaptığı masrafları görmek, kaçakçılığı önleme çabalarının şirkete maliyetini göstermesi açısından ilginç olacaktır:

Tablo 3.1. Reji Şirketi’nin 1885-1892 Yılları Arasında Kolculuk Teşkilatı Masrafı (Altın Lira)¹⁰⁹²

	1885-1886	1886-1887	1890-1891	1891-1892
İstanbul	2.244.676	2.083.156	2.774.085	2.927.059
Selanik	1.435.001	1.343.566	1.129.151	1.201.714
Samsun	1.030.042	909.319	840.869	930.000
İzmir	2.691.553	2.640.708	2.192.551	2.235.979
Bursa	1.160.117	1.112.136	1.054.700	1.144.399

Görüldüğü üzere İzmir, kolcular için en fazla masraf yapılan yerleşim yerlerinden birisiydi. 1897 yılına gelindiğinde ise, ihtiyaca binaen kolcu sayısının bir hayli arttığını görmekteyiz:

¹⁰⁹⁰ Alyot, *a.g.e.*, s. 250.

¹⁰⁹¹ Pullukçuoğlu Yapucu, *a.g.t.*, s. 178.

¹⁰⁹² Oktay Gökdemir, “XIX. yy. Sonunda İzmir ve Çevresinde Tütün Kaçakçılığı”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, D.E.Ü.A.İ.İ.T.E, C.1, S. 3, İzmir, ss. 102-103.

Tablo 3.2. 1897 Yılında, Aydın Vilayetindeki Kolcu Dağılımı.¹⁰⁹³

Sancak Adı	Görevli	Adet
İzmir	Kolcubaşı	26
	Yaya kolcu	359
	Atlı kolcu	65
	Kadın kolcu	37
	Müfettiş	4
Aydın	Kolcubaşı	9
	Yaya kolcu	54
	Atlı kolcu	49
Saruhan	Kolcubaşı	13
	Yaya kolcu	149
	Atlı kolcu	95
Denizli	Kolcubaşı	8
	Yaya kolcu	21
	Atlı kolcu	48
Menteşe	Kolcubaşı	6
	Yaya kolcu	71
	Atlı kolcu	30
Toplam		948

Kolcular bahsi geçen bölgelerde legal/illegal tütün ticaretini takip ediyor ve tüketicimin kontrolünü sağlıyorlardı. Rejinin kolculuk sistemini geliştirmesinin nedeni, kaçak tütün satışlarını engellemek, böylece şirketin daha fazla kâr etmesini sağlamaktı.¹⁰⁹⁴ Bu amaçla da bir istihbarat sistemi kurmuşlar ve muhbirleri aracılığıyla tütün üretim alanlarını ve kaçakçılık güzergâhlarını sıklıkla teftiş etmişlerdi. Bunun dışında karadan olduğu gibi deniz yoluyla da kaçakçıların önü kesilmek istendiği için sahil güvenliğe önem verilmişti.

Kolcular, esas vazifelerinin dışında zaman zaman asayişin muhafazasında ve eşkıya takibinde de kullanılmışlardı. Örneğin, 1900'lü yılların başında, eşkıyalığın yoğun görüldüğü Ödemiş'te 11'i yaya, 7'si atlı olmak üzere toplam 18 kolcu görev yapmakta ve ihtiyaç dâhilinde müfrezelere yardımcı olmaktaydılar.¹⁰⁹⁵ Ancak Reji kolcularının görev tanımları ve sınırlarının bir nizamla sokulması için Dâhiliye Nezareti, Reji İdaresiyle 18 Temmuz 1910 tarihinde bir sözleşme hazırlamış ve asayişin sağlanması konusunda, özel güvenlik güçleri olan Reji kolcularından daha aktif bir şekilde yararlanma yoluna gitmişti.¹⁰⁹⁶ Eşkıya avına çıkan kolcularla ilgili örnek verecek olursak; Çakırcalı Çetesinin peşine düşen Takip Müfrezesi Kumandanı Anzavur Ahmed, emrindeki jandarmaların yetersiz olması hasebiyle, ücretleri hükümet tarafından karşılanmak üzere reji kolcuları talep

¹⁰⁹³ Oktay Gökdemir, *Aydın Vilayetinde Tütün Rejisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1994, s. 105.

¹⁰⁹⁴ Dıñoğlu, *a.g.m.*, s. 262

¹⁰⁹⁵ Gökdemir, *a.g.t.*, s. 105.

¹⁰⁹⁶ B.O.A., DH. H.MŞ., No: 21-64 (H. 1328/ M. 1910).

etmişti.¹⁰⁹⁷ Reji Komiserliğine gönderilen talep yazısında “Çakırcalı'nın tenkili için Aydın Vilayeti takib-i eşkıya kumandanı muavinliğine tayin edilmiş olan Çerkes Ahmed Bey muvakkatten emr-i takibde istihdam edilmek üzere mevaki-i muhtelifedeki Reji kolcularından hizmetinden istifade ettirebileceği...”¹⁰⁹⁸ ifade edilmiş, talebin kabulünün ardından da kolcular, Arnavut Ahmed müfrezesine dahil olmuşlardı.¹⁰⁹⁹ Ancak kendilerinden beklenen fayda pek de görülemedi. Bir başka ilginç örnekte de; Çakırcalı, takip müfrezeleriyle birlikte peşine takılan kolcuları gafil avlamış ve kendisini derdeste memur edilen kolcuların 2.200 liralarını gasp ettikten sonra silahlarına da el koymuştu.¹¹⁰⁰

3.2.2. Sahil Güvenlik

Batı Anadolu'daki eşkıyalık ve kaçakçılık sadece dağlarda değil, denizlerde de yoğun bir şekilde yapılmaktaydı. Deniz yoluyla yapılan eşkıyalık ve kaçakçılık da, ağırlıklı olarak, gemiciliğe olan yatkınlıkları nedeniyle bilhassa Rum çeteler tarafından yürütülmekteydi. Bu konuda erken dönemlerden bir örnek verecek olursak, 1848-1853 yılları arasında, Aydın Vilayetinde pek çok cinayet, yaralama, hırsızlık, gasp ve posta soygununun müsebbibi olan ünlü Rum eşkıya reisi Katırcı Yani, kıyı kasabalarından iç kesimlere dek pek çok yerleşime sık sık baskınlar vermiş, saldırıları sonrasında da Ege Adaları'na veya Yunanistan'a firar etmişti. Böylelikle uzun süre de ele geçirilememişti. Söz konusu durum kendisinin hakkındaki bir resmi yazışmada şu cümlelerle ortaya konmuştu:

*“Merkum Yani aralıkda kayıkla dahi öteye beriye gitmekde olduğundan acaba bu kayıkları boş bulub da mı binmektedir yoksa bazı kayıkçıların dahi ana muavenet ve müşareketi var mıdır? Buraları dahi tahkike şayan olup hususiyle dağlarda ve yollarda durup ve gezdiği mahallerin gözetilmesi lazım geleceği misillü kayığa bindiği maznun olan iskelelerin dahi boş bırakılmaması elzemdir.”*¹¹⁰¹

Görüldüğü üzere kıyı güvenliğinin sağlanmasının eşkıyalıkla mücadelede oldukça önemli olduğu ortadaydı. Ancak teoride düşünülen bu önlemler İmparatorluk donanmasının XIX. yüzyıldaki ahvali düşünüldüğü zaman, pek de hayata geçirilemiyordu. Nitekim yüzyıl sonlarında Ege sahillerindeki eşkıya ve kaçakçı sayısı o denli artmıştı ki; ne ilgili birimlerin,

¹⁰⁹⁷ B.O.A., DH. H., No: 14-2/10; B.O.A., DİL İL, No: 14-2/22 (H. 1328/ M. 1910).

¹⁰⁹⁸ B.O.A., DH. H., 14/2-5 (H. 1328/ M. 1910).

¹⁰⁹⁹ Dâhiliye Nezareti, gönüllü müfrezeye vermek üzere 27.000 kuruşluk bir havaleyi Kumandan Anzavur Ahmed'e göndermişti. Bkz. *İttihad*, 24 Şaban 1329/ 20 Ağustos 1911.

¹¹⁰⁰ *İttihad*, 22 Rebiülevvel 1329/ 23 Mart 1910.

¹¹⁰¹ B.O.A., İ.DH., No: 17393/1-A (18-19 Safer 1269/ 2-3 Aralık 1852).

ne de kaçakçılıkla mücadele eden Reji Şirketine ait vapurların, bunların hepsine birden yetişmesi imkânsızdı. Aydın Vilayetinden Dâhiliye Nezaretine yazılan birçok yazıda kaçakçılık ve eşkıyalığın önlenmesi, sahilin güvenlik altına alınması için yeni vapurların gönderilmesi talep edilmiş ancak bu mümkün olmamıştı. Zira zor dönemler geçiren Osmanlı İmparatorluğu'nun tersanelerinde kıyı hattını koruyabilecek kadar kadar vapur bulunmamaktaydı.¹¹⁰² Bu denetimsizlik yüzünden de ilerleyen yıllarda Kaptan Andrea, Kaptan Foti, Kaptan Sokrat, Kaptan Corci ve Kaptan Dhimos gibi pek çok yeni eşkıya reisi, uzun bir zaman eşkıyalık faaliyetlerini sürdürebilmişlerdi. Bu tezimizi somutlaştıracak olursak, Köylü gazetesinin “Çeşme’de Yunan Şakileri” başlıklı haberinden anladığımız üzere, Katırcı Yani'den 60 yıl sonra bile, Rum eşkıyaları rahatlıkla Batı Anadolu sahillerinde cirit atabiliyorlardı:

“Artık kasabamız, bu kadar seneden beri şöhret almış, her yerce tanınmış olan Çeşme iki senedir Yunan şakilerinin caniliklerine meydan oldu. Geçen sene tam teşrinievvel içlerinde idi; 3.000’den ziyade evi olan Çeşme’nin Alaçatı köyünde alaturka saat bir buçuk sularında Con Savram Efendi’nin mağazasına ellerinde gırralar olduğu halde üç kişi girmiş kasayı açtırarak bulabildikleri parayı zorla almış, gitmiş idi. bu cinayetin yapıldığı sıralarda her yer açık, mağazada işçiler vardı. Alaçatılı Kiryako Karabacak adında olan bu alçak paraları aldıktan sonra iş hükümete bildirilecek olursa evini, mağazasını gaz suyuyla yakacağını söylemiş ve öylece savuşmuş gitmiş idi. Karabacak bu işi bitirdikten sonra el kol sallayarak Yunanistan’a, Atina’ya gitti. Altı ay kadar oraları dolaştıktan ve yanına oradan buradan dokuz arkadaş daha topladıktan sonra tekrar çeşmeye geldi. Bu alçağın yaptığı cinayet göz önünde durduğu ve yeni baştan kurduğu dokuz kişilik çeteyle çeşmeye geleceği önceden hükümete haber verildiği halde esef olunur ki ne burası ve ne de İzmir hükümeti bu habise karşı hiçbir tedbir kurmadı. Karabacak gittiği gibi kol sallayarak buraya geldi. Şimdi de Çeşme’nin yarım saat uzaklığında 1.000 evli Kosta köyüne başvurdu. Yine saat bire bir buçuğa doğru tüccardan Dimitri Kapinin evini bastı. 650 lira değerindeki para ve mücevherleri alarak, eskisi gibi bir zorluk, karşılık görmeyerek Pire’ye gitti. Bu iş böyle gider; Karabacak, çıplak bacağıyla gelir, hükümetten bir tedbir, bir karşılık görmezse yakın vakitte ya hepimiz yalın ayak kalır veyahut buradan hicret ederek savuşuruz.”¹¹⁰³

Batı Anadolu’da varolan eşkıyalığın yanı sıra kaçakçılıkla mücadele için de sahil güvenliğe ihtiyaç duyulmuştu. Zira “Penda Leon” ve “Hacı David” gibi kimi Rum ve

¹¹⁰² BOA. DH. MU.7-4/ 41, No: 6 (H. 1326/ M. 1908).

¹¹⁰³ Köylü, “Çeşme’de Yunan Şakileri”, 6 Ramazan 1328/ 11 Eylül 1910.

Amerikan taşımacılık şirketleri; Rum kaçakçıları, firarileri ve eşkıyaları gemilerinde çalıştırmaktaydı.¹¹⁰⁴ Bu surette kimliği bilinse dahi gemilerin uluslararası statüsü nedeniyle teslim alınamayan pek çok Rum gemici, fırsat buldukça başta tütün olmak üzere barut, dinamit fitili, fişek dinamiti, kapsül, fişek, tüfek, tabanca, bıçak ve kama gibi metalleri kaçırmış veya Batı Anadolu sahillerinde yağma, soygun cinayet ve tecavüz gibi suçlara karışmıştı.¹¹⁰⁵ Mesele iktisadi boyutlardan taşır asayiş meselesine dönüştüğü zaman ise buna karşı önlem olarak Reji İdaresi ile birlikte hareket edilmiş ve bu işbirliği neticesinde Duyun-u Umumiye 1, Reji İdaresi ise 6 vapur ve 23 sandal olarak denizlerdeki kaçak trafiğini önlemeye çalışmışlardı.¹¹⁰⁶ Aydın Vilayeti gibi deniz kıyısı yerleşimlerde görev alan “tarassud kayıkları” da eşkıya çeteleriyle ve kaçakçılıkla mücadele etmişti.¹¹⁰⁷ Böylelikle kara eşkıyalığına karşı Reji kolcularından faydalanılırken kıyılardaki eşkıya giriş-çıkışını önlemek için de Reji İdaresinin deniz araçlarına bel bağlanmıştı.

3.2.3. Eşkıya Takibatını Kolaylaştıran Etkenler

3.2.3.1. İstihbarat ağı ve haberleşme

Eşkıya takibinin en kıymetli enstrümanı şüphesiz istihbarattı. Zira takip müfrezeleri ne denli vasıflı olursa olsunlar çeteleri yakalayabilmek için öncelikle çetelerin izini bulabilmek gerekiyordu. Kaldı ki müthiş bir haberleşme sistemi ve bazılarının da muavin çeteleri bulunan Batı Anadolu eşkıyalarına karşı dağlarda takip yapmak oldukça zordu. Müfrezelerin bu bağlamda yaşadığı bir sorunu, Köylü gazetesi şu yakarıyla dile getirmişti:

“Adı batası Çakırcalı şu birkaç gündür yine ötede beride görünmekte takip kollarını oradan oraya koşturmaktadır. Söke zabıtası Beş Parmak'ta işitiyor; arkasından çıkıyor, oralarda öyle bir şey olmadığını anlıyor. Takip kumandanı bütün kollara bir telgraf çekiyor, Çakırcalı'nın Subatan taraflarında olduğunu bildiriyor; Salihli'den Ödemiş'ten kollar etrafa yayılıyor, bütün araziye arayıp tarıyor yine bir şey yok.”¹¹⁰⁸

Bu bağlamda müfrezeler için istihbaratı sağlayacak olan taşra görevlilerin yanı sıra muhbirler oldukça önem taşımaktaydı. *“Eşkıya takip ve tenkiline husul-u muvaffakiyet*

¹¹⁰⁴ BOA., DH.İD. 75/7; BOA., DH.İD. 94/47; BOA. DH. MU.33-2/40, No: 2 (H. 1327/ M. 1909).

¹¹⁰⁵ B.O.A., Y. PRK. ASK., 160/ 17 (2 Zilkade 1317/ 4 Mart 1907).

¹¹⁰⁶ BOA, DH-UMVM., 110-61. (H. 1328/ M. 1910).

¹¹⁰⁷ BOA, DH-MVM., 10-67/13 (H. 1328/ M. 1910).

¹¹⁰⁸ Köylü, “Çakırcalı”, 5 Ramazan 1328/ 10 Eylül 1910.

*muhaberatın süratine vabestedir.*¹¹⁰⁹ ilkesi doğrultusunda, ihbar ne denli erken gelirse müfrezeler de o denli muvaffakiyet sağlayabilirdi. Bunu sağlamanın en etkili yoluysa şüphesiz eşkıyaların başlarına konulan maddi mükâfatları.¹¹¹⁰ Ancak cazip para ödülleriyle rağmen çetelere karşı muhbir bulmak pek de kolay olmuyordu. Zira çeteleri ihbar eden muhbirler, genellikle eşkıyalar tarafından aileleriyle birlikte katledilir, evleri de yakılırdı. Hatta kimi zaman, bir daha jandarmalara yön gösteremesin diye işaret parmakları, bilgi veremesin diye dili, soyu devam etmesin diye de cinsel organı kesilen muhbirler de vardı.¹¹¹¹ Bu durum nedeniyle köylülerin pek çoğu eşkıyaları ihbar etmekten çekinir, bildiklerini ve gördüklerini kolluk kuvvetlerine anlatmak istemezlerdi. Söz konusu durumun varlığı jandarmanın gizli muhbir kullanmaya itmişti.¹¹¹² Ancak gizli muhbir kullanımı da oldukça sorun yaratabiliyordu. Zira kişisel husumet nedeniyle birbirlerini eşkıya yataklığı veya çete üyeliği ile suçlayan ihbarcılar pek çok masum insanın mağduriyet yaşamasına sebep olmuştu. Bunun çözümü adına da Takip Müfrezeleri Kumandanı Kara Said Paşa, 4 Aralık 1906 tarihinde, gazeteler aracılığıyla şu duyuruyu yapmıştı

*“Badema şekavete dair tarafıma verilecek ihbar varakalarına “muhbir-i sadık” namı yazılmayarak varakayı veren kimsenin hangi karye ahalisinden olduğunu ve isim ve şöhretini yazması ve ihbarnameye derc olunacak mevadın muvafık hak ve hakikat olması matlub olduğundan tarifât-ı vakıaya muvafık olmayan varakaların kabul olunmayacak ve isimlerini ketmeden maksad namının şuyuu korkusundan ise bu gibilerin muhafazası da akdem vezâifden idüğü malum olmak üzere ilan olunur.”*¹¹¹³

Görüldüğü üzere “muhbir-i sadık” mahlaslı, kimliği saklı ihbarlar yerine açık bilgiler istenmiş ve muhbiri koruma konusunda da teminat verilmişti. Ancak pek çok muhbirin ve ailesinin bu tarihten sonra vahşice katledildiği olaylar bize, Kara Said Paşa’nın vadettiği korumayı sağlayamadığını göstermektedir. Konuya ilişkin, muhbirlere karşı acımasızlığı ile bilinen Çakırcalı Mehmed üzerinden iki örnek verecek olursak; 1910 yılında Ahenk

¹¹⁰⁹ *Ahenk*, 4 Safer 1327/ 24 Şubat 1909.

¹¹¹⁰ Silahlı birlikler ile mücadelenin yanı sıra eşkıyalarla mücadeledeki en etkin yollardan birisi de eşkıyaların başına konan ödüllerdi. Peşinde olunan zeybeğin önemine göre, iki bin mecdiye veya daha fazlası para ödülleri konulabiliyordu. Bkz: BOA., MV. 132/83, (14 Ramazan 1327/ 29 Eylül 1909). Ünlü çete reislerinin başlarına konulan para ödülleri Türkçe ve Rumca yazılır, tellallar aracılığıyla köylerde ve kazalarda duyurulur, ihtiyar heyetlerine okutulur ve herkesin görebileceği yerlere astırılırdı. Bu bağlamda Ali Molla, Kara Ali, Kaptan Andrea, Kaptan Aleko, Tekelioğlu Mehmed ve Çakırcalı Mehmed başına para ödülü konulan eşkıya reisleri arasındaydı.

¹¹¹¹ Fevzi Yılmaz, 29 Ağustos 2018 tarihli mülakat.

¹¹¹² BOA., DH.H. 14/2/ 07 (15 Şaban 1329/ 11 Ağustos 1911).

¹¹¹³ *Ahenk*, 18 Şevval 1324/ 4 Kânunuevvel 1906.

gazetesine bir mülakat veren Kara Said Paşa, eşkıya takibinde nasıl muhbir kullandığını ve bunu öğrenen Çakırcalı'nın tavrını şöyle anlatmıştı:

“Muhbir, hayat-ı ailesinden ve ısrarın hıfz edileceğinden emin olmalıdır. Hükümet, muhbirleri himaye etmelidir. Zira Çakırcalı küçük bir serişte ile muhbirlerin harekâtına mütalli olursa derhal ona kin ve adavet bağlar. Bir fırsatını bulup muhbiri telef eder. Mesela Ödemişin “Suçıktı” mevkiinde Çakırcalı'nın en son cinayeti vardır bunu ihbar eden Hacı Mehmed'i, iki yaşındaki çocuğuna varıncaya kadar telef etmiş, ailesini perişan eylemiştir. Ben, Hacı Mehmed'i pekiyi tanırım. Bu cesur adam zengin, suret-i zahirede Çakırcalı'nın hamilerinden idi. Hal böyle iken Çakırcalı hakkında bana ihbaratda bulunur idi. Fakat bu gibi muhbirleri idare etmek lazımdır. Maiyetimde yakınım ve en ziyade eminim olan diğer zabitan bile Hacı Mehmed'i Çakırcalı'nın hamisi olmak üzere telakki ederlerdi. Hacı Mehmed'i şiddetle kendi odama alır ve ondan lazım gelen malumatı ahz ettikten sonra aynı şiddetle def ederdim. Bu bir muvazaa idi. Biçare Hacı Mehmed benden sonra da işaatda bulundu. Lakin tevdi eylediği esrar faş olundu. Çakırcalı mütali oldu. Zavallıyı ailesiyle beraber telef eyledi.”¹¹¹⁴

Bir başka örnekte de; Çakırcalı Çetesinin önemli zeybeklerinden Mestan Mehmed, 1911 yılının Nisan sonlarında, çamaşır değiştirmek için çeteden kısa süreliğine ayrılıp Ödemiş-Mumcular köyündeki evine gitmiş, ancak bu durumdan haberdar olan birisi durumu müfrezelere bildirmişti. Bunun üzerine eşkıyanın “muhtefti olduğu hane takip müfrezesi tarafından ateşe verilmiş, Mehmed kapıdan çıkarken kurşunla vurulup itlaf edilmişti.”¹¹¹⁵ Söz konusu vakanın ardından Çakırcalı'nın, muhbirden aldığı intikam ise Ahenk gazetesinde şöyle yer almıştı:

“Çakırcalı, arkadaşı Mestan Mehmed'i hükümete ihbar edeni tahkik edinivermiş. Meğer tahkikatını iyi yapmamış, hakiki muhbiri anlamamış. Artık kim bilir Çakırcalı şüphe üzerine mi yahut lagarez birisinin ihbarına mebni mi her nedense Gereli Karyesi muhtarı İbrahim Çavuş'u muhbir zan ile geçen gün Ödemiş'e ancak bir saat mesafede bulunan mezkûr Gereli karyesine avenesiyle beraber gider, muhtar İbrahim Çavuş'un hanesini sardıktan sonra arka cihetinden ateşleyiverir. Ve kendisi iki üç arkadaşıyla evin kapısı

¹¹¹⁴ Ahenk, “Said Paşa ile Mülakat”, 15 Zilkade 1328/ 17 Teşrinisani 1910; Ahenk, “Çakırcalı'nın Yeni Cinayeti”, 4 Cemâziyelevvel 1329/ 3 Mayıs 1911.

¹¹¹⁵ Ahenk, “Çakırcalı Melunu ve Üç Kurban Daha”, 4 Cemâziyelevvel 1329/ 3 Mayıs 1911. Dâhiliye Nezareti, Vilayete gönderdiği şifreli telgrafta, Çakırcalı'nın gözde kızanlarından Çoban Mehmed'in ölü olarak ele geçirilmesinde hizmetleri görülen askerlerin para ve tatlitifle mükâfatlandırılmasını istemişti. Bkz. BOA., DH.H. 14/-1/16 (9 Rebiülahir 1329/ 9 Nisan 1911).

*hizasında pusuda yatar. Hülasa refiki Mestan Mehmed'i istisal için müfrezenin kurmuş olduğu planın aynını kurar ve muvaffak olur. Ateş evin her tarafını sarınca içindekiler dışarı can atarlarsa da kapıdan çıkarlarken kemin-i tarasudda bulunan Çakırcalı melunu tarafından kul avlanır gibi birer birer avlanarak sahib-i hane İbrahim Çavuş ile haremını ve mahdumu Necib'i katl eder ve badehu köy ahalisine 'ne tarafa gittiğimi hükümete haber verirseniz sizi de böyle yaparım' diye bir tehdit göstererek savuşur gider.*¹¹¹⁶

Muhbirler eşkıya takibinde çok önemliydi ancak istihbarat gibi ciddi bir konuda, faydası ne kadar büyük olursak olsun sadece muhbirlerle bel bağlanamazdı. Dolayısıyla telgraf hatları da karakolların birbirlerinden ivedilikle haberdar olmaları dolayısıyla firar eden çeteyi kısıp almaları için hayati önem taşımaktaydı. Bu amaç doğrultusunda, 1909 yılının ilk aylarında, eşkıyalığın yoğun olarak görüldüğü Ödemiş'ten Kelas yoluyla Alaşehir'e, Balyanbolu yoluyla da Nazilli'ye kadar birer telgraf hattı çekilmesine karar verilmişti. Ancak Telgraf Nezareti eşkıyalığa büyük bir darbe vurabilecek bu husus konusunda oldukça yavaş davranmıştı. Bunun üzerine belirlenen hatta telgraf çekilmesi için gerekli olan 144.000 kuruş, Valilik ile Posta ve Telgraf Baş Müdüriyeti tarafından karşılanabilmişti.¹¹¹⁷ Nitekim bu masrafın karşılığı da alınmış ve kurulan haberleşme ağı sayesinde pek çok çete, kısa zamanda çembere alınarak derdest edilebilmişti.

3.2.3.2. Ulaşım

Eşkıyalar hakkında alınan istihbaratların en iyi şekilde değerlendirilmesi için jandarma müfrezelerinin bölgeye ivedilikle ulaşması gerekmektedir. Nitekim küçük ölçekli de olsa devamlı surette karışıklıkların sürdüğü Batı Anadolu'da, kent merkezlerindeki kanlı vakalara polisler aracılığıyla müdahale edilebiliyordu. Ancak özellikle kırsal kesimlereki çetelerin neden olduğu faaliyetlerde, yerel güvenlik kuvvetleri yeterli olmadığı için kazalar arasında muhakkak surette zaptiye sevki gerekiyordu. Yerli çetelerin yanı sıra adalardan gelip kıydan kilometrelerce içerdeki köyleri vuran Rum çetelerini alt etmek için de karadan

¹¹¹⁶ Saldırı sonrası takip müfrezeleri, Ahenk gazetesinde şu cümlelerle eleştirilmişti: "Çakırcalı melunu refikinin intikamını almaya çalışacağı aşikâr idi. Binaenaleyh oralarını boş bırakmamak, Çakırcalı'nın mutlak görüneceğini anlamak, ağzsar-ı gayretiyle ika-ı cinayet etmesenine ferce bırakmamak, ağzsara giderken -ki gideceği yer belliydi- pusuya düşürüp vücud-u habisini ref etmek mukteza-yı basiret iken hayf ki buraları düşünülmemiş, düşünülmemiş, Çakırcalı hunharı da meydanı boş bulup arzusu vecihle intikam almıştır." Bkz. Ahenk, "Çakırcalı Melunu ve Üç Kurban Daha", 4 Cemâziyelevvel 1329/ 3 Mayıs 1911.

¹¹¹⁷ Söz konusu durum Ahenk gazetesinde "Telgraf Nezareti bu babda elan hiçbir teşebbüste bulunmamıştır. Balyanbolu ve Kelasda birer muhabere memuru bulundurmak şartıyla hutut-u mezkurenin temdidinde halinde takibat ve hususat-ı sairece menafi-i adide husule geleceği aşikârdır. Çünkü şimdiki halde Ödemiş ile Nazilli, Aydın, Alaşehir, Salihli arasında icra kılınan muhaberat-ı telgrafta İzmir merkezi vasıtasıyla cereyan etmekte, bu da muhaberat-ı müstacelenin sürat-i ifasına mani olmaktadır." cümlesiyle eleştirilmişti. Bkz. Ahenk, 4 Safer 1327/ 24 Şubat 1909.

ve denizden sevk edilen kuvvetler yeterli olmuyor, yeterli olabilecekleri durumlarda da çoğu kez olay yerine çok geç varıyorlardı. Bütün bunların üstesinden gelebilmek için şüphesiz çok sayıda askerin kısa süre içerisinde yer değiştirebileceği bir ulaşım ağına ihtiyaç vardı.¹¹¹⁸ Elbette daha pek çok nedenin yanı sıra asayiş ihtiyacına binaen de İzmir-Aydın arası 133 kilometrelik tren yolu, 7 Haziran 1866 tarihinde bitirilmiş ve kullanıma açılmış, sonrasında da peyderpey geliştirilmişti.¹¹¹⁹ Özellikle demiryolu ağının Bozdağ, Buca, Ödemiş, Tire ve Torbalı gibi eşkıyalığın yoğun olarak görüldüğü yerleşimlere dek uzatılması neticesinde, kazalar arası çete takibinde büyük bir ivme sağlanmıştı.¹¹²⁰

3.2.3.3. Sorgulama: Kısa süreli tecrit ve örf-i ma'rûf (işkence)

Eşkîya çetelerinin pek çoğu geçimlerini sağlayabilmek adına dağa insan kaldırır ve aldıkları yüklü fidye sayesinde lojistik ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi yataklarını da maddi anlamda beslerlerdi. Bu eylemlerini gerçekleştirdikleri sırada çoğunlukla jandarma müfrezeleriyle karşı karşıya gelirler ve girilen çatışmalarda tecrübeli çeteciler firar etmeyi başarabilirlerdi. İşte böylesi durumlarda, kaçmakta olan eşkıya çetesinin takibatı ve bu takibat sırasında zaman kaybetmemek hayati önem taşırdı. Topografya açısından oldukça zorlu olan Batı Anadolu coğrafyasında eşkıyaların saklanabilmesi veya uzaklara firar edebilmesi çok kolay olduğu için takibat sırasında şiddetli sorguların yapıldığı da bilinmektedir. Söz konusu şiddetli sorguların muhattapları ise yakalanabilen çete üyeleri, çeteye yataklık yapanlar, o bölgedeki köylüler ve takip güzergâhındaki çobanlar olurdu. Bu sorgular sırasında da, sorgu tekniklerinin şeditliği hasebiyle sorguya çekilen kişiler genellikle fiziki anlamda mağdur edilmekteydi. Bilhassa yargılama safhasında mahkemeye çıkarılan sanığın üzerine atılan suçları işlediğine dair şahit yoksa ve kendisi de inkâr ediyorsa, sorgulama sırasında işkence de yapılabilirdi. Buna “örf” ya da “örf-i ma'ruf” denmekteydi.¹¹²¹ İşkence ile sorgulama her ne kadar mahkemelerin hukuk usulüne aykırı da

¹¹¹⁸ Kurmuş, a.g.e., ss. 48-49.

¹¹¹⁹ Kurmuş, a.g.e., s. 47.

¹¹²⁰ “Hükümetin gösterdiği ilginin bir diğer nedeni de, demiryolunun bölgedeki üretimi artıracacağı ve böylece Batı Anadolu'dan daha çok vergi toplamak imkânının ortaya çıkacağı düşüncesi idi. Tarımdan alınan verginin artmasının yanı sıra ticareti de geliştirecek olan demiryolu, hem ticaret gelirlerinin vergilendirilmesi hem de ithalat ve ihracattan alınan gümrük vergilerinin artması sonucu devlet hazinesine katkıda bulunacaktı.” Bkz. Kurmuş, a.g.e., s. 49. Nitekim demiryolu, beklentiyi de karşılamıştı: “Aydın Demiryolunun geçtiği bölgelerden toplanan tarımsal vergilerin 1856 ve 1909 yılları arasında 13 misli arttığı ortaya çıkıyordu... 1880-1900 yılları arasında demiryollarının geçtiği bölgelerde tarımsal vergilerin %114 arttığı buna karşılık demiryolu olmayan bölgelerdeki vergi artışının %63'de kaldığı anlaşılıyor.” Bkz. Kurmuş, a.g.e., ss. 49-50.

¹¹²¹ Örf ve örf-i ma'rûf tabirleri “işkence” anlamında da kullanılmıştır. Kelimenin Arapça tef'îl babından kazandığı mânada tehdit etme ve korkutma anlamları da mevcuttur. Osmanlılar'ın isimlendirmesi bu kökene dayanıyor olmalıdır. Bkz: Mehmet Akman, “Örf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34; s. 94.

olsa, kimi yazışmalarda sorgulanan şahsın öldüğünü bildiren “örfe teslim oldu” ifadesi de görülebiliyordu. Ancak hükümlerin sonunda genellikle “örfte telef olmaktan kaçınılması”, yani işkence sırasında sanığın dayaktan öldürülmemesi gerektiği de özel olarak ekleniyordu.¹¹²²

Sorgu tekniklerine değinecek olursak, istisnai olarak uygulansa da, en ikna edici olanı şüphesiz tomruk cezasıydı. Tomruk cezası, genellikle büyük nümayişlere katılmış isyancı gruplarına ve mühim eşkıya yataklarına tatbik edilirdi. Bu ceza usulünde; hapishanenin kendisine tomruk denildiği gibi, başları dışarıda kalacak şekilde çapı yaklaşık 50 cm. olduğu için zar zor sığabilecekleri bir mekanizmaya sokulup kilitlenme usulüne de aynı isimlendirme layık görülmüştü. Özellikle eşkıyalara ve yataklarına uygulanan bu cezanın esas amacı, sorgulama sırasında çektirilecek acı sayesinde itirafı sağlamak ve kolaylıkla bilgi almaktı. Nitekim istenilen bilgi verilmediği takdirde hareketsiz bir şekilde ızdıraplı bir ölüme neden olan tomruk cezası, özellikle Atçalı Kel Mehmed Efe soruşturmasında neredeyse her sorgulama ve tutuklamada kullanılmıştı.¹¹²³

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yoğun olarak kullanılan tomruk cezası, sonradan karakolların ve hükümet konakları'nın altlarındaki küçük ve havasız odalara taşınmıştı. Söz konusu mekânlarda yapılan şiddet dolu sorgulardan alınan itirafların akabinde de, önceki bölümlerde değindiğimiz üzere pek çok çete çökertilmiş, pek çok esir kurtarılmıştı. Bu sorgulamalarda en yaygın kullanılan konuşurma yöntemleri falakaya yatırmak, baldır kamçulamak ve değnekle dövmek olmuştu.

3.3. Eşkıyalarla Mücadeleyi Zorlaştıran Etkenler

3.3.1. İdari ve Adli Yapıdaki Yozlaşma

XVI. yüzyılın ortaları gibi erken tarihlerden itibaren idari yapıda ortaya çıkan yozlaşma, gittikçe gerileyen sosyal ve iktisadi yapının etkisiyle her geçen gün daha da kötü bir hal almış, böylelikle rüşvet, suiistimal ve keyfiyet zaman içerisinde taşra yönetiminde bir gelenek haline gelmişti. Bu bağlamda taşradaki idari veya adli merciler tarafından bir haksızlığa uğratıldığını düşünen kimi şahıslar, şikâyet merciindeki usulsüzlükler hasebiyle çaresiz kaldıklarında illegal yollara başvurabilmişlerdi. Örneğin, 1829 yılında başlayan ve

Ayrıca bkz: Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1990, s. 96; Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, İstanbul 2004, s. 59-61.

¹¹²² Akdağ, *a.g.e.*, s. 218.

¹¹²³ Başaran, Sarıbey Haykıran, Özçelik, *a.g.e.*, s. 239.

kısa zamanda Aydın ve Saruhan sancaklarında kendisine geniş bir yayılma alanı bulan Atçalı Kel Mehmed Efe isyanının kısa süreli başarısında şüphesiz, isyancı zeybeklerin halktan aldıkları destek büyük rol oynamıştı. Atçalı Kel Mehmed reisliğindeki zeybekler herhangi bir dirençle karşılaşmamışlar ve bu surette Nazilli, Güzelhisar, Ödemiş, Tire ve Turgutlu gibi gözde yerleşimleri bir bir ele geçirmişlerdi. İsyanın çıkışının ardından konuyla ilgili teftiş yapan idari görevlilerin, Sultan II. Mahmud'a sunduğu raporlardan anladığımız üzere halk, idari ve iktisadi görevleri bulunan voyvodalara karşı duyduğu nefret yüzünden kapılarını zeybeklere açmıştı.¹¹²⁴ Aynı günlerde İzmir İhtisâb Nâzırı Ömer Lütfi Efendi'nin raporundaki “..Aydın Sancağı'nda vâki' Nazilli ve Kuyucak kazâları ahalisi, voyvodaları olan devletlü muhâfiz paşa hazretlerinin vekil-harcıyla geçinemeyerek zeybek haşerâtını celb ile voyvoda-i merkûmu kazâeyn-i mezbûreynden Güzelhisar'a kaçıdırp..”¹¹²⁵ ifadesi de bizi benzer bir sonuca çıkarmaktadır. Aynı metnin devamındaki cümleler ise çok daha ilginçtir. İddiaya göre Güzelhisar'ın zapt edilmesinden önce halk her ne kadar mütesellimin destekçisi görünse de esasında zeybeklere gönülden yakınlık duymakta ve onların idaresini istemekteydiler.¹¹²⁶ Nitekim Güzelhisar'ın zeybekler tarafından kuşatılması sırasında ahalinin şehri savunmak bir yana, çarpışma sırasında isyancılara destek olmak için mütesellim askerlerine kurşun atmaları da işin cabasıydı.¹¹²⁷ Şüphesiz bu tavır, esasında bilinen pek çok meselenin ifşası, malumun ilamı anlamına geliyordu. Zira bölgedeki voyvodaların eziyetleri Sultan'ın da kulağına gitmiş, sorunun düzeltilmesi adına ise defalarca tehdit dolu emirnameler gönderilmişti. Atçalı isyanının çıkış nedeni hakkında yapılan incelemeler sonrasında önüne konulan detaylı bilgilere, II. Mahmud'un verdiği tepki oldukça çarpıcıdır:

“..Vâki'a memalik-i mahrûsemizin bu misillü ihtilâline bir müsebbib de voyvoda ve mütesellimler olduğu zâhirdir kendi kâr ve temettu'ları için fukaranın ciğerini sökerek iler tutar yer bırakmayarak tahrîb-i memâlike bâ'is oluyorlar Allah belâlarını versin işte zarar ve sıkındısı Devlet-i Aliyyemize râci' oluyor mûmâ-ileyhin iş'âr eylediği voyvodalar maddesi sûrhde beyan olunduğu üzere mukâta'ât nâzırıyla bi'l-müzâkere ba'dehû taraf-ı

¹¹²⁴ Durumun vahametinin tüm ayrıntılarıyla kaleme alındığı bu raporlarda yer alan “Nazilli ahalisi dahi rağbet edip voyvodalarını ihraç Sultanhisarı ve sair kazâlar dahi teba'iyet edip mültezimler müdafaasına kudret-yâb olamadıklarından” cümlesinden anlaşılacağı üzere, Nazilli, Sultanhisar ve çevresindeki kazalar; voyvodalarına ve mültezimlerine karşı zeybekleri desteklemişlerdi. Bkz. HAT, 467-22833-F-1 (H. 1245/ M. 1829).

¹¹²⁵ HAT, 727-34637-1 (H. 1245/ M. 1829).

¹¹²⁶ “Nefs-i Aydın ahalisi sûretâ mütesellim-i mûmâ-ileyhle müttefik ve manen haşerât-ı mezkûre ile yek-dil olarak derûn-ı şehre gelmelerini hafice davet eylemiş olduklarından...” Bkz. HAT, 727-34637-1 (H. 1245/ M. 1829).

¹¹²⁷ Başaran, Sarıbey Haykıran, Özçelik, a.g.e., s. 206.

*hümâyûmuna arz olunsun ancak bu voyvoda olacak adamlar mücerret olmasına dikkat olunsun sonra yine bir gûne uygunsuzluklarını işidirsem ben de iktizâsını icrâ ederim mütesellim-i mûmâ-ileyhe tahsini mutazammın cevâb tahrîr ve irsâl olunsun”.*¹¹²⁸

Görüldüğü üzere bizzat Sultan, voyvodaların yolsuzluklarından dert yanmakta, usulsüzlük yapan mütesellimler ve voyvodalar için “*Allah belâlarını versin işte zarar ve sıkındısı Devlet-i Aliyyemize râci’ oluyor*” diyerek isyanın dayandığı temel sorunu ortaya koymaktaydı. Ancak buna rağmen devlet refleksiyle hareket edilmiş ve isyanın kesin olarak bastırıldığı 10 Haziran 1830 tarihinden itibaren zeybekler üzerinde müthiş bir tedhiş uygulanmıştı.¹¹²⁹

II. Mahmud Dönemi’nden verdiğimiz bu örneğin akabinde, araştırma alanımız olan II. Abdülhamid Dönemi’ne gelecek olursak, eşkıyalığı besleyen saiklerin arasında idarecilerin kasti veya sorumsuzca tutumlarının yer aldığını görebiliriz. 1880-1881 yılları arasında Aydın Valiliği yapan Mithat Paşa’nın 27 Eylül 1880 tarihinde Başkitabete yazdığı bir layihada söz konusu yozlaşma ile ilgili ilginç detaylar yer almaktaydı. Mithat Paşa’nın tespitlerine göre, Aydın Vilayetinde işlenen suçların tam anlamıyla tespit edilebilmesi ve önüne geçilmesi çok zordu. Bunun nedeni de vilayetteki zaptiye teşkilatının ve idari memurların yetersizliği ve sorumsuzluğu idi. Söz konusu tespitleri sıralayacak olursak; asayiş ile ilgili kayıtlar zabıta defterlerinde kaydedilmesi gerekirken, vilayetin askeri görevlileri o denli düzensiz bir haldeydi ki elde düzgün hiçbir kayıt bulunmamaktaydı. Adli kayıtlardaki düzensizlik de takibatı zorlaştırmaktaydı. Bu durumu çözmek için öncelikle mutasarrıf ve kaymakamların “*bizzat devr ve seyahatla*”¹¹³⁰ halkın ihtiyaçlarını yerinde tespit etmeleri gerekiyordu. Ancak bu pek mümkün görünmüyordu zira raporda geçtiği üzere “*kazalarda 1.250 kuruş maaşla görev yapan kaymakamlar değil bir beygir, bir merkep bile besleyebilecek durumda değillerdi.*”¹¹³¹ Maaşları az olduğu için de teftiş çıkamıyorlar ve emirleri altındaki memurları denetleyemiyorlardı. Ayrıca mahkemeler de çok kötü durumdaydı. Paşa’ya göre, “*memleketin güvenliğini bozan, cürüm ve cinayet*

¹¹²⁸ HAT, 709-33967-1-1 (H. 1245/ M. 1829). Tire ve civarındaki yerleşimlerde görev yapan voyvodalar hakkında II. Mahmud’un değerlendirmesi şöyleydi: “*Tire ve emsâli misillü voyvodalarının uygunsuzlukları derkâr olmağla bu hususlar Aydın ve Saruhan mütesellimleriyle bi'l-mükâtebe taht-ı nizâmuna idhâl olunmak icab-ı maslahatdan görünmekle ihtisâb nâzırıyla bi'l-müzâkere ona göre tanzim ve icrâlarına ibtidar olunsun.*” Bkz. HAT, 466-22827-1 (H. 1245/ M. 1829).

¹¹²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer Baykara, “Zeybekler (Zeybek Elbisesi Giyme Yasağı)”, *Efeler (Kökenleri, Eylemleri, Töreleri, Dansları, Giysileri*, (Haz. Ersal Yavı), Aydın Valiliği İl Özel İdaresi Yayını, No. 3, Aydın, 1991.

¹¹³⁰ Arıkan, *a.g.m.*, s. 139.

¹¹³¹ Arıkan, *a.g.m.*, s. 137.

erbabının tutulup mahkemelere teslim olunması ve bunlar hakkında verilen cezaların emsaline ibret olacak biçimde yerine getirilmesi zorunluydu.”¹¹³² Ancak Harbiye Nezareti ve Adliye Nezaretinin arasındaki uyumsuzluğun giderilmemesi sorun yaratmaktaydı. Binbir zahmetle yakalanan suçluların ve sanıkların tutuklanması, hapsi veya salıverilmeleri 300-400 kuruş aylıkla görev yapan bir müstantike bırakılmıştı. Zabıta memurlarının bu konuda yetkisinin bulunmamasının yanı sıra adliye memurlarının bu konuda tek yetkili olması da adli işleyişi bir hayli yavaşlatıyordu. Zira memur yetersizliği nedeniyle yargılanmanın başlamasına kadar geçecek 20-30 gün içinde hapisaneler mevcudu alamayacak duruma geliyordu. Netice olarak da hapisanelerin rahatlaması için sanıkların çoğu kefalete bağlanıyor ya da cinayetin kesin olarak sabit olmaması gerekçesiyle salıveriliyordu. Tanıkların çoğu tanıklık etmekten çekinirken, zaptiyelerin ve memurların cinayet, yaralama ya da hırsızlık gibi suçlardan tutuklananlar hakkındaki ihbar ve ifadeleri de mahkemelerce geçerli sayılmıyor, üstüne üstelik müstantikler de çoğu kez *“bunların tahkikat ve muhakematı zahmetinden ziyade tahliye tarafını iltizam*”¹¹³³ ediyorlardı. Vali Paşa'nın beyanına göre kendisi gelene dek bu surette salıverilenlerin sayısı 200 kişiyi bulmuş ve bunların hiç biri mahkemeye tekrar geri çağırılmamıştı. Söz konusu aksamanın olumsuz etkisini ise Mithat Paşa şöyle dile getirmektedir:

*“Bu salıverilenlerin “ekserisi azm-i cerh etmiş ve zabtiyeye silah çekmiş ve fiil-i sirkate” yeltenmiş kimselerdir. Bu durum, eşkıyanın yakalanmasıyla görevli olan zabıta ve mülkiye memurlarının en azından hafife alınmasına ve suçluların cesaretlerinin daha çok artmasına yol açmaktadır. Aydın Vilayetinde bunca cinayete karşın sekiz kazanın dışında cinayetten hüküm giyenlerin sayısının yalnız 16 olması gerçekten şaşırtıcıdır. İdam cezasına çarptırılanların hükümlerinin yerine getirilememesi, kürek cezasına mahkûm olup Rodos, Trablus gibi yerlere gönderilenlerin bir yolunu bulup geri gelmeleri, cinayet erbabının cesaretini arttırmaktadır .”*¹¹³⁴

Mithat Paşa'nın eşkıyalıkla mücadele konusunda çizdiği bu karamsar tabloya, Paşa'nın şikâyetlerinin üzerinden dört yıl geçmesinin ardından Sultan II. Abdülhamid'e sunulan bir başka raporda daha rastlamaktayız. Mülkiye memurlarının *“ale'l-ıtlâk biz tutuyoruz adliye me'mûrları salıveriyor eşkıyâ bu sebeble çoğalıyor”* yolundaki iddia ve şikâyetleri üzerine Sultan'a sunulan bir lahiyanın *“Eşkıyânın Derdest ve Te'dibinde Mülkiye*

¹¹³² Arıkan, a.g.m., s. 139.

¹¹³³ Arıkan, a.g.m., s. 140.

¹¹³⁴ Arıkan, a.g.m., s. 140.

ve Adliye Me'mûrlarının Yekdiğerlerine Atf-ı Kusûr İtdikleri Beyânındadır.”¹¹³⁵ başlığında, konuyla ilgili şunlar söylenmekteydi:

*“Me'mûren seyâhat ve ikâmet itdiğim vilâyâtın ba'zılarında görüldüğü vechle mülkiye ve zabtiye me'mûrları eşkıyânın ta'kib ve derdestinde kusûr itmedikleri hâlde adliye me'mûrları tarafından salıverildiği iddi'â ve adliye me'mûrları da tutulub götürülenlerin çoğu bî-günâh kimseler olduğu inde't-tahkik anlaşılmasıyla salıvirildiklerini inbâ ile taksîrâtı yekdiğerine atf itmekdedirler.”*¹¹³⁶

Askeri ve adli merciler arasındaki uyumsuzluğun yol açtığı sorunların daha iyi anlaşılması adına bir örnek daha verecek olursak; Çakırcalı Mehmed, henüz dağa çıkmadan önce işlediği cinayetin ardından İzmir Hapishanesinde tutuklu olarak yatmış ve 21 Ekim 1900 tarihinde görülen davası sonunda, mahkeme heyeti tarafından oybirliğiyle 15 yıl kürek cezasına çarptırılmıştı.¹¹³⁷ Ancak sonrasında dosyası tekrar açılmış ve bu defa da delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştı. Kararı haber alan valilik duruma tepki gösterip Çakırcalı'nın tekrar tutuklanması için emir vermiş ancak bu sırada Çakırcalı, tahliyesinin hemen ardından topladığı adamlarla çoktan dağ yolunu tutmuştu.¹¹³⁸ Mahkemenin verdiği tahliye kararı konusunda Vali Kamil Paşa, ilerleyen tarihlerde şu yorumu yapmıştı:

*“İbtida-yı şekavetinde Çakırcaoğlu feci bir katl cinayeti üzerine ahz ü girift olunarak mahkemeye tevdi ve kendisi İzmir Hapishanesinde tevkif edilmiş idi. O şaki oğlu şaki her ne vasıta ile ise yolunu bulup mahkemeden bir terbiye-i zimmet kararı istihsal ederek sebil-i ihlal olunduğu haberi alınır alınmaz çünkü merhum katil-i hakiki olduğu vilayetçe malum idüğünden derhal taharri ve mevkiine jandarmalar çıkarılıp telgraflar dahi yazılmış ise de o şaki kıra ayak bastığı gibi nabedid (görünmez) olarak ele geçirilmesi kabil olmamış idi badehu Çakırcaoğlu bir çete düzerek şekavete çıktığından takibine jandarma kolları sevk olunmuş...”*¹¹³⁹

Görüldüğü üzere 11 yıl boyunca yüzlerce can alacak olan Çakırcalı, mahkeme heyetinin vermiş olduğu hatalı karar neticesinde dağ yolunu tutmuştu. Bu da mahkemelerdeki yozlaşmayı bize göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

¹¹³⁵ Ürkmez, a.g.m., s. 35.

¹¹³⁶ Ürkmez, a.g.m., s. 35.

¹¹³⁷ BOA., Y.EE.KP. 12/1158 (27 Cemâziyelâhir 1318/ 22 Teşrinievvel 1900).

¹¹³⁸ Ahenk, “Mülakat”, 27 Rebiülâhir1329/ 27 Nisan 1911.

¹¹³⁹ BOA., Y.EE.KP. 36/3521 lef 1. (H. 1325/ M. 1907).

Aydın Vilayetinde, mahkemeler dışında idari kadrolardaki yozlaşma da bir hayli tartışmaya neden olmuştu.¹¹⁴⁰ Bu konuda her daim gündemde olan isimler ise genellikle eşkıya aflarında aracılık yapan resmi görevlilerdi. Zira af protokollerini hazırlayan idari görevlilerin eşkıyaların lehine verdikleri imtiyazlar, genellikle bazı ithamları ve iddiaları beraberinde getirmişti. Örnek verecek olursak; bahsi geçtiği üzere Tireli Hacı Ali Paşa'nın büyük oğlu Refik Bey de babasının yolundan gitmeyi tercih etmiş ve devlet hizmetine girerek kısa zamanda yükselmişti. Elbette bu hızlı yükselişte babasının ismi de büyük pay taşımıştı. Zira şüpheli bir karaktere sahip olan II. Abdülhamid'in, çok güvendiği adamlarının çocuklarını da devlet hizmetinde kullandığı bilinmektedir. Bu surette çok zahmet çekmeden kendisini gösterebilen Refik Bey, Aydın Söke'de "Askeri Kaymakam" olarak görevlendirilmesinin yanı sıra "Yaveran-ı Hazret-i Şehriyari" payesine de layık görülmüştü. Refik Bey'in adına, Aydın gibi eşkıyalıkla özdeşleşmiş bir vilayette görev almasından ötürü sık sık asayiş konusundaki resmi yazışmalarda rastlamaktayız. Kendisi kaymakamlığı sırasında özellikle Sisam'dan Kuşadası ve Söke'ye geçen Rum çeteleriyle bir hayli mücadele etmişti.¹¹⁴¹ Ancak ilginçtir her ne kadar Rum kaçakçılara ve eşkıyalarına aman vermese de zeybekler konusunda tıpkı babası gibi, oldukça ikircikli bir politika izlemişti. Şöyle ki; babası Tireli Hacı Ali Paşa, yıllarca Çakırcalı Ahmed Efe'nin hâmilliğini yapmışken oğlu Refik Bey ise Çakırcalı Ahmed'in oğlu Çakırcalı Mehmed Efe'nin karşı cenahında yer almıştı. Söz konusu karşıtlığa ise politik çıkarları neden olmuştu. Refik Bey'in rakibi Said Paşa, Vali Kamil Paşa'nın oğluydu. Gayet nüfuzlu olan bu şahıs, Çakırcalı Mehmed Efe'ye olan desteği ile bilinmekteydi. Bu nedenle Refik Bey, vilayetteki asayişsizlik konusunda yazdığı raporlarda sık sık, eşkıyalarla baş edemeyip devleti aciz gösterdiği iddiasıyla Said Paşa'yı, Yıldız Sarayına şikâyet etmişti.¹¹⁴² Bununla da kalmamış ve Çakırcalı Mehmed'in azılı düşmanları Gökdeli Mehmed Efe ile Çamlıcalı Hüseyin Efe'nin, çeteleriyle birlikte affedilip yüze çıkmalarını sağlamıştı.¹¹⁴³ Bu soğuk savaşa Hacı Ali Paşa'nın küçük oğlu Sadık Bey¹¹⁴⁴ de katılmış ve Çamlıcalı Hüseyin dağdayken de, yüzdayken de kendisinin en büyük destekçisi olmuştu.¹¹⁴⁵ Bir raporda yer alan "*Çamlıcalı*

¹¹⁴⁰ BOA., Y.EE.KP. 26/2566, lef 7 (11 Ramazan 1323/ 9 Teşrinisani 1905).

¹¹⁴¹ BOA., Y.PRK.ASK. 233/8 (27 Recep 1323/ 27 Eylül 1905); BOA., Y.PRK.ASK. 227/35 (29 Muharrem 1323/ 5 Nisan 1905).

¹¹⁴² B.O.A., Y.PRK.UM. 78/3 (20 Zilkade 1323/ 16 Ocak 1906).

¹¹⁴³ B.O.A., Y.EE.KP. 27/2662 (27 Zilhicce 1323/ 22 Şubat 1906).

¹¹⁴⁴ 14 Ekim 1909 yılında ölen ve mezarı Tire Asri Mezarlığı'nda olan Hacı Ali Paşazade Sadık Bey'in mezar taşında şu satırlar yazmaktadır: "*Küllü men aleyhâfân bin üç yüz yirmi yedi senesi Ramazân-ı Şerif'inin aşer-i âhirinde irtihâl-i dâr-ı bekâ iden Aydın Vilâyeti eşrâfından Tireli Hacı Ali Paşa'nın mahdümü Sâdik Bey'in rûhu için Fâtihâ.*"

¹¹⁴⁵ Ömer Sami Coşar, "Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-5", *Milliyet*, 31 Mayıs 1973, s. 5.

Hüseyin Çetesi bir müddet Sadık Bey'in Aydın'daki konağında misafireten ve keza müsellahan kaldıktan sonra yine zeybek elbiseleriyle ve silahlarıyla el-yevm Söke kazasında dolaşib durmaktadır."¹¹⁴⁶ cümlesinden de anladığımız üzere, Sadık Bey, bu şöhretli eşkıyayı ve adamlarını evinde ağırlayacak kadar yakın ilişki kurmuştu. Ancak bir yıl gibi kısa bir süre sonra, çıkarlar gereği şartlar da değişmişti. Öyle ki, II. Abdülhamid'in 2. kâtibi İzzet Paşa'ya yazılan bir arizada, Çamlıcalı Hüseyin'in destekçisi olduğu bilinen Refik Bey, daha öncesi düşman olduğu Çakırcalı Mehmed'e bu defa da destek olmakla suçlanmıştı. Söz konusu dilekçede padişah yaverlerinden Refik Bey'in bunca zorlukla yakalanmaya çalışılan Çakırcalı'ya yataklık ettikleri için hapiste olan şahısları kurtarmak adına girişimde bulunduğunu iddia edilmiş, üstelik metinde Refik Bey'in babası Tireli Hacı Ali Paşa'nın da adı geçmişti. "*Yaveran-ı hazret-i şehriyariden iki seneden beri mezunen gelip burada kalan ve zaten bu vilayette reis-i eşkıyalıktan bozma bir zatın evladından olan Refik Bey*", şeklinde devam eden cümleden de anlaşılacağı üzere Hacı Ali Paşa'nın Tire'deki ilk yıllarında eşkıyalık yapmış olmasına dem vurulmuştu. Dilekçenin devamında da babası gibi oğlunun da aynı yoldan gittiği ima edilerek kişisel yararı için Vilayetin eşkıyalığa karşı aldığı tedbirleri ihlale çalışan Refik Bey'in İzmir'den alınması istenmişti.¹¹⁴⁷ Tıpkı ağabeyi Refik Bey gibi Çamlıcalı Hüseyin Efe'ye desteğinden bahsettiğimiz Sadık Bey de Çakırcalı ile devlet arasında arabulucuk yapmış ve af protokollerini yürütmüştü.¹¹⁴⁸ Hacı Ali Paşa'nın ortanca oğlu Şükrü Bey de ağabeylerinden geri kalmamış ve Çakırcalı'nın hapisanede yatan eniştesi Deli Mehmed'le görüşmesi Saraya jurnallenmişti.¹¹⁴⁹ Çoğaltılabilecek örneklerden görüldüğü üzere Tireli Hacı Ali Paşa'nın oğulları da babaları gibi bir yaşam sürmüş ve adları devamlı surette Menderes Havzası'nın azılı zeybekleriyle birlikte anılmıştı.

Üst düzey vilayet yöneticilerinin adları sıklıkla eşkıyalarla anılmış, ancak bunların arasından Kamil Paşazade Said Paşa, babasının konumu gereği Yıldız Sarayının gündemini çok daha fazla meşgul etmişti. Meseleyi açacak olursak; Vilayet Jandarma Kumandanı Hayreddin Bey, 1907 yılında, Bursa Jandarma Alayına geçici olarak görevlendirmiş, bu tayin nedeniyle olsa gerek kendisi "*reis-i eşkıya Çakırca oğluna dair maruzat-ı mühimmesi olduğunu*"¹¹⁵⁰ arz ederek bir şikayet dilekçesi yazıp Jandarma Dairesine başvurmuştu. Hayreddin Bey'in iddiasına göre, kendisi Çakırcalı Mehmed Efe'yi canlı olarak yakalayıp o sırada Eşkıya Takip Komisyonu Başkanı olan Vali Kamil Paşa'nın oğlu Said Paşa'ya teslim

¹¹⁴⁶ B.O.A., Y. MTV., No: 275-109. (H. 1322/ M. 1905).

¹¹⁴⁷ BOA., Y.EE.KP. 27/2642, lef 1, (15 Zilhicce 1323/ 10 Şubat 1906).

¹¹⁴⁸ BOA., Y.EE. KP. 27/2691 (14 Muharrem 1324/ 10 Mart 1906).

¹¹⁴⁹ BOA., Y.EE.KP. 27/2662, (27 Zilhicce 1323/ 22 Şubat 1906).

¹¹⁵⁰ BOA., Y.EE.KP. 32/3129 lef 1-3 (20 Şevval 1325/ 26 Kasım 1907).

etmiş, ancak Said Paşa ünlü eşkıya reisini 5.000 lira karşılığında serbest bırakmıştı. Söz konusu ciddi itham üzerine, Aydın Valiliğinden henüz 10 ay önce ayrılan ve “*filvaki korktuğumuz oldu*” diyerek bu iddianın bir iftira olduğunu söyleyen Kamil Paşa, “*namusa taalluk eden bu keyfiyet-i hal*”e karşı yazdığı bir arızada oğlunu şu cümlelerle müdafaa etmişti:

“*Güya kendisi (Hayreddin Bey) Aydın Vilayetinde iken Çakırca oğlunu derdest eylemiş olduğu halde merhum mahdum-u âcizi Said Paşa’ya beş bin lira vermesiyle salıverildiğini ifade eylemiş ve İstanbulca şayi olan bu ifade-i namussikenane işitenlerin istiğrabını mucib olmuştur. Sadrazam hazretleriyle hemcins olan bu adamın Aydın Jandarma Kumandanlığında bulunduğu esnada takip kollarından hiç birinin kumandanlığında bulunarak bizzat eşkıya taharrisine çıkmayıp bazen kendisi takip kollarının kumandanlarına talimat-ı lâzime vermek üzere bazı merakize gönderilmiş ise de bu da birkaç gün zarfında ifa-yı memuriyetle yine İzmir’e avdet etmekten ibaret idi.*”¹¹⁵¹

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Hayreddin Bey’i eşkıya takibi konusunda ihmalkârlık ve beceriksizlikle suçlayan ve eşkıya takibi konusundaki emirleri yerine getirmediğini belirten sabık vali Kamil Paşa, “*Sadrazam hazretleriyle hemcins olan bu adamın*” ibaresiyle de, kendisinin siyasi rakibi olan ve her ikisinin de Arnavut olmasına dem vuran Sadrazam Ferit Paşa’yı hedef almıştı.¹¹⁵² 1906 yılında Takib-i Eşkıya Komisyonunun başkanlığına getirilen oğlunun başarılarına değinen¹¹⁵³ Kamil Paşa, “*şu halde Hayreddin Bey’e sual olunur ki*” girizgahının ardından, şu çarpıcı soruları sıralamıştı:

“- (*Çakırcalı’yı*) *nerede derdest edebilmiş ve bunun vaki olması lazım gelse kumandası tahtında bir takip koluyla bilmüsademe ve bilmuarebe merhumun avenesi firar ederek kendisi ahz ve girift olunmuş olacağından bu müsademede askerden kimler maktul ve mecruh olmuştur?*

- *O vakit Said Paşa nerede idi ki merhum kendisine getirilmesiyle 5.000 lirasını alıp kendisini salıvermiş olsun?*

¹¹⁵¹ BOA., Y.EE.KP. 32/3129 lef 1-3 (20 Şevval 1325/ 26 Kasım 1907).

¹¹⁵² BOA., Y.EE. 86/31 (22 Muharrem 1325 / 7 Mart 1907). Fransız başkonsolosu Paul Blanc, 1906 yılının sonlarında Paris’e yolladığı telgraflarda, Takip Kuvvetleri Kumandanı Mirliva Kara Said Paşa’nın bilhassa Kamil Paşa’nın oğlu Said Paşa’dan şikâyetçi olduğunu ifade etmişti. Başkonsolos, Kara Said Paşa’nın Kamil Paşa ve oğlunu kas tederek “*Konaktaki kara çete işlerimi bozmazsa eşkıyanın hakkından geleceğim.*” dediğini iddia etmektedir. Bkz. Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-4”, *Milliyet*, 30 Mayıs 1973, s. 7.

¹¹⁵³ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3129, lef 1 (20 Şevval 1325/ 26 Kasım 1907).

- *Şaki-i merkurum hamil olduğu esliha ve cephaneden başka 5.000 lirayı ki 10 kıyye altın demektir ceplerinde veya belinde taşıyamayacağından o kadar lirayı nasıl bulup Said Paşa 'ya vermiş ve bu keyfiyeti askerden vesaireden kimler görmüştür?*"¹¹⁵⁴

Kamil Paşa özellikle son sorunun akabinde, Çakırcalı gibi ünlü bir eşkıyayı yakalayan kumandan ve askere büyük bir mükâfat vadedildiği için, *"Hayreddin Bey, eğer Çakırcalı'yı yakaladıysa bunu neden başka makamlara bildirmemiş ve böylesi bir fırsatı Said Paşa için mi feda etmiştir, yoksa o beş bin liradan hisse mi almıştır ve neden iki yıla yakın süredir hiçbir resmi merciyi durumdan haberdar etmemiştir?"*¹¹⁵⁵ gibi oldukça can alıcı sorular sıralamıştı. Sonrasında da Hayreddin Bey'e şu cümlelerle meydan okumuştı:

*"Hayreddin Bey ile vicahen muhakeme olunarak bu babda muamele-i kanuniye icrası talep ve istidasında bulunduğundan Said Paşa bendelerinin olvecihle bilmuhakeme reis-i eşkıya Çakırca oğlunun Hayreddin Bey tarafından derdest edilip de kendi tarafından salıverildiği sabit olursa kanunen mücazatının icrası ve aksi takdirde bu tertip ve icrasına tasaddi edenlerin haklarında muamele-i kanuniye ifasıyla izhar-ı adalet müsaade-i seniye-i cenab-ı hilafetpenahileri şayan buyrulması istirhamında bulunduğumun..."*¹¹⁵⁶

Bu konuda karşılıklı suçlamalar uzayıp gitse de, neticesi hakkında günümüze yazılı bir metin ulaşmamıştır. Ancak Kamil Paşa'nın ilerleyen tarihlerde Sadrazam yapılması, Sultan'ın nezdinde konunun hangi taraf lehine açıklığa kavuştuğunu bize göstermektedir.

Devlet adamlarının eşkıyalarla kurdukları illegal temas konusunda bir başka iddia da Fransa'nın İzmir Başkonsolosu Paul Blanc'ten gelmişti. Çakırcalı'nın 1907 yılında yaptığı Turgutlu Baskını'nın akabinde, Manisa Mutasarrıfı Mehmed Galip Bey Saray'a çağrılmış ve bu durum konsolosluk raporlarında şöyle yorumlanmıştı:

"Paris Sefiri Münür Beyin bacanağı olan Mehmed Galip Bey'in Kastamonu'ya vali olacağı söyleniyor. Fakat başkaları da azledileceğinden bahsediyorlar. Karşıyaka'da oturan ve sarayın itimad ettiği hafiyelerin başı olan Hacı Hasan Paşa'nın bir ihbarı üzerine mutasarrıfın saraya çağrıldığını iddia ediyorlar. Bu iddiayı ileri sürenlere göre Turgutlu

¹¹⁵⁴ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3129, lef 1 (20 Şevval 1325/ 26 Kasım 1907).

¹¹⁵⁵ *"Bunca iştihar eden öyle bir reis-i eşkıyanın derdesti vilayetin ve bilcümle vilayet ahalisinin memnuniyetini müstelzim bir vaka-i azime olması ve bundan dolayı kendisinin enva-ı mükâfata kesb-i istihkak etmesi lazım geleceği derkar iken iken o kadar menafii Said Paşanın hatırına nasıl feda etmiştir. O beş bin liradan bir hisse mi almıştır. Rabian nasıl men' olunabilmiş ki bu vaka-i külliye vilayetçe şayi olmamış ve iki seneye karib bir müddetten beri kendisi dahi bu babda hiçbir kimseye şukk-ı şakka etmemiştir."* Bkz. B.O.A., Y.EE.KP. 32/3129, lef 1-3 (20 Şevval 1325/ 26 Kasım 1907).

¹¹⁵⁶ B.O.A., Y.EE.KP. 32/3129, lef 1-3 (20 Şevval 1325/ 26 Kasım 1907).

baskını, Manisa Mutasarrıfı ile Çakırcalı arasında yapılan pazarlık sebebiyle başarılı olmuştur. Çakırcalı'nın Turgutlulu zenginden kurtuluş akçesi olarak 5.000 lira aldığı ve bunun 4.000 lirasını da Mehmed Galip Beye verdiği söyleniyor. Buna karşılık Mutasarrıf, Çakırcalı'nın padişah tarafından affını temin vaadinde bulunmuş!”¹¹⁵⁷

Hülasa, söz konusu idari ve adli yozlaşmayla ilgili, Vilayet Merkez Kumandanı Mirliya Kara Said Paşa'nın, Selanik'e gittikten sonra Ahenk gazetesine verdiği mülakat sonrası sarf ettiği şu cümleler, meselenin özünü açıklıkla ortaya koymaktaydı:

“Aydın'da eşkiyanın ekserisinin tenkil edildiğini ancak esastaki fenalık baki kaldığını, vilayetteki memurlar mühim bir kemiyette çetelerin vasıta-i irtisası olduklarından adliye tensikati icra edilmez, hükümet hakkıyla tevzi-i adalet edemez ise bu fenalıkların yakında yine tahaddüs edeceğini...”¹¹⁵⁸

3.3.2. Kolluk Kuvvetlerine Verilen Ateşli Silahlardaki Yetersizlik

Kolluk kuvvetlerinin eşkiya takibinde en çok zorluk çektiği konuların başında, kendilerine dağıtılan ateşli silahların yetersizliği gelmekteydi. Silahların pek çoğu bozuk veya kırık, mühimmat ise genellikle yetersizdi. Üstelik yaptıkları soygunlar ve topladıkları haraçlar sayesinde maddi durumu iyi olan büyük çeteler “Winchester”, “Mauser” ve “Martini Henry” gibi son model tüfekleri, yabancı tüccarlar aracılığıyla getirtebilmekteydiler. Bu nedenden ötürü de çatışmalar sırasında kaçan jandarmalar dahi görülebilmekteydi.

Mithat Paşa, valiliği zamanında, askerlerin elindeki silahların yetersizliği ile ilgili şunları söylemektedir:

“Mevcut zabtiye askerinin elindeki esliha eski kavalardan bozma şişhane olub ekserisinin dahi hiçbir gûna silahı olmadığı ve hâlbuki dağlarda ve karyelerde icra-yı şekavet eden haydut ve eşkiyanın ekseriyeti üzerinde ellerinde Vincester ve Martini tüfekleri bulunduğu cihetle yeni yapılacak jandarma için hiç olmaz ise yedi sekiz yüz kadar tüfenk

¹¹⁵⁷ Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-8”, *Milliyet*, 3 Haziran 1973.

¹¹⁵⁸ *Ahenk*, 5 Recep 1327/ 22 Temmuz 1909.

*irsali dahi mükerreren arz edilmiş bulunduğu halde bunların hiçbirine cevap verilmeyerek...*¹¹⁵⁹

Yine bir başka Aydın Valisi olan Kamil Paşa da, 3 Ekim 1903 tarihinde, Yıldız Sarayına yolladığı telgrafta, şu ilginç cümleleri kurmuştu:

*“Bundan önce, hükümetçe yapılan tazyik üzerine Çakırcalı'nın yüze çıkması için aracılık yapanlar olduğu halde bunun kabulü şan-ı devlete layık görünmediğinden takip kollarının sayısı artırılmış ve ahaliden Çakırcalı'yı diri veya ölü getirene bin meci diye nakdi mükâfat vaat edilmişken vukubulan çarpışmalarda iki zabıt ile birkaç asker ölmüştür. Martini ile müsella olan eşkıyaya şınayder tüfenkleriyle müsella bulunan jandarmalar badema yaklaşamayıp eşkıya-yı bir kemingaha düşürüp vurmak teşebbüsünde bulunmuşlar ise de buna da hala muvaffak olamamışlardır.”*¹¹⁶⁰

Kamil Paşa'nın söz konusu şikâyetleri ve *“neferlere verilecek silahlar, en kötü ihtimalle eşkıya elinde bulunan silahlara muadil olmalıdır.”* talebi neticesinde jandarmalar kapaklı tüfek yerine daha gelişmiş olan martini ve mavzer tüfekleriyle silahlandırılmışlardı.¹¹⁶¹ Yine Kamil Paşa, 1907 yılında Başkitabete sunduğu bir arızada, *“Aydın Vilayetinde nizam ve intizam hakkıyla muhafaza ve bir aralık her nasılsa zuhur eden martini ile musella eşkıyanın jandarmanın kar-ı kadim eslihasıyla tenkili kabil olamamasına mebni işbu eslihanın martini ile tebdili hakkında arz-ı acizi üzerine...”*¹¹⁶² diyerek, 11 yıllık valiliği döneminde eşkıyalarla mücadele sırasında bir çok kez yeni tüfeklerden istediğini belirtmiş ancak cümlelerinin devamında da bunun yerine getirilmediğinin altını çizmişti.¹¹⁶³ Bir başka örnekte de; Takip Müfrezeleri Kumandanlığına atanan Kara Said Paşa, vilayete gelirken, Sakız'da görevli nizamiye askerleri ile Makedonya'da beraber görev yaptığı askerleri de yanında getirmiş ve hepsini güçlü Karadağ silahlarıyla donatmıştı.¹¹⁶⁴ Bir süre sonra da, vilayetteki jandarmalara dağıtılmak üzere Tophane-i Amire'den gönderilen 2.000 martin tüfek ve 200 sandık cephaneye Reji İdaresi'nin Paris vapuruyla 19 Haziran 1906 tarihinde İzmir'e getirilmişti.¹¹⁶⁵ Ağustos ayının başında Merkez 1. Taburu ve Mülhakat 6. Taburu efradına dağıtılan bu tüfekler peyderpey diğer

¹¹⁵⁹ Arıkan, *a.g.m.*, s. 141.

¹¹⁶⁰ BOA., Y.EE.KP. 20/1917 lef 1 (8 Recep 1321/ 30 Eylül 1903).

¹¹⁶¹ *Ahenk*, 23 Muharrem 1323/ 30 Mart 1905; *Ahenk*, 10 Rebiülevvel 1323/ 14 Mayıs 1905.

¹¹⁶² BOA., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Rebiülahir 1325/ 10 Haziran 1907).

¹¹⁶³ BOA., Y.EE.KP. 32/3115, lef 1 (28 Rebiülahir 1325/ 10 Haziran 1907).

¹¹⁶⁴ Yetkin, *a.g.t.*, s. 145.

¹¹⁶⁵ *Ahenk*, 28 Rebiülahir 1324/ 20 Haziran 1906.

taburlara da gönderilmişti.¹¹⁶⁶ Ancak bu durum, maddi güçleri ile aynı silahları temin edebilen eşkıyalara karşı etkili bir yöntem olmamış, özellikle savaş zamanlarında kışlalarından firar eden pek çok zeybeğin, uzun namlulu silahları da kaçırıp dağlara çıkması neticesinde mevcut sorun İmparatorluğun yıkılışına dek varlığını sürdürmüştü.

3.3.3. Kolluk Kuvvetlerinin Maaşlarındaki Yetersizlik ve Aksamalar

Silah yetersizliğinin yanı sıra maaşların aksatılması da kolluk kuvvetlerinin motivasyonu açısından oldukça ciddi bir sorun teşkil etmekteydi. Fransa'nın İzmir Başkonsolosu Paul Blanc, 1903 yılında, eşkıya ile mücadele edecek olan jandarmaya aylardır maaş verilmediğini, vilayetin zengin olmasına rağmen kasasının boş olduğunu zira halktan toplanan bütün paranın vilayete sarf edilmeyip tümüyle İstanbul tarafından çekildiğini iddia etmekteydi. Maaşlardaki gecikmenin askerde isteksizlik yarattığına da değinen Başkonsolos, Çakırcalı'nın takibindeki müfrezelerin eli boş dönmelerini bu duruma bağlamış ve *"maaş bile alamayan jandarma altı yüz metreden kurşunu istediği noktaya yapıştırabilen bu eşkıyanın karşısına çıkmak istememektedir."*¹¹⁶⁷ şeklinde bir yorum yapmıştı.

Jandarma maaşlarının yetersizliği konusunda ilginç bir örnek verecek olursak; Dâhiliye Nezaretine yazılan bir yazıdan anladığımız üzere, jandarma alımları konusunda, gayrimüslimler için de açık kadro bırakılmış ancak gayrimüslimler maaşın azlığı nedeniyle jandarma hizmetine çok fazla rağbet etmemişlerdi. Bu konuda, Özgün'ün ifadesiyle, *"açıkça görülüyordu ki Müslümanlar askerlik ve jandarma gibi büyük ekonomik getirisi olmayan hizmetlerde bulunurken, gayrimüslimler ekonomik getirisi fazla iş kollarında çalışmayı daha uygun buluyorlardı."*¹¹⁶⁸

Kolluk kuvvetlerinin maaşları konusundaki sorun bir hayli sürmüştü. Yine Başkonsolos Paul Blanc'ın, Paris'e gönderdiği 20 Mart 1908 tarihli bir telgraftan öğrendiğimiz üzere, Denizli'de aylardan beri maaş alamayan, şikâyetlerine de hiçbir cevap

¹¹⁶⁶ Ahenk, 14 Cemâziyelâhir 1324/ 5 Ağustos 1906.

¹¹⁶⁷ Ömer Sami Coşar Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-1, *Milliyet*, 27 Mayıs 1973, s. 7.

¹¹⁶⁸ Cihan Özgün, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1923) Aydın İlinde İktisadi Değişim*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, ss. 133-134. *"Burası büyük bir ticaretgâh olup simendiferler, tramvaylar, fabrikalar, enva-ı sirketler ve tesisat-ı ticariyeler kaffeten (hepsi) Hristiyanların idarelerinde olması hasebiyle jandarma hizmetine elverecek derecede bulunan hristiyanlar, islama tercihan daha ziyade maaş ve müstevfâ (dolgun, çok) ücretle hizmet-ı ticariye vesairede istihdam edilmekte olmaları..."* cümlesinden de anlaşılacağı üzere Hristiyanlar iktisadi işletmelerinde Müslümanlardan daha çok para kazanıyorlar ve bu tatlı iktisadi kazançlarını bırakıp jandarmaya yazılmıyorlardı. Bkz. B.O.A., Y.MTV. (11 Safer 1322/ 27 Nisan 1904). Nakleden: Özgün, a.g.t., ss. 133-134.

verilmediğini gören askerler isyan ederek Mutasarrıflık Konağı'nı işgal etmişler, aynı günlerde Salihli ile Kula'da da maaşlarını alamadıkları gerekçeyle askerler taşkınlık çıkarmıştı. Ayrıca Aydın-Çine Garnizonundaki askerler de ödenmemiş maaşlarını istediklerini belirterek nümayiş yapmışlardı. Başkonsolos tüm bu yaşananlar için “Abdülhamid İdaresi her tarafta çatırtılar içinde sallanıyor”¹¹⁶⁹ yorumunu yapsa da, vakalardan anladığımız üzere Abdülhamid İdaresi sonrasında da durum pek değişmemişti.¹¹⁷⁰

II. Abdülhamid Dönemi'ndeki zaptiyelerin düzensizlikleri ve çalışma şartları hakkında paylaşacağımız son bir değerlendirme de, Fransa'da çıkan Le Figaro gazetesinde şu cümlelerle yer almıştı:

*“Jandarma neredeyse hiçbir işe yaramadığından, hükümet Makedonya'daki Avrupalı subayları çağırarak, bu birliklerin baştan aşağıya yeniden yapılandırılması kararını aldı... Eski rejimde zaptiyeler son derece düşük maaş alan ve her türlü prestijden yoksun, acınası zalimlerden başka bir şey değildi. Kaymakam onlara hizmetkârı gibi davranıyordu. İçlerinden, ancak, sadakat ve uysallığı ile ön plana çıkanlar, kaymakamın desteği ile jandarma subaylığına aday olabiliyordu. Bu tür subaylar teşkilatta barındırılmamalı; acilen emekliye sevk edilmelidir ki, hükümetin gayesi de bu yöndedir.”*¹¹⁷¹

3.3.4. Kolluk Kuvvetlerinin Disiplinsizlikleri

Eşkıya takibatından mesul olan jandarmaların, muvakkat grupların ve Reji kolcularının disiplinsizlikleri ve taşkınlıkları resmi yazışmalara sıklıkla konu olmuş olan bir meseleydi. Bu sorunun kronik hale gelmesinde şüphesiz, merkezden uzak kırsallarda veya dağ başlarında takibat yapan kolluk kuvvetlerinin rahat hareket edebilme imkânı ve özellikle sorgulamalar için kendilerine tanınan gayr-i resmi selahiyet etkili olmuştu.

¹¹⁶⁹ Ömer Sami Coşar Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-11, *Milliyet*, 6 Haziran 1973, s. 7.

¹¹⁷⁰ Fransız Konsolos Muavini Dollot'un anlatımına göre, 1911 yılında, Hükümet, Balıkesir-Manyas ve Kocaeli taraflarından gönüllü Çerkes toplamış ve bunları silahlandırıp Ödemiş'e göndermişti. Görevleri yalnızca Çakırcalı'yı öldürmek olan bu gönüllülerden süvarilere 800, piyadelere de 500 kuruş maaş tahsis edilmişti. Oysa asayiş sağlamakla görevli jandarmalara maaş olarak 7 mecdiye 140 kuruş verilmekteydi. Dolayısıyla söz konusu maaş uçurumu bir hayli şikâyete de neden olmuştu. Bkz. Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe-21”, *Milliyet*, 16 Haziran 1973, s. 5.

¹¹⁷¹ *Le Figaro* (Fransa), 11 Kasım 1909.

Aydın Valisi Mithat Paşa'nın 1880 yılındaki raporlarına göre, İzmir ve çevresinde cinayetlerin sürekli olarak artmasının nedenlerinin başında vilayet zabıtasının son derece bozuk olması gelmekteydi. Paşa'nın tespitine göre, asayişî sağlamakla yükümlü kolluk kuvvetleri eşkıya takibini düzgün yapmamaları bir yana bizzat şehir ve kırsallardaki meyhane ve genelevlerden pay alıyorlardı. Mithat Paşa, bu illegal işlere sapsmış güruhu “*eski vakitlerde görülen başıbozuk takımından daha fena ve nizamsız bir halde kura ve nevahide olan çavuşlara*” ve “*eski subaşılara*” benzetmiş,¹¹⁷² nitekim kısa zaman sonra da köklü bir değişim süreci başlatmıştı.

Kolluk kuvvetleriyle ilgili en çok gündeme getirilen şikâyet şüphesiz sorgulama ve takip usulleriydi. Dayaklı sorgular, dağ köylerine ve aşiret çadırlarına eşkıya barınağı gözüyle bakılması, ispatsız yataklık suçlaması, takip sırasında köylülerin evinde kalınması ve yine aynı köylülerin yemeklerinden yenilmesi, bahçelerinin talan edilmesi ve hayvanlarının yem ihtiyaçlarının ambarlarından karşılanması bir hayli huzursuzluk yaratmaktaydı. Zira haksız yere yatak ya da çete üyeliği suçlamasıyla tutuklanıp cezaevine konulan gençler durumu daha da karmakarışık hale getiriyor ve mahkûm olarak hapis yattıkları müddet zarfında kötü niyetli kişilerin tesiri altında kalarak dışarı çıktıklarında çok daha kötü yollara sapıyorlardı. Bu sorun beyannamelere de sıklıkla konu olmuş ve köylülere kötü davranmak suretiyle hükümet düşmanlığı yaratan, ahaliye yük olan ve bu surette eşkıyalığı körükleyen kolluk kuvvetleri mensuplarının şiddetle cezalandırılacağı belirtilmişti. Ancak İttihad gazetesinin 1909 yılında sorduğu “*Takip işlerinde kusurları görülenler derhal şedit cezalara uğramalıdır. Biz, şimdiye kadar takip işinde vazifesini ifa etmemiş bir memurun ceza gördüğünü işitmedik. Acaba şimdiye kadar hiçbir memur ceza görmeye layık bir kabahat işlememiş midir?*”¹¹⁷³ sorusundan da anlaşılacağı üzere bu tehditlerin çoğu zaman altı doldurulamamıştı.

Takip müfrezelerinin çalışma yöntemleri gazeteler aracılığıyla sık sık tenkit edilmişti. Birkaç örnek verecek olursak; 1909 yılında, Çakırcalı'nın karısı Iraz'ın, bir Arnavut müfreze tarafından kaçırıldığı konusunda dedikodular çıkmıştı. Amaç Çakırcalı'yı öfkelenendirip açığa çıkarmak ve böylelikle pusuya düşürüp yok etmektir. Ancak bu gayr-i ahlaki tavır, Ahenk gazetesinde şöyle eleştirilmiştir:

¹¹⁷² “*Muahharan İzmir'e vusul-i acizanemle beraber Aydın Vilayeti asker-i zabtiyesinin eski vakitlerde görülen başıbozuk takımından daha fena ve nizamsız bir halde kura ve nevahide olan çavuşlar eski subaşılardan tarzında olup her biri bir dürlü irtikâp sapmasıyla ve şehir ve kasabalarda olanlar dahi meyhane ve kârhaneleri beynlerinde taksim ederek onlar da böyle bir yol tutmalarıyla arada zabıta-ı memleket külliyyen muhtel olmuş.*” Bkz. Arıkan, *a.g.m.*, s. 141.

¹¹⁷³ İttihad, “Vilayetin Dertleri-2 Şakilik ve Jandarma”, 14 Şaban 1329/ 16 Ağustos 1911.

“Takib-i eşkıya ile muvazzaf Arnavutlardan bir takımının bir çete tertib ile şaki Çakırcalı'nın zevcesini dağa kaldırdıklarına dair şehrimizde bir şayia devran ediyor. Şayia sahihmidir bilemiyoruz. Bunu teyid edecek bir haber de alamadık. Mahaza buna ihtimal de veremiyoruz. Vakıa Çakırcalı'nın zevcesini kaldırmak, habisin üzerlerine geleceği zana tevliid eyleyeceğinden, müessir bir tedbir zan olunabilir. Hâlbuki bu, eşkıyaya karşı eşkıyacasına hareket demek olacağı ve bu ise hükümetin aczini ima eyleyeceği cihetle pek avampesendane olan şu tedbir müessir olsa da musib, hele vaki ve haysiyet-i hükümetle asla kabil-i tevfiik olamaz.”¹¹⁷⁴

Yine Çakırcalı üzerine gönderilen birliklerle ilgili gazetelerde çıkan eleştirilerden Arnavut gayrinizami müfrezeler de nasibini almıştı:

“İyi saatte olsun bir vakitler burada bir alay beyi vardı. Gayet seçme birçok Arnavutlar getirtip Çakırcalı için jandarma kayıt etmişlerdi. Bunların her birine üçer dörder lira maaş veriliyordu. Fakat o vakit devr-i istibdat olduğundan ve bu adamlarda pek yabancı bulunduğundan jandarmalık edecek yere eşkıyalık etmişler, soymadık köy bırakmamışlardı. Nihayet Çakırcalı iki saat içinde bunlardan otuz altı tanesini öldürdü de halk şerrinden kurtuldu idi. Fakat evkat-ı istibdat devri idi. Ve bu adamlar kim bilir hangi ipten kazıktan kurtulmuş bir takım yabancılar idi.”¹¹⁷⁵

Tek şikâyet Arnavutlardan yana da gelmemiş ve 1911 yılında, Çakırcalı'yı tutmak için getirilen Çerkes ve Kürtlerden oluşturulan 40 kişilik bir başıbozuk müfrezesi, Köylü gazetesindeki “bu başıbozuk takib kolu geçen gün Salihli'ye giderler. Meyhaneye girerler. Kafaları tütsüleyib beylik silahlarını alıb, Abdallar mahallesindeki orospuların evlerine kapağı atarlar. Birçok yolsuzluklar yaparlar. Polis işi haber alır. Bunları yakalamak için gider. Bu takib kolu! polise yakalanmaksızın tabanı kaldırıp kaçarlar.”¹¹⁷⁶ cümlelerini içeren haberden de anlaşılacağı üzere bir hayli sorun çıkarmıştı.

¹¹⁷⁴ Ahenk, “Çakırcalı'nın Ailesini Kaldırmışlar”, 11 Ramazan 1327/ 26 Eylül 1909.

¹¹⁷⁵ Köylü, “Çakırcalı Niçin Tutulamıyor”, 13 Cemâziyelâhir 1328/ 12 Haziran 1910.

¹¹⁷⁶ Köylü, “Hiç Böyle Çakırcalı Tutulur mu?”, 4 Rebülevvel 1329 / 5 Mart 1911. Bu suçlama karşısında Başıbozuk Müfrezeden Süvari Zabiti Kamil kendisini yazılı olarak şöyle savunmuştu: “Bizim çetemiz müsellağ olarak hangi meyhanede kafayı tütsülemiş, müsellağ olarak hangi orospunun evinde vukuat etmiş, hangi polis efendi tarafından takip edilmiştir. Buralarının izahını talep eylerim. Bizim çetemiz İzmir vilayetine rakı içmeye, kız oynatmaya gelmedi, çünkü bunlar memleketlerinde dahi bulunabilir. Bir defa mevcudumuz otuz kırk kişi değildir. Saniyen çetem efradı kamilen taassub-u diniye ile mütedeyyin Çerkes ve Kürtlerden mürekkep olup müskirat istimal etmedikleri gibi rakı içen adamın yanına oturmaya haya ederler, ve beş vakit namazlarını geçirmezler. Buralarını Salihli'de olsun ve diğer kaldığımız mahallerde olsun oda sahiplerinin şهادetiyle ispat ederim. Biz buraya vatanımızın bir parçası olan İzmir vilayetinde vatanımıza, milletimize hizmet için geldik. Namusumuzu yapmakla, gazetelerin tenkidat ve itirazatına hedef olmak için değil

İttihad gazetesinde, yine muvakkat jandarmalar hakkında, oldukça sert bir üslupla şunlar söylenmişti:

“Muvakkat Jandarma diye toplanılarak bir kaç yüz guruş maaşla takibe memur edilmiş “serserilerin” yapacağı hizmet, zarardan başka bir şey değildir. Bu muvakkat jandarmalara şimdiye kadar hazine yüzbinlerce kuruş verdiği halde buna mukabil kendilerinden ne faide istihsal eyledi?”¹¹⁷⁷

Jandarma ve başıbozuk müfrezelerin yanı sıra Reji kolcuları da tepki çeken bir başka gruptu. Özellikle İzmir’deki reji kolcularının halkın nefretini kazanmalarının ana sebebi çoğunluğunun bir takım suçlardan hüküm giymiş kişiler olması ve saldırgan davranışlarıydı.¹¹⁷⁸ Batı Anadolu’daki Reji kolcularıyla, kaçakçılar ve eşkıyalar arasındaki çatışmalar halk türkülerine konu olacak boyuta gelmişti.¹¹⁷⁹ Reji İdaresince emin ve güvenilir insanlardan seçilmesi gereken ve 1890 yılında henüz yasal olarak silah taşımalarına izin verilmeyen kolcular hakkında Hizmet gazetesinin şu eleştirel ifadeleri kullandığını görmekteyiz:

“Tütünlerin içilmez bir halde olmasını şikâyet etmekten vazgeçtik. Kolcularına idare tarafından verilen nihayetsiz selahiyete bir had tayin edilse. Kama, bıçak, rövalyer ve el hasıl bil cümle alet ve cariha ile teçhiz edilerek sokak ortalarına salıverilmiş, geçit başlarına ikad edilmiş olan hu mehib kolcular, kafaları çekerek gece vakitleri önüne gelen arabaya saldırmaları ve hele İslâmiyete aykırı olarak muayene etmek amacıyla insanların oralarına buralarına el uzatmaları artık tahammül edilir şeyler değildir. Bunlar insanın uruk-u hamiyetini tahrik ediyor.”¹¹⁸⁰

Tıpkı jandarma ve başıbozuk müfrezeleri gibi Arnavut reji kolcuları da bir hayli şikâyetin konusu olmuştu. 14 Kasım 1898 tarihinde, İzmir’in Damlacık Mahallesi’nde Reji kolcuları ile tütün kaçakçıları arasında çıkan silahlı çatışmada, mahalledeki dükkânlar isabet almıştı. Ahenk gazetesi, Reji kolcularının saldırılarına hedef olmayan hiç bir yerin kalmadığını ifade ederek şu eleştirileri dile getirmişti:

binaenaleyh badema muhbirlerinizin keyfiyeti amikane tahkikten sonra ihbarat ve işaratta bulunmalarını temenni eyler ve bu neşriyatı bütün mevcudiyetimle tekzip eylerim. Takib-i Eşkîya Müfrezesine Memuru, Süvari Zabiti Kamil” Bkz. Köylü, “Muhterem Köylü Gazetesi İdarehanesine”, 9 Rebiülevvel 1329 / 11 Mart 1911.

¹¹⁷⁷ İttihad, 14 Şaban 1329/ 10 Ağustos 1911.

¹¹⁷⁸ B.O.A.. YA.Hus. No: 175/72 (10 Safer 1301/ 11 Aralık 1883); B.O.A.. YA.Hus. No: 178/36 (21 Recep 1301/ 17 Mayıs 1884.

¹¹⁷⁹ Çökertme türküsü bunlardan birisidir.

¹¹⁸⁰ Hizmet, 11 Recep 1307/ 3 Mart 1890.

“Kolcu diye öteden beriden topladığı bir takım Türkçe bilmeyen Arnavutları başıboş adamlardır ki selam verenlere bile olmayacak silah ile mukabeleye kalkışmaktadırlar. Nasıl bir selahiyetle istihdam ne gibi bir mücadele-i kanuniye ile esliha cesaret ettiği takdirde müteacciziz. Ne diyelim? Nasıl meram anlatalım. Reji kolculuğu silkinе girecek eşhasın asli hüviyetlerinin Zabıta ve Polis idarelerince tayin ve tahkik edilmesi evamir-i müteaddide ile teyid edilmiştir. Reji İdaresi şimdiye kadar acaba hangi bir kolcunun böyle bir nazar-ı tetkik ve teftişten geçirmiştir.”¹¹⁸¹

Meşrutiyet sonrası değişen algı doğrultusunda, Reji kolcularının silahlı olması kamuoyunu eskisinden daha çok rahatsız eder hale gelmiş ve tepkiler daha bir üst perdeden dillendirilmeye başlanmıştı. Kendilerinden “yarım kıyye tütün tutmak, Reji İdaresine yaranmak için adam vurmak, hane basmak, yolcu çevirmekten hiç çekinmezler, sıkılmazlar.”¹¹⁸² cümleleriyle bahsedilen kolcularla ilgili tartışmalar Meclis-i Mebusana dek taşınmış,¹¹⁸³ 1908 yılında Osmanlı Ziraat ve Ticaret gazetesinde “Tütün Ziraatı ve Reji Meselesi” başlığı adı altında yayınlanan bir makalede Rejinin imtiyazlı bir canavar olduğu vurgulandıktan sonra, kolcu ve kaçakçı çatışmaları sırasında 90.000’den fazla insanın yaşamını yitirdiği, birçok insanın sakat kaldığı, karlı dağlarda, kırlarda kaçakçı beklendiği, birçok insanın bu yüzden zatürree olduğu, ayrıca Rejinin hükümet memurlarına rüşvet vererek kanunsuz işler yaptırdığı, devletin buna sessiz kalındığı belirtilmişti.¹¹⁸⁴ Berkes de aynı konuyla ilgili, Duyun-u Umumiye’yi kast ederek “bir köylü bu idarenin tekeli altında olan kendi yetiştirdiği tütünden yarım okka bir yana saklıyayım dese reji kolcusu tarafından küt diye alınandan vurulurdu.”¹¹⁸⁵ şeklinde oldukça çarpıcı bir bilgi vermekteydi.

¹¹⁸¹ Ahenk, 1 Recep 1316/ 15 Teşrinisani 1898.

¹¹⁸² Ahenk, 18 Rebiülevvel 1327/ 9 Nisan 1909. Reji Genel Müdürü Rambert’in Reji Kolcuları hakkındaki düşünceleri için bkz. Lui Rambert, *Abdülhamid Dönemine Ait Gizli Notlar*, (Haz. Ömer Hakan Özalp), İstanbul, Ark Yayınları 2011, ss. 238-239.

¹¹⁸³ Meclis tartışmaları için bkz: Mehmet Akpınar, “II. Meşrutiyet Meclisince Rejinin Sorgulanması”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 13, Ankara, 2002.

¹¹⁸⁴ Akpınar, *a.g.m.*, s. 613. Yine aynı gazetede dönemin tanığı, “Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi” sahibi ve başyazarı Salih Zeki, Reji İdaresini şu cümlelerle eleştirmektedir: “Tütün inzibatının temini ve kaçakçılığın men’i selahiyeti (yasaklama yetkisi), o vakitki gafil hükümet tarafından ecnebi Reji kumpanyasına tevdi olduğundan İnhisar idaresi, memleketin sabıkali gürhundan teşkil ettiği kendi kolcular sürüsü marifetiyle herkesin şahsına ve ailelerin harımına (namusuna) kadar tecavüz ederdi. Tütün kaçakçılarıyla Reji kolcularının her gün her yerde vuku’ bulan müsademe (çarpışma) ve mukâtelelerinden ecnebler menfaatine binlerce haneler söner, memleketin on binlerce genç evladı mahvolur ve fakat bu yüzden kimseye mesuliyet tertip immez idi. Reji idaresinin ilan-ı Meşrutiyet’e kadar devam eden 24 senelik zaman- ı hükümette bu yüzden elli altmış bin Türk gencinin telef veya sakat olduğu o vakit matbuat ve mebusan tarafından musirren (ısrarla) iddia edilmiş idi.” Bkz. Salih Zeki (Ekinci), *a.g.e.*, ss.16-18.

¹¹⁸⁵ Niyazi Berkes, *İki Yüz Yıldır Neden Bocahtıyoruz?*, Yön Yay., Ankara, 1965, s. 32.

3.3.5. Yatak Ağına Engel Olunamaması

Eşkiyaların, faaliyetleri sonrasında özellikle kış aylarında rahatlıkla saklanabilmeleri; haraç, gasp ya da soygun yoluyla kazandıkları parayla yiyecek, elbise, silah ve cephane tedarik edebilmeleri ve kolluk kuvvetlerinin sayısı ve hareket tarzı ile ilgili bilgi alabilmeleri için güçlü yatak ağlarına ihtiyaçları vardı.

Yatak ağlarının çalışma yöntemleri hakkında bir örnek verecek olursak; Ödemiş-Yusufderesi köyü imamı Salih Efendi, zeybek çetelerine nasıl yardımcı olduğunu, Dural'a şöyle anlatmıştı:

“Ben her akşam yatsı namazını kaldırıyorum. Birinci vazifem odama çekilmek ve lambamı yakmaktır. O lambanın üç türlü ödevi vardı:

1- Lamba pencerede yanıtorsa, köyde hükümet kuvvetleri var demektir. O gece efe köyde zaptiyeler olduğunu bilir.

2- Lamba kısık ise köye hükümet kuvvetleri gelmişler ve gitmişler demektir.

3- Pencere lambasız ve karanlık ise köy boştur. O gün köye gelip giden yoktur!”¹¹⁸⁶

Böylesi işe yarayan yatak ağının çökertilmesi de şüphesiz, eşkiyaların yiyecek-içecek, elbise ve silah tedarikinin aksamasına neden olacağı için çetenin tasfiyesini hızlandıran hamlelerden sayılırdı. Ancak yataklık yapanların tespiti o kadar da kolay değildi. Zira imam, papaz, kahveci, mandıracı, eşraf, muhtar, ormancı ve çoban gibi farklı karakterlerden çıkabilen yataklar *“çift sürmek koyun güdmek odun kesmek ve bağ ve bağçe beklemek balık tutmak gibi işleriyle veyâhûd çergede kendi san'atlarıyla meşgûl olurlar yalnız münâsib vakıtlarda eşkiyalara me'külât ve meşrûbât taşurlar”*dı.¹¹⁸⁷ Dolayısıyla da

¹¹⁸⁶ Dural, a.g.e., s. 221-222.

¹¹⁸⁷ Yatak ağı konusunda Çakırcalı, haklı şöhret edinmiş eşkiya reislerinin başında gelmekteydi. Kendisi müthiş bir yatak ağı oluşturmuş ve hemen hemen tüm köylerde çetesine haber ulaştırıran muhbirler edinmişti. Meseleye Tire özelinden bir örnek verecek olursak; Çakırcalı'nın Tire'de pek çok yatağı bulunmasına rağmen bunların arasından iki isim çok daha fazla ön plana çıkmıştı. Bunlardan ilki *“Kel Yahudi”* ya da *“Kel Hayim”* olarak bilinen Menahim Duenyas (Ménahem Douenias)'tı. Kel Hayim 1868 tarihinde Tire'nin Yahudi Mahallesi'nde doğmuş ve Tire'de sarraflık ve mandıracılıkla uğraşmıştı. Bu maharetli Yahudi zaman zaman jandarma müfrezeleri tarafından sorgulanmaya alınmış, çoğu zaman da konuşması için falakaya yatırılmış ancak ihtimaldir ki, korkudan Çakırcalı'yla ilgili hiçbir bilgi vermemiştir. Sadakatinin yanı sıra özellikle İzmir'deki Frenk tüccarlarla olan silah alışverişinde ve haraç ya da soygun sonrası ele geçirilen altınların nakit paraya çevrilmesi konusunda da Çakırcalı'nın işine bir hayli yaramıştır. Ancak 28 Kasım 1906 tarihli bir yazışmada yer alan *“Şaki Çakırca oğluna yataklık ettiği bildirilen Kel Yahudinin işar-ı saadetleri üzerine derdest ve evrakıyla Ödemiş'e izam olunduğu”* cümlesinden öğrendiğimiz üzere kendisi açığa çıkmış ve Çakırcalı'ya yataklık suçundan tutuklanmıştı. Ancak Çakırcalı'nın affı sonrası o da hapisten çıkarılmıştı. Bkz.

şüphe çekmedikleri için tespiti için maharetli ve tecrübeli müfreze mensuplarına ihtiyaç vardı. Bu konuda eşkiya reisleri de dikkatli davranır ve genellikle bir yatağını diğerine söylemezdi. Ayrıca dağa insan kaldırdıkları zaman da, fidye görüşmesi için yanına gidip gelen yatağıyla çetenin olduğu yerin biraz uzağında görüşür, bu surette yatağını, açığa çıkarmaması için esire göstermezlerdi.¹¹⁸⁸

Zeybekleri keskin ifadelerle etnik bir kategoriye sokmak mümkün olmasa da Türkmen/Yörük kimliklerinin ağır bastıklarını söyleyebiliriz.¹¹⁸⁹ Dolayısıyla zeybek çeteleri, resmi yazışmalarda “*etrâk-ı bî-idrâk cehele makulesi*”¹¹⁹⁰ olarak nitelendirilen Yörük obalarını güvenilir sığınma alanları olarak görmüşlerdi. Bu konuda, takip müfrezeleri kumandanı Kara Said Paşa, şu bilgiyi vermektedir:

“Bu havalide iki kısım halk vardır: bir kısmı yerli, sekene-i kadimedir. Bunların itaat-ı ve secaati ve aynı zamanda ekserisinin cehaleti gayr-i kabil inkârdır. Bunlar eşkiyaya yardım etmez, etseler bile ızdıraridir, muhitin icbarıdır. Daha bazı avamil-i hariciyenin nazar-ı dikkate alınması lazım gelir. Bu tesir, mühimdir. İhtiyari yardım eden halk ise ‘tahtacı’, ‘Çepni’ namıyla iki kabiledir. Bu Tahtacı ve Çepnilerin derbeder ve sefil kısmı ve göçebe olanları Çakırcalı’dan gördükleri istifadeyi temin üzere yardım ederler.

B.O.A., Y.EE.KP.31/3049 lef 1. Çakırcalı’nın Tire’deki bir diğer önemli yatağı ise “*Köse Dayı*” olarak tanınan Ahmet Uslu’dur. Tire’nin Eğridere köyünden olan Köse Dayı esasında Çakırcalı’nın aile dostu sayılmaktadır. Köse Dayı’nın babası 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Çakırcalı Ahmed Efe ile birlikte Balkan cephesinde savaşmıştı. Yıllar sonra Çakırcalı, yolda denk geldiği Köse Dayı’nın kimlerden olduğunu sormuş, babasının ismini öğrenince de “*senin babanla benim babam asker arkadaşı*” diyerek hasta yatan babası için yüklü miktarda para vermişti. Ancak bu ihsanla da kalmamış ve bu tarihten sonra da Köse Dayı’yı kendisine yatak yapmıştı. Akrabalarından öğrendiğimiz üzere Köse Dayı, yolda yakalanmamak için ayakkabısının altı ile tabanı arasına özel bir bölme yaptırmış ve özellikle fidye/haraç mektuplarını bu surette çeteye taşımıştı. Çakırcalı’ya yaptığı yataklık efenin ölümüne kadar devam etmiş, sonrasında da Çakırcalı’nın akrabası Gökçen Hüseyin Efe’nin yatağı olmuştu. Bkz. Mehmet Çaylak, 17 Nisan 2017 tarihli mülakat.

¹¹⁸⁸ Ürkmez, a.g.m., s. 43.

¹¹⁸⁹ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*, İstanbul, 1999, s. 571.

¹¹⁹⁰ HAT, 466-22831-1. 1844 yılında Aydın Sancağı’nda yapılan sayımda kimilerinin kökenleri üç yüz yıl öncesine kadar giden Horzum, Karamanlı, Mucan, Caber, İçel, Durcalı, Bulacalı, Tekeli, Karacumalı, Eski Yörük, Gacar, Saçkaralı, Yahya Elçisi, Çakal, Bürhan, Efracı Çakal, Karaçakal, Emir Dağlı, Cerid, Bozcayakalı, Karatekeli ve Sarıkeçili gibi 54 aşiret tespit edilmişti. Bu konuda Sümer, şu bilgileri vermektedir: “*XIX. yüzyılın ikinci yarısında Aydın, Saruhan ve Karesi’de yaşayan Yörük oymaklarından en önemlileri şunlardır: Karatekeli (İzmir yakınlarında, Karesi, Aydın ve Saruhan yörelerinde), Hayta (Aydın yöresinde büyük bir oymaktır), Saçkaralı, Karaçakal, Bulacalı (Aydın yöresinde), Kaçar (Aydın, Söke), Horzum, Gökmüsâli (Saruhan), Kızılkeçili, Sarıtekeli (Nazilli-Denizli arasında), Burhanlı (Karesi Sancağı’nda birçok köyde yerleşmiştir), Eski Yörük, Harmandalı, Kocabeyli (Aydın ve Bursa sancaklarında), Kılaz (Karesi Sancağı’nın birçok köyünde), Kubuş (büyük bir oymak olup Karesi’de yerleşik hayata geçmiştir), Yağcubedir (Karesi Sancağı’nın Sındırgı, Kepsut, Bigadiç, Ayazment kazalarına bağlı köylerde yerleşmiştir)*” Bkz. Faruk Sümer, “Yörükler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VIII., 2013, s. 571.

Yoksa bunlarda ileri gelen, hal ve vakti yerinde olanlar Çakırcalı'nın adüvv-ü ekberidir. Çakırcalı'ya bir takım serseri Tahtacı ve Çepniler yardım ederler.”¹¹⁹¹

Aynı konuda Bayar, ilginç bir anekdot paylaşmaktadır:

“Ünlü zeybeklere ‘yatakılık’ etmek bir şeref, aynı zamanda bir kazanç meselesiydi. Bu yüzden ‘yataklar’ adı altında ayrı bir sınıf vardı. Bunların içinde masum, korku belası eşkiyaya hizmet edenler de eksik değildi. İzmir'de bugün dahi bahsedilenler vardır. Bir şakinin muhakemesi olurken, zoraki yatakılık edenlerden birisine hakim sormuş:

- Eşkiyaya yemek vermişsin, bunun yasak olduğunu bilmiyor muydun?

- Hâkim efendi, ben yatak değilim, amma dediğini yaptım. Sen o kadar kabadayı isen gel, dağ başında benim çadırda otur da, bu heriflerin dediğini yapma... O zaman göreyim seni, başına neler gelir? cevabını vermiş ve hakimden beraat kararı almış.”¹¹⁹²

Nüfus çoğunluğuna göre şekillenen yatak ağında, Rum çeteler genellikle, Rumların ağırlıklı olarak yaşadığı Buca, Selçuk, Kuşadası ve Bornova gibi yerleşimlerde aktif olarak görülmüşler, faaliyetlerini de bu yerleşimlerde arttırmışlardı. Rum eşkiya grupları genellikle adalardan geldikleri ve saldırı sonrası geriye döndükleri için zeybek çeteleri kadar yatakları bulunmasa da, Katırcı Yani ile ilgili tutulan bir raporda geçen “Yapıcı esnafının kâhyası Ligor nam şahıs bir müddetten beri Katırcıyani habisinin asıl casus-u mutemedi olup şaki-i mersum ile daima mekatebe ederek, derin-i şehirde her ne olursa tarafına bildirdiği ve silaha dair vesaire her ne lazım olursa alıp, gönderdiği tahkik kılınarak leylem ve hafiyen hanesi bastırılarak, celp olunmuş”¹¹⁹³ ifadeleri, hem XIX., hem de XX. yüzyılın ilk çeyreğindeki Rum yatakların çalışma tarzını bize göstermesi açısından önemlidir. Bu

¹¹⁹¹ Ahenk, “Said Paşa ile Mülakat”, 15 Zilkade 1328/ 17 Teşrinisani 1910.

¹¹⁹² Bayar, a.g.e., ss. 16-17. Bayar, Çakırcalı Mehmed Efe'nin yataklarından biri ile yaptığı görüşmeyi şöyle anlatmaktadır: “Kahrat köyünde bir akşam Hacı Oğlu Hacı Mehmet Ağa bizi -Edib'i ve beni- evine akşam yemegine çağırdı. Ev sahibi, meşhur Çakırcalı'nın yataklarından, Gökçen'in dostlarından. Görüşme konusu hemen zeybekliğe intikal etti. Hacı Mehmet Ağa kendi deyimiyle, ‘rahmetli büyük efenin’ (Çakırcalı'nın) kahramanlığını saymaya başladı. Çakırcalı bir gece, çetesiyle Hacı'nın evine (bulduğumuz eve) gelmiş; arkasından da takip müfrezesi baskın yapmış, karşılıklı silahlar patlamış, Efe muhasara hattını yarıp geçmiş, gitmiş... Hacı Mehmet Ağa'ya göre, Efe aşırı zenginlerden, halkı soyan faizcilerden para alır, hayır yapar, fukaraya yardım edermiş; boşa sıkı çekmez (kurşun atmaz) her attığını vurur. En sıkı baskınlarda ‘narasından’ Osmanlı titer, kendisine yol vermiş... Hasılı, insanüstü bir adam!... Hacı Oğlu'na sordum: Büyük Efe ile münasebetinizin derecesi nedir? Anlattı: Bu yüzden başıma çok şeyler geldi. Efe emir verir: Şunu yap, bunu yap... Yapma, ölüm... Hiç şakası yok... Yaparsın. Bu sefer de hükümet yakanda... Sen yataksın, gel bakalım! Dayak üstüne dayak... Bu iki başlı beladan kurtulmanın yolunu aradım; buldum. Efe'ye, “Allahın emrini yerine getirmek lazım, Hicaz'a gideceğim” dedim. Ses çıkarmadı. Hükümet zaten bir şey diyemezdi. Böylelikle bir zaman için tehlikeden uzaklaştım.” Bkz. Bayar, a.g.e., ss. 16-17.

¹¹⁹³ B.O.A., İ.DH, No: 17491/3-4. (2 Cemaziyülahir 1269/ 13 Mart 1853).

bağlamda şunu söyleyebiliriz ki, pek çok aşiretin iskan edildiği ve çok sayıda köyün olduğu Batı Anadolu'da, eşkıyalar genellikle kendi milletinden insanların çoğunluk oluşturduğu mntikalarda kök salabilmiş ve bu surette Cumhuriyet Devri'ne dek mevcudiyetini koruyabilmişlerdi.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki Batı Anadolu, erken dönemlerden yıkılışa dek geçen süre zarfında her daim eşkıyalık faaliyetleriyle anılan bir yerleşim yeri olmuş ve farklı milletlerden pek çok çete, Kaz Dağları'ndan Menteşe Dağları'na kadar uzayıp giden geniş bir alanda kan dökmüşler, mal çalmışlar ve telafisi olmayan tahribatlar yaratmışlardı.

Batı Anadolu'daki eşkıya grupları arasında, nüfus çoğunluğu nedeniyle en baskın olan güruh zeybeklerdi. Bölgedeki Türk eşkıyalarının yerel isimlendirmesi olan zeybekler, genellikle konar-göçer, yarı konar-göçer veya yerleşik aşiretlere mensup olan cevval gençlerden çıkardı. Bu gençler, savaşçı özelliklerini uzun bir süre taşradaki feodal güç odaklarının hizmetinde sergilemişler, istihdam dışı kaldıkları zamanlar ise eşkıya olmaktan geri durmamışlardı. XVIII. yüzyıl sonlarına tekabül eden bu gelişme, kısa bir süre sonra Atçalı Kel Mehmed isyanı ve zeybek kıyafetlerinin yasaklanmasının akabinde çıkan kapsamlı nümayişler gibi zeybek menşei iki büyük toplumsal hareketlenmeye sebebiyet vermişti. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise kitlesel eşkıyalık, taşrada güçlenen merkezi otorite neticesinde yerini küçük eşkıya gruplarının çetecilik faaliyetlerine bırakmıştı. Nitekim çalışmamızın konusunu da, bu küçük eşkıya gruplarının XIX. yüzyılın son çeyreğinden XX. yüzyılın ilk çeyreğine dek geçen süre zarfındaki faaliyetleri oluşturmuştur. Bahsi geçen dönem de II. Abdülhamid Saltanatı'nı kapsamaktadır ki; gerek ayrılıkçı isyanlar ve yabancı müdahaleler, gerekse Balkan dağlarından Yemen çöllerine, Kuzey Afrika kıyılarından Kafkas dağlarına dek İmparatorluğun hemen her cihetinde ortaya çıkan sorunlar, taşradaki denetimi bir hayli zayıflatmıştı. Bu zayıflık da, İmparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi Batı Anadolu'da da durumdan istifade eden iç dinamikleri harekete geçirmiş ve böylelikle çalışmamız boyunca ele aldığımız eşkıyalık faaliyetleri rahat bir yayılma alanı bulmuştu.

Çalışmamız boyunca Batı Anadolu eşkıyalarını bireysel ve kurumsal açıdan iki ana perspektifte ele almaya gayret gösterdik. Konunun özellikle bireysel açıdan değerlendirildiği kısımlarla ilgili araştırmalarımızda da gördük ki; Batı Anadolu eşkıyalığı, özellikle XIX. yüzyılın başlarından itibaren Batı'nın yoğun bir şekilde ilgisini çekmiş ve eşkıyalara karşı duyulan bu ilgi, seyyah ve yazarların yazılı metinleri ile oryantalist sanatçıların eserlerine yansımıştır. Batı Anadolu'yla ilgili iktisadi beklenti ve amaçları olan Avrupalıların, bölgenin ticari güvenliğini ilgilendirecek her unsurla, dolayısıyla da bölge eşkıyalarıyla alakadar olmaları şüphesiz normal bir durumdur. Ancak bu alanın bir diğer

nedeni de, özellikle zeybeklerin gösterişli kıyafetleri, silahları, dansları, tavırları ve haklarında anlatılan -çoğu zaman da fazlasıyla abartılan- hayat hikâyelerinin yarattığı cazibedir. Sırtlarına çukadan yapılmış mintan geçiren, başlarına külah üzerine siyah poşu ve kırmızı makrama saran, bellerine boydan boya levend kuşağı dolayan, silahlıklarının arasına yatağan adı verilen kebir bıçak sokan, omuzlarındaysa harbî ve çift tabancalı tüfek asılı olan ve fiziksel görünümü itibarıyla oldukça heybetli bir görünüme sahip olan zeybekler, oryantalist sanatçıların estetik anlayışları için de biçilmiş kaftandı. Bu nedenle pek çok isimsiz zeybek ve zeybek grubu, gerek İzmir'den Avrupa ülkelerine gönderilen kartpostallarda, gerekse tablolarla sık sık boy göstermişti. Nitekim Stanisław Chlebowski, Charles Gabriel Gleyre ve Jean Leon Gerome gibi pek çok Avrupalı ressamın, eserlerinde “*baschi bozouk*” olarak isimlendirdikleri zeybekleri ustalıkla resmettiklerini bilmekteyiz. Zeybeklerin yanı sıra Rum eşkıyalar da, XIX. yüzyıldan itibaren “*özgün Avrupa uygarlığının beşiği Yunanistan*” savını içeren Avrupamerkezci bakış açısının yaygınlaşması neticesinde özel ilgi gösterilen bir diğer grup olmuştu. Özellikle İngiliz menşeli pek çok kaynakta, Batı Anadolu kıyılarını talan eden Rum eşkıya reisleri adeta bir “aziz” gibi resmedilmiş ve Rum eşkıyalar konusunda okuyuculara “*Zalim Müslümanlarla Mücadele Eden Asil Ruhlu Şövalyeler*” imajı çizilmişti. Avrupa Rum eşkıyalara böylesine tarafgir yaklaşırken, Milli Mücadele'ye olan katkıları sonrası zeybekler açısından muadil bir durum Cumhuriyet Dönemi'ndeki milli kültür inşası sürecinde karşımıza çıkmıştı. Söz konusu dönemde; yazılan romanlarla, çizilen tablolarla, çekilen sinema filmleriyle, sergilenen piyeslerle ve Arif Nihat Asya'ya ait “*Kimlerdir böyle kaşık şıkırdatan uzakta/ Dağ gibi zeybeklerin diz vurduğu toprakta?/ Kim olacak, köçekler.../ Meydan onlara kalmış göç edince erkekler.*” dizelerindeki gibi kaleme alınan şiirlerle, yoğun bir şekilde eşkıya güzellmeleri yapılmıştı. Bu bağlamda; gerek zeybekler, gerekse gayri Türk eşkıya grupları açısından Batı Anadolu eşkıyalığı hakkındaki edebi eserlerde, hatıratlarda ve seyahatnamelerde yer alan kurgusal metinleri, yazılış amaçları hasebiyle mazur görmemiz mümkün olsa da “akademik araştırma” iddiası taşıyan eserlerde de aynı durumla karşılaşmamız oldukça vahimdir. Konuyu açacak olursak; Batı Anadolu'da faaliyet gösteren Osmanlı eşkıyaları -istisnalar dışında- sistemden ziyade şahıslarla veya konjonktürel durumla derdi olan illegal gruplardı. Ve bölge eşkıyaları, sömürgeci güce direniş gösterecek ideolojik bir alt yapıya sahip değillerdi. Onun için yerleşik sömürgeci güç, yerli eşrafa nispeten daha fazla parası olan, dolayısıyla da kendisi veya bir yakını kaçırıldığı zaman daha yüklü bir fidye alabileceği cazibe odağıydı. Bir başka deyişle; eşkıyalar zenginlerde, fakirlere göre çok daha fazla alınabilecek şeyler olduğu için, hedeflerini

zenginlere yönelmişlerdi. Zengin kesime karşı bir öfke duyulduğu muhakkaktı ancak bundan rahatsız olan ve bu yüzden dağa çıkan eşkıyaların amacı -yine istisnalar dışında- gelir dağılımındaki dengesizliğe derman olmak ve kendi yöntemleriyle yoksulun intikamını almak değil, kişisel menfaat elde etmektir. Tam bu noktada, konuyla ilgili kalem oynatan Türk tarihçilerinden bazılarının düştüğü en büyük yanılgı; kendisine özgü nitelikleri olan ve bu yönüyle de farklı coğrafyalardaki çetecilerden yapısal olarak ayrılan zeybekleri, tüm farklılıklarına rağmen Avrupa balatlarında menkıbeleri anlatılan, Balkanlarda mitleştirilen ya da Latin Amerika halk şarkılarına konu olan eşkıya figürleriyle aynı potada eritmektir. Bu konuda, özellikle eşkıyaları “*basit katil ve soyguncular*” olarak nitelendiren otoritelere karşı “eşkıyalık hareketinin sosyal bir protesto olduğu” konusunda ideolojik ve mesnetsiz bir argüman geliştiren kimi tarihçiler, eşkıyanın çoğunlukla bir zengini yalnızca zengin olduğu için soyabileceğini kabullenmek istememektedirler. Ancak bu ciddi bir yanılgıdır. Zira parmakları, kulakları ve burunları kesilerek ya da üzerine kızgın yağ dökülerek işkenceye tabi tutulan; kurşunlanarak ya da yakılarak ailelerinin önünde katledilen, silah zoruyla çetelere yardım etmek zorunda kaldığı için sürgün veya hapis cezası alan, çetelere yardım etmeyince de canından olan veya malı-mülkü gasp edilen mağdur köylüleri göz önünde bulundurursak; “*Osmanlı İdaresi zamanında idari ve sosyal adaletsizlik vardı, eşkıyalar da bu zulme başkaldıran kahramanlardı.*” minvalinde beyanlarla Batı Anadolu eşkıyalarını “*Romantik Şark Savaşçıları*” olarak lanse edip, bu güruhun kanlı faaliyetlerini de hamasi bir üslupla aklamaya çalışmanın büyük bir çarpıtma ve popülizm örneği olduğunu söyleyebiliriz. Oysaki gerçek, inkâr edilemeyecek ve üstü kapatılamayacak kadar açık ve yalındır. Dağdaki eşkıyanın öncelikli amacı hayatta kalmak, ikincisi de can korkusuyla geçen günlerinin bedeli olarak kolay yoldan büyük bir nakdi birikim yapmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda da kendisine veya şöhretine karşı tehlike arz edebilecek herhangi bir unsur baskın bir vicdani rahatsızlık hissetmeden rahatlıkla yok edebilirdi. Nitekim çalışmamız boyunca vermiş olduğumuz pek çok örnekte de bu durum görülmektedir. Söz konusu yargıyı, çalışmamızdaki deliller dışında da tasdiklemek isteyen araştırmacıların, eşkıyalığın yüzyıllar boyu kol gezdiği yerleşimlerdeki herhangi bir yaşlıyla görüşmesi ve bizim de alan araştırması yaptığımız istisnasız her yerde karşılaştığımız “*Büyüklerimiz anlatırdı. Birisi bir hayvan sattı mı, çete akşamına evini basarmış. Ev halkını ‘parayı ver’ diye dipçikle döver, para çıkmazsa da herkesi acımadan kesermiş.*” şeklindeki anlatıları kaynağından dinlemesi yeterli olacaktır. Konuya farklı cenahtan bir başka yorum daha getirecek olursak; eşkıyalık araştırmaları zarar veren ve zarar gören perspektifinden ayrı ayrı ele alınmalı ve ortaya çıkan sonuç titiz bir eleştiri süzgecinden geçirildikten sonra mezc

edilmelidir. Zira bir çete, pusudayken kendilerini tesadüfen gören masum bir köylüyü kendilerini ihbar etme ihtimali nedeniyle öldürebiliyor ama aynı çete tecavüz edilmek için kaçırılan genç bir kızın canını ve ırzını kurtarabiliyordu. Ya da bir eşkıya reisi büyük bir alicenaplık! göstererek yoksul gençlerin düğün masraflarını karşılayabiliyor ancak yine aynı eşkıya reisi işlediği cinayetlerle onlarca, belki yüzlerce insanı evlatsız, dul ve yetim bırakabiliyordu. Bunun sonucunda akrabası eşkıyalar tarafından katledilmiş birisi ile eşkıyalardan maddi veya manevi olarak menfaat elde etmiş birisi, konuya şüphesiz farklı açılardan bakmaktaydı. Söz konusu karşıtlıklar kompleks bir görünüm arz etse de, esasında gayet basit bir açıklaması bulunmaktadır. Unutulmamalıdır ki, eşkıyalık şiddetle örülü bir yaşam biçimidir. Eşkıyanın yaratacağı korku, jandarma müfrezelerine karşı duyulan korkudan çok daha fazla olmalıydı. Aksi takdirde ihbarlar peş peşe gelir ve kendisine minnet duyan yatakları, hatta kendi adamları bile ihanet edebilirdi. Bu yazısız kaide nedeniyle eşkıya reisleri özellikle muhirlere karşı çok acımasız davranmışlar; pek çoğunun dillerini kökünden kesmişler, evlerini yakmışlar, ailelerini öldürmüşlerdi. Bunu sadist bir intikam duygusuyla gerçekleştirenler olsa da, böylesi kanlı bir uyarının oldukça kalıcı olacağını düşünenler sayıca çok daha fazlaydı. Dolayısıyla eşkıya, köylünün kendisini sevmesinden ziyade korkmasını tercih ederdi. Ancak şiddetin dozu iyi ayarlanmalı ve belirli bir çizgide kalınmalıydı. Zira şekavet kentsel değil kırsal ve geleneksel bir olguydu. Dolayısıyla bir eşkıyanın doğduğu ve ait olduğu toprak onun aynı zamanda dağ yaşamındaki en emin sığınağıydı. Öyle ki, bir eşkıya reisinin eşkıyalığı süresince başına gelebilecek en kötü şey yerel tedarik kaynaklarından yoksun kalmaktı. İlegal cenahta saf tutmayı seçen köylülerin desteğinden mahrum kalan eşkıyalar, sığınacakları yerlerle birlikte dağdaki ömürlerinin de azaldığını bilirlerdi. Bu nedenden ötürü de, amacı çapul olmayan ve iş bilen çeteler, eylemlerinde oldukça dikkatli davranırlardı. Örneğin, eşkıya reislerinin pek çoğu, bir kadını dağa kaldırmaya çekinirler ve “namus düşmanı” olarak anılmak istemezler ancak aynı kadını ibret-i âlem olması için hiç çekinmeden memelerini kesmek suretiyle vahşice öldürebilirlerdi. İntikam ya da güç gösterisi kılıfıyla vahşiyane surette işlenen böylesi bir cinayet dönemin çürümüş bakış açısıyla anlaşılır olsa da, “ahlaksız” olarak yaftalanmanın herhangi bir mazereti yoktu. Büyük eşkıya reislerinin, tüm hunharlıklarına rağmen zengin eşrafı tehdit ederek yaptırdıkları camiler, kurdurdukları yemekli şölenler ve aynı zamanda müfrezelerden kaçarken işlerini kolaylaştırması için inşa ettirdikleri köprüler de döktükleri kanın diyeti mukabilindeydi. Bu konu hakkında Faroqhi şöyle bir yorum yapmaktadır:

“Çoğu sanayi öncesi toplumda (bazen sanayileşmiş olanlar da bile) kimin eşkıya, kimin asi olduğunu saptamak güçtür. Vergiler ve hizmetlerle bunalmış köylülerin çoğu eşkıyalara sadece soyulma korkusundan ya da yakınlık duyduğu için dayanışma duygusuyla değil, kendi zorlu hayatlarına karşı çıkmak için destek veriyordu. Robin Hood, gerçekte hiçbir eşkıyanın uzun süre dolduramayacağı bir idealdi daha ziyade. Para sıkıntısı, çeteye yeni dâhil olmuş mensupların baskısı ya da ihtiyaçları, bildikleri yerlerin dışında düşman bir çevrede faaliyette bulunmaları, neredeyse bütün çete başlarını yoksullara da saldırmak ya da zenginler ve soyluların amaçlarına hizmet etmek zorunda bırakıyordu. Ama uzun vadede bunun öcü alınabiliyordu, çünkü çevresinde artık kabul görmeyen bir çete başı sıklıkla ya öldürülüyor ya da devlet güçlerine teslim ediliyordu.”¹¹⁹⁴

Tüm bu değerlendirme neticesinde toparlayıcı bir yorum yapacak olursak; Batı Anadolu eşkıyalarına -kendilerinin de böyle bir iddiaları olmamasına rağmen- uhrevi bir misyon yüklenmemeli; onların gerektiğinde dağ yaşamına uygun bir acımasızlıkla kan dökebildikleri unutulmamalı ve Andre Maurois’in “Ahlak düzeni sağlam olmayan ve soyguncularıyla başa çıkamayan bir toplum -ruhunda arta kalmış barbarlık duygusunun da tesiriyle- soyguncularına karşı hayranlık duyar.” vecizesi de sıklıkla tekrar edilmelidir.

Batı Anadolu eşkıyalığının bireysel olduğu kadar kurumsal boyutu da çalışmamızın önemli bir kısmını oluşturmuştur. Üç bölüm boyunca vermiş olduğumuz çok sayıda örnekten de anlaşılacağı üzere, Osmanlı topraklarındaki eşkıya-devlet ilişkisi, siyasal, idari, askeri ve iktisadi gelişmelere paralel olarak, her yüzyılda değişen bir görünüme sahiptir. Bu bağlamda Osmanlı idarecilerinin eşkıyalarla mücadele tarzlarını “cezalandırma” ve “bağışlama” gibi iki temel ilkeye dayandırdığını söyleyebiliriz. Konunun “cezalandırma” kısmından başlayacak olursak, Batı Anadolu’daki eşkıyaların cezalandırma usulleri Kuyucu Murad Paşa’nın fevri kıyımlarından, İttihat ve Terakki Cemiyetinin sıkıyönetim mahkemelerine dek aynı amaca hizmet etmiştir. Eşkıyaların, bağırışlar ve hakaretler arasında ipte sallandırılmaları, kesilmiş kafalarının ve et yığımına dönmüş bedenlerinin teşhir edilmesi, mal varlıklarının ellerinden alınması, akrabalarının çöllere sürülmesi veya zincire bağlı surette hapishanelerde ömür tüketmeleri, eşkıyalardan muzdarip olmuş olan ahaliye korku ve adalet duygusunu eş zamanlı yaşatmıştı. Mevcut duygu karmaşası ise Sarayın taşradaki otoritesinin pekişmesi anlamına gelmekteydi. Ancak Batı Anadolu eşkıyalarıyla mücadele konusunda devletin hareket tarzı salt şiddetten ibaret değildi elbette.

¹¹⁹⁴ Suraiya Faroqhi, *Devletle Başa Çıkmak -Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyasal Çatışmalar ve Suç (1550-1720)*, (Çev: Hamide Koyukan Bejsövec), Alfa Yayınları, İstanbul, 2016, s. 203.

Osmanlı hukuk sisteminde var olan patrimonyal kul sistemine dayalı hâkimiyet tarzı, gerekli gördüğü zamanlarda yumuşatılmış, devletin güvenliğini korumak ve ihtiyaçlarını karşılamak için, esneklik ve mevcut koşullara uyum da zorlanılmamıştı. Çalışmamız kapsayan dönem aralığı için şunu söyleyebiliriz ki, Osmanlı topraklarında eşkıyayı affetmek, katletmekten çok daha yaygın bir adetti. Osmanlı idarecileri, eşkıyaların parçalanmış bedenlerini teşhir ettirmekten ziyade onları denetim altına alabilmeyi ve enerjilerini devletin hizmetine sunmalarını sağlamayı daha makul görmüşlerdi. Söz konusu pragmatist ve kompleksiz hamle de toplumdaki illegal grupların hiç olmazsa geçici bir süre merkezle bütünleşmelerine imkân tanımıştı. Böylelikle af mekanizmasının en tepesinde olan sultan da, hem keskin bir kılıç, hem de şefkatli bir el olabildiğini göstermiş ve bu sayede de kendisini ödül ve imtiyaz dağıtan yegâne merci olarak sunmuştu. Böylesi bir yönetim esnekliği sayesinde “*Es-sultânu zillullahi fil-arz ye'vî ileyhi külli mazlumin*” sıfatını taşıyan sultan, yol kesici eşkıyaya merhamet bahşetmiş ve onu devletin âli çıkarları için kullanmıştı. Buna karşılık, kendisine belirlenen yasal alanların dışına çıkan eşkıyaların, tıpkı zeybek katliamında olduğu gibi kanlı surette tasfiye edilmeleri de Osmanlı yönetim geleneği arasındaki yerini almıştı.

Eşkîyalık, “eşkîya” ile “yerel yönetici” ve “eşraf” arasındaki gelişmiş özel bir ilişki tarzına dayanmaktadır. Bu nedenle taşra idaresindeki değişim ve gelişim de bölge eşkıyalarının duruş tarzlarını belirleyen önemli etkenlerden biri olmuştu. Osmanlı taşra yönetimi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren reaya ile sultan arasındaki bağı, feodal unsurlar aracılığıyla kurmaya başlamıştı. Batı Anadolu eşkıyaları da, aynı dönemlerde, bahsi geçtiği üzere “ayan” adı verilen taşra beylerinin ordularında istihdam edilmişler ve bu surette işverenleri “*zat-ı hümayunun ve kuvvet-i saltanatın ve nizam-ı devletin muhafazası*” için ettikleri yeminin gereğini yerine getirirlerken kendileri de iyi bir gelir kapısı bulmanın nimetlerinden faydalanmışlardı. Sultan II. Mahmud zamanında ivme kazanan taşradaki merkezleşmeye söz konusu işleyişin çarklarını parçalamış ve yine bahsi geçtiği üzere pek çok gözü kara genç dağ yolunu tutmuştu. Ancak Tanzimat Dönemi’nde, bu konuyla alakalı ciddi bir kırılma yaşanmıştı. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ardı ardına yapılan vilayet düzenlemeleri neticesinde, her ne kadar merkezden atanan kaza müdürleri ve kaymakamlar aracılığıyla asayiş sağlanmaya çalışılsa da bu idareciler, sorunların kalıcı anlamda çözümünü sağlayamamışlardı. Zira yerli olmayan bu şahıslar; bölge halkıyla bağlantılarının çok zayıf olması, sorumlu oldukları kazalarda çevreyi çok iyi tanımamaları, yıllardan beri yerleşmiş olan güç ilişkilerini çözmekte yetersiz kalmaları ve birkaç yılı aşmayan görev sürelerinden dolayı anlaşmazlıkların çözümü konusunda ahaliye pek de

güven verememişlerdi. Bunun üzerine Saray, taşradaki sinir uçlarını; kendi bölgelerindeki hassas dengeleri bilen, ahaliyi yakinen tanıyan ve sadakatlerini kanıtlayan yerel hanedanlar ve eşraflar aracılığıyla kontrol edebilmişti. Bu nüfuzlu kişiler yaşadıkları yerlerde uzun süreden beri güç ve nüfuz sahibi oldukları için çevrelerindeki aşiretleri, eşkıyaları ve köylüleri daha yakından tanımaktaydılar. Dolayısıyla da bu gruplar üzerindeki etkilerinin yanı sıra onları kullanma ve sindirme imkânları, atanmış memurlara nazaran çok daha fazlaydı. Uygulamaya sokulan bu işlevsel taşra politikası neticesinde atanmış bürokratlar, “Ağa”, “Bey” ve “Paşa” olarak isimlendirilen güç sahibi şahısların gölgesi altında kalmışlardı. Çalışmamız boyunca yaşam öyküsünden detaylıca bahsettiğimiz Tireli Hacı Ali Paşa, merkez ile taşra arasında yarı resmi bir hüviyet kazanan şahıslara verilebilecek en güzel örneklerdendir.

Osmanlı idarecilerinin Batı Anadolu eşkıyalarına karşı yekpare bir mücadele yöntemi sergilemediklerinden sıklıkla bahsetmiştik. Öyle ki bu konuda Yıldız Sarayı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi birbiri ardına gelen iki güç odağının dahi biçimsel olarak farklılığa düştüğünü görmekteyiz. Bu farklılığın ortaya çıkışındaki en önemli sebep ise şüphesiz dönemler arası meşruiyet kaygısıdır. II. Abdülhamid’in saltanatı zamanında Avrupa sermayesinin göz diktiği Batı Anadolu, artan zenginliğine ve söz konusu dönemde çetelerin rahat hareket etmesine imkân veren sosyal, idari ve askeri şartlara paralel olarak eşkıyalık faaliyetlerinin de yoğun olarak görüldüğü bir bölge olmuştu. Batı Anadolu’nun farklı cihetlerinde türeyen farklı milletlerden pek çok eşkıya çetesine karşı II. Abdülhamid ise genellikle diplomatik bir anlayış sergilemişti. Savımızı açacak olursak; II. Abdülhamid Döneminde, takip müfrezeleri ve mahkemeler aracılığıyla eşkıyalık faaliyetleri fiili olarak bastırılmaya çalışılsa dahi, genel olarak izlenen siyaset bu gürühtan somut olarak faydalanmak üzerine olmuş ve eşkıyaları devlet istihdamına alarak hem askeri mücadeleye nazaran daha az para ve zahmet harcamak hem de onların savaş becerilerinden istifade etmek çok daha faydalı görülmüştü. Nitekim savaş zamanları kurulan zeybek taburları ile affedildikten sonra sivil jandarma yapılan ve dağdaki çetelerin üzerine gönderilen aflı eşkıyalar da bunun en somut göstergesidir. Buna karşılık II. Abdülhamid’in halefi sayabileceğimiz İttihat ve Terakki Cemiyeti ise askeri bir dayatma ile varlığını legalleştirmesi hasebiyle çok daha farklı bir politika izlemek zorunda kalmıştı. Yıllarca Balkan topraklarındaki eşkıya takiplerinde görev almaları nedeniyle bu konuda büyük bir tecrübe kazanan ve “*İstibdat Dönemi*” olarak adlandırdıkları II. Abdülhamid yönetimini ıslah etmek ve bu dönemdeki tüm çarpıklıkları düzeltmek vaadiyle harekete geçen Cemiyet,

taşrayı doğrudan ilgilendiren, dolayısıyla da düzeltilmesi halinde meşruiyetlerini sağlamlaştıracak ve taraftar sayılarını arttıracak olan eşkıyalık meselesine özel bir önem vermişti. Bu nedenle de, her ne kadar iktidar ortağı oldukları ilk günlerde, eşkıyalara genel af çıkararak toplumsal barışı sağlamayı hedefleseler de, birkaç ay sonra aflı mahkumlardan pek çoğunun tekrar eşkıyalığa başlaması üzerine çok daha şedit bir mücadele tarzı benimsemişlerdi. Böylelikle II. Abdülhamid zamanında, hem iç hem de dış saikler gözetilerek sürdürülen ince siyaset, İttihatçılar zamanında yerini yoğun ve tavizsiz bir askeri mücadeleye ve sıkıyönetim mahkemelerine bırakmıştı. Bu konuyla ilgili bir örnek verecek olursak; özellikle yabancıların kaçırıldığı vakalarda, konunun uluslararası bir sorun haline gelmesi ve olaya konsolosluklar ile Avrupalı büyük devletlerin dâhil olması neticesinde genellikle talep edilen fidye devlet tarafından ödenir ve böylelikle kaçırılan şahsın hayatı riske atılmazdı. II. Abdülhamid Dönemi'nde sıklıkla uygulanan bu yöntem, İttihat ve Terakki usulü eşkıyalıkla mücadele sürecinde ise terk edilmiş ve takip müfrezeleri aracılığıyla esiri kurtarmaya çalışmak alışlagelen bir metot olmuştu. Bu evirilmeyi, İmparatorluk sınırları dışından gelen bir tespitle temellendirmemiz faydalı olacaktır. Belçika'da çıkan L'indépendance gazetesi, 14 Haziran 1914 tarihli sayısında, söz konusu dönemsel karşılaştırmayı şu cümlelerle yapmıştı:

“Sultan II. Abdülhamid zamanında, Maliye Bakanlığı yabancı tebaadan rehinelere için gerekli fidyeyi ödemeye defalarca razı olmuştu. Ancak Abdülhamid'in yönetim tarzı Jön Türkler'e göre oldukça farklıydı ve üstelik yeni anayasa kabul edilmeden bir-iki yıl önce bu türden ödemelerin yapılması da durdurulmuştu. Devletin hazinesi oldukça zor durumda ve eşkıyaları zengin etmek dışında başka çözüm yolları bulunmalı. Ferit Paşa Kabinesi büyükelçilere, bundan sonra henüz eşkıyalık hareketlerinden tamamen temizlenemeyen bölgelerde yaşayan ya da buradan geçerek bir başka yere gitme arzusunda olan yabancı tebaanın riskleri de üstleneceğini; hükümetin bu bölgelerde yaşayan ya da seyahat amacıyla geçen yabancılarla ilgili hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini bildirmişti.”

İttihatçılar, kaçırılma vakalarında selefine göre daha fazla risk almış ve daha pervasız bir politika izlenmişlerdi. Ancak değişmeyen bazı şeyler de vardı ki gerek Yıldız Sarayı gerekse Cemiyet, Batı Anadolu eşkıyalığı konusunda köklü bir çözüm bulamamıştı. Bu şartlar altında Batı Anadolu eşkıyalığı da, şiddetini her geçen yıl peyderpey arttırmıştı. Bunun en önemli nedeni ise ardı ardına açılan cephele ve dolayısıyla ortaya çıkan asker ihtiyacı olmuştu. 1911 yılındaki Trablusgarp Savaşı, 1912-13 yıllarındaki Balkan Savaşları

ve 1914-18 yılları arasındaki I. Dünya Savaşı, ilan edilen seferberlikler sonrası pek çok asker kaçağının dağ yolunu tutmasına sebebiyet vermişti. Bu yıllarda, henüz asker yazılmayan firarilere nazaran kışladan kaçan asker kaçakları çok daha tehlikeli bir görünüm arz etmişti. Zira kaçaklar, firarları sırasında ordugâhtan uzun namlulu silahlar ve hatta makineli tüfekler çalmışlar, bu gelişmiş silahları da eşkıyalık yaşamları sırasında, kendilerini takibe memur edilen jandarmalara karşı kullanmışlardı. Savaş boyunca firari eşkıyalara yönelik olarak 6 Ağustos 1914, 28 Haziran 1915 ve 15 Temmuz 1918 tarihlerinde üç genel af çıkarılmış, hatta 21 Eylül 1918 tarihinde, kendiliğinden teslim olan firarilerin eğer isterlerse jandarma teşkilatına gönüllü olarak kabul edileceğini öngören bir karar duyurulmuştu. Ancak tüm bu çabalara rağmen beklenen kapsamda bir dağdan iniş gerçekleşmemişti. Savaşın bitiminde İttihatçılardan iktidarı devralan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, ilk olarak eşkıyalar için bir genel af çıkarmış, sonrasında da zeybeklerin dağdan indirilmesi için yoğun bir propaganda süreci başlatılmıştı. Örneğin, Ömer Selahaddin Bey tarafından neşredilen “Zeybek” gazetesinin 22 Kasım 1918 tarihli sayısında zeybeklerin mertliklerinden, yiğitliklerinden, peygamberlerine ve padişahlarına olan sevgi ve bağlılıklarından bahsedilirken, yine aynı şahsın sahibi olduğu “Efe” gazetesinin 13 Nisan 1919 tarihli sayısında birer kahraman gibi tanıtılan efeler, yani eşkıya reisleri “*Bizim en büyük efemiz ise, Karakeçili Aşireti Beği Osmancık oğlu kudretlü, kerametlü, Padişahımız Sultan Mehmed Vahideddin Han Efemiz hazretleridir.*” cümleleriyle ikna edilmek istenmişti. Bu politikada kısmi başarıya ulaşılsa da 1919 yılının bahar aylarında vücut bulan gelişmeler önemli bir değişim yaşanmasına sebebiyet vermişti. Osmanlı İmparatorluğu’nun parça parça işgal edilmeye başlandığı bu tarihte, vilayetin önemli eşkıya gruplarından Rum çeteler, işgalci Yunan ordusuna öncü birlik olarak hizmet etmişler, hatta kimi zaman da zeybek kıyafetleri giyerek Türk köylerini basıp katliamlar gerçekleştirmişlerdi. Rum eşkıyalar, yüzyıllardır aşına oldukları topraklarda bu surette kara propaganda faaliyetleri yürütürken ve pek çok kanlı eyleme imza atarlarken, Batı Anadolu’da başlayan sistemli cinayetler, tecavüzler ve soygunlar oldukça geniş bir alanda büyük bir infial yaratmış, bu durum da kısa zamanda pek çok milli unsuru harekete geçirmişti. Söz konusu milli unsurların başında yer alan zeybekler de böylelikle gayr-i nizami harp özelliği taşıyan bir ölüm-kalım mücadelesine atılarak son bir kez daha dağ yolunu tutmuşlardı. Batı Anadolu’nun farklı cihetlerinden pek çok eşkıya reisi, tüfeklerini artık birbirlerine veya takip müfrezelerine değil, işgalci Yunan askerlerine doğrultmuşlardı. Aynı günlerde bölgedeki kimi zabıtlar da İstanbul Hükümetinin teslimiyetçi telkinlerine itaat etmeyip asi olmuşlar ve karakol depolarındaki silahları; sabanını-orağını bırakan köylülere dağıttıktan

sonra dağ yolunu tutmuşlardı. Böylelikle eski husumetler sineye çekilmiş ve bir zamanlar, birbirlerinin eceli olan zeybekler ile zaptiyeler ortak düşmana karşı omuz omuza çarpışmaya başlamışlardı. Bu surette örgütlenip Batı Anadolu'daki Yunan kuvvetlerine karşı canhıraş bir mücadeleye girişen Kuvayı Milliye fedaileri; aylarca karakol basmışlar, palikarya öldürmüşler, cephanelik uçurmuşlar, köprü patlatmışlardı. Birçoğu da bu uğurda kurşunlara hedef olmuş, süngülerle parçalanarak ölmüştü. Zeybeklerin bu süreçteki hizmetleri de, Cumhuriyet'in ilanının akabinde milli bir kimlik kazanmalarına ve toplum vicdanından olmasa dahi devlet nezdindeki günahlarından arındırılmalarına imkân tanımıştı. Genç Cumhuriyet'in merkezileşme politikaları neticesinde de Rum, Çerkes ve Arnavut eşkıyalar tamamen tasfiye edilirken, şeraitin artık değiştiğinin farkında olan zeybekler de nevi şahsına münhasır folklorlarını köylerinde yaşatmaya devam ederek Batı Anadolu'nun en önemli kültürel değerlerinden biri haline gelmişlerdi.

5. KAYNAKLAR

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.)

Aydın Vilayeti Gelen Evrak Defteri (A.V.G.D.)

Aydın Vilayeti Telgraf Defteri. (A.V.T.D.)

Bab-1 Ali Evrak Odası, Ayniyat Defleri. (A.D)

Bab-1 Ali Evrak Odası, Sadaret Evrakı Mektubi Kalemi (A.MKT.MVL.)

Bab-1 Ali Evrak Odası, Sadaret Evrakı Mektubi Kalemi Umum Vilayet Kısmı (A.MKT.UM.)

Bab-1 Ali Evrak Odası, Zaptiye Defteri Z.D.

Babıali Evrak Odası Evrakı (B.E.O.)

Dahiliye Muhaberat-1 Umumiye İdaresi Evrakı (DH.MUİ.)

Dâhiliye Nezareti Belgeleri (DH.)

Dahiliye Nezareti Hukuk Kalemi Evrakı (DH.H.)

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Belgeleri (DH.HMŞ.)

Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (DH.İD.)

Dahiliye Nezareti Mektubu Kalemi (DH.MKT.)

Dahiliye Nezareti Muhaberat-1 Umumiye Dairesi Siyasi Evrakı (DH.SYS.)

Dahiliye Nezareti Mütenevvi Maruzat Kalemi (DH.MTV.)

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri (DH.EUM.)

Hatt-1 Hümayun (H.H.)

İrade-i Dâhiliye (İ.DH.)

İrade-i Hususi (İ.HUS.)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

Siyasi Kısım Belgeleri (HR.SYS.)

Yıldız Arşivi Resmi Evrak (Y.A.RES.)

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.)

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK)

Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y.PRK.UM.)

Yıldız Perakende Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi (Y.PRK.MYD.)

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (YA.HUS.)

Yıldız Sadrazam Kamil Paşa Evrakı (Y.EE.KP.)

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE.)

Osmanlı-Rus Harbi (1877-78) Koleksiyonu Kataloğu, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1994.

ATASE. ORH-I, No: 629.4/210/23.03.1293.

ATASE, ORH-I, No: 397.66/121/06.04.1293.

ATASE. ORH VII, No: 3803.1-7/725.726/17.04.1293.

ATASE. ORH-VII, No:3804.1-7/727.728/17.04.1293,

ATASE. ORH-I, No: 518.70/98/24.04.1293.

ATASE. ORH-VII, No: 4125.1-7/903/27.04.1293.

ATASE. ORH-I, No: 916.52/98/23.05.1293.

ATASE. ORH-III No: 5832.4-21/166/06.09.1293.

ATASE. ORH-VII, No: 6172.3-14/335-337/12.10.1293.

ATASE. ORH-VII, No:3219.49/118/09.11.1293.

ATASE. ORH-I, No: 2630.57/17/20.11.1293.

ATASE. ORH, Defter No: 1-3/112-112a-112b-112c.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri (M.M.Z.C.)

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri, C.1, İçtima: 137 (18 Ağustos 1909), TBMM Basımevi, Ankara, ss. 530, 532, 533, 538.

Sürelî Yayınlar

Ahenk

Alemdar

Cumhuriyet

Daily News (Avustralya)

Düstur

Eastbourne Gazette (İngiltere)

Efe

Hizmet

Hür Efe

Indianapolis News (Amerika Birleşik Devletleri)

İttihad

İzmir

İzmir Ticaret Postası

Köylü

L'Express du Midi (Kanada)

Le Figaro (Fransa)

Le Monde (Fransa)

Le Nouveau Précurseur (Belçika)

Le Petit Journal (Fransa)

L'indépendance (Belçika)

Lyttelton Times (Yeni Zelanda)

Manawatu Standart (Yeni Zelanda)

Milliyet

Ödemiş

Romanul (Romanya)

Sabah

South Bourke and Mornington Journal (Avustralya)

Takvim-i Vekayi

The Examiner (İngiltere)

Tire'den Yansımalar

Weekly Mail (Galler)

Yeni Asır

Yeni Tasvir-i Efkâr

Yeşil Tire

Zeybek

Araştırma ve İnceleme Eserler

Adak, Ufuk, *XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1972.

Ahmed Midhat, *Zubdetü'l-Hakayık*, İstanbul, 1295.

Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'ruzat*, (Yay. Haz: Yusuf Halaçoğlu), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.

Ahmet Vefik Paşa, "Zeybek", *Lehçe-i Osmanî*, Dersaadet, 1876.

Akçam, Taner, *Siyasi Kültürümüzde Zulüm ve İşkence*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Akdağ, Mustafa, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri (1730-1839)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8-12, S. 14-23, 1970.

Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celalî İsyancıları*, Cem Yay., İstanbul, 1995.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1990.

Akman, Mehmet, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, İstanbul 2004.

Akman, Mehmet, "Örf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34.

Akpınar, Mehmet, "II. Meşrutiyet Meclisince Reji'nin Sorgulanması", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 13, Ankara, 2002.

Ali Fuad (Erden), *Musavver 1293-1294 Osmanlı-Rus Seferi-I*, İstanbul, 1326.

- Alyot, Halim, *Türkiye’de Zabıta-Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, İçişleri Bakanlığı Yay., Türk Polis Tarihi Araştırma Merkezi, Ankara, 2008.
- Arıkan, Zeki, “Mithat Paşa’nın Aydın Valiliği (Ağustos 1880-Mayıs 1881)”, *Uluslararası Mithat Paşa Semineri (Edirne, 8- 10 Mayıs 1984) Bildiriler ve Tartışmalar*, 1986.
- Aslan, Taner, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, *Akademik Bakış*, C. 3, S. 5, Kış 2009.
- Avcı, Mustafa, “Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi-1*, 2014.
- Avcı, Mustafa, *Osmanlı Ceza Hukuku-Genel Hükümler*, Mimoza Yayınları, Konya, 2014.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Menderes’in Dramı*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Barkey, Karen, *Eşkîyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çev. Zeynep Altıok), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999.
- Başaran, Betül, “III. Selim ve İstanbul’da Şehir Siyaseti, (1789-1792)”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, (Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007.
- Başaran, Mehmet, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tire*, Tire Belediyesi Kültür Yay., 2. bs., İzmir, 2015.
- Başaran, Mehmet-Ali Özçelik, “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Yeraltı Faaliyetleri: Fedai Zabitan Oluşumu ve Siyasi Cinayetler”, *Uluslararası Darbe Sempozyumu (26-27-28 Mayıs 2017) Bildiri Kitabı*, (Ed. Mustafa Aslan-Kemal Ramazan Haykıran-Ali Bilgenoğlu-Muhittin Çeken-Ali Emre Dingil), C. 2, Adnan Menderes Üniversitesi Yay., Aydın, 2018.
- Başaran, Mehmet-Özçelik Ali, “Ege Adaları Menşeli Rum Çetelerin Batı Anadolu’daki Eşkîyalık ve Kaçakçılık Faaliyetleri (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısından XX. Yüzyılın İlk Çeyreğine)”, *Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu (19-20 Ekim 2017)*, Yayınlanmamış Sempozyum Bildirisi, İzmir, 2017.
- Başaran, Mehmet-Özçelik Ali, “XIX. Yüzyılda Aydın ve Çevresinde Eşkîyalık ve Güvenlik Sorunu”, *18. Türk Tarih Kongresi (1-5 Ekim 2018)*, Yayınlanmamış Kongre Bildirisi, Ankara, 2018.
- Başaran, Mehmet-Özçelik Ali, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısından XX. Yüzyılın İlk Çeyreğine İzmir ve Çevresinde İç Güvenlik Sorunu”, *Aydınogulları Tarafından Fethinin 700. Yıldönümünde Kadifekale’den İzmir’e Bakmak: İzmir’in Dünü ve Yarını-3. Uluslararası Tarih Sempozyumu (5-6-7 Nisan 2018)*, Yayınlanmamış Sempozyum Bildirisi, İzmir, 2018.
- Başaran, Mehmet-Özçelik, Ali, “Garp Ocakları Merkezli Akdeniz Korsanlığı’nın Batı Anadolu’ya Sosyo-Ekonomik Etkileri”, *Uluslararası; Fethinin 500. Yılında Cezayir, Barbaros Hayrettin Paşa ve Osmanlı Denizciliği Sempozyumu*, Yayınlanmamış Sempozyum Bildirisi, Manisa, 1-3 Aralık 2016.

- Başaran, Mehmet-Sarıbey Haykıran, Aysun-Özçelik, Ali, *Atçalı Kel Mehmed Efe-Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Zeybeklik*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018.
- Bayar, Celâl, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*, C. 6, Sabah Yayınları, İstanbul, 1997.
- Baykal, Bekir Sıtkı, "Bismark'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun Taksim Fikri", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 5, Ankara, 1943.
- Baykara, Tuncer, "Zeybekler (Zeybek Elbisesi Giyme Yasağı)", *Efeler (Kökenleri, Eylemleri, Töreleri, Dansları, Giysileri)*, (Haz. Ersal Yavi), Aydın Valiliği İl Özel İdaresi Yayını, No. 3, Aydın, 1991.
- Bayrak, Mehmet, *Eşkıyalık ve Eşkıya Türküler-Sosyal İsyancılık Geleneği ve Folklor*, Özge Yay., Ankara 2014.
- Bayur, Hilmi Kamil, *Sadrazam Kamil Paşa ve Siyasi Hayatı*, Ankara, 1950.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. 1, Kısım 1, Ankara, 1991.
- Berber, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yay., Ankara, 1997.
- Berber, Engin, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul. 1999.
- Berkes, Niyazi, *İki Yüz Yıldır Neden Bocalıyoruz?*, Yön Yay., Ankara, 1965.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 1978.
- Beşikçi, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015.
- Bilget, Adnan, *Son Yüzyılda İzmir Şehri (1849-1949)*, Meşher Basımevi, İzmir, 1949.
- Birinci, Ali, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, İstanbul, 2012.
- Bostan, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), C. 1, Eren Yay., İstanbul, 1989.
- Cezar, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.
- Coşar, Ömer Sami, "Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmet Efe", *Milliyet*, (21 Mayıs-16 Haziran 1973 tarihleri arası 21 bölüm).
- Çetinsaya, Gökhan, "II. Abdülhamid'in İç Politikası: Bir Dönemlendirme Denemesi", *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, XLVII, 2016.

- Çobanoğlu, Özkul, *The relationships between oral forms of folklore and mediated performances in the cult of Cakici Mehmet Efe*, Indiana University, Department of Folklore, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- Çöklü, Şenol, *I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Asker Alma Usulleri (Ahz-ı Asker)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014.
- Demirel, Fatmagül, “Osmanlı Adliye Teşkilatında Yaşanan Sorunların Hapishanelere Yansımaları (1876-1909)”, *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, (Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007.
- Dığıroğlu, Filiz, *Trabzon Reji İdaresi*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Dikmen, Nedim, “Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 2, Eylül 2015.
- Dural, Halil, *Bize Derler Çakırca: 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, (Haz. Sabri Yetkin), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- Dursun, M. Kamil, *İzmir Hatıraları*, (Haz. Ünal Şenel), Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.
- Düstür*, Tertib-i Sâni, C. 1, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1329.
- Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları*, Enderun Kitabevi, 2. bs., İstanbul, 1983.
- Edouard François Zier, *Nouvelle Geographie Universelle*, Tome IX, L'Asie Anterieure, Paris, 1884.
- Enno Littmann, *Tschakydschy (Çakıcı)*, (Çev: Özgür Savaşçı-Haz: Behiç Galip Yavuz), Efe Ofset, İzmir, 2002.
- Eren, Mustafa, “Osmanlı'dan Günümüze Türkiye Hapishanelerinin Üç Dönemi”, *Toplum ve Kuram*, S. 8, 2013.
- Faroqhi, Suraiya, *Devletle Başa Çıkmak -Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç (1550-1720)*, (Çev: Hamide Koyukan Bejsovec), Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.
- Foucault, Michel, *Ders Özetleri (1970-1983)*, (Çev: Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- Gaston Deschamps, *Sur Le Routes D'Asie*, Paris, 1894.
- Gencer, Ali İhsan-İpek, Nedim, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi Vesikaları (Temmuz 1877)”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XV, S. 19, Ankara, 1993.
- George Keppel, *Narrative of A. Journey Across The Balkan*. Vol. II, London, 1831
- Georgeon, François, *Sultan Abdülhamid*, (Çev. Ali Berktaş), İletişim Yay., İstanbul, 2012.
- Goffman, Daniel, “İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine”, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*, İstanbul, 2003.

- Goffman, Daniel, *Levanten Dünya ve İzmir*, İstanbul, 1995.
- Govan, Bruce Mc., “Ayanlık Çağı”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi II 1600-1914*, (Ed: Halil İnalçık-Donalt Quataert), Eren Yay., 2004.
- Gökçen, Ahmet, *Tanzimat Devri Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, İstanbul, 1989.
- Gökdemir, Oktay, ‘XIX. yy. Sonunda İzmir ve Çevresinde Tütün Kaçakçılığı’, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, D.E.Ü.A.İ.İ.T.E., C. 1, S. 3, İzmir, 1993.
- Gökdemir, Oktay, *Aydın Vilayetinde Tütün Rejisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1994.
- Gönüllü, Ali Rıza, “Denizli Sancağı’nda Meydana Gelen Asayiş Olayları (1914-1920)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 34, Konya, 2013.
- Güneş, Günver, “Taşradan Meşrutiyet’e Bakış: II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı (1908-1918)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 6, S. 11, 2010.
- Güneş, Günver, *Sosyal-Ekonomik-Kültürel Açından Ödemiş Kenti (1908–1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997.
- Güneş, İhsan, “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Yıl: 1 Sayı: 1, Haziran 1990.
- Gürkan, Emrah Safa, “Batı Akdeniz’de Osmanlı Korsanlığı ve Gaza Meselesi”, *Kebikeç*, S. 33, 2012.
- Haykıran, Aysun Sarıbey, *Aydın Vilayetinde Çiftlikler (1839-1918)*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2013.
- Hobsbawm, Eric J., *Eşkiyalar*, (Çev. Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011.
- Housepain, Marjorie, *Smyrna 1922, The Destruction of a City*, Gözden Geçirilmiş Baskı, Londra, 1972.
- Huyugüzel, Ömer Faruk-Çağın, Şerife (Haz.), *Eşref-Bütün Eserleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2006.
- Hüseyin Avni (Şanda), *Yarı Müstemleke Oluş Tarihi*, Gözlem Yay., İstanbul, 1932.
- Ian Drury, “The Russo-Turkish War 1877”, *Osprey Military Man-At-Arms Series 277*, (Ed. Lee Johnson), London, 1994.
- İnan, Süleyman, *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2002.
- İpek, Nedim, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 13, Ankara, 2002.
- Kabacalı, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü*, İstanbul, 1990.

- Kanat, Cüneyt, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, Küre Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2013.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907)*, C. 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.
- Kasaba, Reşat, *Osmanlı imparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, İstanbul, 1993.
- Kavas, Ahmet, “Kuzey Afrika’da Bir Osmanlı Nesli-Kuloğulları”, *Osmanlı Araştırmaları XXI*, İstanbul, 2001.
- Kocahanoğlu, Osman Selim (Haz.), “*Midhat Paşa’nın Hatıraları:1 Hayatım İbret Olsun (Tabsıra-i İbret)*”, Temel Yay., İstanbul, 1997.
- Koloğlu, Orhan, *Avrupa’nın Kıskaçında Abdülhamid*, İstanbul, 1998.
- Koloğlu, Orhan, *Ne Kızıl Sultan Ne Ulu Hakan: Abdülhamid Gerçeği*, Gür Yayınları, İstanbul, 1987.
- Koloğlu, Orhan, *Türk Korsanları*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012.
- Kurat, Akdes Nimet, “Pan-Slâvizm”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2-4, Ankara, 1953.
- Kurat, Yuluğ Tekin, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nin Sebepleri”, *Belleten*, C. XXVI, S. 103, Ankara, 1962.
- Kurmuş, Orhan, *Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi*, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.
- Kütükoğlu, Mübahat ,”Tanzimat Devrinde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri”, *150. Yılında Tanzimat*, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), TTK. Yay., Ankara, 1992.
- Kütükoğlu, Mübahat, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1838)*, C. 1, Ankara, 1974.
- Levy, Noemi-Toumarkine, Alexandre (Der.), *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza (18.-20. Yüzyıllar)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007.
- Linebaugh, Peter, *Londra İdamları-18. yy.da Suç ve Sivil Toplum*, (Çev. Çiğdem Demir), Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Lui Rambert, *Abdülhamid Dönemine Ait Gizli Notlar*, (Haz. Ömer Hakan Özalp), İstanbul, Ark Yayınları 2011.
- Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir’ât-ı Hakikat*, (Haz. İsmet Miroğlu), İstanbul 1983.
- Martal, Abdullah, *Değişim Sürecinde İzmir’de Sanayileşme (19.Yüzyıl)*, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 1999.
- Mehmet Arif Bey, *Başımıza Gelenler, 93 Harbinde Anadolu Cephesi-Ruslarla Savaş*, (Haz. M. Ertuğrul Düздаğ), İstanbul, 2006.
- Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Birey ve Toplum Yay., Ankara, 1985.

- Mustafa Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi: Yakup Cemil Niçin ve Nasıl Öldürüldü?*, Akşam Kitaphanesi, İstanbul, 1933.
- Mutlu, Cengiz, *Birinci Dünya Savaşı'nda Amele Taburları*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007.
- Nagata, Yuzo, *Muhsinzade Mehmet Pasa ve Ayanlık Müessesesi*, İzmir, 1999.
- Nagata, Yuzo, *Tarihte Âyânlar-Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, 1997.
- Noviçev, A.D., *Osmanlı İmparatorluğunun Yarı Sömürgeleşmesi*, (Çev. N. Dinçer), Ankara, 1979.
- Okçabol, Derviş, *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*, Polis Akademisi Yay., Ankara, 2016.
- Olgun, Said, "Mahmud Muhtar Paşa'nın Aydın Valiliği (1909-1910)", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 8, S. 22, Haziran 2015.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yay., İstanbul, 1987.
- Özçelik, Ali, "Tetikçi, Kumandan, Kahraman, Hain: Sarı Efe Edip", *Tire'den Yansımalar*, S. 8, İzmir, Temmuz-Ağustos-Eylül 2018.
- Özçelik, Ali "Kuşadası Zeybekleri ve Mahmud Esat Bozkurt'un İki Mektubu Işığında Kuşadası Kuvayı Milliyesi", *Çaka Bey'den Günümüze Kuşadası ve Çevresinde Türk Tarihi Sempozyumu-Bildiriler*, (Haz. Mustafa Yıldırım-Kemal Ramazan Haykiran), Adnan Menderes Üniversitesi Yay., Aydın, 2018.
- Özçelik, Ali, "Çakırcalı Mehmet Efe'nin Tire'deki Eşkîyalık Faaliyetleri", *Tire'den Yansımalar*, S. 10, İzmir, Ocak-Şubat-Mart 2019.
- Özçelik, Ali, "Sultan Abdülhamid'in Gözdesi, Zeybeklerin Hâmisi, Menderes'in Dedesi: Tireli Hacı Ali Paşa", *Tire'den Yansımalar*, S. 7, İzmir, Nisan-Mayıs-Haziran 2018.
- Özçelik, Ali, "Tire Eşkîyaları", *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu (7-8 Mayıs 2018) Bildiriler*, (Ed. Murat Sanus-Ali Özçelik), C. 1, Ankara, 2018.
- Özçelik, Ali, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reji İdaresi, Tütün ve Tütün Kaçakçılığı (Batı Anadolu Örneği)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Bitirme Tezi, İzmir, 2016.
- Özel, Oktay, "O İnce Çizgi: Osmanlı Son Dönemi Pratiğinde Eşkîyalıkla Kahramanlık Arasında Salınanlar", *Kebikeç*, S. 34, 2012.
- Özgün, Cihan, "Batı Anadolu Limanlarına Ulaşan Şark Ticaret Yolu (İpek Yolu) Üzerine Gözlemler: XIX. Yüzyıldan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Büyük Menderes Havzasında Ticaret Yolları", *Dünden Bugüne İpekyolu Beklentiler ve Gerçekler*, (Haz. Emel Kefeli-Ahmet Taşağıl), Ötüken Yay., İstanbul, 2008.

- Özgün, Cihan, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Yabancı Sermayeye Tepki: Aydın Sancağı Üzerine Bazı Tespitler”, *Tarih Okulu*, S. 4, Yaz 2009.
- Özgün, Cihan, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1923) Aydın İlinde İktisadi Değişim*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- Özkaya, Yücel, “XVIII. Yüzyılın İlk Yansında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu”, *Bellekten*, XLII/ 168, Ekim 1978.
- Özkul, Ali Efdal, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrısta Kalebentler ve Cezirebentler,” (Ed. Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun), *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2010.
- Öztop, Fatih, “Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devleti’nde ‘Adam Öldürme’ Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916)”, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, S. 3, Haziran 2015.
- Öztürk, Okan Murat, *Zeybek Kültürü ve Müziği*, Pan Yay. İstanbul, 2006.
- Pamuk, Şevket, “19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yay., İstanbul, 1985.
- Pamuk, Şevket, “Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmine Açılış”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, İletişim Yay., İstanbul, 1985.
- Pamuk, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1820-1913)*, Ankara, 1984.
- Parvus Efendi, *Türkiye’nin Can Damarı Devlet-i Osmaniye’nin Borçları ve Islahı*, Şems Matbaası, İstanbul, 1330.
- Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay, *Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.
- Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay-Özgün, Cihan, “Batı Anadolu’nun Yol Ağı: Araştırmalar-II, Kuşadası Liman ve Kervan Yolları”, *Tarih Okulu*, X, İzmir, 2011.
- Quataert, Donald, *Osmanlı Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş, (1881-1908)*, Yurt Yay. Ankara, 1987.
- Refii Şükrü Suvla, “Tanzimat Devrinde İstikrazlar”, *Tanzimat’ın Yüzüncü Yıldönümü Münasebetile Neşredilen Kitaptan Ayrı Baskı*, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul, 1940.
- Salih Zeki (Ekinci), *Türkiye’de Tütün, Ziraat, Sınat ve Ticareti*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1928.
- Salname-i Vilâyet-i Aydın, (H. 1326).
- Sander, Oral-Fişek, Kurthan, *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*, İstanbul, 1977.

- Saner, Yasemin, “Osmanlı’nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, (Der. Noemi Levy, Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007.
- Sanus, Murat, “Tireli Kel Hayim Efe” *Tireden Yansımalar*, S. 4, İzmir, Temmuz-Ağustos-Eylül 2017.
- Sarol, Mükerrerem, *Bilinmeyen Menderes*, Kervan Yay., İstanbul, 1983.
- Sayar, Nihat, *Türkiye İmparatorluk Dönemi Mali Olayları*, İstanbul, 1977.
- Schmidt, Jan, *Through the Legation Window 1876-1926*, Netherlands Institute, İstanbul, 1992.
- Scott, George Ryle, *İşkencenin Tarihi*, (Çev: Hamide Koyukan), Dost Kitabevi, 2. bs, Ankara, 2003, s. 165.
- Sönmez, Ali, “Zaptiye Teşkilatı’nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, Ankara 2006.
- Statistics of the Military Effort of the British Empire during the Great War, 1914-1920*, Published by His Majesty’s. Stationary Office, London, 1922;
- Süer, Hikmet, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Ankara, 1993.
- Sümer, Faruk “Yörükler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VIII., 2013.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*, İstanbul, 1999.
- Şen, Ömer, *Osmanlı’da Mahkûm Olmak Avrupalılaşıma Sürecinde Hapishaneler*, Kapı Yay., İstanbul, 2007.
- Tahsin Paşa, *Abdülhamid: Yıldız Hatıraları*, Muallim Ahmed Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931.
- Temo, İbrahim, *İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Kurucusu ve 1/1 No’lu Üyesi İbrahim Temo’nun İttihad ve Terakki Anıları*, İstanbul, 1987.
- Tongur, Hikmet, *Türkiye’de Genel Kolluk-Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Polis Akademisi Yay. Ankara, 2016.
- Toprak, Zafer, “Tanzimattan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918)*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Türkgeldi, Ali Fuad, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiyye II* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, 1987.
- Uçarol, Rifat, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919) (Askerî ve Siyasî Hayatı)*, İstanbul 1989. William von Herbert, Plevne Müdafaası, (Çev. Ali Kurdoğlu), İzmir, 1990.

- Uluçay, M. Çağatay, *18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul, 1955.
- Uyanık, M. Zeki, “Batı ve Doğu Kültüründe Hapishane”, *Mizânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi*, S. 4, 2017.
- Uzer, Tahsin, *Makedonya Eşkîyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara, 1987.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Midhat ve Rüştü Paşaların Tevkiplerine Dair Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.
- Ürkmez, Naim, “Eşkîyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid'e Sunulan Bir Rapor”, *ETÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/1, Aralık 2015.
- Üsküp Şeref, *Çakıcı Efe*, Hür Efe Matbaası, İzmir, 1975.
- Van, Nureddin, “II. Meşrutiyetin İlânından Sonra Polis Teşkilâtının Değişimi ve Dönüşümü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, Aralık 2012.
- Vatin, Nicolas, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar (Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık)*, (Çev. Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- William Cochran, *Pen and Pencil in Asia Minor*, Scribner and Welford, New York, 1888.
- Yakut, Kemal, “İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Taşra Politikası”, *I. Uluslararası LAÜ Tarih Kongresi Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi Bildiri Kitabı*, (6-9 Nisan 2011), KKTC., 2011.
- Yakut, Kemal, “Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkîyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, *Kebikeç*, S. 34, 2012.
- Yavuz, Behiç Galip, *Zeybekler: Tarihçeleri, Özellikleri, Türküleri ve Ödemiş Zeybekleri*, İzmir, 2006.
- Yetkin, Sabri, “Yetim Adnan (Menderes) Bey'in Arazi Sorunu”, *Toplumsal Tarih*, S. 25, Ocak 1996.
- Yetkin, Sabri, *Batı Anadolu'daki Eşkîyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (19. Yüzyılın Son Çeyreğinden Balkan Savaşına)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1995.
- Yıldız, Gültekin, *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kurtuluş Serüveni (1839-1908)*, Kitapevi, İstanbul, 2012.
- Yıldız, Gültekin, *Neferin Adı Yok Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, İstanbul, 2009.
- Yiğit, Yücel (Ed.), *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Polis Akademisi Yay., Ankara, 2017.
- Yüksel, Ahmet, ‘Türkiye’de Tütüncülerin Kaçakçılığa Sürecinde Kolculuğun Baskısını İki Kolcunun Tercüme-i Hâlinde Anlama Denemesi’, *Kebikeç*, S. 34, 2012.

Zeynel Besim (Sun), “Çakıcı Efe”, Form1-41, *İzmir Ticaret Postası*, 16 Şubat 1932-9 Ekim 1933.

Zeynel Besim (Sun), *Çakıcı Efe*, Ticaret Matbaası, İzmir, 1934.

Zürcher, Erik Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995.

Sözlü Kaynaklar

Ahmet Akbaş (D. 1944 – Aydın / Köşk), Görüşme Tarihi: 28 Nisan 2018.

Belgin Demircioğlu (D. 1942 - Aydın/ Kuşadası), Görüşme Tarihi: 24 Ağustos 2018.

Davut Dadal (D. 1947 - İzmir/ Ödemiş), Görüşme Tarihi: 10 Kasım 2017.

Emine Dural (D. 1929 - İzmir/ Ödemiş), Görüşme Tarihi: 10 Mart 2017.

Fevzi Bilkin (D. 1955 - İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 23 Aralık 2017.

Fevzi Yılmaz (D. 1943 - İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 29 Ağustos 2018.

Hasan Çaylak (D. 1949 - İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 9Aralık 2017.

Hüseyin Hilmi Çiloğlu (D. 1941 - İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 27 Ağustos 2018.

İbrahim Demir (D. 1951 - Manisa/ Köprübaşı), Görüşme Tarihi: 4 Mart 2018.

İbrahim Tokoluk (D. 1927 - İzmir/ Ödemiş), Görüşme Tarihi: 20 Ocak 2018.

İsmail Güz (D. 1944 - İzmir/ Ödemiş), Görüşme Tarihi: 7 Kasım 2016.

Kasım Günay (D. 1938 - İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 17 Ekim 2018

Mehmet Balcı (D. 1945 - İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 13 Mart 2017

Mehmet Çaylak (D. 1955- İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 2 Ekim 2016.

Nedim Gökçe (D. 1962 - İzmir/ Buca), Görüşme Tarihi: 7 Ocak 2018.

Osman Karakaş (D. 1939 – Muğla/ Köyceğiz), Görüşme Tarihi: 17 Ekim 2017.

Ömer Şenyayla (D. 1963 - Çanakkale/ Ezine) Görüşme Tarihi: 2 Kasım 2017.

Sacide Sevinç (D.1934 - Aydın/ Köşk), Görüşme Tarihi: 4 Eylül 2016.

Selahattin Özdemir (D. 1954 - Denizli/ Çal), Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2018.

Selahattin Ülker (D. 1942 - İzmir/ Tire) Görüşme Tarihi: 3 Ocak 2018.

Serdar Günay (D. 1974 - İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 10 Kasım 1017.

Sümeyye Uysal (D. 1939 - Denizli/ Acıpayam), Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2017.

Şevket Koçak (D. 1938 - İzmir/ Ödemiş), Görüşme Tarihi: 29 Ağustos 2018.

Timsal Karabekir (D. 1941 - Aydın/ Koçarlı), Görüşme Tarihi: 27 Eylül 2018.

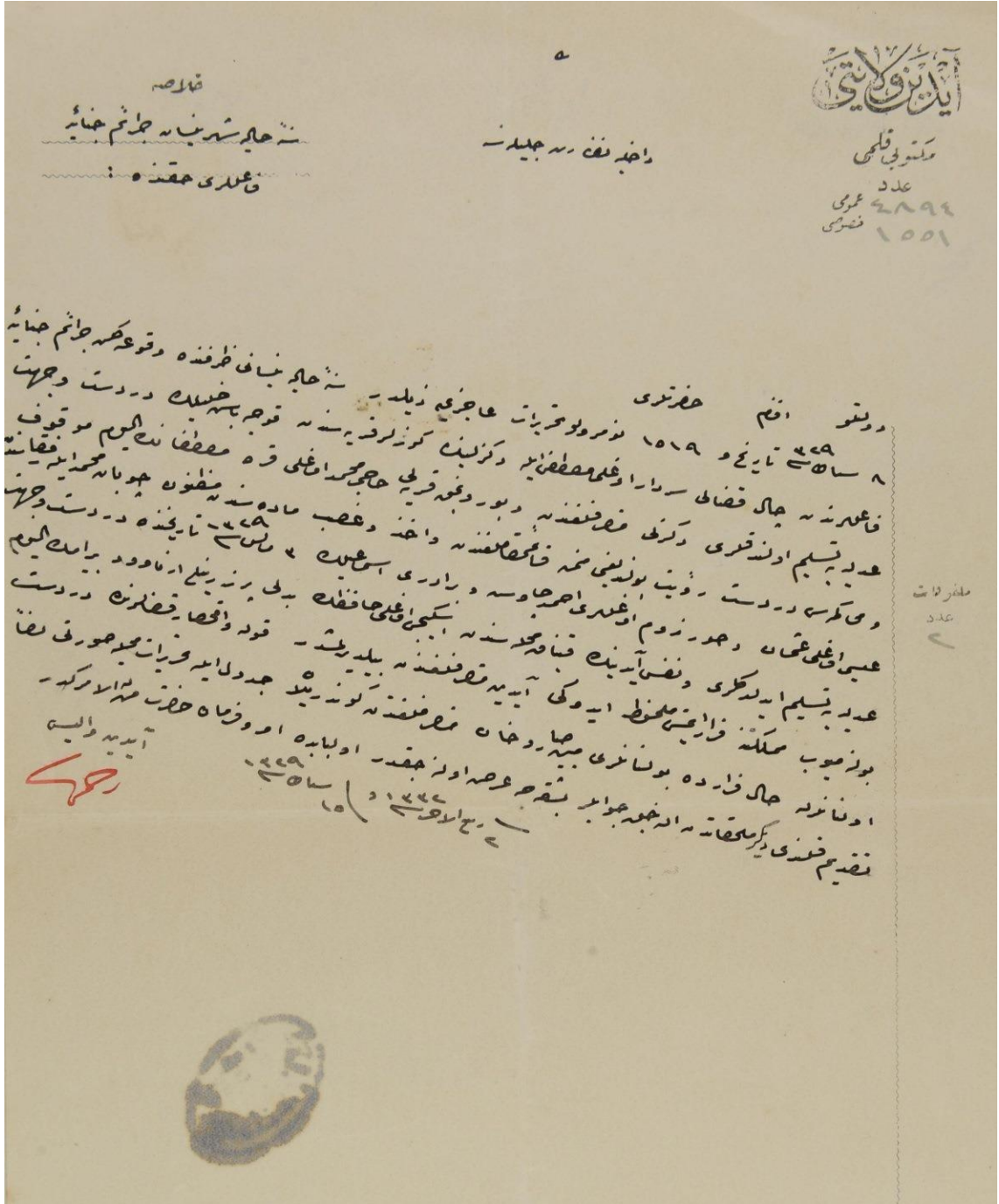
Veysel Sevinç (D. 1942 - İzmir/ Tire), Görüşme Tarihi: 9 Nisan 2018.

Zeki Alper (D. 1931 - Aydın/ Söke), Görüşme Tarihi: 23 Mayıs 2017.

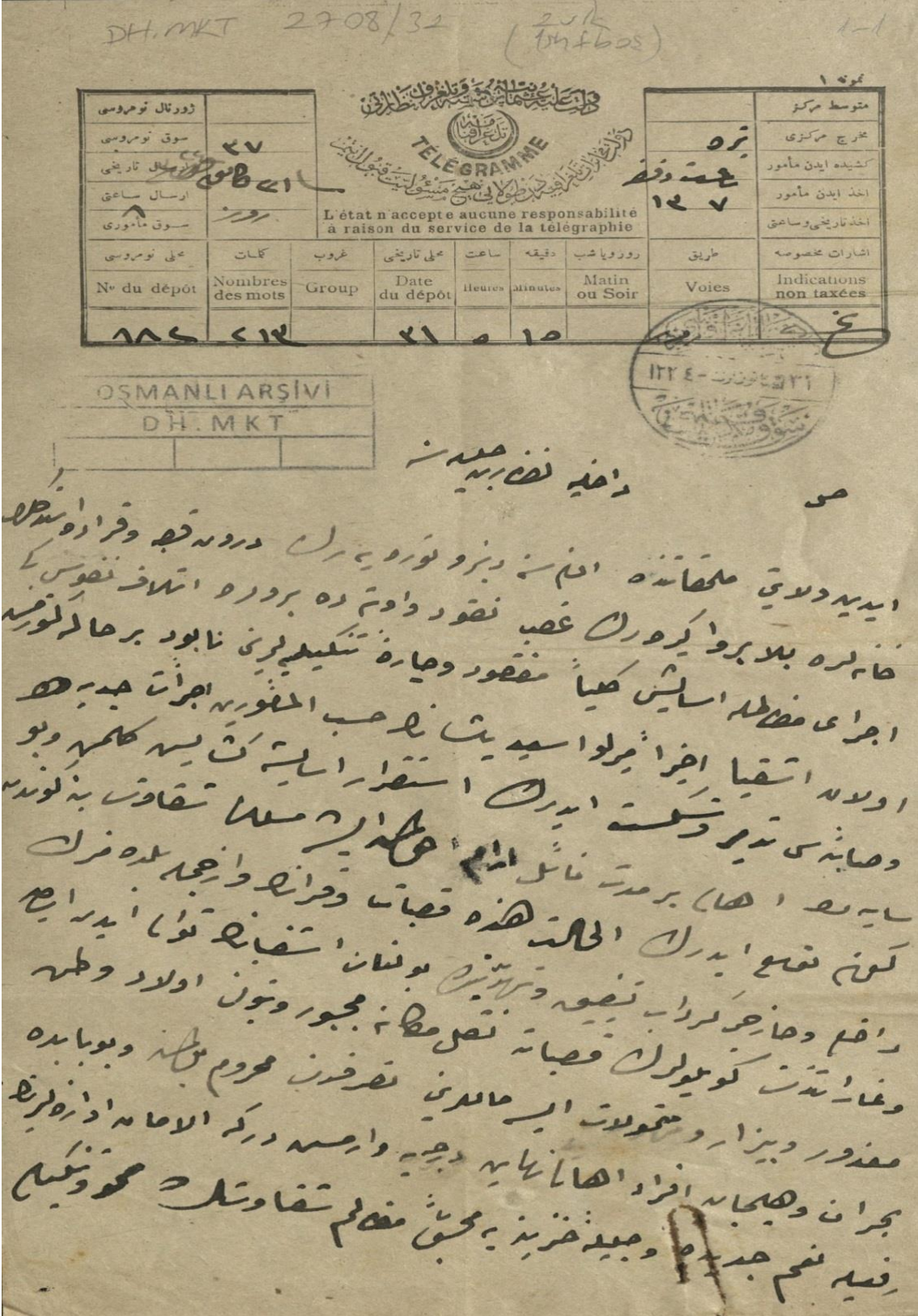

6. EKLER

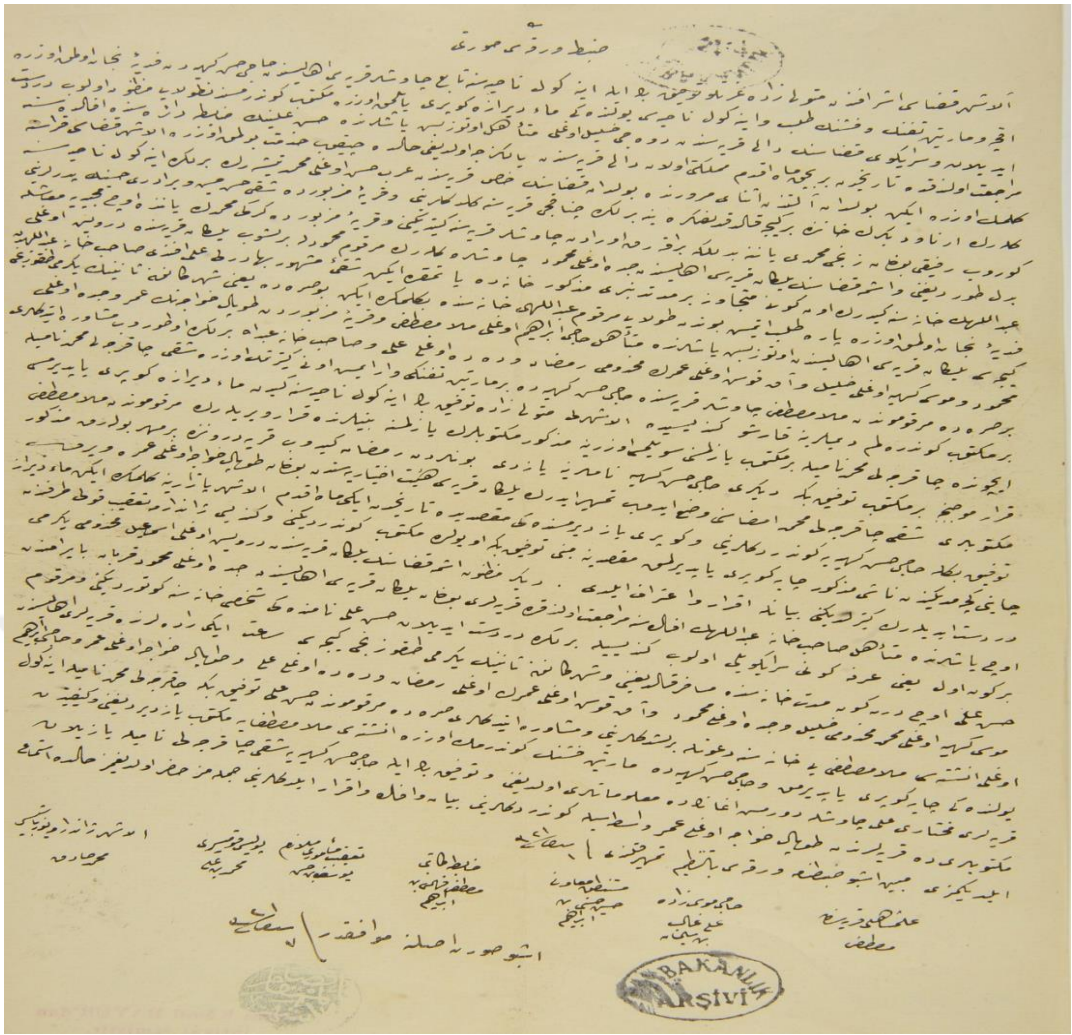
Ek 1. Belgeler

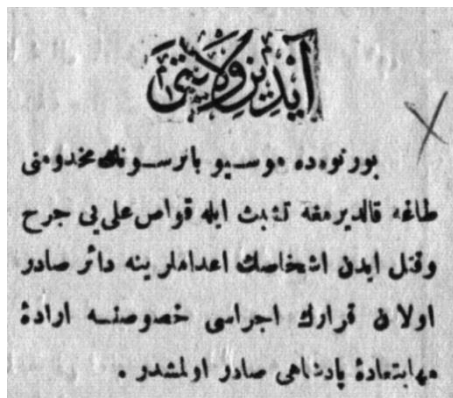
Belge 1: Aydın Vilayeti dâhilinde meydana gelen cinayetlere dair bir istatistik cetveli. (B.O.A. DH. EUM. EMN. 57, 13).

Belge 2: İzmir-Tire’de, eşkıyanın halka zulmettiğinin ve asayişin bozulduğunun bildirilmesi üzerine acil tedbir alınmasını emreden 1908 tarihli yazı. (B.O.A., DH.MKT. 2708).

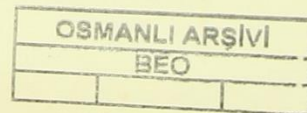

Belge 3: Alaşehirli Mütvellizâde Tevfik Bey ile Çavuşlar karyesinden Hacı Hasan Kâhya'dan fidye olarak para, tüfek, fişek ve Draz Suyu'na köprü yaptırmaları için “Çakırcalı Mehmed” imzalı mektup gönderen Deli köylü Hasan Ali'nin zabıta tarafından alınan 21 Ocak 1906 tarihli ifade tutanağının sureti. (B.O.A., Y..EE..KP., 27, 2655.).

Belge 4: İzmir-Bornova'da Mösyö Paterson'un oğlunu dağa kaldırmaya teşebbüs eden ve Kavas Ali'yi öldüren eşkiyaya verilen idam kararıyla ilgili 29 Ocak 1910 tarihli Ahenk gazetesi haberi.

29 Aout 1907	Ferme de Behir Bey entre Bozdağhan et Harpoli -	Tchahindji s'empare des armes et munitions d'un corps de garde tue un albanais au café du village et s'empare d'Osman Bey -
	Tchobaniza	Tchahindji enlève un notable chrétien
	Haimidié	Arnaout Ahmed enlève Tinga Gosti, notable chrétien.
5 Octobre 1907	Lardes	Tchahindji tue deux paysans. Attaqué ensuite par les forces de Guimabam de Salibeli il tue un capitaine et 2 hommes -
	Cassaba	Tchahindji enlève le fils d'Ali Effendi après avoir tué deux voisins. Il égorge et coupe en morceaux un paysan qui l'avait dénoncé
12 Octobre	Bergame	Apparition d'une nouvelle bande commandée par un musulman de nom de Zia.
15 Octobre	Environ de Cassaba	Tchahindji tue la femme d'un notable
30 Octobre	"	Tchahindji assassine 6 membres de la famille de Meshan Agha.
	Environ de Ménémou	Apparition d'une nouvelle bande de 9 Albanais.
4 Novembre	Odemish	Tchahindji incendie la fabrique Davidian.

Belge 5: Fransa Konsolosluğu tarafında Aydın Vilayetinde işlenen cinayet ve soygunların listelendiği 2 Aralık 1907 tarihli belgenin bir nüshası. (B.O.A., B.E.O., 3198/239848).

TELEGRAMME تلفرافنامه

دولت عالیہ عثمانیہ تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلفراف معاملاتدن دولتی مسؤلیت قبول ایتمز
(نمونه ۱)

Retransmission ou Expédition			تکرار کشیده و یا سوق		RECEPTION				اخذ	
سوق نومروسی No d'expédit.	کشیده اولان مرکز	Date	تاریخ	مأمور امضای Signature de l'employé	مأمور امضای Signature de l'employé	Date	تاریخ	واسطه مرکزی Réçu de	صنعه نومروسی No d'ordre	
		۱۲/۱۱/۱۳۰۵				۱۲/۱۱/۱۳۰۵			۱۱۷	

De Pour موردی ادریس

No Mols Date H. ۱۱ ساعت M. ۱۱ دقیقه تاریخ ۱۰ کلمات غروب

Voie Indic. Eventuelles اشارت محتمله

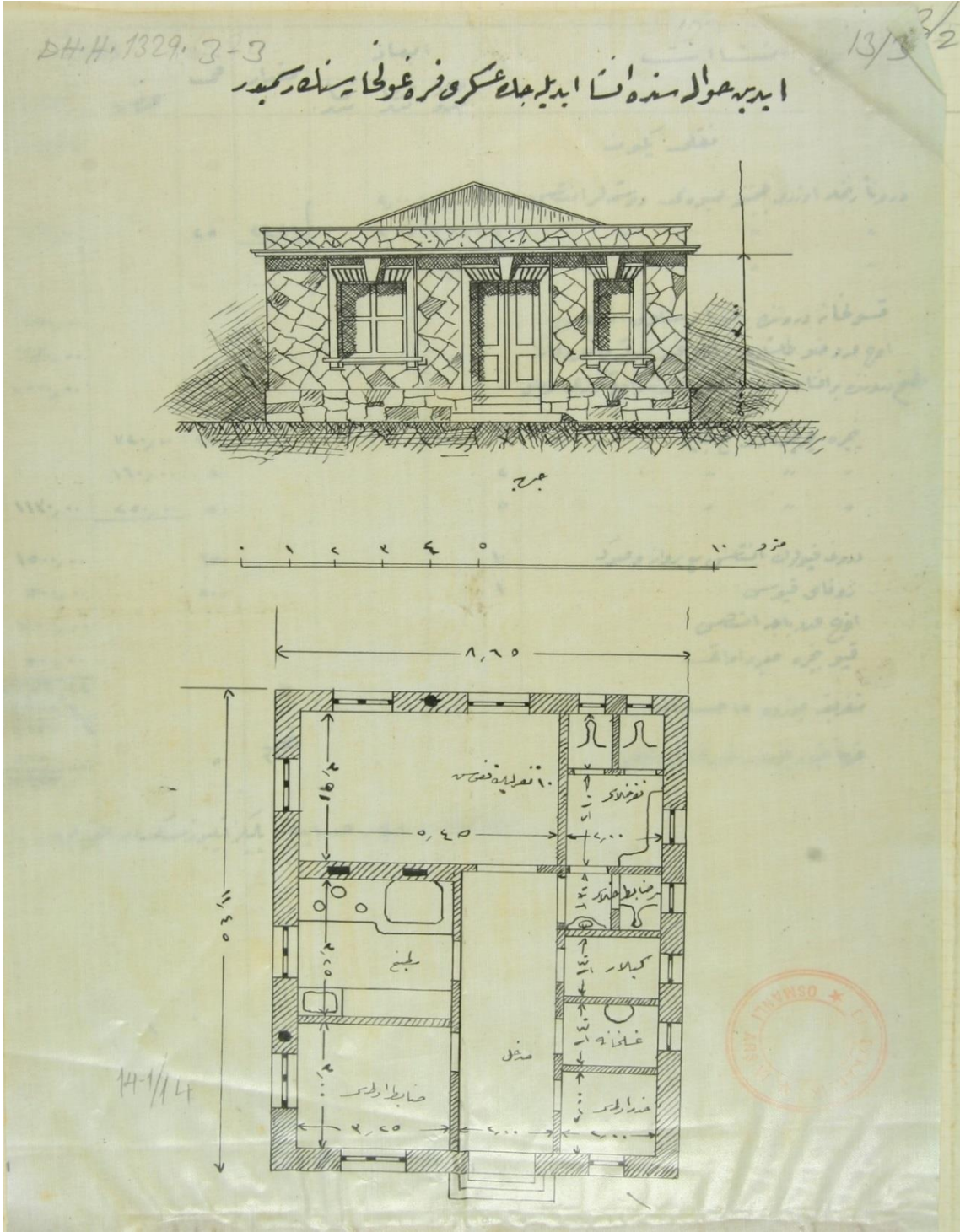
۱۲/۱۱/۱۳۰۵
۲۰/۱۱/۱۳۰۵

ج. ۱۱ مارچ ۱۳۰۵ء کو اس وقت اورل بائیں جیٹو میں ایک قضاوت
ہیچانہ موجود اولیٰ بیگم کی پورنہ طور باا ناہارید قوسہ اور سفہا بیغ
و غیر قضاوتہ باستوہ ہیچانہ اولیٰ بیغ فوج اودہ تہ قرہ جو بوڑھانہ
سور بولانہ سرائیکی طاس وری الیہ قوہا. ہیچانہ لری جادہ ایوہ
و آیدہ ہیچانہ نازلا و زلا قرہ اغا. حال مدکی بودوم صفہ صفہ کورہ
تیمور جی اخصار صاطو ہیچانہ لری محتاج تعمیر و اصلاح اولیٰ بیغ و قوسہ ہیچانہ سنک اوط
مورث انک منہ باستوہ و تجدید استیلاہ معلوم و رور انجامہ کلین و قول
ہیچانہ سنک محتاج غیر مرفوعہ طامدہ عبارہ بولنیغ باخارہ محمد زہد انانہ جو باخارہ
اکلا ہیچانہ و ازیر ہیچانہ سنک رہ قسما محتاج تعمیر بولنیغ معلومہ باخارہ

ایبہ جیٹو خیرہ مدکی
۱۱

OSMANLI ARŞIVI
DH.MB.HPS
143 26

Belge 6: Aydın ve kazalarındaki hapisanelerin durumunun ve hangi kazalara hapisane yapılması gerektiğinin sorulduğu belge. (B.O.A., DH.MB..HPS., 143).

Belge 7: Erkan-ı Harbiye miralaylarından Nasuhi Bey ile Valilik arasında yapılan yazışmanın bir nüshası. Bu yazışmalarda çete takibindeki görevli müfrezelerin sayıca az olmasına değinilmiş ve asker sayısının artırılması gerektiği belirtilmişti. Ayrıca yapılacak olan karakolların inşaatlarıyla ilgili bilgiler de yer almıştır. (B.O.A., DH.H., 14/-1.14).

تورکیا تونونلری اداره انحصار
آلدهیم صدیر

الدهیم صدیر
اسم شوقی : عثماني زاره عارضه افند بركند
مؤرت حاضرک : شمیر قوه شورى
مؤرت سابقک : اوله امربه قصبه

سجى نورىک : عرسون
رابت وقابانجى : زلفه سوروشه انفا ایدر
مزاج اولدوقى : حه واحده هماندند

آر قدا شارب درجه مصفاى : آرزو ایدر تورد کیند بملور

وظیفه سنت له درجه غیرى : زلفه سوروشه کویله تورد اوله انفا ایدر

امور اداره ناک لکائی قاضه استقدا و قلابی ولدغی : زلفه سوروشه انفا ایدر

أسا بر وظیفه رشید ایدر بایده حه کابک : آلا بر وظیفه رشید ایدر

مذمت اعتماد درجه لافى : لمدن عم نهار چیل کولاند
صفی کلاک

درجه محقق : بقسم اوله برسم آله اولم در

درجه تروف : معتمد حه ایدر

بدرجه اولوب اولدوغى : بدرجه بوشد
احولک عمومی : عسند انفر قضا ارباناماز
در وظیفه رشید ایدر رشول اولدوغى زلفه سوروشه انفا ایدر

الدهیم صدیر
حما

الحامد

Belge 8: Reji Kolculuğundan alınarak ziraat memurluğuna verilen Ali Rıza Efendi'ye ait belge. (Ahmet Yüksel, 'Türkiye'de Tütüncülerin Kaçakçılışma Sürecinde Kolculuğun Baskısını İki Kolcunun Tercüme-i Hâlimden Anlama Denemesi', *Kebikeç*, S. 34, 2012, s. 195.).

Görsel 1: 1857 tarihli *Le Monde* gazetesinde yer alan zeybek çizimi. Kırım Savaşı'ndaki başıbozuk müfreze mensubu zeybekleri betimleyen bu görselde, bir başka savaşçı millet olan Çerkesler de yer almıştır. Görseli kıymetli kılan unsurlardan birisi de karakterleri bir daire şeklinde saran ve zeybek çetelerinin saldırı tarzını bize gösteren küçük çizimlerdir.

Görsel 2: XIX. yüzyılın son çeyreğinde, kendisine has kıyafet ve silahlarıyla bir zeybek tasviri.

Görsel 3: XIX. yüzyılın son çeyreğinden bir zeybek fotoğrafı.

Görsel 4: XIX. yüzyıl zeybeklerini betimleyen bir gravür

Görsel 5: Midillili ressam Theophilos'un “Zeybek Ceritoğlu, Aydınlı Kaptan 1870” adlı eseri.

Görsel 6: 1877 yılında, Rus cephesine gidecek olan zeybeklerin Tire’de çektiydikleri hatıra fotoğrafı. Ayaktakiler (soldan başlayarak): Yörük Osman, Koca Cerit Mustafa, Çakırcalı Ahmed Efe, Tire askeri erkânından üç kişi, Genevli Sarı’nın İsmail, Küçük Cerit Mehmed. Oturanlar (soldan başlayarak): Kurucaovalı Yetimoğlu Mehmed, Bademiyeli Bayraktaroğlu, Uzundereli Sarı Zeybek, Damat Deli Mehmed.

Görsel 7: 1877-78 Osmanlı Rus Savaşında görev alan Zeybek Asakir-i Muavenesi.

Görsel 8: 1907 yılında, yaralı halde yakalanan ünlü Rum eşkiya reisi Kaptan Andrea.

Görsel 9: Jandarmalar tarafından yakalanan ünlü eşkiya reisi Arnavut Kazım ve adamları.

Görsel 10: Gökdeli Mehmed Çetesinin, 1905 yılındaki büyük eşkıya affı sırasında, Alaşehir'de çektiği hatıra fotoğrafı. Gökdeli Mehmed Efe ön sırada soldan üçüncü olandır. Soldan dördüncü ise muavini Çamlıcalı Hüseyin Efe'dir.

Görsel 11: İzmir kartpostallarına görsel malzeme olmuş bir zeybek çetesi.

Görsel 12: Aydın Vilayeti Takip Kumandanı Kara Said Paşa.

Görsel 13: Kamil Paşa'nın, oğlu Said Paşa (beyaz pantolonlu) ve maiyetiyle birlikte yaptığı teftişlerden bir hatıra.

Görsel 14: Aydın civarında eşkıya takibine memur edilmiş bir takip müfrezesi zabitanları ile istirahat eden bir başka takip müfrezesinin fotoğrafları.

Görsel 15: Çakırcalı Mehmed Efe'nin, Midillili ressam Theophilos tarafından resmedilen son çatışması. Theophilos'un çiziminin sağ yarısında, hâkim ve avantajlı bir konuma mevzilenmiş olan Çakırcalı Çetesi görülmektedir. Üst kısımda en önde ateş eden yuvarlak çehreli, yukarı kıvrık bıyıklı zeybek, Çakırcalı Mehmed Efe, mağaranın içerisindeki fesli adam ise dağa kaldırılan Arpazlı Osman Bey'dir.

Görsel 16: Çakırcalı Mehmed Efe'nin elleri ve kafası kesilmiş, göğüs derisi yüzülmüş cesedinin Nazilli Hükümet Konağı önündeki teşhiri.

Görsel 17: Çatışmada öldürüldükten sonra kafaları kesilerek teşhir edilen eşkıyalar.

Görsel 18: Zaptiyelerin de bulunduğu bir törende dans gösterisi icra eden aflı zeybekler.

Görsel 19: Kır bekçiliği yapan aflı zeybekler.

Görsel 20: Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Milli Mücadele'ye dâhil olmuş Tireli zeybeklerin, resmi görevlilerle birlikte çektiikleri bir hatıra fotoğrafı.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ali ÖZÇELİK

Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir / 18.10.1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi/Tarih Öğretmenliği

Bildiği Yabancı Diller :

İş Deneyimi

Tarih Öğretmeni (2012-2016) Prestij Etüt Eğitim Merkezi, İzmir

Tarih Öğretmeni (2016-2017) Akın Dil Eğitim Merkezi, Aydın

Tarih Danışmanı (2017-Devam Etmekte) Tire Belediyesi, İzmir

İletişim

E-posta Adresi : aliozcelik@tire.bel.tr / adu.aliozcelik@gmail.com

Tarih :